

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATI ANABİLİM DALI

MİMAR ASIM KÖMÜRCÜOĞLU: HAYATI VE ÇALIŞMALARI
(1879-1957)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİLARA EKİNCİ HACOĞLU

İSTANBUL 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATI ANABİLİM DALI

MİMAR ASİM KÖMÜRCÜOĞLU: HAYATI VE ÇALIŞMALARI
(1879-1957)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİLARA EKİNCİ HACOĞLU

PROF. DR. F. NALÂN TÜRKMEN

İSTANBUL 2022

MİMAR ASIM KÖMÜRCÜOĞLU: HAYATI VE ÇALIŞMALARI

(1879-1957)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
BELGE LİSTESİ.....	X
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	XIII
ÇİZİM LİSTESİ.....	XXX
EK LİSTESİ.....	XXXV
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Yöntemi.....	1
1.2 İlgili Kaynak ve Araştırmalar.....	2
2. ASIM KÖMÜRCÜOĞLU’NUN HAYATI (1879-1957).....	4
3. ASIM KÖMÜRCÜOĞLU’NUN ÇALIŞMALARI.....	15
3.1 Eski Eserler Üzerindeki Çalışmaları.....	17
3.1.1 Bursa Yeşil Cami ve Türbesi.....	18
3.1.1.1 Bursa Yeşil Cami’nin Leon Parville Restorasyonu.....	20
3.1.1.2 Asım Bey’in Bursa Yeşil Cami Restorasyonu.....	22
3.1.1.3 Asım Bey’in Bursa Yeşil Türbe Restorasyonu.....	26
3.1.1.4 Macit Rüştü Kural Restorasyonu ve Eleştiriler.....	28
3.1.2 Ayasofya Hamamı Restorasyonu.....	33
3.2 Yurtdışında Çalıştığı Projeler.....	37

3.3 İnşa Ettiği Yapılar.....	40
3.3.1. İzmir Kadioğlu Apartmanı.....	41
3.3.2. Manisa Halkevi ve Parti Binası.....	43
3.3.3. Maraş Belediye Hal Binası.....	46
3.3.4. Ankara Otomatik Telefon Santrali.....	47
3.4 Müteahhitlik Dönemindeki Eserleri.....	48
3.4.1. İzmir Tuhafiyeciler Çarşısı.....	49
3.4.2. İzmir Selanik Bankası.....	50
3.5 Müsabaka Projeleri.....	52
3.5.1 İstanbul Adalet Sarayı.....	54
3.5.1.1. 1935 Tarihli Birinci Yarışma.....	59
3.5.1.2. 1947 Tarihli İkinci Yarışma.....	67
3.5.1.3. 1949 Tarihli Üçüncü Yarışma.....	76
3.5.2 Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası Yarışması.....	79
3.6 Şehircilik ve İmar Planları.....	89
3.6.1 Samsun İmar Planı.....	91
3.6.2 Van İmar Planı.....	95
3.6.3 Konya İmar Planı.....	103
3.6.4 Adıyaman İmar Planı.....	108
3.6.5 Ödemiş İmar Planı.....	110
3.7. Diğer Çalışmaları.....	115
3.7.1. Beyazıt Havuzu.....	116
3.7.2. Karadeniz Vapuru.....	122
3.7.3. İzmir Atatürk Anıtı Kaidesi.....	127

3.7.4. Büyükada Mezarlık Projesi.....	135
3.7.5. Küçüksu Plajı.....	136
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA.....	145
BELGELER.....	167
FOTOĞRAFLAR.....	334
ÇİZİMLER.....	411
EKLER.....	435

ÖN SÖZ

Mimar Asım Kömürcüoğlu Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında yetişmiş ve mesleğe başladığı ilk yıllarda tarihi eserlerin korunması ile gelecek yüzyıllara aktarılması için çalışmalar yapmış çok değerli bir mimardır. Meslek ve eğitim hayatına dönem dönem yurtdışında devam etmiş, mimarlık yanında öğretmenlik, müteahhitlik gibi çeşitli görevlerde üstlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte "idealler kuşağı"nın bir neferi de kendisi olmuş; savaş sonrası yıkılan şehirlerin ayağa kalkması için evini, ofisini taşımıştır. Mücadeleci ruhu ile mimari müsabakalara katılmış çeşitli dereceler ve tecrübeler kazanmıştır. Mesleğinin son yıllarında şehir ve bölge planlamaya merak salmış, otuzdan fazla il ve ilçenin imar planını çizerek Türk mimarisine mimarlığına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Üç bölümde tamamlanan tez çalışmasının ilk bölümü olan Giriş'te, araştırmanın hazırlanması, amacı, yöntemi ile ilgili kaynak ve belgeler hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, Asım Kömürcüoğlu'nun hayat öyküsü anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Asım Bey'in çalışmaları kronolojik bir şekilde sıralanarak kendi içerisindeki mimari gelişimi ve Türk mimarisine katkıları ele alınmıştır.

Oldukça uzun olan tez sürecimde beni en doğru şekilde yönlendiren ve bu yolda anlayışı, sabrı ve güler yüzü ile yanımda olan, Danışman Hocam Prof. Dr. Fatma Nalân Türkmen'e teşekkürü bir borç bilirim. En ihtiyaç duyduğum zamanlarda desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Doç. Dr. Selman Can başta olmak üzere, Marmara Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nün tüm değerli hocalarına yıllardır vermiş oldukları emeklerinden, desteklerinden ve bana kattıklarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Önce sınıf, sonra arşiv arkadaşım olan ve tezi tamamlamamda büyük katkıları olan canım Kayra Kirpi'ye gönülden teşekkür ederim.

Asım Kömürcüoğlu'nun mimar kimliği dışında karakterini, hayallerini, hedeflerini anlamama yardımcı olan ve benimle en mutlu anların ölümsüzleştirildiği kıymetli aile fotoğraflarını paylaşan Asım Bey'in torunu Ahmet Kömürcüoğlu'na yürekten teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Asım Bey'in torunlarının çocukları olan Selin Maner ile Zümrüt Radau hanımefendilere teşekkürlerimi sunmaktan mutluluk duyarım.

İlk üniversite yıllarımda bana evlerini açan ve yeni geldiğim bu büyükşehirde aile sıcaklığını hissetmemi sağlayan sevgili amcan Özkan Eralp'e, kıymetli eşi Emel Eralp'e ve oğulları Emre Eralp'e kalpten teşekkürlerimi sunarım.

Varlıklarıyla hayatıma anlam katan, parçası olmaktan mutluluk ve gurur duyduğum canım aileme; babam Emin Engin Ekinci'ye, annem Suna Ekinci'ye, kardeşim Canan Ceren Ekinci'ye canı gönülden teşekkür ederim.

Dilara Ekinci Hacoğlu

Bursa, 2022

ÖZET

Çalışmamızda Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi mimarlarından Asım Kömürcüoğlu'nun hayatı, eğitimi, restore ve inşa ettiği yapılar, katıldığı mimari yarışmalar ve imar planını hazırladığı şehirler yer almaktadır.

Üsküp Kratova'da dünyaya gelen Asım Bey, Yüzbaşı olan babasının mesleği sebebiyle Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunmuş, buralarda gördüğü tarihi eserlerden etkilenerек eğitimini bu ilgisi üzerine şekillendirmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Mimarlık bölümünden birincilikle mezun olduktan sonra Evkaf Nezaretinde göreve başlamış, burada çeşitli vilayetlerdeki tarihi eserlerin restorasyonunu yapma imkanı bulmuştur. Mimarlık hayatına müteahhitlik ve serbest mimarlık sırasında yaptığı eserler ile devam etmiştir. Mücadeleci bir ruha sahip olan Asım Bey yurt içi ve yurtdışında çeşitli müsabakalara katılmış ve bu yarışmalardan çeşitli dereceler almıştır. Yıllar süren savaşlar sonrası harap hale gelen vatan toprağının her bir köşesine onlarca imar planı hazırlamıştır.

Asım Bey restorasyon, inşa ve şehircilik faaliyetleri dışında Mimarların bir çatı altında toplanabilmesi için çabalamış ve Güzel Sanatlar Birliği ile Türk Mimarlar Cemiyeti'nin kurulmasında öncü mimarlarımızdan olmuştur. Meslekte geçirdiği elli iki sene boyunca yabancı mimarların ülkemizde yalnızca öğretmen olarak görev almasını ve yapılacak inşaatların Türk Mimarlar eliyle yapılmasını savunmuştur.

Asım Bey'in mimarlık sevgisi ve tutkusu kendisinden sonra çocuklarına, torunlarına ve torunlarının çocuklarına kadar ulaşmıştır. Kömürcüoğlu ailesi dördüncü kuşak ile bir asırdan fazladır Asım Bey'in mimarlık mirasını devam ettirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asım Kömürcüoğlu, Mimarlık, Şehir Planlama, Restorasyon

ABSTRACT

Based on Asım Kömürcüoğlu, one of the Ottoman and Republic Period architects, ur study looks into his life, education, restored and built structures, the architectural competitions he participated in, and the cities where he prepared the zoning plan.

Asım Bey, who was born in Skopje Kratova, has been in various parts of Anatolia due to the profession of his father, who is a Captain, and was influenced by the historical artifacts he saw there and shaped his education on this interest. After graduating from the Architecture Department of Sanayi-i Nefise Mektebi with the first rank, he started to work in the Ministry of Foundations, where he had the opportunity to restore historical monuments in various provinces. He continued his architectural life with the works he made during contracting and freelance architecture. Asım Bey, who has a fighting spirit, participated in various competitions at home and abroad and received various degrees from these competitions. He prepared dozens of development plans for each corner of the homeland, which was devastated after years of wars.

Apart from restoration, construction and urban planning activities, Asım Bey made an effort to gather Architects under one roof and became one of the leading architects in the establishment of the Fine Arts Union and the Turkish Architects Association. During the fifty-two years he spent in the profession, he advocated that foreign architects should only work as teachers in our country and that the constructions to be made should be done by Turkish Architects.

Asım Bey's love and passion for architecture passed onto his children, grandchildren, and great-grandchildren. With the fourth generation, the Kömürcüoğlu family continues the architectural legacy of Asım Bey for over a century.

Keywords: Asım Kömürcüoğlu, Architecture, City Planning, Restoration

KISALTMALAR

a.g.e: Adı Geçen Eser

a.g.m: Adı Geçen Makale

a.g.t: Adı Geçen Tez

BCA: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi

BDA: Bund Deutscher Architekten

bkz: Bakınız

BOA: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi

C: Cilt

Çev. Çeviren

Ed: Editör

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

KTÜ: Karadeniz Teknik Üniversitesi

METU: Middle East Technical University

MSGSÜ: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

No: Numara

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

PTT: T.C.Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü

S: Sayı

s: Sayfa

S.B.E: Sosyal Bilimler Enstitüsü

T.A.E: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

t.y.: tarih yok

UIA: Union Internationale des Architectes

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

y.y.: yayınevi bilgisi yok

BELGE LİSTESİ

Belge 1: Mekteb-i Sanayi-i Nefise talebesi olan ve askerlikten muafiyeti istenen Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin Kosova vilayeti dahilindeki Kratova kazasından aranılmakta olduğunun Seraskerlik'e bildirildiği. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MF.MKT. 806/30 (Hicri 18 Receb 1322, Miladi 28 Eylül 1904)

Belge 2: Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin Mekteb-i Sanayi-i Nefise talebesi olması dolayısıyla askerlik için aranılmaması gerektiği. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MF.MKT. 823/92 (Hicri 4 Zilkade 1322, Miladi 10 Ocak 1905)

Belge 3: Evkaf-ı Hümayun İnşaat ve Tamirat Tetkik ve Muayene Memuru Mimar Mehmed Asım Efendi uhdesine rütbe-i salise tevcihi. (1324R-102) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri İ.TAL. 397/32 32 (Hicri 28 Rebiül Ahir 1324, Miladi 21 Haziran 1906)

Belge 4: Bursa'da Yeşil Cami ve Türbenin Tamir Masraflarının Ödenmesi. (Evkaf 9) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ŞD. 183/83 (Hicri 29 Recep 1325, Miladi 7 Eylül 1907)

Belge 5: Çelebi Sultan Mehmed hayratından Bursa'daki Yeşil Cami ile türbesinin Evkaf Nezareti tedkik ve muayene memurlarından Asım Bey'in nezaretinde tamir edilmesi. (1325Ş-02) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri İ.EV.. 45/32 (Hicri 3 Şaban 1325, Miladi 11 Eylül 1907)

Belge 6: Bursa'daki Yeşil Camii ile Türbe-i Şerife'nin masarîf-ı tamiriyesinin tesviyesi. (Evkaf) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BEO 3145/235809 (Hicri 6 Şaban 1325, Miladi 14 Eylül 1907)

Belge 7: Çelebi Sultan Mehmed Han Camii'ne ait çinileri imal ettirmek için Kütahya'da bulunan Evkaf Nezareti Mimarı Asım Bey'in terfii. (Evkaf) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BEO 3338/250314 (Hicri 19 Cemaziyelevvel 1326, Miladi 19 Haziran 1908)

Belge 8: Bursa'da Yeşil Cami-i Şerifi ile türbesinin tamiri. (Evkaf 9) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ŞD. 190/32 (Hicri 25 Zilkade 1326, Miladi 19 Aralık 1908)

Belge 9: Bursa'da Mehmed Çelebi merhumun hayratından olan Yeşil Camii ve Türbe-i Şerifesi'nin tamiri. (Evkaf) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BEO 3461/259538 (Hicri 2 Zilhicce 1326, Miladi 26 Aralık 1908)

Belge 10: Evkaf Nezareti Mimarlarından Asım Bey'in eşi Seniha Hanım'ın, Avrupa'ya tahsil için eşinin yerine başkasının gönderilmesi veya mağdur edilmemesi talebinde bulunduğu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MF.MKT. 1164/54 (Hicri 24 Zilkade 1328, Miladi 27 Kasım 1910)

Belge 11: Maarif Nezareti hesabına resim ve mimari tahsili için Avrupa'ya gönderilen talebelerin her sene yaptıkları işlerden bir adedini Sanayi-i Nefise Mektebi'ne göndermesi gerektiğinin Asım Efendi'ye bildirildiği. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MF.MKT. 1175/77 (Hicri 24 Şevval 1329, Miladi 18 Ekim 1911)

Belge 12: Muamele, Emlak-i Hümayun; Mediha Sultan; Edhem Bey (Müze-i Hümayun Müdür Muavini); Asım Bey (Şehremaneti Sermimarı); Kemal Bey (Maarif Nezareti Mimari Şubesi Müdürü); Balta Limanı Sahilsarayı; Müze-i Hümayun Müdürlüğü T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri İ.DUİT 13/68 (Hicri 18 Zilkade 1334, Miladi 16 Eylül 1916)

Belge 13: İstanbul ve diğer mahallerdeki eski eserleri koruma, tamir, yıkım ve inşaları için muhtelif nezaretlerden bir Encümen-i Daimi teşkili. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MV. 208/23 (Hicri 24 Recep 1335, Miladi 16 Mayıs 1917)

Belge 14: Asar-ı Atika Encümeni Daimisince Ayasofya tarihi hamamının geçici olarak sergi olarak kullanılması ve tağyir edilmiş yerlerinin de tamir edilmesi. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MV. 208/97 (Hicri 14 Ramazan 1335, Miladi 4 Temmuz 1917)

Belge 15: Mimar Asım Bey'e gerekli kolaylığın gösterilmesine dair Şehremaneti tezkiresi. (Dahiliye; Muhaceret). T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri HR.İD.. 74/91 (Hicri 18 Zilkade 1335, Miladi 5 Eylül 1917)

Belge 16: Mehmed Asım Bey'in görevli olarak Almanya'ya gitmesinde bir mahzur olmadığı. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri DH.EUM.SSM 55/44 (Hicri 21 Zilkade 1335, Miladi 8 Eylül 1917)

Belge 17: İstanbul Kadılığı'ndan gönderilen nafaka hüccetinin, Sanayi-i Nefise Mektebi Muallimlerinden olup Berlin'de Mimarhane'de görevli bulunan Asım Bey'e ve

Viyana’da mukim Haçik Şahbaz zevcesi Mari’ye gönderilen ihbarnamenin İsviçre Hariciye Nezareti vasıtasıyla tebliğ olunduğu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri HR.UHM. 204/17 (Hicri 26 Cemaziyelahir 1337, Miladi 29 Mart 1919)

Belge 18: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi CBA 30-18-1-2 / 116-36-9 / 3

Belge 19: Eyüp Kömürcüoğlu’nun babasının hayatını anlatan biyografik çalışması. (Selin Maner Arşivi)

Belge 20: Nezihe Taner’in babasının hayatını anlatan biyografik çalışması. (Selin Maner Arşivi)

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Asım Bey'in bilinen en eski tarihli fotoğrafı, (Mehmed Asım Bey'in görevli olarak Almanya'ya gitmesinde bir mahzur olmadığı... T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri DH.EUM.SSM 55/44 (Hicri 21 Zilkade 1335, Miladi 8 Eylül 1917)

Fotoğraf 2: Asım Kömürcüoğlu ve Oğlu Eyüp Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 3: Asım Kömürcüoğlu Beyoğlu Mısır Apartmanı'ndaki ofisinde, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 4: Asım Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 5: Asım Kömürcüoğlu ve oğlu Eyüp Kömürcüoğlu Büyüka'da, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 6: Asım Kömürcüoğlu ve oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ada vapurunda, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 7: Asım Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 8: Asım Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 9: Asım Bey akrabalarıyla, (TRT Cumhuriyet'e Kanat Gerenler Belgeseli)

Fotoğraf 10: Asım Kömürcüoğlu, (Selin Maner Arşivi)

Fotoğraf 11: Asım Kömürcüoğlu, (Anonim, "Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957)", *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958, s. 43.)

Fotoğraf 12: Asım Kömürcüoğlu torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile birlikte, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 13: Asım Kömürcüoğlu torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile birlikte, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 14: Asım Kömürcüoğlu torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile birlikte, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 15: Asım Kömürcüoğlu Mezar Taşı Ankara Cebeci Asri Mezarlığı

Fotoğraf 16: Yeşil Türbe 1904, <https://www.dergibursa.com.tr/eski-bursanin-nostaljik-izleri/> (erişim tarihi: 13.04.2018)

Fotoğraf 17: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, "Victoria and Albert Müzesi Deposunda Bulunan Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin Çinileri ile Leon Parvillee İlişkisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.47, 2016, s. 350.

Fotoğraf 18: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 350.

Fotoğraf 19: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 351.

Fotoğraf 20: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 351.

Fotoğraf 21: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 352.

Fotoğraf 22: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 352.

Fotoğraf 23: Yeşil Türbe'nin yastıklı çinisi, Macit Rüştü. Kural, *Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*, Maarif Matbaası, Ankara 1944, s. 32.

Fotoğraf 24: Yeşil Türbe'nin duvarlarındaki *nezleyi*(!) iyileştirmek için tüm çinileri çıkarılmışken, Macit Rüştü. Kural, a.g.e., s. 37.

Fotoğraf 25: Yeşil Türbe Macit Rüştü Kural restorasyonu sonrası, Macit Rüştü. Kural, a.g.e., s. 46.

Fotoğraf 26: Ayasofya Hamamı'nın erkekler kısmı önündeki cepheyi kaplamayan son cemaat yerinin Alman Mavileri'nde bir görünümü. İrfan Dağdelen, *Alman Mavileri*, C. II, Kültür A.Ş., İstanbul 2017, s. 51.

Fotoğraf 27: Ayasofya Hamamı Asım Kömürcüoğlu restorasyonu öncesi. <http://www.eskiistanbul.net/6556/hurrem-sultan-hamami-sultanahmet-1914> (erişim tarihi: 19.03.2020)

Fotoğraf 28: Ayasofya Hamamı Asım Kömürcüoğlu restorasyonu öncesi. <http://www.eskiistanbul.net/5531/haseki-hurrem-sultan-hamami-ve-arkada-adliye-sarayi-binasi-sultanahmet#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 19.03.2020)

Fotoğraf 29: Ayasofya Hamamı Asım Kömürcüoğlu restorasyonu sonrası, tüm cepheyi kaplayan beş gözlü son cemaat yeri eklenmiş. <http://www.eskiistanbul.net/5853/haseki-hurrem-sultan-hamami-onunde-taksi-dolmuslar#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 19.03.2020)

Fotoğraf 30: Sultanahmet hava fotoğrafında Ayasofya Hamamı, Darülfunun binası yanmış, Sultanahmet Adliyesi inşa edilmiş. <https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotografлари/photos/a.154429797974022/3656847724398861/> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 31: Berlin Auguste Victoria Meydanı'nda bulunan II. Romanesk Ev'in zemin katındaki Romanesk Cafe, http://3.bp.blogspot.com/_hBWd1RQts0s/RlGilVaGRI/AAAAAAAAAQg/oWZCcvZLPS0/w1200-h630-p-k-no-nu/romanisches_cafe.jpg (erişim tarihi: 23.02.2019)

Fotoğraf 32: Auguste Victoria Meydanı'nda bulunan II. Romanesk Ev'in zemin katındaki Romanesk Cafe, <https://www.morgenpost.de/nachrichten/article122405229/Der-Kuenstlertreffpunkt-Romanisches-Cafe.html> (erişim tarihi: 23.02.2019)

Fotoğraf 33: Romanesk Cafe önünden geçen tramvay ve otobüsler, <https://www.jmberlin.de/berlin-transit/orte/romanischescafe.php?ansicht=historisch> (erişim tarihi: 04.06.2020)

Fotoğraf 34: Romanesk Cafe, <https://pbs.twimg.com/media/D5ARNM7WsAAIw6w.jpg> (erişim tarihi: 12.05.2019)

Fotoğraf 35: Romanesk Cafe, <https://tr.pinterest.com/pin/79657487130948008/> (erişim tarihi: 12.05.2019)

Fotoğraf 36: Romanesk Cafe iç görünüm, <https://i.pinimg.com/originals/09/62/1a/09621a879774b933404b6df9d2c83e29.jpg> (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 37: Romanesk Cafe iç görünüm, <https://backend.literaturhaus-berlin.de/wp-content/uploads/2020/08/Romanisches-Caf%C3%A9.jpg> (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 38: Romanesk Cafe iç görünüm,

https://1.bp.blogspot.com/-SvNyPf5larc/YUhU0tfQhEI/AAAAAAAAAJTA/nAisVptZJ_cnZgTDM_V7XYKbvj1F1R49wCLcBGAsYHQ/s384/roman2.jpg (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 39: Romanesk Cafe iç görünüm,

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/thumb/e/e2/Romanisches_Haus_%281908%29.png/220px-Romanisches_Haus_%281908%29.png (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 40: Romanesk Cafe II. Dünya Savaşı sonrası yıkıma uğramış halde.

<https://media.gettyimages.com/photos/romanisches-cafe-in-berlin-ruine-1945-picture-id542417911?s=612x612> (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 41: Christuskirche Roma, dış görünüm.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4c/Roma%2C_chiesa_evangelica_luterana_-_Esterno.jpg/1200px-Roma%2C_chiesa_evangelica_luterana_-_Esterno.jpg (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 42: Christuskirche Roma, dış görünüm.

<https://www.roma-antiqua.de/forum/media/via-sicilia-via-toscana-ev-christuskirche.159907/full> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 43: Christuskirche Roma, dış görünüm.

<https://dynamic-media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-o/06/d6/be/5c/chiesa-evangelica-luterana.jpg?w=500&h=500&s=1> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 44: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 45: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 46: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi:16.04.2020)

Fotoğraf 47: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 48: Christuskirche Roma Apsis

https://assets.deutschlandfunk.de/FILE_997ca3432eef2d322dc0c2f831439774/1280xauto.jpg?t=1597586002995 (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 49: Christuskirche Roma Apsis detay

<https://www.roma-antiqua.de/forum/media/ev-luth-christuskirche.20993/full> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 50: Christuskirche Roma Apsis mozaik

[https://www.nordkirche.de/fileadmin/_processed_/b/4/csm_31892-Christuskirche Rom neu copyright Julia Fritz 9f3a56631e.jpg](https://www.nordkirche.de/fileadmin/_processed_/b/4/csm_31892-Christuskirche_Rom_neu_copyright_Julia_Fritz_9f3a56631e.jpg) (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 51: Hohenzollern Köprüsü,

<https://img.oldthing.net/9985/29839076/0/p/Ansichtskarte-Koeln-Hohenzollernbruecke-1940.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 52: Hohenzollern Köprüsü,

https://www.bernd-nebel.de/bruecken/3_bedeutend/hohenzollern/bilder/hohenzollern4.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 53: Hohenzollern Köprüsü,

<https://img.oldthing.net/10892/34700612/0/n/5000-KOeLN-Blick-auf-die-Hohenzollernbruecke-1910.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 54: Hohenzollern Köprüsü,

https://www.kudaba.de/wp-content/uploads/2012/10/koelnHohenzollernbruecke_v.jpg

(erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 55: Hohenzollern Köprüsü,

http://d2upmi9jmg2f2.cloudfront.net/image_files/processed_attachments/000/001/654/V2/medium/33-13_01_04_0912.JPG (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 56: Hohenzollern Köprüsü,

<https://iiif.deutsche-digitale-bibliothek.de/image/2/8216ea45-1e55-4689-bda7-b875cc1a5f0d/full/!800,600/0/default.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 57: Hohenzollern Köprüsü,

https://shop.strato.de/WebRoot/Store6/Shops/64507983/52F6/1EBC/CC2B/D302/91DE/C0A8/2AB8/3BD0/FQ700_FA005.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 58: Hohenzollern Köprüsü,

http://www.rheinische-industriekultur.de/objekte/koeln/bruecke_suedbruecke/totale_1913.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 59: Hohenzollern Köprüsü,

<https://before-after-media.s3.amazonaws.com/compilations/aligned/2579c548-27d4-4e07-a2ea-f45b5fc3ba1f.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 60: Hohenzollern Köprüsü,

https://koeln1945.files.wordpress.com/2021/04/usjebombt_2.jpg?w=1024 (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 61: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland,

https://en.wikipedia.org/wiki/Haus_Vaterland#/media/File:Berlin,_Tiergarten,_Potsdamer_Platz,_Haus_Vaterland,_1913.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 62: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland,

https://external-preview.redd.it/TijRvtw4EiqXCzDlVeeRbv5Nng2GdV2vaxrf3lXRQ_0.jpg?width=640

<https://pbs.twimg.com/media/FFNs-MFWQAM2SZw.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 63: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, <https://pbs.twimg.com/media/FFNs-MFWQAM2SZw.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 64: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, https://1.bp.blogspot.com/-2BKz6SKBh9o/XqLhBoDZh8I/AAAAAAAAAHtc/Mt_7d5zrqaQlils4sHhy20VfjxxedocNACLcBGAsYHQ/s1600/Bab%2BBerlin%2BVaterland.png (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 65: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, https://m.media-amazon.com/images/I/61KDS2bUKUL._AC_SY780_.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 66: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, https://1.bp.blogspot.com/-7pdFix7TGDg/XqLjBnXm1_I/AAAAAAAAAHts/EZUB-KNTjWEpWJ9AN8552yFQNDQkLPb7wCLcBGAsYHQ/s1600/haus_vaterland_innen.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 67: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, II. Dünya Savaşı sırasında uğradığı yıkım, <https://i.pinimg.com/736x/69/2d/d6/692dd6c518af2b22b4f8620c0089cca3.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 68: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, II. Dünya Savaşı'nda uğradığı yıkım, <https://pbs.twimg.com/media/ExqgvSaXIAAT-YQ.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 69: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, II. Dünya Savaşı'nda uğradığı yıkım.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ec/Bundesarchiv_Bild_183-R67508,_Berlin,_Potsdamer_Platz,_Ruine_%22Haus_Vaterland%22.jpg/1280px-Bundesarchiv_Bild_183-R67508,_Berlin,_Potsdamer_Platz,_Ruine_%22Haus_Vaterland%22.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 70: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland günümüze kadar dönüşümü.

<https://m.facebook.com/dw.culture/photos/a.145508805546210/2033865430043862/?type=3> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 71: Poznan Kraliyet Sarayı

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1a/Residenzschloss_Posen.jpg/1280px-Residenzschloss_Posen.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 72: Poznan Kraliyet Sarayı

<https://a.allegroimg.com/original/030bec/1afd15a44bc193c933f48898ed14/POZNAN-ZAMEK-CESARSKI-LATA-1910-20> (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 73: Poznan Kraliyet Sarayı

<https://epoznan.pl/storage/gallery/36619/d9hs3nx9bbf3n733s5dpnnn3zk6tgnxs.jpg> (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 74: Poznan Kraliyet Sarayı

<https://www.whitemad.pl/wp-content/uploads/2021/02/6-sssuwak.jpg> (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 75: Poznan Kraliyet Sarayı, https://img1.onebid.pl/img/1800/350146_1b.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 76: Poznan Kraliyet Sarayı

https://polska-org.pl/foto/8317/Zamek_Cesarski_ul_Swiety_Marcin_Poznan_8317128.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 77: Poznan Kraliyet Sarayı

https://4.bp.blogspot.com/-koxqOExXwxk/WUa_JV5HNmI/AAAAAAAAACks/Xk-iXAzMikQpPhFxFzywaN57oIp06KZcACEwYBhgL/s1600/scan0082.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 78: Poznan Kraliyet Sarayı

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Imp._Castle_Poznan%2C_ok._1929.jpg/1024px-Imp._Castle_Poznan%2C_ok._1929.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 79: Poznan Kraliyet Sarayı

https://api.culture.pl/sites/default/files/styles/1920_auto/public/2020-02/zamek_cesarski_poznan_polona.jpg?itok=YxzXmhtc (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 80: Poznan Kraliyet Sarayı

https://img-9gag-fun.9cache.com/photo/av8O9gM_460s.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 81: Joseph-Antoine Bouvard'ın Beyazıt Meydanı için hazırladığı plan. http://www.doganhasol.net/Images/MakaleResimleri/Beyazit%20Meydani_renkli.jpg (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 82: Çanakkale Zaferi üzerine Beyazıt Meydanı'na konulan Hatıra-i Celadet Topu.

<https://artsandculture.google.com/asset/hat%C4%B1ra-i-celadet-topu%E2%80%99nun-a%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C5%9F-t%C3%B6reni-%C4%B0stanbul-1916/gwEQxTHz6AAIlg?hl=tr&ms=%7B%22x%22%3A0.5%2C%22y%22%3A0.5%2C%22z%22%3A9.192928302971971%2C%22size%22%3A%7B%22width%22%3A1.7029484783571258%2C%22height%22%3A1.2398359407714963%7D%7D> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 83: Kelebek Dergisi'nde hiciv dolu bir karikatür: “kel başa, şımşır tarak!”, Beşir Ayvazoğlu, *Üçüncü Tepede Hayat Beyazıt Meydanı'nın derin tarihi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2012, s. 204.

Fotoğraf 84: Beyazıt Meydanı Havuzu, <http://www.eskiistanbul.net/resimler/beyazit-havuzu.jpg> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 85: Beyazıt Meydanı Havuzu,

https://68.media.tumblr.com/a3f789d3159c1689647cc98f98de40c0/tumblr_inline_osm7raEDn61u3cpgv_1280.jpg (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 86: Beyazıt Meydanı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları 1934, <https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotograflari/photos/cum>

huriyet-bayram%C4%B1-kutlamalar%C4%B1-beyaz%C4%B1t-1934/2699934000090243/ (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 87: Beyazıt Havuzu ve İstanbul Üniversitesi,

<http://www.eskiistanbul.net/4093/beyazit-meydani-1951#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 88: Beyazıt Yangın Kulesi'nden Beyazıt Havuzu'nun görünümü.

https://twitter.com/farz_imuhal/status/1318677178897338369/photo/1 (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 89: Sedat Hakkı Eldem'in tasarımıyla kaldırılan havuzdan sonra Beyazıt Meydanı, https://www.wikiwand.com/tr/Beyaz%C4%B1t_Meydan%C4%B1 (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 90: Turgut Cansever'in Beyazıt Meydanı tasarımı.

<https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2015/01/1-Untitled-1.jpg-1-615x375.jpeg> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 91: Karadeniz Vapuru Seyyar Sergisi'nin kitapçığı,

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/b/be/Seyyar_Sergi_Talimatnamesi_Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kapa%C4%9F%C4%B1.bmp/296px-Seyyar_Sergi_Talimatnamesi_Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kapa%C4%9F%C4%B1.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 92: Karadeniz Vapuru Seyyar Sergisi'nin amblemi,

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/8/80/Seyyar_Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp/300px-Seyyar_Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 93: Atatürk'ün Karadeniz Vapuru ziyareti,

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/0/05/Gazi_Mustafa_Kemal_Pa%C5%9Fa_Seyyar_Sergi%E2%80%99de.bmp/300px-Gazi_Mustafa_Kemal_Pa%C5%9Fa_Seyyar_Sergi%E2%80%99de.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 94: Karadeniz Vapuru iç tertibi, <https://boosmart.com/wp-content/uploads/2019/11/karadeniz-gemisi-1.jpg> (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 95: Karadeniz Vapuru iç sergi düzeni, [http://www.zabitan.net/images/editor/Antik%20Eserler\(1\).png](http://www.zabitan.net/images/editor/Antik%20Eserler(1).png) (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 96: Karadeniz Vapuru iç tezyinatı, https://turkishtimedergi.com/wp-content/uploads/2019/02/IsBankasi_KaradenizVapuru2-768x573.jpg (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 97: Karadeniz Vapuru'nun gecikmesi sebebiyle Akbaba Dergisi'nde yayınlanan karikatürde; Vapurun bacasında leylek tünemiş ve vapur salyangoz tarafından çekiliyor. https://isteaturk.com/upload/images/20_304AkbabaDergisi.jpg (erişim tarihi 15.05.2021)

Fotoğraf 98: Karadeniz Vapuru mürettebatı, <http://www.ktgemikurtarma.org/wp-content/uploads/2016/11/31.jpg> (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 99: Karadeniz Vapuru rotası, <https://yusufsehitoglu.files.wordpress.com/2019/03/karadeniz-vapuru-rotasc4b1.png?w=547> (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 100: Karadeniz Vapuru Türkiye'ye döndüğünde, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/2/2b/Avrupa%E2%80%99dan_D%C3%B6nen_Karadeniz_Vapuru_%C4%B0stanbul%E2%80%99da.bmp/300px-Avrupa%E2%80%99dan_D%C3%B6nen_Karadeniz_Vapuru_%C4%B0stanbul%E2%80%99da.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 101: İzmir Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatı sırasında, (TRT Cumhuriyet'e Kanat Gerenler Belgeseli)

Fotoğraf 102: Selanik Bankası, <https://pbs.twimg.com/media/DAdNbS9WsAAtzXp?format=jpg&name=large> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 103: Selanik Bankası,

<https://i.pinimg.com/originals/0f/5a/21/0f5a21c792a092b36d4911f29d6600f8.jpg>

(erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 104: Selanik Bankası Roma Bankası olduktan sonra,

<https://pbs.twimg.com/media/CSUppkMWIAAduhG?format=jpg&name=large> (erişim

tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 105: Selanik Bankası Roma Bankası olduktan sonra,

<http://www.levantineheritage.com/images/foreign-bank16.jpg> (erişim tarihi:

18.02.2021)

Fotoğraf 106: Selanik Bankası içi,

<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/6/Product/4067/Thumb/216.jpg>

(erişim tarihi: 06.01.2022)

Fotoğraf 107: Selanik Bankası Roma Bankası olduktan sonra,

<https://pbs.twimg.com/media/C6GItoWAAApvyw?format=jpg&name=large> (erişim

tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 108: Fevzipaşa Caddesi üzerinde solda Selanik Bankası,

<https://i.pinimg.com/736x/d6/b3/6a/d6b36a0cf58adbaba6a5d61bc997382d.jpg> (erişim

tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 109: Cumhuriyet Bulvarı'ndan Selanik Bankasına bir bakış.

<https://v3.arkitera.com/UserFiles/Image/news/2010/07/21/fevzipasa.jpg> (erişim tarihi:

18.02.2021)

Fotoğraf 110: Cumhuriyet Bulvarı'ndan Selanik Bankasına bir bakış, Selanik Bankası yerini çok katlı başka bir yapıya bırakmış.

<https://i.pinimg.com/originals/bd/e0/30/bde030f24a8b6155b54e6bcd14e150cb.jpg>

(erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 111: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1935,

[https://www.facebook.com/izmirtarih/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-izmir-](https://www.facebook.com/izmirtarih/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-izmir-1935/501694976703153/)

[1935/501694976703153/](https://www.facebook.com/izmirtarih/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-izmir-1935/501694976703153/) (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 112: İzmir Cumhuriyet Meydanı,

<https://pbs.twimg.com/media/CwM6eX1W8AQlmdF.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 113: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1930'lar,

<https://www.facebook.com/birzamanlarizmir/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-1930lar/1191041327665968/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 114: İzmir Cumhuriyet Meydanı,

<http://3.bp.blogspot.com/-xJmnaMldUP4/UbROHSbF7iI/AAAAAAAAAJY4/1jLynWoW0bU/s1600/1a.izm-Cumhuriyet+meydan%C4%B1.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 115: İzmir Cumhuriyet Meydanı'ndan denize bakış.

<https://i.pinimg.com/originals/5c/bc/1c/5cbc1cbf5a49f7655db97d1312589635.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 116: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1947,

<https://www.img.gen.tr/images/2018/03/14/IzmirCumhuriyetmeydani1947.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 117: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1950'ler,

<https://www.facebook.com/birzamanlarizmir/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-ve%C3%A7evresi1950ler/1510916629011768/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 118: İzmir Cumhuriyet Meydanı kartpostal,

<https://cdn2.dokuzsoft.com/u/efemeraturk/img/c/i/m/img-e3403-jpg-1530352655.jpg> (19.03.2019)

Fotoğraf 119: İzmir Cumhuriyet Meydanı günümüz,

<https://cdn2.dokuzsoft.com/u/efemeraturk/img/c/i/m/img-e3403-jpg-1530352655.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 120: İzmir Atatür Heykeli altındaki kaidede Asım Bey'in adı geçmiyor.

https://www.erolsasmaz.com/foto_y/2012/09/b/1348172607.jpg (erişim tarihi: 06.01.2022)

Fotoğraf 121: Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanan ve I. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasını kazanan projenin dış görünümü. Asım Kömürcüoğlu, *İstanbul Arsa ve İnşaatının İç Yüzü*, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 3.

Fotoğraf 122: Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanan ve I. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasını kazanan projenin iç görünümü. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 4.

Fotoğraf 123: İstanbul Adalet Sarayı'nın Tomruk arsasına inşasından vazgeçilmesiyle gündeme gelen Sultanahmet sahası ve arsa üzerindeki tarihi yapıların maketi. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 20.

Fotoğraf 124: Sultanahmet Adalet Sarayı inşası sırasında bulunan tarihi eserler, Rüstem Duyuran, İstanbul Adalet Sarayı İnşaat Yerindeki Yeni Kazılar, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 3-5.

Fotoğraf 125: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/74482/22/TSHEPA03415021.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 126: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. <https://lh6.ggpht.com/SYRTIweEhjJYKgu4nH9j9fp5LWH3QYfduF9YhECWJQzhNlii7kn13ajVTuI=s1200> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 127: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/68611/1/TSHEPA03419001.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 128: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/74482/23/TSHEPA03415022.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 129: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. http://photos.wikimapia.org/p/00/00/13/22/56_big.jpg (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 130: Sultanahmet Adliyesi, inşa edilen birinci etap havadan görünümü. <https://hukukbook.com/wp-content/uploads/2019/07/Sultanahmet-Adliyesi.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 131: Asım Kömürcüoğlu'nun Belediyeler Bankası yarışması için hazırladığı projenin maketi, Anonim, "Belediyeler Bankası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 58, İstanbul 1935, s. 287-295.

Fotoğraf 132: I. Meclis Binası, https://www5.tbmm.gov.tr/images/kurtulus_muzesi/%C3%96n%20cephe.jpg (erişim tarihi: 02.01.2022)

Fotoğraf 133: II. Meclis Binası https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/1._Meclis_Binas%C4%B1.jpg (erişim tarihi: 02.01.2022)

Fotoğraf 134: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binası, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 114.

Fotoğraf 135: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binası, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 115.

Fotoğraf 136: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binası, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118.

Fotoğraf 137: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binasının iç görünüşü, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118.

Fotoğraf 138: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binasının iç görünüşü, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 119.

Fotoğraf 139: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binasının vaziyet planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 119.

Fotoğraf 140: Yarışmada birinci olan Clemens Holzmeister’in projesi olan III. Meclis binası. <https://i.cnnturk.com/i/cnnturk/75/1200x650/5956ec93ae78491294ccc2b4.jpg> (erişim tarihi: 02.01.2022)

Fotoğraf 141: Manisa eski Halkevi Binası,
<https://pbs.twimg.com/media/E8dGyRoX0AkdTrU?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 142: Manisa eski Halkevi Binası,
<https://pbs.twimg.com/media/EU17A1cWAAcGCNs?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 143: Manisa eski Halkevi Binası,
<https://docplayer.biz.tr/docs-images/73/68697068/images/28-0.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 144: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası,
<https://pbs.twimg.com/media/Ev5sGrzWEAER0nK?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 145: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası,
<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Manisa-Parti-Binas%C4%B1-3.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 146: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası,
<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Eski-Parti-Binas%C4%B1.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 147: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası, günümüzde Kızılay Düğün Salonu olarak kullanılmaktadır.
<https://pbs.twimg.com/media/Ev5slBMWgAUEo0E?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 148: Manisa Sarayı'ndan günümüze kalan yegâne yapı olan Fatih Kulesi, <https://1.bp.blogspot.com/-iH5a1GdvK3A/XaTX-oCtU2I/AAAAAAAAABOo/VTXZL9NUgwWQDkSMdDxrelvufYt0DzVACLcBGAsYHQ/s1600/SARAYI%2BAMIRE%2B-%2BFATIH%2BKULESI%2B-%2BCHF%2B-%2BCHP.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 149: Manisa Fatih kulesi'nin zaman içerisinde kimliğini kaybedişi, <https://te-gazeteyenigun-com-tr.cdn.tebilisim.com/resize/1280x720/gazeteyenigun-com-tr/uploads/2021/12/fatih-kulesi-restorasyonu-basladi-yenigun.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 150: Manisa Fatih Kulesi'nde restorasyon başladı, <https://pbs.twimg.com/media/FFJTT5bWQAYPHjm?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 07.01.2022)

Fotoğraf 151: Maraş Belediye Hal binası, instagram @marasavucumda sayfa yöneticisi aracılığıyla Özcan Gülkesen arşivinden alınmıştır.

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Leon Parville, Yeşil Cami 1. Kat planı. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 2: Leon Parville, Yeşil Cami 2. Kat planı. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 3: Leon Parville, Yeşil Cami ön cephe. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 4: Leon Parville, Yeşil Cami iç görünüm. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 5: Leon Parville, Yeşil Türbe planı ve kesiti. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 6: Leon Parville, Yeşil Türbe dıştan görünümü. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 7: Leon Parville, Yeşil Türbe çini çizimleri. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 8: Leon Parville, Yeşil Türbe çini çizimleri. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siecle*, V.A. Morel, Paris 1864.

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758>

Çizim 9: Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan ve Doç. Dr. Ayşe Budak tarafından Leon Parville restorasyonunu anlamak için kullanılan Yeşil Cami ve Türbe planı. Ayşe Budak, "Bursa Yeşil Cami ve Türbesi'nin 1855 Depremi Sonrası Çizilmiş Planı ve Leon Parvillée Tarafından Gerçekleştirilen Onarımlar", *Mediterranean Journal of Humanities*, S. 8, Antalya 2018, s. 72.

Çizim 10: Yeşil Türbe'nin yastıklı çinilerinin bir çizimi, Macit Rüştü Kural, *Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*, Maarif Matbaası, Ankara 1944, s. 32.

Çizim 11: I. İstanbul Adalet Sarayı yarışması için verilen Tomruk arsasının bir planı. Asım Kömürcüoğlu, İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 5.

Çizim 12: Tomruk arsasından vazgeçildikten sonra Sultanahmet'te Adalet Sarayı inşası için verilen saha, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 6.

Çizim 13: İbrahim Paşa Sarayı'nın korunmasına karar verilince inşaat için verilen yeni saha, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 7.

Çizim 14: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışması için genişletilerek büyütülen saha. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 9.

Çizim 15: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışması için büyük istimlaklar ile büyütülen saha. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 10.

Çizim 16: Sultanahmet Meydanı ile Binbirdirek Sarnıcı arasındaki eğimi gösteren kesitler. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 14.

Çizim 17: Tomruk arsasının eğimini gösteren kesitler. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 14.

Çizim 18: Tomruk arsasının vaziyet planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 22-23.

Çizim 19: Babıali ve Tomruk arsasının eğimini gösteren kesitler. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 23.

Çizim 20: Sultanahmet çevresinin tarihi eserlerle dolu olduğunu gösteren plan, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 26.

Çizim 21: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına Eyüp Kömürcüoğlu ve Tevfik Kömürcüoğlu'nun katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 107.

Çizim 22: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına Eyüp Kömürcüoğlu ve Tevfik Kömürcüoğlu'nun katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 107.

Çizim 23: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına M. Gökdoğan, Eyüp Kömürcüoğlu, Lâmi Eser ve Sermet Gürel'in katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 113.

Çizim 24: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına M. Gökdoğan, Eyüp Kömürcüoğlu, Lâmi Eser ve Sermet Gürel'in katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 113.

Çizim 25: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 179.

Çizim 26: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 180.

Çizim 27: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 181.

Çizim 28: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 181.

Çizim 29: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 182.

Çizim 30: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 182.

Çizim 31: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı vaziyet planı, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 115.

Çizim 32: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

Çizim 33: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin görünümü, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

Çizim 34: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

Çizim 35: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 117.

Çizim 36: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin yan görünümüleri, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 117.

Çizim 37: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 117.

Çizim 38: Manisa Halkevi genişleme projesi, Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 295.

Çizim 39: Manisa Halkevi ve Cumhuriyet Halk Fırkası binası projesi, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 295.

Çizim 40: Maraş Belediye Hal Binası Projesi, Asım Kömürcüoğlu, “Maraş Belediye Hal Binası Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 294.

Çizim 41: Büyükkada Mezarlık Projesi, Asım Kömürcüoğlu, “Büyükkada'da Mezarlık Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 293.

Çizim 42: Samsun İmar Planı, Anonim, “Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu”, *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941, s. 278

Çizim 43: Ödemiş İmar Planı, Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı”, *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 53.

Çizim 44: Konya İmar Planı, Hükümet ve Adalet Binaları, Asım Kömürcüoğlu, “Konya İmar Planlarının Son İzah Raporu Hülasası”, *Arkitekt*, S. 181-182, İstanbul 1947, s. 14.

Çizim 45: Konya İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 15.

Çizim 46: Konya İmar Planı Numune Mahallesi, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 16.

Çizim 47: Konya İmar Planı detay çizimler, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 17.

Çizim 48: Adıyaman İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, “Adıyaman Kasabası İmar Projesi”, *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 126.

Çizim 49: Adıyaman İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 127.

Çizim 50: Adıyaman İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 127.

EK LİSTESİ

- Ek 1:** Cumhuriyet Gazetesi 04 Aralık 1933
Ek 2: Cumhuriyet Gazetesi 05 Aralık 1933
Ek 3: Cumhuriyet Gazetesi, 12 Aralık 1933
Ek 4: Cumhuriyet Gazetesi 17 Aralık 1933
Ek 5: Cumhuriyet Gazetesi 1 Ocak 1934
Ek 6: Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ocak 1934
Ek 7: Cumhuriyet Gazetesi, 02 Mart 1934
Ek 8: Cumhuriyet Gazetesi, 04 Mart 1934
Ek 9: Cumhuriyet Gazetesi, 05 Mart 1934
Ek 10: Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 1934
Ek 11: Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1934
Ek 12: Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 1934
Ek 13: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1934
Ek 14: Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 1934
Ek 15: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Aralık 1934
Ek 16: Cumhuriyet Gazetesi, 01 Ocak 1935
Ek 17: Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1935
Ek 18: Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1935
Ek 19: Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1935
Ek 20: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1935
Ek 21: Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1935
Ek 22: Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1939
Ek 23: Cumhuriyet Gazetesi, 25 Haziran 1939
Ek 24: Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1939
Ek 25: Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ağustos 1939
Ek 26: Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1939
Ek 27: Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1939
Ek 28: Cumhuriyet Gazetesi, 04 Haziran 1944
Ek 29: Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1938
Ek 30: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1957

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

“Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Çalışmaları 1879-1957” konulu tezin amacı arşiv, kütüphane ve saha araştırması ile birlikte bir mimarın yaşamını ve projelerini ortaya koymaktır.

Mimar Asım Kömürcüoğlu’nun hayatını ve çalışmalarını konu alan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin amacı, araştırma yapılan arşiv ve kütüphanelerin yanı sıra çalışma aşamasında izlenen yol, yöntem ve bölümlerin içeriğine değinilmiştir.

İkinci bölümde Asım Kömürcüoğlu’nun hayatı, ailesi, eğitimi, meslek hayatında gerçekleştirdiği plan ve projeler anlatılmıştır. Üçüncü bölüm Asım Kömürcüoğlu’nun çalışmalarının incelendiği bölümdür ve bu bölüm kendi içerisinde yedi alt başlık içermektedir. Asım Bey meslek yaşamına tarihi yapılar üzerinde onarım ve koruma çalışmalarıyla başladığı için tezin alt başlıkları bu doğrultuda kronolojik olarak planlanmıştır. Birinci alt başlıkta mimarın restorasyonunu gerçekleştirerek günümüze ulaşmasına katkı sağladığı yapılardan söz edilmiştir. İkinci alt başlıkta Asım Bey’in Berlin Teknik Üniversitesinde Yüksek Öğrenimi sırasında yaptığı çalışmalardan bahsedilmiştir. Üçüncü alt başlıkta Mimar Asım Bey’in inşa ettiği yapılar çalışılmıştır. Dördüncü alt başlıkta mimarın müteahhitlik dönemi eserlerinden bahsedilmiştir. Beşinci alt başlıkta Asım Bey’in katıldığı mimari yarışmalar detaylıca incelenmiştir. Altıncı alt başlıkta mimarın şehircilik alanında yaptığı çalışmalar ve imar planını çizdiği şehirler incelenmiştir. Yedinci alt başlıkta mimarın yaptığı ve belli bir kategoriye koymakta zorlandığımız ünik çalışmalarına yer verilmiştir.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde Mimar Asım Kömürcüoğlu’nun Türk Mimarlığına katkısından ve Türk Sanat Tarihindeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Hem Osmanlı hem Cumhuriyet’e hizmet eden bir mimar olarak Asım Bey’in çeşitli alanlarda kazandığı uzmanlıklar kronolojik olarak ele alınmıştır.

1.2 İlgili Kaynak ve Araştırmalar

Tez araştırması danışman hocam Prof. Dr. Nalan Türkmen tarafından verilen üç sayfalık bir makale ile başlamıştır¹. Bu makaleden sonra gelişen merak duygusuyla, daha sonra Asım Bey'in oğlu Eyüp Bey'den olma öz torunun paylaştığını öğrendiğimiz, Cumhuriyet'e Kanat Gerenler belgeseline ulaşılmıştır. Belgeselde edinilen bilgiler hususunda Başbakanlık Osmanlı Arşivinde taramalar yapılmış ve tezde kullanılan arşiv kaynakları elde edilmiştir. Asım Bey'in aile üyelerine ulaşabilmek adına önce çeşitli gazetelerin taranmasıyla Asım Kömürcüoğlu'nun vefat haberine ulaşılmış ve bu vefat haberi üzerinden torunu ve torununun çocuklarının isimleri öğrenilerek kendileriye iletişime geçilmeye çalışılmıştır. 18 Aralık 2018 tarihinde ulaşılan Asım Bey'in küçük kızı Nezihe Hanım'ın torunu olan Selin Maner Ashley, tezin ana kaynaklarından olan Eyüp Kömürcüoğlu ile Nezihe Taner eliyle yazılmış olan biyografilerini ve Asım Kömürcüoğlu'nun İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitabını bizimle paylaşmıştır.

Selin Maner'den alınan veriler ile Asım Kömürcüoğlu'nun çalıştığı yapılar netleşmiş ve bu bağlamda arşiv taramalarına devam edilmiştir. Ayrıca Arkitekt dergisinde Asım Kömürcüoğlu'nun yayınladığı makaleler de incelenerek çalışmanın başlıca kaynakları arasına girmiştir.

Asım Bey'in mesleğe ilk başladığı yıl olan 1905'den Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen on sekiz yıl içerisindeki restorasyon ve mimarlık faaliyetlerinin izi Osmanlı Arşivi üzerinden sürülmüştür. 1923 yılından Asım Bey'in 1957 senesindeki vefatına kadar süren otuz dört yıllık mimarlık ve şehircilik çalışmaları ise Cumhuriyet Arşivi üzerinden incelenmiştir.

Meslek hayatının son yıllarında şehirciliğe merak salan Asım Bey otuz farklı belediye için imar planları hazırlamıştır. 1937 ile 1957 yılları arasında çizilmiş olan bu imar planlarına İller Bankası Arşivi üzerinden erişilmeye çalışılmıştır. Çeşitli yazışmalar sonucu 9 Mart 2021 tarihinde Ankara İlbank Genel Müdürlüğü arşivi ziyaret edilerek bizzat taranmıştır. Bu taramalarda İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlama Dairesi Başkanlığı tarafından 2005 yılında hazırlanan ve Belediyelerin İmar Planı Bilgilerini içeren kayıt defterinde Asım Bey'in adına rastlanmasına rağmen, arşiv odasında yaptığımız titiz incelemede imar planlarına rastlanamamıştır.

¹ Anonim, "Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957)", *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958, s. 43-45.

İller Bankası arşivinden imar planlarına ulaşamamamız üzerine; Akşehir, Erzincan, Zile, Van, Konya, Merzifon, Adıyaman, Ödemiş, Vize, Hatay, Adana, Dursunbey, Havza, Palu, Turgutlu, Aydın, Elazığ, Nazilli, Osmaneli, Muş, Doğubayazıt, Keçiöbolu, Midyat, Kırıkhan, Kemerhisar, Barla, Hilvan, Germencik, Ula, Samsun, Urfa, Zonguldak belediyelerinin İmar ve Şehircilik Müdürlüklerine ve Daire Başkanlıklarına dilekçeler yazılarak arşivlerindeki planlar ve izahat raporları istenmiştir. Otuz farklı belediye ile yapılan bu yazışmalar Covid-19 Pandemisi sürecine denk gelmiş belgelerin temini oldukça sancılı olmuştur. Belediyelerden de olumsuz sonuç alınması üzerine tezde imar planları başlığında Asım Bey'in ulaşılabilen Van, Konya, Adıyaman, Samsun ve Ödemiş imar planlarına yer verilmiştir. Van İmar Planı Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan birinci el kaynaklardan, Konya İmar Planı Prof. Dr. Mahmut Serhat Yenice'nin² yaptığı çalışmalardan, Adıyaman İmar Planı Asım Kömürcüoğlu tarafından Arkitekt Dergisinde yayınlanan makalesinden ve Samsun İmar Planı yine Arkitekt Dergisinde yayınlanan Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu üzerinden araştırılıp incelenmiştir. Ödemiş İmar Planı da Arkitekt Dergisi'nde yayınlanan ilgili raporlar üzerinden tespit edilip teze dahil edilmiştir.

Tez çalışması sırasında kaynak bulma konusunda en çok zorlanılan bölüm, Asım Bey'in yurtdışında eğitim gördüğü sırada yaptığı çalışmalar hakkında olmuştur. Yurtdışı eğitimi süresince orada yaptığı her projenin bir kopyasını Sanayi-i Nefise Mektebi'ne göndermesi gerektiğini bildiğimiz Asım Bey'in bu projeleri için Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Arşivi ile iletişime geçilmiştir. Fakat yine Covid-19 Pandemisi sebebiyle ilgili kurumlara ulaşmakta güçlüklerle karşılaşmış, resmi yazışmalar bir sene sürmüş ve geçen sürede bir sonuca ulaşamamıştır. Asım Bey'in yurtdışında öğrencilik dönemi sırasında çalıştığı projeler, İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitabında yer vermesi ile öğrenilmiş ve araştırmaları internet üzerinden yapılmıştır.

Bunların dışında dönemin mimarlık ortamını ve üslup özelliklerini özümseyebilmek adına Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı gibi kütüphanelerden çeşitli araştırmalar ve okumalar yapılmıştır.

² Mahmut Serhat Yenice, *Kentsel Planlama Sürecinde Konya Kent Formunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.

2. ASIM KÖMÜRCÜOĞLU'NUN HAYATI (1879-1957)

Asım Kömürcüoğlu 1879 yılında Kosova Vilayeti'nde Üsküp Sancağı'nın Kratova kazâsında dünyaya gelmiştir. Babası Yüzbaşı Eyüp Sabri Bey, annesi Vezir Pertev Paşa³ sülalesine mensup Manastır Alay Emni Süleyman Bey'in kızı Hayriye Hanım'dır. Biri kendisinden büyük diğeri küçük olmak üzere Nehire ve Vasfiye adında iki kız kardeşi bulunmaktadır.⁴

Asım Bey ve ailesi Manastır Vilayeti'nin Sinan Bey Mahallesi'nde ikamet etmekteyken babası Eyüp Sabri Bey'in Hamidiye Hafif Süvari Alayları'nda⁵ görevlendirilmesi üzerine, ailecek buradan ayrılarak Doğu Anadolu Bölgesine⁶ yerleşmişlerdir. Fakat Asım Bey'in annesi Hayriye Hanım'ın kısa zaman sonra hastalanarak vefat etmesi ve babasının da rahatsızlanması nedeniyle ailecek Kratova'ya akrabalarının yanına geri dönmüşlerdir. Bir ay gibi kısa bir sürede babasının da vefatı üzerine ilköğrenimine Kratova'da Mustafa Bey mahallesinde ikamet eden amcası Müstantık⁷ Mustafa Bey yanında devam etmişse de, daha sonra Palanka'da yaşayan halasının yanında tamamlamıştır.

³ Arnavut asıllı devşirme bir paşa olan Pertev Paşa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde ikinci vezirliğe kadar yükselmiş, II. Selim döneminde ise vezirlikten istifa etmiştir. Geniş bilgi için bkz; İdris Bostan, "Pertev Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007 s. 235-236.

⁴ 1995-97 yılları arasında TRT2 kanalında yayımlanan "Cumhuriyete Kanat Gerenler" adlı belgeselin 160. bölümünde Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu'nun hayatı ele alınmaktadır. Babası gibi mimar olan kızı Nezihe Taner verdiği röportajda, babası Asım Kömürcüoğlu'nun kendisinden başka üç kız kardeşe sahip olduğundan bahsetmektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=AvQmUQ66j5E&t=5s> erişim tarihi: 20.09.2018). Fakat yine kızı Nezihe Hanım ve oğlu Eyüp Bey'in ayrı ayrı babalarının hayatını kaleme aldıkları biyografik çalışmalarda, babaları Asım Bey'in biri kendinden büyük biri küçük olmak üzere iki kız kardeşi olduğunu belirtmektedirler. Yaptığımız araştırmalar sırasında Nezihe Taner'in torunu Mimar Selin Maner'e ulaşıldığında, konuyla ilgili olarak anneannesi'nin sürçülisan etmiş olabileceğini, "Asım Beylerin toplamda üç kardeş olduklarını" söylemek istemiş olabileceğini dile getirmiştir.

⁵ Hamidiye Hafif Süvari Alayları; merkezi otoritenin tesis edilmesi, aşiretlerden askeri güç olarak faydalanılması, Rusların saldırısından ve İngiliz politikasından Doğu Anadolu'nun korunmasını hedefleyen bir askeri oluşumdur. Detaylı bilgi için bkz. Bayram Kodaman, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)", *Tarih Dergisi*, S. 32 İstanbul 1979 s.427-480. Asım Bey'in biyografisini yazan çocukları, büyükbabalarının bu görevinden "Kürdistan Alayları" olarak bahsetmiştir. Günümüzde bu askeri oluşum "Hamidiye Hafif Süvari Alayları" şeklinde kullanılmakta olduğundan çalışma kapsamında da bu şekilde ifade edilmektedir. İlgili kaynaklar için bkz. Anonim, "Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957)", *Arkitekt*, S. 1 İstanbul 1958, s. 43-45; Ebru Karakaya, *Türk Mimarlığında Sanayi-i Nefise Mektebi / Güzel Sanatlar Akademisinin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s. 87-91; Selin Maner vasıtasıyla tarafımıza geçmiş olan Asım Kömürcüoğlu'nun kızı Nezihe Taner'in babasının hayatını anlatan biyografik çalışması, Belge 20.

⁶ Mimar Eyüp Kömürcüoğlu'nun 1983 yılında kaleme aldığı babasının hayatını anlatan biyografik çalışmada bu görevden; "(Asım Kömürcüoğlu'nun) İlk tahsil çağlarında Doğu-Anadolu harekâtına karşı gönderilen babası Yüzbaşı Eyüp Bey ailesi ile birlikte Doğu-Beyazıt'a (Bayezid Sancağı'na) gitti." şeklinde bahsetmektedir. Fakat TRT2 kanalında yayımlanan "Cumhuriyete Kanat Gerenler" adlı belgeselin 160. bölümünde Nezihe Taner bu görevden "Ailecek Bitlis'e tayin olmuşlar, orada bir müddet sonra validesini kaybetmiş ondan sonra hep beraber Kratova'ya dönmüşler." olarak dile getirmektedir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde yapılan araştırmalarda tayin olunan şehri netleştirecek bir belge bulunamamıştır. Bu sebeple Doğu-Anadolu Bölgesi demekle yetinilmektedir. Yine aynı belgeselde Nezihe Hanım, Asım Bey ve ailesinin babası Eyüp Sabri Bey'in mesleği dolayısıyla bu doğu görevinden de önce Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yaşadıklarını belirtmektedir ve Asım Bey'in buralarda tarihi eserleri görerek mimarlık mesleğine ilgi duymaya başladığını eklemektedir.

⁷ Müstantık, günümüz Türkçesinde sanıkları sorguya çeken yargıç, sorgu hâkimi anlamına gelmektedir.

İlköğrenimini tamamlamasının ardından Manastır Askeri Rüştîyesi'ne kaydedilen Asım Bey, burada fazla duramayarak İstanbul Bahriye Mektebi'ne (Mekteb-i Rüşdiyye-i Bahrî) geçmiştir. Babası gibi asker olmak yerine mimar olmak isteyen Asım Bey, ortaokul eğitimini tamamladıktan sonra Vefa İdadisi'ne başlamıştır. 1900 senesinde sanatkâr ruhunu tatmin eden Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi'ne giren Asım Bey'in okul numarası ise 560'dır. Asım Bey'in öğrenimi boyunca ne kadar başarılı bir öğrencilik geçirdiği 1320 tarihli Sanayi-i Nefise İdaresi evrağındaki “*her sene icrâ kılınan müsâbaka imtihanında dahî birincilik ihrâz etmiş*” cümlesinden de anlaşılmaktadır.⁸ 28 Eylül 1904 tarihinde Asım Bey'in askerlik için Kratova Kazası'nda aranılmakta olduğu Seraskerliğe bildirilmiştir.⁹ 10 Ocak 1905 tarihinde ise Sanayi-i Nefise öğrencisi olması dolayısıyla askerlik için aranılmaması gerektiği Seraskerliğe bildirilmiştir.¹⁰ Asım Bey 1905 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden birincilikle mezun olmuştur.¹¹ Aynı dönemde mezun olan sınıf arkadaşları ise, Filipidis, Harnt, Karabet, Mehmet Reşat, Osman ve Zare'dir.¹²

Meslek hayatına 26 yaşında Evkaf-ı Hümayun Mimarlığı ile başlayan Asım Bey, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki vilayetlerde; özellikle Selanik ve Üsküp'de eski eserlerin restorasyonunda, İstanbul yalı ve saraylarına yapılan ilave ve onarımlarda görev almıştır. Yıldız Sarayı'nın onarımı ve bazı ilaveler¹³, Ayasofya Hamamı restorasyonu, Üsküdar'da birçok vakıf hamamlarının onarımı bu döneme rastlamaktadır.¹⁴

⁸ BOA, MF.MKT. 823-92 (Hicri 4 Zilkade 1322, Miladi 10 Ocak 1905).

⁹ Mekteb-i Sanayi-i Nefise talebesi olan ve askerlikten muafiyeti istenen Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin Kosova Vilayeti dahilinde Kratova kazasından aranılmakta olduğunun Seraskerlik'e bildirildiği. BOA, MF.MKT. 806/30 (Hicri 18 Receb 1322, Miladi 28 Eylül 1904).

¹⁰ 1886 tarihli askere alma kanunu ile birlikte yüksekokul öğrencileri, askerlik çağına girdiklerinde kuraya katılmaktaydı. Kurada tertib-i evvel numarası çeken öğrenciler “Efrad-ı Mezune” olarak kaydedilmekteydi ve bir sonraki senenin askerlik kurasına kadar askerlikleri tecil edilmiş sayılmaktaydı. Böylelikle öğrenim süreleri boyunca askerlikten muaf tutulmaktaydılar. Eğitimleri bittiği vakit devlette istihdam edilenler ise askerlik hizmetinden sürekli olarak istisna edilmekteydiler. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Vurmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askere Alma Sistemi (1826-1970)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2007, s. 37; Rıdvan Ayaydın, *Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler ve Muafiyetler (1826-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011, s. 97-98. Asım Bey'de Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezuniyeti akabinde Evkaf Nezareti bünyesinde çalışmaya başladığından askerlik hizmetinden istisna edilmiştir. Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin Mekteb-i Sanayi-i Nefise talebesi olması dolayısıyla askerlik için aranılmaması gerektiği. BOA, MF.MKT. 823-92 (Hicri 4 Zilkade 1322, Miladi 10 Ocak 1905).

¹¹ Diplomasında adı “Ahmed Asım” olarak geçmekte olan Asım Kömürcüoğlu'nun diploma numarası ise “00168” olarak belirlenmiştir bkz. Ebru Karakaya, a.g.t. s. 48.

¹² Ebru Karakaya, a.g.t. s. 48.

¹³ Nezihe Taner yazdığı biyografide babası tarafından Yıldız Sarayı'nın Sultanlar kısmına bir banyo ilavesi yapıldığını belirtmektedir (Belge 20).

¹⁴ Eyüp Kömürcüoğlu, Belge 19; Nezihe Taner, Belge 20; Anonim, “Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957)”, *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958, s. 43, Ebru Karakaya, a.g.t. s. 87.

Küçük Çamlıca'da bulunan Evkaf-ı Hümayun Kassamı Hilmi Efendi'ye¹⁵ ait köşkün¹⁶ ek bölümlerinin inşasını gerçekleştirdiği sırada Asım Bey'i yakından tanıyan Hilmi Efendi kendisini çok beğendiğinden, küçük kızı Seniha Hanım ile evlenmesine vesile olmuştur. 1906 senesinin Haziran ayında köşkün bahçesinde yapılan düğün töreni sonrasında Sultan II. Abdülhamid tarafından üçüncü rütbe nişanı ile onurlandırmıştır.¹⁷ Asım Kömürcüoğlu'nun bu evlilikten Sermiha, Eyüp ve Nezihe adında üç çocuğu olmuştur.

Evliliğinin ilk yıllarında Bursa Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin restorasyonu için görevlendirilen Asım Kömürcüoğlu, Bursa'ya giderek onarım süresince ailesiyle birlikte orada ikamet etmiştir.¹⁸ Yapıların bozulan ve dökülen duvar çinilerinin restorasyonu için İznik ve Kütahya'da kapanmış çini ocaklarını yeniden kurdurarak, bu bölgelerde çiniciliği ihya etmiştir. Yeşil Cami ve Türbe'nin çinilerini orijinalleri kalitesinde imal ettirmesi üzerine 19 Haziran 1908 tarihinde rütbesi bir derece terfi ettirilmiştir.¹⁹ Restorasyon sırasındaki başarısı üzerine Sultan II. Abdülhamid tarafından mineli bir saat ve nişanla taltif edilmiştir.²⁰ Asım Bey'in bu titiz çalışması zamanın

¹⁵ Nalan Fidan, "Yaşayan Mekânlar Kassam'ı Hilmi Efendi Köşkü", *Acıbadem Dergisi*, S. 66, İstanbul 2018, s. 18. Acıbadem Dergisi'nin Asım Bey'in torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile yaptığı röportajda Ahmet Bey Kassam Hilmi Efendi'den şu sözler ile bahsetmektedir "Ailemizin en büyüğü, yani babamın büyükbabası Kassam-ı Hilmi Efendi'dir. Köşke ismini vermiştir. Genç yaşında Eskişehir'in Muttalıp Köyü'nden kalkmış İstanbul'a gelmiş, bir fırsatla saraya girmiş. Güzel resim yaptığı için padişahın (II Abdülhamid) sevgisini kazanmış. Padişah onu gördüğü zaman 'Hem kassamım hem ressamım' dermiş. Sarayda yetişip kassam olmuş. Yani saray halkının veraset-terake işlerini yürüten gruba katılmıştır." ... "Bir gün kızı ile balkonda otururlarken bahçenin dışında dolaşan adamlar görmüşler, 'bak kızım demiş babası, bu gördüğün adamlar beni izliyor. Yaptığım masrafları katlayıp padişaha jurnallıyecekler. Padişah beni sever ama tedbiri elden bırakmaz.' İşte bu gergin, sıkıntılı hayat uzun sürmez ve Hilmi Efendi hayata 49 yaşında veda eder ama gözü açık gitmez. Çünkü birkaç sene önce evde bir tadilat yaptırmış, bu iş için genç bir mimar başvurmuş, Hilmi Bey'in kızı Seniha Hanım'a talip olmuş. Üsküp Kratova doğumlu bu mimarı Hilmi Efendi beğenmiş ve düğünleri köşkün bahçesinde yapılış..."

¹⁶ Köşk hakkında Asım Bey'in torunu Mimar Ahmet Kömürcüoğlu ile yapılan röportaj için bkz. Nalan Fidan, a.g.m., s. 18-19.

¹⁷ Evkaf-ı Hümayun İnşaat ve Tamirat Tetkik ve Muayene Memuru Mimar Mehmed Asım Efendi uhdesine rütbe-i salise tevcihi. BOA, İ.TAL. 397/32 (Hicri 28 Rebiül Ahir 1324 / Miladi 21 Haziran 1906).

¹⁸ Yapılan araştırmalar sırasında bulunan kaynaklarda bu restorasyonun 1904-1907 yılları arasına tarihlendirildiği görülmektedir. Bkz. Murat Alkan, *Bursa Yeşil Cami Süsleme Programı (Taş, Ahşap, Kalemşi ve Alçı üzerine Bir İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 53. ; Ebru Karakaya, a.g.t. s. 88. ; Macit Rüştü Kural, *Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*, Maarif Matbaası, Ankara 1944, s. 23. Fakat Asım Bey'in çocuklarının yazdığı biyografilerde ve "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler Belgesi"nde de bu restorasyon için "evliliğine müteakip görevlendirildi" şeklinde ifade edilmiştir. Akademiden de 1905 senesinde mezun olduğu düşünüldüğünde bu tarihlendirmede bir yanlışlık olması muhtemeldir. Arşivde bulunan ilgili belgeler de bu düşüncemizi desteklemektedir. Detaylı bilgi için bkz Yeşil Cami Restorasyonu maddesi.

¹⁹ Çelebi Sultan Mehmed Han Camii'ne ait çinileri imal ettirmek için Kütahya'da bulunan Evkaf Nezaretî Mimarı Asım Bey'in terfii (Evkaf). BOA, BEO 3338/250314 (Hicri 19 Cemaziyevvel 1326, Miladi 19 Haziran 1908).

²⁰ Üstün Alsaç'ın Türkiye'de Restorasyon adlı kitabında mineli saat ve nişanın Asım Bey'e Sultan I. Abdülmecid tarafından verildiği yazılmışsa da, bilindiği üzere Sultan Abdülmecid 1823-1861 yılları arasında yaşamıştır ve Sultan Abdülmecid'in ölümü ile Asım Bey'in bu onarım çalışması arasında 45 yıl gibi büyük bir sene farkı bulunmaktadır. Üstün Alsaç, *Türkiye'de Restorasyon*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 95; Eyüp Kömürcüoğlu'nun 1983'te kaleme aldığı babasının hayatını anlatan biyografik çalışmasında mineli saat ve nişanın Asım Bey'e Sultan V. Mehmed Reşad tarafından verildiği yazılmıştır. Fakat kızı Nezihe Taner'in kaleme aldığı biyografi çalışmasında ve araştırılan diğer kaynaklarda bu armağanların kendisine Sultan II. Abdülhamid tarafından verildiği yazılmıştır. Murat Alkan, a.g.t. ; Ebru Karakaya a.g.t. ; Anonim, "Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957),

Müze-i Hümayun Müdürü Halil Ethem Bey'in (1861-1938) dikkatini çekmiş, onun aracılığıyla yüksek tahsil için 1911 yılında Almanya'ya gönderilmiştir.²¹ Burada yaptığı çalışmalarının birer kopyasını Sanayi-i Nefise Mektebi'ne gönderdiğini, Maarif Nezareti'nden Asım Bey'e yazılan 1911 tarihli mektuptan öğrenmekteyiz.²² Almanya'da 1914²³ yılına kadar bir yandan Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam ederken, bir yandan da Prof. Franz Heinrich Schwechten'in²⁴ Akademideki Meister Atölyesi'nde ve inşaatlarında mimar olarak çalışmış ve tecrübe kazanmıştır. Almanya'daki üç yıllık²⁵ eğitim sürecinde; Berlin'de Augusta Viktoria Meydanı'ndaki İkinci Roma Binası içindeki Romanesk Kahvesi, Roma'da inşa edilen birinci Alman Protestan Kilisesi ve cemaat binaları, Köln'de Ren Nehri üzerindeki köprü projesi müsabakası, Berlin'de ki Potsdammer Meydanındaki Potsdammer Binası (Haus Postdam) ve Posen'de Kraliyet Sarayı gibi projelerde Prof. Schwechten'in nezareti altında çalışmıştır²⁶.

Arkipekt, S. 290, İstanbul 1958, s. 43-45. Asım Bey'e verilen mineli saat ve nişanın, kendisinin 1908 senesindeki terfisini takiben verildiğini düşünülmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in 27 Nisan 1909 tarihine kadar tahtta kaldığı bilgisiyle birlikte saat ve nişanın Asım Bey'e Sultan II. Abdülhamid tarafından verildiğini düşünmek mümkündür.

²¹Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yaptığımız araştırmalarda Asım Bey'in eşi Seniha Hanım tarafından 27 Kasım 1910 tarihinde Maarif Nezareti'ne yazılmış dikkat çekici bir mektuba ulaşılmıştır. Mektupta özetle; Tahsil için Avrupa'ya gönderilecek olan eşi Asım Bey'e verilen bu görevin çok gurur verici olduğunu, fakat Asım Bey'in bakmakla mükellef kendinden başka bir buçuk yaşında Sermiha adında bir kızlarının bulunduğunu ve yakında dünyaya bir evlatlarının daha geleceğini belirtmektedir. Üstelik aynı zamanda maddi sıkıntılar yaşamaları sebebiyle uygun bulunursa aile birliklerinin korunması adına göreve Asım Bey yerine başka bir vatan evladının gönderilmesini rica etmektedir. Eğer Asım Bey'in yerine Avrupa tahsiline gidebilecek münasip bir başka kişi yok ise ve her durumda Asım Bey'in gönderilmesi Osmanlı Devleti için gerekli ise de aileleri için bir kolaylık dilediğini belirtmiştir. BOA, MF.MKT. 1164/54 (Hicri 24 Zilkade 1328, Miladi 27 Kasım 1910) Bu mektup neticesinde Asım Bey, Avrupa tahsili için gittiği Almanya'nın Berlin şehrine ailesini de yanında götürmekte muvaffak olmuştur ve Seniha Hanım'ın ricası olduğu gibi aile birlikleri bozulmamıştır.

²² Maarif Nezareti hesabına resim ve mimari tahsili için Avrupa'ya gönderilen talebelerin her sene yaptıkları işlerden bir adedini Sanayi-i Nefise Mektebi'ne göndermesi gerektiğinin Asım Efendi'ye bildirildiği. BOA, MF.MKT. 1175/77 (Hicri 24 Şevval 1329, Miladi 18 Ekim 1911).

²³ Bazı kaynaklarda Asım Bey'in yurda dönüş tarihini 1913 olarak verilmektedir. Bkz Metin Sözen-Mete Tapan, *50 Yılın Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s. 251; Ebru Karakaya, a.g.t. s. 88 Fakat Asım Bey *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü* adlı kitabında Almanya'daki hocası Prof. Schwechten'in referans mektubunun bir tercümesine yer vermiş ve bu mektubun çevirisinde "*Mimar Asım 1911-1914 senelerinde Berlin Akademisi Mimari Muallim atölyesinde ikmalî tahsil etmiş...*" şeklinde bir girizgâh yapılmıştır. Bu da gösteriyor ki Mimar Asım Kömürcüoğlu 1911-1914 seneleri arasında Berlin Mimarlık Akademisinde öğrenim görmüştür ve yurda 1914 senesinde dönmüştür.

²⁴ Prof. Franz Heinrich Schwechten, Prusya Parlamento Binası tasarımı, Berlin Anhalter Tren İstasyonu Terminali, Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi gibi önemli projelere imza atmış olan (1841-1924) zamanının Neo-Romanesk üslubuna sahip ünlü mimarlarındandır biri olmuştur. (https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Heinrich_Schwechten erişim tarihi: 07.04.2018)

²⁵ Eyüp Kömürcüoğlu'da bu eğitim sürecinin 2.5 yıl kadar sürdüğünü belirtmektedir. Asım Kömürcüoğlu'nun yazdığı *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatların İç Yüzü* adlı kitabında öğrenim süresi 3 yıl olarak belirtilmiştir. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 34.

²⁶ Asım Bey'in İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitabında Prof. Schwechten'in referans mektubunda bu çalışmalardan şu cümlelerle bahsedilmektedir "Nezaretim altında projeleri ve inşaatları hazırlanarak yapılan yukarıdaki işlerin cümlesinde Mimar Asım çalıştırılmış ve kendisinin bu hususta muvaffakiyetli başarıları görülmüş çok çalışkan ve değerli bir mimar olduğu anlaşılmıştır." Asım Kömürcüoğlu, *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü (1935-1947)*, Arbas Matbaası, Ankara, s. 34. Yapılar hakkında detaylı bilgiye mimarın "Yurtdışında Çalıştığı Projeler" adlı başlıkta yer verilmiştir.

Yurda dönüşünde İstanbul Şehremaneti Sermimarlığı'na²⁷ ve aynı zamanda 1914-1917²⁸ yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebi Fenni Mimari hocalığına getirilmiştir. Mimar Asım Bey, Akademiye tayin olunan ilk Türk hocalardandır.²⁹ Osmanlı Arşivindeki Asım Bey ile ilgili belgeler çoğunlukla tarihi eserlerin onarımı ve korunması ile ilgilidir. Bu süreçte Mediha Sultan Sahil Sarayı'nı inceleme heyetinde³⁰ ve Eski Eserlerin Korunması için oluşturulan kurulda encümen olarak görev almıştır.³¹

1917 senesinin 5 Eylül'ünde Asım Bey yeniden yurtdışında görevlendirilmiştir. Konuya ilişkin Osmanlı Arşiv belgesinde; İstanbul'da lekeli humma ve bunun gibi bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için acilen bazı binaların yapılması gerektiği vurgulanmış ve inşa edilecek binalar için gerekli malzemelerin satın alınma görevinin Asım Bey'e verildiği belirtilmiştir. Ayrıca Asım Bey'e seyahatinde kolaylık gösterilmesi ve beraberinde getiremeyeceği eşyaların mümkün olduğu kadar süratle gönderilmesi, Peşte, Münih ve Frankfurt büyükelçiliklerinden geçiş belgelerinin verilmesi istenmiştir.³² 8 Eylül 1917 tarihli bir başka belgede ise Mehmed Asım Bey'in

²⁷ Mimar Asım Bey'in, Mimar Vedat Tek'in 1914 senesindeki istifasından sonra İstanbul Belediyesi Baş Mimarlığı'na atanmış olduğunu düşünmek mümkündür. Mimar Vedat Tek'in Sermimarlık dönemi için bkz. Müjde Dila Gümüş, *II. Meşrutiyet'te Saray İçin Çalışmak. Vedat (Tek) Bey'in Sermimarlık Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2018, s. 142-145.

²⁸ Mustafa Cezar Asım Bey'in göreve başlama tarihini 6 Ekim 1914 olarak verirken görevden ayrılış tarihini vermemektedir. Bkz. Mustafa Cezar, *Güzel Sanatlar Akademisi'nden 100. Yılda Mimar Sinan Üniversitesi'ne*, İstanbul 1983, s. 69. Üstün Alsaç bu hocalık için 1915-1918 tarihlerini vermektedir. Bkz. Üstün Alsaç, a.g.e., s. 94. Ebru Karakaya, tezinde bu tarihi 1914-1918 şeklinde vermektedir ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar sonucu bulduğumuz Hicri 18 Zilkade 1335, Miladi 5 Eylül 1917 tarihli belgede Asım Bey'in yurtdışı görevi için gerekli kolaylığın gösterilmesi talep edilmektedir. Belgede geçen "salgın hastalık" kelimelerinin verdiği vurguyla Asım Bey'in vakit kaybetmeden yurtdışına çıkarak görevini yerine getirdiğini düşünülmektedir. Sonuç olarak 1917 Eylül ayında veya en geç Ekim ayında Berlin'e geri döndüğünü düşünmek mümkündür. Ebru Karakaya, a.g.t. s. 38.

²⁹ Asım Bey'in hayatını ele alan kaynaklarda kendisi için "Akademiye tayin olunan ikinci hocadır." şeklinde bahsedilmektedir. Bkz. Eyüp Kömürcüoğlu Biyografisi Belge 19, Nezihe Taner Biyografisi Belge 20, Anonim, "Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri", *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958, s. 43-45; Prof. Dr. Mustafa Cezar'ın *Güzel Sanatlar Akademisi'nden 100. Yılda Mimar Sinan Üniversitesi'ne* adlı eserinde verilen mimarlık bölümü Türk hocaları ise aşağıdaki gibidir;

Hasan Fuat Bey, Matematik Öğretmeni, 1883

Vedat Bey, Mimarlık Tarihi Öğretmeni- Mimari Atölye Öğretmeni, 1899

Ahmet Ziya Akbulut, Matematik- Perspektif- Tasarı Geometri Öğretmeni, 1898

Yusuf Razi Bey, Tasarı Geometri Öğretmeni, 1908

Ferit Güney, Tasarı Geometri Gölge, Matematik, Perspektif, Topografya Öğretmeni, 1910

Selahattin Bey, Mimaride Keşif Usulleri Öğretmeni, 1911

Kemalettin Bey, Mimarlık Nazariyatı Öğretmeni 1911

Ziya Bey, Mimaride Keşif Usulleri, Mekanik Öğretmeni, 1908, 1914

Kadri Bey, Mimaride Keşif Usulleri Öğretmeni, 1911

İlhami Bey, Topografya Öğretmeni, 1908

Asım Kömürcüoğlu, Mimarlık Öğretmeni, 1914

Bu listeye göre Asım Bey Mimarlık Bölümüne atanan 11. Türk hoca olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimarlık ile ilgili ise atanan 6. hocadır.

³⁰ BOA, İ.DUİT 13/68 (Hicri 18 Zilkade 1334, Miladi 16 Eylül 1916).

³¹ İstanbul ve diğer mahallerdeki eski eserleri koruma, tamir, yıkım ve inşaları için muhtelif nezaretlerden bir Encümen-i Daimi teşkili. BOA, MV. 208/23 (Hicri 24 Recep 1335, Miladi 16 Mayıs 1917).

³² Mimar Asım Bey'e gerekli kolaylığın gösterilmesine dair Şehremaneti tezkiresi. BOA, HR.İD.. 74/91 (Hicri 18 Zilkade 1335, Miladi 5 Eylül 1917).

görevli olarak Almanya'ya gitmesinde bir mahzur olmadığı yazmakta ve kendisine "Lese-pase"³³ verilmektedir.³⁴

Asım Bey'in bu ikinci Avrupa ziyareti³⁵, kendisine Almanya ve Avusturya'da - özellikle Berlin ve Viyana'da- yeniden çeşitli çalışmalarda ve incelemelerde bulunma şansı da tanımıştır.³⁶ Viyana'daki Türk Büyükelçiliği Binası'nın onarımı ve çeşitli ilaveler ile genişletilmesinin yanında Berlin'de hususi yapıların proje ve inşaatlarında çalışmıştır. Berlin'de ikinci defa bulunduğu bu görevi esnasında eşi Seniha Hanım ile evliliklerini sonlandırmışlardır. Seniha Hanım yanına çocuklarını da alarak İstanbul'a, babasının Çamlıca'daki köşküne geri dönmüştür.³⁷ 29 Mart 1919 tarihli bir nafaka belgine göre Asım Bey'in 1919 senesinde yurtdışında çalışmalarına ve etütlerine devam ettiği anlaşılmaktadır.³⁸

Avrupa'dan dönüşünde serbest mimar ve müteahhit olarak çalışmaya başlayan Asım Bey, 1923 senesinde Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi ve bazı bölümlerinin tamirini üstüne alarak başarıyla tamamlamıştır. Aynı yıl içerisinde İstanbul'un tarih boyunca en önemli meydanlarından biri olan Beyazıt Meydanı'nı da oldukça perişan bir halde teslim almıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Harbiye Nezareti'nin İngiliz savaş uçakları tarafından bombalanmak istenmesiyle Meydan adeta delik deşik olmuş, devasa çukurlar açılmıştır.³⁹ Mimar Asım Bey burada açılmış çukurların doldurulması için çaba sarf edilmesi yerine, yeni kurulan Cumhuriyet'e yakışacak şekilde bir meydan elde edebilmek için çukurları birleştirerek bir havuz ortaya çıkarma fikrini dile getirmiştir.

³³ Fransızca *Laissez-Passer* kelime grubundan dilimize geçmiş olan sözcük, bir sınırdan geçebilmek için verilen yazılı izin manasına gelmektedir. Lese-pase yerine günümüzde "Vize" sözcüğünü kullanmaktayız.

³⁴ Mimar Asım Bey'in görevli olarak Almanya'ya gitmesinde bir mahzur olmadığına yönelik belge bkz. BOA, DH.EUM.SSM. 55/44 (Hicri 21 Zilkade 1335, Miladi 8 Eylül 1917).

³⁵ Asım Bey'in çocukları bu seyahati Birinci Dünya Savaşı'nı takiben diye belirtmelerde, Asım Bey ikinci Avrupa görevine 1917 senesinde gitmiş, Birinci Dünya Savaşı 1918 de bittiğinden bu ifade doğru bulunmamıştır.

³⁶ "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler" adlı belgeselde Torunu Lale Radau, "*Berlin'de bulunduğum yıllarda büyükbabamın orada yaptığı eserleri görmek, bana hem onun torunu olarak hem de bir Türk olarak çok gurur vermişti. Tek tük onu tanıyan kişiler vardı ve onu bana methederlerdi, çok iyi bir mimar olduğunu söylerlerdi. Berlin'in simgesi olan iki tane kilise vardır. Bir tanesi çok modern bir tanesi de harbin dehşetini gösteren yıkık bir kilisedir. Berlin'in de bunlar simgesidir. Bunlar beni çok etkilemişti. Bana o eski kilisenin planlarında senin büyükbabanın da emeği var dediler o da beni çok etkilemişti.*" şeklinde bir röportaj vermektedir. Lale Hanım'ın bahsettiği yıkık ve harap durumdaki kilise Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi'dir ve yapının mimari Asım Kömürcüoğlu'nun da Berlin Teknik Üniversitesi'nden hocası Prof. Franz Heirich Schwechten'dir. Fakat yapının açılış tarihine baktığımızda 1895 senesini görmemiz bize bu tarihten önce inşasının tamamlandığını göstermektedir. Asım Bey'in Berlin'de bulunduğu yıllar göz önüne alındığında yapının inşasından ziyade onarım ve ilavelerinde katkısının olmuş olması daha doğru bir yorum olacaktır.

³⁷ Nalan Fidan, a.g.m., s. 18.

³⁸ İstanbul Kadılığı'ndan gönderilen nafaka hüccetinin, Sanayi-i Nefise Mektebi muallimlerinden olup Berlin'de Mimarhane'de görevli bulunan Asım Bey'e ve Viyana mukim Haçik Şahbaz zevcesi Mari'ye gönderilen ihbarnamenin İsviçre Hariciye Nezareti vasıtasıyla tebliğ olunduğu. BOA, HR.UHM. 204/17 (Hicri ? 1337? , Miladi 29 Mart 1919).

³⁹ Cumhuriyete Kanat Gerenler belgeseli Yüksek Mimar Muhittin Güreli'nin röportajı <https://www.youtube.com/watch?v=ELzmaxcIGRE> (Erişim Tarihi: 20.09.2018).

Bu fikrin kabul görmesiyle savaşın olumsuz ve yıkıcı izleri olumlu bir projeye dönüştürülmüş, bölge trafiği düzenlenmiş, meydana bulunan yedi metrelik eğim ile başa çıkılabiliştir. Ayrıca havuzun altına inşa edilen ilave bir su deposuyla da İstanbul'un her daim felaketi olan yangınlarla başa çıkılması hedeflenmiştir. Daha sonraları Vali Ali Haydar Bey⁴⁰ havuzu olarak anılacak olan bu eliptik şekilli ve fiskiyeli havuz Muhittin Üstündağ⁴¹ zamanında açılmış ve 1950'li yıllardaki yıkımına kadar çok eleştirilse de esas kıymeti yıkımından sonra anlaşılmıştır.

1926 senesinde Atatürk'ün emriyle yeni kurulan Türk Devleti'ni ve bu devletin sanayi mamullerini dünyaya tanıtmak için bir "Sergi" projesi gündeme gelmiştir. Dönemin Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey'in de tavsiyesiyle bu proje için uygun görülen Karadeniz Vapuru⁴²'nun seyyar sergi haline getirilmesi görevini ise Asım Kömürcüoğlu üstlenmiştir⁴³. Üç ay süren bu görevi sırasında gemide önemli tadilatlar yapılmıştır. Beyaza boyanan geminin içerisinde ürünlerin sergilenmesi ve satın alınması için ayrı salonlar düzenlenmiştir. Bu salonların zeminleri halı kaplanmış, tavanları alçı ile süslenmiş, sergilenecek eserler için raf ve dolaplar yapılmıştır. Ayrıca bu ürünlerin ışıklandırılması için gemiye elektrik tesisatı da çekilmiştir. Karadeniz Vapuru'nda açılan gezici sergiyi Atatürk de ziyaret etmiş ve geminin hatıra defterine şu satırları yazmıştır;

"Sergi, başarıya ulaşmış bir eserdir. Bende gayet iyi izlenimler meydana getirdi. Sunuş tarzı çok iyidir. Hazırlayıcısını takdir ve tebrik ederim."⁴⁴

Asım Bey'in eliyle adeta baştan yaratılan Vapur'da tütünden, Kütahya çinilerine, Bursa ve Hereke kumaşlarından, Beykoz Fabrikası mallarına kadar Türkiye'den pek çok ürün dış ülkelere tanıtılmıştır⁴⁵. 12 Haziran 1926 tarihinde İstanbul'dan demir aldıktan

⁴⁰ Ali Haydar Yuluğ (1878-1937) eski Ankara ve İstanbul Valisidir. 11 Nisan 1923 - 8 Haziran 1924 tarihleri arasında İstanbul Valiliği görevinde bulunmuştur.

⁴¹ Muhittin Üstündağ (1884, Sakız Adası - 30 Nisan 1953, İstanbul) Eski Emniyet Genel Müdürü ve Eski İstanbul Valisidir. 14 Ekim 1928 - 4 Aralık 1938 tarihleri arasında on yılın üzerinde bir süre görevde bulunmuştur.

⁴² Seyyar Sergi projesi ile ilgili bir karışıklık bulunmaktadır. Aile üyeleri ve genel kaynaklar gezici sergi yapılan vapurun adının "Gülcemal" olduğunu dile getirmektedirler. İlgili kaynaklar için bkz. Eyüp Kömürcüoğlu (Belge 19), Nezihe Taner (Belge 20), Ebru Karakaya a.g.t. s. 89; Anonim, "Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (879-1957)", *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958, s. 44; Mete Tapan – Metin Sözen, *50 Yılın Türk Mimarisi*, İstanbul 1973, s. 251. Lakin yaptığımız araştırmalar neticesinde seyyar serginin Gülcemal Vapuru'nda değil Karadeniz Vapuru'nda kurulduğunu gördük. Karadeniz Vapurunun Gülcemal Vapuru'yla belkide tek ortak noktaları ise iki vapurunda kaptanlığını yapan Lütfi Kaptan olmuştur. <https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0&t=392s> (Erişim Tarihi 27.10.2018 15.36).

⁴³ Karadeniz: Seyr-i Türkiye Belgeseli'nde, Karadeniz Vapuru'nun düzenlenmesinde Mimar Asım Bey ve Mimar Naci Bey'in birlikte çalıştıkları belirtilmektedir. Bahsedilen mimarın dönem itibari ile Mimar Naci Cemal veya Mimar Naci Meltem olduğunu düşünmek mümkündür. Yapılan araştırmalarda durumu netleştirecek herhangi bir evrak ne yazık ki bulunamamıştır.

⁴⁴ Karadeniz: Seyr-i Türkiye Belgeseli <https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0&t=310s> (Erişim Tarihi 27.10.2018 20.17) <https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1926/6/13/Karadeniz-Vapurundan-bir-kare-Mudanya-13061926/4> (Erişim Tarihi 27.10.2018 20.25).

⁴⁵ Pınar Ayhan, *Atatürk'ün Sergi Vapuru*, İleri Yayınları, İstanbul 2018, s. 20.

sonra on üç ülkede on altı şehri⁴⁶ ziyaret eden Karadeniz Vapuru, seksen altı günde on bin mil yol kat ettikten sonra 5 Eylül 1926 tarihinde İstanbul'a dönmüştür.

İçinde yer aldığı büyük projelerin yanı sıra eski eserlerin onarımı ve korunmasını da aksatmayan Asım Kömürcüoğlu Halkalı Ziraat Mektebi'nin tamir ve restorasyonu gibi görevler almış ve bu işlerini de titizlikle tamamlamıştır.⁴⁷

1927 senesinde İzmir'de Tuhafiyeciler Çarşısı'nın ve ardından Selanik Bankası'nın müteahhitliğini üstlenen Asım Bey bu işler için bürosunu İzmir'e taşımıştır. Fakat Tuhafiyeciler Şirketi'nin 1929 yılı mali krizi ile dağılması üzerine projeyi yarıda bırakmak istemeyerek kendi yatırımlarıyla inşaatı devam ettirmiş ve 1931 senesinde tamamlamıştır. Tüm birikimlerini böylelikle tüketen Asım Bey böylesine büyük bir maddi zarara uğrayınca müteahhitlik işini bırakmak zorunda kalmıştır. Selanik Bankası inşaatı ise Tuhafiyeciler Çarşısı'ndan farklı olarak kesintisiz devam ederek kısa zamanda şehrin ticaret hayatına katılmıştır. Asım Bey İzmir'de bulunduğu 1927-1931 yılları arasında bazı ufak proje ve inşaatlar da yapmıştır. I. Kordon üzerindeki Atatürk Anıtı'nın Kaidesi ve meydanın düzenlenmesi, yine I. Kordon'da Kadıoğlu Apartmanı, Çarşı içinde bir mağaza, Çeşme'de bir yazlık konut bu inşaatlardan bazılarıdır.⁴⁸

1931 yılında İstanbul'a dönerek Bebek Cevatbey Apartmanı numara dörde taşınan ve Beyoğlu'nda Mısır Apartmanı'nda bir büro tutan Asım Bey yeniden çok sevdiği mesleğine geri dönmüştür. Aynı yıl içinde İstanbul Belediye'si Mimarlık Şubesi'nden istifa eden Asım Bey⁴⁹, sayıları günden güne artan genç mimarların bir dernek çatısı altında birleşmeleri için çaba sarf ederek "Türk Mimarlar Cemiyeti"nin⁵⁰ ve akabinde "Mimarlar Odası"nın kurulmasına önyak olmuş ve birkaç kez bu birliğin

⁴⁶ Bona (günümüzde adı Annaba)/Cezayir 17.06.1926, Barselona/İspanya 20.06.1926, Le Havre/Fransa 02.07.1926, Londra/İngiltere 04.07.1926, Amsterdam/Hollanda 11.07.1926, Hamburg/Almanya 16.07.1926, Stockholm/İsveç 21.07.1926, Helsinki/Finlandiya 25.07.1926, Leningrad/Rusya 29.07.1926, Danzig (günümüzde adı Gdansk)/Polonya 01.08.1926, Gdynia/Polonya 03.08.1926, Kopenhag/Danimarka 05.08.1926, Anvers/Belçika 10.08.1926, Marsilya/Fransa 21.08.1926, Cenova/İtalya 24.08.1926, Napoli/İtalya 27.08.1926.

⁴⁷ Eyüp Kömürcüoğlu'nun yazdığı babasının biyografisinde bu onarımdan Boğaziçi'nde bulunan Sait Halim Paşa Köşkü'ne yapılan ilave işlerinden de bahsetmektedir. Nezihe Taner ise babasının yazdığı biyografisinde Boğaziçi'nde bulunan Abbas Halim Paşa Köşkü'ne yapılan ilave dile getirilmektedir. Ancak Abbas Halim Paşa Köşkü Boğaziçi'nde değil Heybeliada'da bulunmaktadır. Boğaziçi'nde ise günümüzde Mısır Konsoloslugu binası olarak kullanılan Abbas Hilmi Paşa Yalısı bulunmaktadır. Ebru Karakaya ise tezinde Abbas Hilmi Paşa Yalısı'na yapılan ilavelerden bahsetmektedir. Bkz. Ebru Karakaya, a.g.t. s. 89. Ancak Asım Bey'in ne Sait Halim Paşa Yalısı ne Abbas Halim Paşa Köşkü'ne ne de Abbas Hilmi Paşa Yalısı'nda bir onarım yaptığını ilişkin kesin bir bilgi mevcut değildir.

⁴⁸ Eyüp Kömürcüoğlu ve Nezihe Taner tarafından yazılan biyografilerden öğrenilen bu yapıların günümüzdeki yerleri ve durumları tespit edilememiştir. (Belge 19-Belge20)

⁴⁹ Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, S. 1931-1, İstanbul 1931, s. 27.

⁵⁰ Türkiye'de mimarların ilk bağımsız meslek örgütüdür. Cumhuriyet'in ilanından dört yıl sonra "Türk Mimarlar Cemiyeti" adıyla kurulmuş, 1939'da "Türk Yüksek Mimarlar Birliği", 1965'de "Türk Mimarlar Derneği" adlarını, 1973'de ise bugünkü adını almıştır. Dünya Mimarlar Birliği'nin kurulmasına katkıda bulunmuş (UIA 1948), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve Mimarlar Odası'nın kuruluş sürecine tüm imkânlarıyla destek olmuştur.

başkanlığını yapmıştır. İstanbul'dan sonra Ankara'ya yerleşerek birliğin Ankara şubesinin kuruluşunda da rol almıştır. Yenilikçi ve dinamik bir mimar olan Asım Bey aynı zamanda Güzel Sanatlar Akademisi ismini alan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin reformlarını yakından takip etmiştir ve her fırsatta bu hareketleri desteklemiştir. Hatta Prof. Ernst Reuter ve Prof. Martin Wagner gibi konusunun uzmanı olan kişilerden Akademi'de her daim faydalanılmasını savunmuş ve Prof. Hans Poelzig'in Akademiye hoca olarak tayin edilmesinde çok büyük katkısı olmuştur. Mimar Asım Bey Akademi'deki yabancı hocaların ülkemizde inşaat yapmalarından ziyade öğretmen olarak çalıştırılmalarını daha uygun bulmuş ve ömrü boyunca da bu fikrini savunmuştur. Bir taraftan da Akademi'de yetişen genç Türk mimarların ve mimarlık hocalarının kısa aralıklarla batı ülkelerine gitmelerini ve burada bilgi ve görgülerini arttırmalarını, deneyim kazanmaları dile getirmiştir.

Mimarlık bilgisini çeşitli yarışmalarla test eden Asım Bey 1935 tarihli Ankara Belediyeler Bankası Şube Binası yarışmasına katılmış ve burada 3. Mansiyon ödülüne layık görülmüştür.⁵¹ Yarışmalara katılmaktan ve kendini sınamaktan çok keyif alan Asım Bey Türk Mimarlar Birliği'nin Ankara Şubesi Delegatesi sıfatıyla da 1935 tarihli Sümerbank Proje Müsabakası'nda jüri heyetinde görev almıştır.⁵² Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti Projesi, Şişli Camii, Sultan Hamamı, Ankara Yenışehir Camii ve Vakıf (Çiçekpazarı) İşhanı gibi önemli yapıların proje yarışmalarında da Türk Yüksek Mimarlar Birliği Temsilcisi olarak jüriye katılmıştır.⁵³

Oğlu Eyüp Kömürcüoğlu'na göre, Asım Bey'in meslek yaşamının dönüm noktası ve en önemli olayı, 1935 yılında İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası'nda birinciliği kazanması olmuştur. Bir sözleşme ile bu binanın projesi ve inşaat kontrolü kendisine verilmiştir. Bu proje o sırada 56 yaşında olan Asım Bey'e yeniden güç ve umut vermiştir. Fakat Adliye Sarayı inşaat programı bu dönemde farklı adalet bakanları atanması nedeniyle defalarca değiştirilmiş ve binanın yapılacağı arsa üzerinde anlaşmaya varılamamıştır. Adalet Sarayı inşaatının Asım Bey'den kaynaklanmayan sebeplerle uzayıp durması üzerine sözleşmesi olmasına rağmen kendisinden habersizce yeni bir yarışma daha açılmıştır. Bu yeni yarışma ilanı Asım Bey'in gururunu zedelemiş ve Adalet Bakanlığı'na karşı hukuki yönden haklarını aramaya karar vermiştir.

⁵¹ Anonim, "Belediyeler Bankası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 58, İstanbul 1935, s. 294.

⁵² Anonim, "Sümer Bank Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 51, İstanbul 1935, s. 68-84.

⁵³ A. Beril Yaramış, *1930-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Mimari Tasarım Yarışmalarının Belgelenmesi ve Genel Bir Değerlendirme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000, s. 9-10-28-37.

Ömrünün sonuna kadar bu davasından vazgeçmeyen Asım Bey, 20 yıla yakın bir süre bu meslek mücadelesini sürdürmüş ve bu mücadelesini şahsı için değil mimarlık mesleğinin onuru için yaptığını söylemiştir.⁵⁴

1937 yılında Prof. C. Holsmeister'in birinci olduğu Kamutay Müsabakasına Asım Kömürcüoğlu da detaylı çalışılmış bir proje ile katılmıştır. Ancak Asım Bey'in birinci olan projeye karşı bir takım görüşleri bulunmaktadır ve bu görüşlerinide Arkitekt Dergisi'nin özel sayısında kaleme almıştır.⁵⁵ Asım Bey Meclis Binası'nın Ankara'daki "Devlet Mahallesi" olarak adlandırılan ve bütün bakanlık binalarının bulunduğu alanı taçlandırarak şekilde en üst noktaya konumlandırılmasını savunmuştur. İstanbul'daki Adalet Sarayı ve Ankara'daki Meclis Binası projelerindeki fikirlerinin isabeti sonradan ortaya çıkmıştır. Adalet Sarayı Sultanahmet Meydanı'nda İbrahim Paşa Sarayı çevresindeki arkeolojik alan hiç araştırılmadan yapılmaya başlanmış ve milyonlarca lira harcanmasına rağmen taahhüt edilen sürede tamamlanamamıştır. Büyük Millet Meclisi Binası ise sonradan yapılan İçişleri Bakanlığı arkasında basık bir konumda kalmıştır. Asım Bey 1943 yılında gerçekleştirilen Ankara P.T.T. Santral Binası yarışmasında da birincilik kazanmıştır.

Her yeniliği takip eden Asım Bey o sıralarda Türkiye'de yeni yeni ortaya çıkmakta olan şehircilik alanına da büyük ilgi göstermiş ve 30'dan fazla il ve ilçe için yerleşim planı çizmiştir. Bu planların bir kısmını tamamlamış fakat bir kısmına ömrü yetmemiştir. Onun yerine mimar olan evlatları Eyüp Kömürcüoğlu ve Nezihe Taner yarım kalan projelerini tamamlamıştır. İmar planını çizdiği 13 il alfabetik olarak; Adana, Adıyaman, Antakya, Aydın, Elazığ, Erzincan, Kırşehir, Konya, Muş, Samsun, Urfa, Van ve Zonguldak'tır. İmar Planını çizdiği 17 ilçe alfabetik olarak; Akşehir, Doğubayazıt, Dursunbey, Germencik, Havza, İskilip, Keçiözü, Kırıkhan, Merzifon, Midyat, Nazilli, Osmaneli, Ödemiş, Palu, Turgutlu, Vize ve Zile'dir. Vefatı nedeniyle yarım kalan projeler ise; Barla, Kemerhisar, Hilvan ve Urla'dır.⁵⁶

⁵⁴ Nezihe Taner, "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler" adlı belgeseldeki röportajında "babam Nafia Vekaleti'ni dava konusu yaptı, dava çok uzun sürdü, ölümünden kısa bir zaman önce 1953'lerde bir gün babamla Ankara'da yürüyüş yapıyoruz. Dedi ki Adliye Sarayı için bana Nafia Vekaleti yüz bin lira teklif ettiler davadan vazgeç dediler. Para benim için önemli değil, bu bir mimarlık yüz karasıdır, ne benim haysiyetime, şerefime sığar, ne de genç mimarlarımızın. Bu bir mimarlık davasıdır para önemli değildir." demiştir.

⁵⁵ Anonim, "Kamutay Müsabakası Program Hılasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 114-121.

⁵⁶ 9 Mart 2021 tarihinde İller Bankası ile yapılan görüşmede Asım Bey'in imar planlarını hangi tarihte ve hangi ölçekte kaçar adet çizdiği bilgisine ulaşılmasına karşın kurumun arşivinde imar planı çizilen illerin paftalarına ve izahat raporlarına ulaşılamamıştır. İmar Planlarının mimar, tarih ve ölçek bilgilerini içeren kaynak için bkz. Anonim, *Belediyelerin İmar Planı Bilgileri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara 2005.

Asım Kömürcüoğlu 1957 yılında 78 yaşımda iken hayata gözlerini yummuş ve Ankara Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verilmiştir.

3. ASIM KÖMÜRCÜOĞLU’NUN ÇALIŞMALARI

Asım Kömürcüoğlu elli yılı aşkın meslek hayatı boyunca inşa ettiği yapılardan çok restorasyon ve onarımını yaptığı yapılar, katıldığı uluslararası mimari müsabakalar ve imar planını çizdiği sayıları otuzu aşan il ve ilçe ile ün kazanmıştır.

Babasının mesleği sebebiyle daha ilkokul çağlarında Anadolu’nun çeşitli yerlerinde bulunan ve buralarda birçok tarihi eser ve anıtlarla karşılaşan Asım Bey’in, mimariye ve sanata ilgisi çok küçük yaşlarda başlamıştır. Bu ilgisi ve yeteneği sayesinde Sanayi-i Nefise Mektebi’nden birincilikle mezun olduktan sonra ilk mesleki çalışmalarına Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nde başlamıştır. Bütün Osmanlı Vilayetleri içindeki vakıflara ait binaların restorasyon, tamir ve ilave inşaatlarında çalışmıştır.

Başarılı restorasyon çalışmaları sonrasında mükafat olarak yüksek eğitim için gönderildiği Berlin’de de bir çok yapının inşasında ve onarımında görev almıştır. Yurda dönüşünde hem evkaf memurluğuna devam etmiş hem de Sanayi-i Nefise Mektebi’nde mimarlık dersi hocalığına getirilmiştir. Mimarlık mesleğini ve meslektaşlarını çok seven Asım Bey, sayıları günden güne artan genç mimarların bir dernek çatısı altında birleşmeleri için çaba sarf ederek, *Türk Mimarlar Cemiyeti*’nin ve akabinde *Mimarlar Odası*’nın kurulmasına önayak olmuş ve birkaç kez bu birliğin başkanlığını yapmıştır.

Mesleki hayatının ilerleyen zamanlarında serbest mimarlığa geçen Asım Kömürcüoğlu, müteahhitliğe de başlamış; İstanbul ve İzmir’de çeşitli inşaatlar yapmıştır. Müteahhitlik defterini kısa sürede kapatan Asım Bey, kariyerinin en hareketli yıllarında uluslararası mimari müsabakalara yarışmacı olarak katılmış ve çeşitli dereceler almıştır. Mesleğinin son yıllarında Ankara’da ikamet eden ve şehir planlamasına ilgi duyan Asım Kömürcüoğlu, otuzdan fazla il ve ilçenin imar planını çizmiştir.

Ömrü boyunca mücadeleci ve çalışkan bir mimar olan Asım Kömürcüoğlu, İstanbul Adalet Sarayı inşası konusunda uğradığı haksızlık üzerine mesleki şerefini korumak maksadıyla yazdığı kitabını şu sözler ile sonlandırmıştır:

“Bir memleket evladı ve naçiz ehliyetine güvenen ve nefesine itimat eden bir sanat adamı sıfatıyla isminin memleketimde yâd edilmesi ve beka bulmasını temin maksadı ile ve münhasıran memleket endişesiyle duyduğum manevi ıstırapı burada ifade etmekle ve

millet önünde bu davayı bugün ermekle bir hazzı vicdanı, bir huzuru manevi duyuyorum.”

3.1 Eski Eserler Üzerindeki Çalışmaları

Mimar Asım Bey, 1905 senesinde Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olduktan sonra meslek hayatına Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde mimar olarak başlamış ve mesleğinin bu ilk yıllarını daha çok eski eserlerin korunması ve onarımı üzerinde çalışmalar yaparak geçirmiştir.

Asım Kömürcüoğlu'nun ilk çalışma hayatında birtakım önemli yapıların restorasyonunda görev aldığı, hem aile hatıralarından hem de arşiv kaynaklarından detaylı olarak öğrenilmektedir. Bursa Yeşil Cami ve Türbesi ile Ayasofya Hamamı, hakkında detaylı bilgiye ulaşılabilen başlıca eserlerdir.⁵⁷ Hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamamasına karşın mimarın, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki vilayetlerde; özellikle Balkanlar'da, Selanik ve Üsküp'te eski eserlerin restorasyonunda çalıştığı, ayrıca İstanbul'da köşk, yalı ve saraylara yapılan ilave ve onarımlarda da görev aldığı bilinmektedir. Bu yapılardan biri olan Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet Dairesi, onarımında çalıştığı ve bu sırada henüz lise çağlarında olan oğlu Eyüp Kömürcüoğlu'nu da yanına alarak kendisine de mimarlık sevgisini aşılamıştır. Yıldız Sarayı'nın haremine banyo ilavesi ve bazı bölümlerinin onarımları, Üsküdar'da bulunan birçok vakıf hamamının tamiri, Viyana Sefareti ve Budapeşte'de bulunan Türk hamamı ve benzeri Osmanlı eserleri ile Halkalı Ziraat Mektebi'nin onarımı da detaylı bilgi edinilemeyen restorasyon çalışmaları arasındadır.⁵⁸

Hakkında bilgiye ulaşılamayan birçok yapısının aksine Bursa Yeşil Cami ve Türbe'nin Asım Bey dönemindeki onarımı üzerine arşivde nitelikli bile ve belgeler bulunmaktadır. Ayrıca Ayasofya Hamamı restorasyonu ile ilgili olarak Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerde Asım Bey'in adının doğrudan geçmemesine rağmen, kayıtlarda kendisinin de üyesi bulunduğu Asar-ı Atika Encümeni adının geçmesi, Asım Bey'in bu restorasyonda da görev aldığı düşüncesini güçlendirmektedir.

⁵⁷ Ayasofya Hamamı restorasyonunda Asım Bey'in çalıştığını oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ve kızı Nezihe Taner'in babalarının hayatını kaleme aldıkları belgelerden öğrenilirken arşiv belgelerinde bu onarımlar ile ilgili her hangi bir mimar adına rastlanılmamıştır. Arşiv kaynaklarında hamamın Asar-ı Atika Encümenince 1914-17 tarihleri arasında onarıldığı görülmüştür. Asım Bey'in de 1917 tarihli bir belgede encümen içinde "...Şehremâneti Heyet-i Fenniye Mîmarî Şûbesi Müdürü Mimar Asım..." olarak geçmesinden bu onarımı kendisine atfetmek mümkündür. BOA, MV. 208/23 (Hicri 24 Recep 1335, Miladi 16 Mayıs 1917).

⁵⁸ Bkz. Eyüp Kömürcüoğlu (Belge 19) ve Nezihe Taner'in (Belge 20) babaları hakkında biyografik çalışmaları ve *Cumhuriyet'e Kanat Gerenler* belgeseli.

3.1.1 Bursa Yeşil Cami ve Türbesi

Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu Çelebi Mehmed Han 1413 yılında diğer kardeşlerini yenerek on bir yıl süren Fetret Devri'ni sonlandırdığında, bu zaferi taçlandırarak bir külliye inşaatının talimatını vermiştir. 1419'da tamamlanan Yeşil Külliyesi'nin elemanları olan cami, medrese, imaret ve türbenin mimarlığını ve bina eminliğini Ahi Bayezid oğlu Hacı İvaz Paşa⁵⁹ ve mimar Abdullah oğlu Timurtaş⁶⁰, çini ustalığını Mecnun Mehmed⁶¹, ahşap ustalığını Hacı Ahmed oğlu Tebrizli Hacı Ali⁶², kalem işlerini ise İlyas Ali oğlu Ali⁶³ üstlenmiştir.

Külliyenin inşa edildiği arsanın en yüksek kısmında konumlandırılmış olan Yeşil Türbe, Anadolu Selçuklu kümbetlerine benzer şekilde sekizgen plan şemalı olarak inşa edilmiş, konik bir kubbe ile örtülmüştür. Türbede, Osmanlı dönemi mezar anıtlarının büyük çoğunluğundan farklı olarak cenazelik (kripta) da denilen basık tonoz ile örtülü bir mezar dairesi bulunmaktadır. İçerisinde ise Çelebi Sultan Mehmet ile oğulları Şehzade Mustafa Çelebi (1422), Mahmut Çelebi (1429) ve Yusuf Çelebi, kızları Selçuk Hatun, Sitti Hatun, Hafsa Hatun, Ayşe Hatun ve sütannesi (dadısı) Dâye Hatun'a ait olmak üzere toplam dokuz mezar bulunmaktadır. Erken devir Osmanlı türbeleri arasında çok zengin süslemeleriyle tek örneği oluşturan bu türbenin; dış ve iç duvarları, sandukaları, mihrabı, cümle kapısı turkuaz renkli çinilerle kaplıdır ve adını bu çinilerin renginden almıştır.

⁵⁹ Hacı İvaz bin Ahi Bayezit Osmanlı veziri ve mimarıdır, detaylı bilgi için bkz. Mustafa Beyazıt, *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 7-11; Zeki Sönmez, "Hacı İvaz Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, C. 14., s. 486-487; Abdülkadir Özcan, "Hacı İvaz Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, C. 14., s. 485-486; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Hacı İvaz Paşa'ya Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.14, İstanbul 1959, s.25-58.

⁶⁰ Salih Pay, Kuruluşundan Günümüze Yeşil Külliyesi adlı kitabında Abdullah oğlu Timurtaş'ın da Yeşil Külliyesinde çalışan ustalar arasında olduğunu belirtmektedir. Salih Pay, *Kuruluşundan Günümüze Yeşil Külliyesi*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2010, s. 37.

⁶¹ Yeşil Külliyesinin çinilerini yapan sanatkârın kimliği hakkında detaylı bilgiye günümüzde ne yazık ki sahip değiliz. Ancak Mecnun sıfatının kendisine mesleğinde olan engin başarısından dolayı verildiği, dede lakabının ise uzun süre yaşayarak Fatih Sultan Mehmed devrini de gördüğü için verildiği bilinmektedir. Bkz. Salih Pay, a.g.e., s. 38.; Aziz Doğanay, *Erken Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 52.

⁶² Yeşil Türbe ahşap kapısında imzasına rastlanan sanatkâr hakkında detaylı bilgiye günümüzde sahip değiliz. Ancak Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından Semerkant'a götürülen Nakkaş Ali ile birlikte gelmiş olabileceği düşünülmektedir.

⁶³ Nakkaş Ali olarak da bilinen Ali bin İlyas Ali Osmanlı şair ve yazarlarının önde gelen isimlerinden Lâmi Çelebi'nin dedesidir. Bursa'da doğmuş, Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'la beraber Semerkant'a gitmiştir. Orada nakkaşlığın inceliklerini öğrenerek sanatında ilerlemiştir. Bölgedeki eserleri inceleyip bilgisini arttırdıktan sonra Bursa'ya dönmüştür. Bursa'da mimar İvaz Paşa ile birlikte Yeşil Külliyesi'nde çalışmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ali Alparslan, "Ali b. İlyas Ali", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, C. 2, s. 400.

Yeşil Türbe ve Külliyesi, Asım Bey nezaretindeki restorasyonuna kadar 1617-1907 yılları arasında yirmi iki sefer tamir edilmiş ve bu onarımların büyük çoğunluğu genel müdahalelerden oluşmuştur.⁶⁴ Çalışmamızda, Asım Bey'in nezaretindeki restorasyondan bir önceki Leon Parville restorasyonu (1862-63) ve yine Asım Bey'den bir sonraki onarım olan Macit Rüştü Kural restorasyonu (1941-43) özellikle önemli görülmüş ve konu birlikte işlenmiştir.

⁶⁴ Salih Pay, a.g.e., s. 78.

3.1.1.1 Bursa Yeşil Cami'nin Leon Parville Restorasyonu

2 Mart 1855 ve 12 Nisan 1855 tarihlerinde yaklaşık bir ay ara ile meydana gelen Bursa merkezli büyük depremlerden sonra birçok yapının hasar gördüğü Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerde karşımıza çıkmaktadır. Yeşil Cami ve Türbe de zarar gören önemli yapılar arasında bulunmaktadır. Deprem sonrası yapıda meydana gelen hasar 12 Eylül 1855 tarihli belgede şu şekilde anlatılmaktadır:

*“Çelebi Sultan Mehmed Han Hazretlerinin Cami-i Şeriflerinde bir sakatlık olmayub fakat kapusu üzerinde vaki kubbenin kenar tabir olunan mahalli harab olduğu ve eda-yı salavat olunmakta bulunduğu minaresi şerifesine kadar münhedim ve temeline kadar münşakk olub hedm olduğu halde muzırret ideceği ve cami-i şerif havlisinde şadırvan ve havli divarları külliye münhedim olduğu ve türbe-i şerifelerinde bir şey olmayub fakat havlisinde olan divarlarının münhedim olduğu ve imaretin bazı mahalleri cüzice zedelenmiş olduğu medresesinde bir şey olmadığı”*⁶⁵.

1855 depremi sonrasında hasar gören yapıların tamiri 1863-67 yılları arasında dönemin Bursa Valisi olan Ahmet Vefik Paşa nezaretinde yaptırılmıştır. Bu dönemde Yeşil Cami ve Türbe dışında Paşa nezaretinde onarılan yapılar arasında; Ulu Cami, Orhan Cami, Muradiye Camii, Emir Sultan Külliyesi ve Muradiye Külliyesi avlusunda bulunan türbeler de bulunmaktadır. Bu yapıların onarımı için Ahmet Vefik Paşa'nın kente davet ettiği isim ise Leon Parville olmuştur. Parville'in kentte önemli onarımlarda bulunduğu kayıtlara geçsede yapılara yaptığı müdahalelerin detayı kesin olarak bilinmemektedir.

Asım Bey'den bir önceki restorasyon sırasında Leon Parville tarafından Yeşil Cami'ye doğuda bulunan minarenin eklendiği ve cami girişinin iç kısmına dört adet devşirme sütun ilavesi ile burada bir koridor oluşturulduğu düşünülmektedir. Ayrıca Alt kat mahfillerine koridora açılan pencereler ve girişin iki yanında bulunan odalara da kapılar eklenmesi söz konusudur. Caminin ortasında daha önce bulunan ve bilinmeyen bir tarihte kaldırılan şadırvanın bu tamirat ile yeniden eklendiği düşünülmektedir.⁶⁶ Leon Parville tarafından yapılan onarım sırasında, caminin dışında giriş kapısının doğusunda bulunan merdiven ve bu merdivenle çıkılan kısım ile caminin

⁶⁵ BOA. EV.D. 15785 (Hicri 29 Zilhicce 1271, Miladi 12 Eylül 1855).

⁶⁶ Ayşe Budak, “Bursa Yeşil Cami ve Türbesi'nin 1855 Depremi Sonrası Çizilmiş Planı ve Leon Parvillée Tarafından Gerçekleştirilen Onarımlar”, *Mediterranean Journal of Humanities*, S. 8, Antalya 2018, s. 71.

güneybatısında yer alan hücre girişinin önünde bulunan merdivenli alan yapıdan çıkarılmıştır.⁶⁷

Yeşil Türbe içerisinde Leon Parville tarafından yapılan restorasyondan önce yedi adet sanduka bulunmaktayken restorasyondan sonra bu sayı dokuza çıkmıştır.⁶⁸ Bu restorasyon ile birlikte bahçede bulunan Türbedar odası da kaldırılmış, cami ve türbenin kubbeleri ile çinileri ve vitrayları da onarılmıştır.

Bu detaylı onarımlar Leon Parville ve hocası Viollet-le-Duc'ın "eski eserleri çağdaş tasarımla canlandırma" odaklı benimsedikleri restorasyon anlayışına göre yapıldığından; yapıda yer yer başkalaşım ve modern üsluplar görülmüştür. Parville dönemindeki restorasyonda, Yeşil Cami ve Türbesine ait nadide çiniler kaybolmuş⁶⁹ ve bu çiniler günümüzde Victoria and Albert Museum'da gün yüzüne çıkmıştır. Restorasyon sırasında Parville tarafından şahsi koleksiyonuna dahil edilen bu eşsiz parçalar, çalışmanın bitiminde kendisi ile birlikte Fransa'ya gitmiş ve ölümü üzerine de mirasçıları tarafından gözden çıkarılarak; 1891 yılında Victoria and Albert Müzesine satılmıştır⁷⁰.

Parville'in "Architecture et Décoration Turques au xve siècle" adlı kitabının ön sözünü yazan hocası Viollet-le-Duc "Türk Sanatı var mı? Türkler alışkanlıklarına ve dinlerine uygun olanı benimsemişler, sanatın babaları olduklarını göstermek bana zor geliyor. İçinde Arap, İran, belki biraz Hint etkisi var..." diyerek öğrencisinin zaten *taklit olan (!)* Yeşil Türbe'nin çinilerini koleksiyonuna eklemesini bir nebze meşrulaştırmıştır.

1863-67 yılları arasında Leon Parville tarafından restore edilen Yeşil Cami ve Türbe'nin otuz yılın sonunda duvarlarındaki çinilerinin döküldüğü ve tamirata ihtiyacının olduğu, 13 Ağustos 1897 tarihli Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nden Sadaret'e yazılan yazı ile öğrenilmektedir.⁷¹

⁶⁷ Ayşe Budak, a.g.m. s. 71.

⁶⁸ Güney yönünde yeni eklenen sandukalar üzerinde ve kuzey yönünde eskiden beri bulunan sandukalar üzerinde aynı çini malzemenin kullanılmış olması, yeni sandukaların yapıya eklenmesi sırasında eskilerin de tamir edildiği fikrini ortaya çıkarmaktadır. Ayşe Budak bu sandukaların yüksek ihtimalle 1863 Leon Parville restorasyonu sırasında eklenmiş olduğunu belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ayşe Budak, a.g.m. s. 80.

⁶⁹ Yeşil Cami ve Türbenin çinilerinin çalınması meselesi halk arasında dilden dile bir efsaneye dönüşmüştür. Bu konuda ilk yazı ise Ahmet Haşim tarafından 1923 yılında Yeni Mecmua dergisinde yayınlanan Gurabahane-i Laklakan'da geçmektedir. Ahmet Haşim'in evine konuk olarak gittiği Fransız Gregoire ile Asım Bey'in de restorasyon sırasında görüştiklerini yine Asım Bey'in İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitabındaki bir bölümden öğrenmekteyiz. Çalınan çiniler ile ilgili ikinci yayın Tahsin Öz tarafından "Turkish Ceramics" adlı kitabında çok detaya girilmeden verilmiştir.

⁷⁰ Detaylı bilgi için bkz. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleş, "Victoria and Albert Müzesi Deposunda Bulunan Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin Çinileri ile Leon Parville İlişkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.47, 2016, s. 331-352.

⁷¹ Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed Han Hazretleri Cami-i Şerifi'nin duvarlarıyla türbelerinin dökülmüş olan çinilerinin tamir masarısının sureti mahsubu. BOA ŞD 142 / 2. (Hicri 14.03.1315)

3.1.1.2 Asım Bey'in Bursa Yeşil Cami Restorasyonu

Yeşil Cami ve Türbe Leon Parvillee restorasyonundan kırk sene sonra yeniden onarıma muhtaç hale gelmiştir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Osman Hamdi Bey 1880 ile 1907 yılları arasında Bursa Yeşil Cami ve Türbe'sinin çeşitli kısımlarına arka plan olarak yer verdiği birçok eseri yoluyla yapıların durumunu yakından takip ettiğini göstermiştir.⁷² Sanayi-i Nefise Mektebi'nde üstün başarı gösteren Asım Bey'in 1905 senesinde birincilikle mezun olması ve takip eden yıllarda özellikle eski eserlerin korunması ve onarımı üzerinde çalışmalar yapması hocası Osman Hamdi Bey'in dikkatini çekmiş olmalıdır. Henüz iki yıllık mesleki deneyimine rağmen kendisine böylesine bir yapının restorasyonu işinin verilmesi Asım Bey'in bu alandaki yetkinliğinin göstergesi olmuştur.

Yeşil Cami ve Türbe'nin Leon Parvillee restorasyonundan sonra çinilerinin eksilmesi ve yer yer 19. Yüzyıl eklemeleriyle başkalaşması konusu, Asım Bey'in bu tamirat için öncelikle seçilmesine ve kendisinden eserlerin kadim güzelliğine zarar gelmemesinin istenmesine sebep olmuştur.

7 Eylül 1907 tarihli bir belgede Çelebi Sultan Mehmed Han hayratından Bursa'da bulunan Yeşil Cami ve Türbesi'nin tamire muhtaç olan yerlerinin, Evkafı Hümayun Muayene ve Tetkik memurlarından Asım Bey tarafından keşfi yapıldığı yazmaktadır. Bu keşfe göre cami ile türbenin tamirata ihtiyacı olan yerlerinin yüz elli altı bin dört yüz yetmiş dört kuruş masrafla yapılabileceği anlaşılmıştır. Bu eserlerin Asar-ı Atika'dan olmasından dolayı tamir esnasında kadim güzelliğine zarar gelmemesi için mesleğinde maharetli ve becerikli bir memur eliyle tamirata gerekli görüldüğünden; tamirat işinde uzman olan Asım Bey ile Vilayet Evkaf Muhasebecisi ve Vilayet İdare Meclisi azasından oluşan bir heyet eliyle tamiratı uygun görülmüştür. Onarımın 1907 senesi bütçesinden karşılanması ve bu sırada Bursa'da kalacak olan Asım Bey'e orada bulunduğu müddetçe maaşı oranından toptan aylık bin kuruşun ve bir defaya mahsus olarak yol harcının verilmesi istenmiş ve uygun görülmüştür.⁷³

⁷² İki Müzisyen Kız ve Yeşil Cami (1880), Yeşil Cami Önü (1882) ve Yeşil Türbe'de Dua (1882) adlı erken tarihli eserlerinde Cami ve Türbe son derece iyi durumda resmedilmişken, Kaplumbağa Terbiyecisi (1906), Kaplumbağa Terbiyecisi II (1907) ve İlahiyatçı (1907) tablolarında Cami ve Türbe belirgin olarak yıpranmış, çinileri ve duvar sıvaları dökülmüş olarak resmedilmiştir.

⁷³ **Belge 5:** Çelebi Sultan Mehmed hayratından Bursa'daki Yeşil Cami ile türbesinin Evkaf Nezareti tedkik ve muayene memurlarından Asım Bey'in nezaretinde tamir edilmesi. (1325Ş-02) BOA İ.EV.. 45/32 (Hicri 3 Şaban 1325, Miladi 11 Eylül 1907).

11 Eylül 1907 tarihli Sadrazam Ferid Paşa tarafından imzalanmış bir belgede Yeşil Cami ve Türbe'sinin tamirine ilişkin benzer endişeler dile getirilmiştir.⁷⁴ Bu sebeple bu işin ehli olan ve eserlerin keşiflerini yapmış olan Evkaf Nezareti Tetkik ve Muayene memurlarından Asım Bey ile Vilâyet-i Evkaf Muhasebecisi ve Vilayet Meclis-i İdare azasından oluşan bir heyet ile tamiratın gerçekleştirilmesi uygun bulunmuştur.

Asım Kömürcüoğlu restorasyonu, Leon Parville'in restorasyonundan kırk yıl sonra Turhan Paşa'nın Evkaf Nazırlığı zamanında; Bursa Maarif Müdürü Azmi Bey ve Vilayet İdare Heyeti azasından Hacı Latif Paşa'nın idaresinde ve Osman Hamdi Bey'in arkeolojik yardımlarıyla 19 Eylül 1907 tarihinde başlamıştır.

Asım Bey onarımdan önce yaptığı keşif ve gözlemlerinde⁷⁵ caminin dış mermer kaplamaları ile balkon mermer parmaklıklarının ve bazı pencere söveleri ile pervazlarının kırılmış, sökülüş ve hatta dağılmış olduğunu belirtmektedir. Caminin daha önceki restorasyonunda, kündekari pencere ve kapı kanatlarının her tarafının yağlı boya ve macun ile örtülmüş olduğunu ifade etmektedir. Bursa'da meydana gelen depremler sebebiyle yapını çatlayan ve dökülen kısımlarının yalnızca üstünün örtülmüş olduğunu, kubbelerin sıvalarının ise bozulmuş olduğunu vurgulamıştır. Caminin içinde gerek mahfil gerekse duvar kaplamalarında büyük bir bozukluk olmadığını, yalnız mihrabın sağ ve sol tarafındaki duvarlarda altıgen çinilerle kaplı duvarın bir kısmındaki çinilerin kabarmış halde olduğunu ifade etmektedir. Asım Bey alçı pencerelerin iç kısımlarının tamamıyla dökülmüş, girişin sol tarafındaki iç odanın ise dolabı açılmış bir duvar penceresi halinde; ne çinisinin ne de ahşap kısımlarının olmadığını belirtmektedir.

Asım Bey'in nezaretinde dış mermer kaplamaları, balkon mermer parmaklıkları ve bazı pencere söve ile pervazları dağılmış olduklarından orijinal hallerindeki gibi tamir edilmiştir. Değerli ahşap kapı ve pencere kanatlarını kaplayan boya ve macun tabakası dikkatle ve güçlkle çıkarıldıktan sonra yarıya yakın çürüyen kısımlar eskisinin aynısı olacak şekilde tamamlanmış, cilalanarak tekrar yerlerine konulmuştur. Eksik olan kapı ve pencere kanatları eski şekillerinde yeniden yapılmıştır. Restorasyon heyetinin elde ettiği eski fotoğraflar ve tarifler ile bu çatlakların nerede olduğu belirlenerek ilgili kısımlar güçlendirilmiştir. Çatlak duvar ve dökülen kubbe sıvaları takviye edildikten

⁷⁴ **Belge 5:** Çelebi Sultan Mehmed hayratından Bursa'daki Yeşil Cami ile türbesinin Evkaf Nezareti tedkik ve muayene memurlarından Asım Bey'in nezaretinde tamir edilmesi. (1325Ş-02) BOA İ.EV.. 45/32 (Hicri 3 Şaban 1325, Miladi 11 Eylül 1907).

⁷⁵ Asım Bey'in Yeşil Cami ve Türbe tamirâtı öncesi hazırladığı Keşfi Evvel defterine Başbakanlık Osmanlı Arşivi araştırmalarımız sırasında rastlanamamıştır. Bu bölümde verilen bilgiler Asım Bey'in İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaati'nin İç Yüzü adlı kitabında daha önce çalıştığı projeleri anlattığı kısmından elde edilmiştir. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e. s. 33-34.

sonra yeniden sıvanmıştır. Kabarmış halde bulunan mihrabın sağ ve sol duvarlarındaki altıgen çinileri sökerek tamir etmek cesaretinde ve imkânında bulunulamamış, bunlar ahşap kalıplarla ve arkaları oyularak akıtılan harçla ve önden tazyikle yerlerine getirilerek sağlamlaştırılmıştır. Alçı pencereler eskilerinin aynısı olacak şekilde yenilenirken, girişin sol tarafındaki iç odanın dolabı simetriğindeki benzeri Kütahya da yaptırılan çiniler ve ahşap kapı kanatlarıyla eski şeklinde yenilenmiştir. Minarelerin eski şekli bulunamadığından zorunlu olarak aynı kalmıştır. Şadırvan ise olduğu gibi muhafaza edilmiştir.

Asım Bey Yeşil Cami ve Türbe restorasyonu sırasında bir müddet Kütahya'ya giderek burada çini ocakları kurdurmuş ve restorasyonda kullanacağı çinileri imal ettirmiştir. 1908 senesinde Asım Bey restorasyon ve çini imalindeki başarısından ötürü rütbesinde terfi ettirilmiştir.⁷⁶

Asım Bey'in kızı Nezihe Taner, *Cumhuriyet'e Kanat Gerenler* adlı belgeselde Kütahya'daki çini ocakları için *"Kütahya'da bir çini fırını kurmuş o sırada bu fırınlar çalışmıyormuş burada araştırma ve incelemeler yapmış. Kendisinin benim çocukluğumda hatırladığım çalıştığı çini parçaları vardı onlardan da tecrübe ile bu Bursa'da Yeşil Cami'nin çinilerinin o kadar güzel eşini yapmış ki bizde çocukluğumuzda gezdirirken gördük hemen hemen hiç ayırt edilemiyordu. Bursa çinilerinde ve restorasyonunda çok başarılı olan babam Asım Kömürcüoğlu o zaman literatüre geçiyor. Les Guides Bleu 1933'de basılmış orada Fransızca olarak Genç Mimar Restoratör Asım Bey diye kendisinden bahsediyor."* demektedir.⁷⁷

Asım Bey'in başarıyla imal ettiği çinileri geleceği de düşünerek fazla fazla yaptırdığı ve bu çinileri Türbe'nin kriptada kısmında muhafaza ettiğini aynı belgeselde kızı Nezihe Taner tarafından belirtilmiştir. Yeşil Türbe'nin 1945 yılındaki restorasyonu sırasında yaşanan ilginç bir olayı da Nezihe Taner şu ifadelerle dile getirmektedir:

"(1945 yılında gerçekleştirilen restorasyon sırasında) Dökülen çinileri nasıl yapacağız diye düşünürlerken o sırada bodruma iniyorlar ve bakıyorlar ki binlerce çini üst üste gayet güzel bloke edilmiş duruyor. Hemen gazetelerde bir yazı çıkıyor

⁷⁶ **Belge 7:** Çelebi Sultan Mehmed Han Camii'ne ait çinileri imal ettirmek için Kütahya'da bulunan Evkaf Nezareti Mimarı Asım Bey'in terfii. (Evkaf) BOA BEO 3338/250314 (Hicri 19 Cemaziyelevvel 1326, Miladi 19 Haziran 1908).

⁷⁷ 1933 senesinde Fransa'da basılan Les Guides Bleu'da "Asım Bey'in Yeşil Cami restorasyonunu Fransız Konsolosu Greguvar tarafından aydınlatılarak bu işi başardığı" cümlesine Asım Bey kendi kitabında cevap vermiştir. "Fransız Konsolosu Greguvar o zaman çok ihtiyardı. Ahmet Vefik Paşa zamanını hatırlıyordu. Aynı zamanda kıymetli Türk eserlerini muhakkak ki bir Türk kadar sevmiş ve takdir etmiş olduğundan tamirat zamanında her gün gelir Yeşil Cami ve eski eserler hakkında hatıralarını ve eski vaziyetlerini ehemmiyetle söylerdi. Böyle mühim bir abidenin tamirinde bu zattan istifade etmemek mümkün olamazdı. Ancak Yeşil Cami ve Türbenin ve Muradiye saçağının tamirleri, daha ziyade o zaman Müzeler Müdürü olan Hamdi ve muavini Halil Ethem ve bu zamanda Bursada Maarif Müdürü olan Azmi Beyin nezareti, irşadları ve direktifleriyle mümkün olmuş ve muvaffakiyetle neticelenmiştir."

“Restoratör tesadüfen bodrumda taa eskiden kalma çinilere rastlamıştır. Ve bunları binanın onarımında kullanıyor.” Sonra babacığım güldü ve dediki bunları ben yaparken hazır bir fırında kurduğum için ilerisinide düşünerek ben bloke ettim dedi ve bunu gazeteye bir tekzip halinde arkadaşı da incitmeden yazdı ve dedi bu da bizim çini başarımızın bir örneğidir bir numunesidir ben memnun oldum böyle bir şeyden dedi“.

Aynı belgesel Mimar Cahide Tamer’in de konuya ilişkin verdiği bilgiler bu şekildedir:

“...ihtiyat olarak da fazlalık yapmışlar onu da depolamışlar. Daha sonra birisi gittiği zaman zannetmiş ki depolanan çini 14. Asırda depolanmış. Hâlbuki Asım Bey Kütahya çiniciliğini de biraz kaldırmaya çalışmış bu vesile ile. Kütahya çiniciliğini yeniden canlandırmanın da ötesinde bir gün (bu) Cami onarımı yeniden gündeme geldiğinde yeniden kullanılsın diye yedek çini depolayacak kadar dikkati ve özeniyle genç Mimar Asım Bey hemen farkını belli etmiştir.”.

3.1.1.3 Asım Bey'in Bursa Yeşil Türbe Restorasyonu

Asım Kömürcüoğlu Yeşil Türbe'nin kapısı etrafındaki kabartma mukarnaslı ve yazılı çinilerin deprem sebebiyle çok harap bir halde bulunduğunu belirtmektedir. Bu harap vaziyetin kendilerinden önce yapılmış olan bir tamirin ürünü olduğunu ise eklemektedir. Dağılacak haldeki bu çinilerin benzerleri Asım Bey tarafından Kütahya'da yaptırılmaya çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır ve bu sebeple çiniler özgün halinde bırakılmıştır.⁷⁸

Türbenin kalın tuğla formunda olan dış duvar çinileri⁷⁹, her biri birbirinden bağımsız şekilde dış yüzleri emaye tarzında çinilenmiştir. İnşa edildiği zamana özgü olan bu teknik Asım Bey'in kurdurduğu çini ocaklarında yapılmaya çalışılmış, fakat rengi tutmuş olmasına rağmen hamurları istenen neticeyi vermemiştir. Bu sebeple çinilerden pek azı iç kısımlarda kullanılmıştır⁸⁰.

Asım Bey, türbenin dış çinilerinin kısım kısım büyük parçalar halinde çatlamış olduğunu belirtmektedir ve bunların bir tanesinin dahi yerinden çıkarılamayacağı düşünerek müdahalede bulunmamıştır. Orijinal çinilerin yerlerinde takviye edilerek muhafaza edilmesini tamir heyeti olarak kararlaştırmışlardır. Asım Bey çinilerin tamirinin arkalarının kısım kısım oyularak içine harç akıtılmak ve ön tarafından kuvvetli iskeleli kalıplarla tazyik edilmek suretiyle mümkün olacağını belirtmektedir. Fakat restorasyon sırasında bu müdahale, acil olmaması ve inşaat tahsisatının tükenmesi sebebiyle müsait bir zamana bırakılmıştır.⁸¹ Asım Bey tarafından Yeşil Türbe'nin içinde büyük bir çini tamiri yapılmamış, yalnızca duvarları takviye edilerek sıvaları yapılmıştır.⁸²

Cumhuriyet'e Kanat Gerenler Belgesinde Cahide Tamer Türbe için, “*Sekiz cepheleli türbenin kapıdan girilen sağ cephesine orijinal çinileri toplamışlar ve orada orijinal bir pano meydana gelmiş. Diğer panoları da boş bırakmamak için Kütahya'dan çini ismarlamışlar aynı renkte aynı desende olmak üzere o çinileri de kalan cephelere koymuşlar...*” demektedir.

⁷⁸ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 34.

⁷⁹ Macit Rüştü Kural kitabından fotoğraf. Syf 32 resim 43

⁸⁰ Asım Kömürcüoğlu, a.g.k., s. 34.

⁸¹ Belge 8 ve Belge 9'da inşaatın tahsisatının bittiği ve ek olarak doksan bin beş yüz altı kuruş daha istendiği görülmektedir. Ancak bu tahsisatın sağlanamadığı ve türbe duvarlarının çini işlerinin yarım bırakıldığı Asım Bey'in İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitapta ilgili bölümden öğrenilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız Belge 8: Bursa'da Yeşil Cami-i Şerifi ile türbesinin tamiri. (Evkaf 9) BOA ŞD. 190/32 (Hicri 25 Zilkade 1326, Miladi 19 Aralık 1908), Belge 9: Bursa'da Mehmed Çelebi merhumun hayratından olan Yeşil Camii ve Türbe-i Şerifesi'nin tamiri. (Evkaf) BOA BEO 3461/259538 (Hicri 2 Zilhicce 1326, Miladi 26 Aralık 1908).

⁸² Asım Kömürcüoğlu, a.g.k., s. 34.

Asım Kömürcüoğlu, *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü* adlı kitabında Yeşil Türbe'nin 1943-45 yılları arasında Macit Rüştü Kural tarafından yapılan restorasyonuna ilişkin şu eleştirileri dile getirir: “...Fakat; iki seneden beri tamir edilmekte olan bu türbenin en önemli olan çini işleri maalesef berbat bir hale ve yapanların mesuliyetini mucip bir şekilde olduğu görülmektedir. Maalesef tekmil eski çiniler yerlerinden sökülmüş, dağılmış ve yerlerine bizim o zaman beğenmediğimiz ve kullanmak istemediğimiz yeni çiniler kaplanmıştır. Fakat üstünden geçen bir kıştan sonra bu çinilerin çatladığı ve döküldüğü görülmektedir. Büyük ve fahiş bir hata... Müzeye kaldırılan ve Ahmet Vefik Paşa devrine mal edilen meşhur çiniler bunlardır.”⁸³

⁸³ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 34.

3.1.1.4 Macit Rüştü Kural Restorasyonu ve Eleştiriler

Mimar Macit Rüştü Kural, *Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu* adlı kitabında Asım Bey tarafından yapılan restorasyondan sonra türbeyi nasıl bulduklarını ve nasıl tamir ettiklerini anlatmaktadır. Bunun yanında Asım Bey restorasyonunda yapıldığını düşündüğü bazı yanlış müdahaleleri eleştirmektedir.

M. R. Kural, 1937 yılı Ocak ayında Yeşil Türbe'yi tetkik ettiğinde otuz yıllık bakımsızlığın yaptığı tahribi görmüş; türbenin güney ve batı dış yüzlerindeki yeni çinilerin rutubetten bünye duvarlarını hırpalayacak kadar bozulmuş ve dökülmüş olduğu notunu düşmüştür.⁸⁴ Aynı zamanda doğudaki üç cephenin bozulmuş ve parça parça onarılmış olan özgün çinileri, depremlerin etkisiyle kütle halinde yerlerinden oynamış ve dökülmeye yüz tutmuştur. Ayrıca türbe içerisinin çini yüzlerinde ve göbekteki birleşme yerlerinde rutubetin yaptığı beyaz şeritler de gözlemlenmiştir.⁸⁵ Kural, binayı saran bu rutubetin sebebini kötü döşenen kurşun levhalara, dış duvar çinilerine ve türbe etrafındaki toprağın suyu fazla tutmasına bağlamıştır. Türbedeki rutubet, orijinal çinilere de zarar vermiş ancak Ahmet Vefik Paşa zamanında Leon Parville tarafından imal ettirilen Kütahya çinilerinde rutubetten kaynaklanan hasar çok az görülmüştür.⁸⁶

Kural, 1937 tarihli Maarif Vekaleti'ne yazdığı rapordan sonra kendisine hemen yetki verilmiş; Eskişehir, Kütahya, Bursa çini atölyeleri ile Yıldız'ın metruk çini fabrikalarında restorasyonun en önemli malzemesi olan çinilerin en kısa zamanda imal edilmesine çalışmıştır. Ancak yıllar süren çalışmalarda istenilen kalitede çiniler üretilenmemiştir

Maarif Vekaleti, bir taraftan Kural eliyle Yeşil Türbe'nin restorasyonunu planlarken, bir takım uzmanların görüşlerinden de faydalanılmıştır. Güzel Sanatlar Akademisi Mimari Şubesi Profesörü ve Tatbikat Bürosu Şefi Bruno Taut, aldığı emir üzerine 1938 yılı Eylül ayının son günlerinde Bursa'ya giderek Yeşil Türbe'yi incelemiş ve görüşlerini bir rapor halinde sunmuştur. Bruno Taut özetle, bütün yeni çinilerin duvarlardan sökülmesi, geri kalan eski çinilerin tesbit edilmesi ve bundan sonra çinisiz kalan duvarların mümkün mertebe çimento ilave etmeden en iyi su kireciyle hazırlanan sıva ile sıvanması yönünde fikir beyan etmiştir. Eski çinilerin taklidi niteliğinde yeni çiniler yapmanın türbedeki orijinal çinilerin kıymet ve değerini azalttığını belirtmiştir.

⁸⁴ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 23.

⁸⁵ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 23. resim 46.

⁸⁶ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 24.

Taklit olarak yapılan yeni çinilerin çıkarılıp bu boş duvarların sıvanmasının, ziyaretçilerin gözünde büyük bir ahenksizlik yaratacağını ama en nihayetinde tarihi çinilerin hakikatini ve değerlerini arttıracaklarını da eklemiştir.

Bruno Taut'un bu fikrine katılmayarak eskilerin taklidi niteliğinde yeni çiniler üretmekte ısrarcı olan Macit Rüştü Kural, 1939 yılının başlarında Haliç Sötlüce'deki fabrikada yabancı bir uzman ile yaptığı çini denemelerinde başarılı olmuş fakat II. Dünya Savaşı sebebiyle yurtdışından makinaların ve uzmanların gelememiştir. Bu koşullar altında türbenin daha fazla dayanamayacağına kanaat getiren Macit Bey, 20 Temmuz 1939 tarihli raporunda, türbelerin Evkaf İdaresi'ne bağılı olduğı devirde yapılan son tamirden artan dış yüz çinilerinin Yeşil Camii'deki evkaf deposunda bulunduğunu haber vermiştir. Vekalet bu haberin ardından çinilerin Evkaf İdaresi'nden satın alınmasına karar vermiş ve Macit Bey'e restorasyon hazırlıklarına başlama emri gelmiştir.⁸⁷

Bruno Taut'un raporundan sonra Maarif Vekaleti, eski Darülfün'un Arkeoloji Profesörü ve İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü eski Müdürü Albert Gabriel'in de konu hakkındaki görüşlerini öğrenmek istemiştir. Uzman Şehirci ve Yüksek Mimar Prost'un da bulunduğı 4 Ağustos 1940 tarihli ikinci incelemede Macit Bey'de hazır bulunmuş ve yapılacak restorasyon hakkında bilgilendirme sağlamıştır. Albert Gabriel raporunda özetle; Bruno Taut'un aksine binanın tüm cephelerinde tek bir parça çininin dahi eksik olmaması gerektiğini ve bu taklit çinilerin çimento harcı ile beden duvarına monte edilen bir metal tel üstüne koyulması gerektiğini belirtmiştir. Macit Rüştü Kural, Albert Gabriel'in binanın tüm cephelerinin çini ile kaplanması görüşüne katılmış ancak çinilerin metal tel yerine bir dolgu duvarı üzerine ve çimento yerine su kireci ile döşenmelerini doğru bulmuştur. Kural, Albert Gabriel'in tüm yüzlerin çini kaplanması görüşünü, Bruno Taut'un çimentosuz su kireci görüşü ile birleştirerek uygulamaya karar vermiştir. Bu raporlar, bilgiler ve yıllar süren tetkikler ışığında Macit Rüştü Kural, Yeşil Türbe'nin restorasyon projesini iki aşamalı planlamış, birinci aşama binanın rutubetten kurtarılmasını amaçlamıştır.

Macit Rüştü Kural'ın Yeşil Türbe restorasyonunun ikinci bölüm işlerinde ise bina önce sıcak yaz günlerinde havalandırılarak mümkün mertebe rutubetinin

⁸⁷ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 24.

azaltılması amaçlanmıştır. Yapı rutubete karşı güçlendirildikten sonradolgu duvarlarının inşası, bu duvar üzerine yeni çinilerin kaplanması planlanmıştır.

Yeşil Türbe'nin dış yüzlerinin tamirâtı için çinileri sökme işlemi yapıldığı sırada; aynı sahada bazı yerlerde sarı Fransız çimentosu, bazı yerlerde gri renk çimento ve bazı yerlerinde de kireç harcının kullanıldığı görülmüştür. Harçlardan başka iki sırada bir düzensiz aralıklarla başları dışarıda kalan fabrika çivileri çakılarak dış kaplama çinileri tutturulmak istenmiştir. Bu çiviler zamanla paslanarak; çini sırlarının dökülmesine, çinileri yerinden oynatarak aralıkların açılmasına ve suların bu aralıklardan harç tabakasına ve oradan da beden duvarına geçmesine sebep olmuştur. Çinileri sabit tutmak için çakılan çiviler dolaylı olarak yapıya daha büyük zarar vermiştir.⁸⁸

Son tamirde çini kaplamaların arkasına yedi-sekiz santim kalınlığında doldurulan beton harcının, beden duvarına tutunmayarak ayrı kalması söz konusu olmuş ve boşluklarda incir fidanları bile yetişmiştir.⁸⁹

Dış cepheler için orijinal çiniler gibi yastıklı çiniler⁹⁰ üretilmemiş ve restorasyonda bir santim inceliğinde düz çiniler kullanılmak zorunda kalınmıştır. Bu sebeple çinilerin ilk döşendikleri yüz seviyesinde döşeme zorunluluğu bulunduğundan arkada kalan boşluğu doldurmak üzere beden duvarları önüne delikli tuğlalar ve su kireci harcıyla dolgu duvarı işlenmiştir.⁹¹ İnşa edilen dolgu duvarları üzerine bir teneke suya kırk yumurta akı koyularak yapılan harç ile Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden satın alınan bu çinilerin⁹² kaplanmasıyla dış yüzlerin restorasyon işleri tamamlanmıştır. Dış duvar çinilerinin pencere üstlerine gelecek yazılı çini panoları, önceki tamirde ölçülerine uygun olarak imal edilmedikleri için yerlerine konulamamıştır.⁹³ İkinci Dünya Savaşı'nın işçi ve malzeme bakımından her gün bir yokluk yaratan buhranları içerisinde, bu restorasyonu başarmak hayli zor ve önemli bir iş olmuştur.

Asım Kömürcüoğlu 1945 yılında yayınladığı kitabında Macit Rüştü Kural'ın onarımını “...bizim o zaman beğenmediğimiz ve kullanmak istemediğimiz yeni çiniler kaplanmıştır...” ifadesiyle eleştirmiştir. Macit Rüştü Kural tarafından “yapılan son

⁸⁸ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 30.

⁸⁹ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 32.

⁹⁰ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 33

⁹¹ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 33.

⁹² Asım Kömürcüoğlu'nun İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitabında ve Cumhuriyet'e Kanat Gerenler adlı belgeselde bahsedilen çiniler.

⁹³ Macit Rüştü Kural, a.g.e., s. 33.

tamirden artan dış yüz çinileri” olarak bahsedilen çiniler orijinal Yeşil Türbe çinileriyle karıştırılamayacak kadar birbirlerinden farklıdır. Yeşil Türbenin orijinal çinileri kalın tuğla formunda yastıklı çini olarak tarif edilen çinilerken, yeni çiniler kalınlığı bir santimetre olan düz plaka halindedir.

Yeşil Türbe’deki depoda bulunan çinileri Nezihe Taner ve Cahide Tamer 15. Yüzyıla tarihlerken, Kural bu çinilerin Leon Parville tarafından yapıldığını düşünmüştür. Fakat çiniler Asım Bey tarafından imal ettirilerek depoda muhafaza edilmiştir. Mimar Macit Rüştü Kural yazdığı *Çelebi Mehmed’in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu* adlı kitabında depoda bulunan çiniler konusundaki bu yanlış anlaşılardan hiç bahsetmemektedir.

Nezihe Taner röportajında “*bizim çini başarımızın bir örneğidir bir numunesidir ben memnun oldum böyle bir şeyden dedi*” ifadeleri ile Asım Bey’in yaptığı çinilerden memnun olduğunu belirtse de, Asım Bey kitabında “*...bizim o zaman beğenmediğimiz ve kullanmak istemediğimiz yeni çiniler kaplanmıştır*” diyerek çinilerden memnun olmadığını ifade etmiştir. Depodan çıkan çiniler arasında ölçüleri yanlış olan ve yerlerine uymadıkları için kullanılamayan çinilerin de olması, Asım Bey’in ifadelerini pekiştirmektedir. Asım Kömürcüoğlu 1907-1909 yılları arasında Yeşil Cami ve Türbe’sindenin yaptığı restorasyon sırasında Kütahya’da imal ettirdikleri çinilerin en güzel ve birinci kalitede olanlarını türbede kullanmış pek başarılı olunamayan ikinci kalitedeki ihtiyaç fazlası çinileri de depoda muhafaza etmiştir. Asım Bey’in beğenmediği bu çiniler 1939 yılında Maarif Vekaleti tarafından daha iyisinin yapılamadığı göz önüne alınarak Evkaf İdaresi’nden satın alınmış ve 1941-1943 yıllarında Macit Rüştü Kural’ın restorasyonunda kullanılmıştır.

Aynı Macit Rüştü Kural’ın Asım Bey tarafından yapılan restorasyonu eleştirdiği gibi Kural’ın Yeşil Türbe restorasyonu da Bursa halkı ve kamuoyu tarafından oldukça eleştirilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi’nin 13 Temmuz 1938 tarihli bir haberinde “Bursa’nın Zümrütü” olarak bahsedilen Yeşil Türbe’nin restorasyonu için gelen mimarın bina duvarlarında *nezle* olduğunu söylemesi ve bütün çinilerin sökülerek nezle iyileştirildikten sonra yeniden yerlerine konulması fikrini savunması eleştiri konusu olmuştur. Mimarın, Yeşil Türbe çinilerinin yerlerinden ne şekilde çıkarılabileceğini anlamak için yaptığı deneme sırasında birkaç çini parçalanmıştır. Bu durum gazeteye şu şekilde yansımıştır;

Eğer üç çiniyi kırmadan sökemiye mimarın fikri kabul olunur da bütün çinilerin -duvarlardaki nezleyi tedavi için- çıkarılması kararlaşırsa hiç şüphe yok ki Yeşil Türbe bir yığın çamura dönecek ve ilahi yeşil göz tamamiye sönecek. Her Bursalı şimdi -yüreği çarpa çarpa- Allah esirgesin diyor. Biz de aynı duayı tekrar etmekten kendimizi alamıyoruz.⁹⁴

⁹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1938.

Ayasofya Hamamı Restorasyonu

Ayasofya Hamamı⁹⁵, Kanuni Sultan Süleyman'ın zevcesi ve baş Hasekisi Hürrem Sultan tarafından vakıflarına gelir temin etmek üzere 1553⁹⁶ senesinde Mimar Sinan'a inşa ettirilmiş bir çifte hamamdır. Ayasofya ile Sultanahmet Camii'nin arasında çok önemli bir konumda bulunan yapı birbirine simetrik olan kadınlar ve erkekler hacimlerinin sırt sırta eklenmesiyle Kuzeydoğu-Güneybatı doğrultusunda inşa edilmiştir. Yapının esas kütesini oluşturan kare planlı merkezi birer kubbe ile örtülü soğukluk (camekân) bölümlerinden, enine dikdörtgen planlı üçer küçük kubbe ile örtülü ılıkılık bölümlerine, oradan da biri giriş eyvanı olmak üzere toplamda dört eyvanlı köşelerde ise dört halvetli, merkezi birer kubbe ile örtülü sıcaklık bölümlerine geçilmektedir. Yapının su depoları ve külhanı (cehennemlik) Marmara Denizi yönünde konumlandırılmıştır. Ayasofya tarafında bulunan erkekler bölümünün girişi tam cepheden verilirken son cemaat yerini andıran üç bölümlü bir revaka sahiptir. Sultanahmet Camii tarafına yapılmış kadınlar bölümünün girişi ise batı cephesinden verilip ilave bir duvarla mahremiyeti sağlanmış, koridoru ve merdiveni ise bezeme açısından oldukça sade bırakılmıştır.

Hamam ilk inşa edildiği tarihten 4 Aralık 1741 tarihli Ayasofya civarında vuku bulan büyük yangına⁹⁷ kadar aralıksız işlevini korumuştur. Bu yangından sonra onarım görerek tekrar hizmete başlayan hamamın Asım Bey'den önceki tamirlerine dair Osmanlı Arşivi'nde beş adet belge bulunmuştur. Bu belgelerden 1858 tarihli olan iki belgede Ayasofya Hamamının kubbesinin kurşunlarıyla diğer gerekli yerlerinin tamiri bahis konusuken⁹⁸, 1 ve 3 Şubat 1861 tarihli iki belgede ise bu tamirlerin masrafları

⁹⁵ Konumundan dolayı günümüzde Ayasofya Hamamı olarak adlandırılan bu hamam, Haseki Hürrem Sultan tarafından yaptırıldığı için kendi döneminde Haseki Hürrem Sultan Hamamı adıyla, çeşitli dönemlerde Hürrem Haseki Hamamı, Hürrem Sultan Hamamı, Haseki Sultan Hamamı, Haseki Hürrem Hamamı ve Haseki Hamamı adlarıyla anılmıştır. Haseki Hürrem Sultan'ın diğer hamamları ile adları karışmaması ve Ayasofya yakınlarında bulunduğu için Haseki Ayasofya Hamamı, Haseki Sultan Ayasofya Hamamı, Ayasofya Hamamı, Büyük Ayasofya Hamamı, Ayasofya-ı Kebir Hamamı adlarıyla ve Bahçekapı'daki Haseki Hamamı'ndan sonra yapıldığı için 'Yeni Hamam', Bahçekapı'daki hamamın adı ise 'Eski Hamam' olarak geçmektedir. Şehri Kartal, *Haseki Hürrem Sultan Yapıları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 329.

⁹⁶ Hamamın yapılış tarihi bazı kaynaklarda H. 960 / M. 1553 olarak verilirken, bazı kaynaklarda ise H. 964 / M. 1556-1557 tarihinde inşa edildiği bilgisi bulunmaktadır. Bu görüş ayrılığı hakkında Deniz Alkan, "Yapılış tarihindeki farklılık, kitabenin sonundaki hicri tarih H. 960 / M. 1553 verirken, kitabedeki "Hammam behişt abad-ı sultani" mısraının ebced hesabına göre H. 964 / 1557 çıkmaktadır. Bu bir taşçı hatası olabileceği gibi hamamın başlangıç ve bitiş tarihini göstermekte olabilir." demektedir. Detaylı bilgi için bkz. Deniz Alkan, *İstanbul Hamam Restorasyonunda Uygulanan Müdahale Teknikleri*, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015, s. 189.

⁹⁷ Mustafa Cezar, *Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler*, Berksoy Matbaası 1963, s. 31.

⁹⁸ BOA A.}AMD. / 84 - 11 - (H. 1274 / M. 1857-58), BOA İ..MVL. / 386 - 16862 - (H. 10.05.1274 / M. 27.12.1857)

verilmektedir.⁹⁹ 28 Kasım 1886 tarihli bir başka belgede ise Ayasofya Hamamı'nın giderlerinin (lağımlarının) insan sağlığını tehlikeye atacak vaziyette olduğu ve bu durum için gereğinin Şehremanetince yapılması yazmaktadır.¹⁰⁰

Ayasofya Hamamı, çevresindeki mahalleri küle çeviren büyük İshak Paşa yangınından kurtarılmış olmasına rağmen, yangın yerinin yeniden düzenlendiği şehir planında yok sayılmış, binanın üzerinden cadde geçirilmiştir¹⁰¹. Bunun sebebi dönemin Şehremini olan Cemil Paşa'nın Ayasofya ve Sultanahmet Camii'nin arasında bulunan Kabasakal Mahallesi'ni, Ayasofya Hamamı'nı, Sultanahmet Medresesi ve Türbelerini yıktırıp, böylelikle oluşacak boşluğa batılı tarzda bir kent meydanı yapmayı istemesiydi. Ancak Muhafaza-i Asarı Atika Cemiyeti ve Sadrazam Said Halim Paşa'nın ortak muhalefetiyle hamamın yıkılması engellenmişse de Kabasakal mahallesinin 1913'te tamamen yanması üzerine mahalle, hamam ve diğer yapılar istimlak edilmiştir.¹⁰²

İshak Paşa ve Kabasakal yangınlarından sonra iki sene atıl durumda kalan Ayasofya Hamamı, 30 Mart 1914 yılında tarihi eserlerin sergilenmesi için yer kalmadığı gerekçesiyle müze olarak yeniden işlevlendirilmek istenmiştir.¹⁰³ 9 Kasım 1915 ve 16 Ocak 1916 tarihli iki belgede ise hamamın, Osmanlı sanayisinin teşvik edilmesi amacıyla Sanayi Sergisi haline çevrilmesi gündeme gelmiştir.¹⁰⁴

1916-17 yılları arasında Asım Bey tarafından¹⁰⁵ sergi ve müze haline döndürülmeye çalışılan binanın erkekler ve kadınlar kısmı arasındaki duvarda bir geçiş açılmış, erkekler kısmı soğukluk bölümü önündeki revak yenilenmiştir. 1914-15 yılı

⁹⁹ BOA İ.DH.. / 467 - 31266 – (H. 20.07.1277 / M. 01.02.1861), BOA İ.DH.. / 467 - 31267 – (H. 22.07.1277 / M. 03.02.1861)

¹⁰⁰ BOA DH.MKT. / 1381 - 12 – (H. 01.03.1304 / M. 28.11.1886)

¹⁰¹ Sibel Gürses Söğüt, "1912 İshak Paşa Yangını ve Ayasofya Çevresinin Yeniden Düzenlenmesi", *METU JFA*, Ankara 2019-1, 251-280.

¹⁰² Cemil Topuzlu hatıralarını yazdığı kitabında bu olaylardan şu cümleler ile bahsetmektedir; "...Buradaki kocaman mahalle iki camiye kapatıyordu. Bir gece, bu mahalle kamilen yandı. Hatta benim yangını söndürmediğim rivayetleri bile çıkarıldı! Halbuki bu yalandır. Yalnız, yandıktan sonra, sevindiğini söyleyeceğim! Oralarda yeniden inşaata müsaade etmedim. Bütün arsaları, şimdi meydana gördüğünüz hamam da dâhil olmak üzere istimlak ettim. Oraya mimari estetikten mahrum, adi, biçimsiz bir bahçe değil, Paris'deki Plas dö La Konkord gibi ortasında muazzam bir abide bulunan asfalt bir meydan yapmak istiyordum. Projeler hazırlattım, bunu Avrupa'da mimar ve şehircilik mütehassısları arasında müsabakaya koydum. O esnada orta yerdeki hamamı yıkmak için çok uğraştım. Fakat "Muhafazai Asarı Atika Cemiyeti", başında eski Sadrazam Said Paşa olduğu halde, arzuma muhalefet etti." Cemil Topuzlu, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Topuzlu Yayınları, İstanbul 2001, s. 159-160.

¹⁰³ BOA DH.ID.. / 28 - 32 – (H. 03.05.1332 / M. 30.03.1914)

¹⁰⁴ BOA BEO / 4394 - 329502 – (H. 01.01.1334 / M. 09.11.1915), BOA MV. / 200 - 7 – (H. 10.03.1334 / M. 16.01.1916)

¹⁰⁵ Ayasofya Hamamı restorasyonunda Asım Bey'in çalıştığını oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ve kızı Nezihe Taner'in babalarının hayatını kaleme aldıkları belgelerden (Belge 19, Belge 20) öğrenirken arşiv belgelerinde bu onarımlar ile ilgili her hangi bir mimar adına rastlanılmamıştır. Arşiv kaynaklarında hamamın Asar-ı Atika Encümenince 1914-17 tarihleri arasında onarıldığı görülmüştür. Asım Bey'in de 1917 tarihli bir belgede encümen içinde "...Şehremâneti Heyet-i Fenniye Mimar Şubesi Müdürü Mimar Asım..." olarak geçmesinden bu onarımı kendisine atfetmek mümkündür. BOA, MV. 208/23 (Hicri 24 Recep 1335, Miladi 16 Mayıs 1917)

Alman Mavileri haritasında Erkekler kısmının önünde cepheyi kaplamayan üç gözlü bir revak görülmektedir.¹⁰⁶ Üç bölümlü revak 1916-17 yıllarında Asım Bey tarafından kaldırılarak onun yerine bütün cepheyi kaplayan altı mermer sütunla taşınan beş bölümlü revak eklenmiştir.¹⁰⁷

12 Nisan 1917 tarihinde binanın sergi haline dönüştürülmesi için yapılan onarımlar biterken, Ayasofya Hamamı'nın Ziraat Müzesi yapılmak üzere kiraya verilmesi bahsi geçmektedir.¹⁰⁸ Fakat tarihler 4 Temmuz 1917'yi gösterdiğinde Asar-ı Atika Encümen-i Daimi'since bir zamandan beri sergi hâline çevrilmesine çalışılan Ayasofya Hamamı'nın mimari teşkilatının sergi olarak düzenlenmeye elverişli olmadığı, hamam olarak kullanılmasının memleketin ihtiyacı konusunda önemli fayda sağlayacağı yönünde karar verilmiştir.¹⁰⁹ Bu belgede hamamın önceki halinin ihlâl edilmemesi, müze için uygun bir mahal sağlanıncaya kadar sergi olarak kullanılması ve değiştirilmiş olan mahallerinin tamir edilerek eski haline döndürülmesi uygun görülmüştür.¹¹⁰

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle İstanbul İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş (1918-1923), Ayasofya Hamamı da bu işgal döneminde Fransızlar tarafından çalışma salonuna çevrilmiştir. İstanbul'un işgalden kurtuluşundan sonra Belediye tarafından çalışma salonu tahliye ettirilmiş, boş kalan hamam ise çeşitli evrak ve haritaların saklanması amacıyla depo haline getirilmiştir.¹¹¹

1932 senesine gelindiğinde İstanbul Belediyesi tarafından yapının tekrar hamam olarak kullanılması düşünülmüşse de yapılan incelemelerde etrafındaki binaların yok

¹⁰⁶ İrfan Dağdelen, *Alman Mavileri 1913-1914: I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, C. II, Kültür Yayınları, s. 51.

¹⁰⁷ Yapının erkekler kısmının girişinde bulunan revak konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır. Prof. Dr. Semavi Eyice bu revakın yapının orijinalinde olmayıp 1916-17 restorasyonu sırasında eklendiğini savunurken, Eyice; "...Haseki Hürrem Sultan Hamamı, Ayasofya Hamamı olarak bilinen hamam. Bu hamamın önünde bir revak var, bu revak orijinal midir, değil midir? Bildiğim kadarıyla, zannediyorum Meşrutiyet yıllarında, bu hamam büyük bir restorasyon görmüş ve o zaman ilave edilmiş bir parçadır; yani, aslında bu revak yoktur..." Mehmet Yılmaz Önge; "Hocamızın sorduğu sorunun kesin cevabını maalesef bilemiyorum. Yani, Ayasofya'daki Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın önündeki revak orijinal mi değil mi kesin bilemiyorum; ama ben başka örnekler de gösterdim. Bu orijinal olabileceği için bir kanıttır. Birden, "Olanıyor, olmaz" diyemeyiz; çünkü başka örnekler var..." "Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar", VI. Vakıf Haftası, *Türk Vakıf Medeniyeti Çevresinde Mimar Sinan Dönemi Sempozyumu*, Ankara, 1989, s.235-252.

¹⁰⁸ BOA DH.KMS. / 44 - 23 - (H. 19.06.1335 / M. 12.04.1917)

¹⁰⁹ BOA MV. / 208 - 97 (H. 14.09.1335 / M. 04.07.1917)

¹¹⁰ BOA BEO / 4476 - 335686 - (H. 19.09.1335 / M. 09.07.1917), BOA DH.İ.UM.EK. 37-21 H-25-10-1335 14-08-1917

¹¹¹ Fransızlar tarafından işgal edildikten sonra mütalaa salonuna çevrilen Ayasofya Hamamı'nın tahliye ettirilerek Şehremaneti'nin evrak ve haritalarının hıfzı için depo itihaz edilmesi lüzumuna dair şehremininin talebi. (Osm.) BOA HR.İM. / 113 - 55 - (M. 16.08.1924)

olması sebebiyle korunaklı olmadığı ve zor ısıtılacağı anlaşıldığından hamam olarak kullanımının mümkün olmadığına karar verilmiştir.¹¹²

3 Aralık 1933 tarihinde çıkan Adliye Sarayı yangınından sonra Ayasofya Hamamı'nın işlevi tekrar tartışma konusu olmuş, yangın esnasında İstanbul Belediyesi'nin eşya deposu olarak kullanılan hamamın içinde yüklü miktarda benzinin de bulunması büyük bir tehlike yaratmıştır.¹¹³ İtfaiye tedbiren binaya su sıkarak soğutmaya çalışırken hamam içindeki benzin dolu variller kamyonlara yüklenerek tahliye edilmiştir. Dönemin gazetelerinde hamamın soğutma çalışmaları nedeniyle, yanan Adliye Sarayı'nın söndürülemediği dahi yazılmıştır.¹¹⁴ Kamuoyundan gelen baskı üzerine, yangından dört gün sonra İstanbul Belediyesi tarafından yapılan bir açıklamada, Ayasofya Hamamı'nın çoğunlukla kırtasiye ve malzeme deposu olarak kullanıldığı içinde cüzi miktarda benzin olduğu, benzinin daimi şekilde burada kalmadığı ve tehlike oluşturacak miktarda olmadığı belirtilmiştir.¹¹⁵ İstanbul Müzeleri İdaresi ve Türk Tarih Kurumu hamamın kendi idarelerine geçmesi için ayrı ayrı girişimlerde bulunmuş, ancak bu çabalardan bir sonuç alınamamış, bina Belediye idaresinde depo olarak kullanılmaya devam etmiştir.¹¹⁶

1947 yılına gelindiğinde Ayasofya Hamamı'nın çeşitli kısımları, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi'nin kitap ve kâğıt deposu olarak kullanılmıştır. Yapı bu işlevi sırasında daha da metruk bir hal almıştır.¹¹⁷ Mimar Cahide Tamer tarafından 1957-58 yılları arasında tamir edilen yapının soğukluk kısımlarını örten büyük kubbelerindeki aydınlık fenerleri bu tamir sırasında kapatılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1986-87 yılları arasında yeniden restore ettirilen hamam Kültür Bakanlığı'nın kullanımına tahsis edilmiştir. Ayasofya Hamamı son olarak 2008-2011 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesi Mimar Tevfik İlter tarafından hamam işlevini tekrar kazandırmak üzere restorasyona alınmış ve işlevini kaybetmesinin üzerinden neredeyse yüz yıl geçtikten sonra turistik hamam olarak yeniden faaliyete açılmıştır.

¹¹² Anılcan Sıçrayık, *İstanbul'da Eski Eser Tahribi (1908-1938)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 162.

¹¹³ Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan bir habere göre yangın gecesi yapıda yaklaşık dört ton benzin bulunmaktaydı.

Anılcan Sıçrayık, a.g.t., s. 127.

¹¹⁴ Anılcan Sıçrayık, a.g.t., s. 126.

¹¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 08.12.1933, s. 6.

¹¹⁶ Anılcan Sıçrayık, a.g.t., s. 127,129. BOA 30-10-0-0 / 213 - 447 – 2 (M. 24.06.1936)

¹¹⁷ Reşat Ekrem Koçu, "Ayasofya Hamamı", *REK İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1960, C. III, s. 1478.

3.2 Yurtdışında Çalıştığı Projeler

Asım Kömürcüoğlu İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü adlı kitabında Berlin’de Yüksek Eğitim için bulunduğu yıllarda hocası Prof. Schwechten nezaretinde beş farklı yapıda çalıştığını belirtmektedir.¹¹⁸ Berlin’de yer alan Moresk Kahvesi ve Potesdammer Binası, Roma Alman Protestan Kilisesi ve cemaat binaları, Köln’de Ren nehri üzerine köprü projesi, Poznan’da Kraliyet Sarayı Asım Bey’in çalıştığı yapılardır.

Asım Kömürcüoğlu tarafından yazılan “İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü” adlı kitapta bu çalışmasından “*Berlin’de: Agusta Viktorya Meydanındaki Roma Binası içinde Moresk Kahvesi*” olarak bahsedilmektedir.¹¹⁹ Yapılan araştırmalar sonucunda iki adet Roma binası tespit edilmiş olup bu binalardan birincisinde;¹²⁰ Regina Palace, Café Trumpf, Gloria Palast adlı işletmeler bulunurken, ikincisinde;¹²¹ Hotel Kaiserhof ve Romanische Cafe bulunmuştur. Romanische’in Türkçe telaffuzunun “Romanesk” olması dolayısıyla Asım Bey’in yazım yanlışı yaptığını ve aslında bu kafe üzerinde çalıştığını düşünmek mümkündür.

Romanesk Cafe,¹²² II. Romanesk Ev’in zemin katında bulunmaktaydı. I. ve II. Romanesk Evler (Romanische Hauser), son Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm’in özel isteği üzerine Roma Forumu şeklinde tasarlanmış bir meydan yaratma fikriyle Asım Bey’in de hocası olan Prof. Franz Schwechten tarafından inşa edilmiştir. Ortasında Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi’nin¹²³ bulunduğu Agusta Viktoria Meydanı’nın Batı tarafında kalan I. Romanesk Ev ve Doğu tarafında kalan II. Romanesk Ev lüks konut olarak tasarlanırlar daha çok otel, restoran ve iş merkezi olarak kullanılmışlardır. Romanesk Evler II. Dünya Savaşı sırasında 21 Kasım 1943’te yapılan hava saldırısında meydandaki diğer yapılar gibi büyük hasar almıştır. 16 yıl boyunca atıl halde kalan II. Romanesk Ev’in molozları 1956 senesinde kaldırılmıştır. 1963 senesinde yapının yerinde Europe Center (Avrupa Merkez Binası) yapımına başlanmış ve 2 Nisan 1965’de kullanıma açılmıştır. Ne yazık ki yapılan araştırmalarda Asım Bey’in burada ne gibi bir çalışma yaptığını tespit edebilmek mümkün olmamıştır.

¹¹⁸ Asım Kömürcüoğlu, *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü*, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.] s.34.

¹¹⁹ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e. s. 34.

¹²⁰ [https://de.wikipedia.org/wiki/Erstes_Romanisches_Haus_\(Berlin\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Erstes_Romanisches_Haus_(Berlin)) (erişim tarihi: 21.02.2019)

¹²¹ [https://de.wikipedia.org/wiki/Zweites_Romanisches_Haus_\(Berlin\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Zweites_Romanisches_Haus_(Berlin)) (erişim tarihi: 21.02.2019)

¹²² https://en.wikipedia.org/wiki/Romanisches_Caf%C3%A9 (erişim tarihi: 21.02.2019)

¹²³ Asım Bey’in torunu Lale Radau TRT 2 Cumhuriyet’e Kanat Gerenler belgeli röportajında bu kilisede de Asım Bey’in çalıştığını söylemektedir.

Roma’da inşa edilen birinci Alman Protestan Klise ve Cemaat Binaları (Christuskirche), Roma’da bir Lutheran Protestan kilisesidir. 1910-1922 yılları arasında Berlin’deki Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi’nden sorumlu mimar Franz Heinrich Schwechten yönetiminde yapılmıştır.¹²⁴ Asım Kömürcüoğlu’nun 1910 yılında Berlin’de eğitim için bulunduğu sırada Schwechten’in ekibinde bu yapıda çalıştığı düşünülmektedir. Ancak Asım Bey’in yapıya ne gibi bir katkısı olduğu tespit edilememiştir.

Asım Kömürcüoğlu tarafından yazılan “*İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü*” adlı kitapta yurt dışında çalıştığı yapıları listelerken “Kolonya’da Ren Nehri üzerindeki köprü proje müsabakası” ibaresi bulunmaktadır. Gerek Asım Bey’in Berlin’de bulunduğu yıllarda inşaatı söz konusu olması gerekse Asım Bey’in hocası nezaretinde yapılması sebebiyle bu köprünün Hohenzollern Köprüsü¹²⁵ olduğu düşünülmektedir. Bu köprü daha önce aynı yerde bulunan ve artan trafikle artık baş edemeyen 1859 tarihli Katedral Köprüsü’nün yerine inşa edilmiştir. Köprünün planlama çalışmaları Köln Demiryolu Müdürlüğü Başkanlığında başlamış, 1907-1911 yılları arasında Franz Schwechten tarafından Neo-Romanesk tarzda inşa edilmiştir. 22 Mayıs 1911’de Kaiser II. Wilhelm tarafından açılışı yapılan köprünün her iki girişinde bulunan gösterişli portalleri, uzun kuleleri ve rampaları Prusya krallarının ve Hohenzollern hanedanının dört atlı heykelleri ile süslenmiştir.

Asım Kömürcüoğlu’nun çalıştırdığı yapılardan biri de “Berlin’de Potesdammer Meydanı’ndaki Potesdammer Binası” olarak bahsedilen “Haus Postdam”dır.¹²⁶ Asım Bey’in hocası Prof. Franz Heinrich Schwechten tarafından 1911-1912 yılları arasında inşa edilmiştir.¹²⁷ Altı katlı ve kubbeli olarak tasarlanan bina öncelikli olarak ofis ve işyerleri için tasarlansa da daha çok kafe, restoran ve sinema gibi işyerlerince kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı başladıktan sonra binanın ismi Almanca “Anavatan” anlamına gelen Haus Vaterland olarak değiştirilmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında şehrin merkezine yapılan saldırılar sırasında ağır hasar alan yapı 2 Şubat 1945 tarihinde yapılan bombardımanda sadece duvarları ayakta kalmıştır. 1953 yılında binanın enkazı tamamen yanarak yok olmuştur. Asım Bey’in yurtdışındaki diğer çalışmaları gibi bu yapıda da ne gibi bir çalışması olduğu tespit edilememiştir.

¹²⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Christuskirche,_Rome (erişim tarihi 15.05.2019)

¹²⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Hohenzollern_Bridge (erişim tarihi: 21.02.2019)

¹²⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Haus_Vaterland (erişim tarihi 21.02.2019)

¹²⁷ Asım Bey, a.g.e., s. 34.

Asım Kömürcüoğlu’nun Almanya’da hocasıyla birlikte çalıştığı yapılarından biri de ‘‘Pozen’de Kraliyet Sarayı’’ olarak belirtilen yapıdır.¹²⁸ Bina günümüzde Poznan/Polonya’da bulunmaktadır. Poznan Kraliyet Sarayı Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm için 1904-1910 yıllarında Prof. Franz Schwechten tarafından ortaçağ kalelerini andırır biçimde Neo-Romanesk tarzda inşa edilmişir. Yapının siletine 74 metre y  kseklilindeki saat kulesi h  kimdir. Kraliyet Sarayı 1945’te II. Dünya Savaşı sırasında çok ağır hasar görmüş, yeniden inşa edilmesine karar verilmiştir. Yapılan tamiratla yıkılan kulesi yaklaşık 20 metre aşağıya indirilmiştir.

¹²⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Imperial_Castle,_Pozna%C5%84 (erişim tarihi: 21.02.2019)

3.3 İnşa Ettiği Yapılar

İnşa ettiği yapılardan daha çok restore ettiği yapılarla ün kazanan Asım Kömürcüoğlu'nun bu alandaki ilk mesleki faaliyetleri Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde çalıştığı sırada olmuştur. Acıbadem'de bulunan Kassam Hilmi Efendi Köşkü'ne yaptığı ilave bina bilinen ilk inşa işidir.¹²⁹ Günümüzde sadece müstemilatı ayakta olan yapıya Asım Bey'in ne gibi bir ekleme yaptığı kesin surette bilinmemektedir. Yine ailesinin verdiği hatıratlardan öğrendiğimiz Viyana Sefareti'ne yaptığı ilavelerin mahiyeti yapılan arşiv ve kaynak çalışmalarında bulunamamıştır.

Asım Bey'in Evkafı-ı Hümayun Nezareti'nden ayrılıp serbest mimarlık yaptığı zamanlarda çoğunlukla İstanbul ve İzmir'de hususi inşaatlar, ikametgâh ve apartmanlar yaptığını yine ailesinden alınan hatıratlardan öğrenmekteyiz. Ancak bu hatıratlarda İzmir Kadıoğlu Apartmanı ve Çeşme'de bir plaj evi olarak belirtilen bu konutların yerini tespit edebilmek ve mimari detaylarına erişebilmek ne yazıkki mümkün olmamıştır.

1938 yılında Manisa Halkevi Projesi ve Maraş Belediye Hal Binası projesini hazırlayan Asım Bey, 27 Aralık 1939'da vuku bulan büyük Erzincan Depremi sonrası imar edilen şehirde inşa edilecek umumi binalar, ev ve ortak konutların projelerini 1941 yılında tamamlayarak teslim etmiştir. Asım Kömürcüoğlu 1943 yılında açılan Ankara Otomatik Telefon Santrali mimari proje yarışmasında birinci olmuş ve 3000 lira ödül kazanmıştır.

Asım Kömürcüoğlu'nun bir başka mimarlık deneyimi Meydan Düzenlemeleri üzerine olmuştur. İstanbul'da Beyazıt Meydanı ve Meydan Havuzu düzenlemesi, İzmir'de Atatürk Anıtı kaidesi ve Cumhuriyet Meydanı düzenlenmesi en bilindik örneklerdir. Bunların dışında Beykoz Küçüksu Plajı ve müstemilatının inşaatı da Asım Kömürcüoğlu tarafından yapılmıştır.

¹²⁹ Eyüp Kömürcüoğlu ve Nezihe Taner'in babaları hakkında kaleme aldıkları biyografik çalışmalardan öğrenilmiştir. (Belge 19 ve Belge 20)

3.3.1. İzmir Kadioğlu Apartmanı

Erken Cumhuriyet döneminde, tüm ülkede ve İzmir’de konutların büyük bir bölümü eski ve yıpranmıştır. Sorunların ve sıkıntıların yaşandığı bu dönemde Türkiye’de konut alanında yapılan girişimler şehir planlama çalışmalarına öncü olmuştur. İzmir’de şehir planlama işi; ekonomik sıkıntılar, imara ve inşaatla ayrılan bütçe yetersizliklerine takılmıştır. Ancak kentin önemli bir bölümünün 1922 tarihli Büyük İzmir Yangını’nda yanmış olması bütün engellere rağmen bu yerlerin acil olarak planlanması gereğini doğurmuştur.¹³⁰

Büyük İzmir Yangını’nda şehrin en önemli konut alanları olan Tilkilik, İkiçeşmelik, Kadifekale’ye uzanan bölge, Karataş, Karantina Mahalleleri, Bela Vista ve Punta yok olmuştur. Deniz kenarında en önemli yerleşim yerlerinden olan I. ve II. Kordon büyük tahribata uğramıştır. Evlerin büyük bir bölümünün yanmasıyla birlikte mevcut konut stoğunda önemli derecede azalma olmuştur.¹³¹ Kente göçlerin başlaması ile birlikte kent nüfusu artarken konut sorununun çözümlenememiş olması, konut açığının giderek artmasına ve kentin plansız büyümesine sebep olmuştur. İzmir’in ilk imar planı yangın alanlarının düzenlenmesi ve konut talebinin karşılanması için Henry Prost’un denetiminde çalışan Rene ve Raymond Danger kardeşlere 1925 yılında hazırlatılmıştır. Türkiye’de kentleşme sorununa yönelik olarak yapılan ilk plan olan Danger-Prost planı kentin tamamını değil, yalnızca yangından etkilenen Fevzipaşa Bulvarı ile Alsancak arasında büyük bir bölümünü kapsamıştır.¹³²

Bu plan yangından zarar gören alanı altı bölgeye ayırarak biçimlendirmiştir. Asım Kömürcüoğlu tarafından Kadioğlu Apartmanı’nın inşa edildiği bölge olan I. Kordon, imar planında üçüncü bölge olarak adlandırılmış ve burada yanan yerlere bina yapılmaması, bölgenin ağaçlandırılarak bahçe haline getirilmesi planlanmıştır. İmar planında I. Kordon konut alanı olarak planlanmamasına rağmen, İzmir Belediyesi’nde kurulan komisyon kararıyla buranın kent merkezi ve konut mahalleleri olarak düzenlenmesi istenmiş ve böylelikle bölge iskana açılmıştır.¹³³

¹³⁰ Özgecan Akbayırlı, *1923’ten Günümüze İzmir’de Planlama Kararları ile Konut Dokusu ve Mimarisinin Etkileşimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2009, s. 15.

¹³¹ Özgecan Akbayırlı, a.g.t., s. 17-18.

¹³² Özgecan Akbayırlı, a.g.t., s. 16-22.

¹³³ Özgecan Akbayırlı, a.g.t., s. 22-27.

Danger-Prost imar planının 1925 yılında kabul edilmesinden sonra, İzmir’de sivil mimaride ulusal ve modern üslupta ilk eserler inşa edilmeye başlanmıştır. Şehrin hızla gelişmesi ve eğimli yapısı sebebiyle özellikle kıyı kesimlerinde bulunan ve çok tercih edilen düz kısımların arazi değerleri artmış, parseller küçük ve dar cepheli dikdörtgenlerden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. I. Kordon’un imar çalışmalarında diğer bölgelere göre Danger-Prost planına daha çok sadık kalınmış, daha düzenli apartman dizileri inşa edilmiştir. 1926 yılında Belediye tarafından oluşturulan revizyon planında I. Kordon yeniden düzenlenerek cadde genişliği yarı yarıya indirilmiş ve yanan alanların tamamında önerilen yeşil alanlar azaltılmıştır. Bu bölgede gabari dört katlı olacak şekilde bahçeli evlere ve apartmanlara izin verilmiştir.¹³⁴

Cumhuriyet’in erken yıllarında kat mülkiyeti yasası olmadığından tek kişiye ait olarak inşa edilen bu binalar topluluk gözünde sahibi ile özdeşleşmiş, büyüklüğü, görünüşü, planı, malzemesi ile sahibini temsil etmiştir. Güzel ve nitelikli bir apartmana sahip olmak itibar konusu olmuş, bu da apartmanların yetenekli mimarlar eliyle özenle tasarlanmasını sağlamıştır. Mimarlar arası rekabetin yüksek olduğu bu dönemde inşa edilen binalar, 4-5 katlı, eski bahçeli evlerin parsellerine, bahçe alanını da içine alacak büyüklükte planlanmıştır. Büyük yatırımların yapıldığı apartmanlar, tasarımları ve mimari özellikleriyle dönemin en önemli konut tipi olmuştur.¹³⁵

Fonksiyonalist bir tasarım yaklaşımı ile inşa edilen bu dönem apartmanlarında temel geometrik biçimler kullanılmış, nadir olarak; asimetrik tasarım, çatısız izlenimi veren çözümler, dairesel planlı köşe kütleleri de tasarlanmıştır. Binalarda yataydüşey zıtlığını kullanan denge çözümleri, beton parapetli balkonlar ve ‘Gri-beyaz’ tonlarında modernist yaklaşımlar görülmüştür. Levanten ve geleneksel İzmir evlerinde sıkça görülen “cumba”nın modern tasarımın bir parçası olarak apartmanlarda kullanılması da dönem özelliği olarak karşımıza çıkmıştır.¹³⁶

Modern mimari üslubunda ve İzmir’in ilk apartmanları arasında yer alan Kadioğlu Apartmanı, Asım Kömürcüoğlu tarafından inşa edilmiştir. I. Kordon’da bulunan apartman 1970’li yıllarda yerini daha yüksek katlı bir başka binaya, günümüzde ise İzmir Ticaret Odası’na bırakmıştır. Bina hakkında plan ya da fotoğraf bilgisine ulaşılamadığından kesin bilgi elde edilememiştir.

¹³⁴ Özgecan Akbayırlı, a.g.t., s. 34-40.

¹³⁵ Özgecan Akbayırlı, a.g.t., s. 40-46.

¹³⁶ Özgecan Akbayırlı, a.g.t., s. 46.

3.3.2 Manisa Halkevi ve Cumhuriyet Halk Partisi Binası

Halkevleri,¹³⁷ 1932-1951 yılları arasında faaliyet göstermiş ve erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine damga vurmuş önemli kuruluşlardır. Manisa'da ilk halkevi binası 1933 senesinde geniş bir salon ve on bir odaya sahip iki katlı olarak inşa edilmiş, kısa sürede gösterdiği faaliyetlerle çok önemli bir kültür merkezi konumuna gelmiştir.¹³⁸ Manisa halkının gösterdiği yoğun ilgiden dolayı halkevi binasının yetersiz gelmesi üzerine yeni bir bina ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İkinci Manisa Halkevi binasının planları Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanmış inşaatı 1939 yılında tamamlanmıştır.¹³⁹

Asım Kömürcüoğlu Manisa Halkevi'nin projesini Cumhuriyet Halk Partisi binası ile beraber tasarlamıştır.¹⁴⁰ Kendisine verilen sahada hali hazırda 1933 yılında açılmış olan halkevi ve hemen bitişiğinde bulunan Manisa Sarayı'ndan günümüze ulaşan tek yapı olan Fatih Kulesi yer almıştır. Asım Bey bu iki binayı inşaat programına katarak, Cumhuriyet Halk Partisi Binasını Hükümet Meydanı'nın köşesinde, halkevini ise Fatih Parkı'nın içine doğru planlanmıştır.

Daha önce inşaat sahası üzerinde doğuda Fatih Kulesi batıda ise ona bitişik Halkevi binası varken Asım Bey Cumhuriyet Halk Partisi binasını bu binaların doğusuna konumlandırmış ve hepsini taraça ile birbirine bağlamıştır. Halkevi binasına ise kuzey yönünde ilaveler yaparak Fatih Parkı'na doğru genişletmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi binası kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Yapının ana girişi güneyde Belediye Caddesi üzerinde verilmiş ve kapıdan girildiği gibi hemen solda vestiyer konumlandırılmıştır. Tali giriş ise doğu duvarında taraçaya açılacak şekilde verilmiştir. Yapının batı duvarının ortasında iki sahanlıklı şeref merdiveni konumlandırılmış; güneydoğu ve kuzeybatı yönlerinde bina kütesinden taşma yapan odalara yer verilmiştir. Alt katta kuzeydoğu köşede açık planlı bir dinlenme/bekleme salonu oluşturulmuştur.

¹³⁷ Neşe Gürallar Yeşilkaya, *İdeoloji Mimarlık İlişkisi ve Türkiye'de Halkevi Binaları (1932-1946)*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997, s. 57-190.

¹³⁸ Senem Kıyıcı Kahraman, *Türkiye Cumhuriyet Devrimlerinin Manisa'ya Yansıması (1923-1938)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2016, s. 82. Manisa'da inşa edilen ilk halk evinin mimar bilgisine ulaşılammıştır.

¹³⁹ Günver Güneş, Müslüme Güneş; "Cumhuriyet Dönemi'nde Manisa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir 2007, C. 6, S. 15, s. 58.

¹⁴⁰ Asım Kömürcüoğlu, "Manisa Halkevi Projesi", *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 295.

Yapının üst katında galeri boşluğunun etrafında güneydoğu köşede toplantı salonu ile güneybatı, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde farklı işlevli dört oda daha planlanmıştır. Üst katta uzun kenarı doğu yönünde kısa kenarı kuzey yönünde olan “L” şeklinde bir hitap balkonuna yer verilmiştir.¹⁴¹

Betonarme malzemeyle modern mimari üslubunda inşa edilmiş binada dikdörtgen kapı ve pencere açıklıkları tercih edilmiş, dış çephede zeminden alt kat pencerelerine kadar taş kaplaması dışında düz sıva ile gayet sade bir görünüm teşkil edilmiştir.¹⁴²

Asım Kömürcüoğlu Fatih Kulesi’nin batı duvarına bitişik olan eski Halkevi binasına Fatih Parkı yönünde birtakım eklemeler yapmıştır. Bu eklemelerde eski Halkevinin kuzey duvarına bitişik büyük bir salon ile kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde üçer tane olmak üzere toplam altı tane oda eklemiştir.¹⁴³ Asım Bey tarafından eklenen büyük salon merasim, toplantı ya da sergi salonu olarak, köşelerdeki küçük odalar ise; kütüphane, şube odaları ve misafirhane gibi çeşitli amaçlar için tasarlanmıştır. Binanın batı yönünde ise ileride sahne yapılması için boş bir saha bırakılmıştır. Tek katlı bir eklenti olan bu kısım da oldukça fonksiyonel, sade ve modern mimari üslubunda planlanmıştır.¹⁴⁴

1933 tarihli eski Halkevi Binası doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve iki katlı tasarlanmış olup basık kemerli kapı ile pencere açıklıklarına ve beşik tonoz çatıya sahiptir. Fakat Asım Kömürcüoğlu çizdiği genişleme planında bu pencere ve kapı açıklıklarını dikdörtgen formda göstermiş, kırma çatıyı ise parapet duvarları ardına gizlemiştir.¹⁴⁵

Aynı şekilde Fatih Kulesi’de 15. yüzyıldan kalma bir eser olarak basık kemer ve pencere açıklıkları ile en üst katında sağır kubbe ve dişli parapetler ile tasarlanmıştır. Fakat Asım Kömürcüoğlu hazırladığı genişleme projesinde bu kuleyi tamamen kübik şekilde, adeta modern bir apartman görünümünde çizmiştir.¹⁴⁶

Asım Bey’in tasarladığı kısımlar dönemin hakim üslubu olan modern mimari tarzındayken Fatih Kulesi ve eski halkevi binasının bu tasarıma uyacak şekilde

¹⁴¹ Neşe Gürallar Yeşilkaya 1997 tarihli yüksek lisans tezinde “hitap balkonu”nun ideolojik bir öge olarak tüm halkevi ve parti binalarının ortak özelliklerinden biri olduğunu belirtmiştir. Neşe Gürallar Yeşilkaya, a.g.t., s. 148-149.

¹⁴² Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 295.

¹⁴³ Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 295.

¹⁴⁴ Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 295.

¹⁴⁵ Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 295.

¹⁴⁶ Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 295.

değiştirilmiş olduğunu düşünmek mümkündür. Halkevi binası değişim gördüğü sırada yeni bir bina olmasına karşın Fatih Kulesi'nin 15. yüzyıl eseri olarak asar-ı atikadan olması ve böyle bir değişim geçirmesi kimliğini kaybetmesine yol açmıştır.

Asım Kömürcüoğlu'nun ömrü boyunca tarihi eserlere kıymet veren ve korunmaları için elinden geleni yapan bir mimar olarak böyle bir plan çizmiş olması, kariyerinde ünük bir örnek olmuştur. Fatih Kulesi'nin bu dönüşümüne; Ekber ve Erşed sisteminin kabulü ile kaderine terkedilmiş olması ve I. Dünya Savaşı ile Yunan İşgali sırasında ağır hasar alması sebep olmuş olabilir.¹⁴⁷ Halihazırda 1930'lu yıllarda kimliğini kaybetmiş olan kule, eski haline göre restore edilmeyip, yalnızca sıvanarak modern mimari üslubuna ve çevresindeki binalara sitil olarak uydurulmuş olabilir. Bu duruma henüz savaştan yeni çıkmış ve tüm maddi gücünü sanayi ve üretime yatıran genç Cumhuriyet'in, detaylı ve kapsamlı bir restorasyon programına tahsisat ayıramaması da sebep olmuş olabilir.

Manisa Halkevi, 1946 tarihinde halkevlerinin kapatılmasından sonra 1955 yılında Türk Kızılay Cemiyeti'ne satılmıştır.¹⁴⁸ Günümüzde halk tarafından Kızılay Düğün Salonu olarak bilinmektedir. Bina özgün mimarisini tamamen kaybetmiş, ritmik pencereleri tuğla ile örülmüştür. Yapının batı yönünde bırakılan sahne boşluğu bilinmeyen bir tarihte yapılan eklemelerle kapatılmış ve şehir kulübü olarak kullanılmıştır. Manisa Cumhuriyet Halk Partisi Binası ise günümüzde Gediz Elektrik Dağıtım Şirketi'nin Müşteri İlişkileri Merkezi olarak kullanılmaktadır. Halkevine göre ilk inşa edildiği halini muhafaza etmiştir. Manisa Sarayı'ndan günümüze kalan yegane yapı olan Fatih Kulesi ise günümüzde restoran ve kafeterya olarak hizmet vermektedir. Manisa Valiliği tarafından yapılan girişimlerle kulenin aslına uygun olacak şekilde restorasyonu planlanmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Sultan III. Mehmet'ten sonra şehzadelerin İstanbul dışında eğitimi yasaklanınca kaderine terk edilen Manisa Sarayı ve bahçesi 1700'lerin başında viraneye dönmüştür. 1701 yılında Manisa'ya gelen seyyah Tournefort, bütün süsü bir kaç ihtiyar servi olan saray bahçesinin harap vaziyetini anlatmıştır. Tournefort'dan 115 yıl sonra, 1815'te Manisa'yı ziyaret eden Richter ise Sultan Murat'ın sarayından kalan kulenin, şehrin her türlü atıklarıyla doldurulduğunu belirtmiştir. Richter'den 27 yıl sonra 1842'de Manisa'ya gelen Texier de İkinci Murad'ın Bursa'dakilerle yarışan bahçelerinin, etrafı duvarlarla çevrili, içerlerine servi ağaçları dikilmiş harap olmaya yüz tutmuş yerlere dönüştüğünü ifade etmiştir. Yunan İşgali sırasında Saray bahçesi yakılıp yıkılmış; saraydan kalan kulenin, ahşap kısımları da yangında kül olmuş ve geriye bir virane kalmıştır. Cumhuriyet'in iki temel kurumu, Halkevi ve Cumhuriyet Halk Partisi Binasının bu viranenin üzerinde inşasına karar verilmiş, Manisa Halkevi, Saray'dan kalan kulenin yıkıntılarını da içine alacak şekilde inşa edilmiştir. Ege Derneği, *Manisa Kültür Turizmi Paydaş Analizi ve Strateji Önerileri Projesi*, Yediveren Matbaacılık, İzmir 2014, s. 22.

¹⁴⁸ Cumhuriyet Arşivi, Manisa eski halkevi binasının Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne satılması, BCA 30-18-1-2 / 140-83-16 / 17-6, belge tarihi: 13.09.1955.

¹⁴⁹ <http://www.manisa.gov.tr/fatih-kulesi-aslina-uygun-olarak-yeniden-restore-edilecek> (erişim tarihi: 16.11.2021); <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-213296/fatih-kulesi-restore-edilecek.html> (erişim tarihi: 16.11.2021).

3.3.3. Maraş Belediye Hal Binası

Maraş Belediyesi Hal Binası projesi Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanmış ve 1938 yılında *Arkitekt Dergisi*'nde yayınlanmıştır.¹⁵⁰ Oldukça engebeli bir arazi üzerine konumlandırılmış yapının ana cephesi ve girişi Belediye Caddesi üzerinde, tali girişleri Bakırcılar ve Kuyumcular Caddeleri üzerinde konumlandırılmıştır. İç avlulu olarak tasarlanmış hal binasında içeriye ve dışarıya bakan 40 dükkan ve bir adet büyük müzeye salonu planlanmıştır. Dükkan hacimleri tek katlı sıra odalar şeklinde tasarlanmış, Belediye Caddesine bakan kısım iki katlı, dikdörtgen ritmik pencere ve bezemesiz kurgulanmıştır. Oldukça fonksiyonel tasarlanmış olan hal binası bilinmeyen bir tarihte inşa edilmiş ve yine bilinmeyen bir tarihte yıkılmıştır. Yapı ile ilgili Asım Bey'in çizimlerinden başka, inşa edildiği sırada çekilmiş bir fotoğrafa ulaşılmıştır.¹⁵¹

¹⁵⁰ Asım Kömürcüoğlu, "Maraş Belediye Hal Binası Projesi", *Arkitekt*, İstanbul 1938, S. 94-95, s. 294.

¹⁵¹ 2 Mayıs 2021 tarihinde "marasavucumda" instagram sayfası sahibi ve blog admini ile yapılan görüşmeden alınmıştır.

3.3.4. Ankara Otomatik Telefon Santrali Binası

Türkiye’de ilk telefon 1908 yılında II. Abdülhamid döneminde kullanılmaya başlanmıştır. 1911 yılında Kadıköy ve Beyoğlu santralleri hizmete açılmıştır. İlk otomatik telefon santrali Atatürk’ün emriyle 1926 yılında Ankara’da kurulmuştur.

1943 yılının Eylül ayında Ankara Otomatik Telefon Santrali Binası için mimari müsabaka ilan edilmiştir. Birinciye 3000, ikinciye 1500, mansiyonlara ise 300 lira ödül koyulan yarışma için bir ay süre verilmiştir.¹⁵²

Mimar Asım Kömürcüoğlu Ankara Otomatik Telefon Santrali yarışmasında birinci olmuştur. İkinciliği Mimar Affan Lugal ve N. Doğu’nun ortak projeleri kazanmıştır. Ayrıca Mimar Lemar Tomsu ve Mimar Eyüp Kömürcüoğlu’nun projeleri de mansiyon ödülü almıştır.¹⁵³

¹⁵² Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, İstanbul 1943, S. 139-140, s. 189.

¹⁵³ Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, İstanbul 1943, S. 143-144, s. 286.

3.4 Müteahhitlik Dönemi Eserleri

Asım Kömürcüoğlu'nun İstanbul'daki ilk müteahhitlik işi 1923 yılında Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet dairesinin restorasyonu olmuştur. Mesleki hayatındaki diğ er çalışmalar ı gibi bu işi de ciddiyle yürütmüş, çinileri, vitrayları, sıvalarına kadar araştırma konusu yapmıştır. Vitray büyük alç ı pencereler için en yaşı ve en tecrübeli ustaları bulmuşt , gençleri de bu işe katarak ölmek üzere olan bu meslekleri yeniden canlandırmayı başarmıştır. Restorasyon çalışmalar ı sırasında tatillerde henüz lise çağlarında olan oğlu Eyüp Kömürcüoğlu'nu da yanında çalıştır ı, oğlunu da mimarlık mesleğine hazırlamıştır.¹⁵⁴

1927 yılına gelindiğinde Asım Bey İzmir Tuhafiyeciler Çarşı ı işini taahhüt etmiştir bu iş o günün şartlarıyla yarım milyon liralık büyük bi proje olmuştur. Asım Bey bu iş için bürosunu İzmir'e taşımıştır. İzmir'in birinci derecede deprem bölgesi olması sebebiyle bürosunda Alman ve Avusturyalı uzmanlar çalıştır ı. İnşaat başlangıçta iyi gitmişt , heyecanla başlayan işle bütün İzmir  evresi ilgilenmiştir. Bu proje sayesinde büyük İzmir Yangını alanının bir köşesinden imara başlanmıştır. Fakat sonraları tüm dünyayı etkileyen 1929 yılı mali krizi başlamış, Tuhafiyeciler Çarşı ı ortakları bu durumdan kötü şekilde etkilenmişlerdir. Yapı inşaatı ilerledikçe yapılan ödemelerde aksamalar meydana gelmiş, şirkette çözülmeler ve iflaslar başlamıştır. Asım Bey bu vaziyette inşaatı yarım bırakmamış ve bütün sermayesini bu büyük işe yatırmıştır.

İzmir Selanik Bankası'nın inşaatının taahhütü de bu buhranlı zamanlarda gerçekleşmiş ve  arşı inşaatından farklı olarak süratle ve kesintisiz devam ederek şehrin ticari hayatına katılmıştır.

Asım Kömürcüoğlu'nun oğlu Eyüp Bey'in hatıratından öğrendiğimize göre yukarıda belirtilen inşaatlar dışında kendisi İstanbul, İzmir ve Ankara'da başka hususi inşaatlar ve taahhüt işleri yapmıştır fakat bunların tespiti ne yazık ki elimizdeki imk nlarla mümkün olmamıştır.

¹⁵⁴ Eyüp Kömürcüoğlu'nun babası hakkında yazdığı biyografik yazıdan öğrenilmiştir. (Belge 19)

3.4.1. İzmir Tuhafiyeciler Çarşısı

Tuhafiyeciler Çarşısı'nın İzmir'de savaş, işgal ve büyük yangın sonrası imar çalışmaları sırasında inşası düşünülmüş ve gündeme gelmiştir. Asım Kömürcüoğlu serbest mimar ve müteahhit olarak ihalesine girmiş ve çarşının inşaat işini üstlenmiştir. Tuhafiyeciler Çarşısı işi o dönemin şartlarında yarım milyon liralık büyük bir proje olmuştur. Asım Kömürcüoğlu bu iş için İzmir'e taşınıp bir dönem burada yaşamış, bürosunu da buraya taşımıştır. İzmir'in deprem bölgesi olmasından dolayı bu konuda hassasiyet göstermiş, bürosunda Alman ve Avusturyalı uzmanlar çalıştırmıştır.¹⁵⁵

Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatı başlangıçta çok hızlı başlamış ve bütün İzmir çevresi bu inşaatla ilgilenmiştir. Fakat inşaat devam ederken tüm dünyayı etkileyen 1929 yılı mali krizi başlamış ve Tuhafiyeciler Şirketi ortakları bu krizden etkilenmiştir. Yapı faaliyeti ilerledikçe ödemeler aksamış, şirkette çözümler ve iflaslar başlamıştır. Asım Kömürcüoğlu çarşı inşaatını yarım bırakmak istememiş, bütün sermayesini bu işe yatırarak sonuna kadar devam edip çarşayı tamamlamıştır.¹⁵⁶

Çarşı inşaatı devam ederken Asım Bey Selanik Bankası inşaatı işini de üstlenmiş, hızla ve kesintisiz bir inşaatla devam eden banka, kısa zamanda şehrin ticari hayatına katılmıştır.¹⁵⁷

1931 yılında Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatı tamamlandığı zaman Tuhafiyeciler Şirketi dağılmış, ortakların büyük bir kısmı iflasa gitmiştir. Asım Kömürcüoğlu böylece şirket ortaklarıyla adli ihtilafa girmek zorunda kalmış, hem kendisi hem de bütün sermayesi uzun yıllar burada bağlı kalmıştır.¹⁵⁸

Tuhafiyeler Çarşısı'nın günümüzde Fevzi Paşa Bulvarı civarında olduğu bilinse de yerini tam olarak tespit edebilmek mümkün olmamıştır. Elde edilen eski fotoğraflarından zemin katının yalnız kolonlara sahip olacak şekilde açık planlandığı, birinci katın ise kübik, bezemesiz, dikdörtgen ritmik, simetrik pencereci olarak modern mimari üslubunda inşa edildiği görülmektedir. Asım Kömürcüoğlu'nun inşaatı yarım bırakmayarak tamamen kendi sermayesiyle tamamlaması yapının fonksiyon ve kullanımına önem verilip bezeme yönünden sade kalmasına sebep olmuş olabilir.

¹⁵⁵ Eyüp Kömürcüoğlu'nun babası hakkında yazdığı biyografik yazıdan öğrenilmiştir. (Belge 19)

¹⁵⁶ Eyüp Kömürcüoğlu'nun babası hakkında yazdığı biyografik yazıdan öğrenilmiştir. (Belge 19)

¹⁵⁷ Eyüp Kömürcüoğlu'nun babası hakkında yazdığı biyografik yazıdan öğrenilmiştir. (Belge 19)

¹⁵⁸ Eyüp Kömürcüoğlu'nun babası hakkında yazdığı biyografik yazıdan öğrenilmiştir. (Belge 19)

3.3.2. İzmir Selanik Bankası

İzmir’de bankacılık faaliyetleri ticari hayatın hareketliliği sebebiyle diğer Anadolu şehirlerine kıyasla çok daha erken başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde ve İzmir’de kurulan ilk banka 1842 tarihli İzmir Bankası (Smyrna Bank) olmuştur. İzmir’de bankacılık faaliyetleri iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşama 19. yüzyılın sonlarında, ikinci aşama ise 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş ve İzmir’de Avrupa bankalarının birer şubeleri açılmıştır.¹⁵⁹

İzmir’de 1866 tarihinde açılan Basmane Garı ile 1884 tarihinde açılan Konak İskelesi arasında bir bulvar inşası fikri Tanzimat döneminden beri belediyenin gündemindeki bir konu olmuştur. Bu konuda çeşitli valiler ve belediye başkanları tarafından çeşitli girişimlerde bulunulmuşsa da nihayete erdirilememiştir. Vali Rahmi Bey döneminde 1917 tarihinde, Meclis-i Vükela kararı ile “İzmir İmarat ve İnşaat-ı Umumiye Osmanlı Anonim Şirketi” kurulmuş ve 1918 yılında belediye tarafından bulvar ihalesi bu şirkete verilmiştir.¹⁶⁰ Buna göre, 1300 metre uzunluğa ve 70 metre genişliğe sahip olacak bulvar alanının sadece 30 metresinin yola verilmesi kararlaştırılmış, yol dışı arsalar şirketin kullanımına bırakılmıştır. 1919 yılındaki Yunan işgaline kadar çalışan şirket bulvarın yarısını tamamlayabilmiştir. Yunan işgali sonrası büyük yangın şirketin daha çok bulvarın iki tarafındaki arsaların satış işine yoğunlaşmasına sebep olmuş, İzmir Selanik Bankası’nın¹⁶¹ ihale ve inşaat işi bu dönemde 1927 yılında başlamıştır. 1930’ların başlarına kadar Şirket Bulvarı olarak anılan fakat bir türlü açılmayan yol, 1932’den itibaren Fevzi Paşa Bulvarı olarak anılmaya başlamış, belediyenin girişimleriyle 1940’lı yıllarda açılabilmiştir.¹⁶²

Fevzi Paşa Bulvarı ile Şehit Fethi Bey Caddesi’nin birleştiği yerde köşe parselde inşa edilen Selanik Bankası günümüze gelmediği için planı hakkında bilgi edinilememiştir. Betonarme karkas ile inşa edildiği tahmin edilen yapının proje

¹⁵⁹ Sevim Binici, *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla İzmir’de Bankacılık Faaliyetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2018, s. 59-88.

¹⁶⁰ Erkan Serçe, “Bir Şirket Komedi ve Bir Bulvarın Öyküsü”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, İzmir 2001, S. 4, s. 60-63.

¹⁶¹ Selanik Bankası, Türk anonim şirketi olarak; Musevilerin, Belçikalıların ve Fransızların sermayesiyle merkezi Selanik olmak üzere 1888 yılında kurulmuştur. 1910 yılında merkezi İstanbul’a Voyvoda Caddesi’ne taşınan banka Rumeli, İzmir ve Samsun’da 14 şube daha açmıştır. 1956 yılında hisseleri Yapı ve Kredi Bankası’na ve 1964 yılında ise Yapı ve Kredi Bankası ile birlikte Çukurova Grubu’na satılmıştır. Banka daha sonra 1969 yılında Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası, 1990 yılında ise İnterbank Anonim Şirketi adını almıştır. Hisseleri 1996 yılında Cavit Çağlar ve Nergis Holding Grup şirketlerine satılmıştır. 1999 yılında da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından İnterbank’a el konulmuş ve yeni bir yönetim atanmıştır. Raf Temziliği İnterbank Tasarruf Mevduatı Fonu, <https://raftemizligi.tmsf.org.tr/E-Kitaplar/Detail/3> (erişim tarihi: 15.11.2021)

¹⁶² Erkan Serçe, a.g.m., s. 64-67.

mimarlığı işinin de Asım Bey'in eliyle yapıp yapılmadığı kesin olmamakla beraber müteahhitliğini yaptığı oğlu ve kızının yazdığı biyografilerden öğrenilmiştir.

Selanik Bankası yüksek bir bodrum üstünde iki katlı olarak tasarlanmıştır. Zemin kat gişe, bodrum kat arşiv ve üst kat memur ofisleri olarak kurgulanmıştır. Üst katta binanın ortasına denk gelen bir galeri boşluğu ile iç mekana aydınlık kazandırılmıştır. Galeri boşluğunun üstü çağdaş yapılarındaki gibi sağır kubbe ile değil kasnağında pencere açıklıkları bulunan piramidal kırma çatı ile kapatılmıştır. Galeri açıklığı dışında binayı örten kırma çatının etrafı ise dişli parapetler ile çevrilmiştir.

Çağdaş olduğu Birinci Ulusal Mimarlık akımının özelliklerini taşıyan yapının girişi pahlanmış köşe cephesinden verilmiştir. Kapı; üstündeki katta büyük bir pencereyle, iki yanında ise dairesel formda pencerelerle ve hepsini çevreleyen yatay bir silme ile vurgulanmıştır. Kapı üstündeki pencerenin iki yanında diğer ritmik düzendeki pencerelerden farklı olarak sekizgen pencerelere yer verilmiştir. Zemin katta ve birinci katta dikdörtgen ritmik pencereler simetrik bir şekilde konumlandırılmıştır.

Yapının tüm cephesinde düzgün kesme taş, bodrum kat pencerelerinin etrafında ise kaba yontu taş şeklinde bir kaplama yapılmıştır. Birinci kat pencerelerinin yarılarında çatı parapetlerine kadar olan kısımda helezon desenli kesme taş kullanılmasıyla cepheye hareketlilik kazandırılmıştır.

1956 yılında Selanik Bankası'nın hisseleri Yapı Kredi Bankasına satılmış ve bina boşaltılmıştır. Aynı cadde üzerinde bulunan Roma Bankası'nda¹⁶³ (Banco di Roma) aynı yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiş ve banka Selanik Bankası'nın binasına taşınmıştır. Bilinmeyen bir tarihe kadar burada hizmet veren banka binası 1970'li yıllarda yerine çok daha yüksek katlı bir bina inşa edilmek üzere yıkılmıştır. Bulunduğu konum itibarıyla dört yol ağzında bulunan binanın tüm komşu binaları kendisiyle benzer üslupta ve benzer kat yüksekliğine sahip olarak inşa edilmiştir. Bu binalar günümüzde varlıklarını sürdürürken yalnızca Selanik Bankası'nın yıkıma uğramış olması hem dikkat çekici hem de üzücü bir detay olarak karşımıza çıkmıştır.

Günümüzde var olmayan yapı hakkında birkaç fotoğraf ve kartpostal dışında belge bulunamamıştır.

¹⁶³ Ahmet Kemal, "Roma Bankası ve Amerikan Konsoloshanesi – İzmir", *Arkitekt*, İstanbul 1933, S. 36, s. 368-371.

3.5 Müsabaka Projeleri

Mücadeleci bir ruha sahip olan Asım Kömürcüoğlu meslek yaşamının hemen her yılında çeşitli mimari yarışmalara projeler göndermiştir. Meslekte daha ilk yıllarında Berlin’de yüksek tahsilini yaparken Köln şehrinde bulunan Ren Nehri üzerine bir köprü için açılan mimari müsabakaya katıldığını kendi kitabından öğrenmekteyiz.¹⁶⁴ Asım Kömürcüoğlu müsabakalara sadece yarışmacı olarak katılmamış, aynı zamanda Ankara Sümerbank Binası, Sultanhamam Vakıf İşhanı ve Şişli Camii Proje Müsabakalarına da jüri üyeliği yapmıştır.

Meslek yaşamının dönüm noktası ve en önemli olayı İstanbul Adalet Sarayı proje müsabakasında birinciliği kazanması olmuştur. Adalet Sarayı projesi ve inşaat kontrolü işini üstüne aldığıında bu iş için hazırlanmış, İtalya, İsviçre ve Almanya’da araştırmalar ve incelemeler yapmıştır. Fakat Adalet Sarayı’nın inşa edileceği arsa tartışmalara sebep olmuş, inşaat programı ve dönemin Adalet Bakanı değişmiştir. Her değişen arsa için çalışmalarını tekrarlamıştır. Asım Bey’in Adalet Sarayı’nın projesini ve dosyasını tamamlamasını takip eden aylarda Adalet Bakanlığı binanın Vilayet karşısında yapılmasından vazgeçerek Sultanahmet Meydanı kenarında tarihi İbrahim Paşa Sarayı kalıntıları üzerinde yapılmasına karar vermiştir. Bu değişiklik üzerine Asım Bey ile yapılan anlaşma Adalet Bakanlığı tarafından tek taraflı fes edilerek yeni bir yarışma ilan edilmiştir. Mimar Asım Kömürcüoğlu yapılan bu haksızlığı protesto ederek yeni açılan yarışmaya katılmamış ve yarışma sonucunda da birincilik derecesi hiçbir projeye layık görülmemiştir. Asım Kömürcüoğlu hukuki yollardan da hakkını aramaya başlamış ve bunu bir mimarlık davası yaparak ömrünün sonuna kadar davasından vazgeçmemiştir. 20 yıla yakın süren bu meslek mücadelesini şahsı için değil mimarlık için yaptığını söylemiştir.¹⁶⁵

İstanbul Adalet Sarayı müsabakasından sonra katıldığı mimari proje ve imar planı yarışmalarında çeşitli dereceler almaya devam etmiştir. 1937’de Türkiye Büyük Millet Meclisi için açılan Uluslararası yarışmaya büyük bir heyecanla hazırlanmıştır. Meclis binası için İsviçre, İtalya ve Paris’de araştırmalar ve incelemeler yapmıştır. Bu yarışma onun İstanbul Adalet Sarayı’ndan sonra ikinci büyük projesi olmuştur. Daha

¹⁶⁴ Asım Kömürcüoğlu, İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatı’nın İç Yüzü, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 34.

¹⁶⁵ Eyüp Kömürcüoğlu ve Nezihe Taner’in babaları hakkında kaleme aldıkları biyografik çalışmalardan öğrenilmiştir. (Belge 19 ve Belge 20)

sonraları Ankara PTT Telefon Santral Binası yarışmasında birincilik, Samsun ve Ödemiş İmar Planı müsabakalarında ikincilik ödülü kazanmıştır.

3.5.1 İstanbul Adalet Sarayı

1933 senesinin 3 Aralık akşamı saat 20.30 sularında, İstanbul Adliye Sarayı olarak kullanılan eski Darülfünun Binasında¹⁶⁶ büyük bir yangın çıkmıştır. Hızlıca büyüyen yangın saat 20.40'da İstanbul İtfaiyesine bildirilmiş, yalnızca dört dakika içerisinde de Beyazıt Kulesi'nden görülebilir hale gelmiştir.¹⁶⁷ Hangi sebeple çıktığı anlaşılamayan bu büyük yangın, etrafındaki Ayasofya, Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camii gibi anıtları da tehdit etmiş, ancak İstanbul itfaiyesinin çevredeki bütün yangın musluklarından, kuyu, mahzen, sarnıç ve hatta denizden çektiği sular ile bu tehlike önlenmiştir. Yangının her ne kadar yayılması önlenbilse de ne yazık ki binanın tamamen söndürülebilmesi mümkün olmamıştır. 4 Aralık 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde bu durum şu cümleler ile ifade edilmiştir;

“Minare boyunca yükselen alevleri öyle bir tek hortumun sularile bastırılmanın imkânı yoktu. Bu müthiş yangını söndürmek için Adliye sarayının üstüne Boğazın sularını dökmek lâzımdı ki, ona da imkân yoktu...”

Adliye Sarayı'nın, içindeki bütün adli evrakla beraber yanması üzerine Savcılık makamı geçici olarak Sultanahmet Tevkifhanesi'ne taşınırken kalan adli teşkilatın nereye yerleşeceği tartışma konusu olmuştur. İstanbul Adliyesinin tamirâtı ile eski faaliyetine ancak altı ay zarfında dönebileceği uzmanlar tarafından beyan edilirken, bu süre zarfında açıkta kalan adli teşkilatın İstanbul Erkek Lisesi¹⁶⁸ Binası'na yerleştirilmesi gündeme gelmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁶ 1846 yılında Sultan Ahmed Camii ile Ayasofya arasında bulunan eski cephane binası ve Sultan Sarayı arsaları üzerine inşa edilmeye başlanan Darülfünun binası; bugünkü bildiğimiz anlamda bir üniversite binası olarak tasarlanmıştır. Sultan Abdülmecid'in talimatıyla o dönem İstanbul'da özel ve kamu işlerinde çalışan İsviçreli mimar Gaspard Fossati tarafından projesi çizilen binanın inşaatına, 1846 yılının Kasım ayında başlanmıştır. Ancak mimar ile Osmanlı Devleti arasında çıkan maddi anlaşmazlıklardan dolayı proje, Ahmed Efendi tarafından devam ettirilmiştir. Projede ayrıca Yorgo Kalfa da görev almış, binanın 2. ve 3. katlarını inşa etmiştir. Yapının inşası 1865 yılında tamamlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Gözde Çelik, *İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 135-144, İlker Mete Mimiroğlu-Halil Elemeña, *Kuruluşundan Cumhuriyete Sayıştay Tarihi* (1862-1923), Uyum Ajans Ankara 2002, s.236-244.

¹⁶⁷ Ertan Ünal, “Adliye Sarayı Yangını: 3 Aralık 1933'te İstanbul'da Dehşet Gecesi”, *Popüler Tarih*, S. 52, İstanbul 2004, s. 74-79.

¹⁶⁸ Neşe Yıldırım, *İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1989, s. 150-159. Mustafa Servet Akpolat, *Fransız Kökenli Levanten Mimar Alexander Vallauri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1991, s. 63-67. Mustafa Çağlayan Özkurt, Duyunu Umumiye İstanbul Merkez Binası'nın Tanzimat Sonrası Osmanlı Mimarlığı Bağlamında Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 61-115.

¹⁶⁹ “Yanan binada 217 oda mevcuttu. Bunlardan alt katta kilerin kısmı azamı kullanılmıyordu. Adliye için en münasip görülen eski Duyunu Umumiye binasında ise ancak 90 oda vardır. Mafafih adliye dairelerinin, biraz sıkışık vaziyette Duyunu Umumiye binasına sığdırılabileceği beyan edilmektedir.” Cumhuriyet Gazetesi 05.12.1933

07 Aralık 1933 tarihinde Adalet Bakanı Zekai Bey ile yapılan röportajda, İstanbul Erkek Lisesi olarak kullanılan binanın değerlendirilme dâhilinde bulunmadığı, okul binalarına mümkün olduğu kadar dokunmamayı uygun gördükleri ifade edilirken, mahkemelerin şimdilik ayrı ayrı yerlere yerleştirileceği, fakat hepsi için büyük bir binanın da arandığı belirtilmektedir.¹⁷⁰

Adalet Bakanı İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde yanan Darülfünun Binasından kalan kalın duvarlardan faydalanılarak iki katlı yeni bir Adliye Binası yapılması düşünülmüştür ve hatta duvarların dayanıklılık derecesi hakkında inceleme yapılması kararlaştırılmıştır¹⁷¹. Dağınık halde bulunan adli teşkilatın bir araya toplanabilmesi için Yeni Postane Binası, Dördüncü Vakıf Han ve Sirkeci Liman Hanı da değerlendirilmiş ve bu hususta bir rapor hazırlanmıştır.¹⁷²

12 Aralık 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberinde ise Yeni Adliye Binasının nerede ve nasıl olması gerektiği Mimar Muzaffer (Tolun), Mimar Emin ve Mimar Torkom Çubukçuyan'a sorulmuş ve karşılığında üç farklı görüş alınmıştır. Mimar Muzaffer, Adliye Binasının eski yerinde sağlam kalan iskeletiyle yapılabileceğini ancak bu iskeletinde esasen üniversite binası olarak tasarlanması sebebiyle adli teşkilata çok uygun olmadığını belirtmektedir. Bunun yerine ihtiyaca uygun modern ve kübik bir binanın yapılması gerektiğini fakat bu binanın da Ayasofya ve Sultanahmet arasında yapılmasının doğru olmayacağını eklemektedir. Adliye Binasının şehrin tam merkezinde yapılması gerektiğini savunarak bina için eski Babıali'nin yanan kısmındaki arsayı tavsiye etmektedir.¹⁷³

Mimar Emin Bey ise Mimar Muzaffer Bey'den farklı olarak yeni Adalet Sarayının aynı arsa üzerinde fakat yanan iskeleti tamamen yıkarak, sıfırdan kübik bir şekilde inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu binanın aynı zamanda meydanı süsleyeceğini şu cümleler ile ifade etmiştir;

“Ben korkarım ki yarın ordaki arsayı parça parça satmağa kalkarlar. Biz şimdi iki tarihi eser arasına Adliye dairesi yaptırmaktan korkarken bir gün o canım yerde kümesler, kulubeler görürüz.”

¹⁷⁰ Cumhuriyet Gazetesi 07.12.1933 s.1.

¹⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi 10.12.1933 s. 6.

¹⁷² Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA 30-10-0-0-27-156-4-3, Cumhuriyet Gazetesi 11.12.1933 s. 6.

¹⁷³ Cumhuriyet Gazetesi, 12.12.1933, s. 5.

Eğer binanın orada yapılması uygun görülmezse Adliye Sarayı için eski Çiftesarayların¹⁷⁴ arsası veya Babıali arsasını tavsiye etmiştir.¹⁷⁵

Mimar Torkom Çubukçuyan ise Emin Bey'in görüşlerinin aksine Ayasofya ve Sultanahmet Camileri arasına yeni bir bina yaptırılmasına karşı çıkmış, bunun şehrin silüetini bozacağını ve iki tarihi eseri kapayacağını belirtmiştir. Eski arsanın park olarak değerlendirilmesini ve yeni Adalet Sarayı binasının Sultanahmet, Babıali ile Galata Köprüsü arasında merkezi bir konumda inşa edilmesini tavsiye etmiştir.¹⁷⁶

Cumhuriyet Gazetesi'nin 6 Ocak 1934 tarihli sayısında "Yeni Adliye Binası Nereye Yapılmalıdır?" başlığıyla verdiği haberinde en uygun yer olarak İbrahim Paşa Sarayı arsası gösterilmiştir. Haberde saha üzerindeki anıtsal saray yapısının adeta yok sayılarak boş bir arsa gibi sunulması dikkat çekicidir.¹⁷⁷

Yangının üzerinden yaklaşık iki ay geçmişken çeşitli yerlere geçici olarak yerleştirilen mahkemeler Sirkeci Postane Binasına taşınmaya başlamışlardır.¹⁷⁸ Ancak Postanenin tamamı adliyeye tahsis edilmediğinden teşkilat binaya sığamamıştır.¹⁷⁹ Binanın ihtiyacı karşılayamaması üzerine yeni bir Adalet Sarayının inşası ihtiyacı doğmuş Cumhuriyet Gazetesi bu haberi "*Yeni Adliye sarayı yapılacak Adliye Vekâletinden dün emir geldi*" başlığıyla yayınlamıştır.¹⁸⁰

Adliye Sarayı binası için başlıca üç arsa üzerinde incelemeler yapılmıştır. Düşünülen arsalardan birincisi eski Türk-Alman Dostluk Yurdu¹⁸¹ olurken, ikincisi Sirkeci İstasyonu karşısındaki eski İstasyon Birahanesi arsası olmuştur. Üçüncüsü ve hepsinden daha uygun olacağı düşünülen arsa ise Vilâyet ve Defterdarlık binaları arasında bulunan ve bir cephesi Ebussuud Caddesi'ne bakan arsa olmuştur. Adliye Sarayı'nın bahsi geçen üçüncü arsaya yaptırılmasına karar verildiği takdirde, Vilâyet ve Defterdarlık binalarının da tamir ve tadil edilmek suretiyle yeni bina ile birleştirilmesi

¹⁷⁴ Çiftesaraylar arsası üzerinde günümüzde İstanbul Erkek Lisesi Binası bulunmaktadır.

¹⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 12.12.1933, s. 5.

¹⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 12.12.1933, s. 5.

¹⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 06.01.1934, s. 3.

¹⁷⁸ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3, Cumhuriyet Gazetesi, 27.01.1934, s. 4.

¹⁷⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 31.01.1934, s. 3.

¹⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 02.03.1934, s. 2.

¹⁸¹ İstanbul'da Almanya'yı tanıtmak, iki ülke arasında kültürel bir bağ kurmak amacıyla yapılması planlanan yapı eğer inşa edilebilseydi günümüzde Dostluk Yurdu, Klodfarer, Divanyolu ve Piyer Loti Caddeleri arasında kalan arsada bulunacaktı. Bu binanın projesi için yalnızca Alman Mimarların katılabileceği bir yarışma açılmış ve yarışmayı German Bestelmeyer (1874-1942) kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşının her iki ulusun da zararına kapanması ve onu izleyen yıllarda gerek Almanya'nın ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun hem toplum hem de politik yapısındaki kökten değişiklikler German Bestelmeyer'in Dostluk Yurdu Önerisine uygulanma olanağı sağlamamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Suha Özkan, "Türk-Alman Dostluk Yurdu Öneri Yarışması-1916", *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sz 2, Ankara 1975, s. 177-210.

ve tamamının bir Hükûmet Konağı haline gelmesi de sözkonusu olmuştur.¹⁸² Adalet Sarayı yangınından sonra harabe halde kalan arazinin ise, Ayasofya hamamının hizasından itibaren Tevkifhane'nin olduğu yere kadar tamamıyla boş bırakılarak park haline getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸³ 15 Mayıs 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberinde Adliye Sarayı için, en müsait yerin Vilâyet konağının yanındaki boş arsa olduğu beyan edilmektedir. Ancak eski Şûrayı Devlet binasının yıktırılmak suretiyle boşalan arsasında Adliye Sarayının inşasının da, uygun olacağı ileri sürülmektedir.¹⁸⁴

Adliye Sarayı yangınının üstünden yalnızca beş ay geçmişken on farklı arsa ve bina, yeni yapı için tartışma konusu olmuştur. Her makamdan ve kurumdan farklı kişilerin arazi seçimi konusunda farklı görüş bildirmesi Adalet Sarayı'nın inşasını sürüncemede bırakmıştır. Uzmanlar böyle büyük bir binanın şehir planıyla alakadar olması gerektiğini dikkate alarak, binanın yerinin tayinini, İstanbul şehir plânını da yapacak uzmana bırakmayı uygun görmüşlerdir.¹⁸⁵ Arkitekt dergisinde yayınlanan bir haberde ise Adalet Sarayı'nın nereye inşa edileceği seçildikten sonra mimari proje yarışması açılacağı duyurulmuştur.¹⁸⁶

15 Temmuz 1934 tarihli bir haber kupüründe Adliye Sarayının Tomruk dairesinin olduğu yerde (eski Şûra-yı Devlet binasının olduğu yerde) yaptırılacağı, binanın projelerinin hazırlanmakta olduğu yazmaktadır.¹⁸⁷ Arkitekt dergisinde yayınlanan bir haberde ise Adalet Sarayı'nın inşası için mimari müsabaka açılacağı kesinleşmiştir.¹⁸⁸ 23 Eylül 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Adalet Sarayı için Vilâyet makamının arkasındaki arsanın uygun görüldüğü, binanın buraya inşa edileceği yazmaktadır.¹⁸⁹ Yine aynı gazetenin 14 Kasım 1934 tarihli nüshasında ise Adliye Sarayı'nın Vilâyetle Defterdarlık Binaları arasındaki arsaya yapılmasına karar verildiği ve bu husustaki hazırlıkların yapıldığı yazmaktadır. Habere göre 1935 yılı ilkbaharından itibaren inşaatla başlanması düşünülmektedir. Adalet Sarayının altı ayda tamamlanması ve gelecek kış mahkemelerin yeni yerinde faaliyete geçmesi beklenmektedir.¹⁹⁰

¹⁸² Cumhuriyet Gazetesi, 05.03.1934, s. 2.

¹⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 04.03.1934, s. 2.

¹⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 15.05.1934, s. 2.

¹⁸⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 23.05.1934, s. 2.

¹⁸⁶ Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, S. 42, İstanbul 1934, s.190.

¹⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 15.07.1934, s. 6.

¹⁸⁸ Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, S. 44, İstanbul 1934, s. 253.

¹⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 23.09.1934, s. 4.

¹⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 14.11.1934, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 26 Kasım 1934 tarihli bir başka haberinde Adliye Sarayı'nın Tomruk binasının yerinde yapılacağı ve inşaatı Mayıs ayı içinde başlanacağı belirtilmiştir. Haberin detayında şu bilgiler yer alır: Adalet Sarayının yerini belirlemek için kurulmuş özel bir komisyon incelemeler yapmış ve bu hususta hazırladığı projeyi Adliye Vekâletine göndermiştir. **Yeni Adliye sarayının eski Şûrayı Devlet Binasının bulunduğu Tomruk arsasının olduğu yerde yapılması kesin olarak kararlaştırılmıştır.** İnşaat Nafia Vekâletinin emri altında Profesör Ernst Arnold Egli¹⁹¹ nezaret edecek, İnşaat devam ettiği müddetçe de Mühendis Mektebi Mimarı Şubesi (İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü) öğrencileri burada hazır bulunup staj göreceklidir. Yeni inşa edilecek olan bu bina mimarî gelişmelere uygun, son sistem ve tamamıyla çağdaş bir bina olacak, inşaatı ilkbaharda başlanacaktır.¹⁹²

Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü hocaları ve öğrencileri, ülkemizde yabancı mimarlardan hoca olarak faydalanılması ve yapılacak eserlerde genç Türk Mimarlara fırsat verilmesini savunmaktaydılar. Bu düşünceyle İstanbul Adalet Sarayı'nın projesini Profesör Ernst Arnold Egli'nin yapmasına şiddetle karşı çıkmış ve sonucunda bu anlaşmayı fes ettirmişlerdir. Açılan İstanbul Adalet Sarayı müsabakasına yabancı mimarların projeleri kabul edilmemiş, yarışma dışı proje sunabilecekleri belirtilmiştir. Bakanlık şayet yabancı bir mimarın projesini uygulamak isterse de yabancı mimarın yanında bir Türk mimarın daha çalışmasını zorunlu tutulmuştur.

¹⁹¹ Neslinur Hızlı, *Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesi: Türkiye'de Mimarlık Eğitimi Reformu Bağlamında Ernst Arnold Egli*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 69-145.

¹⁹² Cumhuriyet Gazetesi, 26.11.1934, s. 2.

3.5.1.1. 1935 Tarihli I. Yarışma

Güzel Sanatlar Akademisi'nin yoğun çabalarıyla Türk mimarlar arasında 1 Ocak 1935 tarihinde I. İstanbul Adalet Sarayı yarışması ilan edilmiştir.¹⁹³ Tomruk arsası üzerinde açılan yarışma sonucunda birinciye iki bin, ikinciye bin lira ödül biçilmiştir. Birinci olan mimara projesi tatbik edildiği takdirde ihale bedelinin %1,5'i, kalorifer ve diğer tesisat projeleri de yaptırıldığı takdirde %2'si ve binanın inşaatının kontrolü verildiği takdirde ihale bedelinin %2.5'u mimari ücret olarak belirlenmiştir.¹⁹⁴ Müsabaka şartlarında arsanın topografik olmayan vaziyet planı verilmiş ve imar planı hazırlanmakta olan İstanbul'un bu bölgesinin ne şekil alacağı belirtilmemiştir. Merkezi bir konumda kalan bu arsa üzerine farklı yönlerden caddeler gelmektedir. Bunlar hakkında kesin bilgi ve istek verilmemesi bütün bu durumlar hakkında karar yetkisini mimarda toplamıştır.

Türk mimarlarına yeni bir iş sahası açan yarışma 28 Şubat 1935 tarihinde sonuçlanmış ve Asım Kömürcüoğlu'nun projesi bu yarışmada birinciliği kazanmıştır. İkincilik ödülünü Mimar Affan, Nizammettin, Rebiî ve Sedat Bey'in projeleri almıştır.¹⁹⁵ Yeni yapılacak Adliye Sarayı Binası etrafındaki hazırlıklar hemen başlamış, ilkbaharda inşaat başlanması için Tomruk arsasında bulunan yerlerin kamulaştırılmaları planlanmıştır.¹⁹⁶ Yarışmanın sonuçlanması üzerinden henüz üç ay geçmişken arsa üzerine yaşanan ilk kararsızlık arsanın eğimli olması sebebiyle gazete haberlerine yansımıştır.¹⁹⁷ 26 Haziran 1935 tarihli başka bir habere göre Adliye Sarayı binası üzerindeki incelemeler bitmiştir ve yakında inşaat başlanmak üzere tedbirler alınmaktadır.¹⁹⁸ 7 Temmuz tarihinde Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile yapılan bir röportajda; *"...Bakanlığın açtığı müsabakada Mimar Asım birinciliği almıştır. Şimdi teferriat plânlarla meşgul olunmaktadır. Bu da bittikten sonra iş münakasaya konulacaktır..."* denilerek sürecin devam ettiği bildirilmiştir.¹⁹⁹

6 Şubat 1936 tarihinde Maliye Bakanlığı ile Asım Bey arasında yarışma şartlarına uygun olarak, Adalet Sarayı'nın tatbikat projeleri ile ayrıntıları ve inşaatın yapılmasına Asım Bey tarafınca nezaret edilmesi hakkında bir anlaşma

¹⁹³ Cumhuriyet Gazetesi, 01.01.1935, s. 2.

¹⁹⁴ Anonim, "Duyumlar", *Arkitekt*, S. 48, İstanbul 1934, s. 357.

¹⁹⁵ Anonim, "Duyumlar", *Arkitekt*, S. 53, İstanbul 1935, s. 156.

¹⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 01.03.1935, s. 2.

¹⁹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 19.05.1935, s. 4.

¹⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 26.06.1935, s. 8.

¹⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 07.07.1935, s. 1.

imzalanmıştır²⁰⁰. Ancak; düzenlenen program ve avan projeye göre bu arsanın binaya yeterli gelmeyeceği düşünülerek bitişikte bulunan gerek vakıflara gerek de şahıslara ait olan 18 parça emlak ve akar'ın 20 Mart 1936 tarihinde yazılan tezkere ile istimlakı istenmiştir. Bu istimlakı istenen yapılar içine Fatma Sultan Camii'de²⁰¹ yer almaktadır.²⁰² Arsa üzerinde bulunan birtakım ev ve dükkânların istimlakı hemen onaylanırken²⁰³ Fatma Sultan Camii'nin tarihsel durumu hakkında Maarif Bakanlığı'ndan bilgi talep edilmiştir.²⁰⁴ 11 Haziran 1936 tarihli Kültür Bakanı Saffet Arıkan imzasıyla hazırlanan belgede; caminin III. Ahmed'in kızı ve Damat İbrahim Paşa'nın karısı olan Fatma Sultan'ın yaptırdığı bir eser olduğu, sonradan gördüğü onarım ve tadilatlarla mimari değerini kaybettiği ve bu yüzden yerinden kaldırılabilirliği belirtilmiştir.²⁰⁵ İstimlak öncesi caminin içten ve dıştan fotoğrafları alınmış, kitabeleri ve değerli parçaları da İstanbul Müzeleri Genel Direktörlüğü'ne yazılan bir yazı ile koruma altına alınmıştır.

İki sene boyunca İstanbul Adliye Sarayı'nın bütün avan ve ayrıntılı projeleri Asım Bey tarafından hazırlandığı halde 1937 senesinde inşaatın Tomruk arsasına yapılmasından vazgeçilmiş ve Sultanahmet Meydanı'nda yapılması kararlaştırılmıştır. Nafia Vekaleti İstanbul Adalet Sarayı'nın projelerini kendi fen heyetine hazırlatmak istemiş fakat Türk Mimarlar Cemiyeti buna karşı çıkarak yeniden bir mimari yarışma açılması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur.²⁰⁶

İstanbul İmar Müdürlüğü tarafından Sultanahmet Meydanı'nda Sultanahmet Camii ekseninde elli metre genişliğinde Binbirdirek Sarnıcı'na bir pasaj yapılmak şartıyla sağ tarafına Adalet Sarayı, sol tarafına da Vilayet ve Belediye Sarayı'nın yapılması planlanmıştır. Sultanahmet Meydanı'nın bir Hükümet Meydanı şeklinde planlandığı bu projede hipodromun batı ucuna da bir Cumhuriyet Abidesi konumlandırılmıştır. Fakat düzenlenmiş bulunan bu vaziyet planında, İbrahim Paşa Sarayı dikkate alınmayarak inşaat sahası tamamen serbest gösterilmiştir.²⁰⁷

²⁰⁰ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 5.

²⁰¹ Semavi Eyice, "Fatma Sultan Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul 1995, s. 262-264.

²⁰² BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁰³ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁰⁴ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁰⁵ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3, bu eserlere İstanbul Vakıflar Baş Müdürlüğü tarafından 13.919 lira değer biçilirken Adalet Bakanlığı bu eserlere 3000 lira değer biçmiştir. Bu iki fiyat arasındaki farkın fazla olmasından dolayı uzmanlardan oluşan bir heyet tarafından fiyatların tekrar gözden geçirilmesi uygun görülmüştür.

²⁰⁶ Anonim, "Duyumlar", *Arkitekt*, S. 73, İstanbul 1937, s. 30.

²⁰⁷ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 6. Plan 2.

19 Ağustos 1938 tarihinde dönemin Bolu Milletvekili ve Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel tarafından Başbakanlık'a yazılan yazıda; Adalet ve Vilayet Sarayları'nın yapılması düşünülen arsa üzerinde yer alan binaların Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamı İbrahim Paşa'ya ait saray olduğu belirtilmiştir. 16. Yüzyıl Türk Sivil mimarisinin güzel ve eşsiz bir eseri olduğu anlaşılan bu binanın 142 metre uzunluğunda yontma taştan anıtsal cephesi korunarak, etrafında sonradan yapılmış binalar ve ilaveler yıktırılarak asli şekli meydana çıkarılıp tamir edildiği takdirde, Sultanahmet Camii ile uyumlu güzel bir manzara ortaya çıkaracağı vurgulanmıştır. Uygun onarımları gördükten sonra Arşiv ve Müze olarak kullanılmaya müsait olacak olan İbrahim Paşa Sarayı'nın, korunmasının turistik bakımdan da faydalı olacağını belirten Çambel, ancak Adliye Binası'nın da başka bir arsada inşası ile Sultanahmet Meydanı'nın tarihi karakterinin muhafaza edilebileceğini açıkça belirtmektedir.²⁰⁸ Yine dönemin Kültür Bakanı olan Saffet Arıkan 5 Eylül 1938 tarihli bir yazısında bahsedilen binaların yıkılıp yıkılmamasına karar verilmeden önce Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel'in de belirttiği gibi asıl cephelerin ortaya çıkarılması için sonradan yapılmış ilavelerin kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁰⁹ Dönemin Başbakanı Celal Bayar da 5 Eylül 1938 tarihli yazısında Arıkan ve Çambel ile fikir birliğinde olup gereğinin yapılmasını ve kendilerine de bu konuda bilgi verilmesini rica etmektedir.²¹⁰

H. Prost tarafından hazırlanan İstanbul İmar Planı 1939 yılında onaylandığında, İstanbul Adalet Sarayı için Sultanahmet Meydanı'nda İbrahim Paşa Sarayı'nın olduğu yer ayrılmıştır. Bu konuda 21 Haziran 1939 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda Umumî Hapishane Binası'nın ve İbrahim Paşa Sarayı'nın imar planına göre yıkımına karar verilmiştir. Bu durum gazetelere yansırken İbrahim Paşa Sarayı'ndan *Kervansaray* olarak bahsedilmiş ve *İstanbul'un Adliye Sarayı'na kavuşmasını beyhude yere geciktiren harabe* olarak nitelendirilmiştir.²¹¹ Tarihi eserlere çok kıymet veren ve mesleki hayatında bir dönem Eski Eserleri Koruma Kurulu'nda görev yapan ve ilk mimari tecrübelerini yine eski eserleri kurtarmak için restorasyonlarda kazanan Asım Bey, Adalet Sarayı'nın tarihi kıymeti olan İbrahim Paşa Sarayı'nın değil, Eski Hapishane Binası'nın arsasında inşası için Adliye Vekâleti ile görüşmek üzere

²⁰⁸ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁰⁹ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²¹⁰ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 21.06.1939, s. 1.

Ankara'ya gitmiştir.²¹² Fakat Asım Bey'in Ankara'dan eli boş dönerek bakanlığın istediği planları hazırlamaya koyulması dönem gazetelerine yansımıştır.²¹³ Adliye Vekaleti'nin isteği üzerine İstanbul Adalet Sarayı inşaatının Sultanahmet Meydanı'nda oluşturulacak Hükümet Meydanı'nda olması kararından sonra Nafia Vekâleti ile Asım Bey arasından 31 Temmuz 1939 tarihli ilave antlaşma yapılmıştır.²¹⁴ Asım Kömürcüoğlu anlaşma gereğince;

- 1- Avan proje,
- 2- Tatbikat projesi,
- 3- Tesisat projesi,
- 4- İnşaat tafsilat resimleri,
- 5- Umumi vaziyet projesi,
- 6- İnşaatın ve her nevi tesisatın; a) mesaha cetveli b) tahlili c) keşif hûlasası
- 7- İnşaatın mufassal tarifati,
- 8- İnşaatın fenni şartnamesi,
- 9- Mukavelename projesi,
- 10- Eksiltme şartnamesi,

gibi evrakı belirlenen süre içerisinde hazırlayıp Adliye Vekaleti'ne teslim eder.

Asım Kömürcüoğlu ile yapılan antlaşmaya göre proje hazırlığı ve inşaata nezaret işleri için kendisine inşaat ihale bedelinin %2.5'u değerinde bir ücret verilecekken yalnızca 1500 lira verilmiştir. Ödenen bu miktarın Asım Bey'in tüm mesaisi karşılığında olmadığı belge üzerinde de geçmektedir. Adliye Vekaleti'nce Sultanahmet'te inşası uygun görülen Adalet Sarayı'nın, Asım Bey tarafından Tomruk arsasına göre hazırlanmış projeleri, mevki ve arsa dolayısıyla yeni yerine uymamış ve buraya sıfırdan bir proje hazırlanması gerekmiştir. Bu değişiklik sebebiyle Vekalet ikinci bir yarışma açmayı düşünmüşse de, bunun zaten uzamış olan süreci daha da uzatacağı ve Asım Bey ile üç sene önce yapılan anlaşmanın bağlayıcılığı göz önünde bulundurularak bundan vazgeçilmiştir. Tomruk arsasına göre hazırladığı projenin %80'ini bitirdiğini bildiren Asım Bey'in projesi bakanlık tarafından %60 bitmiş sayılarak kendisine 7500 lira daha ödenmesi kararlaştırılmıştır. Sultanahmet'te inşa edilecek yeni Adalet Sarayı'nın projesinin yine Asım Bey'e verilmesinde kendisinin bu işte harcadığı mesai ile özellikle Adalet Binaları konusunda uzmanlaşması da etken

²¹² Cumhuriyet Gazetesi, 25.06.1939, s. 2.

²¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 27.06.1939, s. 2.

²¹⁴ BCA 30-10-0-139-993-6.

olmuştur. Hazırlıklar hızla sürerken Nafia Vekaleti'nden İstanbul Belediye'sine yazılan bir tezkerede Mimar Asım Kömürcüoğlu'nun Adliye Sarayı projesinin Prost planına göre uygun olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir.²¹⁵

19 Kasım 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberinde; İbrahim Paşa Sarayı ile Hapishane'nin bulunduğu sahada toprak tesviye işinin ay sonunda biteceği ve Adalet Sarayı'nın inşaatına hazırlık yapıldığı, Asım Bey'in ise plan ve proje üzerinde meşgul olduğu belirtilmiştir.²¹⁶ Asım Kömürcüoğlu bu süreçte Adalet Sarayı'ndan başka Sultanahmet'te oluşturulacak olan Hükümet Meydanı'nın bir diğer önemli binası olan Vilayet Sarayı'nın da avan projesini hazırlamıştır.²¹⁷

İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkılamayacağı ve korunması gerektiği anlaşıldıktan sonra bu sefer İmralı'ya nakli dolayısıyla serbest kalan Sultanahmet'teki Hapishane-i Umumi'nin arsasının Adalet Sarayı inşası için uygun olduğu düşünülerek binanın burada yapılması kararlaştırılmıştır. Sultanahmet'teki arsanın imar durumuna göre Asım Bey inşaatın avan projesini yeniden hazırlamıştır. Ek olarak inşaatın tatbikat projesi, tesisatın tatbikat projesi, inşaat tafsilat resimleri, umumi vaziyet projesi gibi pek çok hazırlıkta bulunmuştur. Fakat müsait olmayan bu arsa durumuna göre etütler Asım Bey'in ifadesiyle “çok zor” olmuştur. Yapılacak projenin meydan cephesi ve diğer cephelerini çeşitli vaziyetlerle uzlaştırma zorunluluğu varken, arsa küçük ve hemen her tarafı kapalı olduğundan gerekli olan serbestliği temin etmemiştir.

1944 yılına gelindiğinde Adalet Sarayı'nın yeri halen netlik kazanmamıştır. 4 Haziran 1944'te Adliye Vekili Ali Rıza Türel, Savcı Sunuhi Arsan ve Asım Kömürcüoğlu İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nde yeni bir toplantı yapsalar da bir sonuç alınamamıştır.²¹⁸

Konu iki yıl sonra yeniden gündeme gelmiş ve 25 Şubat 1946 tarihinde Sırrı Sayarı, Sedat Hakkı Eldem, Avni Onat, Hüsnü Keseroğlu, M. Prost, Öelsner ve Rüknettin Güney'den oluşan bir heyet oluşturularak Adalet Sarayı için en uygun yerin Sultanahmet'teki Hapishane-i Umumi sahası olduğuna karar verilmiştir. Sultanahmet Camii karşısında ve tarihi bir meydan üzerinde bulunup, buradaki eski Türk eserleriyle uyumlu bir mimariye sahip olması gereken bu yeni binanın mimari önemi ile Tomruk

²¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 08.08.1939, s. 5.

²¹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 19.11.1939, s. 2.

²¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 16.12.1939, s. 2.

²¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 04.06.1944, s. 2.

arsası üzerine inşa edilecek binanın mimari önemi karşılaştırılamayacak kadar farklı olmak durumundadır. Bu sebeple istenilen vasıflarda tasarlanacak proje için yeni bir yarışma açılması kararlaştırılmıştır.²¹⁹ Bu yeni gelişme üzerine Asım Bey, noterden gönderdiği bir ihtarname ile önceki projelerinden doğan bütün haklarını muhafaza ettiğini ve anlaşma ile tarafından yapılması yüklenilen işleri bundan sonra da yapmaya hazır bulunduğunu Bayındırlık Bakanlığı'na resmen bildirmiştir. Ne yazık ki ihtarına cevap verilmemiş ve yeni bir yarışma ilan edilmiştir. Asım Bey, bu konudaki hayal kırıklığını şu cümleler ile dile getirmektedir, *“İstanbul Adalet Sarayı yerinin kesin olarak tayin ve tespiti için teşkil edilen komisyonca bu iş de geçen on iki senelik emek, mesai ve etütlerim nazarı dikkate alınarak naçiz mütalaamın da sorulması en küçük bir kadirşinaslık icabı olduğunu burada yazmadan geçemeyeceğim”*²²⁰.

Sultanahmet Meydanı'ndaki Hapishane-i Umumi arsasının heyetçe seçilme sebepleri arasında, önceden bu arsanın seçilmesine engel olan konuların büyük ölçüde ortadan kaldırılmış olması yatmaktadır. Daha önce engel olarak görülen arsa içindeki tarihi binaların, oluşturulan heyet raporu doğrultusunda restore edilip Adalet Sarayı'nın arşivi gibi farklı bir işlevle kullanılması planlanmaktadır. Yine heyet raporuyla yapılacak istimlakler sınırlı tutulmuş, yalnızca Eczahane Sokağı üzerindeki küçük bir arsa ile Firuzağa Camii civarıyla yetinilmiştir. Arsanın her iki tarafı büyük meydan ve boşluklarla çevrilmiş olmasından binanın giriş çıkış kabiliyeti son derece artmış ve kolaylaşmıştır. Adalet Sarayı inşaat heyetine göre; binanın Sultanahmet Meydanı gibi İstanbul'un en önemli yerinde bulunacak olması hem bu meydana, hem de yeni binaya büyük kazançlar sağlayacak ve şehrin o kısmı da bu fırsatla imar edilmiş olacaktır.²²¹

25 Nisan 1946 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün onayıyla Adalet Sarayı'nın yeri Hapishane-i Umumi olarak belirlenmiş ve bitişikte bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın Adalet müştemilatı olarak kullanılmak üzere restore edilmesine kesin olarak karar verilmiştir.²²² Böylece Adalet Sarayı inşaatı için ikinci proje yarışması süreci de başlamıştır. Asım Kömürcüoğlu İstanbul Adalet Sarayı için elinden geleni yapmış, her değişen arsa için tekrar proje üretmiş ve bu iş için 12 sene mesaisini harcamıştır. Ancak kendi projelerinin görmezden gelinerek yeni bir yarışma açılmasına

²¹⁹ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²²⁰ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 12.

²²¹ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²²² BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

şiddetle karşı durmuş, Adalet Sarayı için açılan ikinci yarışmayı boykot etmiş ve bu müsabakaya katılmamıştır.

İkinci İstanbul Adalet Sarayı Yarışması devam ederken Asım Kömürcüoğlu Adalet Binası inşa etmenin Mimarlık içerisinde ayrı bir uzmanlık gerektirdiğini ve bu uzmanlığa ne Türk mimarlarımızdan ne de ülkemizde bulunan yabancı mimarlardan birinin sahip olmadığını açıklayan detaylı yazılar yayınlamıştır.²²³ Ayrıca böyle bir uzmanlığın yalnızca kitaplardan okuyarak elde edilemeyeceğini, Avrupa’da yapılmış olan çeşitli örneklerin detaylıca incelenerek iyi ve kötü yönlerinin tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yazılarında önce tarihi adalet yapılarını ve Avrupa’da bulunan çağdaş adalet yapılarını incelemiş daha sonra ise adalet yapılarının sahip olması gereken teknik detaylardan bahsetmiştir.

Adalet binaları etrafı açık bahçe içinde şehrin gürültüsünden bir derece uzak fakat diğer bir yandan şehrin merkezine yakın ve toplu taşımaya yatkın bir yerde güvenlik için mümkün olduğunca az kapı ile inşa edilmelidir. Koridorlar holler geniş tutulmalı yükseklik ve kat adedi ihtiyaca, bulunduğu şehre, çevresindeki yapılara göre belirlenmelidir.

Mahkeme salonları mümkün oldukça cadde tarafında yapılmamalı, dikdörtgen biçimde düzenlenmeli, koridordan salonlara düzayak girilmelidir. Salonlara girişte geniş bir kapı kullanılmalı bu geniş kapı salonun uzun duvarında konumlandırılmalıdır. Salonda dinleyiciler, hakim ve tutuklular için ayrı kapılar olmalıdır. Hakimlerin doğrudan doğruya mahkeme salonlarına mümkün olursa oturacakları yerlerin ortasında girmeleri sağlanmalıdır. Hakimlerin gözlerini kamaştırmaması için mahkeme salonların pencereleri salonun ortalarında, yüksekte ve mümkün olduğu kadar hakimlerin sol taraflarında konumlandırılmalıdır. Pencereler çift camlı ve camların arasında otomatik güneş storlarının bulunması gerekir. Mahkeme salonlarının ve hollerin akustik bakımdan iyi halledilmesi gerekmektedir. Salonların tavanları ahşap ile kaset tavan şeklinde yapılmalıdır. Tutuklular, dışardan özel kapılarla, koridorla ve merdivenle halkla karşılaşmadan doğrudan cezaevlerine, mahkeme salonlarına ve sorgu hakimlerine çıkarılmalıdır. Dinleyicilerin ve tutukluların hol, koridor, merdiven dolambaçlı olmaması kolay kontrol edilebilmesi için gerekmektedir.

²²³ Asım Kömürcüoğlu 3 Nisan 1947 tarihli Mimarlık Dergisi ve 14 Nisan 1947 tarihli Vakit Gazetesinde yayınlanan yazılarını kendi kitabında tekrar yayınlamıştır. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 29-32.

İcra daireleri başlı başına ayrı bir teşkilata sahip olduğundan toplu halde bulunmaları gerekmektedir. Buraya avukatlar, alacaklılar, verecekliiler ve birçok iş sahipleri geleceğinden, gerek duruşma gerek müzayede ve icra takipleri yapılacağından, tahsil, muhasebe ve vezne gibi odalara ihtiyaç olup buranın hol üzerinde bir banka gibi düşünülmesi gerekmektedir. İş sahiplerinin bu teşkilatın her yerini kolay görebilmeleri, çalışan hakim ve memurlara kolay ulaşabilmeleri gerekmektedir. Buradaki kalabalığın diğer mahkeme salonlarının sessizliğini bozmaması için onlardan ayrı bir yerde planlanması gerekmektedir.

Arşiv daireleri adalet binalarında önemli olan bir diğer teşkilattır ve adliye teşkilatının her birimi arşivle alakalıdır. Binlerce dosyanın tasnifi, ciltlenmesi, fişlenmesi ve korunması başlı başına bir teşkilat işidir. Her mahkemenin yanında iş sahiplerinin dosyalarını okuması için birer dosya odasının bulunması gerekmektedir. Her mahkeme ve daire üzerinden çok seneler geçmiş bir dosyanın celp ve incelenmesi için dolambaçlı yollardan değil, genel bir telefon ve inerçikar dolaplardan faydalanılmalı ve arşiv binanın en yüksek yerinde konumlandırılmalıdır. Adalet Sarayının en üst katı arşive tahsis edilebilirse dosyaların hizalarındaki alt odalara indirilmesi ve çıkarılması kolaylaştırılır aynı zamanda dosyaların karanlık ve havasız yerlerden kurtarılması mümkün olur. Arşivlerin dağınık odalarda olması düşünülmemelidir. Özellikle dosya odaları ile kasanın bulunduğu yerler yangına dayanıklı olmalıdır.²²⁴

²²⁴ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 30-32.

3.5.1.2. 1947 Tarihli II. Yarışma

Çeşitli yüzyıllarda yaşamış kıymetli mimarların inşa ettiği muhteşem eserlere sahip dünyanın sayılı meydanlarından biri olan Sultanahmet Meydanı'nda yapılacak Adalet Sarayı'nın, teknik ve üslup olarak mükemmel bir örnek ve özellikle yeni rejimin tarih boyunca yaşayacak bir abidesi olması istenmekteydi. Meydanın tarihsel önemi sebebiyle buraya inşa edilecek bina Tomruk arsasına inşa edilecek binadan daha önemli görülmüş ve 1946 yılı sonbaharında II. İstanbul Adalet Sarayı yarışması ilan edilmiştir. Yarışma şartnamesinde İbrahim Paşa Sarayı'nın müstakbel işlevi, arsa içinde bulunan kilisenin akıbeti ve harap vaziyetteki "tarla olan saray arsası" olarak belirtilen sahanın restore edilip edilmeyeceği bilgileri eksik bırakılmıştır.²²⁵

II. İstanbul Adalet Sarayı yarışması için belirlenen süre içinde Bayındırlık Bakanlığı'na yirmi sekiz proje gelmiştir. Jüri üyeleri Muhlis Sertel, Hüseyin Kara, İhsan Köknel, Saim Ülgen, G. Oelsner, P. Bonatz, Rüknettin Güney ve Recai Akçay'dır. Tüm projeler en ufak detaylarına kadar birer birer gözden geçirilmiş ve her birinin iyi ve kötü tarafları kayıt edilmiştir. Dört farklı eleme işleminden sonra on altı proje çeşitli sebeplerden elenmiş, geriye kalan on iki projenin ise birbirine bariz bir üstünlüğü olmadığı görülmüştür. Jüriye göre hiçbir proje, inşa edileceği arsanın büyüklüğü ve önemiyle orantılı kabul edilebilecek özellikleri taşımadığından, yarışmada birincilik ödülü verilmemiş, on iki projeye de sadece birer mansiyon verilmiştir.²²⁶

Asım Bey'in oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ve yeğeni Tefik Kömürcüoğlu yarışmaya ortak bir proje ile katılmış ve mansiyon ödülü almışlardır. Jüri ek raporuna göre bu projede plan organizasyonu açık ve iyi, avlular büyük ve aydınlık bulunmuştur. Buna rağmen mahkeme salonlarının halk girişleri ve aydınlıkları iyi düzenlenmemiştir. Esas cephenin eski binalar ile birleştirilerek çok uzun bir cephe haline konulması ağır bir etki yaratmıştır. Cephe aksında bulunan bazı detaylar binada uyumsuzluk ve asimetri oluşturmuştur.²²⁷

Eyüp Kömürcüoğlu, Mukbil Gökdoğan, Lâmi Eser, Sermet Gürel ile bir başka ortak projeyle aynı yarışmaya katılmıştır. Jüri ek raporunda bu projenin esas cephesinin anıtsal olduğu fakat girişin arkasında bulunan holun cephe ile orantısız olduğu belirtilmiştir. İstinaf mahkemelerinin alt katta olması ve bazı savcılık bürolarının eski

²²⁵ Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, S. 179-180, İstanbul 1946, s. 294.

²²⁶ Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 103-114.

²²⁷ Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 110.

bina içine konması beğenilmesede mahkeme salonlarının gruplandırılması ve geniş koridorlar üzerinde toplanması iyi bulunmuştur.²²⁸

İkinci kez düzenlenen Adalet Sarayı yarışmasının jüri heyeti, bu durumdaki bir arsa üzerinde mevcut binalarla uyumlu bir projenin temin edilemediğini belirtmiştir. Tarihi çevreye uymak, İbrahim Paşa Sarayı'nın bitişiğinde bulunmak ve arsanın büyük bir kısmının Saray'ın arkasına rastlaması, ön ile arka cephe arasında on beş metrelik kot farkının bulunuşu gibi sebepler arsanın uygunsuzluğunu bir kere daha ortaya çıkarmıştır.²²⁹ Bu müsabakadan elde edilen tecrübeler ile üçüncü müsabakanın açılmasına karar verilmiştir.

Bayındırlık Bakanlığı tarafından II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasının istenilen sonucu vermemesi üzerine, bir sonraki müsabaka sahasının genişletilebilmesi için, İbrahim Paşa Sarayı'nın müstemilatı olduğu kesin olmayan harabenin kaldırılması kararlaştırılmıştır. Arsa üzerinde bulunan eski kilisenin yerinde bırakılarak korunması, İbrahim Paşa Sarayı'nın restore edilerek Adliye'nin müstemilatı olarak kullanılması ve İstanbul'un en önemli ve tarihi meydanında yapılacak bu inşaat için çevredeki eserlerin de dikkate alınması şartıyla yeni bir mimari müsabaka açılması istenmiştir.²³⁰

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer 18 Kasım 1947 tarihinde İbrahim Paşa Sarayı'nın restore edilmesi ve Şehir Tarihi Müzesi ya da Devlet Arşivi olarak kullanılması için Barbakanlık'a bir yazı yazmıştır.²³¹

1947 yılında Adalet Sarayı Binası için Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı'nın başkanlığında İstanbul'da bir komisyon toplanmıştır. Üyeler: Sanat Tarihçisi Albert Gabriel, Mükrimin Halil İnanç, Yahya Kemal Beyatlı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz ve Yüksek Mimar Sedat Çetintaş da, İbrahim Paşa Sarayı'nın en ufak bir parçasının dahi kaldırılmasının uygun olmayacağı görüşünü savunmuşlardır. Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Tarih Profesörleri, Anıtları Koruma Komisyonu üyeleri de İbrahim Paşa Sarayı'nın tarih ve mimari önemi üzerinde durmuş, Sultanahmet ve Ayasofya gibi şaheserlerin yanına yapılacak her tür yapının geride kalmaya mahkum olmakla beraber anıtların estetik değerlerini de bozacağını eklemişlerdir.

²²⁸ Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 110.

²²⁹ Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 106.

²³⁰ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²³¹ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

Reşat Şemsettin Sirer 7 Şubat 1948 tarihli Bakanlar Kurulu'nda İbrahim Paşa Sarayı'nın önemli bir kısmının yıkılarak Adalet Sarayı'nın inşasının sanat tarihimize vurulacak büyük bir darbe olduğunu belirtir. Çünkü Sultanahmet Camii'nin karşısında inşa edilecek bir binanın caminin estetiğini ve şehrin silüetini bozacağı sebebiyle anıtsal bir görünümde olması mümkün değildir. Fakat İstanbul Adalet Sarayı'nın Cumhuriyet Devrinin en önemli yapılarından biri olarak kudretli ve anıtsal inşa edilmesi gerekmektedir. Sirer'e göre yapının, Sultanahmet Meydanı'nda ve anıtsal inşa edilmesi, Sultanahmet Camii'ne haksızlık olurken, yapının yine aynı meydana ve tabiri caizse gösterişsiz inşa edilmesi ise Cumhuriyetin bu gözbebeği binasına haksızlık olacak ve her koşulda mimarlık ve sanat tarihinde bir kara leke olarak anılacaktır.²³²

Bayındırlık Bakanlığı tarafından 18 Şubat 1948 tarihinde yazılan bir belgede bu ricaların dikkate alınmadığı, çoktan gereken hazırlıklara başladığı, bütün dünyaca birinci derecede arkeolojik sit alanı olarak kabul edilen bu çevrelerin hafriyat ve araştırmaları için yazılan mektuplarla uluslararası yardım ve iş birliğine hazır olduklarını bildirdikleri görünmektedir.²³³

Tarihler 9 Mart 1948'i gösterdiğinde, Sırrı Sayarı, İhsan Köknel, Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat, Paul Bonatz, Oelsner, H. Prost, Aziz Ogan, Efdalattin Tekiner, Fehmi Karatay, İsmail Devletkuşu ve Rüknettin Güney'den oluşan bir komisyon Adalet Sarayı'nın yerinin tespiti için yeniden toplanmıştır. Bu komisyonda Sultanahmet Meydanı'ndaki bahsi geçen arsa ile Beyazıt'ta bulunan Askeri Tıp Talebe Yurdu ve civarındaki sahanın karşılaştırması yapılmıştır. Beyazıt'ta bulunan arsa üstündeki binanın ne çeşit bir tadilat görürse görsün Adalet Binası için yetersiz olduğu ve binanın önünden geçen caddenin trafik olarak çok yoğun olduğu belirtilmiştir. Mevcut bulunan binanın yıkılıp, arsa üzerine yeni bir adalet yapısının inşası değerlendirilmiş fakat bu saha yetersiz bulunmuştur.²³⁴

Komisyon tarafından 10 Mart 1948 tarihinde yayınlanan raporla Adalet Sarayı'nın yeri yeniden Sultanahmet Meydanı olarak tespit edilmiş ve böylelikle meydana düzenlenmesine karar verilmiştir. Ayrıca inşaat sahası içinde bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın ek binalarının yerinde bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu durum inşaat sahasını oldukça daralttığı için Divanyolu'nun Cebeci Sokağı önündeki alanın

²³² BCA 30-10-0-27-156-4-3.

²³³ BCA 30-10-0-27-156-4-3.

²³⁴ BCA 30-10-0-27-156-4-3.

kamulaştırılmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Arsanın tam ortasında bulunan Euphemia Kilisesi'nin freskli duvarlarının, Adalet Sarayı'nın bodrum katında muhafaza edilmesi, geri kalan bölümlerinin ise buradan kaldırılması planlanmıştır. Eğer teknik ve inşaa bakımından kilisenin freskli duvarlarının da kaldırılması gerekir ise Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla fresklerin başka bir yere taşınması uygun görülmüştür. Adalet Sarayı'nın ana cephesi Sultanahmet Meydanı'ndan verilmiş, Divan Yolu tarafındaki cephe hattı ise beş metre içeriye alınmıştır. İbrahim Paşa Sarayı'nın korunacak kısımları Adalet Binası'nın müstemilatı olarak kullanılacağından, sarayın dış mimarisini etkilememek şartıyla içerisinde kapı açmak, duvar kısımlarını kaldırmak gibi çeşitli tadilatlar da izin verilmiştir.²³⁵

15 Mart 1948 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu'nun girişimleri sonucunda, Sultanahmet'teki alan yeniden tartışmaya açılmıştır. Sultanahmet Meydanı'nda tarihi eserler arasında inşa ettirileceği düşünülmüş olan mimari yarışma geri çekilmiş, yeni yapılacak binanın anıtsal bir özelliği olmayacağından planlarının Bakanlık teşkilatı tarafından hazırlanması kararına varılmıştır.²³⁶

18 Mart 1948 tarihinde Adalet Sarayı'nın yerini tespit edebilmek için Yapı ve İmar İşleri Reisi Sırrı Sayarı görevlendirilmiştir. Sayarı, yazdığı raporda başlıca dört arsa üzerinde durmaktadır. Bu arsalardan ilki Atatürk Bulvarı üzerindeki sahadır ve bu saha İstanbul İmar Müdürlüğü'nce uygun görülmüştür. Arsa büyüklüğü 20.800 m² olup bunun 4.800 m²'si Belediye'ye, 16.000 m²'si de şahıslara aittir. Bu arsanın kamulaştırılması için o günün rayiç bedellerine göre üç milyon lira civarında bir ödeneğe ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. Sayarı, Atatürk Bulvarı üzerindeki arsanın olumsuz yönlerini, şehrin iş yerlerine ve merkezlerine olan uzaklığı, zeminin fazla dayanıklı olmayışı dolayısıyla temel inşasında pahalılık ve oldukça fazla kamulaştırma masrafinin olması şeklinde ifade etmektedir. Arsanın olumlu yönü ise geniş ve düzgün olması sebebiyle istenilen nitelikte bir Adalet Sarayı inşasına elverişli bulunması şeklinde belirtilmiştir.²³⁷

Sayarı yazdığı raporda Babiali karşısındaki Tomruk arsasını da değerlendirmiştir. 10.000 m²'lik bu arsanın 6.750 metrekaresinin Milli Emlak'a, 1.330 m²'sinin şahıslara, 1.050 m²'sinin de vakıflara ait olduğu bildirir. Özel kişilere ve

²³⁵ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²³⁶ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²³⁷ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

vakıflara ait arsa ve binaların kamulaştırma ücreti takriben 1.300.000 lira olarak belirlenmiştir. Bu arsanın sakıncaları; yeterince büyük olmaması, topoğrafik vaziyetinin oldukça çok hafriyat çıkaracak olması, etrafındaki yolların dar ve genişletilmelerinin kolay olmayışı, olarak sıralanır. Söz konusu arsanın tercihe değer olan tarafları ise; gayet merkezi bir konumda bulunması, Hükümet ve Defterdarlık Binaları'na yakın bulunması, ön cephesinin 160 metre gibi müsait ve şehre hakim bir tepede olması olarak belirtilmiştir.²³⁸

İstanbul Erkek Lisesi de Sırrı Sayarı tarafından incelenerek durumu tahlil edilir. Bina bütün cepheleri kesme taş kaplı ve bütün koridorları ve merdivenleri mermer döşeli seçkin malzemelerle inşa edilmiş, birisi zemin kat olmak üzere üç katlı, ilaveten geniş bodrum katı ve bununda altında kalorifer dairesi katı bulunmaktadır. Binanın adalet teşkilatını alacak şekilde tadilat ve tamirâtı için takriben 1-1.5 milyon liraya ihtiyaç görülmüştür. Ayrıca Adalet Sarayı'nın bu binaya sığmayacağı, ek birimler için Beyoğlu tarafında yaklaşık 1 milyon liraya mal olabilecek bir diğer binanın inşası öngörülmüştür. Sayarı, İstanbul Erkek Lisesi'nin konumunun her bakımdan çok merkezi, toplu taşıma ve iş yerlerine yakınlığı dolayısıyla avantajlı olduğunu eklemektedir.²³⁹

Sırrı Sayarı raporunda son olarak Beyazıt'taki Eski Maliye Nezareti Binası ve arsasını değerlendirir. O dönemde Askeri Tıbbiye Okulu olarak kullanılan bu binalar üç katlı ve her katı 3000 m² olmak üzere toplamda 9000 m² bir saha kapsamaktadır. Binaların duvar ve döşemeleri kâgir son katın tavanı ahşaptır. Harap vaziyette bulunan yapılar, koridorlarının darlığı ve plan şeması bakımından Adalet Sarayı olarak kullanılmaya uygun görülmez. Sayarı, arsanın bir taraftan tramvay yolunda 145 metre geniş bir cephesi, diğer taraftan üniversite bahçesi tarafında 125 metrelik bir derinliği bulunmasını Adliye Binası'nın inşası için elverişli görür. Arsanın olumlu yönleri olarak; arazinin sağlamlığı dolayısıyla temel inşaatının diğerlerinden çok ucuza mal olacağı, arazinin eğimsiz ve düzgün olması sebebiyle temel üstü hafriyat işlerinin az olacağı, arazi cinsinin deprem bakımından dayanıklı olması sebebiyle inşaatın ucuza mal olacağı belirtilir. Ayrıca iş merkezlerine yakın, şehrin büyük bir meydanında bulunduğu ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin yakında bulunması dolayısıyla üniversite öğretiminde de faydalar sağlayabileceği eklenir. Arsanın olumsuz yönü olarak ise

²³⁸ BCA 30-10-0-27-156-4-3.

²³⁹ BCA 30-10-0-27-156-4-3.

önündeki caddenin dolu bir halde bulunan trafik durumu gösterilir, bu yoğunluğun düzeltilmesi için gerekli bazı tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanır.²⁴⁰

Sayarı'nın yaptığı incelemeler sonucunda belirlenen dört mahalden Atatürk Bulvarı'ndaki arsa, şehrin iç merkezlerine olan uzaklığı ve kamulaştırma işlerine üç milyon lirayı aşan bir harcama ihtiyaç duyulması nedeniyle uygun görülmez. Babıali karşısındaki Tomruk arsasının da bahsedilen olumsuzluklar dolayısıyla böyle bir işe tahsisi uygun bulunmaz.

Sayarı'ya göre İstanbul Erkek Lisesi binası, İstanbul Adalet teşkilatının o günün şartlarında en ucuz ve en kısa süre içinde yerleştirilebilmesine uygun görülmüştür. Adalet teşkilatı bu binaya yerleştirildiği takdirde, Erkek Lisesi için yeni bir binanın yapılması halinde 4.5 milyon ve lisenin Beyazıt'taki eski Maliye Nezareti binalarına tadilatla yerleştirilmesi halinde 3.5 milyon liraya ihtiyaç olacağı ve bu işlerin 1949 yılı sonuna kadar tamamlanıp adalet teşkilatı ile lisenin hizmete gireceği düşünülmüştür. Yine Sayarı raporunda İstanbul Adalet Sarayı için yeni bir bina inşa edilmesi uygun görüldüğü takdirde, Beyazıt'taki harap binalar yıkılarak bu arsa üzerinde derli toplu ve çağdaş bir bina ile ihtiyacın giderilebileceği belirtilir.²⁴¹

Sayarı'nın raporu doğrultusunda 23 Mart 1948 tarihinde adalet teşkilatının İstanbul Erkek Lisesi binasına yerleştirilmesine karar verilir. Binanın seçilmesine bahsi geçen diğer sahalara göre merkezi konumu ve iş yerlerine yakın olması sebep gösterilmiştir. İstanbul Erkek Lisesi'nin de Beyazıt'taki Askeri Tıbbiye'ye 500.000 lira kadar tahmin olunan bir masrafla veyahut 2 milyon liraya çıkabilecek yeni bir bina yapılması suretiyle yerleştirilmesi planlanmıştır.²⁴² Ancak bu planlama da uygulamaya geçmeden 31 Mart 1948 tarihinde Adalet Sarayı'nın yeniden Beyazıt'ta inşa edilmesi gündeme gelmiştir.²⁴³

İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar Beyazıt'ta Üniversitenin yanında bulunan bina ve alanların Adalet Sarayı'na tahsisinde sakınca görerek bu karara karşı görüşlerini dile getirir. S. Sami Onar üniversite ile Adalet Sarayı'nın fonksiyonlarının tamamen ayrı olduğunu, Adalet Sarayı'na gelecek sabıkalıların üniversite kampüsüne girmelerinin pedagojik bakımdan doğru olmayacağını belirtir.²⁴⁴

²⁴⁰ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴¹ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴² BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴³ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴⁴ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

Bayındırlık Bakanlığı 10 Nisan 1948 tarihinde Başbakanlık'a yazdığı bir değerlendirme ile İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın görüşlerinin dikkate alınmasını rica eder.²⁴⁵ Ancak bütün bu yazışmalara rağmen Adalet Sarayı'nın Beyazıt'ta yapılması fikri bir müddet daha gündemde kalır.²⁴⁶

17 Mart 1949 tarihinde alınan bir kararla Adalet Sarayı Binası için yeniden bir heyet oluşturulur. Bu heyette Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisi Selahaddin Onat, İstanbul Cumhuriyet Savcısı İhsan Köknel, Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan, Topkapı Saray Müzesi Müdürü Tahsin Öz, Milli Eğitim Bakanlığı Anıtlar Şubesi Müdürü Saim Ülgen, İstanbul İmar Müdürü Akif Bozoğlu ve İstanbul Belediyesi Şehircilik Uzmanı Henry Prost yer alır. Yeni oluşturulan heyet yanan Darülfünun arsası, Atatürk Bulvarı üzerinde düşünülen arsa, Beyazıt'ta eski Maliye Nezareti Binası ve arsası, Tomruk arsası, Gülhane Parkı'nın Alay Köşkü'nün arkası, Mercan'da yanan Ali Paşa Konağı arsası ve İstanbul Erkek Lisesi binası tekrar değerlendirilir.²⁴⁷

Heyet, 15 senedir teklif edilen sekiz saha üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda en uygun yerin Sultanahmet Meydanı olduğu konusunda fikir birliğine varmıştır. İnşaat sahası içinde bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın mevcut parçaları Adalet Sarayı ihtiyacı için kullanılabileceğinden bunlara da Adalet teşkilatı içinde fonksiyon verilmek üzere restore edilmesi uygun görülmüştür. Yeni yapılacak Adalet Sarayı'nın yüksekliği Sultanahmet cephesinde Tapu Binası'nın arkasında Hazine-i Evrak olarak kullanılan binanın korniş irtifasını ve Divan Yolu'ndaki cephe irtifası da Sultanahmet cephesinin yüksekliğini geçmeyecektir. İnşa sahasının tam ortasında bulunan Ephemia Kilisesi'nin fresklerinin bulunduğu duvar binanın bodrum katında muhafaza edilecek, apsis kısmının da imkan dahilinde korunmasına çalışılacak, imkan bulunmadığı takdirde kilisenin diğer aksamı ile beraber kaldırılacaktır.²⁴⁸

Asım Kömürcüoğlu, *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatı'nın İç Yüzü* adlı kitabında, istenilen sonucu veremeyen İkinci İstanbul Adalet Sarayı yarışmasını ve Üçüncü yarışmanın açılacağı arsayı 27 Şubat 1946 tarihli rapor üzerinden madde madde incelemiş ve verdiği her cevapta Tomruk arsasının Adalet Sarayı için daha doğru bir karar olacağını iddia etmiştir.²⁴⁹ Tomruk arsasının reddediliş gerekçesi arasında yer

²⁴⁵ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴⁶ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴⁷ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴⁸ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁴⁹ Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 12-21.

alan; “yapıyı alabilecek büyüklükte olmayışı ve ileride lüzum görülecek ilavelere uygun yer bulunmayışı” şeklindeki değerlendirmelerin gerçeği yansıtmadığını, aksine Tomruk arsasının külfetinin çok az olduğunu, dört tarafının geniş caddeler ve açıklıklar ile çevrelendiğini, belirtmiştir. Yine Tomruk arsasının Sultanahmet’teki Cezaevi arsasından daha kötü olmadığını her iki arsanın kesitini çıkararak topografik vaziyet itibarıyla Tomruk arsasının üstün olduğunu savunmuştur.

Adalet Sarayı yerinin seçimine karar veren heyetin Sultanahmet tercihini eleştirirken Asım Bey’in üzerinde durduğu noktalardan biri de istimlak bedelleri olmuştur. Kendisi, Tomruk arsasının en genişletilmiş haliyle istimlak ücretinin 3.5 milyon, Sultanahmet cezaevi arsasının ise en geniş haliyle 7 milyon liralık bir istimlak bedeline ihtiyaç duyacağını vurgulamıştır. Heyetin Mehterhane, Mahzen-i Evrak ve Hünkâr Köşklerinin ve İbrahim Paşa Sarayı’nın Adalet Sarayı içine alınması fikrini de doğru bulmamış, İbrahim Paşa Sarayı’nın büyük bir masrafla restore edilmesiyle inşaat ek bir yük getireceğini ileri sürmüştür. Adalet Binaları konusunda oldukça deneyimi bulunan Kömürcüoğlu, Arşivin mahkemelerden yüzlerce metre uzakta İbrahim Paşa Sarayı’nın odalarında dağınık bir halde konumlandırılmasının adli işleyişi zorlaştıracağını belirtmiştir. İbrahim Paşa Sarayı gibi milli bir sarayın bu şekilde işlevlendirilmesinin sahip olduğu sivil mimari değerini tamamen değiştireceğinden, yapının tarihsel kimliğinden koparılmaması gerektiği görüşünü savunmuştur.

Sultanahmet arsasının heyet tarafından tercih sebeplerinden bir diğeri ise bu arsanın her iki tarafının büyük bir meydan ve boşluklarla çevrilmesi, dolayısıyla binanın giriş ve çıkış yollarının kolay olacak olması olmuştur. Asım Bey Sultanahmet Meydanı’nın eski eserlerle dolu arkeolojik alan olduğunu ve Sultanahmet Camii gibi muazzam bir abide karşısında İbrahim Paşa Sarayı’nın bir kısmı üzerine inşa edilecek olan Adalet Sarayı’nın, alanda bir sıkışıklık meydana getireceğini vurgular.

Sonuç olarak Adalet Sarayı için Tomruk arsasının üstünlüğünü ortaya koyarken şu ifadelerle iddialarını dile getirir.

“Bu kamulaştırma ve yıkım işleriyle Tomruk arsasına göre daha büyük bir metrekareye ulaşan Sultanahmet Cezaevi arsasında, tarihi eser ve abidelerin arasında birçok şartlara bağlı bir Adalet Sarayı için değer miydi?”

“Eğer böyle bir komisyonda beni dinlemek ya da reyimi almak tenezzülünde bulunulsaydı adalet sarayı arsa işinin çok müsait şartlarla halledilmesi imkanları hasıl olurdu.”

“İstanbul Adalet Sarayı yerinin kesin olarak tayin ve tesbiti için teşkil edilen komisyonca bu iş de geçen on iki senelik emek, mesai ve etüdlerim nazarı dikkate alınarak naçiz mütelaamın da sorulması en küçük bir kadirşinaslık icabı olduğunu burada yazmadan geçemeyeceğim.”²⁵⁰

“Adalet Sarayı’nı kıymetlendirmek istiyor, ihtişamını düşünüyor ve bunu sembol telakki ediyorsak Adalet Sarayının yeri tarihi abideler arasında değildir. Yeni Adalet Sarayı’nı bu gibi tarihi eski eserlerin bulunmadığı yerlerde kıymetlendirmek ve yarın için tarihi bir eser hazırlamak mecburiyetindeyiz.”²⁵¹

“Bir memleket evladı naçiz ehliyetine güvenen ve nefsine itimat eden bir sanat adamı sıfatile ismimin memleketimde yadedilmesi ve beka bulmasını temin maksadile ve münhasıran memleket endişesiyle duyduğum manevi ıstırapı burada ifade etmekle ve millet önünde bu davayı bugün sermekle bir hazzı vicdani, bir huzuru manevi duyuyorum.”²⁵²

²⁵⁰ Asım Kömürcüoğlu, İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 12.

²⁵¹ Asım Kömürcüoğlu, İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 28.

²⁵² Asım Kömürcüoğlu, İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 36.

3.5.1.3. 1949 Tarihli III. Yarışma

24 Mart 1949 tarihinde Bayındırlık Bakanlığı tarafından Darülfünun yangınının üzerinden on beş seneden fazla zaman geçmesine rağmen çeşitli engellerle inşasına bir türlü başlanamayan İstanbul Adalet Sarayı için yeniden bir proje müsabakası açılması istenmiş²⁵³ ve Bakanlar Kurulu kararıyla yeniden bir proje müsabakası açılmasına karar verilmiştir.²⁵⁴

Üçüncü kez açılan İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına otuz yedi proje katılmıştır. Bu projelerin incelenmesi için: Adalet Bakanlığı adına Adliye Müsteşarı Aziz Yeger, Milli Eğitim Bakanlığı adına Profesör Mimar Paul Bonatz, Bayındırlık Bakanlığı adına İsveçli Profesör Mimar İvar Tengbom ve Hollandalı Mimar W. M. Dudok, Yapı ve İmar İşleri Reisi Yüksek Mühendis Salâhaddin Onat, Yapı ve İmar İşleri Reisliği Proje Bürosu Şefi Yüksek Mimar Sinan Mimaroğlu, İstanbul Belediyesi adına Mimar Henry Prost, Türk Yüksek Mühendisler Birliği adına Yüksek Mühendis Hayri Kayadelen, ve Türk Yüksek Mimarlar Birliği adına Yüksek Mimar Samim Oktay'dan oluşan bir jüri oluşturulmuştur.²⁵⁵

Adalet Sarayı'nın eski ve kıymetli eserlerle çevrili Sultanahmet Meydanı'nda inşa edilecek olması ve arsada önemli seviye farklarının bulunması yarışmacılar için oldukça güçlük çıkartmıştır. Jüri heyeti yarışma projelerinin büyük bir kısmının bu zorlukları çeşitli tarzlarda yenmiş olduklarını gözlemlemiş ve raporlarında ifade etmişlerdir. İkinci Adalet Sarayı müsabakasına göre bu yarışmada yeni fikir tekliflerinin bulunması jüri nezdinde memnuniyet uyandırmıştır.²⁵⁶

Yarışmaya katılan otuz yedi projeden tayin edilen sürenin dışında gelen dört tanesi daha sonra değerlendirilmek üzere ayrıldıktan sonra, kalan otuz üç projeden on biri, gerek plan gerekse mimari bakımından yetersiz görülmüş ve diğer projelerle karşılaştırılamayacak olduğu kabul edilerek ilk eleme gerçekleştirilmiştir.²⁵⁷ İlk elemenden geriye kalan yirmi iki projeden beşi, binanın çevresiyle uyumlu olmaması, mimaride abartılı bir eski taklidi olması, binanın mimari olmaktan ziyade dekoratif olması, planın çok karışık olması ve mahkemelerin iyi yerleştirilememesi gibi sebeplerle ikinci elemeye elenmiştir.

²⁵³ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁵⁴ BCA 30-10-0-0-27-156-4-3.

²⁵⁵ Anonim, "İstanbul Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 211,212,213,214, İstanbul 1949, s. 179.

²⁵⁶ Anonim, "İstanbul Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 211,212,213,214, İstanbul 1949, s. 179.

²⁵⁷ Anonim, "İstanbul Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 211,212,213,214, İstanbul 1949, s. 179-180.

İkinci elemenden geriye kalan on yedi projeden yedisi, etrafına uyumsuz olması, ağır bir mimari ve yabancı karakter arzemesi, uzantısının Firuzâğa Camii'ni kapatması, İbrahim Paşa Sarayı ile irtibatının kötü olması, ağır ceza salonlarının farklı katlarda ve ışık durumlarının iyi olmaması gibi sebeplerle üçüncü elemende elenmiştir. Zamanında verilen otuz üç projeden geriye on proje kaldığında geç gelen dört proje değerlendirmeye alınmıştır. Bu projelerden ikisi plan ve mimari bakımdan yetersiz bulunarak ilk elenen projeler ayarında sınıflandırılmıştır. Kalan iki proje ise diğerlerine göre daha iyi olmakla birlikte üçüncü elemende elenen projeler ile denk görülmüş, ağır ceza mahkemelerinin zemin katta konumlandırılması ve İbrahim Paşa Sarayı'na fazla yakın olması gibi sebeplerle elenmişlerdir.

Yapılan üç aşamalı elemenden sonra otuz yedi projeden geriye en iyi on proje kalmıştır. Kalan on proje jüri tarafından sıra numarasına göre detaylıca incelenerek yarışma raporu hazırlanmıştır. Yarışma sonunda birincilik ödülü Yüksek Mühendis Mimar Ordinaryus Profesör Emin Onat ve Profesör Mimar Sedad Hakkı Eldem'in projesine verilmiştir. İkincilik ödülü Yüksek Mimar Nevzat Erol ve Yüksek Mimar Maruf Önal'ın projesine verilmiştir. Üçüncülük ödülü Rahmi Bediz, Demirtaş Kamçıl, Fasih Metigil ve Nihat Ziya Ülken'in projelerine verilmiştir. Kalan yedi proje birer mansiyon ile ödüllendirilmiştir.²⁵⁸

Emin Onat ve Sedad Hakkı Eldem'in birincilik kazanan projesi için jüri raporunda şu bilgiler yer alır: Sultanahmet Meydanı'nın kenarına yerleştirilmiş 92 metre uzunluğundaki sakin yapı, yüksek bir teras duvarı ile iki tarafından İbrahim Paşa Sarayı ve Firuzâğa Camii ile bir birlik haline getirilmiştir. Zemin katına, 75 metre uzunluğunda 6 metre yüksekliğinde, iki tarafına merdivenler yerleştirilmiş anıtsal bir giriş holü konulmuştur.

1951 yılında inşası başlayıp 1955 yılında mahkemeler bloğu hizmete giren yapının diğer blokları daha önce Asım Kömürcüoğlu'nun uyardığı gibi, kazılarda Bizans döneminden tarihi eserlere rastlanması sebebiyle inşa edilememiştir. Sedad Hakkı Eldem, Emin Onat'ın 1961 yılında ölümünden sonra tarihi kalıntıları dikkate alarak yeni düzenlemeler önermiş fakat bu yeni düzenlemeler hayata geçirilememiştir. Bu süreçte Sedad Hakkı Eldem'in hem teklif veren mimar pozisyonunda, hem de bu teklifleri değerlendiren koruma kurulu heyeti arasında olması oldukça dikkat çekicidir.

²⁵⁸ Anonim, "İstanbul Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 211,212,213,214, İstanbul 1949, s. 179-180.

2011 yılında mahkemelerin Çağlayan’da inşa edilen yeni Adliye’ye taşınmasına kadar, 56 yıl hizmet veren Sultanahmet Adliyesi, 2014 yılında İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne tahsis edilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁹ Mehmet Karadeniz, *İstanbul’da Üç Kamu Yapısının, Yapım ve Yıkım Süreçleriyle Ulusal ve Mesleki Basına Yansımaları*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 63-83.

3.5.2 Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası Yarışması

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'nce işgaline direniş göstermek üzere Türk Milleti'nin ortaya koyduğu irade ile kurulmuştur. Ankara Ulus Meydanı'nda bulunan Birinci Meclis Binası, İttihat ve Terakki Cemiyeti için 1915 senesinden beri inşa halindeyken, meclis binası olmak üzere milli bir heyecan ile hızla tamamlanmıştır. 23 Nisan 1920 ile 15 Ekim 1924 tarihleri arasında Büyük Millet Meclisi Binası olarak kullanılan yapı, bir müddet sonra ihtiyaçları karşılayamaması nedeni ile görevini İkinci Meclis Binasına bırakmıştır. İkinci Meclis Binası 1923 yılında Mimar Vedad Tek tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası Mahfili olarak inşa edilmeye başlanmış, 1924 senesinde ise binanın işlevi değiştirilerek meclis olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁶⁰

Birinci Meclis Binası inşaat projesinde İttihat ve Terakki Cemiyetinin İl Binası olarak tasarlandığından Cumhuriyet'in ilk yıllarında idareten kullanılsa da yeni rejime yeterli gelmemiştir. İkinci Meclis Binası da aynı ilk bina gibi meclis olarak tasarlanmayıp Cumhuriyet Halk Fırkasının Toplantı Binası olarak tasarlandığından on sene kullanılmasından sonra meclise yeterli gelmemiş, yeni, çağdaş ve rejimin simgesi olacak bir meclis binasına ihtiyaç duyulmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, 11 Ocak 1937 tarihinde kabul edilen bir kanunla Ankara'da bir Büyük Millet Meclisi binası inşasına karar verilmiş ve bu hususta bir komisyon kurulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin inşa edileceği arsa Ankara'nın Hükümet Mahallesi olan kısmının arkasındaki tepe olarak belirlenmiştir. 25 Haziran 1937 tarihinde yayınlanan müsabaka talimatnamesinde binanın çevresiyle ve kendi içinde uyumlu, yirminci yüzyılın gerektirdiği teknolojik tertibatı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin şanını temsil edecek bir abide niteliğinde olması istenmiştir. Müsabaka için verilen arsa üzerinde Büyük Millet Meclisi'nin yeni ve eski şehir ile Atatürk Bulvarının her tarafından kolay görülmesini sağlayacak şekilde yerini belirlemek yarışmacılara bırakılmıştır. Bu arsa konum itibarıyla hem Ankara'nın eski mahallelerinden hemde yeni imar edilen mahallelerinden görülebilir olduğundan yapının mimari önemi müsabaka ilanında ayrıca belirtilmiştir.²⁶¹

²⁶⁰ II. Meclis Binası hakkında detaylı bilgi için bkz. Serkan Kılıç, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden Bir Simge: II. Meclis Binası*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021, s. 55-140.

²⁶¹ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 99.

Meclisin çevresi Hükümet Mahallesi olarak planlandığından meclis binasının arkasında Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı için de yer ayrılması müsabıklardan istenmiş ve müsabaka sonrası kazanan kişiye bu mahallerin proje ve inşaat kontrol işinin verileceği yarışma programında belirtilmiştir. Yarışma ilk olarak yalnızca yabancı mimarların katılımına açılmışken, daha sonra gelen tepkilerle Türk Mimarlarda dahil edilmiştir.²⁶²

Türk Mimarların yarışmaya üç ay geç alınması yarışma kapanma tarihini etkilememiş, yabancı mimarlara göre kendilerine yarı yarıya az süre verilmesi Türk Mimarlar arasında ve Mimarlar Odasında büyük eleştiri toplamıştır. Açılan yarışmaya katılan 14 projeden 14 nolu Clemens Holzmeister'ın projesi Atatürk tarafından birinci seçilmiş ve bu proje tatbik edilmiştir.²⁶³

Asım Kömürcüoğlu'nun projesi 11 numara ile yarışmada yer almıştır. Heyet tarafından plânı iyi, dolaşım unsurları basit hatlar üzerine kurulu bulunmuştur. Planın iki numaralı toplantı salonu, şartnamede istenmemiş olan vestiyer ve özel girişlerle çok ayrılmış bir şekilde bulunmuştur. Asım Bey'in projesinin mimarisi heyet tarafından ayrıntılarında hassasiyet ve karakterden yoksun bulunmuştur. Bununla beraber dışarıdan içeriye doğru hafifçe eğilmiş olan cephe, kuzeye yönelmiş bulunması ile iyi 'bir tesir hâsıl edebilir" şeklinde belirtilmiştir. Projenin ekonomik yönden inşaatı müsait bulunmuştur. Projenin genel planının güneye doğru vaziyeti enteresan ve karakteristik olarak değerlendirilmiştir.²⁶⁴

Asım Kömürcüoğlu Meclis Binası yarışması için hazırladığı projesinde öne sürdüğü fikirleri izahat raporunda savunmuş ve bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Her projesinde olduğu gibi bu projesinde de topografik bilgi vererek öncelikle arsanın inşaat durumunu tahlil etmiştir. Büyük Millet Meclisi arsası yenişehrin merkezinde, doğusunda Atatürk Bulvarı, kuzeyinde Bakanlık Binaları ile eski Emniyet Meydanı ve Abidesi,²⁶⁵ batısında Emniyet Meydanı'ndan başlayan Milli Savunma Bakanlığı'na cephe Dikmen Caddesi, güneyinde yukarıda bahsedilen bulvar ile caddeyi dik olarak birleştiren bir yol bulunmaktadır. Arsa güneye doğru hafifçe yükselen durumu itibarıyla arsa Ankara'nın eski merkezi ve yeni imar edilen mahallelerine nazır bir konumda

²⁶² Leyla Karlı Alpagut, *Mimar Clemens Holzmeister ve III. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1999, s. 50-51.

²⁶³ Leyla Karlı Alpagut, a.g.t., s. 51.

²⁶⁴ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 110.

²⁶⁵ Günümüz ismiyle Güvenpark.

bulunuyorsa da İçişleri Bakanlığı Binası buranın ön tarafını tamamen kapatmıştır. Bu sebeple İçişleri Bakanlığı Binası'nı takip eden düzlükte inşa edilecek Büyük Millet Meclisi Binası'nın gömülü kalması söz konusu olacaktır.

Bakanlıkların ara yolları, Atatürk Bulvarı ve Milli Müdafaa Caddesi seviyelerine göre düzenlenmişse de Büyük Millet Meclisi arsasının yol vaziyeti yarışma şartnamesinde belirtilmemiş, karar yarışmacılara bırakılmıştır. Büyük Millet Meclisi için bir ana giriş ve bu girişe ulaştıran ana yol açılması Asım Bey tarafından bina yerlerinin tespiti kadar önemli görülerek başlı başına bir inceleme mevzusu olmuştur. Asım Bey çizdiği projede Büyük Millet Meclisi Binası'na üç ana giriş vererek bunlardan ilkinin Atatürk Bulvarı yönünde, diğerini İçişleri Bakanlığı yönünde ve sonuncusunu da güneyde konumlandırmıştır. Günümüzde Dikmen Caddesi olarak adlandırılan Milli Savunma Bakanlığı'nın üzerinde bulunduğu cadde ise Asım Bey tarafından o günün şartlarında tali olarak değerlendirilmiş ve oradan meclise giriş düşünülmemiştir.²⁶⁶

Asım Kömürcüoğlu Meclise giriş için İçişleri Bakanlığı hizasında Atatürk Bulvarı ile Dikmen Caddesi arasında bir bulvar planlamıştır. Bu şekilde yüzde dört gibi küçük bir eğimle inşaat ve şehircilik bakımından en uygun cephe burası olarak belirtilmiştir. Arsanın güney girişi çevrede bulunan zengin konutlar dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndaki servisler için kullanılmaya daha uygun yan bir giriş şeklinde planlanmıştır.

Asım Bey Meclis önüne açmayı planladığı bulvar ile meclisin bakanlık binalarıyla birlikte bir bütün olarak algılanmasını öngörmüştür. Bu bulvar ile birlikte Dışişleri, İçişleri ve Başbakanlık binalarının ortasında geniş ve sembolik bir meydan, Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı için de zengin bir giriş oluşturmuştur. Asım Kömürcüoğlu bu kompozisyonun özellikle estetik bakımdan en karakteristik olduğunu savunmuştur.

Asım Kömürcüoğlu yarışmaya iki bölümde hazırlanmıştır. İlk olarak yarışma şartlarında bahsedildiği gibi Meclisin her tarafı açık ve şehre hakim bir yerde konumlandırılmasını ikinci olarak ise ayrı ayrı her bir binanın projelerini hazırlamıştır.²⁶⁷

²⁶⁶ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 114-115.

²⁶⁷ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

Asım Kömürcüoğlu arsanın topografyasına uygun olarak binaların konumları düzgün ayarlanamadığı takdirde başarılı bir Meclis binasının elde edilemeyeceğini savunmuştur. Bu sebeple çalışmalarına, esas olarak genel vaziyet planı ile başlamış, ondan sonra detaylara devam etmiştir. Yarışma şartlarında bahsedildiği gibi meclisin her tarafı açık ve şehre hakim bir yerde konumlandırılmasını göz önünde bulundurarak binayı 917 rakımla arsanın en yüksek yerine inşa etmeyi planlamıştır. Böylelikle Meclis'in tüm Ankara'dan Millet Âbidesi ihtişamı ile görülebilmesini amaçlamıştır.²⁶⁸

Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın Asım Bey'in planında Meclis'in doğu tarafına bitiştirilerek inşası düşünülmüştür. Esas girişi meclisle bir sırada ve kuzey tarafında, uzun cephesi Atatürk Bulvarı'na tepeden nazır, zengin bir parkın yeşillikleri üstünde bir akropol şeklinde planlanmıştır.²⁶⁹

Yarışma programında Atatürk'ün ayrı bir heykeli belirtilmemesine rağmen, Asım Kömürcüoğlu Ulu Önderin, Büyük Millet Meclisi önünde ebedileştirilmesini savunarak planlarını buna göre hazırlamıştır. Hazırladığı Atatürk Anıtı'nı Meclis ve bakanlık binalarının ortasında bulunan Şeref Meydanı aksında, yarım daire şeklindeki düzlükte her taraftan görülecek bir şekilde planlamıştır.²⁷⁰ Şeref Meydanı ile Atatürk Anıtı arasında iki tarafı ağaçlı geniş bir yol; bu yolda zarif rampalar ve kavisli basamaklar, konumlandırmıştır. Yolun iki yanında setli bahçeler içinde yeşillikler, anıtın kaidesinden akan sular, geceleri renkli ışıklarla karışıp sembolik vaziyette fişkıracak ve büyüleyici bir manzara ortaya çıkaracaktır.²⁷¹ Asım Kömürcüoğlu bu yarışmada yalnızca bina projelendirmemiş, küçük bir şehircilik çalışması olarak Hükümet Mahallesi'ni düzenlemiş, yarışmada istenmediği halde peyzaj üzerinde durarak Meclis ve Bakanlık binalarının yeni rejimi tüm mimari elemanlarla simgelemesini amaçlamıştır. Bu ince ve detaycı düşünceleri kendisinin çok yönlü bir mimar olduğunu göstermektedir. Çalışmaya şehir ve bölge planlamacılığı ile başlayıp, peyzaj mimarlığıyla devam etmesi ve bina mimarlığıyla sonlandırması kendisinin mesleğine birçok yönden yaklaştığını ve genelden özele her detay ile inceliklerle ilgilendiğini göstermektedir.²⁷²

²⁶⁸ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118.

²⁶⁹ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118-120.

²⁷⁰ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118.

²⁷¹ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118-120.

²⁷² Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 114-121.

Meclis başkanıyla, diğer başkanların ikametlerine tahsis edilecek binalar, önemleri sebebiyle Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın daha ilerisinde, Çankaya Bulvarı yönündeki bahçelere nazır olarak inşası düşünülmüştür. Bu yer elçiliklere, zengin konutlara yakın olduğu gibi, giriş çıkış itibari ile de kullanışlıdır. Cumhurbaşkanlığı alayı, polis dairesi ve diğer teşkilatlar meclis arkasında Müdafaa Caddesi'nin sonlarına konulmuştur.²⁷³

Kalorifer ve havalandırma sistemleri, arsanın en alçak yerinde, bacasının etrafı büyük yeşilliklerle örtülü ve yeni yapılacak bakanlık binasının duvarları arasında planlanmıştır.²⁷⁴

Asım Kömürcüoğlu özellikle Bakanlık binalarının çoğunluğunun gelecekte ancak birer genel müdürlüğe yetecek kadar küçük tutulmuş olduğunu söylemiştir. Binalar birbirlerine çok yakın planlanmış, genişleme olanakları düşünülmemiş ve cadde taraflarına yerleşim şekilleri yeteri kadar incelenmemiştir. Bunun için Asım Kömürcüoğlu Büyük Millet Meclisi ve teşkilatına tahsis edilecek sahayı dikkatle düzenlemek, bina yerlerinin arsa vaziyetine göre belirlemek için büyük mesaisini harcamıştır. Fakat Asım Bey'e göre verilen yarışma programında önemli detaylar es geçilmiş, yarışmada yeri olmayan yönlerle ise fazla önem verilmiştir.²⁷⁵

Kömürcüoğlu bu yarışmanın birinci konusunun ayrıntılı genel bir vaziyet projesi hazırlamak olduğunu, ikinci adımın ise vaziyet projesi üzerine yapılacak bina projeleri olduğunu düşünmekteydi. Aynı zamanda her adım üzerinde çalışmak için daha uzun zamana ihtiyaç varken, programda verilen altı aylık sürenin, Türk Mimarlar için yarı yarıya kısaltılmasının yetersiz olduğunu belirtmiştir.²⁷⁶

Asım Bey'in yarışma projesinde Büyük Millet Meclisi'nin ana cephesi şehre yönelmiş yapılacağı için ana giriş ile milletvekilleri ve elçiler girişleri, büyük hol ve galeriler kuzey tarafında, meclis ve komisyonlar, tamamen sakin ve gürültüsüz olan güney kısmında, 600 kişilik büyük toplantı salonu ile yakınlarındaki iki yüzer kişilik salonlar ve ortada üç yüz kişilik ikinci büyük salon batı tarafında konumlandırılmıştır.²⁷⁷

²⁷³ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁷⁴ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁷⁵ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁷⁶ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁷⁷ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

Zemin katta Milletvekilleri girişi ve holler, kabul ve bekleme salonları, büyük toplantı salonları ve onları birbirine bağlayan merdivenler ile asansörler bulunmaktadır. Binanın bu kısmında ayrıca; elçiler ve yabancı misafirler için ayrılan giriş ile bu bölüme ait vestiyer ve lavabolar, bunların yanı sıra binanın posta ve telefon servisleri yer almaktadır.²⁷⁸

Meclisin doğu kısmında memurlar girişi ile onlara ait vestiyer ve lavabolar yerleştirilmiştir. Yapının güney bölümünde gazeteciler ve diğer dinleyicilerin girişleri ile bu bölümün vestiyerleri, lavaboları bulunmaktadır. Ayrıca bu kısımda kantin gibi servis bölümleri ile her kat için ayrı ikişer geniş merdiven ve asansörler yer almaktadır.²⁷⁹

T.B.M.M.'nin batı bölümünde doğu tarafında olduğu gibi memurlar girişi, bu bölüme ait vestiyer, lavabolar, merdiven ve asansörler konumlandırılmış ayrıca yarışma programında istenen diğer servis girişleri, hizmet teşkilatları yerleştirilmiştir. Bütün galeri ve salonlara bağlanmış olan kalorifer sisteminin kazan dairesi binanın tam ortasında konuşlandırılmıştır. Milletvekilleri, elçiler, diğer yabancı ve yerli ziyaretçiler ile memurların kolaylıkla yararlanabilecekleri iki büyük bahçeye de planda yer verilmiştir.²⁸⁰

Ana kat şehrin her tarafından gözükecek şekilde şeref meydanından beş metre yüksekte planlanmıştır. Girişte büyük kapılarla girilen geniş hol, şeref merdiveni, açık ve aydınlık bir galeri konumlandırılmıştır. Planın ortasında 600 kişilik büyük toplanma salonu ile yan taraflarında ikişer yüz kişilik salonlar ve güneybatı yönünde 300 kişilik diğer bir büyük salon tasarlanmıştır. Ana katta Meclis ve komisyon salonları ile parti grup ve toplantı salonlarının yerleştirildiği her köşede, galeri ve geçit karşılarında geniş merdiven ve asansörlerle dolaşım en yüksek derecede kolaylaştırılmış ve diğer her türlü servis teşkilatı ile birlikte kullanışlı olarak düzenlenmiştir.²⁸¹

Ara katta büyük salon etrafında, bir tarafta Cumhurbaşkanına özel bir oda ve bu odanın karşı tarafında elçi ve diplomat odaları ile arka tarafta gazeteci locaları konumlandırılmıştır.²⁸²

²⁷⁸ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁷⁹ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁸⁰ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁸¹ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁸² Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

Meclisin en üst katında şehre bakan kuzey cephede; başkan, başkan yardımcıları ve meclis başkanının odaları, başkanlık divanı, kabul ve vekil salonları bulunurken doğu ve batı cephelerinde kütüphane ve salonlara yer verilmiştir. Merdiven ve asansörler ana binanın tüm yönlerdeki köşelerinde konumlandırılmışken doğu ile batı kısımlarında uzun koridorların iki ucuna yerleştirilmiştir. Ayrıca Asım Bey, başkanlık dairesi ile zabıt katipleri odalarından ve büyük toplantı salonundaki makamlardan kestirme ayrı merdivenler ve asansörler planlayarak önemli pozisyonlardaki kişilerin bina içinde doğrudan doğruya dolaşabilmelerini tasarlamıştır.²⁸³

Meclisin ana binasından bağımsız olarak güneybatı yönünde 300 kişilik ikinci bir büyük salon planlanmıştır. Bu salon büyük bir partinin genel toplantılarında veya ikinci bir parlamento olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu düşünce ile salonun encümen ve komisyon salonlarıyla bağlantılı olarak galerili, antreli, vestiyerli yapılması düşünülmüştür.

Cumhurbaşkanlığı Sarayı, yarışma programında meclis binası ile tek bir bina olarak kurgulanmış ve teşkilât servisleri ayrı bulunmasına rağmen birbirine karıştırılarak planlanmıştır. Asım Bey Cumhurbaşkanına özel giriş ve ana kısımları kuzey cephesinde bulunacak şekilde Cumhurbaşkanlığı sarayını meclisin güney doğu köşesine yerleştirerek iki binanın ayrı inşasını düşünmüştür.²⁸⁴

Mimar Asım Bey'e göre, Cumhurbaşkanlığı teşkilatı ve bünyesindeki birimler ile bunlara ait servisler Meclis bünyesindeki teşkilat ve servislerden farklı oluşum ve dinamiklere sahip olmalarından dolayı ayrı tutulmalı; birbirine yakın ancak farklı birimler şeklinde tasarlanmalıdır. Bu düşünceyle ayrı bir bina olarak planladığı Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın resmi işler için ayrılan alt katını boydan boya geniş ve zengin girişlerle, ofis ve merasim salonlarıyla oluşturmuştur. Cumhurbaşkanı'nın şahsına mahsus zengin revaklı bir giriş onu takip eden bir hol ve yine özel kullanımı için merdiven ve asansör ekleyen Asım Bey sarayın üst katında Cumhurbaşkanı'nın kendisi ve ailesi için tahsis edilen özel daireleri, çalışma odaları ve yardımcı dairelerini çözümlenmiştir. Dış cephesinde kolonlar ve set halindeki zengin bahçelerle oldukça gösterişli bir görünüm sunan bina eski ve yeni Ankara'yı kolay görecektir kadar yüksek, Atatürk bulvarına nazır bir şekilde, yeşilliklere içinde planlanmıştır.²⁸⁵

²⁸³ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 120.

²⁸⁴ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

²⁸⁵ Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hulasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

Meclis Başkanları için düşünülen konutlar da Cumhurbaşkanlığı sarayının daha ilerisinde arka caddeye yakın tamamen müstakil ve site halinde yeşillikler arasında planlanmıştır.²⁸⁶

Asım Kömürcüoğlu Türkiye Büyük Millet Meclisi için hazırladığı projesini genel vaziyet ile bina planlarıyla ve manzara resimleriyle göstermiş, projesini açıkladığı izahat raporunda fikirlerini savunmuştur. Türk Mimarların yarışmaya daha geç kabul edilmesi, kendilerine ek süre verilmemesi ve yarışma programının içinde bulundurduğu zorluklara rağmen Asım Bey müsabakaya koyduğu projenin arsa vaziyetine en uygun olacak şekilde düzenlendiğini ve bunun için çok çalışıp bir fikir projesi meydana getirdiğini belirtmiştir.²⁸⁷

Asım Kömürcüoğlu Ulus Gazetesinde 23 Şubat 1938 tarihinde yayınlanan proje izahat raporunda tasarımını kendi cümleleriyle şu şekilde özetlemiştir;

*“Binalar, kuruluş itibariyle bir parlamento karakterinde, dış hatlarının uyumu, ana cephesini işgal eden çok büyük kolonların vereceği derin gölgelerle bol ışığın teşkil edeceği tezat ve buna rağmen sakin cephe, ihtişamlı bir millet abidesi tesirini verecektir. Aynı kuvvetle birçok asırlar yaşayacak olan bu millet abidesi için, son senelerin bayatlamış kübik mimarisinden uzak kalınarak, Modern Klasik Mimari üslubu esas teşkil etmiştir.”*²⁸⁸

Asım Bey izahat raporunda projesinin inşaatı konusunda fazla ayrıntı vermemiştir. İnşaatta mümkün olduğu kadar yerli malzeme kullanmayı amaçladığını, meclis salonlarında akustik için yüzyılın en son ve en iyi sonuç veren yöntemlerinin uygulanacağını, havalandırma sisteminin ise parkın temiz havasını içeriye verip, kirli havasını çıkaracak şekilde planlandığını belirtmiştir. Geriye kalan her türlü ayrıntının ise en modern şekilde uygulanacağını eklemiştir.²⁸⁹

Yarışma kurallarında, inşaat tutarı “inşaat bedeli, bu müsabakaya dahil olmayan müştemilât kısmı hariç olarak dört milyon Türk lirasını geçemez” ve “muayyen olan inşaat bedelini geçen veyahut inşaat programlarına uymayan veya başka bir fikri kabul ettirmek maksadına müsteniden tanzim edilmiş olan plânlar ve projeler müsabakaya dahil edilemezler” gibi cümlelerle kesinlikle 4 milyon Türk lirası olarak

²⁸⁶ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

²⁸⁷ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

²⁸⁸ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

²⁸⁹ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

sınırlandırılmıştır. Asım Bey bu kayıt ve şartlara bağlı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Cumhurbaşkanlığı Sarayı için hazırladığı projenin, Ankara’da şimdiye kadar yapılan devlet binalarının mal oldukları fiyatlara göre bütün tesisatı ile birlikte 4.170.000 lira tutacağını tahmin etmiştir.²⁹⁰

Asım Bey, yarışmada bu şartlara uyma zorunluluğu olmasaydı büyük bir millet abidesi olarak gördüğü Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı konutu projesini, içeriden ve dışarıdan daha kapsamlı çalışmanın mümkün olacağını belirtmiştir. Fakat projelerin adil karşılaştırılabilmesi için inşaat bedelinin sınırlandırılmasının anlaşılabilir olduğunu ve ancak program ve şartlara tamamen uyulması ile yarışmalardan sağlıklı sonuçların elde edilebileceği de eklemiştir.²⁹¹

Yarışma şartnamesinde oldukça kesin hatlarla bildirilen bütçe meselesi jürisi tarafından aşılmış ve bu durum ciddi eleştirilere sebep olmuştur. Birinci olan Clemens Holzmeister’in projesine henüz inşaatın başlangıcında ayrılan ödenek 5.000.000 Türk Lirası olmuş, bu ödenek inşaat sürdükçe değişen hükümetlerce arttırılmaya devam edilmiştir.²⁹²

25 Mart 1938 tarihinde Holzmeister ile sözleşmesi yapılan ve 26 Ekim 1938 tarihinde Meclis Başkanı Abdülhalik Renda tarafından temeli atılan yapının inşaatı 1941 senesine gelindiğinde II. Dünya Savaşı’nın yarattığı işçi, teknik eleman ve döviz sıkıntısı sebebiyle durmuştur. 1947 yıllarında kaba hatlarıyla tamamlanan meclis binasına beş milyon Türk Lirası yeterli olmamış, çok partili döneme geçildiğinde bina için yapılan yatırımın gereksiz olduğu ortaya atılmıştır. Demokrat Parti yönetiminde bu konu için oluşturulan ve meclis üyelerinden oluşan 35 kişilik heyet Meclis için yapılan harcamaları israf olarak nitelendirmiş, çözüm olarak daha sonraları yapılması düşünülen Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı binalarının, meclisin doğu ve batı kanatlarına yerleştirilmesi kabul edilmiştir. Meclis Binası için 1960 yılında yeni bir ödenek çıkarılmış yapı 1961 senesinde tamamlanabilmiş ve hizmete açılmıştır.²⁹³

Büyük Millet Meclisi Sarayı proje müsabakası Uluslararası olarak açılmış ve bu müsabakaya birçok yabancı mimar özel davetle katılırken Türk Mimarların katılımı başlangıçta kabul edilmemiştir. Daha sonra gelen tepkilerle ve fazlaca müracaatta

²⁹⁰ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s.121.

²⁹¹ Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hulasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 121.

²⁹² Leyla Karşı Alpagut, *a.g.e.*, s. 51-58.

²⁹³ Leyla Karşı Alpagut, *a.g.e.*, s. 55.

bulunulması üzerine yarışmaya Türk mimarlar da kabul edilmiştir. Fakat Türk Mimarlara yarışmaya giriş izni geç verildiğinden çalışma süreleri yabancı mimarlara göre yarı yarıya kısa olmuştur. Jüri raporunda da belirtildiği gibi Türkiye Cumhuriyetinin en önemli yapısı için açılan bu en önemli yarışmanın süresi yapılacak tetkik ve araştırmalar için Türk Mimarlara yeterli gelmemiştir. Yarışma şartnamesinde meclis binasının proje maliyetlerinin dört milyon lirayı geçmeme şartı jüri üyeleri tarafından göz ardı edilerek bu konuda adaletsiz değerlendirmelerde bulunulmuştur. Asım Bey bu kurala bağlı kalarak projesini belirtilen miktara uygun hazırlamışsa da birinci seçilip uygulanan proje öngörülen bedelin çok üstünde gerçekleştirilebilmiştir. Bu durumu Asım Bey de kendi yazılarında dile getirmiş, maddi sınırlama nedeniyle projesini çok geniş tutamadığını ifade etmiştir. Yarışma kurallarında müsabakaya katılan projelerin gizli olarak değerlendirilmesi söz konusu iken, jüri heyeti tarafından gönderilen projelerin kimler tarafından yapıldıkları anlaşılmıştır.²⁹⁴

²⁹⁴ Leyla Karşlı Alpagut, a.g.e., s. 50.

3.6. İmar Planları

Asım Kömürcüoğlu, ömrünün ve mesleğinin son yıllarında Şehircilik   zerine çalışmaya başlamıştır. Akşehir, Erzincan, Zile, Van, Konya, Merzifon, Adıyaman,   demiş, Vize, Hatay, Adana, Dursunbey, Havza, Palu, Turgutlu, Aydın, Elazığ, Nazilli, Osmaneli, Muş, Doğubayazıt, Keçiborlu, Midyat, Kırıkhan, Kemerhisar, Barla, Hilvan, Germencik, Ula, Samsun, Urfa, Zonguldak kendisinin imar planını   zdiği şehirlerdir. Vefatına kadar birçok imar planı hazırlayan Asım Bey'in vefatıyla yarım kalan imar planlarını kendisi gibi mimar olan oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ve kızı Nezihe Taner tamamlamıştır.

Asım Bey'in   zdiği imar planları İller Bankası Arşivi ve belediyelerin ilgili birimlerinin arşivlerinde taranmış fakat bir sonuca ulaşılamamıştır.   şitli dergiler yoluyla yalnızca beş imar planına ulaşılabilmıştir, bunlar; Samsun, Van,   demiş, Konya, Adıyaman'dır. Ulaşılabilen planlar ışığında Asım Kömürcüoğlu'nun "Güzel Kent" akımında Şehircilik   alışmaları yaptığı tespit edilmiştir.

Güzel Kent hareketini Amerika ya da Avrupa'daki haliyle birebir almayan Asım Bey, Türk mimarisi ile akımı birleştirerek güncel ihtiyaçlara   z  m bulmaya çalışmıştır. Kentte ihtiyaç duyulacak parçaların koordinasyonu ile bütüncül bir planlama yapmıştır. Geniş aksiyel bulvarlar, anıtsal yapılarla bezeli meydanlar, peyzaj unsurları ve rekreasyon alanları Asım Kömürcüoğlu'nun imar planını   zdiği şehirlerin ortak özellikleri arasındadır.

Tarih	Mimar	Şehir	1/5000	1/2000	1/1000	1/500
02/12/1940	Asım Kömürcüoğlu	Akşehir/Konya	-	-	-	-
04/12/1940	Bakanlık(?)	Erzincan	-	-	3	-
07/06/1946	Asım Kömürcüoğlu	Zile/Tokat	-	-	-	-
27/06/1946	Asım Kömürcüoğlu	Van	8	-	90	-
04/10/1946	Asım Kömürcüoğlu	Konya	-	2	19	-
19/10/1946	Asım Kömürcüoğlu	Merzifon/Amasya	-	1	4	-
26/10/1946	Asım Kömürcüoğlu	Adıyaman	-	-	-	-
13/01/1947	Kemal Ahmet Aru	Ödemiş/İzmir	-	5	11	-
29/03/1947	Asım Kömürcüoğlu	Vize/Kırklareli	-	1	6	-
17/05/1948	Asım Kömürcüoğlu	Hatay	-	-	-	-
07/12/1948	Asım Kömürcüoğlu	Adana	1	3	24	-
07/12/1948	Asım Kömürcüoğlu	Dursunbey/Balıkesir	-	1	3	-
11/01/1950	Mukadder Çizer	Havza/Samsun	-	1	6	-
09/03/1950	Asım Kömürcüoğlu	Palu/Elazığ	-	-	4	-
16/09/1950	Asım Kömürcüoğlu	Turgutlu/Manisa	-	2	12	-
03/12/1951	Asım Kömürcüoğlu	Aydın	-	5	13	-
05/05/1952	Asım Kömürcüoğlu	Elazığ	-	6	17	-
06/12/1952	Asım Kömürcüoğlu	Nazilli/Aydın	-	9	17	-
07/04/1954	Asım Kömürcüoğlu	Osmaneli/Bilecik	-	1	5	-
26/05/1954	Asım Kömürcüoğlu	Muş	-	2	6	-
13/08/1955	Asım Kömürcüoğlu	Doğubayazıt/Ağrı	-	1	6	1
04/07/1956	Asım Kömürcüoğlu	Keçiözü/İsparta	-	1	6	1
24/01/1957	Asım Kömürcüoğlu	Midyat/Mardin	-	1	8	-
12/06/1957	Asım Kömürcüoğlu	Kırıkhan/Hatay	-	1	9	-
10/11/1958	Asım Kömürcüoğlu	Kemerhisar/Niğde	-	1	4	-
20/11/1958	Nezihe Taner	Barla/Eğirdir/İsparta	-	1	5	-
20/12/1958	N.Taner&A.Kömürcüoğlu	Hilvan/Şanlıurfa	-	2	4	-
09/01/1959	Arif Akay	Germencik/Aydın	-	1	6	-
31/03/1961	Asım Kömürcüoğlu	Ula/Muğla	-	-	2	-
01/01/1962	Belediye(?)	Samsun	-	-	36	-
15/10/1967	Asım Kömürcüoğlu	Urfa	-	-	-	-
		Zonguldak				

3.6.1. Samsun İmar Planı

Yerleşim geçmişi Eski Taş Çağı'na kadar dayanan Samsun, Anadolu'nun diğer tüm şehirleri gibi tarih boyunca çeşitli milletlere, devletlere ve dinlere ev sahipliği yapmıştır. Malazgirt Meydan Muharebesi ardından gelen Türk akınları ile Türkleşmeye başlayan Samsun, Anadolu'da kurulmuş olan Türk beylikleri arasında sık sık el değiştirmiştir.²⁹⁵ Ancak 15. Yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı hâkimiyeti altına giren Samsun 16. ve 17. yüzyıllarda eski önemini kaybetmeye başlamış, Küçük Kaynarca Antlaşması akabinde Kırım Hanlığı'nın kaybıyla şehrin ticari hayatı hızla gerileyerek, şehir küçük bir kasaba görünümüne gelmiştir.²⁹⁶ Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus İmparatorluğu tarafından üç sefer bombalanan şehir daha sonra Atatürk'ün Samsun'a çıkması ve şehrin Milli Mücadele'de Ankara Hükümetini desteklemesi sebebiyle bu sefer de Amerika destekli Yunan Filosunca bombalanmıştır.²⁹⁷ Milli Mücadele'nin sonlanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ile tekrar güvenli hale gelen şehre yoğun bir göç dalgası başlamış ve zaten harap haldeki kentin imara olan ihtiyacı iyice ön plana çıkmıştır.

Samsun'un mimara ve imara olan ihtiyacı Mimar Şevki tarafından *Arkitekt* dergisinde 1934 yılında yayınlanan "Memleket Köşeleri: Görüşler ve Temenniler" başlıklı yazıda ironik bir dille ifade edilmiştir.²⁹⁸ Şehri gezerek durumundan bahseden Mimar Şevki; ilk olarak yanındaki binalara tepeden bakarak yükselen bir binadan ve bu binayı gördüğünde "ikinci bir Taksim Meydanı anarşisi başlıyor" diye düşündüğünden bahsetmektedir. İkinci olarak Samsun'un İlkadım İlçesi'nde Atatürk Parkı içerisinde yer alan Onur Anıtı, kaidesi ve çevre düzenlemesini eleştirerek, "toprak üzerine tuğla ve mermer kırıklarından mozaik taklidi yapılan bir orneman herkes tarafından anlaşılacak kadar fena idi" demektedir. Vali Kazım Paşa tarafından Samsun halkı adına Avustralyalı Heykeltıraş Heinrich Krippel'e sipariş verilen heykelin kaidesi önündeki zevksizliğin sorumlusunun ise bahçıvanbaşı(!) olduğunu belirtmektedir. Çünkü meydan, park, bahçe düzenleme işlerinde, mimar, mühendis ya da şehir planlamacısına iş verilmemektedir. Fakat Samsun bir cazibe merkezi, bir liman olarak büyümekte ve bu hususta inşaat faaliyetleri çoğalmaktadır. Mimar Şevki Samsun için, "Çok güzel ve bir o

295 İbrahim Tellioğlu, "Samsun'a Türk Yerleşiminin Tarihi Gelişimi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 9/4, Ankara 2014, s. 1107-1117.

296 Mehmet Öz, "Samsun", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 85.

297 Dimitris Michalopoulos, "The 1922 Samsun Bombardment", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 5, S. 9, 2015, s. 11-17.

298 Mimar Şevki, "Memleket Köşeleri", *Arkitekt*, S. 42, İstanbul 1934, s. 172-174.

kadar da zengin olan bu vatan toprağının gelişmesinin bir düzen altına alınması için şehir planının süratle yaptırılması lazım” demektedir. Samsun’u layık olduğu kıymette kurmak böylelikle kolaylaşacaktır diye eklemektedir.²⁹⁹

Samsun’un imar planının çizilmesi gereği 1930’lu yıllardan beri tartışılırken, nihai yarışma Belediyeler İmar Heyeti’nin 26 Kasım 1940 tarih ve 216 numaralı kararına binaen 1941 yılının ilk aylarında ilan edilmiştir.³⁰⁰ Bu yarışma aynı zamanda bir şehir planının yalnız Türk yüksek mimar ve Türk yüksek mühendisleri arasında ilan edilmesi sebebiyle özel bir yere sahip olmuştur. Sekiz projenin katıldığı yarışmada genel olarak şehircilik bakımından tamamen olgun, şehrin bütün ihtiyaçlarını en iyi şekilde ve fazla masrafa mahal vermeden temin eden bir proje bulunamamasından dolayı yarışmada birincilik ödülüne layık bir proje seçilememiş ve bu ödül kaldırılmıştır. Beş sıra numaralı Semtem rumuzlu ve Mimar Semih Rüstem Temel imzalı proje şehircilik niteliklerinin daha kuvvetli olması, uygulanabilirliğinin kolaylığı ve projenin çizimindeki ifade kuvveti itibarıyla ikincilik ödülüne layık görülmüştür. Dört sıra numaralı Arm rumuzlu Asım Kömürcüoğlu imzalı proje ise iyi bir çizim ile ciddi bir mesai ürünü olduğundan üçüncülük ödülüne layık görülmüştür. On altı sıra numaralı ve Kıyılar rumuzlu ile sekiz sıra numaralı ve 11437 rumuzlu projeler bu sahada birer teşvik mahiyetinde olmak üzere iki yüz ellışer lira bedel karşılığında Samsun Belediye’since satın alınmışlardır. Kalan bir, iki, üç ve yedi sıra numaralı projeler uygun bulunmayarak sahiplerine geri gönderilmişlerdir. Yarışma programına göre 2 Nisan 1942 tarihine kadar gelmeyen Liman rumuzlu projenin ise dikkate alınmamasına karar verilmiştir.³⁰¹

Asım Kömürcüoğlu tarafından çizilen Samsun Şehir Planının jüri inceleme raporu *Arkitekt Dergisi*’nde 1942 yılında yayınlanmıştır. Bu raporda Asım Bey’in projesinin yoğun bir mesai ürünü olduğunun altı çizilmekle beraber 1/5000 ölçekli yol şebekesi planı ve planda ifadeleri itibarıyla açıklayıcı bulunmamıştır. Çarşamba, Bafra ve Sivas’a giden otoyolların, şehir merkezindeki yoğunluk ve trafiği rahatsız etmeden transit bir yol ile bağlanması jüri tarafından beğenilirken, bu transit yolun şehrin güneyindeki yeni mahallelerin kenarından fazla dolaştırılarak uzatılması beğenilmemiştir.

²⁹⁹ Mimar Şevki, a.g.m., s. 172-174.

³⁰⁰ Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 123-124, İstanbul 1941-42, s. 124.

³⁰¹ Anonim, “Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu”, *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941-42, s. 277-282.

1/5000 ölçekli yol dağılımı planında yol şebeke durumuyla karıştırılarak aranılan açıklık ve anlaşılabilirlik tamamıyla kaybedilmiş, bölgelerin yerlerini ancak üzerindeki yazılardan anlamak mümkün olabilmektedir. Şehrin güneyindeki yerleşim gelişim sahası planda yerleştiriliş durumuna göre fazla eğimli arazi üzerine kurulmuş olduğu izlenimini vermekte ise de aslında bu sırtların eğimi planda gösterilenden daha hafif bulunmaktadır. Asım Kömürcüoğlu'nun projesinin asıl karakteristik yanı, bütün sahil kısmını doldurarak yer kazanması ile burada 2 kademeli bir kordon ve şehrin içinde bir rıhtım oluşturmaktır. Jüri tarafından da çok cazip görülen bu proje iktisadi bakımdan ve uygulanabilirliği yönünden tartışmaya açık bulunmuştur.³⁰²

Şehir merkezinin ve ilçelerin ulaşım yollarının kesişmesi, trafik bakımından sakıncalı olarak görülmüştür. Transit yoldan şehrin batısına doğru ayrılması gereken Sivas yönü iletişimi dikkate alınmamış ve ayrıca hastane yönü bağlantısının da ne şekilde olacağı gösterilmemiş ve hastane belirsiz bir şekilde bırakılmıştır. Jüriye göre 1/500 ölçekli açıklamalı meydan planlarının düzenlenmesinde eskiden mevcut bulunan ve yeni inşa edilecek binaların mimari uyumları iyi çalışılmamıştır. Mevcut Atatürk Heykeli'ni merkez tutarak denize doğru oluşturulan parklarla meydana gelecek görünüş ve ufak teknelere mahsus liman ve mendirek iyi bir manzara oluşturacak şekilde düzenlenmiştir.³⁰³

Mert Irmağı'nın güney tarafına spor sahası, havaalanı ve hipodrom sıkıştırılması sakıncalı görülmüştür. Ancak bununla birlikte arazinin eğimli olması sebebiyle spor sahası olmaya uygun bulunmamıştır. Sonuç olarak Asım Kömürcüoğlu'nun Samsun İmar Planı Projesi, resimlerinin ve çizimlerinin özenli bir şekilde boyanması sebebiyle çok gösterişli ve cazip ise de faydalı ve iyi yanlarının yanında bir takım sorunları da barındırmıştır. Jüri raporunda Asım Kömürcüoğlu'nun şehircilik kapasitesinin yüksekliği ifade edilmiş ve projede sorunlu görülen yerlerin düzeltilmesinden sonra daha uygun bir hale getirilmesi mümkün görülmüştür.³⁰⁴

2 Nisan 1942 tarihinde Samsun Şehri İmar Planı jürisinde bulunan Mimar Burhan Ongun, heyetin aldığı karara muhalif olmuş ve sebeplerini birkaç madde ile açıklamıştır. Burhan Ongun, Samsun İmar Planı jüri heyetine uzman bir şehirci sıfatı ile

³⁰² Anonim, "Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu", *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941-42, s. 277-282.

³⁰³ Anonim, "Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu", *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941-42, s. 277-282.

³⁰⁴ Anonim, "Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu", *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941-42, s. 277-282.

Türk Mimarları adına diğer jürilerden geç olarak 31 Mart 1942 tarihinde katılmış ve yarışma programında birçok hatalar ve eksiklikler olduğunu Belediye'ye bildirmiştir. Şehrin yarışmacılara verilmiş haritalarında yanlışlıklar mevcuttur ve üzerinde çalışılması gereken doğru planlar fen şefliğinden Samsun'a gönderilememiştir. Jüri heyeti yapı yollar kanunun talimatına uymayan 1/5000 ölçekli bir harita üzerinde incelemeler yapmak durumunda kalmıştır. Avrupa'dan katılım sağlayan bir projenin zamanında postaya verilmesine rağmen, yarışmaya geç kalması ve jürinin bu projeyi beklemesi gerekirken projenin müsabaka dışı bırakılması yarışma talimatnamesine uymamaktadır. Mimar Burhan Ongun bu sebeplerle Samsun şehri imar planı için açılmış olan yarışmada jüri heyetinin verdiği karara karşı çıkmıştır.³⁰⁵

Mimar Burhan Ongun'un da muhalefet raporunda belirttiği üzere yarışmacılara yanlış ve eksik evrak verilmesi ile doğru sonuç beklenmesi büyük bir hatadır. Asım Kömürcüoğlu'nun projesinin eleştirileri arasında çizdiği yolların hatalı ve mahzurlu olduğu belirtilmektedir. Fakat yine yarışmacılara verilen şehir planlarında yapı ve yollar kanunun talimatlarına uygun olmaması bu duruma etken olmuş olabilir.

Ankara İller Bankası A.Ş. Mekansal Planlama Daire Başkanlığı Arşiv kayıtlarında Samsun'un 1 Ocak 1961 tarihinde Belediye tarafından imar planının çizildiği belirtilmekte ve bu yarışmaya dair herhangi bir mimar adına yer verilmemektedir.

³⁰⁵ Anonim, "Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu", *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941-42, s. 277-282.

3.6.2. Van İmar Planı

İskân tarihi milattan önce 7000'lere kadar uzanan Van 11. yüzyıla kadar birçok devlete ve millete ev sahipliği yapmıştır. 11. yüzyıldan itibaren Türkmen akınlarıyla birlikte önce Selçuklular, sonra İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar arasında el değiştirmiştir. 1850'li yıllara kadar huzur içinde bulunan kent Fransız Devrimi'nin getirdiği milliyetçilik akımlarıyla birçok isyana maruz kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında 20 Mayıs 1915'de Ermeni gönüllü birlikleri ve Rus orduları tarafından işgal altına alınan Van, 2 Nisan 1918 tarihinde işgalden kurtarıldığında, mimari hafızasını kaybetmiş, yakılmış, yıkılmış ve harap bir vaziyette bulunmuştur³⁰⁶. Eski Van şehrinden Van Ulu Cami ile İçkale, Horhor Abbas Ağa, Sinaniye camileri günümüze harap olarak; Kızıl Minare, Hüsrev Paşa Külliyesi ve Kaya Çelebi Külliye'sinden yalnız camiler restorasyonla; İkiz Türbeler, Abdurrahman Gazi Türbesi, Galib Paşa Türbesi gibi yapılar ise sağlam olarak gelmiştir³⁰⁷. İşgal sırasında bölgeden kaçan Türk-Müslüman halkın şehrin işgalden kurtulmasıyla beraber geri dönmeye başlaması ile eskiden Van kalesi ve onun güneyinde olan Müslüman mahalleleri yakıldığı için Doğu'da, Arak, Mercimek ile Norşini Süfla (Aşağı Norşin) adlı gayrimüslim mahalleleri arasında yeniden kurulmuştur.³⁰⁸ Şehrin işgalden sonra ilk resmi düzenlemeleri 26 Nisan 1923 tarihinde Van sularının şehir ve köyleri basmaması için 15.000 liralık bir ödenek³⁰⁹ verilmesi ve Van Gölü üzerinde taşımacılık³¹⁰ faaliyetleri ile ilgili yapılan çalışmalar olmuştur. Bunların dışında Van'a 1929 yılında 50 yataklı bir hastahane³¹¹ ve 1937 yılında da Halkevi³¹² binası yapılmasına karar verilmiş, fakat şehrin nizami planının olmaması sebebiyle uzun yıllar nihayete erememiştir.

1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu çıkarılmış ve tüm belediyelere imar yapma, denetleme ve ihtiyaç sahiplerine konut yapma zorunluluğu verilmiştir. 21 Haziran 1933 tarihinde 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yolları Kanunu çıkarılmış ve her

³⁰⁶ Orhan Kılıç, "Van", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, s. 507.

³⁰⁷ Ali Boran-Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Van, Mimari", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, s. 512.

³⁰⁸ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939, Metin Tuncel, "Bugünkü Van", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, s. 511-512.

³⁰⁹ BCA, Van sularının şehir ve köyleri basmaması için 3.4.1339 tarih ve 319 sayılı kanunla verilen ödenekten 15 000 liranın harcanmasına izin verilmesi. 30-18-1-1, 7-17-7, 137-23 26.04.1923 (erişim tarihi: 04.04.2021)

³¹⁰ BCA, Van gölünde deniz ulaşımı için yapılan çalışmalar, 30-10-0-0, 156-96-1, 160, 19.07.1923 (erişim tarihi: 04.04.2021)

³¹¹ BCA, Van Hastahanesine ait projenin hızlandırılması ve 30 000 liralık yardım yapılması hususunda 1. Umumi Müfettişin ricası. 30-10-0-0, 69-454-17, 77A, 16.03.1929 (erişim tarihi: 04.04.2021)

³¹² BCA, Artvin, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Kars, Bitlis, Van Halkevleri inşaatına ayrılacak tahsisat miktarı. 30-10-0-0, 79-523-6, 79, 17.03.1937 (erişim tarihi: 04.04.2021)

belediyeye 50 yıllık imar planlarının hazırlanması zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanun kapsamında hâlihazır haritaları, şehir planları ve haritalarının yapılması gibi konular için belediye görevlendirilmiştir.³¹³

1935 yılında Atatürk'ün emriyle doğu illerini gezen Başbakan İsmet İnönü her şehir için detaylıca tuttuğu raporda Van şehrini “valilerin kendi aklına göre tasarladığı başka başka programlarla hiçbir şey yapılmayan bir boşluk, nihayet harabeler içinde sıralanmış birkaç dükkandan ibaret bir mevcudiyet” olarak tanımlamıştır³¹⁴.

12 Ekim 1936 tarihinde Van Valisi Saip Okay tarafından Birinci Umum Müfettişliği'ne³¹⁵ yazılan ve Van'ın geleceği konusunda büyük düşünceler içeren resmi yazıda, Başbakan İsmet İnönü'nün yakından ilgilendiği Van şehrinin imarı hakkında bazı maruzatlarda bulunulmuştur.

Vali Okay, Van'ın bölgesel ve ekonomik yapısının kuvvetli olduğunu belirterek Van Gölü çevresinin doğal güzellikleri ve iklimi sebebiyle bütün doğunun yaşamak için en uygun şartlarına sahip olduğunu eklemektedir. Bu iyi şartların tamamı Van'ın imarına dair güçlü bir gereklilik ve istek hissi oluşturmuşsa da, Cumhuriyetin kurulması üzerinden on üç sene geçmesine rağmen Van'da bir eser inşa edilememiştir.

1930'lu yıllarda Van, eski yetmiş binlik nüfusun hemen göl kenarından başlayarak terkettiği iki bin hektar sahasında geniş bir harabenin içine ve daha ziyade gerilerine rastgele serpilmiş bin beş yüz kadar toprak evle iki yüz kadar dükkandan ibaret kalmıştır. Bütün bu evlerin sakinleri evleri içindeki bahçelerini ekip biçerek ve sığır, tavuk gibi hayvanları besleyerek geçimlerini temin etmeye çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında terkedilen ve savaş sonrası iskan edilen 10.000 nüfuslu Van bu durumu sebebiyle hayvan ahır ve ağıllarıyla dolu büyük bir köy görünümündedir. Bu büyük köyün içinde Hükümet, Özel İdare ve Belediye henüz bir bina inşa edememişlerdir.

Vali Okay'a göre Van'ın geri alınmasından beri göreve gelen ondan fazla valinin esaslı hiçbir şey yapamamış olmasının en büyük sebebi Van'ın bu vaziyetinin imara ihtiyacını görmeleri ve başka yepyeni bir şehrin kurulması gereğini düşünmeleri

³¹³ Özge Düzgün Erekinçi, *Afet Duyarlı Planlama Van İli Örneği*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019, s. 54-56.

³¹⁴ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939

³¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Hakan Bacanlı, *Cumhuriyet Dönemi Olağanüstü Bölge Yönetim Uygulamaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2012, s. 61-74.

olmuştur.³¹⁶ Halkevi, hastane, okul ve yol gibi tesislerin inşaları ise Van'ın imar durumuna takılmış, halk ve devlet bu durumdan karşılıklı olarak mağduriyet yaşamışlardır. Örneğin Sağlık Bakanlığı tarafından açılan doğum evi yeni bina inşa olunamadığından hazırda bulunan iki bin lira değerindeki bir binada açılmış ve buraya aylık 100 lira kira verilmiştir.³¹⁷ İlgili Bakanların gezileri sırasındaki görüş ve izlenimleri, Van'ın bu imarı imkânsız olan geniş harabe içinden sıyrılarak göl kenarında yeni bir şehir merkezi kurulmasının büyük bir meblağ tutmayacağını yönünde olmuştur.³¹⁸

Vali Okay raporunda tüm maruzatını şehir ve vilayet merkezinin imarının bir an önce belirsizlikten kurtarılması meselesine atfetmiştir. Konuya yönelik tavsiyesi ise, mevsim müsaitken şehrin mevcut durumunu gösterecek haritasının çizilmesi, kışın bu haritalara göre imar planlarının hazırlanması ve inşaat mevsimi başladığında esaslı imara başlanması yönünde olmuştur.

Birinci Umumi Müfettiş tarafından hazırlanan 6 Kasım 1936 tarihli raporda Başbakanlığa Van şehrinin eski bir planı sunulmuş, Van'ın imar planının çizilmesinin Van Belediyesi'nin ödeyemeyeceği kadar yüksek bir meblağ tutacağı belirtilmiştir. Ayrıca şehrin nerede kurulacağı belirsizliği sebebiyle resmi bina inşaatlarının bekletildiği eklenmiştir. Umum Müfettişi, Van'a uğrayan her ziyaretçinin şehrin niçin Göl kenarında kurulmamış olduğunu sorduğunu ve şehrin Van Gölü kıyısında yeniden inşa edilmesi hususunda fikir beyan ettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca savaş sonrası halkın göl kenarı dururken doğu yönünde içeriye doğru yerleşim sağlamalarını, sahil kenarında bulunan bataklık ve sazlıklardan kaynaklandığını açıklamıştır. Şehir göl kenarına da taşınsa olduğu yerde de kalsa bu bataklık alanın ihya edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.³¹⁹ Van kentinin tüm meskenlerinin ve çarşısında bulunan ticarethanelerinin tamamının göl kenarına taşınmasının imkanı olmadığını, bunun yerine yalnız resmi dairelerin Van Gölü kenarına indirilmesinin de halkın kullanımı bakımından birçok zorluk barındıracağını belirtmiştir.³²⁰

25 Mart 1937 tarihinde Nafia Vekili (Bayındırlık Bakanı) Ali Çetinkaya tarafından hazırlanan raporda yeni kurulacak Van Şehrinin, Toprakkale eteklerinde halk

³¹⁶ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939

³¹⁷ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939

³¹⁸ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939

³¹⁹ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939

³²⁰ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A Belge Tarihi: 15.05.1939

tarafından kurulmuş olan şehirle bağlantılı olması için hiçbir sebep bulunmadığı belirtilmektedir. Halkın yerleştiği bu mahal hem şehirlerarası yollara hem de göle uzak olması sebebiyle ulaşımı zahmetli görülmüştür. Aynı zamanda şehrin sahile doğru gelişmesine mevcut bataklıklar engel oluşturmakta ve bu bataklıkların kurutulması işleminde zamana ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan şehrin Van Gölü sahiline uzak olması, halkın Van Gölü'nün eşsiz manzarasından ve çağdaş ihtiyaçlarından yoksun kalmasına sebep olmakta diyen Çetinkaya yeni şehrin Zivistan adı ile anılan günümüzde Van'ın Güneyinde Elmalık olarak adlandırılan bölgede kurulmasını tavsiye etmektedir.³²¹

29 Mart 1937 tarihli Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü tarafından görevlendirilen fen müşaviri tarafından hazırlanan raporda ise Van'ın yeniden kurulması halinde hangi yönlerde ve şekilde kurulacağının planlanması için önce uçaktan hava fotoğraflarının çekilmesinin gerektiği belirtilmiştir.³²² Bunun üzerine 18 Haziran 1937 tarihinde Van'a gönderilen Fen Heyetine Van kasabasının kadastral haritası aldırılmış ve planları çizilerek Umum Müdürlüğüne gönderilmiştir.³²³

1938 yılında merkezden üç kilometre mesafede bir kaptaj ile su isale hattı inşa edilmiş, gölde seyir için iki yolcu vapuru getirilmiş ve bunların tamir ve bakımı için atölye ile iskele oluşturulmuştur. Yolcular için, içinde lokanta bulunan on odalı bir otel ve çalışan memurlar için beş ev inşa edilmiştir. Bunların dışında göl kenarında idare binası, kuvvet santrali ve bütün bu yapıların kanalizasyon sistemleri planlanmıştır.³²⁴

10 Eylül 1941 tarihinde Van Erciş'de meydana gelen depremde 192 kişi hayatını kaybederken şehir merkezinde 600 bina ağır hasar almıştır.³²⁵ Deprem neticesinde Kocapınar bölgesi ve ona bağlı 30 köy tamamen yerle bir olmuştur³²⁶. Depremde verdiği zararlar birlikte imar edilmeye ihtiyacı bir kat daha artan Van şehrinin İmar Planı 1943 yılında Belediyeler İmar Heyeti tarafından ortalama 9500 lira ile münakasaya konmuştur.³²⁷

³²¹ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A, Belge Tarihi: 15.05.1939

³²² BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A, Belge Tarihi: 15.05.1939

³²³ BCA, Van'ın imarı ve genel durumu, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A, Belge Tarihi: 15.05.1939

³²⁴ Naci Meltem, "Van Gölünde Bir İmar Hareketi", *Arkitekt*, İstanbul 1943, S. 133-134, s. 46-47.

³²⁵ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (erişim tarihi: 30.04.2021) Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası'nın Önerileri.

³²⁶ BCA, Van'ın Kocapınar nahiyesinde meydana gelen depremin can ve mal kaybına yol açtığı, 30-10-0-0 / 119-848-18 99B Belge Tarihi 12.09.1941.

³²⁷ Anonim, "Haberler", *Arkitekt*, S. 141-142, İstanbul 1943, s. 237.

Mimar Asım Kömürcüoğlu tarafından planı hazırlanan Van şehrinin plan raporu *Arkitekt Dergisinde* 1945 yılında yayınlanmıştır.³²⁸ Asım Bey bu raporunu Metruk Van Şehri, Şimdiki Şehir, Şehrin Serveti, Van Gölü ve Müstakbel Van Şehri olmak üzere beş başlığa ayırmış ve detaylıca incelemiştir. Raporun Metruk Van Şehri başlıklı bölümünde, şehrin Urartu'lardan beri iskan halinde olan ve I. Dünya Savaşı sırasında yakılarak yok edilen kısmından bahsederek, burada Selçuklu ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş birkaç tarihi yapı dışında şehrin baştan aşağı harabe görünümünde olduğunu belirtmektedir.

Şimdiki Şehir başlıklı bölümde ise I. Dünya Savaşı sonrası Van'a geri dönen halkın, eski şehrin harebe halinde barınacak bir yer bulamayınca gölden 7.5 kilometre kadar daha içeride ve nispeten daha az tahrip edilmiş olan Toprakkale eteklerindeki bahçelik evlere yerleşerek yeni şehri kendi kendilerine burada meydana getirdiklerini belirtmektedir. Van şehir merkezi olarak gösterilen bu yerin toprak yığınları ve kerpiçle örtülü büyük bir köy görünümünde olduğunu eklemektedir. En kısa yolla bile göle 7.5 kilometre mesafede olan bu yeni yerleşimin, kışları çevresinde bulunan yüksek ve çıplak dağların şiddetli donu, yazları ise rüzgarın getirdiği toz ve bunaltıcı hava ile boğuştuğunu vurgulamaktadır. Şehir sakinlerinin yazın ve tatil günlerinde şehrin bunaltıcı ve tozlu havasından uzaklaşmak için Göl kenarında bulunan bol ağaçlı Edremit mevkiine gittiğini eklemektedir. Şehrin alt yapısı olmadığından kuzeyde akan ırmağa ve muhtelif yeraltı ve yerüstü sularına lağım ve pis suyun karıştığını ve bu durumun salgın hastalıkları kaçınılmaz hale getirdiğini dile getirmiştir. Binaların tamamen kerpiç malzemeye inşa edildiğini ve uzaktan bakıldığında bir şehirden ziyade ihmal edilmiş bir köy görünümünde bulunduğunu belirtmektedir. Tarih boyunca birçok devletin sayısız eser verdiği eski Van'da mimarlık bilgisinin iki asırda kaybolarak yerine bilgisizlik ve sefaletin hakim olduğunu eklemektedir. Van'ın vaziyeti ve iklimi sebebiyle şehrin ziraat ve sanayi şehri değil, müstehlik (tüketici) bir şehir olduğundan bahsetmektedir. Asım Bey Van'a getirilmesi gereken yakıt, manifatura, inşaat malzemesi gibi gereçlerin Van Gölü üzerinden gelmesi ve iskele ile şehir merkezi arasında 7.5 kilometrelik yolun bakımı gibi bir takım yüksek masraflardan da raporunda söz etmektedir.³²⁹

³²⁸ Asım Kömürcüoğlu, "Van Şehir Planı Raporu", *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945, s. 38-40.

³²⁹ Asım Kömürcüoğlu, "Van Şehir Planı Raporu", *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945, s. 38-40.

Asım Bey'in Van Şehir Planı Raporu'nda Şehrin Serveti başlığı altında; 400-500 kadar oturulabilecek ev ile salaş 268 dükkan, ilkel bir hamam ve hastane, çamurlu kerpiç harabeler arasında kavak ve söğüt ağaçları ile sebze bahçeleri olduğu belirtilmiştir. On bin nüfusu geçen şehir sakinlerinin en az 40-50 bin nüfusun iskan edilebilecek kadar geniş bir sahaya yayıldığı vurgulanmıştır. Belediye bütçesinin azlığı sebebiyle şehrin imarının hükümet eliyle yapılması gerektiği, bu halde bile tam manasıyla isabetli bir şehir kurulamayacağı da eklenmiştir.³³⁰

Raporda bulunan Van Gölü başlığında Gölün tarihi, coğrafi, jeopolitik ve turistik önemi değerlendirilerek buranın ileride de cazibe merkezi olacağı vurgulanmış, bu hususta şehrin imarının bir kat daha önem kazandığı ve bu imarın hükümet eliyle yapılması gerektiği belirtilmiştir. Kırmızı havyar yetiştiren göl balıkları ile dünyaca ünlü olan alabalığın (forelli) yetiştirilmesi ile ekonomik olarak bir gelir kapısı açılması tavsiye edilmiştir.³³¹

Raporda Müstakbel Van Şehri başlığı altında incelenen Van İmar planında, savaş sonrası halkın düzensiz göçleriyle kurulmuş olan şehir bir kaza merkezi olarak olduğu yerde bırakılırken, yeni şehir merkezi göl kenarına ve tarihi Van Şehri harabelerine yakın bir mahalde planlanmıştır. Asım Bey raporunda Erzurum Demiryolu ve DoğuBeyazıt karayolu inşa edilmeden önce Van Gölü havzasının bütün Ağrı vilayetinin meyve ve sebze ihtiyacını karşıladığını, buranın yerleşim ve tarım için daha verimli olduğunu dolayısıyla şehre ekonomik kazanç sağlayabileceğini belirtmektedir. Van Gölü'ne kadar uzatılacağı öngörülen demiryolu inşasından sonra bölgenin doğal olarak gelişeceğini ekleyerek şehir merkezinin göl kenarında olması gerektiği fikrini savunmaktadır. Asım Bey' göre göl iklimi sayesinde sahilde inşa edilecek bu yeni Van şehri kış mevisimi daha ılıman, yaz mevsimi de toz ve boğucu sıcaktan kurtulup, serin bir göl havasına, göl sporlarına ve manzarasına kavuşacaktır. Ayrıca göl kenarında kurulacak şehir iskeleye yakınlığı dolayısıyla nakliyeden de tasarruf sağlayacaktır. Göl yolu üzerinde İskele Caddesi'nde büyük bir Askeri Hastanenin temelleri atılmış ve subasman seviyesine kadar inşa edilmiş olduğundan, kurulması düşünülen Van Üniversitesi'nin de göle yakın planlandığından, şehrin de göle yakın kurulmasını doğru bulmuştur.³³²

³³⁰ Asım Kömürcüoğlu, "Van Şehir Planı Raporu", *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945, s. 38-40.

³³¹ Asım Kömürcüoğlu, "Van Şehir Planı Raporu", *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945, s. 38-40.

³³² Asım Kömürcüoğlu, "Van Şehir Planı Raporu", *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945, s. 38-40.

Asım Bey'e göre, göl kenarında yeni kurulacak şehrin planı tespit edildikten sonra devlet ve kurum binaları ile halkevi, şehir oteli, şehir gazinosu, memur evleri, ufak bir çarşı, spor alanı, depolar gibi özel binalar da burada inşa edilince halktan ekonomik durumu yerinde olanlar da doğal olarak birer ikişer inşaat yapmaya başlayacaktır. Ayrıca yardımla kurulacak bir inşaat kooperatifi de bu işleri kolaylaştıracaktır. Yeni şehir tamamen kurulana kadar iskele caddesi üzerinde işlemekte olan otobüs sayısı ve sefer saatleri arttırılarak eski şehirde evleri ve mülkleri olanların, iş güç sahiplerinin yeni kurulacak şehirle eski şehirdeki bahçeliklerin irtibatı sağlanacaktır. Bu koşullar ile yeni Van'ın kurulmasının iki üç seneyi bulacağını ekleyen Asım Bey, göl kenarında bulunan bataklıkların kurutulmasının zor bir iş olmadığını da eklemektedir.³³³

Asım Kömürcüoğlu tarafından yazılan ve *Arkitekt* dergisinde yayınlanan Van Şehir Planı Raporu'ndan hemen birkaç ay sonra 28 Haziran 1945 tarihinde Van tekrar şiddetli bir depremle sarsılmıştır.³³⁴ Depremden sonra uzmanlardan oluşan bir heyet görevlendirilmiş ve bu heyetin hazırladığı raporda özetle deprem sonrası tedbiren şehirlerin veya köylerin yerinin değiştirilmesine gerek olmadığı yalnızca hasar görmüş binaların onarılması gerektiği belirtilmiştir.³³⁵ Raporda ek olarak artık şehir merkezinde kerpiç malzeme kullanımının çağ dışı görüldüğü, tuğla malzemenin getirilmesinin de maddi külfetinin çok olması sebebiyle yerel olarak üretilmesinin gereği vurgulanmıştır.³³⁶

Aynı yıl içerisinde 20 Kasım 1945 tarihinde Van tekrar sarsılmıştır. Deprem felaketleri dışında Van havzasında yaşanan şiddetli taşkınlar sebebiyle halk bir kez daha mağdur olmuş, İskele Mahallesi ve Havaalanı'nın bir kısmı sular altında kalmıştır. Üst üste olan bu felaketler sonrası şehrin göl kenarına taşınmasından vazgeçilerek olduğu yerde geliştirilmesi uygun görülmüş ve bu hususta çalışmalara başlanmıştır.

Asım Kömürcüoğlu tarafından Van için imar planı hazırlanmış ise de bunlar günümüze ulaşmamıştır.³³⁷ Van, Asım Bey'in imarından otuz yıl sonra 16 Ocak 1976

³³³ Asım Kömürcüoğlu, "Van Şehir Planı Raporu", *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945, s. 38-40.

³³⁴ BCA, Van'da Meydana Gelen Depremde Zarar Görenlere Yardım Yapıldığı ve Depremdeki Hasarı Bildirir Rapor. 30-10-0-0 120-850-12 99B Belge Tarihi:15.12.1945.

³³⁵ BCA, Van'da Meydana Gelen Depremde Zarar Görenlere Yardım Yapıldığı ve Depremdeki Hasarı Bildirir Rapor. 30-10-0-0 120-850-12 99B Belge Tarihi:15.12.1945.

³³⁶ BCA, Van'da Meydana Gelen Depremde Zarar Görenlere Yardım Yapıldığı ve Depremdeki Hasarı Bildirir Rapor. 30-10-0-0 120-850-12 99B Belge Tarihi:15.12.1945.

³³⁷ 10 Mart 2021 tarihinde İller Bankası Arşivi'nde yapılan incelemede Asım Kömürcüoğlu tarafından Van için 5000 ölçekli 8 adet, 1000 ölçekli 90 adet imar planı hazırlandığı öğrenilmiştir. Fakat bu projelerinin bilinmeyen sebeplerden dolayı günümüze ulaşmadığı belirtilmiştir.

tarihinde ikinci, 8 Şubat 1978 tarihinde üçüncü kez imar edilmiştir. Esat Turak³³⁸ tarafından 3 Ağustos 1998 tarihinde dördüncü ve son kez imar planı hazırlanmıştır.

Günümüzde Van, Asım Kömürcüoğlu'nun Arkitekt Dergisi'nde yayınlanan raporunda savunduğu gibi Van Gölü kenarında değil Erek Dağı eteklerinde bulunmaktadır. Van'ın imarı meselesinin II. Dünya Savaşı sırası ve sonrasına denk gelmesi ve o dönemlerde halen ekonomisini rayına oturtmaya çalışan genç Cumhuriyet'in, şehri toptan taşımak külfetine girmek yerine olduğu yerde düzenlenmeyi uygun görmesi sebep olmuş olabilir. Ayrıca peşpeşe olan deprem ve taşkın felaketlerinden sonra şehrin göl kenarına taşınması her halükarda tehlikeli ve zahmetli görülerek bundan vazgeçilmiş olabilir.

³³⁸ İlhan Tekeli, “Bir Kurucu Kişilik Olarak Esat Turak”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara 2005, s. 5-12.

3.6.3. Konya İmar Planı

Anadolu'nun en eski ve köklü yerleşim yerlerinden biri olan Konya, tarih öncesi çağlardan beri kesintisiz olarak iskan almıştır. Günümüzde Alaeddin Tepesi olarak adlandırılan höyük tarih boyunca sırasıyla Hititler, Firigler, Roma, Bizans, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletleri'nin hakimiyetinde bulunmuştur.³³⁹ Jeopolitik konumu sebebiyle Anadolu'nun önemli kervan ve ticaret yolları üzerinde bulunan Konya, Anadolu Selçuklu döneminde başkent olmasıyla birlikte Alaeddin Tepesi'nin de bulunduğu surla sığınmış, 1221 yılında 140 burçlu 12 kapılı dış sur inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu başkenti olarak hızla gelişen şehir,³⁴⁰ Karamanoğulları döneminde kısa bir süre batı yönünde büyümüş ve Osmanlı'nın fethiyle birlikte gelişimine doğu yönünde devam etmiştir. Osmanlı hakimiyeti süresince Anadolu Selçuklu dönemindeki ışıltılı hali yavaş yavaş silinmiş, Konya büyük bir kasaba görünümüne kavuşmuştur. İlerleyen yıllarda tarıma bağlı ekonomisi sebebiyle şehir güney ve güneydoğu yönünde bulunan verimli arazilere doğru bir gelişim göstermeye başlamıştır. 19. yüzyılda Anadolu'yu gezen birçok seyyah, Türk şehirlerinin genelde harap bir görünümlerinin olduğunu ancak hiçbirinin Konya kadar harap olmadığını belirtmişlerdir.³⁴¹ 1867 yılında şehir merkezinde vuku bulan büyük çarşı yangınından sonra,³⁴² 1868'de Konya'da ilk belediyeçilik adımları atılmaya başlanmıştır.³⁴³ Anadolu-Bağdat Demiryolu hattının uzantısı olarak 1896 senesinde Konya demiryolu istasyonunun açılması şehrin ticari hayatını canlandırmış ve nüfusunu arttırmıştır.³⁴⁴ Şehrin batısında açılan bu istasyon ile birlikte şehir bu sefer de dağınık bir şekilde batı yönünde gelişim göstermeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası kısa bir süre İtalyan işgaline uğrayan şehrin 1922 yılında hazırlanan haritasında Alaeddin Tepesi'nin özellikle doğu ve güneydoğu yönünde gelişim gösterdiği görülmüştür.³⁴⁵ Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle

³³⁹ Tuncer Baykara, "Konya", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, s. 182-187.

³⁴⁰ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 231-260.

³⁴¹ Pelin Sandıkçı, *18.-19. Yüzyıl İngiliz Seyyahlarına Göre Osmanlı Kenti (Bursa, Konya, Trabzon)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017, s. 31-111.

³⁴² Hüseyin Muşmal, "1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 32, Sivas 2008, s. 97-116.

³⁴³ Ahmet Demirtaş, *Konya Belediyesi (1868-1923)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 9-14.

³⁴⁴ Emrah Yılmaz, *II. Abdülhamid Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2015, s. 79-97.

³⁴⁵ Mahmut Serhat Yenice, *Kentsel Planlama Sürecinde Konya Kent Formunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2005, s. 40.

tüm Anadolu’da olduğu gibi Konya’da da şehircilik çalışmaları başlamış, çeşitli imar girişimleriyle düzenlenmeye çalışılmıştır.

Konya kentinin ilk imar planı hazırlanmadan önce 1941 yılında hali hazır durumunu gösteren haritaları yapılmış, ilaveten kentin su projeleri de düzenlenerek imar planına yansıtılmıştır.³⁴⁶ 1941 yılında çizilen haritalarında yerleşme bölgeleri Alaeddin Tepesi’nin doğu ve güneyinde gösterilmiştir. Ticaret bölgesi ise Mevlana Müzesi’nin doğusunda ve Hükümet Binasının (Valilik Binası) güneyinde yer alan tarihi şehir merkezi ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Konut alanları ise çoğunlukla tarihi şehir merkezinde ve seyrek olarak çevre mahallerde gösterilmiştir. Bunun dışında şehir merkezinden uzaklaştıkça merkeze doğru yönelmiş ınsal ana caddeler üzerinde konut bölgesi de yer almıştır.

Konya’nın ilk imar planı çalışması 1944 yılında Asım Kömürcüoğlu tarafından yapılmış, İller Bankası projeyi 4 Ekim 1946 tarihinde satın alarak yürürlüğe sokmuştur. 1/2000 ölçekte iki, 1/1000 ölçekte on dokuz adet çizim bulunan imar planı yaklaşık 816 hektar alanı kapsamıştır. Planın çizildiği dönemde 58.000 kişi olarak tespit edilen Konya’nın projeksiyon nüfusu ise 75.000 kişi olarak tahmin edilmiştir.

Asım Kömürcüoğlu Konya İmar Planında tarihi şehir merkezini, yönetim ve ticaret merkezi olarak öngörmüş, kentin gelişme sahasını ise yerleşimin batısında kalan İstasyon bölgesinde tasarlamıştır. Asım Bey planında ilkesel olarak tarihi yapıların çevrelerinin açılarak ön plana çıkarılmasını benimsemiştir. Kentin ticaret alanı Alaeddin Tepesini çevreleyen Alaeddin Bulvarı ve bulvarı Valiliğe bağlayan cadde üzerinde planlanmış ve bu cadde sivil konutların kamulaştırılması ile Mevlana Müzesine kadar uzatılmıştır. Planda Konya’nın ana ilgi odağı, çevre kentlerle bağlantısını sağlayan, dönemin en önemli ulaşım ve iletişim aracı olan demiryolu olarak belirlenmiştir.

Asım Kömürcüoğlu’nun Konya İmar Planı’nda dört odak noktası göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi kentin ilk yerleşim alanı olan Alaeddin Tepesi’dir. Şehrin ikinci odak noktası Alaeddin Tepesi’nin doğusunda bulunan Mevlana Müzesi olmuştur. Planın üçüncü odak noktası Alaeddin Tepesi ile Mevlana Müzesi’nin tam ortasında bulunan Konya Valilik Binası, Tarihi PTT Binası, Ziraat Bankası Binası ve Sanayi Mektebi’nin de bulunduğu Hükümet Meydanı olmuştur. Planın dördüncü ve son

³⁴⁶ Mahmut Serhat Yenice, a.g.t., 2005, s. 42.

odak noktası aynı zamanda planın batı sınırını ve gelişim noktasını belirleyen demiryolu ve istasyon olmuştur.³⁴⁷

Asım Bey Konya Şehir Planı'nda konut alanları için 534 hektar alan ayırırken yeni konut bölgelerini şehrin güneybatı yönüne konumlandırmıştır. Tarihi şehir merkezinde bulunan yerleşme bölgesi ise birbirini dik olarak kesen kafes biçiminde sokaklar ve gabari 3 katlı yapılar ile planlanmıştır.

Şehrin sanayi alanları kentin güney batısında 26 hektar alanda kurgulanmış, yer seçiminde demiryolu etkili olmuştur. Ayrıca bu bölge yeni konut alanlarıyla bütüncül düşünülerek işyeri-konut ilişkisi sağlanmaya çalışılmıştır. Asım Bey Konya Şehir Planı'nda ticaret alanlarına 12 hektar ayırırken burayı Konya'nın tarihi çarşısında bulunduğu kent merkezinde Alaeddin Tepesi ile Mevlana Türbesi arasında açılan Mevlana Caddesi üzerinde planlanmıştır.³⁴⁸

Projede Yeşil alanların toplamı 40 hektar olup, kişi başına 5.32 metrekare alan düşmektedir. Toplam imar planının %4.5'i açık ve yeşil alan olarak düzenlenmiştir. Alaeddin Tepesi ve Tarihi Dede Çay bahçesi plandaki en önemli rekreasyon alanı olarak bırakılmıştır. Şehir merkezinin yakınlarında biri askeri olmak üzere iki hastane bölgesi ayrılmıştır. Ayrıca şehrin batı kesiminde fuar alanı, biri stadyum olmak üzere üç adet spor alanı önerilmiştir.

Planda en çok yer %65,4 oranla konut alanlarına, daha sonra da %14,7 oranla ulaşım ve teknik altyapıya ayrılmıştır. Sosyal donatı alanları şehrin %6,2'sini, yeşil alanlar %4,9'unu, sanayi alanları ise %3,2'sini kaplamaktadır. Planda %1.5 oranla en az alan ticaret için ayrılmıştır.³⁴⁹

Planda ulaşım konusu, musalla mezarlığının kuzeyinden başlayıp, kuzeydoğuda konut alanlarını çevreleyerek, türbe mezarlığının batısından geçen ve şehri güneyde çevreleyen bir yol ile çözümlenmiştir. Bu yol sanayi alanının kuzeyinden geçerek istasyonun doğusunda sona ermektedir. Ayrıca kenti kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda birbirine bağlayacak birer anayol da planlanmıştır.

³⁴⁷ Mahmut Serhat Yenice, *Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme İçin Bir Model Önerisi; Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011, s. 106-117.

³⁴⁸ Mahmut Serhat Yenice, a.g.t. 2005, s. 49.

³⁴⁹ Mahmut Serhat Yenice, a.g.t. 2005, s. 50.

Asım Kömürcüoğlu tarafından yapılan plan mevcut yerleşik alan sınırının tamamını kapsamamaktadır. Kentin doğu ve güneydoğu kısmında kalan dağınık yerleşik alanlar plan sınırı içerisine alınmamıştır. Konya Asım Bey eliyle ilk kez planlandığından şehrin mevcut durumu çok geniş bir alanda çok dağınık bir yerleşim görünümündedir. Asım Bey yerleşik alanları yeniden düzenleyerek korumuş, bunların arasındaki boşlukları doldurarak şehrin dağınıklığını gidermeye çalışmıştır. Yeni ikamet ve çalışma bölgeleri demiryolu boyunca yer almıştır ve bu bölgeler geniş ve doğrusal yollar ile eski kent bölgeleri ile bütünleştirilmiştir.³⁵⁰

Asım Kömürcüoğlu'nun çizdiği Konya İmar Planı'nda kentin, tarihi şehir merkezi odaklı bir biçimde gelişme göstereceği öngörülmüş ve gelişim yönü olarak kentin batı yönü seçilmiştir. Değişen üretim biçimi ve ulaşım teknolojileri, kent formunu şekillendiren faktörler arasında yerini almaya başlamıştır. Sanayi üretim biçimine geçiş ve bununla birlikte hizmet sektörünün gelişmesi, plan yapısını ve kent formunu belirleyen temel faktörlerden olmuştur.³⁵¹

Asım Kömürcüoğlu tarafından 1946 tarihinde hazırlanan Konya İmar Planı "Güzel Kent Hareketi"³⁵² benimsenerek hazırlanmıştır.³⁵³ Planın öncelikli hedefleri denetimsiz ve çarpık oluşmuş kentsel düzenin denetim altına alınması, anıt eserlerin ve çevrelerinin yapılardan temizlenerek açılması ve kent içinde oluşmuş boşlukların düzenlenmesi ile ulaşım gibi bazı altyapı eksikliklerinin giderilmesi olmuştur.

Konya İmar Planı'nın temel ilkesi hem konut hem sanayi alanları için gelişme sahasının kentin batı ve güneybatı yönünde tanımlanması olmuştur. Bu ilke çerçevesinde sanayi bölgesinin güneybatıda konumlandırılmasının şehrin batısından geçen demiryolu ile ilgisi yadsınamaz. Şehrin kuzeyinde İstanbul ve Ankara otoyolu, doğusunda Adana ile güneyinde Karaman ve Mersin otoyolları ve bunların şehiriçi bağlantılarını içeren ve şehrin etrafını dolaşan bir çevre yolu planlanmıştır.

Güzel kent yaklaşımının en yoğun hissedildiği güzergah Alaeddin Tepesi ile Mevlana Müzesi arasında açılan bulvar olmuştur. Yine bu yaklaşımın bir diğer önemli unsuru olan mesire alanı olarak Alaeddin Tepesi, Dede Bahçesi ve Konya Fuar alanı

³⁵⁰ Mahmut Serhat Yenice, a.g.t. 2005, s. 51.

³⁵¹ Mahmut Serhat Yenice, a.g.t. 2005, s. 52.

³⁵² The City Beautiful Monument, detaylı bilgi için bkz. Atilla Gürsel, "Spine" As The Constructive Element Of The City: case Study Tirana, Albania", Orta Doğu teknik Üniversitesi Kentsel Tasarım Bölümü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012, s. 15-23.

³⁵³ Mahmut Serhat Yenice, "Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekânsal Gelişimi", Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, S. 4, Erciyes 2012, s. 344-345.

planlanmıştır. Güzel kent ekolünde vurgulanan tarihi eserler ve geniş bulvarlar Alaeddin Tepesi Mevlana Müzesi aksı dışında Atatürk Heykeli ile İstasyon Caddesi arasında da kullanılmıştır. İstasyon ve sanayi bölgesinin yakınında konumlandırılan işçi evleri (örnek evler) olarak tanımlanan yeni konut bölgelerinde 2-3 katı geçmeyen ve bahçeli konut tipolojisinin seçimi de güzel kent yaklaşımında görülen bir özelliktir.

Asım Bey Konya İmar Planı'nda yeni kurulan Cumhuriyet'in hedeflediği modern ilkeleri benimsemiş ve bu yaklaşımla şehir içine geniş bulvarlar, kent meydanları, büyük parklar ve stadyum konumlandırmıştır. Resmigeçit ve tören alanı olarak Valilik önündeki Hükümet Meydanı belirlenmiş ve burada bir Cumhuriyet Abidesi planlanmıştır. Alman şehirci Jansen'in Ankara Planı sonrası başlayan bahçeli ev modeli şehrin modern yerleşim alanı olarak tanımlanan istasyon bölgesinde uygulanmıştır.³⁵⁴

Konya, Asım Kömürcüoğlu'nun 1946 tarihli imar planından sonra; 1954 yılında Feyzan ve Leyla Baydar, 1966 yılında Haluk Berksan ve Yavuz Taşçı, 1983 ve 1999 yıllarında yine Yavuz Taşçı tarafından planlanmıştır.

³⁵⁴ Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S., "Tarihî süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi." *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.5, Konya 2015, s. 25-26.

3.6.4. Adıyaman İmar Planı

Adıyaman coğrafi konumu itibariyle güneyde Mezopotamya, doğuda İran, kuzeyde Doğu Anadolu ve Kafkasya, batıda İç Anadolu bozkırları arasında binlerce yıldır eski medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır.³⁵⁵ Selçuklu akınlarıyla Türkleşmeye başlayan Adıyaman, Artuklular, Eyyübler, Memlükler, Osmanlılar arasında el değiştirmiştir.³⁵⁶ Fırat nehrinin kuzeyinde hafif eğimli bir yamaç üzerine kurulmuş olan şehrin ilk imar edileceği tarihlerde Malatya, Gaziantep ve Urfa'ya bozuk yollarla bağlı olduğu Asım Bey tarafından ifade edilmiştir.³⁵⁷ Adıyaman'ın altmış kilometre batısında bulunan ve Malatya-Adana demiryolu üzerinde bulunan Gölbaşı istasyonu, şehre en yakın demiryolu olup işlek bir karayolu ile merkeze bağlı bulunmaktadır. Şehir merkezinde bulunan tepenin etrafını işlek bir ana cadde çevirmektedir. Bu caddeye kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinde şehri yakınlardaki kasabalara bağlayan birçok cadde bağlanmaktadır.

Asım Bey'in raporunda Adıyaman, 700 rakımla daha çok tarımsal ekonomiye sahip bir ziraat şehri ve yakınlarında bulunan il merkezlerinin hinterlandı olarak değerlendirilmiştir. Bölgeye yaz-kış kuzey rüzgarları, ilkbaharda doğu ve sonbaharda batı rüzgarları hakimdir ve bunlardan kuzey rüzgarı diğerlerinden daha kuvvetlidir. Asım Kömürcüoğlu Adıyaman'ın kuzey, doğu ve batı yönlerinde yerleşim ve gelişime, daha uygun olduğunu belirtmiştir.

Şehrin ortasında ve 25 metre kadar yüksek bulunan toprak tepe (höyük) üzerinde Asım Bey keşif yaptığı sırada bir kale veya herhangi bir eski eser görmemiştir. Şehirde bulunan Adıyaman Ulucami, Eski Saray Cami ve Minaresi, Kap Camii ve Minaresi, Çarşı Cami korunacak eski eserlerden olarak tespit edilmiştir.³⁵⁸

Asım Bey şehrin imar planını hazırlamaya başladığında Adıyaman'ın nüfusu yaklaşık 12.000 kadar hesaplanmış ve 50 senelik yeni imar planında nüfusun 23.000 olacağı İmar Fen Kurulunca kabul edilmiştir. Asım Kömürcüoğlu bu bilgiler doğrultusunda hazırladığı imar hazırlık projesinde şehrin doğu, kuzey ve batı yönlerinde konut, orta kısımlarında ticaret ve güney yönünde de sanayi kuruluşlarına yer ayırmıştır.

³⁵⁵ Murat Gökhan Dalyan, *Başlangıcından 1570 Yılına Kadar Adıyaman Tarihi*, Yeni Reform Matbaacılık, Ankara 2007, s. 4-55.

³⁵⁶ Murat Gökhan Dalyan, *Selçuklular Zamanında Adıyaman (Samsat-Kâhta-Keysun-Gerger-Gölbaşı)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2003, s. 31-94.

³⁵⁷ Asım Kömürcüoğlu, "Adıyaman Kasabası İmar Projesi", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 126-128.

³⁵⁸ Asım Kömürcüoğlu, "Adıyaman Kasabası İmar Projesi", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 127.

Bu vaziyete göre hazırlanan 1/4000 ölçekli Adıyaman ön imar projesinde kale çevresini dolaşan cadde ve yollar genişletilerek etrafları yeşillendirilmiştir. Tarihi Adıyaman Kalesi'nin üzerinde bulunduğu höyüğün kuzeydoğu yönünde küçük bir meydan oluşturulmuş ve kentin ticaret merkezi küçük bir çarşı halinde bu çevrede konumlandırılmıştır. Yeni oluşturulan küçük meydandan kuzey yönüne doğru bir bulvar açılarak buraya devlet ve belediye binaları ile halk evi, kent oteli, postane binası, numune hastanesi yerleştirilmiştir. Bulvarın doğu yönünde açılan bir ana cadde ile buraya yerleştirilmiş olan stadyum ve çevresindeki konut alanlarına ulaşım sağlanmıştır. 1/2000 ölçekli ön imar projesinde bulvar üzerindeki öğeler ve gelişim vaziyetleri detaylıca gösterilmiştir.³⁵⁹ Bunlardan sonra da mesleğinde tevazu göstererek çizdiği planların şehircilik uzmanları tarafından yerinde incelenmesi sonrası uygulanacağından bahsederek raporu sonlandırmıştır.

İller Bankası A.Ş. arşivinde bulunan belgelerde Asım Kömürcüoğlu'nun çizdiği Adıyaman imar planının 26 Ekim 1946 tarihinde onanarak yürürlüğe girdiği öğrenilmiştir. Asım Bey Adıyaman şehrinin imar planını *Arkitekt Dergisi*'nde 1947 yılında 185-186 sayısında yayınlamıştır. Adıyaman imar raporunda her projesinde yaptığı gibi önce şehrin tarihini, karakterini, coğrafyasını, eserlerini tahlil etmiş, daha sonra şehir için çizmiş olduğu imar planını açıklamıştır.³⁶⁰

Asım Kömürcüoğlu Adıyaman'ın imar planını çizerken de Konya imar planında yaptığı gibi "Güzel Kent" akımına bağlı kalmıştır. Güzel Kent akımının gerektirdiği gibi öncelikle tarihi eserlerin korunması ve çevrelerinin açılması planlanmıştır. Daha sonra şehrin en işlek yerinde bir bulvar açılarak belediye, halk evi, postane gibi binalar burada konumlandırılmıştır. Adıyaman imar planında kentin odak noktası aynı Konya örneğindeki gibi şehir merkezinde bulunan höyük olarak belirlenmiş, gelişim yönü ise Konya'dan farklı olarak doğu, batı ve kuzeyde iskan, güneyde ise sanayi olarak tespit edilmiştir.

Adıyaman 1 Aralık 1954 tarihinde 6418 sayılı kanun ile il sıfatını alarak Malatya'nın bir ilçesi olmaktan çıkmıştır. Asım Kömürcüoğlu'nun 1946 tarihli imar planından sonra; 1957 yılında Mesut Evren, 1968 ve 1979'da Hasan Öncüoğlu, 1988'de Semra Kutluay ve 1996'da Mehmet Ünal tarafından imar planları hazırlanmıştır.

³⁵⁹ Asım Kömürcüoğlu, "Adıyaman Kasabası İmar Projesi", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 128.

³⁶⁰ Asım Kömürcüoğlu, "Adıyaman Kasabası İmar Projesi", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 126-128.

3.6.5. Ödemiş İmar Planı

Osmanlı arşiv kayıtlarında en erken 1583 tarihinde Aydın evkaf defterinde, Mekke'ye vakfedilen köyler arasından “Otamış” adıyla yer alan Ödemiş, 16. yüzyılda Tire ile Birgi arasında birkaç evden ibaret küçük bir köydür.³⁶¹ Osmanlı hakimiyetine kadar bölgede çoğunlukla yüksek tepelerde yer alan yerleşimlerin, Osmanlı yönetimindeki uzun barış dönemiyle beraber yerini alçak ovalara bırakması Ödemiş'in gelişmesi yolunda ilk adım olmuştur. Ödemiş'in şehirleşmesinde bir diğer adım 1684 yılında Ödemiş oymağının göçebeyken burayı yurt edinmeleri ve yerleşik hayata geçmeleri sayesinde olmuştur.³⁶² 19. yüzyıla gelindiğinde Ödemiş, çevresindeki mahallerin gereksinimleri karşılayan bir kaza merkezine dönüşmüştür.³⁶³

Ödemiş'in kentsel gelişimi şehir merkezinde bulunan iki cami etrafında ticaret ve zanaat dükkanları ile başlamıştır. Ödemiş'in coğrafi konumu ve çevre kasabalara ulaşım kolaylığı hızla göç almasına, Menderes Havzasında bulunan meslek erbabları için cazibe merkezine dönüşmeine sebep olmuştur. Yedi mahalleye sahip olacak kadar büyüyen şehir 1850 yılına kadar Aydın iline bağlı kalmıştır. 1850 yılında İzmir'e bağlanan Ödemiş'te, 1876 yılında ilk belediye teşkilatı kurulmuş, 1877 yılında ise ilk belediye binası inşa edilmiştir.³⁶⁴

Ödemiş'in nüfusunun giderek artması ve yapılan mesleklerin çeşitlenmesi, merkezde bulunan iki cami arasına arasta yapılmasına vesile olmuştur. Ödemiş'in merkezinde bulunan Koca Cami'nin kuzeyinde Rumların dükkan ve iş merkerleri, daha ileride ise kilise ve konutları yer almıştır. Caminin güneyinde ve batısında çoğunlukla Türkler yerleşmiş, doğusunda ise mezarlıkları bulunmuştur. 18. ile 20. yüzyıl arasında şehrin yoğun ticaret hayatı sebebiyle Ödemiş'e on iki adet han inşa edilmiştir. Şehrin güneyine 1888 yılında demiryolu hattı çekilmiş, 1892 yılında ise yirmi yatak kapasiteli ilk hastanesi inşa edilmiştir. 19. Yüzyılın sonlarında şehrin çeşitli yerlerinde sayıları otuzu geçen medreseler ve Yukarı Küçük Menderes Havzası'nın tek ortaokulu olan Ödemiş Rüştüyesi inşa edilmiştir.³⁶⁵

³⁶¹ Mehmet Başaranbilek, *Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Mekan Bağlamında İrdelenmesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002, s. 13.

³⁶² Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 15.

³⁶³ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 15.

³⁶⁴ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 17.

³⁶⁵ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 19.

I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı'da çözümler başlayınca Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'i, 30 Mayıs 1919'da Ödemiş'i işgal etmiştir. Ödemiş 3 yıl 3 ay 3 gün sonra işgalden kurtarılmış ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle savaş izlerini silmeye başlamıştır.

Şehir genel hatlarıyla güney batıdan kuzey doğuya hafifçe yükselen bir arazide, kuzeyden başlayarak güneye doğru genişleyen bir üçgen tarzında kurulmuştur. Üçgenin tepe noktasında 1922 tarihinde mübadele ile yurdu terkeden Rumların kurdukları mahalleler, güneye doğru genişçe kısımda ise Türk mahalleleri yer almıştır. Türk mahallelerinde Türk sivil mimarisinin örnekleri olabilecek birkaç ağa konağı dışında geri kalan yapılar genellikle kerpiç malzemeli, tek katlı, mimari değer taşımayan yapılar olmuştur. Yerli Rumların inşa edip mübadelede terkettikleri ve Balkanlardan gelen muhacirlerin iskan edildikleri kuzeydeki gayrimüslim mahallesindeki binalar daha sağlam ve düzgün, sokaklar ve caddeler daha geniş ve temiz olmuştur.³⁶⁶

Ödemiş'in ilk çağdaş anlamda imar çalışmaları 1927-1935 yılları arasından Belediye Başkanı olarak görev yapan Askeri Doktor Mustafa Şevket Bengisu döneminde yapılmıştır. Bengisu, ömrünün çeşitli dönemlerinde yurtdışında bulunmuş bir şahıs olarak Ödemiş'in imarı, modernleşmesi ve planlı bir cumhuriyet kentine dönüşmesinde çok katkı sağlamıştır. 1927-1935 yılları arasında iki dönem yaptığı belediye başkanlığı sırasında not defterine yazdığı "Ödemiş, küçük bir Paris olacak" yazısı kendisinin vizyonunu ve bu işteki motivasyonuna bir örnektir.³⁶⁷ Ödemiş'in moderleşmesini sağlayan ve küçük bir Osmanlı kasabasından çağdaş bir Cumhuriyet kenti yaratan Bengisu, çevre mahallere ulaşım için yollar açmış, şehir merkezinde belediye çevresini istimlak ederek bulvar ve caddeler oluşturmuştur. Şehir merkezinde mezarlık kaldırılarak burası parka dönüştürülmüş ve Hükümet Binası gibi bazı önemli binalar burada konumlandırılmıştır.³⁶⁸ Kent merkezinde cadde ve sokaklara granit taşı döşenmiştir.

1931 yılında Belediyeler Kanunu çıkıp Nafia Bakanlığı bütün belediyelere yaptıkları imar çalışmaları için bir uzmana imar planı yaptırmalarını bildirince, Ödemiş için uzman şehirci Macar Scarpa ile anlaşılmıştır. Böylelikle Ödemiş, Cumhuriyet'in ilk planlı kentlerinden biri olmuştur.

³⁶⁶ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 20-21.

³⁶⁷ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 33.

³⁶⁸ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 25.

Ödemiş'in imarına çok emek veren bir diğer belediye başkanı olan Mutahhar Şerif Başoğlu (1943-1946) 1944 tarihinde Asım Kömürcüoğlu'nun da katılmış olduğu "Ödemiş Şehri İmar Planı Proje Müsabakası" açmıştır.³⁶⁹ Yarışma jürisinde belediye ve bakanlık yetkilileri dışında Alman Mimar Paul Bonatz, Alman Profesör Ernst Reuter, Fransız Henri Prost ile Mimar Gustav Oelsner gibi dönemin ünlü mimar ve şehir planlamacıları yer almıştır.³⁷⁰

1944 yılında 20.000 nüfuslu küçük bir Anadolu kasabası görünümünde olan Ödemiş'in imar planı yarışmasına Asım Kömürcüoğlu dışında dönemin önemli mimarlarından Kemal Ahmet Aru, Necmi Ateş, Feyza Tüzüner, Sabri Oran, Ratip Erhan, Orhan Sefa, Celile Berk, Selma Yönder ve İzzet Aydınoglu'nun katılmaları şehir planlamaya verilen önemi göstermiştir.³⁷¹ Ayrıca müsabakaya katılmak isteyen yarışmacıların bizzat Ödemiş'e gelerek burada ölçüm ve çizim yapmalarının istenmesi ve yine jüri heyetinin de Ödemiş'e gelerek teklif edilen planları yerinde incelemelerinin istenmesi, Ödemiş'te kent planlama işinin ne kadar ciddiye alındığının bir kanıtı olmuştur.³⁷²

Jüri 24 Kasım 1944 tarihinde toplanarak yarışmaya müracaat eden on üç projeyi tek tek incelemiş, jüri raporu *Arkitekt Dergisi*'nde yayınlanmıştır.³⁷³ Raporda jürinin kenti hangi başlıklar altında değerlendiği ve gelecekte nasıl bir gelişim gerektiği açıklanmıştır. Yarışmada birincilik ödülü verilmemiş, bunun yerine iki projeye ikincilik, iki projeye ise üçüncülük ödülü verilmiştir. Yarışmada projelerin çoğu imar planlarını muazzam abidevi yapılar ile programlamış, jüri tarafından bu durum uygun bulunmamıştır.³⁷⁴ Yine birçok imar planı Ödemiş'in 20-30 sene içerisinde çok büyüyeceğini düşünerek geniş çizilmiş bu durum da planların jüri tarafından elenmesine sebep olmuştur. Bazı imar planlarında Ödemiş şehir ve ticaret merkezi olan tarihi mahal öngörülen bir başka yere taşınmış heyet tarafından bu durum da eleştirilerek bu projeler elenmiştir. Elenen imar planlarının bir diğer eksiği de şehri boydan boya yeni bir yol şebekesiyle örerken tarihi merkezin kimliğini bozmaları olmuştur.³⁷⁵

³⁶⁹ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 26.

³⁷⁰ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 34-35.

³⁷¹ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 35.

³⁷² Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 35.

³⁷³ Anonim, "Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı" *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 50-55.

³⁷⁴ Anonim, "Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı" *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 50-52.

³⁷⁵ Anonim, "Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı" *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 50-52.

Jürinin yarışmaya katılan imar planlarında istediği; belediye önünde şehrin kalbini teşkil edecek bir meydan oluşturulması, şehrin güneyinde yer alan demiryolunun çözümlenmesi, İzmir’e giden ve şehir içinde kalan yolun iki taraflı olarak genişletilmesi olmuştur. Jüri konutların bahçeli ve iki katı geçmeyecek şekilde tasarlanmasını, şehrin ve Bozdağ’ın silüetini bozacak, çok katlı olarak planlanmamasını istemiştir. Şehrin çevreyolu ve demiryolu bağlantısının güzel programlanması jüri tarafında öncelik olmuştur. Jürinin beklentisi resmi binaların şehir merkezinde ve mütevazı bir şekilde planlanması olmuş bu konuda raporda; “*Lüzumlu mikyasin muhafaza edilebilmesinde, yetişmiş ve tecrübeli sanatkarın kıymet ve derecesi belli olur. Yoksa muazzam hayal mahsullerini ifade etmekle değil.*” ifadelerine yer verilmiştir.³⁷⁶ Jüriye göre bir iş en basit yöntemle halledilebilmişse başarılı olmuş demektir.

Yarışmada biricilik ödülü verilmeyip ikincilik ödülü Mimar Kemal Ahmet Aru, Orhan Sefa ve Celile Berk’e ait proje Mimar Selman Yönder, İzzet Aydınoglu projelerine verilmiştir. Üçüncülük ödülü Mimar Necmi Ateş ve Feyyaz Tüzüner ile Mimar Asım Kömürcüoğlu’nun projelerine verilmiştir.³⁷⁷

Asım Kömürcüoğlu çizdiği imar planında Ödemiş’in çevre illerin hinterlandı konumunda olduğunun bilincinde olarak, jürinin de istediği gibi mütevazı çözümler sunmuştur. Yine Ödemiş’in büyüme hızının çevrede bulunan İzmir, Aydın gibi merkezlere göre daha düşük olduğunu düşünerek jüriyle aynı fikirde olmuş ve bu doğrultuda fiziki olarak şehirden taşan ve ekonomik olarak da bütçeyi aşan bir imar planı hazırlamamıştır.³⁷⁸

Asım Bey daha önce hazırlamış olduğu ve gelecekte hazırlayacağı imar planlarında olduğu gibi Ödemiş’te de “Güzelkent” yaklaşımında bir tasarım yapmıştır. Kendisinin restoratör kimliğiyle sahip olduğu tarihi eserleri koruma bilinci sayesinde Ödemiş’in şehir merkezi neredeyse tamamen bir çarşı vaziyetinde korunmuş, yalnızca Belediye ile Valilik Binaları çevresinde ve ana arterler arasında bulvarlar oluşturulmuştur. Şehrin içinden geçen İzmir yolu ise çift taraflı genişletilerek diğer cadde ve bulvarlarla bağlantısı sağlanmıştır.³⁷⁹

³⁷⁶ Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı” *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 54.

³⁷⁷ Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı” *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 55.

³⁷⁸ Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı” *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 53.

³⁷⁹ Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı” *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 53.

Ödemiş şehir planını gayet mütevazî ve uygulanabilirliği olacak şekilde hazırlayan Asım Kömürcüoğlu Cumhuriyet ile birlikte şehirlere dahil olmaya başlayan stadyumu çarşının doğusunda, konut alanlarını da onun çevresinde konumlandırmıştır. Stadyum dışında güzelkent yaklaşımının bir diğer önemli özelliği olan yeşil alanlar şehir merkezinde mümkün olan her boşlukta ve özellikle demiryolu etrafında konumlandırılmış, kuzeybatıda ise geniş bir yeşillik alan bırakılmıştır.³⁸⁰

Asım Kömürcüoğlu'nun Ödemiş için hazırladığı imar planı yarışmada üçüncülük derecesi almış ve uygulanmamıştır. Fakat günümüz Ödemiş şehri Asım Bey'in planında tasarladığı görünüme çok benzer bir görünümde-dir. Örneğin Ödemiş Şükrü Saraçoğlu Stadyumu Asım Kömürcüoğlu'nun planladığı yerde bulunmaktadır. Ödemiş'in 1948, 1968 ve 1985 tarihlerinde tekrar imar planı hazırlanmış ve uygulanmıştır.³⁸¹

³⁸⁰ Anonim, "Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı" *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 53.

³⁸¹ Mehmet Başaranbilek, a.g.t., s. 36-45.

3.7. Diğer Çalışmaları

Asım Kömürcüoğlu'nun İstanbul Beyazıt Meydanı Havuzu ile çevre düzenlemesi ve İzmir Cumhuriyet Meydanı Atatürk Heykeli kaidesi ile çevre düzenlemesi gibi erken tarihli küçük ölçekli şehir planlama çalışmaları –*diğer çalışmaları*- başlığı altında incelenmiştir. Bu örneklerle ek olarak İzmir'de Doktor Mustafa Enver Bey'in heykelinin de kaidesini yaptığı bilinen Asım Bey'in³⁸² ilgili çalışmasına ait bilgi ve belgeye rastlanamadığından ayrı başlık açılmamıştır.

Asım Kömürcüoğlu tarafından iç dekorasyonu müze şeklinde yapılan ve Seyyar Sergi adı altında tüm Avrupa Limanlarını dolaşan Karadeniz Vapuru işi de yine bu başlık altında ele alınmıştır.

Asım Kömürcüoğlu'nun Büyükada Mezarlık Projesi ile Küçüksu Plajı düzenleme işi de diğer çalışmaları altında değerlendirilmiştir.

³⁸² Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1932, s.5.

3.7.1. Beyazıt Havuzu

Bizans Döneminden beri İstanbul'un en önemli mekanlarından biri olan Beyazıt Meydanı bulunduğu konum itibarıyla çağlar boyu her dönem eserlere ve dönüşümlere ev sahipliği yapmıştır. İstanbul'un fethine kadar İstanbul'un en geniş forumu³⁸³ görevini üstlenen meydanda fetih sonrası Eski Saray, ilerleyen yıllarda ise II. Bayezid'in inşa ettirdiği Bayezid Külliyesi yer almıştır. 1826 tarihinde Eski Saray'ın yeri Seraskerliğe verilmiş, 1866 yılında ise Fransız mimar Bourgeois tarafından günümüzde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılmakta olan bina yaptırılmıştır. Aynı tarihlerde Seraskerlik kapısı olarak kullanılan Beyazıt Meydanı'nın kuzey yönünden sınırını tayin eden eklektik üslupta bir yapı daha inşa edilmiştir. Yıllar süren yapılaşma sonucu meydan gittikçe küçülmüş, merkezi konumu sebebiyle çeşitli sivil ve ticari yapılaşmaya da şahit olmuştur. Sultan II. Abdülhamid döneminde Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1889 tarihli gezisi için meydanı dolduran bu çarpık oluşumlar kaldırılmış ancak bu değişim kalıcı olmamış meydan kısa sürede eski karmaşasına geri gömülmüştür.

19. yüzyılın sonlarında şehircilik faaliyetlerinin hız kazanmasıyla birlikte Beyazıt Meydanı ve meydana bağlanan yolların açılması, genişletilmesi gündeme gelmiş, bu hususta görevlendirilen Paris Elçisi Salih Münir Paşa tarafından Joseph-Antoine Bouvard'a teklif götürülmüştür. Bouvard İstanbul'a gelip yerinde gözlem yapmadan yalnız kendisine gönderilen İstanbul fotoğraflarına bakarak hazırladığı planlarda, Beyazıt Meydanı'nda İstanbul tarihinde hiç gerçekleşmemiş bir şehir merkezi oluşturmuştur. Bu planda aks Seraskerlik kapısına göre belirlenmiş ve meydan Beyazıt Medresesi de yıkılarak genişletilmiştir. Harbiye Nezareti'nin karşısına Belediye Sarayı konumlandırılan Bouvard bu aks üzerinde meydanı dört eşit dikdörtgene bölüp her bir dikdörtgeni ortasında fıskiye havuzları ile tasarlamıştır. Topografyayı ve bölgedeki eğimi hiç hesaba katmayan bu planda diğer bir mahzur tarihi eserleri de gözden çıkarılmış olmasıdır.³⁸⁴ Beyazıt Meydanı'nın çevresindeki tarihi eserler ve eğimli topografyası yüzünden büyütülemeyeceği anlaşıncaya bu sefer meydana koyulacak ideolojik bir öğe ile anlamı büyütülmek istenmiştir. Kasım 1912'de Bulgaristan'a karşı kazanılan Çatalca Muharebesi onuruna Beyazıt Meydanı'na aslan heykeli konulması düşünülmüştür.³⁸⁵

³⁸³ Zeynep Çelik, "Değişen İstanbul 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti", *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul 1998, s. 17.

³⁸⁴ Zeynep Çelik, a.g.m., s. 90-92.

³⁸⁵ Sevinç Bayrak, *Bir Meydan Öyküsü Beyazıt (1914-1964)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019, s. 19-20.

Dini kabuller dolayısıyla vazgeçilen bu aslan heykelinden sonra, 1916 yılında Çanakkale Zaferi şerefine Avusturya Kralı tarafından gerçek ölçülerde ahşap bir top (Hatıra-i Celadet Topu) hediye edilmiştir. Beyazıt Meydanı'na konulan bu top üzerine çakılan altın, gümüş ya da demir çivilerle gazilere halktan bağış toplanmış ancak savaşın gidişatının değişmesi üzerine bir sene içerisinde yerinden kaldırılarak Askeri Müze'ye taşınmıştır.³⁸⁶

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Harbiye Nezareti'ni bombalamak isteyen İngiliz uçaklarının, binayı denk getiremeyip Beyazıt Meydanı'nı harap etmesi sebebiyle, Cumhuriyet kurulduğu gibi ilk yılında Beyazıt Meydanı'nın imar edilmesi için çalışmalar başlamıştır.³⁸⁷ Beyazıt Meydanı düzenlenmesi işi erken Cumhuriyet döneminin büyük projelerinden biri olmuştur. Asım Kömürcüoğlu bombalar ile açılan geniş çukurların doldurulmak yerine birleştirilmesi ile büyük bir eliptik havuz oluşturulmasını böylelikle zaten dar olan meydanda bile yedi metreyi aşan eğime bir çözüm bulmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda yüzyıllar boyunca yangınlar yüzünden çok canı yanan İstanbul'a bir çare sunmayı, havuzun ihtiyaç halinde yangın söndürmek için kullanılmasını amaçlamıştır. Havuz ile Beyazıt Meydanı'nda trafiğe de bir çözüm getirmiş, böylelikle şehir içi tramvay, dolmuş ve minibüsleri havuz etrafında tur atarak ring atmaya başlamıştır. Kısa bir sürede sosyal bir kimlik edinen havuz halkın buluşmak için sözleştiği bir merkez, kesintisiz oturma alanlarıyla şehrin göbeğinde adeta bir nefes alma noktası olmuştur. Meydanın doğu ve batı yönündeki Osmanlı erken klasik devir mimarisi cepheleriyle kuzey yönünde bulunan eklektik mimari arasında dingin bir denge unsuru oluşturan havuz ve çevresindeki çiçek tarhları kimileri tarafından çok beğenilirken, bir kesim insan tarafından ise ortadan kaldırılana kadar eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Daha havuz inşa edilirken “*Kel başa şimşir tarak!*” ve “*Vali Haydar Bey, Beyazıt Meydanı'nda küçük bir Marmara inşa ediyor*” başlıklarıyla tenkit dolu haberlere konu olmuştur.³⁸⁸

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni kurulan ideolojiyle birlikte, kamusal meydanlar bir kat daha önem kazanmış, milli birlik ve beraberliği güçlendiren milli bayramlar buralarda kutlanmaya başlanmıştır. Ancak kökeni Fransız Devrimi sonrası şenliklere dayanan kortej yürüşü ve onları selamlayan kitlelerin İstanbul'un sahip

³⁸⁶ Beşir Ayvazoğlu, *Üçüncü Tepede Hayat*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2012, s. 162-163.; Sevince Bayrak, a.g.e., s. 21.

³⁸⁷ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 163-164.

³⁸⁸ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 204.; Sevince Bayrak, a.g.e. s. 44.

olmadığı bu bulvarlara ve meydanlara sığması söz konusu olamamıştır. Bir yandan bayramların kutlanış şekli batıya uyarlanmaya çalışılırken, bir yandan da İstanbul Meydanları yeni rejim ile canlandırılmaya çalışılmıştır.³⁸⁹ Bu dönemde yapılan bir diğer önemli çalışma ise tarihi yapıların etrafını kaplayan sivil ve ticari yapılaşmaların temizlenerek, abidelerin ortaya çıkarılması olmuştur.³⁹⁰ Yapılan bu istimlakler ile meydan istenilen genişliğe yine kavuşamamıştır.

Beyazıt Meydanı'nın çeşitli sebeplerle genişletilememesi ve kortej yürüyüşüne uyarlanamaması üzerine, yeni rejimin simgesi olacak, Taksim Meydanı'ndaki Cumhuriyet Anıtı gibi Beyazıt Meydanı'nda da İnkılap Anıtı inşası düşünülmüştür. Bu fikirde belli kesimlerce eleştirilmiş, meydanın zaten Bizans döneminden beri kesintisiz olarak, klasik Osmanlı, geç dönem Osmanlı eserleriyle dolu olduğunu, birde çağdaş bezemelere sahip bir anıt eklenirse, buranın “anıtlar mezarlığı” olacağı ve meydanı daha da daraltıp kalabalıklaştıracığı fikri hakim olmuştur.³⁹¹

Beyazıt Meydanı önce ebatça büyütülmek istenmiş, etrafındaki tarihi eserler ve kot farkı sebebiyle buna imkan olmadığı anlaşıncı, meydana tüm İstanbul'dan görülecek büyüklükte bir abide yapılmak istenmiş, bunun da mümkünatı kalmayınca, meydana ebatça küçük fakat anlamca büyük bir eser yapılmak istenmiş, bunun için çeşitli yarışmalar açılmış, fakat yarışmalardan bir netice alınamamıştır. Mimar Zeki Sayar Beyazıt Meydanı'na bir anıt koymanın imkansız olduğunu, çünkü meydanın kendisinin başlı başına bir anıt olduğunu *Arkitekt Dergisi*'nde yayınladığı yazılarında savunmuştur.³⁹²

Beyazıt Meydanı en ağır eleştirilerinden bazılarını Fransız hayranı Yazar ve Gazeteci Peyami Safa tarafından almıştır. *Milliyet Gazetesi*'nde 10 Ekim 1956 tarihinde yayınlanan “İstanbul'un Meydanları” başlıklı yazısında; meydanda tramvay, dolmuş durağı olmaması, Beyazıt Havuzu'nun etrafında olduğu gibi halkın oturmaması ve civarındaki dükkanların vitrinlerinin belli bir standartta olması gerektiği fikrini ifade etmiştir.³⁹³ Ayrıca Safa “meydandaki arızalardan biri, çirkin ve gereksiz” derken, Turgut Cansever “alakasız bir su yüzeyi” demiş, Sedat Ekrem Koçu ise havuzun meydanı öldürdüğü fikrini açıkça dile getirmiştir.

³⁸⁹ Sevince Bayrak, a.g.e., s. 15.

³⁹⁰ Abidin Daver, Safa Günay; *Güzelleşen İstanbul*, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s. 32-35.

³⁹¹ Sevince Bayrak, a.g.e., s. 20, 26.

³⁹² Zeki Sayar, “Belediye ve İmar İşlerine Bir Bakış”, *Arkitekt*, S. 303, İstanbul 1961, s. 55,77.

³⁹³ Sevince Bayrak, a.g.e., s. 40-41.

Demokrat Parti yönetiminde İstanbul imar hareketlerinin ilk iki yılı Beyazıt Meydanı'nın ve Havuzu'nun yıkılması ile geçmiştir. Dönemin hakim şehir planlama anlayışına göre ilk ve en büyük adım yıkmaya başlamak olmuş, geri kalan detayların çorap söküğü gibi geleceği düşünülmüş fakat Beyazıt Meydanı bu düşünceye uymayan, yıktıkça işlerin zorlaştığı nadir bir örnek olmuştur.³⁹⁴

Mimar Sedad Hakkı Eldem meydan için iki proje çizmiştir. İlk önerisinde havuzu kaldırarak, cami ile medrese arasında tekrar bir bağ kurmayı ve trafiği mümkün oldukça azaltmayı hedeflemiştir. Böylelikle Beyazıt Havuzu kaldırılmış ve meydanda onlarca yıl sürecektir bir inşaat hali başlamıştır. Ortaya çıkan sonucun kamuoyunda memnuniyet uyandırmaması üzerine Eldem'e yeniden teklif götürülmüş, aynı zamanda yerli ve yabancı mimarlardan da fikir alınmaya çalışılmıştır.³⁹⁵

Havuz yıkıldıktan sonra meydanın imarı için yurtiçinden ve yurtdışından önemli isimler ön plana çıkmıştır. Birbirinden farklı görüş belirten bu figürlerden Alman Mimar ve Şehircilik uzmanı Hans Högg Beyazıt Meydanı'na iki katlı bir tasarım yapmıştır. Yer altına ya bir kapalı çarşı ya da bir tiyatro konumlandırmayı planlayan Högg seviyesi yükselmiş olan meydana bu sefer iki tane havuz ile bir düzenleme kurgulamıştır. Aynı zamanlarda Bursa'nın imar planını hazırlamakta olan ve İller Bankası Planlama Müdürlüğü'nde görevli danışman olan İtalyan Mimar ve Şehir Plancısı Luigi Piccinato ise, Beyazıt Meydanı'nın seviyesinin Högg planının aksine alçaltılmasını teklif etmiştir.³⁹⁶

Beyazıt Meydanı'nın yeniden düzenlenmesi işinde yabancı mimarların projelerinden daha çok Türk mimarların projeleri gündemi doldurmuştur. Eldem ilk projesinin kamuoyu tarafından beğenilmemesi üzerine Beyazıt Meydanı için ikinci bir proje hazırlamıştır. Eldem ilk önerisinden farklı olarak meydanı tamamen trafikten arındırmış ve yayalaştırmıştır. Bu projesinde aksı Seraskerlik Kapısı doğrultusunda belirleyen Eldem eğimle, meydanı üç taraçaya bölerek ve bir deste merdiven ekleyerek başa çıkmıştır. Bu projesi çeşitli sebeplerle uygulanamayan Eldem'in Beyazıt Meydanı'nın odak noktasına önceden çok eleştirdiği eliptik havuzun bir benzerini konumlandırması dikkat çekici olmuştur.³⁹⁷

³⁹⁴ Sevinç Bayrak, a.g.e., s. 81.

³⁹⁵ Sevinç Bayrak, a.g.e., s. 75-77.

³⁹⁶ Sevinç Bayrak, a.g.e., s. 67-69.

³⁹⁷ Sevinç Bayrak, a.g.e., s. 78-79.

Beyazıt Meydanı'nın düzenlenmesi için 1960 senesinin mart ayında Mimar Hans Högg, Luigi Piccinato ve Turgut Cansever arasında bir yarışma açılmıştır. Yarışmayı kazanan Turgut Cansever hazırladığı projesinde bu kadar önemli yapılarla çevrili bir meydanda ana aks belirleyememiş; Beyazıt Camii, Medresesi ve Seraskerlik Kapısı yönünden çeşitli açılarla çıkan aksları meydan düzleminde çakıştırmıştır. Meydanın ana problemi olan eğimle başa çıkmak için yüksek duvarlarla güçlendirilmiş setler planlanmıştır. İki aşamada gerçekleştirilecek olan meydanın ilk aşaması setleri ve duvarları inşa etmek olarak belirlenmiş, setleri tutan duvarların önüne ise ikinci adım olarak eski tarzda ahşap küçük dükkanlar inşa edilecek ve Beyazıt Meydanı kadim haline döndürülecektir. Fakat duvarlar inşa edilmeye başlandığı andan itibaren kamuoyunda büyük bir eleştiri başlamış, gazetelerde “Beyazıt Meydanı'nda Çin Seddi” başlıklı haberler yayınlanmıştır.³⁹⁸ Cansever'in projesi Tanzimat'tan beri Meydanı açmaya, boşaltmaya, genişletmeye çalışan bir grup tarafından beğenilmemiştir. Çünkü mimarın önerdiği düzen meydanın bütüncül anlaşılmasından ziyade daha çok parça parça bölmüştür. Turgut Cansever yoğun eleştirilere dayanamayarak 1964 yılında istifa etmiş ve meydanın ikinci adımı olan ve duvarların hantallığını örtmesi planlanan ahşap dükkanlar uygulanamayarak proje yarım kalmıştır. 1987 yılında meydan için yeniden bir yarışma açılmış ve yarışmayı Fatma Vedia Dökmeci ile Yaprak Karlıdağ'ın ortak projesi kazanmıştır. Bu proje de eğim dolayısıyla iki katmanlı kurgulanmış ve yine peyzaj elemanı olarak havuz kullanılmıştır. Çeşitli gerekçelerle bu proje de uygulanamadan rafa kaldırılmıştır.³⁹⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Beyazıt Meydanı'nda inşa edilmiş olan havuz ile ilk şehircilik çalışmalarından birine imza attığını bildiğimiz Asım Kömürcüoğlu birçok problemi çözmeyi amaçlamıştır. Meydandaki eğim, trafik ve İstanbul yangınları için su ihtiyacı bu problemlerden bazılarıdır. Eliptik gövdeli havuz bir yandan kibleye dönük olan Beyazıt Camii ile kuzeyde yer alan Seraskerlik Kapısı arasındaki aks uyumsuzluğunu yumuşatırken bir yandan da meydanda bulunan çeşitli tarihsel dönemlere ait bezeme özellikleri bulunan yapılar arasında dingin bir denge unsuru olmuştur. Var olduğu yıllar boyunca çeşitli sebeplerle farklı meslek gruplarından olan sanat adamları tarafından çok eleştirilse de asıl kıymeti yıkıldıktan sonra ortaya çıkmıştır.

³⁹⁸ Sevince Bayrak, a.g.e., s. 53-54.

³⁹⁹ Yaprak Karlıdağ, Vedia Dökmeci; “Meydanlar: Beyazıt Meydanı ve Çevre Düzenlemesi Kentsel Tasarım Proje Yarışması” *Mimarlık ve Dekorasyon*, S. 101, İstanbul 2001, s. 58-68.

Havuzun yıkılmasıyla birlikte bitmeyen bir şantiye alanına dönen meydan birçok mimar tarafından teklif edilen ve ancak yarım olarak uygulanan projelerden sonra 1964 yılında tekrar bir havuzla çözümlenmek istenmiştir. Belediyenin önyak olduğu yeni havuz projesi yıllar içinde Beyazıt'a harcanan milyonlar sonrası bütçe yetersizliği sebebiyle rafa kaldırılmıştır.⁴⁰⁰ Havuz yıkıldıktan sonra hemen her teklif veren mimarın projesinde yine havuz kullanması dikkat çekici bir unsur olmuştur. Günümüzde de Beyazıt Medresesi önünde dikdörtgen formlu fıskiyeli başka bir havuz peyzaj mimarisinde kullanılmıştır.

Mimar Zeki Sayar Arkitekt Dergisi'nde yayınladığı “Bayazıt Meydanından Alacağımız Ders!” başlıklı yazısında Beyazıt Meydanı ve Havuzu'nun başına gelenler sebebiyle hem meslektaşlarını hem yetkili idarecileri şu cümleler ile eleştirmiştir: *“Şehircilerimiz Bayezıt'ta bu tatbikatla ne elde etmek istemişler, fakat neyi tahakkuk ettirmişlerdir. Evvelce, o havuzu ile beğenmediğimiz meydanın bugünkü dağınık, irtibatsız ve ruhsuz, Bayezıt'tan daha çok güzel olduğunda herkes müttefiktir. Meydanın ne eski ölçüsü, ne tarihî havası, hiç bir şeyi kalmamış, sadece büyük yolların kavuşağı haline gelmiş bir takım mânâsız setler, çirkin refüjler manzumesi olmuştur.”*⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Sevince Bayrak, a.g.e., s. 46.

⁴⁰¹ Zeki Sayar, “Bayazıt Meydanından Alacağımız Ders!”, *Arkitekt*, S. 291, İstanbul 1958, s. 53-54.

3.7.2. Karadeniz Vapuru

Seyyar Sergi konusu Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine ilk olarak Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey⁴⁰² sayesinde gelmiştir. Kendisi, 1926 yılı içerisinde Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde açılacak fuarlardan bahsettikten sonra, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayi ürünlerinin de aynı şekilde bir fuar ile tanıtılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Ancak bu girişimin yüksek masraflarından ve Avrupa'dan ziyaretçi gelip gelmeyeceği konusundaki endişeleri belirttikten sonra “Seyyar Sergi” oluşturma fikrini ortaya atmıştır. Ali Cenani Bey görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir; “*Bendeniz düşünüyorum ki Seyr-i Sefain'den⁴⁰³ bir vapur alalım. Mesela Karadeniz Vapuru'nu⁴⁰⁴ düşündüm. Bunun içinde 130 yatak vardır. Tüccarlarımızdan 130 kişiyi alabilir. Ambarlarında elektrik tertibatı yaparak meşher (sergi) haline koyabiliriz. Bütün mahsulatımızı ve masnuatımızı (sanat eserleri) bu vapurda sergi halinde gösterebiliriz.*”⁴⁰⁵

Seyyar Sergi konusundaki görüşlerini bildirdikten sonra yapılacak işlemler için 80.000 lira kadar bir tahsisata ihtiyaç olduğunu ekleyen Ali Cenani Bey, bu paranın da vapurda seyahat edecek tüccarlardan seyahat ücreti olarak temin edilebileceğini böylelikle vapurun kendi masraflarını karşılayabileceğini ifade etmiştir.⁴⁰⁶

1925 yılında Ticaret Bakanlığı'nın resmi çağrısıyla ilk olarak Seyr-i Sefain İdaresi'nde bir komisyon kurulmuş, fakat bu komisyon üyeleri aynı zamanda Seyr-i Sefain bünyesinde farklı pozisyonlarda çalışmalarından dolayı vapurun hazırlığıyla tam zamanlı ilgilenememişlerdir. Bu sebeple Seyyar Sergi hazırlıkları ile ilgilenme işi İstanbul Ticaret Odası bünyesinde faaliyet gösteren Beynelmilel Sergiler Panayırı Komisyonu'na verilmiştir.⁴⁰⁷ İkinci Vakıf Hanı'nda faaliyetlerini yürüten komisyonun görevleri; Karadeniz Vapuru'nun sergi olarak düzenlenmesi, ürün numunelerinin tedariği, tüccarların sergiye katılmaları için taşraya memur gönderimi, Türkiye ile

⁴⁰² Hatice Akan, *Mehmeh Ali Cenani Bey'in Hayatı ve Parlamento Faaliyetleri (1872-1934)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2018, s. 6-194.

⁴⁰³ Demet Gediz, *Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi (1910-1923)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 20-30.

⁴⁰⁴ Karadeniz Vapuru 1905 yılında Hollanda'da Vlissingen Tersanesi'nde yolcu ve yük gemisi olarak S.S. Wilis adıyla inşa edilmiştir. 120 metre uzunluğunda ve 18 metre genişliğinde olan vapur 1924 yılında Rotterdam Lloyd Şirketi tarafından Türkiye'ye satılıp İstanbul Seyr-i Sefain bünyesinde çalışmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ufuk Erdem, *Türkiye Cumhuriyeti Kendini Tanıtıyor Üzer Sergi Avrupa'da*, Hiperlink Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 45.

⁴⁰⁵ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 15-16

⁴⁰⁶ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 16-18.

⁴⁰⁷ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 23.

Avrupa’da uğranacak limanlara sergi ile ilgili ilanlar yapıştırmak ve bilgilendirici broşürler hazırlamak olarak belirlenmiştir.⁴⁰⁸

Seyr-i Sefain İdaresi’nin o dönem en büyük ve en mükemmel vapuru olarak tanımlanan Karadeniz Vapuru’nun tadilat işlerine 15.000 liralık bir bütçe ayrılmıştır. Bu bütçe içerisinde ise 12.000 lira sergi düzenlemesine ve iç tasarımına ayrılmıştır. Karadeniz Vapuru’nun Seyyar Sergi’ye dönüştürülmesi için yapılacak olan tadilat çalışmalarına yönelik olarak kapalı zarf usulüyle ihale açılmıştır. İhaleye girmek için ise katılımcılardan; daha önce buna benzer yaptığı işleri gösterir cetvel, mali durumlarını ispat edecek teminat belgesi ve Ticaret Odası veznesine yatırılan 750 liralık teminat akçesi makbuzu istenmiştir. Açılan ihaleyi Mimar Asım Kömürcüoğlu almıştır.⁴⁰⁹

İhalesi Asım Kömürcüoğlu tarafından alınan vapur Haliç Tersanesi’ne çekilmiş ve tamiratına başlanmıştır. Vapur kabaca ön ve arka olmak üzere ikiye bölünmüş; arka tarafta bulunan ambar kısmı serginin Numune Salonu olarak, ön tarafta bulunan ambar kısmı Satış Salonu olarak planlanmıştır. İlk iş olarak vapura elektrik ve telefon tesisatı çekilmiştir. Vapura telefon kurulduğu gibi ise Sergi Bürosu İkinci Vakıf Hanı’ndan buraya nakledilmiştir. Vaporda İş Bankası için bir şube yeri ayrılmış ve burasının mobilyalarını tasarlama işi Selehaddin Refik Sırmalı’ya⁴¹⁰ bırakılmıştır. Sergi salonu, ziraat kısmı, ambar, büro gibi bölümlere ayrılacak yerler belirlenmiş ve kamara sayısı dikkate alınarak ihtiyacı karşılayacak büyüklükte bir lokanta ve büfe inşa edilmiştir.

Numune salonu olarak planlanan vapurun arka ambar kısmı tamir ve yenileme işleminden geçirilerek beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Bu alanda doğu tarzında çiniler ile süsleme yapılmıştır. Güverteden numune salonuna inilebilmesi için geniş bir merdiven inşa edilmesi ve ortadan ikiye ayrılması planlanmıştır. Böylelikle merdiveni sergiye ziyarete gelenler ile ziyaretini tamamlayanlar arasında bölüştürmüşlerdir. Merdiven ile inilen kısım; tarım, sanayi, orman ürünleri ile maden, halıcılık, küçük sanat eserleri için düzenlenmiştir. Sergilenecek eşyaların korunabilmesi için müzelerdeki camekanlar gibi özel alanlar ayrılmıştır. Ayrıca bu bölümde ünlü yetenekli Türk ressam ve heykeltıraşların eserlerine de yer verilmiştir. Tüm bölüme elektrik tesisatı çekilerek her eserin inceliklerle aydınlatılmasına çalışılmıştır.

⁴⁰⁸ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 24.

⁴⁰⁹ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 45-46.

⁴¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Çiler Buket Tosun, Arda Can Özsu; “Cumhuriyet Döneminin Art Deco Mobilya Tasarımları: Selahattin Refik Sırmalı ve Atatürk’ün Çalışma Odası”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Ankara 2014, s. 216-235.

Doğu üslubunda yapılan düzenleme ve süsleme işlemleri sırasında duvarlara sergilenecek ürünlere dair istatistikler, grafikler ve ürünlerin menşeiini gösteren haritalar yerleştirilmiştir. Haritalar içerisinde ormancılık, tütüncülük ve maden kömürüne ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir. Halı sergisinde halı dokuma tezgahı ve seyir sırasında hazır bulunacak iki halı ustası için yer ayrılmıştır. Böylelikle uğranılacak limanlarda ziyaretçilere uygulamalı olarak halı dokuma ve dokuma süresi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmesi düşünülmüştür.⁴¹¹

Vapurun baş tarafındaki satış dairesi için düzenlenen ambar bölümünde Tütün İnhisar İdaresi için özel bir kısım ayrılmıştır. Bu bölümün yeri bizzat İnhisar İdaresi Genel Müdürü Seyfettin Bey'in vapuru ziyareti ile belirlenmiştir.⁴¹² Bunun dışında Hereke fabrikası, çini fabrikası, kehribarcılar esnafı, Şekerci Hacı Bekir Müessesesi gibi özel alanlar planlanmıştır. Halıcılar gibi kehribarcılar için de vapurda ayrılan kısımda imalatlarını ziyaretçilere sergileyerek yapmaları için küçük bir atölye kurulmuştur. Ayrıca bu alanda Türk pullarından oluşan zengin bir koleksiyona ve İş Bankası'nın şubesine yer verilmiştir.

Karadeniz Vapuru'nun sefer sırasında bir aksilik yaşamaması için tüm mekaniği elden geçirilmiş, kazan ve makine daireleri tamir edilmiştir. Ek olarak vapurun su tankları temizlenmiş, kazan boruları yenileri ile değiştirilmiştir, üst güvertesi de baştanbaşa yenilenmiştir.

Seyyar Sergi inşaatı hızla devam ederken sergiyi temsil edecek bir sembol arayışı başlamış, hem Türkiye'den bazı işaretler taşıyacak hem de Avrupa'ya hitap edecek bir amblem kullanılması düşünülmüştür. Ressam Namık İsmail⁴¹³ tarafından hazırlanan amblemde; arka fonda Türk Bayrağı ve İstanbul'daki çeşitli camilerin minareleri, ön tarafta ise Yunan mitolojisi haber tanrısı Hermes,⁴¹⁴ elinde Seyr-i Sefain amblemiyle Karadeniz Vapuru'na yol gösterir vaziyette resmedilmiştir. Hermes burada Türkiye Cumhuriyeti'nin moderleşme çabalarını aktaracak bir figür olarak seçilmiştir. Türk Bayrağı ve İstanbul silüetiyle ise yerlilik ve millilik vurgusu yapılmıştır.⁴¹⁵

⁴¹¹ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 49.

⁴¹² Ufuk Erdem, a.g.e., s. 49-50.

⁴¹³ Gülce Çermikli, *Ressam Namık İsmail'in Yaşamı ve Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 3-140.

⁴¹⁴ Mahmud Erol Kılıç, "Hermes", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 228-233.

⁴¹⁵ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 32-34.

Vapurun Mayıs ayında bitmesi planlanmışken bazı mahallerden gönderilen numunelerin zamanında gelememesi sebebiyle gecikmeler yaşanmıştır.⁴¹⁶ Bu gecikmeler sebebiyle dönemin gazetelerinde eleştirilere maruz kalan vapur; Akbaba gazetesindeki karikatüründe, bacasına leylek tünemiş ve salyangoz tarafından çekilerek resmedilmiştir.⁴¹⁷

12 Haziran 1926 tarihinde İstanbul'dan yola çıkan Karadeniz Vapuru Avrupa limanlarına doğru yapacağı yolculuk öncesi 13 Haziran tarihinde Mudanya açıklarında Mustafa Kemal Atatürk tarafından ziyaret edilmiştir. Karadeniz Vapuru'yla Mudanya'dan Bandırma'ya kadar seyahat eden Atatürk sergi dairelerini gezdikten sonra geminin hatıra defterine şu satırları yazmıştır;

"Sergi muvaffak olmuş bir eserdir. Bende gayet iyi intibalar husule geldi. Teşhir tarzı çok iyidir. Müteşebbislerini takdir ve tebrik ederim."⁴¹⁸

12 Haziran 1926 tarihinde İstanbul'dan demir aldıktan sonra on üç ülkede on altı şehri ziyaret eden Karadeniz Vapuru, seksen altı günde on bin mil yol kat ettikten sonra 5 Eylül 1926 tarihinde İstanbul'a dönmüştür. Seyyar Sergi Avrupa limanlarında toplam 65.000 kadar kişi tarafından ziyaret edilmiştir.⁴¹⁹

Tarih	Liman	Tarih	Liman
12 Haziran 1926	İstanbul	29 Temmuz 1926	Leningrad
17 Haziran 1926	Bona ⁴²⁰	01 Ağustos 1926	Danzig
20 Haziran 1926	Barcelona	03 Ağustos 1926	Gyndia
02 Temmuz 1926	Le Havre	05 Ağustos 1926	Kopenhag
04 Temmuz 1926	Londra	10 Ağustos 1926	Anvers
11 Temmuz 1926	Amsterdam	21 Ağustos 1926	Marsilya
16 Temmuz 1926	Hamburg	24 Ağustos 1926	Cenova
21 Temmuz 1926	Stockholm	27 Ağustos 1926	Napoli
25 Temmuz 1926	Helsinki	05 Eylül 1926	İstanbul

⁴¹⁶ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 50.

⁴¹⁷ Karadeniz: Seyr-i Türkiye Belgeseli <https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0&t=310s> (Erişim Tarihi 27.10.2018 20.17)

⁴¹⁸ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 63-67.

⁴¹⁹ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 192.

⁴²⁰ Günümüzdeki adı Annaba'dır.

Karadeniz Vapuru'nun Avrupa'da ziyaret ettiği limanlar dışında Venedik, Trieste, Batum, Odesa, Köstence ve Varna limanlarına da ziyareti düşünülmüş fakat daha sonra bilinmeyen bir sebeple seyir programından çıkarılmıştır.⁴²¹

Seyyar Sergi hazırlanırken en iyi gemi, en iyi kaptan, en iyi orkestra, en iyi ürünler ve en iyi mimar seçilerek adeta bir müze gibi Türkiye'yi Avrupa devletlerine tanıtmak amaçlanmıştır. Bu tanıtım sürecinde vapurun iç tasarımını yapan mimar ve mobilyacıların, sergide yer alan sanat eserlerinin ressam ve heykeltıraşlarının sadece Türkler arasından seçilmiş olması önemli bir detaydır. Türkiye Cumhuriyeti Seyyar Sergi ile modernleşme çabalarını sadece kendi öz kaynaklarıyla yaptığını Avrupa'ya gösterebilmeyi planlamıştır. Türkiye'nin yürüyen bir parçası olan Seyyar Sergi, küreselleşme noktasında Türkiye tarihi açısından seçkin bir örnektir.

Karadeniz Vapuru Seyyar Sergi bittikten sonra eski haline döndürülerek İstanbul-Batum arasında çalıştırılmıştır. Vapur zamanla eskimeye ve çeşitli arızalar vermeye başlayınca 29 Eylül 1951 tarihinde kadro dışı bırakılarak sökülme üzere hurda olarak İtalyanlara satılmıştır.⁴²²

⁴²¹ Ufuk Erdem, a.g.e., s. 28.

⁴²² Ufuk Erdem, a.g.e., s. 45.

3.7.3. İzmir Atatürk Anıtı Kaidesi

İzmir, 9 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtuluşundan ve 13 Eylül 1922 tarihindeki büyük yangın felaketinden sonra imara ve mimara yoğun ihtiyaç duymuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yaralarını saran şehirlere İzmir de eklenmiş, yangın ile birlikte yok olan geniş sahada Türk ve yabancı mimarlar tarafından imar çalışmaları başlamıştır. İzmir'in ilk imar planı Danger kardeşler tarafından hazırlanmış, Prost tarafından kontrolörlüğü yapılmıştır.⁴²³ Bu imar planında şehirde geniş bulvarlar ve meydanlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu meydanlar arasında Cumhuriyet Meydanı da bulunmuştur.⁴²⁴

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Milli Mücadele ve İnkılapları temsil eden anıtlar ve Atatürk heykelleri yaptırmak için resmi ve gayriresmi bir inşa hareketi başlamıştır. Bu hareket İstanbul ve Ankara'da başlamış daha sonra tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Bu anıtlar ile heykeller; gazi ve şehitlere duyulan minnet ve şükran duygularını sunmak amacıyla yapılmıştır. Ülkemizde o yıllarda heykel sanatı henüz istenilen seviyede olmadığı için sanatkar olarak çoğunlukla Avrupalı sanatçılar görev almıştır.⁴²⁵

İzmir bu yarışa en erken katılan şehirler arasında yer almış ve Atatürk Heykeli için ilk girişimler 1923 yılında yapılmıştır. İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde 10 Ocak 1923 tarihinde yapılan toplantıda Mustafa Kemal Paşa'nın bir heykelinin dikilmesine karar verilmiş ve bu toplantıya katılan yirmi kişi arasında hemen 6.000 lira toplanmıştır. Fakat işgalden yeni kurtulmuş ve Büyük İzmir Yangını ile sarsılmış ekonomik sıkıntılar içinde olan halktan, beklenen miktarda bağış desteğinin gelmemesiyle bu girişim nihayete erememiştir.⁴²⁶

22 Ağustos 1925 tarihinde İzmir Valisi İhsan Paşa şehirdeki bütün dernek, kurum, basın temsilcilerinin davetli olduğu büyük bir toplantı yapmış ve burada İzmir Atatürk Heykeli için ikinci adım atılmıştır. Toplantıda heykel için yirmi dokuz kişiden oluşan bir Yürütme Kurulu kurulmuştur.⁴²⁷

⁴²³ Cana Bilsel, "İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası", *Ege Mimarlık*, İzmir 2009, s. 12-17.

⁴²⁴ Hikmet Eldek Güner, Aslıhan Güngördü; "1922 Büyük İzmir Yangını Sonrası İzmir Cumhuriyet Meydanının Oluşumu ve Mekânsal Gelişiminin İncelenmesi", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, C.11, S.2, İstanbul 2019, s. 111-130.

⁴²⁵ Mevlüt Çelebi, *İzmir Gazi Heykeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 17

⁴²⁶ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 17

⁴²⁷ Bunlar; Denizli Mebusu ve Anadolu Gazetesi sahibi Haydar Rüştü Bey, Belediye Reisi Aziz Bey, Ticaret Odası Reisi Mahmut Bey, Borsa Reisi Ferid Bey, Ahenk Başyazarı Mehmet Şevki Bey, Türkili imtiyaz sahibi Nazmi Sadık Bey, Yeni Gün Gazetesi Müdürü Turgut Bey Yanık Yurd'tan Zeynel Besim Bey, Yeni Asır sahiplerinden Ali Şevket

Heykel yaptırma fikri gündeme gelince kurulda heykelin nereye dikileceği konusu tartışılmıştır. Heykel için en uygun yer olarak, Basmane İstasyonu'ndan Pasaport İskelesi'ne doğru açılacak geniş bulvar üstündeki parkın ortası olarak belirlenmiştir.⁴²⁸ Bir komisyonun kurulması İzmir'in heykel işini ciddiye aldığını göstermiştir fakat zaman geçtiği halde ortaya somut bir şey konulamaması kamuoyunda hayal kırıklığına yol açmıştır.⁴²⁹

27 Mart 1926 tarihinde Kazım Dirik'in İzmir Valisi olmasıyla birlikte Atatürk Heykeli yeniden gündeme gelmiş ve tanınmış Avrupalı heykeltıraşlar hakkında bilgi toplanarak bir liste oluşturulmuştur. Heykel için yapılan bu üçüncü girişim de ortaya bir sonuç çıkartamamıştır.⁴³⁰ Aynı yılın sonbaharında Ankara'da dikilecek olan Atatürk heykelleri için Türkiye'de bulunan İtalyan Heykeltıraş Pietro Canonica⁴³¹ İzmir'e de davet edilmiş ve 24 Kasım 1926 tarihinde Ankara'dan İzmir'e hareket etmiştir.⁴³²

İzmir'i çok beğenen Canonica ile belediye arasında yapılan görüşmelerin sonunda heykelin kendisi tarafından yapılmasına ve iki ay içinde heykelin taslak halini sunmasına karar verilmiştir. Heykelin kaidesinde Kurtuluş Savaşı'ndan sahneler içeren rölyefler olacak Atatürk ise Mareşal üniformasıyla at üstünde canlandırılacaktır. Komisyon tarafından heykelin; İsmet Paşa Bulvarı'nın sonunda ve Pasaport İskelesi'nin Alsancak'a bakan cephesinde bulunan, I. Kordon'a açılacak meydanın ortasına dikilmesine karar verilmiştir.⁴³³

Pietro Canonica 17 Aralık 1926 tarihinde İtalya'ya dönmeden önce gazetecilere verdiği demeçlerde heykelin; Atatürk'ün "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir! İleri!" sözünden ilhamla yapılacağını dile getirmiştir.⁴³⁴

Bey, öğretmen Tevfik Bey ve Yaşar Hanım, Karşıyaka Belediye Reisi Fikri Bey, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan Hacı Hüseyin Bey, Anadolu Gazetesi yazarlarından Faik Şemseddin Bey, Hukuki İşler Müdürü Emin Ali Bey, bankalar adına Sezai Bey, Hapishane Müdürü Nuri Bey, Arabacılar Cemiyeti'nden Kemal Bey, Ticaret Birliği'nden Hamdi Bey, Kunduracılar Cemiyeti'nden Naim Bey, Tabipler Cemiyeti'nden Kemal Bey, Komisyonculardan Tahir Bey, Baro'dan Ferid ve Sabri Bey, Maarif Müdürü Naili Bey, Sıhhiye Müdürü Hüsnü Bey, İnşaat Şirketinden Berto Bey, Binek Arabacıları Cemiyeti'nden Kemaleddin Bey, Gençler Birliği'nden Mustafa Bey. Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 21-22.

⁴²⁸ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 23.

⁴²⁹ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 25.

⁴³⁰ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 28.

⁴³¹ Pietro Canonica (1869-1959), İtalyan heykeltıraş ve ressamdır. Türkiye'de; Ankara Atılı Atatürk Anıtı ve Mareşal Atatürk Anıtı, İstanbul Taksim Cumhuriyet Anıtı, İzmir Atatürk Anıtı heykellerini yapmıştır. Ayşe Gökşen Çetres, *Cumhuriyet Dönemi Heykel Sanatında Pietro Canonica ve Eserleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2015, s. 92-116.

⁴³² Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 30-31.

⁴³³ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 31.

⁴³⁴ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 32.

Komisyon tarafından yapılan araştırmalarla heykelin maaliyeti 200.000 lira olarak belirlenmiş; bunun yarısının halkın bağışları ile kalanının ise resmi yollarla ödenmesine karar verilmiştir.⁴³⁵

Canonica tarafından iki ay içinde heykelin maketlerinin sunulması kararlaştırılmış olmasına rağmen süreç uzamış, 1927 yılının Haziran ayında Belediye ile Canonica arasında yeniden görüşmeler başlamıştır. İzmir Belediye Başkanı Aziz Bey ile Pietro Canonica 4 Temmuz 1927 tarihinde İstanbul’da grşmiş ve bir sözleşme imzalanması konusunda anlaşmışlardır.⁴³⁶ Fakat heykel için yapılan bu dördüncü teşebbüste başarısız olmuş 1929 yılına kadar konu askıda kalmıştır.⁴³⁷

1929 yılında Vilayet Genel Meclisi toplantısında Atatürk Heykeli için yeni bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon yeleri Vali Kazım Dirik, Belediye Başkanları; Dr. Hulusi Alataş, Sezai Göker, Dr. Behçet Salih Uz, fen heyeti müdürü Necmettin Bey, şehir meclis yesi mimar Kemal Bey, İlhan Bey, belediye mimarı Tahsin Sermet Bey, Dahiliye Vekili şükrü Kaya, fırka müfettişi Zühtü Bey, Cumhuriyet Halk Partisi’nden Hacı Muhiddin Bey olmuştur.⁴³⁸ Yeni komisyon tarafından öncelikle heykel için valilik btcesinden 100.000, belediye btcesinden 50.000 lira ayrılması kararlaştırılmıştır. Heykelin dikileceği yer ve şekli netleştirilememiş bu hususta ressam ve heykeltıraşların katılabileceği bir müsabaka açılmasına karar vermiştir.⁴³⁹ Fakat bu fikir uzun soluklu olmamış, yarışmanın süreci uzatacağı endişesiyle vazgeçilmiştir. Heykelin tekrar Canonica tarafından yapılmasına ve Gazi Bulvarı’nın girişine dikilmesine karar verilmiştir.⁴⁴⁰ Fakat ilerleyen aylarda heykelin yeri tekrar tartışma konusu olmuş önce Borsa Sarayı’nın⁴⁴¹ karşısında oluşturulacak meydanda inşası düşünülmüş, daha sonra ilk teklif edilen mahal olan Pasaport İskelesi n yeniden uygun bulunmuştur.

Bu dönemde Cumhuriyet Gazetesi’nde “Gene mi Kanonika?” başlıklı imzasız bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda zetle Canonica’nın Ankara Atlı Atatürk Anıtı ile Mareşal Atatürk Anıtı ve İstanbul Taksim’de yaptığı Cumhuriyet Anıtı’nın, Atatürk’n

⁴³⁵ Mevltlebi, a.g.e., s. 33.

⁴³⁶ Mevltlebi, a.g.e., s. 34.

⁴³⁷ Mevltlebi, a.g.e., s. 38.

⁴³⁸ Ayşe Gkşenetres, a.g.t., s. 112.

⁴³⁹ Mevltlebi, a.g.e., s. 40-41.

⁴⁴⁰ Mevltlebi, a.g.e., s. 42.

⁴⁴¹ İzmir Borsa Sarayı, Türkiye’nin ilk ticaret borsası olarak Mimar Tahsin Sermet ve Hüseyin Mazlum tarafından Birinci Ulusal Mimarlık akımının özelliklerini yansıtır biçimde 1926-1928 yılları arasında inşa edilmiştir. Kemal Pehlivanoglu, “İzmir’in Yıllara Meydan Okuyan Yapısı: Borsa Binası”, *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, S. 19, İzmir 2017, s. 28-30.

ve ideallerinin büyüklüğüne yakışır eserler olmadığı belirtilmiş ve İzmirliilere başka bir sanatkâr bulmaları tavsiye edilmiştir.⁴⁴²

Bu sırada belediye, İtalya'ya gönderilen Tahsin Sermet yoluyla Pietro Canonica ile görüşmüş, heykelin hammaddesini ve konumunu netleştirmiştir. Heykel bronzdan dökülecek, kaidesi ise mermer olacaktır. Heykelde Atatürk Mareşal üniformasıyla at üzerinde bir parmağıyla denizi işaret eden bir vaziyette bulunacaktır. Heykelin kaidesinde biri savaşı, biri barışı, biri de zaferi betimleyen üç parça kabartma bulunacaktır.⁴⁴³

Pietro Canonica İzmir'e ikinci kez 23 Mart 1930 tarihinde yanında Atatürk Heykeli'nin küçük bir modeliyle beraber gelmiştir. Belediye tarafından maket heykel incelenirken, Canonica'da heykelin koyulacağı meydanı incelemiş ve en doğru yerin Pasaport İskelesi'nin yanında bulunan Gazi Meydanı olduğunu ifade etmiştir. Yapılan toplantılarda meydanın parke taşlarla döşenmesine ve söğüt ağaçları dikilmesine karar verilmiştir. Heykelin teslim zamanı Ekim 1931 olarak belirlenmiş, kaidesinin ise Türkiye'de çıkan taşlarla belediye tarafından yaptırılması kararlaştırılmıştır.⁴⁴⁴

Heykelin yapımına Canonica İtalya'ya döndüğü gibi başlanmış ve Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü hocalarından İhsan Bey, şehir meclisi üyesi mimar Kemal Bey ve belediye mühendisi Necmettin Bey tarafından yerinde tetkik edilmiştir.⁴⁴⁵

Canonica İtalya'da heykeli hazırlarken belediye İzmir'de kaide ve meydanın düzenlenmesi ile ilgilenmiştir. Tıpkı heykel konusunda olduğu gibi kaidenin inşasına da hızlı başlanmış fakat süreç yavaş ilerlemiştir. Kaidenin planı Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanmıştır.⁴⁴⁶ Kaide tamamen Türkiye'den çıkan ve nadir bulunan taşlar ile inşa edeceğinden yurt genelinden taş numuneleri getirtilmiştir. Belediye tarafından, kaideyi yapan ustanın Türk olmasına karar verilerek Kasım 1931'de ihalesi yapılmıştır. İhaleyi dokuz bin lira ile iki buçuk ayda tamamlamak şartıyla Mimar Lütfi Bey kazanmıştır.⁴⁴⁷

⁴⁴² Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 49.

⁴⁴³ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 47-50.

⁴⁴⁴ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 55-64.

⁴⁴⁵ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 68-74.

⁴⁴⁶ Kıvanç Osmâ, "İzmir'in Ata'ya Teşekkürünün Görsel İfadesi: Atlı Atatürk Anıtı", *Sanat Tarihi Dergisi*, S. 11, İzmir 2001, s. 109.

⁴⁴⁷ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 87-89.

Mimar Lutfi Bey kaide inşaatını ihaleyi aldığı gibi başlamıştır. Fakat birkaç gün sonra Belediye Başkanı Dr. Behçet Salih Uz, “kaidenin planını bir kere daha incelemek ve heykelin her taraftan mükemmel görünebilmesini sağlamak için” inşaatı 1 Aralık’ta durdurmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda heykelin her yönden rahatlıkla görülebilmesi için bazı değişikliklerde bulunulmuştur. Lutfi Bey tarafından inşaat malzemeleri sipariş edilip inşaat başlandıktan kısa bir süre sonra bu sefer Mimar Asım Kömürcüoğlu tarafından kaidenin yerinin değiştirilmesi için belediyeye müracaat edilmiştir. Belediye Başkanı ve diğer yetkililerin yaptıkları incelemelerde Asım Kömürcüoğlu haklı bulunmuş, heykelin denizden daha iyi görülebilmesi için 5.1 m daha denize yakın yapılmasının uygun olacağına karar verilmiştir.⁴⁴⁸

Kaidenin, heykel İzmir’e gelmeden önce tamamlanmasına gayret edilirken Canonica Türkiye’ye gelerek yerinde incelemelerde bulunmuştur. Canonica tarafından görülen lüzum üzerine kaidenin mermer merdivenleri kaldırılarak bunun yerine en alt kısmına çiçek işlemeli taşlar konulmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte kaidenin 10 cm daha yükseltilmesi ve hızla tamamlanabilmesi için işi sayısının artırılması uygun görülmüştür. Bahsedilen değişikliklerin Asım Kömürcüoğlu tarafından yapılmasına karar verilmiş ve işin sonunda Belediye Reisi Behçet Uz memnuniyetini şu ifadelerle dile getirmiştir; “*Belediye bunun içindir ki Gazi Hazretleri’nin İzmir ve bütün Türkiye için ilelebet iftihar edilecek güzel abidesinin bugünün ve yarının zevk selim erbabının memnun kalabileceği bir şekle getirmek maksadı ile çok kıymetli bir Türk mimarı olan Asım Bey’den istifade etmek suretiyle ve kaidenin tarzını değiştirdik*”.⁴⁴⁹ Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanan kaidenin yeni projesi çok beğenilmiş ve çok başarılı bulunmuştur. Kaide inşasında çalışan Mühendis Lutfü ve Nihat Beyler ile Mimar Asım Kömürcüoğlu bu çayaşmaya hiçbir karşılık beklemeden gönüllü olarak katılmışlardır.⁴⁵⁰

Meydana gelen değişiklikler ve olumsuz hava şartları gibi doğal etmenler sebebiyle kaide taahhüt edilen sürede tamamlanamamış teslim Nisan ayına uzamıştır. Nisan ayında kaidenin etrafı 5 m genişliğinde tahta paravanlarla kapatılmış ve Şubat ayında teslim alınmış heykelin montajı Pietro Canonica’nın da nezaretinde başlamıştır. Heykelin kaidesine tunçtan imal edilen “ORDULAR! İLK HEDEFİNİZ AKDENİZ’DİR! İLERİ!” yazısı 1 Temmuz’da yerine takılmaya başlanmıştır. Kaidenin ön kısmında “1 Eylül 1922” tarihi ve “Başkumandan Gazi Mustafa Kemal” yazısı bulunmaktadır.

⁴⁴⁸ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 89-90.

⁴⁴⁹ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 92.

⁴⁵⁰ Kıvanç Osma, a.g.e., s. 105.

Kabartmaların altında ise “BÜYÜK KURTARICIYA İZMİR’İN MİNNET VE ŞÜKRANI”, “Kurtuluş: 9 Eylül 1922”, “Yapılma Tarihi: Nisan 1932” yazıları yer almaktadır.⁴⁵¹

Heykel, iki basamaklı bir kısım üzerine oturan dikdörtgen prizma şeklinde bir kaide tarafından taşınmaktadır. Koyu kırmızı renkli Afyon Mermerinden yapılan kaidenin üç cephesinde tunçtan rölyef kabartmalar ve yazıtlar vardır.⁴⁵²

Bu kabartmalarda kompozisyonun merkezinde ön cephede; Kurtuluş Savaşı'na katılan kahraman Türk kadını ve askerleri betimlenmiş, ayyıldızlı bayrağı taşıyan beli hançerli bir köylü kızı özgürlük yolunda ilerlerken gösterilmiştir.⁴⁵³

Kaidenin sağ yan kısmında bulunan kabartmada; Belkahve mevkiinde Kemalpaşa yolunda ordunun İzmir'e yürüyüşünü gösterir. Dört askerin bir topu iple dağın tepesine çıkarmaya çalışmasının gösterildiği bu sahnede, ayrıca silah yüklü bir kağı ve uzaktan İzmir Körfezi görülür. Mustafa Kemal Paşa ise asırlık çınar ağacı altındaki çeşmeden avuçlarıyla su içerken gösterilmiştir.⁴⁵⁴

Kaidenin sol yanındaki kabartmada; Türk ordusunun İzmir'e girişinin halkta uyandırdığı sevinç betimlenmiştir. Tüfeğini havaya kaldırmış bir Türk askeri ve cepheden dönen oğluna sarılmış bir ihtiyar, savaştan dönen babalarını kucaklamaya koşan çocuklar, asker oğlunu kavuşmanın sevinciyle kollarını havaya kaldırmış başı örtülü kadın gibi ayrıntılar işlenmiştir.⁴⁵⁵

Atatürk Heykeli 24 Nisan 1932 tarihinde kaidesinin üzerine yerleştirilmiştir. Heykelin son kontrolleri 25 ve 28 Nisan tarihlerinde Mimar Asım Kömürcüoğlu ile Mühendis Behçet, Emin ve Sırrı Beylerden meydana gelen bit heyet eliyle yapılmıştır. Heyetin tespit ettiği bazı eksikler Canonica tarafından düzeltildikten sonra açılış töreni için hazırlıklara başlanmıştır.⁴⁵⁶

Heykelin yeri kesinleştikten sonra çevre düzenleme işi başlamış, meydanın parke taşları ile döşenmesi ve etrafına söğüt ağaçları dikilmesi kararlaştırılmıştır. İzmir'in en güzel ve zarif meydanı olması planlanan mahal için belediye tarafından ihale çıkarılmıştır. Kaynaklarda ihaleyi alan kişinin adı verilmemiştir. Fakat Eyüp Kömürcüoğlu ve Nezihe Taner babalarının hayatlarını kaleme aldıkları biyografik

⁴⁵¹ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 94-95.

⁴⁵² Kıvanç Osma, a.g.e., s. 110.

⁴⁵³ Kıvanç Osma, a.g.e., s. 110.

⁴⁵⁴ Kıvanç Osma, a.g.e., s. 110.

⁴⁵⁵ Kıvanç Osma, a.g.e., s. 110.

⁴⁵⁶ Mevlüt Çelebi, a.g.e., s. 105-106.

alışmalarında Asım Kömürcüoğlu'nun İzmir Atatürk Heykeli'nin kaidesinde ve evre düzenlemesinde çalıştığını belirtmişlerdir. Kaide   zerinde Mühendis L  tf  -Nihat isimlerinin yer alıp Asım Bey'in adının yer almaması, kendisinin kaideden daha çok Beyazıt Meydanı'nda da olduğu gibi evre düzenlenmesinde çalıştığını d  ş  mek mümkün olmuştur. evre düzenlemesi devam ettiği sırada kaidedeki ufak kompozisyon değişikliklerinin de kendisine yaptırılmış olması ve bu çalışma sonucunda belediye başkanı tarafından kendisine teşekkür eden demeçler verilmiş olması mümkündür.

Belediye tarafından açılan ihale yalnızca heykelin etrafını düzenlemek ile sınırlı kalmamış, burada bulunan lağımların toplu bir halde akıtılması için tesis edilecek ana lağım ve deposunu da kapsamıştır. Yapılacak bu işlerle Atatürk Heykeli gelmeden meydanın hazır hale getirilmesi ve on sene önceki yangının oluşturduğu çirkin manzaradan kurtarılması planlanmıştır. Meydanın planları Eylül 1930'da hazırlanmış ve Ekim 1930'da müteahhite ihale edilmiştir. alışmalar Kasım ayında hızla başlamış, meydanın doğu yönünde Büyük İzmir Yangını'ndan kalan harabe görünümü gizlemek için bu kısım ağaçlandırılmıştır.⁴⁵⁷ 1931 yılının şubat ayında meydan Bandırma taşları ile döşenmiş, Mart ayında heykel kaidesinin etrafı iek tarhları için hazırlanmıştır. Mayıs ayında meydana ağaçlar ve çiçekler dikilmiş, bunların etrafları demir parmaklıklar ile çevrilmiştir. Haziran ayında meydanın güzel bir park haline getirilebilmesi için kanalizasyon tesisatı çözümlenmiştir.

20 Ekim 1931 tarihinde yapılan Belediye Encümeni toplantısında meydan için 8.000 lira tahsisat ayrılmış ve düzenleme işleri hız kazanmıştır.⁴⁵⁸ Meydanın alt yapı ve evre düzenlemesi işi heykelin yerleştirilmesiden ve açılışından sonra da devam etmiş, halkın istirahat edebilmesi için banklar konmuş ve su ihtiyaı için eşme yapılmıştır. Resmi bayram ve törenlerde aydınlatılabilmesi için meydana, 22 Ekim 1932 tarihinde elektrik tesisatı çekilmeye başlanmıştır. Meydanın ve heykelin evre düzenlenmesi, günümüze kadar tarfik ve halkın ihtiyaçları ile beklentileri gibi etmenler doğrultusunda defalarca kez değiştirilmiştir.⁴⁵⁹

Heykelin kaidesine oturtulmasından sonra açılış tarihine kadar    ay daha evre düzenleme işleri devam etmiş, bu sırada heykel yelken bezi ile örtülerek muhafaza edilmiştir. 24 Temmuz tarihinde heykel Türk bayrağına sarılmıştır. 27 Temmuz 1932'de

⁴⁵⁷ Mevlüt elebi, a.g.e., s. 107-108.

⁴⁵⁸ Mevlüt elebi, a.g.e., s. 108-109.

⁴⁵⁹ Mevlüt elebi, a.g.e., s. 110.

önce İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Salih Uz'un sonra Başbakan İsmet İnönü'nün konuşmaları ve uçakların akrobatik gösterileriyle heykel açılmıştır.

Erken tarihli kaynaklarda “Gazi Meydanı” olarak adlandırılan meydanın düzenlenmesi için 50.000, heykelin kaidesi için 40.000, heykel ve rölyefler için 150.000 lira ile toplamda 240.000 lira harcanmıştır.⁴⁶⁰ Meydanın adı Cumhuriyet'in 10. yıl kutlama töreninden sonra "Cumhuriyet Meydanı" olarak değiştirilmiştir. Yuvarlak formda oluşturulmuş meydanın batı yönünü deniz, doğu yönünü ise yine eski adı “Gazi Bulvarı” olan dairesel formda çevresini saran Cumhuriyet Bulvarı sınırlandırmaktadır. Cumhuriyet Bulvarı dışında meydana ışınal olarak Gazi Osman Paşa Bulvarı ve Şehit Nevres Bulvarı gelmektedir. Bu iki bulvar arasına 1960'lı yıllarda Mimar Paul Bonats ve Fatih Uran'ın projesiyle Büyük Efes Oteli⁴⁶¹ inşa edilmiştir. Şehit Nevres Bulvarı aynı zamanda İzmir Kültürparkı'nın önünde bulunun Montrö Meydanı ile Cumhuriyet Meydanı'nı birbirine bağlamaktadır.

Büyük İzmir Yangını'ndan sonra kentte yapılan en önemli meydan çalışmalarından biri olan Cumhuriyet Meydanı ve Atatürk Heykeli İzmir Saat Kulesi'nden sonra şehrin en bilinen sembolü olmuş, Milli bayramların kutlandığı, anma törenlerinin düzenlendiği meydana 21 Kasım 1938 tarihinde Atatürk için cenaze töreni yapılmıştır. Atatürk Heykeli 1982'de açılan Dokuz Eylül Üniversitesi'nin ambleminde de yer almıştır. Günlük hayatın akıp gittiği, halkın buluşma noktası olan meydanın günümüzde etrafında bulunan ve meydana dairesel formunu veren çiçek tarhları kaldırılmış ve önüne denize kadar taş döşenmiştir. Heykelin arkası Cumhuriyet Bulvarı'na kadar yeşillendirilerek yarım daire şeklinde bir peyzaj çalışması oluşturulmuştur.

⁴⁶⁰ Kıvanç Osm, a.g.e., s. 109.

⁴⁶¹ Paul Bonatz, Fatih Uran; “Büyük Efes Oteli”, *Arkitekt*, S. 318, İstanbul 1965, s. 5-13, 40-43.

3.7.4. Büyükada Mezarlık Projesi

Asım Kömürcüoğlu Büyükada'nın en yüksek mevkiinde yer alan ve ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalan Müslüman Mezarlığı için yeni bir proje hazırlamıştır. Hazırladığı projenin planını ise 1938 tarihli *Arkitekt* dergisinde yazdığı bir makale ile yayınlamıştır.

Asım Kömürcüoğlu Büyükada'daki Müslüman Mezarlığı'nın dolduğunu, bu sebeple belediye tarafından mezarlıkların bir bölgede toplanmasının ve bu bölgenin de yerleşim yerlerine yakın olmasının planlandığını ifade etmiştir. Mezarlıklar için ise belediye tarafından adanın arkasında bulunan Hristiyan mezarlıklarının daha ilerisinde, deniz kenarında bir saha düşünülmüş, bu sahanın Asım Bey'in projesiyle düzenlenmesi planlanmıştır.

Çağının ötesinde yenilikçi bir mimar olan Asım Kömürcüoğlu bu mezarlık projesi için yeni ve modern bir tasarım yapmıştır. Mezarlık tasarımında sembolik bir şekilde düşünerek bir baş(kurukafa) ile büyük kemiklerin birbiri üstüne çapraz konması kompozisyonundan ilham almıştır. Planın ortasında bulunan kurukafa motifi mezarlığın meydanını teşkil edecek şekilde musalla taşı burada konumlandırılmıştır. Kurukafanın arkasında bulunan çapraz kemikler, mezarlığa gelen ışınal yollar olarak, arsayı parsellere ayırmıştır. Mezarlığın ana girişinde ziyaretçiler için ve mezarlık görevlileri için bitişik iki bina planlayan Asım Bey, mezarlığın araç girişini kuzeyden ayrı bir kapı ile vermiştir. Arazinin denize doğru sahip olduğu eğimi sebebiyle mezarlık setler halinde planlanmıştır.⁴⁶²

⁴⁶² Asım Kömürcüoğlu, "Büyükada'da Mezarlık Projesi", *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 293.

3.7.5. Küçüksu Plajı

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte İstanbul'da deniz kültürü deniz hamamlarından plajlara doğru evrilmiştir. 1920-1930 yılları arasında yenilenen tüm İstanbul plajları gibi Küçüksu plajı da imar edilmiştir.⁴⁶³ Şirket-i Hayriye⁴⁶⁴ yöneticileri Necmettin Kocataş ve Sami Akant'ın isteği doğrultusunda Asım Kömürcüoğlu tarafından yapılan düzenleme sırasında⁴⁶⁵ plaj; deniz yönü hariç üç yönden ahşap odacıklar/soyunma kabinleri/gölgelikler ile "U" şeklinde sarılmış, plaja gelenlerin faydalanabilmesi için bir adet lokanta inşa edilmiştir.⁴⁶⁶

Daha sonra gelen gemi ve teknelerin yanaşabilmesi için Mimar Ömer Akbaş'a Küçüksu iskelesi inşa ettirilmiştir.⁴⁶⁷ Bu iskele ile Bebek-Küçüksu arasında vapur seferleri düzenlenmiş, Küçüksu plajında hareketliliği arttırabilmek için vapur bileti olanlardan plaj giriş ücreti alınmamış ve bir içecek ikram edilmiştir. 1970'li yıllarda suların mikrop lu olduğu gerekçesiyle plaj kapatılmış, yalnız tekneler için çekme yeri olarak kullanılmıştır. Plaj kapatıldıktan sonra ahşap iskele çay ocağı olarak hizmet vermiş fakat zamanla o da kaldırılmıştır.⁴⁶⁸

Küçüksu plajı 2006 yılında yeniden hizmete açılmıştır.

⁴⁶³ <http://www.kucuksudernegi.org/?pnun=32&pt=K%C3%9C%C3%87%C3%9CKSU+PLAJI> (erişim tarihi: 17.11.2021)

⁴⁶⁴ Ali Akyıldız, "Şirket-i Hayriye", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s.201-203.

⁴⁶⁵ Küçüksu Plajı'nın düzenleme işinin Asım Kömürcüoğlu tarafından yapıldığı Eyüp Kömürcüoğlu'nun kaleme aldığı babasının hayatını anlatan biyografik çalışmasından öğrenilmiştir (Belge 19).

⁴⁶⁶ Umut Selvi, *Kentsel Gelişme Dinamikleri Çerçevesinde İstanbul'da Plaj Olgusu*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Planlama Lisansüstü Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 43.

⁴⁶⁷ Ömer Akbaş, "Küçüksu İskelesi", *Arkitekt*, S. 195-196, İstanbul 1948, s. 64-65.

⁴⁶⁸ <http://www.kucuksudernegi.org/?pnun=31&pt=K%C3%9C%C3%87%C3%9CKSU+%C4%B0SKELES%C4%B0> (erişim tarihi: 17.11.2021)

DEĞERLENDİRME / SONUÇ

“Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Çalışmaları (1879-1957)” konulu tez ile mimarın yaşamının yanı sıra restore ettiği eserler, inşa ettiği yapılar, katıldığı yarışmalar ve imar planını çizdiği şehirler ile Asım Bey’in Türk Mimarlığına sağladığı katkılar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tez konusu kapsamında Kömürcüoğlu’nun çalışmaları ayrıntılı olarak incelenmiş, araştırma sürecinde taranan Osmanlı arşiv belgeleri bu tez ile ilk defa yayımlanacaktır.

Mimariye ilgisi babasının mesleği sayesinde bulunduğu farklı şehirlerde şekillenen Asım Bey, Sanayi-i Nefise Mektebi’ni birincilikle bitirdiği mimarlık eğitiminin ardından, Evkaf-ı Hümayun Nezareti’nde göreve başlamış ve bu görevi sırasında çeşitli vakıf binalarının onarımlarında çalışmıştır. Meslek hayatında bilinen ilk faaliyetleri böylelikle restorasyon ve onarım üzerine olmuş, yaptığı bu çalışmalarda çağdaşlarından farklı olarak günümüzdeki koruma anlayışına uygun şekilde “Çağdaş Restorasyon Kuramı” ilkeleriyle müdahalelerde bulunmuştur.

Asım Bey’in henüz yeni mezun bir mimar olarak Osmanlı’nın en önemli mezar anıtlarından biri olan Yeşil Türbe’nin restorasyonunda görevlendirilmesi ve ilgili arşiv belgelerinde kendisinden “mahir, mübarek, mütefennin” gibi sıfatlarla bahsedilmesi mesleğindeki başarısının kanıtı olmuştur. Yeşil Cami ve Türbe Asım Kömürcüoğlu’ndan önce Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc’ın öğrencisi olan Louis Leon Parvillée tarafından “Stilistik Rekompozisyon” ilkelerine uygun olarak restore edilmiştir. Bu restorasyon sırasında yapının orijinal çinileri mimarın kendi koleksiyonuna dahil edilmiş ve onların yerine kopyaları konularak yapının özgünlüğe zarar verilmiştir. Yine üslup birliğine ulaşma kaygısıyla, geç dönemde eklenmiş ve/veya çıkarılmış mimari elemanlar da özgün hallerine döndürülmeye çalışılarak, yapının yıllar içindeki gelişimi olumsuz etkilenmiştir.

Asım Kömürcüoğlu onarım öncesi arşiv ve saha araştırması yapmış; tarihi belge ve fotoğraf toplamış, çalışmalarını da bu veriler ışığında gerçekleştirmiştir. Yeşil Cami ve Türbe restorasyonunda İtalyan Mimar Camillo Boito’nun Çağdaş Restorasyon Kuramı’nın öncüsü kabul edilen ilkelerine uygun olarak müdahalelerde bulunmuş; “Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgelerler. Bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir. Yapılacak herhangi bir değişiklik yanıltıcı sonuç ve hükümlere sebep olabilir.” felsefesine uygun olarak; Yeşil Cami ve Türbe’de mümkün olduğunca az müdahale ile

sonuç almaya çalışmıştır. “Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir, ancak; sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restorasyondan daha iyidir, yenileme ve eklerden kaçınılmalıdır” düşüncesine uygun olarak Yeşil Türbe’de orijinal çiniler yerlerinden çıkarılmadan, yapının dış duvarlarına kurulan basınçlı iskeleler ile arkalarına çimento sıringa edilerek sağlamlaştırılmıştır. “Eğer strüktürel aksaklıklar, güvenlik gibi nedenlerle anıta ek yapılması gerekirse, bunlar somut verilere dayandırılmalı; yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir. Yapılan restorasyon tarihi bir işaret ya da rakamla belirtilmelidir.” maddesine göre Asım Bey; çinileri, özgün harcından ya da Leon Parville tarafından kullanılan “Sarı Fransız Çimentosu”ndan farklı olarak gri renk çimento kullanarak sabitlemiş, böylelikle nerede özgün çinilerin olduğunu nerede kendisi tarafından müdahalelerin olduğunu belli etmiştir. “İlk tasarımdan sonra, değişik dönemlerde yapılan ekler anıtın bir parçası olarak kabul edilmeli; başka bir ögeyi kapatma ya da bozma gibi zararlı etkileri olmadığı takdirde korunmalıdır.” düsturuna uygun olarak Asım Bey, her ne kadar Leon Parville restorasyonu yapının özgünlüğüne zarar vermiş olsa da bu müdahalelere de saygı duyarak, bilinçli olarak değiştirmeye çabalamamıştır. “Restorasyon sırasında yapılan işlemler; rapor, çizim ya da fotoğraflarla dikkatle belgelenmelidir.” ilkesine uygun olarak Asım Bey yapıdaki onarımlarını daha sonra yayınlamış olduğu kitabında detaylıca açıklamıştır.

Yeşil Cami ve Yeşil Türbe’nin Leon Parville ve Asım Kömürcüoğlu restorasyonları arasındaki durumlarını Osman Hamdi Bey’in İki Müzisyen Kız ve Yeşil Cami (1880), Yeşil Cami Önü (1882) ve Yeşil Türbe’de Dua (1882) adlı erken tarihli eserlerinden takip etmek mümkün olmuştur. Bu erken tarihli eserlerde cami ve türbe son derece iyi durumda resmedilmişken; Osman Hamdi’nin daha geç tarihli Kaplumbağa Terbiyecisi (1906), Kaplumbağa Terbiyecisi II (1907) ve İlahiyatçı (1907) tablolarında Cami ve Türbe belirgin olarak yıpranmış, çinileri ve duvar sıvaları dökülmüş olarak gösterilmiştir. Osman Hamdi Bey aynı zamanda Asım Kömürcüoğlu onarımı sırasında restorasyon heyetinde bulunmuş ve müdahaleleri yakından takip etmiştir.

Tez çalışmamızda Asım Kömürcüoğlu’nun Yeşil Cami ve Yeşil Türbe Onarımı; bir önceki restorasyon olan Leon Parville restorasyonu ve bir sonraki restorasyon olan Macit Rüştü Kural restorasyonu ele alınarak bütüncül olarak incelenmiştir. Çünkü; Asım Bey’in tamirâtı Parville’in restorasyonunun bir neticesi olmuş, Kural’ın restorasyonu ise Asım Bey müdahalelerine bir geribildirim niteliğinde görülmüştür.

Genel itibariyle inşa edildiği tarihten beri ilk kez(!) dört yüz doksan yıl sonra Asım Bey eliyle türbenin çinilerinin yenilenmesi eleştiri konusu olmuş fakat bu tamiratın arka planı pek değerlendirilmemiştir. Asım Kömürcüoğlu'ndan önce türbenin detaylı restorasyonunu yapan Leon Parville'in caminin ve türbenin çinilerini kendi koleksiyonuna eklemesi ve yerlerine kötü kopyalarını koymasının sürecin başlangıcı olmuştur. Leon Parville ile Asım Kömürcüoğlu restorasyonu arasında 13 Ağustos 1897 tarihli belgede çinilerin son restorasyondan hemen otuz yıl geçmiş olmasına rağmen tamire ihtiyaç duyduğu yazmaktadır.⁴⁶⁹ İnşaatından dört yüz elli yıl kadar sonra ilk kez Leon Parville tarafından müdahale edilen çiniler ancak otuz yıl dayanabilmiştir. Leon Parville tarafından yapılan tamirat ve sonrasında yapılan her müdahalede çiniler zarar görmüştür. Onarımlarda görev alan mimarlar her seferinde kendinden önceki tamiratı yapan mimarı suçlamış ancak Leon Parville hakkında ciddi bir eleştiride bulunmamışlardır. Esasında hem Asım Bey hem de Macit Bey ülkesini ve milli mimarisini çok severek türbe restorasyonu için ellerinden geleni yapmışlardır. Çok kıymet verdikleri Türk mimarlığında da yapıcı ve onarıcı olarak yalnız Türk Mimarların çalışmasını, yabancı mimarların ise ülkemizde ancak “hoca” sıfatıyla bulunmasını savunmuşlardır.

Asım Bey Yeşil Cami ve Türbe restorasyonundaki başarısından dolayı II. Abdülhamid tarafından mineli bir saat ve nişanla ödüllendirilmiş; rütbesinde de bir derece terfii ettirilmiştir. Asım Bey'in titiz çalışması zamanın Müze-i Hümayun Müdürü ve Osman Hamdi'nin kardeşi olan Halil Ethem Bey'in de dikkatini çekmiş, onun aracılığıyla yüksek tahsil için 1911 yılında Almanya'ya gönderilmiştir.

Asım Kömürcüoğlu Almanya'da yükseköğrenim gördüğü sırada Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in baş mimarı Prof. Franz Heinrich Schwechten'in Meister atölyesinde çalışmıştır. Schwechten'in ekibiyle birlikte Berlin'de Romanesk Ev içinde yer alan Romanesk Kafe ve Potesdammer Binası, Roma'da Alman Protestan Kilisesi ve cemaat binaları, Köln'de Ren nehri üzerine köprü projesi ve Poznan'da Kraliyet Sarayı inşasında çalışmıştır. Asım Kömürcüoğlu burada aldığı eğitim süresince dönemin Almanya İmparatorluğunda beğenilen Neo-Klasik, Neo-Rönesans ve Neo-Romanesk üsluplarda inşa edilen yapılarda çalışmıştır.

⁴⁶⁹ Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed Han Hazretleri Cami-i Şerifi'nin duvarlarıyla türbelerinin dökülmüş olan çinilerinin tamir masarısının sureti mahsubu. BOA ŞD 142 / 2. (Hicri 14.03.1315)

Kömürcüoğlu, yurda döndüğünde Sanayi-i Nefise Mektebi'ne hoca olarak atanarak kendinden sonra gelecek mimarlara ışık tutmaya çabalamıştır. Meslek hayatının bu yıllarında İstanbul'daki eski eserler üzerine yoğunlaşan Asım Bey çeşitli yapılarda çalışırken aynı zamanda koruma kurulunda da yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda yeniden yurt dışına gönderilen Asım Bey Berlin ve Viyana'da bulunmuş ve burada mimari bilgi ve görgüsünü arttırmıştır.

Yurtdışından döndüğünde memuriyetten istifa eden Asım Bey bu sefer serbest mimar ve müteahhit olarak çalışmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Beyazıt Meydanı projesini almış ve I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Harbiye Nezareti'ni bombalamak isteyen İngiliz uçakları tarafından delik deşik edilen meydana bir havuz yapmayı planlamıştır. Beyazıt Meydanı düzenlenmesi işi erken Cumhuriyet döneminin büyük projelerinden biri olmuştur. Asım Kömürcüoğlu büyük bir eliptik havuz ile yedi metreyi aşan eğime bir çözüm bulmayı ve havuzun ihtiyaç halinde yangın söndürmek için kullanılmasını amaçlamıştır. Havuz ile trafiğe de düzenlemiş; şehir içi tramvay, dolmuş ve minibüsleri havuz etrafında tur atarak ring atmaya başlamıştır. Havuz yansıtıcı yüzeyiyle meydanın doğu ve batı yönündeki Osmanlı erken klasik devir mimarisi cepheleri ve kuzey yönünde bulunan eklektik mimari arasında bir denge unsuru oluşturmuştur. Daha inşa edilirken bile “*Kel başa şimşir tarak!*” ve “*Vali Haydar Bey, Beyazıt Meydanı'nda küçük bir Marmara inşa eyliyor*” başlıklarıyla tenkit dolu haberlere konu olan havuz, ilerleyen yıllarda yıkılmış ve trafikten arındırılmıştır. Fakat devasa havuzun ve sıkışık trafiğin kaldırılmasıyla meydan genişleyeceğine küçülmüş, günümüze kadar defalarca yapıp yıkılarak bitmez bir şantiye görünümüne bürünmüştür.

İlerleyen yıllarda yine ticari bir atılım projesi olan Karadeniz Vapuru'nun Seyyar Sergi haline getirilmesinde çalışan Asım Bey vapuru ön ve arka olmak üzere ikiye bölmüş; arka tarafta Numune Salonu, ön tarafta Satış Salonu planlamıştır. Numune Salonu ve Satış Salonu ayrı ayrı tamir ve yenileme işleminden geçirilerek beyaz yağlı boya ile boyanmış ve sergilenecek eşyaların korunabilmesi için müzelerdeki camekanlar gibi özel alanlar ayrılmıştır. Asım Bey'in bu projesi de bazı kesimler tarafından eleştirilse de, Karadeniz Vapuru'nu gezen Atatürk serginin hatıra defterine; “*Sergi muvaffak olmuş bir eserdir. Bende gayet iyi intibalar husule geldi. Teşhir tarzı çok iyidir. Müteşebbislerini takdir ve tebrik ederim.*” yazarak memnuniyetini dile getirmiştir.

Asım Kömürcüoğlu devam eden yıllarda İzmir Tuhafiyeciler Çarşısı işini üstlenmiş ve ofisi ile evini İzmir'e taşımıştır. Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatı başlangıçta çok hızlı başlamış fakat inşaat devam ederken tüm dünyayı etkileyen 1929 yılı mali krizi başlamış ve Tuhafiyeciler Şirketi ortakları bu krizden etkilenmiştir. Yapı faaliyeti ilerledikçe ödemeler aksamış, şirkette çözümler ve iflaslar başlamıştır. Asım Kömürcüoğlu çarşı inşaatını yarım bırakmak istememiş, bütün sermayesini bu işe yatırarak sonuna kadar devam edip çarşayı tamamlamıştır. Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatı tamamlandığı zaman Tuhafiyeciler Şirketi dağılmış, ortakların büyük bir kısmı iflasa gitmiştir. Asım Kömürcüoğlu böylece şirket ortaklarıyla adli ihtilafa girmek zorunda kalmış, hem kendisi hem de bütün sermayesi uzun yıllar burada bağlı kalmıştır. Bu hadise kendisine müteahhitliği bıraktıran olay olarak ömründeki birçok dönüm noktalarından biridir.

Çarşı inşaatı devam ederken Asım Bey İzmir Selanik Bankası inşaatı işini de üstlenmiştir. Bu banka yapı itibariyle I. Ulusal Mimari ile Modern Mimari arasında geçiş özellikleri gösteren ünik bir yapı olmuştur. Asım Kömürcüoğlu daha çok modern mimari üslubunda eserler veriyor olsa dahi, kendisi bütüncül bakan ve binayı çevresinden soyutlamayan bir kişi olmuştur. Selanik Bankası inşa edileceği konum itibariyle çevresinde I. Ulusal Mimarlık Akımından; İzmir Çatakkaya Hanı, İzmir Osmanlı Bankası, Kardiçalı Hanı, Silahçioğlu Hanı gibi binalar bulunmaktaydı. Asım Kömürcüoğlu Selanik Bankası'nı bu doğrultuda I. Ulusal Mimari'nin modernize edilmiş ve sadeleştirilmiş hali olarak tasarlamış ve bölgedeki mimari ahengi korurken kendi dokunuşunda da bulunabilmiştir.

İzmir Selanik Bankası'nda, I. Ulusal Mimarlık Akımında görmeye alışık olduğumuz sağır kubbe yerine pencere açıklıklı bir kasnak üzerine oturtulmuş, basık piramidal kırma çatı karşımıza çıkmıştır. Köşe parselde konumlanan yapının girişi de köşeden verilmiş ve giriş cephesi diğer cephelere göre bezeme unsurları ile vurgulanmıştır. Yapıda kat pencereleri ritmik ve kübik olarak sıralanırken, giriş kapısı yanında bulunan pencereler çokgen ve daire formlarıyla hareketlendirilmiştir. Düzgün kesme taş ve bosaj ile kurgulanan cepheler, dişli parapetler ile nihayetlenmiştir. Parapet altlarından ikinci kat pencerelerinin ortalarına kadar inen helezon detaylı kesme taşlar yapının dışında güçlü bir bezeme unsuru olmuş ve bosajın rüstik etkisini yumuşatmıştır. Asım Bey'in pek çok yapısı gibi bu yapı da günümüze ulaşamamış, zaman içinde el değiştirerek yıkıma uğramıştır.

Asım Bey İzmir’de bulunduğu yıllarda Atatürk Heykeli’nin çevre düzenlemesini yapmıştır. İzmir Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan Atatürk Heykeli Asım Bey’in ikinci meydan düzenleme çalışması olması açısından önem teşkil etmektedir. İzmir Atatürk Heykeli çevresi de gelişen şehir ile birlikte değişime uğramış, Asım Bey tarafından kurgulanan çiçek tarhları bilinmeyen bir tarihte kaldırılıp yerine denize kadar taş döşemesi yapılmıştır.

Mücadeleci bir yapısı olan Asım Kömürcüoğlu’nun, hayatının bir diğer dönüm noktası olan olay İstanbul Adalet Sarayı proje yarışmasında birinciliği kazanması olmuştur. Projesi on iki sene boyunca süren, adına üç yarışma açılan, defalarca kez arsa değişikliği yapılan ve bu süreçte dokuz kez Adalet Bakanı değişen İstanbul Adalet Sarayı yarışması, Asım Bey için bir onur, bir mimarlık davası haline gelmiş, ömrü boyunca takipçisi olmuştur. Bu yarışmadaki fikirlerinin isabeti yıllar sonra ortaya çıkmıştır. Asım Kömürcüoğlu Sultanahmet Meydanı’na yarışmalarda istenildiği gibi bir Adalet Sarayı inşa edilemeyeceği fikrini savunmuş; mezkur arsaya gösterişli ve abidevi bir Adalet Sarayı inşa edilirse Ayasofya ve Sultanahmet’e haksızlık olacağını, saha üzerine sade ve yalın bir bina inşa edilirse ise Cumhuriyet’i bu en önemli yapısına haksızlık olacağını düşünmüştür. Aynı zamanda Adalet Sarayı inşası için konuşulan bölgenin arkeolojik sit alanı olduğunu, burasının kazıldığında tarihi eserlere rast gelineceğini ısrarla ifade etmiştir. Nitekim kendisi yıllar sonra haklı çıkmış, Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat tarafından projelendirilen Sultanahmet Adalet Sarayı inşaatı sırasında çeşitli kalıntılara rastlanılmış, projenin inşası planlanan diğer blokları asla inşa edilememiştir.

Asım Kömürcüoğlu İstanbul Adalet Sarayı yarışmasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi için açılan yarışmaya katılmış ve bu projesindeki fikirlerinin de isabeti yıllar sonra ortaya çıkmıştır. Asım Bey Cumhuriyet’in en önemli yapısı olan meclisin, Hükümet Mahallesi içerisinde verilen arsanın en tepe noktasına konumlandırılmasını savunmuştur. Böylelikle meclisin diğer bakanlık binalarının kot olarak üstünde kalmasıyla sembolik bir anlama kavuşacağını ve tüm Ankara’dan görülebilecek bir abide niteliğinde olacağını vurgulamıştır. Fakat yarışmada birinci seçilen Clemens Holzmeister’ın projesi tamamen bakanlık binaları ile aynı kotta ve sırada planlanmış, arsanın en yüksek noktası ise meclis parkı olarak boş bırakılmıştır.

Asım Kömürcüoğlu daha önce küçük çaplı meydan ve   ehircilik   alı  maları yaptığından bu uzmanlık alanını da yarışma projesi içinde eritmi  , tepede konumlandırılan meclis önüne abidevi bir Atatürk heykeli ile dairesel bir meydan oluşturmuştur. Bu meydan diğer bakanlıkların yer aldığı bakanlık caddesine yine ince düşünülmüş bir şekilde   eref holü ile bağlanmıştır. Meclis önünde oluşturulan   eref hol  ndeki tüm estetik elemanlar; havuz, peyzaj, heykel, ses ve ışık oyunları Asım Kömürcüoğlu tarafından titizlikle tasarlanmıştır.

T.B.M.M. yarışmasında en önemli kurallardan biri binanın inşaat b  t  cesi hakkında olmuş ve b  t  ceyi a  an projelerin jüri tarafından kesin surette eleneceği belirtilmiştir. Asım Kömürcüoğlu ilan edilen yarışmaların nihayete erebilmesinin öneminin bilincinde olduğunu vurgulamış; yarışmaya b  t  ce dahilinde m  tevacı bir proje ile katıldığını, şayet yüksek b  t  ce verilirse daha muhteşem bir eseri vücuda getirebileceğini proje izahat notunda ifade etmiştir. Jüri değerlendirmesinde Asım Kömürcüoğlu’nun projesi fazla detaycı ve bezeme açısından sade bulunmuş ve b  t  ce sınırını dikkate almayan diğer üç proje birinci seçilmiştir. Bu durumda yarışma kurallarına uyan diğer m  sabıklara ve dolayısıyla Asım Bey’e haksızlık edilmiştir.

Asım Bey’in ömrü boyunca tarihi eserlere kıymet veren ve korunmaları için elinden geleni yapan bir mimar olarak mesleki çalışmaları arasında ünik bir   rnek Manisa Halkevi ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası inşası sırasında gerçekleşmiştir. Mezkur binaların ortasında bulunan ve Manisa Sarayı’ndan günümüze kalan yegane bina olan Fatih Kulesi, tarihi kimliğini kaybedecek şekilde restore edilerek kullanıma sunulmuştur. Fatih Kulesi’nin bu dönüşümüne; Manisa Sarayı’nın Ekber ve Erşed sisteminin kabul   ile kaderine terkedilmiş olması ve I. Dünya Savaşı ile Yunan    gali sırasında ağır hasar alması sebep olmuş olabilir. H  lihazırda 1930’lu yıllarda kimliğini kaybetmiş olan kule, eski haline göre restore edilmeyip, yalnızca sıvanarak modern mimari üslubuna ve çevresindeki binalara stil olarak uydurulmuş olabilir. Bu duruma henüz savaştan yeni çıkmış ve tüm maddi gücünü sanayi ve   retime yatıran genç Cumhuriyet’in, detaylı ve kapsamlı bir restorasyon programına b  t  ce ayıramaması da sebep olmuş olabilir.

Asım Kömürcüoğlu ömrünün son yıllarında, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası yakılıp yıkılan Anadolu’nun farklı bölgelerinde bulunan otuz belediye için; yeni kurulan Cumhuriyet’i temsil edecek nitelikte “Güzel Kent” yaklaşımına sahip

imar planları hazırlamıştır. Bu imar planlarından günümüzde yalnızca beş tanesine ulaşılabilmiştir. Her imar planı şehrin özelliklerine göre biricik olarak tasarlanmış olup, hepsinde genel olan bazı özellikler de bulunmaktadır. Asım Kömürcüoğlu'nun imar planlarında en önemli özellik şehrin odak noktasının ekseriyetle şehrin kimliğini oluşturan tarihi eserler etrafında şekillenmesi olmuştur. Şehrin gelişim noktaları ise demir ağlarla örülen yurdun medeniyet kapısı olan istasyon bölgeleri olarak belirlenmiştir. Şehrin odak noktaları ile gelişim bölgeleri geniş bulvar ve caddeler ile birbirine bağlanmış; kavşak ve bağlantı noktalarında, kamusal alan ve meydan planlanmıştır. Şehrin yönetim binaları ile postane, şehir oteli, bankalarının bulunduğu alan şehir merkezinde konumlandırılmış; sanayi için ayrılan alan ise demiryolu ve istasyon binasına yakın bir alanda lojistiğe elverişli bir şekilde kurgulanmıştır. Şehirde yeşil alanlara oldukça önem verilmiş ve küçükte olsa her imar planında stadyuma yer verilmiştir. Şehrin konut bölgesi ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiş ve her imar planında farklılık göstermiştir.

Asım Bey'in mimarlık sevgisi ve tutkusu kendisinden sonra çocuklarına, torunlarına ve torunlarının çocuklarında bu mesleği sevdirmiştir. Oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ve kızı Nezihe Taner mimarlık eğitimlerini Almanya'da almışlardır. Eyüp Kömürcüoğlu yurda dönüşünde Milli Eğitim Bakanlığı Mimari Proje Bürosunda, Nezihe Taner ise İller Bankası Fen Heyeti Şehircilik Müdürlüğü'nde görev almıştır. Kömürcüoğlu ailesinde mimarlık geleneği Eyüp Kömürcüoğlu'nun oğlu Ahmet Kömürcüoğlu ile ve Nezihe Taner'in kızı Mine Maner ile de devam etmiştir. Daha sonra Nezihe Taner'in torunu olan Selin Maner Ashley'de mimarlık mesleğini seçmiş ve dördüncü kuşak olarak toplumda asırdan fazladır Asım Bey'in mimarlık mirasını devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

- BOA, EV.D. 15785 (Hicri 29 Zilhicce 1271, Miladi 12 Eylül 1855)
- BOA, İ..MVL. 386 - 16862 (Hicri 10 Cemaziyülevvel 1274, Miladi 27 Aralık 1857)
- BOA, A.}AMD. 84 - 11 (Hicri 1274, Miladi 1857-58)
- BOA, İ..DH.. 467 - 31266 (Hicri 20 Recep 1277, Miladi 01 Şubat 1861)
- BOA, İ..DH.. 467 - 31267 (Hicri 22 Recep 1277, Miladi 03 Şubat 1861)
- BOA, DH.MKT. 1381 - 12 (Hicri 01 Rebiyülevvel 1304, Miladi 28 Kasım 1886)
- BOA, MF.MKT. 806 - 30 (Hicri 18 Recep 1322, Miladi 28 Eylül 1904)
- BOA, MF.MKT. 823 - 92 (Hicri 4 Zilkade 1322, Miladi 10 Ocak 1905)
- BOA, İ..TAL. 397 - 32 (Hicri 28 Rebiyülahir 1324, Miladi 21 Haziran 1906)
- BOA, İ..EV.. 45 - 32 (Hicri 3 Şaban 1325, Miladi 11 Eylül 1907)
- BOA, BEO 3338 - 250314 (Hicri 19 Cemaziyülevvel 1326, Miladi 19 Haziran 1908)
- BOA, ŞD. 190 - 32 (Hicri 25 Zilkade 1326, Miladi 19 Aralık 1908)
- BOA, BEO 3461 - 259538 (Hicri 2 Zilhicce 1326, Miladi 26 Aralık 1908)
- BOA, MF.MKT. 1164 - 54 (Hicri 24 Zilkade 1328, Miladi 27 Kasım 1910)
- BOA, MF.MKT 1175 - 77 (Hicri 24 Şevval 1329, Miladi 18 Ekim 1911)
- BOA, DH.İD.. 28 - 32 (Hicri 03 Cemaziyülevvel 1332, Miladi 30 Mart 1914)
- BOA, BEO 4394 - 329502 (Hicri 01 Muharrem 1334, Miladi 09 Kasım 1915)
- BOA, MV. 200 - 7 (Hicri 10 Rebiyülevvel 1334, Miladi 16 Ocak 1916)
- BOA, İ..DUİT 13 - 68 (Hicri 18 Zilkade 1334, Miladi 16 Eylül 1916)
- BOA, DH.KMS. 44 - 23 (Hicri 19 Cemaziyülahır 1335, Miladi 12 Nisan 1917)
- BOA, MV. 208 - 23 (Hicri 24 Recep 1335, Miladi 16 Mayıs 1917)
- BOA, MV. 208 - 97 (Hicri 14 Ramazan 1335, Miladi 04 Temmuz 1917)
- BOA, BEO 4476 - 335686 (Hicri 19 Ramazan 1335, Miladi 09 Temmuz 1917)
- BOA, DH.İ.U.M.EK. 37 - 21 (Hicri 25 Şevval 1335, Miladi 14 Ağustos 1917)
- BOA, HR.İD.. 74 - 91 (Hicri 18 Zilkade 1335, Miladi 5 Eylül 1917)
- BOA, DH.EUM.SSM. 55 - 44 (Hicri 21 Zilkade 1335, Miladi 8 Eylül 1917)
- BOA, HR.UHM. 204 - 17 (Miladi 29 Mart 1919)
- BOA HR.İM.. 113 - 55 (Miladi 16 Ağustos 1924)
- BCA, 30-10-0-0 / 213 - 447 - 2
- BCA, 30-18-1-2 / 140-83-16 / 17-6
- BCA, 30-10-0-0 / 27-156-4-3

BCA, 30-10-0-0 / 139-993-6
BCA, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A
BCA, 30-18-1-1 / 7-17-7 / 137-23
BCA, 30-10-0-0 / 156-96-1 160
BCA, 30-10-0-0 / 69-454-17 77A
BCA, 30-10-0-0 / 79-523-6 79
BCA, 30-10-0-0 / 70-461-3 / 77A
BCA, 30-10-0-0 / 119-848-18 99B
BCA, 30-10-0-0 120-850-12 99B

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Akyıldız, Ali, “Şirket-i Hayriye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010.
Alparslan, Ali, “Ali b. İlyas Ali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989.
Baykara, Tuncer, “Konya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002.
Boran, Ali - Tüfekçioğlu, Abdülhamit, “Van, Mimari”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012.
Bostan, İdris, “Pertev Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007.
Eyice, Semavi, “Fatma Sultan Camii”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul 1995.
Kılıç, Mahmud Erol, “Hermes”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998.
Kılıç, Orhan, “Van”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012.
Koçu, Reşat Ekrem, “Ayasofya Hamamı”, *REK İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1960.
Öz, Mehmet, “Samsun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009.
Özcan, Abdülkadir, “Hacı İvaz Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996.
Sönmez, Zeki, “Hacı İvaz Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996.
Tuncel, Metin, “Bugünkü Van”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012.

KİTAPLAR

Anonim, *Belediyelerin İmar Planı Bilgileri*, İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara 2005.
Alsaç, Üstün, *Türkiye’de Restorasyon*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
Ayhan, Pınar, *Atatürk’ün Sergi Vapuru*, İleri Yayınları, İstanbul 2018.
Ayvazoglu, Beşir, *Üçüncü Tepede Hayat*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2012.

- Bayrak, Sevince, *Bir Meydan Öyküsü Beyazıt (1914-1964)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019.
- Cezar, Mustafa, *Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler*, Berksoy Matbaası 1963.
- Cezar, Mustafa, *Güzel Sanatlar Akademisi'nden 100. Yılda Mimar Sinan Üniversitesi'ne*, İstanbul 1983.
- Çelebi, Mevlüt, *İzmir Gazi Heykeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.
- Dağdelen, İrfan, *Alman Mavileri 1913–1914: 1. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, C. II, Kültür Yayınları, İstanbul 2006.
- Dalyan, Murat Gökhan, *Başlangıcından 1570 Yılına Kadar Adıyaman Tarihi*, Yeni Reform Matbaacılık, Ankara 2007.
- Daver, Abidin, Günay Safa; *Güzelleşen İstanbul*, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul 1944.
- Ege Derneği, *Manisa Kültür Turizmi Paydaş Analizi ve Strateji Önerileri Projesi*, Yediveren Matbaacılık, İzmir 2014, s. 22.
- Erdem, Ufuk, *Türkiye Cumhuriyeti Kendini Tanıtıyor Yüzer Sergi Avrupa'da*, Hiperlink Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Kömürcüoğlu, Asım, *İstanbul Adalet Sarayı Arsa ve İnşaatının İç Yüzü (1935-1947)*, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.].
- Kural, Macit Rüştü, *Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*, Maarif Matbaası, Ankara 1944.
- Mimiroğlu, İlker Mete – Elemena, Halil, *Kuruluşundan Cumhuriyete Sayıştay Tarihi (1862-1923)*, Uyum Ajans Ankara 2002.
- Pay, Salih, *Kuruluşundan Günümüze Yeşil Külliyesi*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2010.
- Sözen Metin - Tapan Mete, *50 Yılın Türk Mimarisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.

Topuzlu, Cemil, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Topuzlu Yayınları, İstanbul 2001.

MAKALELER

Akbaş, Ömer, “Küçüksu İskeleyi”, *Arkitekt*, S. 195-196, İstanbul 1948.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 1931-1, İstanbul 1931.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 42, İstanbul 1934.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 44, İstanbul 1934.

Anonim, “Duyumlar”, *Arkitekt*, S. 48, İstanbul 1934.

Anonim, “Sümer Bank Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 51, İstanbul 1935.

Anonim, “Duyumlar”, *Arkitekt*, S. 53, İstanbul 1935.

Anonim, “Belediyeler Bankası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 58, İstanbul 1935.

Anonim, “Duyumlar”, *Arkitekt*, S. 73, İstanbul 1937.

Anonim, “Kamutay Müsabakası Program Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 123-124, İstanbul 1941-42.

Anonim, “Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu”, *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941-42.

Anonim, “Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957)”, *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 139-140, İstanbul 1943.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 141-142, İstanbul 1943.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 143-144, İstanbul 1943.

Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı” *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945.

Anonim, “Haberler”, *Arkitekt*, S. 179-180, İstanbul 1946.

Anonim, “İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947.

Anonim, “İstanbul Adalet Binası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 211,212,213,214, İstanbul 1949.

Anonim, “Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *VI. Vakıf Haftası, Türk Vakıf Medeniyeti Çevresinde Mimar Sinan Dönemi Sempozyumu*, Ankara, 1989.

Bilsel, Cana, “İzmir’de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası”, *Ege Mimarlık*, İzmir 2009.

Bonatz, Paul – Uran, Fatih; “Büyük Efes Otel”, *Arkitekt*, S. 318, İstanbul 1965.

Budak, Ayşe, “Bursa Yeşil Cami ve Türbesi’nin 1855 Depremi Sonrası Çizilmiş Planı ve Leon Parvillée Tarafından Gerçekleştirilen Onarımlar”, *Mediterranean Journal of Humanities*, S. 8, Antalya 2018.

Çelik, Zeynep, “Değişen İstanbul 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti”, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul 1998.

Eldek Güner, Hikmet - Güngördü Aslıhan; “1922 Büyük İzmir Yangını Sonrası İzmir Cumhuriyet Meydanının Oluşumu ve Mekânsal Gelişiminin İncelenmesi”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, C.11, S.2, İstanbul 2019.

Eroğlu, Süreyya, Başaran Güleç, Hayal, “Victoria and Albert Müzesi Deposunda Bulunan Yeşil Cami ve Yeşil Türbe’nin Çinileri ile Leon Parvillee İlişkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.47, 2016.

Fidan, Nalan, “Yaşayan Mekânlar Kassam’ı Hilmi Efendi Köşkü”, *Acıbadem Dergisi*, S. 66, İstanbul 2018.

Gürses Söğüt, Sibel, “1912 İshak Paşa Yangını ve Ayasofya Çevresinin Yeniden Düzenlenmesi”, *METU JFA*, Ankara 2019.

Güneş, Günver – Güneş, Müslüme; “Cumhuriyet Dönemi’nde Manisa’nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi’nin Yeri ve Önemi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, İzmir 2007.

Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya’nın Devlet Merkezi Oluşu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011.

Karlıdağ, Yaprak – Dökmeci, Vedia; “Meydanlar: Beyazıt Meydanı ve Çevre Düzenlemesi Kentsel Tasarım Proje Yarışması” *Mimarlık ve Dekorasyon*, S. 101, İstanbul 2001.

Kemal, Ahmet, “Roma Bankası ve Amerikan Konsoloshanesi – İzmir”, *Arkitekt*, S. 36, İstanbul 1933.

Kodaman, Bayram, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)”, *Tarih Dergisi*, S. 32 İstanbul 1979.

Kömürcüoğlu, Asım, “Büyükkada’da Mezarlık Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938.

Kömürcüoğlu, Asım, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938.

Kömürcüoğlu, Asım, “Maraş Belediye Hal Binası Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938.

Kömürcüoğlu, Asım, “Van Şehir Planı Raporu”, *Arkitekt*, S. 157-158, İstanbul 1945.

Kömürcüoğlu, Asım, “Adıyaman Kasabası İmar Projesi”, *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947.

Küçükdağ, Y., Arabacı, C. ve Yenice, M. S., “Tarihî süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi.” *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.5, Konya 2015.

Michalopoulos, Dimitris, “The 1922 Samsun Bombardment”, *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 5, S. 9, 2015.

Mimar Şevki, “Memleket Köşeleri”, *Arkitekt*, S. 42, İstanbul 1934.

Muşmal, Hüseyin, “1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 32, Sivas 2008.

Osma, Kıvanç, “İzmir’in Ata’ya Teşekkürünün Görsel İfadesi: Atlı Atatürk Anıtı”, *Sanat Tarihi Dergisi*, S. 11, İzmir 2001.

Özkan, Suha, “Türk-Alman Dostluk Yurdu Öneri Yarışması-1916”, *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara 1975.

Pehlivanoğlu, Kemal, “İzmir’in Yıllara Meydan Okuyan Yapısı: Borsa Binası”, *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, S. 19, İzmir 2017.

- Sayar, Zeki, “Bayazıt Meydanından Alacağımız Ders!”, *Arkitekt*, S. 291, İstanbul 1958.
- Sayar, Zeki, “Belediye ve İmar İşlerine Bir Bakış”, *Arkitekt*, S. 303, İstanbul 1961.
- Serçe, Erkan, “Bir Şirket Komedi ve Bir Bulvarın Öyküsü”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, S. 4, İzmir 2001.
- Tekeli, İlhan, “Bir Kurucu Kişilik Olarak Esat Turak”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara 2005.
- Tellioglu, İbrahim, “Samsun’a Türk Yerleşiminin Tarihi Gelişimi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 9/4, Ankara 2014.
- Tosun, Çiler Buket – Özsu, Arda Can; “Cumhuriyet Döneminin Art Deco Mobilya Tasarımları: Selahattin Refik Sırmalı ve Atatürk’ün Çalışma Odası”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Ankara 2014.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Hacı İvaz Paşa’ya Dair”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.14, İstanbul 1959.
- Ünal, Ertan, “Adliye Sarayı Yangını: 3 Aralık 1933’te İstanbul’da Dehşet Gecesi”, *Popüler Tarih*, S. 52, İstanbul 2004.
- Yenice, Mahmut Serhat, “Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekânsal Gelişimi”, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Erciyes 2012.

TEZLER

- Akan, Hatice, *Mehmet Ali Cenani Bey’in Hayatı ve Parlamento Faaliyetleri (1872-1934)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2018.
- Akbayırılı, Özgecan, *1923’ten Günümüze İzmir’de Planlama Kararları ile Konut Doku ve Mimarisinin Etkileşimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2009.
- Akpolat, Mustafa Servet, *Fransız Kökenli Levanten Mimar Alexander Vallaury*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1991.

Alkan, Deniz, *İstanbul Hamam Restorasyonunda Uygulanan Müdahale Teknikleri*, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015.

Alkan, Murat, *Bursa Yeşil Cami Süsleme Programı (Taş, Ahşap, Kalemşi ve Alçı üzerine Bir İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Ayaydın, Rıdvan, *Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler ve Muafiyetler (1826-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

Bacanlı, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Olağanüstü Bölge Yönetim Uygulamaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2012.

Başaranbilek, Mehmet, *Ödemiş'te Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Mekan Bağlamında İrdelenmesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

Beyazıt, Mustafa, *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.

Binici, Sevim, *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla İzmir'de Bankacılık Faaliyetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2018.

Çelik, Gözde, *İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

Çermikli, Gülce, *Ressam Namık İsmail'in Yaşamı ve Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

Dalyan, Murat Gökhan, *Selçuklular Zamanında Adıyaman (Samsat-Kâhta-Keysun-Gerger-Gölbaşı)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih

Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2003.

Demirtaş, Ahmet, *Konya Belediyesi (1868-1923)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

Doğanay, Aziz, *Erken Osmanlı Bursa Türbelerinde Tezyinat*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

Düzgün Erekinçi, Özge, *Afet Duyarlı Planlama Van İli Örneği*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019.

Gediz, Demet, *Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi (1910-1923)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Gökşen Çetres, Ayşe, *Cumhuriyet Dönemi Heykel Sanatında Pietro Canonica ve Eserleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2015.

Gümüş, Müjde Dila, *II. Meşrutiyet'te Saray İçin Çalışmak. Vedat (Tek) Bey'in Sermimarlık Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2018.

Gürallar Yeşilkaya, Neşe, *İdeoloji Mimarlık İlişkisi ve Türkiye'de Halkevi Binaları (1932-1946)*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997.

Gürsel, Attila, *"Spine" As The Constructive Element Of The City: case Study Tirana, Albania*", Orta Doğu teknik Üniversitesi Kentsel Tasarım Bölümü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012.

Hızlı, Neslinur, *Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesi: Türkiye'de Mimarlık Eğitimi Reformu Bağlamında Ernst Arnold Egli*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Karadeniz, Mehmet, *İstanbul'da Üç Kamu Yapısının, Yapım ve Yıkım Süreçleriyle Ulusal ve Mesleki Basına Yansımaları*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

Karakaya, Ebru, *Türk Mimarlığında Sanayi-i Nefise Mektebi / Güzel Sanatlar Akademisinin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Karslı Alpogut, Leyla, *Mimar Clemens Holzmeister ve III. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1999.

Kartal, Şehri, *Haseki Hürrem Sultan Yapıları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.

Kılıç, Serkan, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden Bir Simge: II. Meclis Binası*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021.

Kıyıcı Kahraman, Senem, *Türkiye Cumhuriyet Devrimlerinin Manisa'ya Yansıması (1923-1938)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2016.

Özkurt, Mustafa Çağlayan, *Düyun-u Umumiye İstanbul Merkez Binası'nın Tanzimat Sonrası Osmanlı Mimarlığı Bağlamında Değerlendirilmesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

Sandıkçı, Pelin, *18.-19. Yüzyıl İngiliz Seyyahlarına Göre Osmanlı Kenti (Bursa, Konya, Trabzon)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2017.

Selvi, Umut, *Kentsel Gelişme Dinamikleri Çerçevesinde İstanbul'da Plaj Olgusu*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Planlama Lisansüstü Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

Sıçrayık, Anılcan, *İstanbul'da Eski Eser Tahribi (1908-1938)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

Vurmaz, Mehmet, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askere Alma Sistemi (1826-1970)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2007.

Yaramış, A. Beril, *1930-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Mimari Tasarım Yarışmalarının Belgelenmesi ve Genel Bir Değerlendirme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.

Yenice, Mahmut Serhat, *Kentsel Planlama Sürecinde Konya Kent Formunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2005.

Yenice, Mahmut Serhat, *Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme İçin Bir Model Önerisi; Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011.

Yıldıran, Neşe, *İstanbul'da II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Mimarisi*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1989.

Yılmaz, Emrah, *II. Abdülhamid Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2015.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi 05 Aralık 1933

Cumhuriyet Gazetesi 07 Aralık 1933

Cumhuriyet Gazetesi, 08 Aralık 1933

Cumhuriyet Gazetesi 10 Aralık 1933

Cumhuriyet Gazetesi 11 Aralık 1933

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Aralık 1933

Cumhuriyet Gazetesi, 06 Ocak 1934

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ocak 1934

Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 02 Mart 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 04 Mart 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 05 Mart 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 15 Mayıs 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1934
Cumhuriyet Gazetesi, 01 Ocak 1935
Cumhuriyet Gazetesi, 01 Mart 1935
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1935
Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1935
Cumhuriyet Gazetesi, 07 Temmuz 1935
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1938
Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1939
Cumhuriyet Gazetesi, 25 Haziran 1939
Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1939
Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ağustos 1939
Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1939
Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1939
Cumhuriyet Gazetesi, 04 Haziran 1944

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.youtube.com/watch?v=AvQmUQ66j5E&t=479s>(erişim tarihi: 03.02.2018)

<https://www.youtube.com/watch?v=ELzmaxclGRE&t=365s>(erişim tarihi: 03.02.2018)

https://www.youtube.com/watch?v=ZRIb_F4R7jA&t=85s(erişim tarihi: 03.02.2018)

https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Heinrich_Schwechten (erişim tarihi: 07.04.2018)

<https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0&t=392s>(erişim tarihi: 27.10.2018)

[https://de.wikipedia.org/wiki/Erstes_Romanisches_Haus_\(Berlin\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Erstes_Romanisches_Haus_(Berlin)) (erişim tarihi: 21.02.2019)

[https://de.wikipedia.org/wiki/Zweites_Romanisches_Haus_\(Berlin\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Zweites_Romanisches_Haus_(Berlin)) (erişim tarihi: 21.02.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/Romanisches_Caf%C3%A9 (erişim tarihi: 21.02.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/Christuskirche,_Rome (erişim tarihi: 15.05.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/Hohenzollern_Bridge (erişim tarihi: 21.02.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/Haus_Vaterland (erişim tarihi: 21.02.2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/Imperial_Castle,_Pozna%C5%84 (erişim tarihi: 21.02.2019)

<http://www.manisa.gov.tr/fatih-kulesi-aslina-uygun-olarak-yeniden-restore-edilecek> (erişim tarihi: 16.11.2021)

<https://manisa.ktb.gov.tr/TR-213296/fatih-kulesi-restore-edilecek.html> (erişim tarihi: 16.11.2021)

<https://raftemizligi.tmsf.org.tr/E-Kitaplar/Detail/3> (erişim tarihi: 15.11.2021)

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (erişim tarihi: 30.04.2021)

<https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0&t=310s> (erişim tarihi: 27.10.2018)

<http://www.kucuksudernegi.org/?pnum=32&pt=K%C3%9C%C3%87%C3%9CKSU+P LAJI> (erişim tarihi: 17.11.2021)

<http://www.kucuksudernegi.org/?pnum=31&pt=K%C3%9C%C3%87%C3%9CKSU+% C4%B0SKELES%C4%B0> (erişim tarihi: 17.11.2021)

<http://www.eskiistanbul.net/6556/hurrem-sultan-hamami-sultanahmet-1914> (erişim tarihi: 19.03.2020)

<http://www.eskiistanbul.net/5531/haseki-hurrem-sultan-hamami-ve-arkada-adliye-sarayi-binasi-sultanahmet#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 19.03.2020)

<http://www.eskiistanbul.net/5853/haseki-hurrem-sultan-hamami-onunde-taksi-dolmuslar#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 19.03.2020)

<https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotografлари/photos/a.154429797974022/3656847724398861/> (erişim tarihi: 19.04.2020)

<https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

http://3.bp.blogspot.com/_hBWd1RQts0s/RlGilVa-GRI/AAAAAAAAAQg/oWZCcvZLPS0/w1200-h630-p-k-no-nu/romanisches_cafe.jpg (erişim tarihi: 23.02.2019)

<https://www.morgenpost.de/nachrichten/article122405229/Der-Kuenstlertreffpunkt-Romanisches-Cafe.html> (erişim tarihi: 23.02.2019)

<https://www.jmberlin.de/berlin-transit/orte/romanischescafe.php?ansicht=historisch> (erişim tarihi: 04.06.2020)

<https://pbs.twimg.com/media/D5ARNM7WsAAIw6w.jpg> (erişim tarihi: 12.05.2019)

<https://tr.pinterest.com/pin/79657487130948008/> (erişim tarihi: 12.05.2019)

<https://i.pinimg.com/originals/09/62/1a/09621a879774b933404b6df9d2c83e29.jpg> (erişim tarihi: 13.05.2019)

<https://backend.literaturhaus-berlin.de/wp-content/uploads/2020/08/Romanisches-Caf%C3%A9.jpg> (erişim tarihi: 13.05.2019)

https://1.bp.blogspot.com/_SvNyPf5larc/YUhU0tfQhEI/AAAAAAAAAJTA/nAisVptZJ_cnZgTDM_V7XYKbvj1F1R49wCLcBGAsYHQ/s384/roman2.jpg (erişim tarihi: 13.05.2019)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/thumb/e/e2/Romanisches_Haus_%281908%29.png/220px-Romanisches_Haus_%281908%29.png (erişim tarihi: 13.05.2019)

<https://media.gettyimages.com/photos/romanisches-cafe-in-berlin-ruine-1945-picture-id542417911?s=612x612> (erişim tarihi: 13.05.2019)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4c/Roma%2C_chiesa_evangelica_luterana_-_Esterno.jpg/1200px-Roma%2C_chiesa_evangelica_luterana_-_Esterno.jpg (erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://www.roma-antiqua.de/forum/media/via-sicilia-via-toscana-ev-christuskirche.159907/full> (erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://dynamic-media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-o/06/d6/be/5c/chiesa-evangelica-luterana.jpg?w=500&h=500&s=1> (erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

https://assets.deutschlandfunk.de/FILE_997ca3432eef2d322dc0c2f831439774/1280xauto.jpg?t=1597586002995 (erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://www.roma-antiqua.de/forum/media/ev-luth-christuskirche.20993/full>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

[https://www.nordkirche.de/fileadmin/_processed_/b/4/csm_31892-Christuskirche Rom neu copyright Julia Fritz 9f3a56631e.jpg](https://www.nordkirche.de/fileadmin/_processed_/b/4/csm_31892-Christuskirche_Rom_neu_copyright_Julia_Fritz_9f3a56631e.jpg)

(erişim tarihi: 16.04.2020)

(erişim tarihi: 16.04.2020)

<https://img.oldthing.net/9985/29839076/0/p/Ansichtskarte-Koeln-Hohenzollernbruecke-1940.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

https://www.bernd-nebel.de/bruecken/3_bedeutend/hohenzollern/bilder/hohenzollern4.jpg

(erişim tarihi: 19.04.2020)

<https://img.oldthing.net/10892/34700612/0/n/5000-KOeLN-Blick-auf-die-Hohenzollernbruecke-1910.jpg>

(erişim tarihi: 19.04.2020)

https://www.kudaba.de/wp-content/uploads/2012/10/koelnHohenzollernbruecke_v.jpg

(erişim tarihi: 19.04.2020)

http://d2upmi9jmg2f2.cloudfront.net/image_files/processed_attachments/000/001/654/V2/medium/33-13_01_04_0912.JPG (erişim tarihi: 19.04.2020)

<https://iiif.deutsche-digitale-bibliothek.de/image/2/8216ea45-1e55-4689-bda7-b875cc1a5f0d/full/!800,600/0/default.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

https://shop.strato.de/WebRoot/Store6/Shops/64507983/52F6/1EBC/CC2B/D302/91DE/C0A8/2AB8/3BD0/FQ700_FA005.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

http://www.rheinische-industriekultur.de/objekte/koeln/bruecke_suedbruecke/totale_1913.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

<https://before-after-media.s3.amazonaws.com/compilations/aligned/2579c548-27d4-4e07-a2ea-f45b5fc3ba1f.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

https://koeln1945.files.wordpress.com/2021/04/usjebombt_2.jpg?w=1024 (erişim tarihi: 19.04.2020)

https://en.wikipedia.org/wiki/Haus_Vaterland#/media/File:Berlin,_Tiergarten,_Potsdamer_Platz,_Haus_Vaterland,_1913.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

https://external-preview.redd.it/TijRvtw4EiqXCzDIVeeRbv5Nng2GdV2vaxrf3lXRQ_0.jpg?width=640&crop=smart&auto=webp&s=7d1ff671b452bec79777e5ab32f23d4abeb828a0 (erişim tarihi: 20.03.2019)

<https://pbs.twimg.com/media/FFNs-MFWQAM2SZw.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

https://1.bp.blogspot.com/-2BKz6SKBh9o/XqLhBoDZh8I/AAAAAAAAAHtc/Mt_7d5zrqQlils4sHhy20VfjxxedocNACLcBGAsYHQ/s1600/Bab%2BBerlin%2BVaterland.png (erişim tarihi: 20.03.2019)

https://m.media-amazon.com/images/I/61KDS2bUKUL._AC_SY780_.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

https://1.bp.blogspot.com/-7pdFix7TGDg/XqLjBnXm1_I/AAAAAAAAAHts/EZUB-KNTjWEpWJ9AN8552yFQNDQkLPb7wCLcBGAsYHQ/s1600/haus_vaterland_innen.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

<https://i.pinimg.com/736x/69/2d/d6/692dd6c518af2b22b4f8620c0089cca3.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

<https://pbs.twimg.com/media/ExqgvSaXIAAT-YQ.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ec/Bundesarchiv_Bild_183-R67508,_Berlin,_Potsdamer_Platz,_Ruine_%22Haus_Vaterland%22.jpg/1280px-

[Bundesarchiv_Bild_183-](#)

[R67508, Berlin, Potsdamer Platz, Ruine %22Haus Vaterland%22.jpg](#) (erişim tarihi: 20.03.2019)

<https://m.facebook.com/dw.culture/photos/a.145508805546210/2033865430043862/?type=3> (erişim tarihi: 20.03.2019)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1a/Residenzschloss_Posen.jpg/1280px-Residenzschloss_Posen.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

<https://a.allegroimg.com/original/030bec/1afd15a44bc193c933f48898ed14/POZNAN-ZAMEK-CESARSKI-LATA-1910-20> (erişim tarihi: 22.01.2020)

<https://epoznan.pl/storage/gallery/36619/d9hs3nx9bbf3n733s5dpnnn3zk6tgnxs.jpg> (erişim tarihi: 22.01.2020)

<https://www.whitemad.pl/wp-content/uploads/2021/02/6-sssuwak.jpg> (erişim tarihi: 22.01.2020)

https://img1.onebid.pl/img/1800/350146_1b.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

https://polska-org.pl/foto/8317/Zamek_Cesarski_ul_Swiety_Marcin_Poznan_8317128.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

https://4.bp.blogspot.com/-koxqOExXwxk/WUa_JV5HNmI/AAAAAAAAACks/XkiXAzMikQpPhFxFzywaN57oIp06KZcACEwYBhgL/s1600/scan0082.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Imp._Castle_Poznan%2C_ok._1929.jpg/1024px-Imp._Castle_Poznan%2C_ok._1929.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

https://api.culture.pl/sites/default/files/styles/1920_auto/public/2020-02/zamek_cesarski_poznan_polona.jpg?itok=YxzXmhtc (erişim tarihi: 22.01.2020)

https://img-9gag-fun.9cache.com/photo/av8O9gM_460s.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

http://www.doganhasol.net/Images/MakaleResimleri/Beyazit%20Meydani_renkli.jpg (erişim tarihi: 23.06.2020)

<https://artsandculture.google.com/asset/hat%C4%B1ra-i-celadet-topu%E2%80%99nun-a%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C5%9F-t%C3%B6reni-%C4%B0stanbul-1916/gwEQxTHz6AAIlg?hl=tr&ms=%7B%22x%22%3A0.5%2C%22y%22%3A0.5%2C%22z%22%3A9.192928302971971%2C%22size%22%3A%7B%22width%22%3A1.7029484783571258%2C%22height%22%3A1.2398359407714963%7D%7D> (erişim tarihi: 23.06.2020)

<http://www.eskiistanbul.net/resimler/beyazit-havuzu.jpg> (erişim tarihi: 23.06.2020)

https://68.media.tumblr.com/a3f789d3159c1689647cc98f98de40c0/tumblr_inline_osm7raEDn61u3cpgv_1280.jpg (erişim tarihi: 23.06.2020)

<https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotografлари/photos/cumhuriyet-bayram%C4%B1-kutlamalar%C4%B1-beyaz%C4%B1t-1934/2699934000090243/> (erişim tarihi: 23.06.2020)

<http://www.eskiistanbul.net/4093/beyazit-meydani-1951#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 23.06.2020)

https://twitter.com/farz_imuhal/status/1318677178897338369/photo/1 (erişim tarihi: 23.06.2020)

https://www.wikiwand.com/tr/Beyaz%C4%B1t_Meydan%C4%B1 (erişim tarihi: 23.06.2020)

<https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2015/01/1-Untitled-1.jpg-1-615x375.jpeg> (erişim tarihi: 23.06.2020)

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/b/be/Seyyar_Sergi_Talimatnamesi_Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kapa%C4%9F%C4%B1.bmp/296px-Seyyar_Sergi_Talimatnamesi_Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kapa%C4%9F%C4%B1.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/8/80/Seyyar_Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp/300px-Seyyar_Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/0/05/Gazi_Mustafa_Kemal_Pa%C5%9Fa_Seyyar_Sergi%E2%80%99de.bmp/300px-

[Gazi Mustafa Kemal Pa%C5%9Fa Seyyar Sergi%E2%80%99de.bmp.png](http://Gazi_Mustafa_Kemal_Pa%C5%9Fa_Seyyar_Sergi%E2%80%99de.bmp.png) (erişim tarihi: 15.05.2021)

<https://boosmart.com/wp-content/uploads/2019/11/karadeniz-gemisi-1.jpg> (erişim tarihi: 15.05.2021)

[http://www.zabitan.net/images/editor/Antik%20Eserler\(1\).png](http://www.zabitan.net/images/editor/Antik%20Eserler(1).png) (erişim tarihi: 15.05.2021)

https://turkishtimedergi.com/wp-content/uploads/2019/02/IsBankasi_KaradenizVapuru2-768x573.jpg (erişim tarihi: 15.05.2021)

https://isteaturk.com/upload/images/20_304AkbabaDergisi.jpg (erişim tarihi: 15.05.2021)

<http://www.ktgemikurtarma.org/wp-content/uploads/2016/11/31.jpg> (erişim tarihi: 15.05.2021)

<https://yusufsehitoglu.files.wordpress.com/2019/03/karadeniz-vapuru-rotasc4b1.png?w=547> (erişim tarihi: 15.05.2021)

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/2/2b/Avrupa%E2%80%99dan_D%C3%B6n%C3%BCn_Karadeniz_Vapuru_%C4%B0stanbul%E2%80%99da.bmp/300px-Avrupa%E2%80%99dan_D%C3%B6n%C3%BCn_Karadeniz_Vapuru_%C4%B0stanbul%E2%80%99da.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

<https://pbs.twimg.com/media/DAdNbS9WsAAtzXp?format=jpg&name=large> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://i.pinimg.com/originals/0f/5a/21/0f5a21c792a092b36d4911f29d6600f8.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://pbs.twimg.com/media/CSUppkMWIAAduhG?format=jpg&name=large> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<http://www.levantineheritage.com/images/foreign-bank16.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/6/Product/4067/Thumb/216.jpg> (erişim tarihi: 06.01.2022)

<https://pbs.twimg.com/media/C6GItowWAAApvyw?format=jpg&name=large> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://i.pinimg.com/736x/d6/b3/6a/d6b36a0cf58adbaba6a5d61bc997382d.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://v3.arkitera.com/UserFiles/Image/news/2010/07/21/fevzipasa.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://i.pinimg.com/originals/bd/e0/30/bde030f24a8b6155b54e6bcd14e150cb.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

<https://www.facebook.com/izmirtarih/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-izmir-1935/501694976703153/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<https://pbs.twimg.com/media/CwM6eX1W8AQImDF.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<https://www.facebook.com/birzamanlarizmir/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-1930lar/1191041327665968/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<http://3.bp.blogspot.com/-xJmnaMldUP4/UbROHSbF7iI/AAAAAAAAAJY4/1jLynWoW0bU/s1600/1a.izmir-Cumhuriyet+meydan%C4%B1.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<https://i.pinimg.com/originals/5c/bc/1c/5cbc1cbf5a49f7655db97d1312589635.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<https://www.img.gen.tr/images/2018/03/14/IzmirCumhuriyetmeydani1947.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<https://www.facebook.com/birzamanlarizmir/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-ve%C3%A7evresi1950ler/1510916629011768/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

<https://cdn2.dokuzsoft.com/u/efemeraturk/img/c/i/m/img-e3403-jpg-1530352655.jpg> (19.03.2019)

<https://cdn2.dokuzsoft.com/u/efemeraturk/img/c/i/m/img-e3403-jpg-1530352655.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

https://www.erolsasmaz.com/foto_y/2012/09/b/1348172607.jpg (erişim tarihi: 06.01.2022)

<https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/74482/22/TSHEPA03415021.jpg>

(erişim tarihi: 02.04.2020)

<https://lh6.ggpht.com/SYRTIweEhjJYKgu4nH9j9fp5LWH3QYfduF9YhECWJQzhNlii7kn13ajVTuI=s1200> (erişim tarihi: 02.04.2020)

<https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/68611/1/TSHEPA03419001.jpg>

(erişim tarihi: 02.04.2020)

<https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/74482/23/TSHEPA03415022.jpg>

(erişim tarihi: 02.04.2020)

http://photos.wikimapia.org/p/00/00/13/22/56_big.jpg (erişim tarihi: 02.04.2020)

<https://hukukbook.com/wp-content/uploads/2019/07/Sultanahmet-Adliyesi.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

https://www5.tbmm.gov.tr/images/kurtulus_muzesi/%C3%96n%20cephe.jpg (erişim tarihi: 02.01.2022)

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/1. Meclis Binas%C4%B1.jpg> (erişim tarihi: 02.01.2022)

<https://i.cnnturk.com/i/cnnturk/75/1200x650/5956ec93ae78491294ccc2b4.jpg> (erişim tarihi: 02.01.2022)

<https://pbs.twimg.com/media/E8dGyRoX0AkdTrU?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://pbs.twimg.com/media/EU17A1cWAAcGCNs?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://docplayer.biz.tr/docs-images/73/68697068/images/28-0.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://pbs.twimg.com/media/Ev5sGrzWEAER0nK?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Manisa-Parti-Binas%C4%B1-3.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Eski-Parti-Binas%C4%B1.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://pbs.twimg.com/media/Ev5slBMWgAUe0E?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

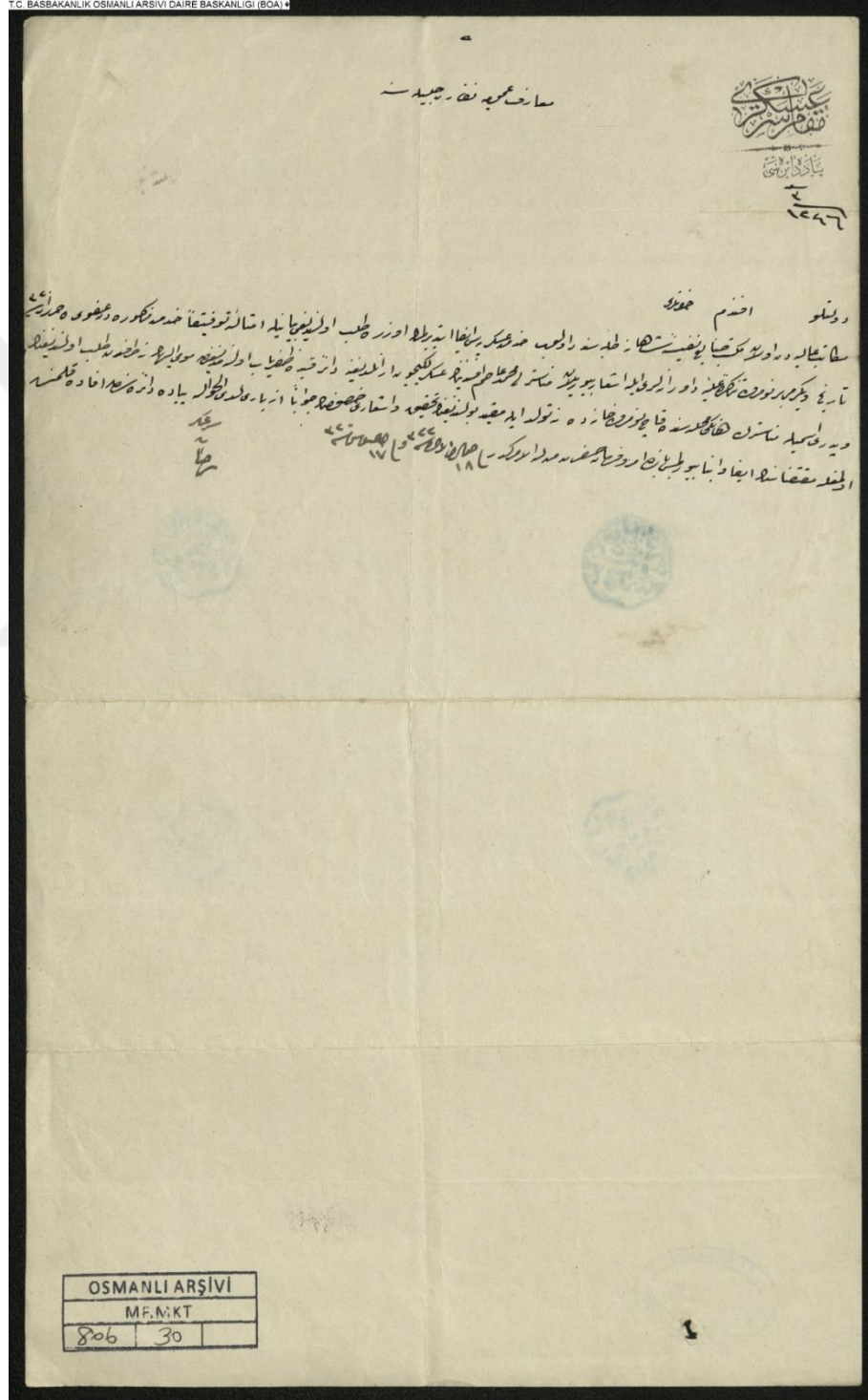
https://1.bp.blogspot.com/-iH5a1GdvK3A/XaTX-oCtU2I/AAAAAAAAABOo/_VTXZL9NUgwWQDkSMdDxrelvufYt0DzVACLcBGAsYHQ/s1600/SARAYI%2BAMIRE%2B-%2BFATİH%2BKULESİ%2B-%2BCHF%2B-%2BCHP.jpg (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/04/Fatih-Kulesi.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://pbs.twimg.com/media/FFJTT5bWQAYPHjm?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 07.01.2022)

BELGELER

Belge 1: Mekteb-i Sanayi-i Nefise talebesi olan ve askerlikten muafiyeti istenen Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin Kosova vilayeti dahilindeki Kratova kazasından aranılmakta olduğunun Seraskerlik'e bildirildiği. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MF.MKT. 806/30 (Hicri 18 Receb 1322, Miladi 28 Eylül 1904)

MF.MKT.00806.00030.001

Makâm-ı Ser-'askerî

Me'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret Celîlesine

Piyâde Dâiresi

Şu'be 2

Sene 1246

Devletlû

Efendim

Hazretleri

Mekâtib-i 'aliyyeden olan Mekteb-i Sanâyi-'i Nefise-i Şâhâne talebesinden olub hizmet-i 'askeriyyesi îfâ ettirmek üzere taleb olunduğu beyânıyla emsâline tevfiķan hizmet-i mezkûreden 'afvı 5 Haziran Sene (1)320 târîh ve yirmi bir numarolu tezkire-i 'aliyye-i dâvrâneleri ile iş'âr buyurulan Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin 'askerliğıyçün aranıldığına dâir kayda zaferyâb olunamadığından mûmâ ileyhın ne taraftan taleb olunduğunun ve pederi ismiyle Manastır'ın hangi mahallesinde kaç numarolu hânede ne tevellüd ile mukayyed bulunduğunun tahkîk ve iş'ârı husûsunun cevâben izbârı lede'l-havâle Piyâde Dâire'sine îfâde kılınmış olmağla muktezâsının îfâ ve ibnâ buyrulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l emrindir Fî 18 Cumâdil-ahir Sene (1)322 ve Fî 17 Ağustos Sene (1)320

Bende Serasker Rıza

مظروف ضمیمه نقيضه
 ۲۸۷۱
 ۲

۲۸۷۱
 ۲۸۷۱

۷۹
 مقام
 سید سرسلاطین استرآبادی که در عتبات
 ایروان اولیایه رسیده برین محلی ادلاسه قوسه ولای اخضره واقع قروه قوسه
 صده ارباب آینه قوسه اولیایه مدرسه اربابیه اردو فلاه عفریه مله الکدر ایام
 ایروان اولیایه رسیده برین محلی ادلاسه قوسه ولای اخضره واقع قروه قوسه
 مقام
 سید سرسلاطین استرآبادی که در عتبات
 ایروان اولیایه رسیده برین محلی ادلاسه قوسه ولای اخضره واقع قروه قوسه
 صده ارباب آینه قوسه اولیایه مدرسه اربابیه اردو فلاه عفریه مله الکدر ایام

ص

مکتبہ

طبعت بک

MF.MKT. 1322.B.18

Hû

368 42 Mazrûfen Sanâyi-i Nefîse-i Şâhâne Müdiriyyet-'Aliyye'sine

Fî 19 Ağustos Sene(1)320

62783

Mühür: Seyyid Reşid!

3871

6

79

Makâm-ı sâmi-i sipehsalarînin işbu tezkiresi mutâla'a güzâr-ı 'âcizânem olmuştur mûmâ ileyhî künyesi Mehmed Bin Eyyub Efendi olup gerçi manastırda Sinan Bey Mahallesi'nde tevellüd etmiş ise de üçyüz on altı sene-i rûmiyyesinde pederinin memleketi olan Kosova Vilâyeti dâhilinde Karatuva Kazası'nda Mustafa Bey Mahallesi'nde 'umûmiyyesinin hânesine nakl edildiğinden el-hâletü hâzihî oradan aranılmakda olduğu ma'rûfdur ol-bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir Fî 14 Eylûl Sene (1)320

Mektûbi Kalemî'ne Fî 14 minhû

Talat Bey'e Fî 15 minhû

Mühür : Müze-i Hümayûn Müdiriyyeti

İmza : Hamdi

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

Numero

113

Me'ârif Nezâret Celîlesi'ne

Devletlû

Efendim

Hazretleri

Sanâyi'i Nefise-i Şâhâne Mektebi'nin mekâtib-i 'aliyyeden masdûriyeti hasebiyle talebesinin bi't-tab' hizmet-i 'askeriyye îfâsından ma'fuviyyeti lâzime-i kânûniyyeden olduğu cihetle îfây-ı hizmet-i 'askeriyyeye da'vet edilen Manastırlı Mehmed Asım Efendi'ni dahî emsâli misillu hizmet-i mezkûreden 'afvı 14 Eylül Sene (1)320 târîhli tezkire-i 'âcizânemle makâm-ı 'âli-i nezâret-sâbıklarına 'arz ve iş'âr kılınmış olduğu hâlde bu kere mûmâ ileyh yine mekteb idâresinden taleb edilmekde olmasıyla keyfiyyetin merci-i 'âidine iş'ârıyla mûmâ ileyh hakkında dahî mukteziyyât-ı nizâmiyyenin emsâl-ı sâiresi gibi îfâ kılınmış husûsunun lâzım gelenlere emr u teblîği bâbında em ru fermân hazret-i men lehü'l emrindir

Fî 8 Şevval Sene (1)322 ve Fî 5 Kanuni Evvel Sene (1)320

Bende Müze-i Hümâyûn Müdürü

Hamdi

۵۰۹
۱۱

۶۸

۵۵۴
۱۶

MF.MKT

۱۹۴۱

صنایع نفیس ساهاهات مکنتک مکاتع عالیہ درہ معدودہ فی صید طبع سنہ بالطبع خدمت عکبرہ درہ معاضیت و استنای
لازمہ قانونہ اولیٰ ہر ہند خدمت عکبرہ دعوت ایدہ سنہ سنہ سترے محمد عاصم افندے حقہ دخی امتائی متعلقہ ہو حکم جلیل
قانونک اجلاسہ دائر اولیہ موزہ ہمایونہ مدیریت عبد سنہ ۹۹، ماسخ تاریخ فی تذکرہ سی اور نہ طرف عالی نقض نہ شد
مقام ولای شکریدہ وقوع اولیہ استعارہ ہوا اٹھلاہ ۱۷ اسوی ۱۸۶۲ تا ۱۸۶۳، فی ردو تذکرہ درہ قدر مومی الہ
عکبرہ طواری آندہ در قیدہ طفیلیات اولہ مدققہ مومی الہک نہ طرفہ طلب اولہ بقدر درہ اکیدہ منتظر
ہائیکہ سنہ قام فی ردو حواء درہ تولد ایدہ بقیدہ تولد بقیدہ حقیقہ و استعاری بیابہ اولہ فی مدیریت مسار الہار
سلف الذکر تذکرہ ظاہرہ محمد در کناری اور نہ مومی الہک کہی محمد سہ ابوبافہ الوبہ کرم مناسبتہ سنہ درہ اولہ سنہ
تولد اتحسہ ایسہ درہ اور نہ اولہ آتی سنہ رومیسنہ درہ نیک مملکت اولیہ قوصوہ ولایتی و اجلاسہ واقع قرطوبہ
قصہ سنہ مططفی بدہ محمد سنہ عمومہ سنہ خانہ سنہ نقل ایدہ سنہ الخانہ کدہ اور نہ ارانقہ اولیہ ہمسارہ
تاریخی تذکرہ عالی جناب نقض تباہیلر بیابہ سولسہ اولیہ ہمالہ مومی الہک نہ عکبرہ طواری طلب
ایکدہ اولیہ موزہ ہمایونہ مدیریت عبد سنہ اشتو تذکرہ سنہ آخلا شد بقیدہ سلف الذکر تذکرہ عبد نیک
تأکید مومی الہک ارانقہ من سنہ مرکز قوصانہ لقمہ تبلیغ کیفیت ایسہ خصوصاً مقام ولای سپہ سالاری
استعار سولسہ بانہ امروضاہ حضرت سہ الامرکہ راہہ سولسہ و اٹھلاہ

قصہ
۶۸
بجانب ۲۱

Meclise Fî 2 Kanuni Evvel 11

Sene (1)320

5543

56

Dersaadet sâhasına

Fî sene-i minhu

Sene

1941

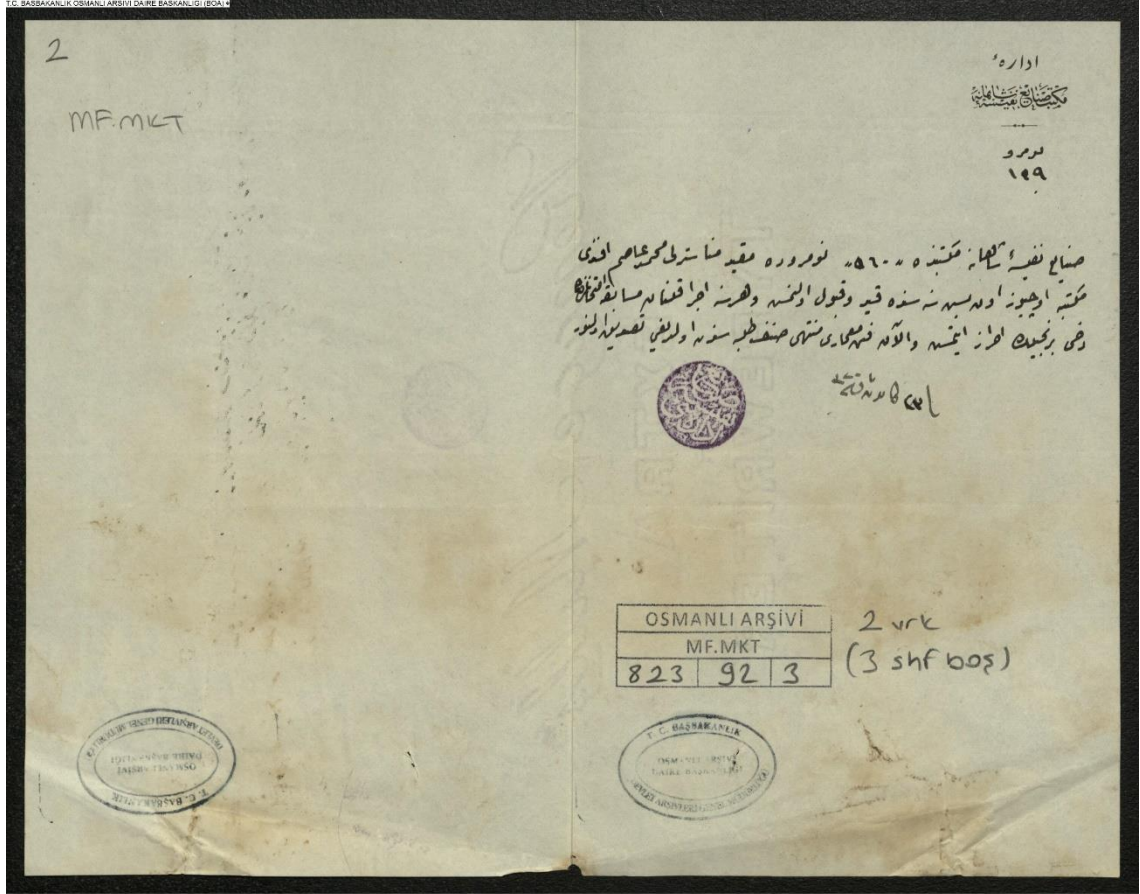
Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne Mektebi'nin mekâtib-i 'aliyyeden memdûdiyeti hasebiyle talebesinin bi't-tab' hizmet-i 'askeriyyeden mu'âfiyet ve istisnâsı lâzime-i kânûndan olduğu cihetle hizmet-i 'askeriyyeye da'vet edilen Manastırlı Mehmed Asım Efendi hakkında dahî emsâli misillu bu hükm-i celîl kânûnun icrâsına dâir olan müze-i hümâyûn müdüriyet-i 'aliyyesinin 24 Mayıs Sene (1)320 târîhli tezkiresi üzerine taraf-ı 'âli-i nezâret-penâhîleri makâm-ı vâlây-ı ser-'askeriyyeye vukû' bulan iş'âra cevâben gelen 17 Ağustos Sene(1)320 târîhli ve 1246 numaolu tezkirede Efendi-i mûmâ ileyhın 'askerlikden dolayı aranıldığına dâir kayda zaferyâb olunmadığından mûmâ ileyhın ne taraftan taleb olunduğunun ve pederi ismiyle Manastır'ın hangi mahallesinde kaç numarolu hânede tevellüd ile mukayyed bulunduğunun tahkîk ve iş'ârı beyân olunmasına mebnî müdüriyet-i müşârun ileyhânın sâlifü'z-zikr tezkire zahrında muharrer der-kenarı üzerine mûmâ ileyhın kendisi Mehmed Bin Eyyub Efendi olub gerçi Manastır'da Sinan Bey Mahallesi'nde tevellüd etmiş ise de üçyüz on altı sene-i rûmiyyesinde pederinin memleketi olan Kosova Vilâyeti dâhilinde vâki' Karatuva Kasabası'nın Mustafa Bey Mahallesi'nde 'amucasınınhânesine nakl ettiğinden el-hâletü hâzihî ordan aranılmakda olduğu 3 Şaban Sene(1)322 târîhli tezkire-i 'âli-i cenâb-ı nezâret-penâhîleriyle beyân buyrulmuş olduğu hâlde mûmâ ileyhın yine 'askerlikden dolayı taleb edilmekte olduğu müze-i hümâyûn müdüriyet-i 'aliyyesinin işbu tezkiresinden anlaşıldığından sâlifü'z-zikr tezkire-i 'aliyyenin te'kîdiyle mûmâ ileyhın aranılmaması zımnında merkez kumandanlığına teblîğ-i keyfiyyet edilmesi husûsunun makâm-ı sipeh-salârîye iş'âr buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l emrindir Fî 27 Şevval Sene (1)322 ve Fî 21 Kanuni Evvel Sene (1)320

Kalemine fi 22 şehr-i ve sene-i minhu (1)321

Mühür: Me'ârif Reîs-i Kebîri!

Me'ârif-i 'umûmiyye nezâreti mektûbu kalemi telgraf müsevvidâtına mahsûs verakadır

Târîh-i Tebyîzi			M ü d î r i	M ü m e y y i z	H N u s m û e s r î o s u	M ü s e v v i d i	E N v u r m a e k r o s u	Evrâkın kaleme vurûdu ve tesvîdi târîhleri		
Rûmî	Arabî							Tesvîdi	Vurûdu	Nev'i
28 Kanun- i Evvel (1)320	Fî Zilhicce Sene (1)322		Bende Şerif 27 !	Seraker 25		Bende Süleyman	48	25 Kanun- i Evvel Sene (1)320		
Makâm-ı Sâmi-i Ser'askeri'ye 50 30 Eylül Sene (1)320 târîh ve kırk numarolu tezkire-i 'âcizime mecis-i me'ârif ifâdesiyle zeyldir Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne talebesinden Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin îfây-ı hizmet-i 'askeriyye için yine mekteb idâresinden talep edilmekde olduğu müze-i hümayûn müdüriyet-i 'aliyyesinden bâ-tezkire izbâr olunmuş ve mekteb-i mezkûr mekâtib-i 'âliyeden ma'dûd ve binâ'en 'aleyh talebesi hizmet-i 'askeriyyeden müstesnâ ve ma'fûv bulunmuş olduğuna mûmâ ileyhın aranılmaması zımnında merkez kumandanlığına teblîğât-ı mukteziyye îfâsı husûsuna müsâ'ade-i celîle-i cenâb-ı sipeh-salâri'leri der-kâr buyurulmak bâbında										

MF.MKT.00823.00092.003

İdâre-i Mekteb-i Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne

Numero 139

Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne Mektebi'nden 560 numeroda mukayyed Manastırlı Mehmed Asım Efendi mektebe üçyüz on beş senesinde kayd ve kabûl olunmuş ve her sene icrâ kılınan müsâbaka imtihânında dahî birincilik ihrâz etmiş ve'l-ân fen mi'mârı müntehî sınıf talebesin- den olduğu tasdîk olunur

Fî 23 Kanuni Sani Sene (1)320

Mühür: Sanâyi-i Nefise İdâresi

تفتیش

پایان کار

۲۹.۵

معادله نظریه حلیه

در این وقت حضرت
معاذ الله به دستور اولاد به کتب ضایع نفیسه ساهان طبعه به بولندیکه خود خدمت عذر به محو یا اید من آمده و در وقت این وقت بنویسید اینک از این
تاریخی و ده نوبت دیگر که عید اصفهان در بهار و سحابی بود به دستور که حکم تقدیم قلم دیگر و یا یکی رضولید ایوم مدوم اولوب اولدیکه صورجان
داد و بزرگه از قلم سفیدی بیار و در هر سه قاره و نوزده اوسطه کیفیت این بویکین بدین امر در زمانه در وقت شد اولدیکه
۱۸۱۱

شیر
صفا

OSMANLI ARŞİVİ		
MF.MKT		
823	92	4

Makâm-ı Seraskerî

Piyâde Dâiresi

Şu'be 3

2309

Me'ârif-i Nezâret Celîlesine

Devletlû Efendim Hazretleri

Mekâtib-i 'aliyyeden masdûr olan Mekteb-i Sanâyi-'i Nefise-i Şâhâne talebesinden bulunduğundan bahisle hizmet-i 'askeriyye içün aranılmaması emrinde merkez kumandanlığına teblîğât îfâsı lüzûmu 28 Kanun-i Evvel Sene (1)320 târîhli ve 50 numarolu tezkire-i 'aliyye-i âsafânelerinden beyân ve iş'âr buyurulan Manastırlı Mehmed Asım Efendi'nin mekteb-i mezkûre târîh duhûlüyle el-yevm müdâvim olub olmadığıнын savb-ı 'âli-i dâverîlerinden lüzûm-i istifsârları piâde dâiresine ifâde kılınmış olmağla keyfiyyetinin inbâ buyurulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l emrindir

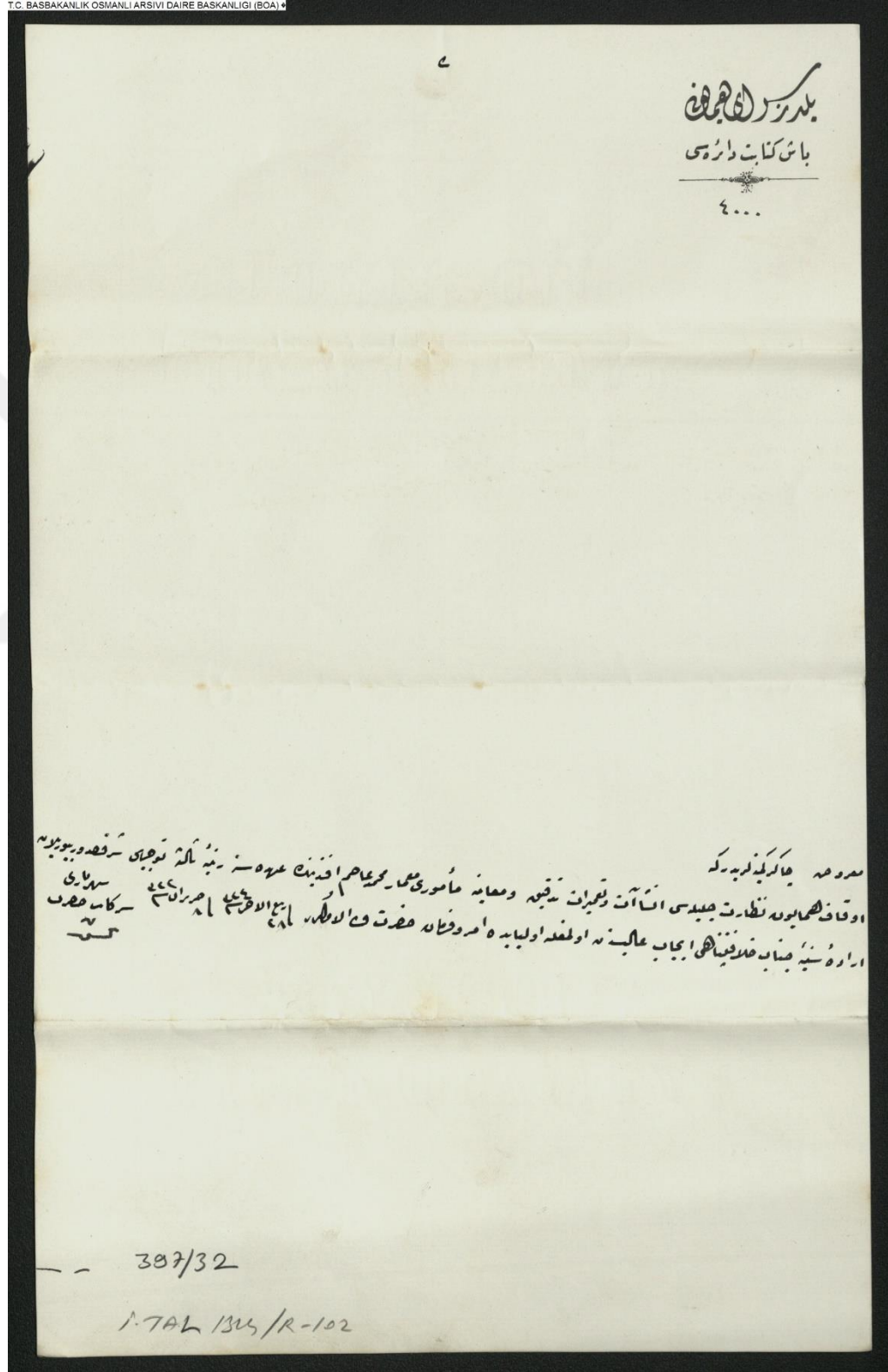
Fî Zi'lkade Sene (1)322 Fî 11 Kanun-i Sani Sene (1)320

Bende Serasker Rıza

Me'ârif-i 'Umûmiyye Nezâreti Mektûbu
Müsevvidâtına mahsûs varkadır

Târîh-i Tebyîzi			M ü d î r	M ü m e y y i z	6225 77 Bâb-ı Ser-'askerî tezkiresi mukâbele etmiştir Fî 8 Şevval Sene (1)320 Şehabeddin	H u s û s î o	M ü s e v v i d i	Evrâk Numerost	Evrâkın vurûdu ve târîhlerii	
Rûmî	Arabî								Tesvîdi	Vurûdu
6 Sene (1)320	Zilhicce Sene (1)322	Feyzi		Bende Ömer 4	21 Seraskerî		Bende Mehmed Ziya Bey	76 2309	29 Kanun-i Sani Sene (1)320	
57 Makâm-ı Sâmi-i Sipeh-salârîye										
Manastırlı Mehmed Atıf Efendi'nin mekâtib-i 'âliyeden ma'dûd Mekteb-i Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne talebesinden bulunduğunda hizmet-i 'askeriyye için aranılmaması emrinde merkez kumand teblîğât îfâsı hakkında sebk eden muhâbereye cevâben vârid ol Kanun-i Sani Sene(1)320 târîh ve ikibin üçyüz dokuz numerolu 'aliyye-i sipeh-salârinin mûmâ ileyhın mezkûre târîh duhûlüyle müdâvim olub olmadığı istifsâr olunması üzerine mekteb-i me müdüriyetine lede'l-havâle mûmâ ileyhın 715 senesinde mekteb mezbûre kayd ve kabûl olunmuş ve el-yevm mekteb-i mezkûr t mi'mârı mûntehî sınıf talebesinden bulunmuş idüğü bâ-ilm ü ha beyân olunmağın ol bâbda										

Belge 3: Evkaf-ı Hümayun İnşaat ve Tamirat Tetkik ve Muayene Memuru Mimar Mehmed Asım Efendi uhdesine rütbe-i salise tevcihi. (1324R-102) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri İ.TAL. 397/32 32 (Hicri 28 Rebiül Ahir 1324, Miladi 21 Haziran 1906)

İ.TAL.00397.00032.001

Hû

Yıldız Saray-ı Hümâyûnî

Baş Kitâbet Dâiresi

4000

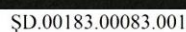
Ma'rûz-i çâkerkemîneleridir

Evkâf-ı hümâyûn-i nezâret celîlesi inşâât ve ta'mîrât tedkîk ve mu'âyene me'mûru
Mi'mâr Mehmed Asım Efendi'nin 'uhdesine rütbe-i sâlis tevcîhi şeref-sudûr buyurulan
irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî îcâb-ı 'âlîsinden olmağla ol-âbda emr u fermân
hazret-i veliyyü'l- emrindir Fî 28 Rabûlahir Sene (1)324 Fî 8 Haziran Sene (1)322

Bende Tahsin

Ser Kâtip-i Hazret-i Şehriyârî

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ŞD. 183/83 (Hicri 29 Recep 1325, Miladi 7 Eylül 1907)

Cennetmekan Çelebi Sultan Mehmet Han hazretleri hayratından Bursa'ya kain Yeşil Cami-i Şerif ile türbesinin muhtac-ı tamir olan mahallerinin Hazine-i Evkaf-ı Humayun tetkik ve muayene memurlarından evvelce Bursa'ya gönderilen rıfatlu Asım Bey marifetiyle icra kılınan keşfini mübeyyin tanzim ve leffen takdim kılınan deftere nazıran cami-i şerif ile türbenin tamirat-ı mukteziyesi mecdi on dokuz kuruş hesabıyla yüz elli altı bin dört yüz yetmiş dört kuruş masrafiyle vücuda geleceği anlaşılmış ve bunların asar-ı atikadan olmasından dolayı esna-ı tamirde nezahet ve zerafet-i kadimesinin bir güne hanel gelmemek üzere mahir ve mütefennin bir memur marifetiyle icra-yı tamiratı mukteza bulunmuş olmasına mebni bu işe ehil olan mumaileyh Asım Bey'in Nezaret-i Vilayet-i Evkaf muhasebecisi ile Meclis-i İdare-i Vilayet azasından mürekkeb bir heyet marifetiyle tamiratının hüsn-ü icrası zımnında mübelliğ-i mecburun üç yüz yirmi üç senesi bütçesi tertibinden sarfına ve tamirat-ı mezkur mahallinde nezaret edecek olan mumaileyh Asım Bey'e orada bulunduğu müddetçe maaşı nisbetinde maktuen şehri bin kuruşun ve bir defaya mahsus olmak üzere de nizamı vechile hazimete ve avdet harcıratının sene-i merhume bütçesi dahilinde tesviyesine mezuniyet itası zımnında keyfiyetin huzur-ı meali mevhu cenab-ı sadaret penahilerine arzı Meclis-i İrade-i Evkaf ile masarifat idaresinden ifade olunmalı olbabda emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir

12 Cemaziyelahir 1325

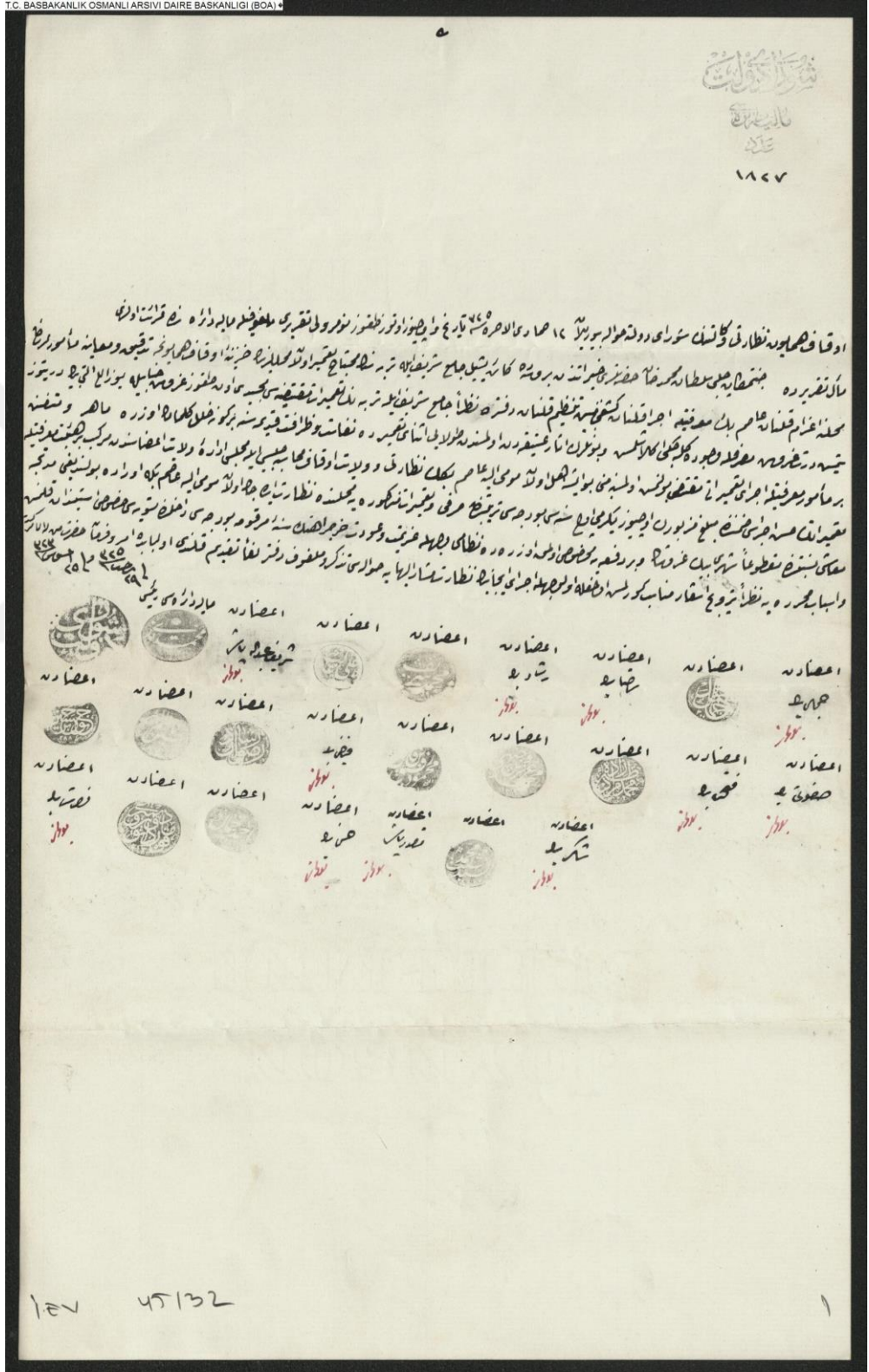
10 Temmuz 1326

İmza

Müşteşar-ı Sadr-ı ali ve Evkaf-ı Hümayun nazır vekili

Mehmed Ali

Belge 5: Çelebi Sultan Mehmed hayratından Bursa'daki Yeşil Cami ile türbesinin Evkaf Nezareti tedkik ve muayene memurlarından Asım Bey'in nezaretinde tamir edilmesi. (1325Ş-02) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri İ.EV.. 45/32 (Hicri 3 Şaban 1325, Miladi 11 Eylül 1907)

Evkaf-ı hümayun Nezareti vekâletinin Şûrayıdevlet'e havale buyrulan 12 Cemaziyelâhir Sene (1)325 tarih ve üç yüz otuz dokuz numaralı takriri melfufuyla mâliye dairesinde kıraat olundu meal-i takirde cennetmekân Çelebi Sultan Mehmed Hân Hazretleri hayratından Bursa'da kâin Yeşil Cami-i Şerif ile türbesinin muhtaç-ı tamir olan mahallerinin hazine-i evkaf-ı hümayunca tetkik ve muayene memurlarının Asım Bey marifetiyle icra kılınan keşfi açıklayan deftere nazaran Câmî-i Şerif ile türbenin tamirat-ı lazım gelen mecîdi on dokuz kuruş hesabıyla yüz elli altı bin dört yüz yetmiş dört kuruş masrafla vücuda geleceği anlaşılmış ve bunların asar-ı 'antikadan olmasından dolayı tamir esnasında nefaset ve zarafet-i kadîmesine bir güne hâlel gelmemek üzere mahir ve mübarek bir memur marifetiyle icrayı tamiratı lüzumlu bulunmuş olmasına dayanarak bu işe ehil olan adı geçen Asım Bey'in nezareti vilâyet-i evkaf muhasebecisi ile meclis-i idare-i vilâyet azasından oluşan bir heyet marifetiyle tamiratın hüsn-i icrası için mebelliğ-i yukarıda geçen üç yüz yirmi üç senesi bütçesi tertibinden sarfı ve tamirat-ı adı geçen mahallinde nezaret edecek olan adı geçen Asım Bey'e orada bulunduğu müddetçe maaşı nispetinden toptan aylık bin kuruşun ve bir defaya mahsus olma üzere de nizami vechle 'azimet ve 'avdet (yol) harcırahının sene-i bahsi geçen bütçe dâhilinde tesviyesi hususu izin/yetki istenmiş ve yazılı sebeplere nazaran münasip görülmüş olmakla lüzum eden muamelenin yerine getirilmesi nezareti ismi evvelce söylenmiş olan mimara havalesi tezekkür ve deftere ilişik takdim kılındı ol-bâbda emr u fermân hazreti men lehü'l-emrindir. (Hicri) Fî 29 Receb Sene (1)325 ve (Rumi) Fî 25 Ağustos Sene (1)323 [Miladi 11 Eylül 1907]

دولتو اقامت حقاری
 اوقاف همایون نه رفیعید سنده بالور و دستوری دولت حواله اولنا نه تقریر و زرینه مالیه دار و سنده تنظیم و نقاشیه و تقدیم قفایه مضبوطه ختمه جلیبه
 سنده محضانه حقاری خدایتان نه بروی کاتبه بیل جامع شریفه تریه سیک محتاج تعمیر اولنا محله سیک کشفه بالا جرایم حیدری او نه حقوق غریبه حیدری بوزاری الی انک
 درت بوزاری درت غریبه صرفی لازم کدیجا اکلوتیج و بوندک انار عتیقه ده و سنده طولای انای تعمیر در نقاش و طرافت قدیمه برکونه ختمه کلامک اوزیک
 ماهر و مشقه بر مایه معرفتله اجرای تعمیرات مقضی بونش اولونه بی بایر اهل اول و مقصود تعمیرات سیکوت نک کشفه اجرا ایلم اولنا نه درت رفیعیه و معایه مایه
 عامم بیک نه رفی ولایت اوقاف همایون مجلس ارایه ولایت اعضا سنده مرکب بر هفت معرفتله تعمیراتک حسب جرایم مشقه مبلغ زیورک اوج بوزاری اوج
 سنی بودجهی رفیعیه صرفی و موقوفه له عامم کبر ارام بولنه صفت مدخ معانی نسفت موقوفه سندی بیک غرضتک در دفعه مخصوصه و موقوفه و زرک نه رفی و حید
 عزیمت و عودت خرج اهلیک نه موقوفه بودجهی داخله نویسی خصوصتک نه رفی و سندی الیای حواله سندی کوته لریج اولفله اولیای هرنه و جرایم ادره نه ختمه
 خلافتیه شرفیه مایه بوزاری موقوفه ختمه انفا زایر بیک بایر نه رفی و سندی الیای حواله سندی کوته لریج اولفله اولیای هرنه و جرایم ادره نه ختمه

در دفعه جاریه ادره
 رسیده است تنظیم اوقاف موقوفه موقوفه
 تذکره سنده بایر نه رفی و سندی الیای حواله سندی کوته لریج
 خلافتیه شرفیه مایه بوزاری موقوفه ختمه انفا زایر بیک بایر نه رفی و سندی الیای حواله سندی کوته لریج
 در دفعه جاریه ادره

۱۲۱ ۴۵/۳۲

2

Devletlû Efendim Hazretleri

Evkaf-ı Hümayun Nezareti celîlesinden gelip Şurayıdevlet'e havale olunan takrir üzerine mâliye dairesinden ve ilişik arz ve takdim kılınan mazbatada cennetmekân Çelebi Sultan Mehmed Hân Hazretleri hayratından Bursa'da kâin Yeşil Câmî-i Şerif ile türbesinin muhtaç-ı tamir olan mahallerinin keşfi mecîdi on kuruş hesabıyla yüz elli altı bin dört yüz yetmiş dört kuruş sarfı lâzım geleceği anlaşılmış ve bunların âsâr-ı 'atîkadan olmasından dolayı tamir esnasında nefâst ve zerâfet-i kadîmesine bir güne hâlel gelmemek üzere mahir ve mütefennin bir memur marifetiyle tamirâtı gerekli bulunmuş olmasına binaen bu işe ehil olan adı geçen tamirâtı adı geçen eserlerin keşfini icra eylemiş olan nezaret tetkik ve muayene memurlarından Asım Bey'in nezareti ve vilâyet-i evkaf muhasebecisi ile meclis-i idare-i vilâyet azasından oluşan bir heyet marifetiyle tamirâtın hüsn-i icrâsı dolayısıyla adı geçen üç yüz yirmi üç senesi bütçesi tertibinden sarfı ve ismi evvelce geçen Asım Bey'e orada bulunacağı müddetçe maaş nispetinde toptan aylık bin kuruşun ve bir defaya mahsus olmak üzere de nizami vechle 'azimet ve 'avdet harcırahının sene-i bahsi geçen bütçesi dâhilinde tesviyesi hususunun nezâret-i ismi geçen mimara havalesi lüzumu gösterilmiş olmakla ol-bâbda her ne vechle irade-i seniye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî şeref-müte'allik buyrulur ise mantûk-i münîfi infâz idileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim

(Hicri) Fî 20 Şaban Sene (1)325 (Rumi) Fî 27 Ağustos Sene (1)323 [Miladi 11 Eylül 1907]

Sadrazam Ferid

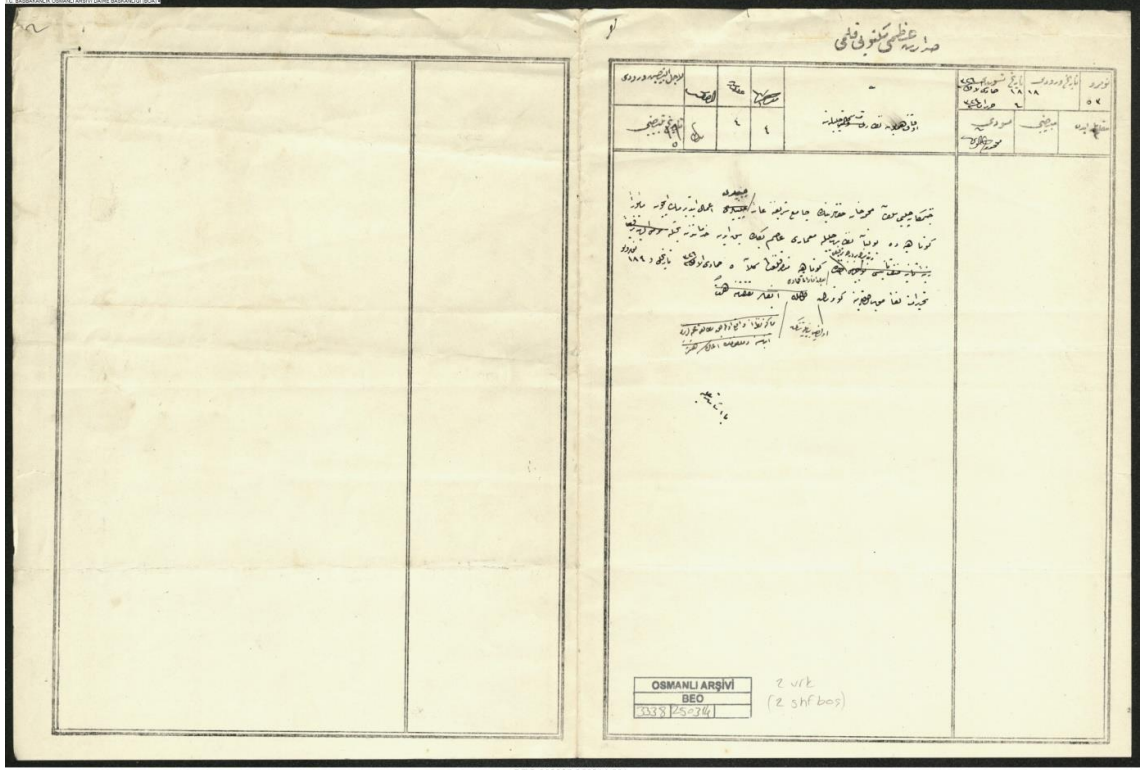
Ma'rûz-i çâker kemîneleridir ki resîde-i dest tanzîm olub melfûfuyla manzûr-i 'âli buyurulan işbu tezkire-i sâmiye sadâret-penâhîleri üzerine mücebine irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol-bâbda emr u fermân hazret-i veliyyüz'l-emrindir.

(Hicri) Fî 3 Şaban Sene (1)325 ve (Rumi) Fî 29 Ağustos Sene (1)323

Bende Ser-Kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin

Li- ecli't- tebyîz vürûdu	Görölmüşdür	Bende İzzet	Bende Nüzhet	Hû Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret Vekâlet-i Celîlesine	Târîh-i tesvîdi 6Şaban Sene 325 1 Eylül Sene 323	Târîh-i vürûdu 4 30 Ağustos Sene 323	Numero 1950
Târîh-i Tebyîzi 16		1	1		Müsevvîdi Bende Nüzhet	Mübeyyizi	Mukâbele iden
Sûretleri bâlâda muharrer tezkire-i ma'rûza ve şeref sudûr olan irâde-i hazret-i hilâfetpenâhîyi mübelliğ himmet mücebince evkâf-ı hümâyûn nezâreti ve mekâtib celîlesinin icrây-ı îcâbına himmet buyrulmak					S1 Leffen i'âde kılınan keşif defteri		
Bursa'daki Yeşil Câmi' ile türbe-i şerîfenin mesârif-i ta'mîriyyesinin sûreti tesviyesi hakkında							

Belge 7: Çelebi Sultan Mehmed Han Camii'ne ait çinileri imal ettirmek için Kütahya'da bulunan Evkaf Nezareti Mimarı Asım Bey'in terfii. (Evkaf) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BEO 3338/250314 (Hicri 19 Cemâziyelevvel 1326, Miladi 19 Haziran 1908)

BEO.003338.250314.001

Sadâret-i Uzmâ Mektub-i Kalemi

Numero: 53

Târih-i Vürûdu: 18

Târih-i Tesvîdi: 18 Cemâziye'l-evvel Sene [1]326

4 Hazîran Sene [1]324

Târih-i Tebyîzi: 19 5

Evkâf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celîlesine

Cennet Mekân Çelebî Sultan Mehmet Han hazretlerinin câmi'i şerîfine âid çinileri îmal ettirmek için me'mûren Kütahya'da bulunan Nezâret-i Celîle Mimarı Asım beyin sebk eden hidemâtından bahisle rütbesinde bir derece terfî ile Kütahya mutasarrıflığına gelen Cemâdiye'l-ûlâ sene [1]326 tarihli ve 184 numarolu tahrîrat leffen savb-ı huzûruna gönderilen bazı ifadât-ı hâvi olunması beyânıyla tezkire

Bâ işâret-i aliyye

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

\$D.00190.00032.001

Nev-'i Müsvedde	Müse vvid	Mü'âvi n	Numer o	Târîh
Mazbata	Cavid	Bende Mahmu d	İmâle 742	11 Zilkad e sene 326
Evkâf-ı hümâyûn nezâretinin şûrây-ı devlete havâle buyurulan 17 Şaban Sene 326 târîhli ve dört yüz altmış iki numarolu takrîri melfûz keşif defteriyle mâliye dâiresinde kırâ'at ve tedkîk ve nezâret-i müşârun ileyhâ ile muhâbere olundu Takrîri-i mezkûrda cennetmekân Çelebi Sultân Mehmed Han Hazretleri'nin hayrât-ı celîlelerinden ve enâfis-i âsÂr-ı mi'mâriyyeden Burusa'da kâ'in Yeşil Câmi-'i Şerîf'i ile türbe-i münîfesinin nefâset ve zerâfet-i kadîmesindene halel gelmemek üzere muhtâc-ı ta'mîr olan mehallerinin hazîne mi'mârlarından Asım Bey'in nezâreti ve evkâf muhâsebecisi ile meclis-i idâre-i vilâyet a'zâsından merkeke bir hey'et me'arifeti ile mukaddemâ icrâ kılınan keşfi ve istihsâl idilen me'zûniyeti mücebince yüz elli altı bin kûsûr ğuruşla ta'mîrâtına başlanılmış ise de bu kerre Hüdâvendigâr vilâyetinden bâ-mazbata irsâl kılınan melfûf ikinci keşif defterine nazaran ta'mîrâtın meblağ-ı mezbû ile icrâ ve ikmâlî mümkün olamadığı cihetle ikmâl-i ta'mîrât için keşf-i sâbıkına 'ilâveten doksan bin beş yüz altı ğuruşun daha sarfına lüzûm görünmüş olduğundan Câmi-'i Şerîf-i mezkûrun sâbıkı vacihle yine mûma ileyh Asım Bey'in nezâreti ve hey'et-i mezkûre ma'rifeti ile ikmâl-i ta'mîrâtı için mübelliğ-i mezkûrun üç yüz yirmi dört senesi evkâf bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden ve mûmâ ileyh Asım Bey'in mesârif-i zarûriyyesinin dahî mehallî müteferrikası faslından tesviyesi istîzân idilmiş ve ta'mîrât-ı mezkûrenin münâkasaya vaz' idilmeksizin emânete				
9 üzre 664				

[illegible]

OSMANLI ARŞIVI		
ŞD		
190	32	1-2

Nev-'i Müsevedde	Müsevvid	Mu'âvin	Numero	Târîh
İcrâsı Câmi-'i Şerîf-i mezkûrun mihrabıyla türbe-i münîfesinin ğâyet masna-'ı enâfis-i âsâr-ı İslâmiyye'den olarak ba'zı mehallerinin halelden muhâfazası maksadına mübtenî olub ta'mîrâtın o sûretle icrâsına da 1 Eylûl Sene 323 târîhli buyruldu-i sâmi ile me'zûniyet i'tâ olunduğundan şkmâl ta'mîrâtı için sarfı lüzûmu tahakkuk iden mârru'z-zikr doksan bin beş yüz altı ğuruşla mûm ileyh Asım Bey'in mesârif-i zarûriyyesi olan şehrl bin ğuruşun tesviyesi ve ta'mîrât-ı mezkûrenin sâbıkı vechle emâneten ikmâli zarûrî bulunduğ (s11) ber-mûceb-i istîzân icrây-ı îcâbının nezâret-i mişârun ileyhâya havâlesi tezekkür ve defter-i mezkûr leffen takdîm kılındı ol-bâbda	2			
İbrahim Neşet Bahaiddin Bahadır Ali İsmet Muyiddin				

Hû

Şûrây-ı Devlet Riyâset-i Celîlesine

Nezâret- Evkâf-ı Hümâyûn

Mektûbu Kalemi

'Aded 59

Devletlu Efendim Hazretleri

17 Eylöl Sene 324 târîh ve doksam beş numerolu tezkire-i 'aliyye-i riyâsetpenâhîleri cevâbıdır cennetmekân Çelebi Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin hayrât-ı celîlerinden Burusa'da kâ'in Yeşil Câmî-i Şerîf ile türbe-i münîfeleri ta'mîrâtının münâkasaya vaz' idilmeksizin hazine mi'mârlarından Asım Bey'in nezâreti ve bir hey'et-i mü'temene ma'rifetiyle emâneten icrâsı Câmî-i Şerîf-i mezkûrun mihrâbıyla türbe-i münîfesinin ğâyet masna-'ı enâfisi âsâr-ı İslâmiyye'den olan ba'zı mehallerinin halelden muhâfazası maksadına mübteni bulunmuş ve esâsen ta'mîrâtın o sûretle icrâsına da 1 Eylöl Sene 323 târîhli buyruldu-i sâmi ile me'zûniyet i'tâ edilmiş olduğundan ikmâl-i ta'mîrât için sarfı lüzûmu tahakkuk iden doksan bin beş yüz altı ğuruşla mûmâ ileyh Asım Bey'in mesârif-i zarûriyyesi olan şehri bin ğuruşun tesviyesi ve ta'mîrât-ı mezkûrenin sâbıkı vech ile emâneten ikmâli zarûri bulunduğundan mesârifet idâresi ifâdesiyle beyânına ve keşif defterinin leffen i'âdesi mübâşeret kılındı ol-bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Fî 6 Zilkade Sene 1326 ve Fî 17 Teşrin-i Sâni Sene 1324 Nâzır- Evkâf-ı Hümâyûn

Muhyiddin

Hû

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Mektubu Kalemî

'Aded 466

Cenetmekân Çelebi Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin hayrât-ı celîlerinden ve enâfis-i âsâr-ı mi'mâriyyeden olma Burusa'da kâ'in Yeşil Cami-i Şerîfi ile türbe-i münîfesinin nefâset ve zerâfet-i kadîmesine hâlel gelmemek üzere muhtâc-ı ta'mîrât olan mehallerin hazîne mi'mârlarından Asım Bey'in nezâret-i evkâf muhâsebecisi ile meclis-i idâre-i vilâyet a'zâsından mürekkeb bir hey'et ma'rifeti ile mukaddemâ icrâ kılınan keşfi istihsâl idilen me'zûniyeti mücebince yüz elli altı bin kûşur ğuruşla ta'mîrâtına başlanmış ise de bu kerre Hüdâvendigâr vilâyetinden bâ-mazbata irsâl kılınub leffen takdîm olunan ikinci keşif defterine nazaran ta'mîrâtın meblağ-ı mezbûr ile icrâ ve ikmâlî mümkün olamadığı cihetle ikmâl-i ta'mîrât için keşf-i sâbıkına 'ilâveten doksan bin beş yüz altı ğuruşun daha sarfına lüzûm görünmüş olduğundan Câmi-i Şerîf-i mezkûrun sâbıkı vech ile yine mûmâ ileyh Asım Bey'in nezâreti ve hey'et-i mezkûre ma'rifeti ile ikmâl-i ta'mîrâtı için zikrolunan doksan bin beş yüz altı ğuruşun üç yüz yirmi dört senesi evkâf bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden mûmâ ileyh Asım Bey'in masârif-i zarûriyyesinin dahî mehallî müteferrikası faslından tesviyesi husûsunun meclis- idâre-i evkâf ve mesârifât idâreleri ifâdeleriyle istîzânına ibtidâr kılındı ol-bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 17 Şaban Sene 1326 ve Fî 31 Ağustos Sene 1324

Nâzır-ı Evkâf-ı Hümâyûn

[illegible]

Li'ecli't -tebyîz vürûdu	Görölmüşdü r	Bende Mehme d Efedndi	Bende Midhat !	Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i 'aliyyesin e 64	Târîh-i Tevvîdi Fî 9 Kanuniev el Sene (1)324	Târîh-i vürûdu Fî 28 Zilkad e sene (1)324	Numero 3207
Târîh-i tebyîzi 2 Zâ sene (1)326 12		10	10		Müsevvîdi Bende Mustafa!	Tebyîz i	Mukâbel e iden
Şûrây-ı devlet-i mâliye dâiresinin sûreti bâlâda muharrer mazbatası mücebince îfây-ı muktezâsı hakkında keşif defteri leffen i'tâ olunmağla evkâf-ı hümâyûn nezâret-i 'aliyyesinden dahî icrây-ı îcâbına himmet olunmak Bursa'da Mehmed Çelebi merhûmun hayrâtından olan Yeşil Câmî' ve türbe-i şerîfelerinin ta'mîri mesârifî hakkında							

Sadâret-i 'uzmâ mektûbî kalemi

شماره ۱۷

بالکون

۲۹۰۷

اوقاف المایه نفعه شریک سوری دولت حواله یوریه ۱۷ معلوم تاریخ و درت بوز النسخه ایکی نومرد لو تقریری ملغوف کشف و تریله برابر مالیه دنده شریک
و تدقیق و نفعه شریک المایه بخارده اولدی
تقریری مذکورده جنسکانه چایی کشف نه محمد خانه حضرت شریک خیرات جلیله لرنده و انانی آمار معیاریه دنده بروسه ده کانه بیلیل جامع شریکی اید تریه منیفه نفعات
و طرافه قدیمه سنه خلیل کلاما ملک اوزده محتاج تعمیر اولدنه محکماتیک خزینه معیار لرنه عظم بکک نفعه رقی و اوقاف محاسبه جیسی اید مجلس اداره دولات اعضاءه و کرب
برهمنه معرفتی اید مقدما احراقفا کشفی و استخراج اید بدنه ما ذوقی موجب بوز المایه ایکی بک کور خورده تعمیرات باشو ایدسه ده بوکره خیر و نیکار و دیگر خیر
باصطلاح سال فلان نه ملغوف ایچکی کشف و تریه نظر تعمیراتیک مبلغ مذکور اید احراقفا ملکه اولدنی جریده املال تعمیرات ایچو کشف سا بقدر حدود طفا نه بیک
بسه بوز المایه خورده و لها حدیقه لزوم کورنسه اولدنی یقنه نه جمیع شریف مذکورک سابقه و جریه یه موسی اید عظم بکک نفعه رقی و اوقاف مذکور بیک و فی محلی مقفودی فصله نه نویسی
ایچونه مبلغ مذکورک اوج بوز بیکری درت نه ی اوقاف بودجه سنک تعمیرات تریق و موسی اید عظم بکک مصارف خورده بیک و فی محلی مقفودی فصله نه نویسی
استادانه ایچمه تعمیرات مذکورده ملک مناصبه وضع اید ملکنیه امانه ایدیه جمیع شریف مذکورک مجرایه تریه منیفه نفعات غایت وضع انانی آمار اسود و دله و درقه
بعضه محکماتیک خلیل نه محافطی مقصود منعی اولوب تعمیراتیک اوصورتله ایدیه ده الملک و فی ایدیه تاریخ ای بوز المایه سی اولدنه شهری بیک خورده نسی و تعمیرات مذکورده
صرفی لزومی تحقق ایدیه مار الذکر طفا نه بیک بیه بوز المایه خورده موسی اید عظم بکک مصارف ضروری سی اولدنه شهری بیک خورده نسی و تعمیرات مذکورده
سابقه و جریه امانه املالی ضروری بولنه منعی بالمخبره اوقاف المایه نفعه شریک المایه و فی ایدیه تاریخ ای بوز المایه سی اولدنه شهری بیک خورده نسی و تعمیرات مذکورده
اجرای ایجابیک نفعه شریک المایه حواله سی تذکر و دفتر مذکور لغا تقیم قفدی ایدیه امر و فرمانه حضرت مه و لایم که راجه طایفه

مالیه دنده شریک

اعضاده

اعضاده

اعضاده

اعضاده

اعضاده

اعضاده

اعضاده

OSMANLI ARŞIVI
BEO
3461 259538 2

Şûrây-ı Devlet

Mâliye Dâiresi

'Aded

3207

Evkâf-ı hümâyûn nezâretinin şûrây-ı devlete havâle buyrulan 17 Şaban Sene (1)326 târîhli dörd yüz altmış iki numarolu takrîri melfûf keşif defteriyle mâliye dâiresinde kırâ'at ve tedkîk ve nezâret-i müşârun ileyhâ ile muhâbere olundu

Takrîr-i mezkûrda cennetmekân Çelebi Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin hayrât-ı celîlelerinden ve enâfis-i âsâr-ı mi'mâriyyeden Burusa'da kâin Yeşil Câmi-i Şerîf ile türbe-i münîfesinin nefâset ve zerâfet-i kadîmesine hâlel gelmemek üzere muhtâc ta'mîr olan mahallerinin hazîne-i mi'mârlarından Asım Bey'in nezâreti ve evkâf muhâsebecisi ile meclis-i idâre-i vilâyet a'zâsından mürekkeb bir hey'et ma'rifetiyle ile mukaddemâ icrâ kılınan keşfi ve istihsâl idilen me'zûniyeti mücebine yüz elli altı bin kûşur ğuruşla ta'mîrâtına başlanılmış ise de bu kerre Hüdavendigâr vilâyetinden bâ-mazbata irsâl kılınan melfûf ikinci keşif defterine nazaran ta'mîrâtın mübelliğ-i mezbûr ile icrâ ve ikmâlî mümkün olmadığı cihetle ikmâl-i ta'mîrât için keşf-i sâbıkına 'ilâveten doksan bin beş yüz altı ğuruşun daha sarfına lüzûm görünmüş olduğundan câmi-i şerîf-i mezkûrun sâbıkı vechle yine mûmâ ileyh Asım Bey'in nezâreti ve hey'et-i mezkûre ma'rifeti ile ikmâl-i ta'mîrâtı için mübelliğ-i mezkûrun üç yüz yirmi dört senesi evkâf bu derecesinin ta'mîrât tertîbinden ve mûmâ ileyh Asım Bey'in mesârif-i zarûriyyesinin dahî mehallî müteferrikası faslından tesviyesi istîzân idilmiş ve ta'mîrât-ı mezkûrenin münâkasaya vaz' idilmeksizin emâneten icrâsı câmi-i şerîf-i mezkûrun mihrâbıyla türbe-i münîfesinin ğâyet masna-ı enâfisi âsâr-ı İslâmiyye'den olarak ba'zı mehallerinin haleleden muhâfazası maksadına mübtenî olub ta'mîrâtın o sûretle icrâsına da 1 Eylül Sene (1)323 târîhli buyruldu-i me'zûniyet i'tâ olduğundan ikmâl-i ta'mîrât için sarfi lüzûmi tahakkuk iden mârrü'z-zikr doksan bin beş yüz altı ğuruşla mûmâ ileyh Asım Bey'in mesârif-i zarûriyyesi olan şehri bin ğuruşun tesviyesi ve ta'mîrât-ı mezkûrenin sâbıkı vechle emâneten ikmâlî zarûrî bulunduğu bi'l-muhâbere evkâf-ı hümâyûn nezâretinden alınan 6 Zilkade Sene (1)326 târîhli tezkerede beyân ve iş'âr kılınmış olmağla ber-müceb-i istîzân icrây-ı îcâbının nezâret-i müşârun ileyhâya havâlesi tezekkür ve defter-i mezkûr leffen takdîm kılındı ol-bâbda emr u fermân hazret-i men

lehü'l-emrindir

Fî 25 Zilkade Sene (1)326 ve Fî 6 Kanunievvel Sene (1)324

Mâliye Dâiresi Reîsi Sânîsi	A'zâdan	A'zâdan	A'zâdan	A'zâdan
A'zâdan	A'zâdan	A'zâdan		

Mecdüddin	Ali Galib	Zühdü Bey	Vahid Bey	Es-
Seyyid	Michalaki	Efendi	Muhammed	Es-Seyyid

1314

Mehmed	Nâ-miz	Bahauddin		Şit
		Nâ-mizâc	bulunmadı	Reşad 95

Muhammed

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) •

OSMANLI ARŞIVI		
MF.MKT		
1164	54	

206

Maârif Nezâret-i Celîlesine

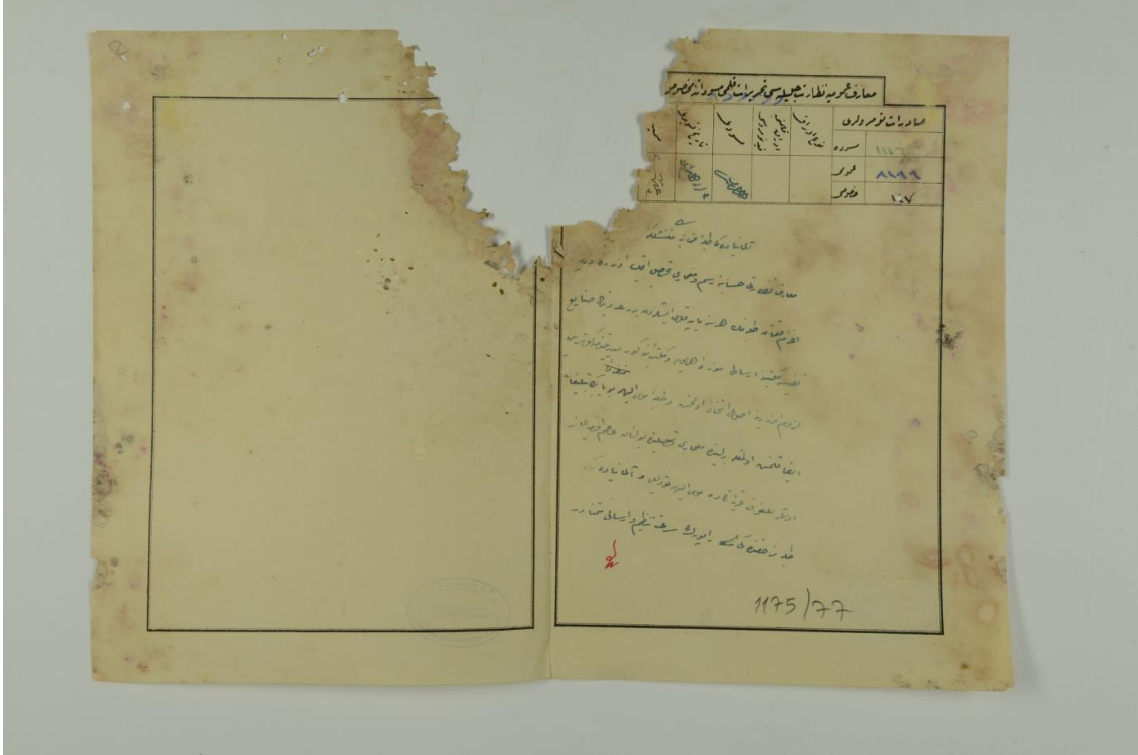
Atûfetlü Efendim Hazretleri

Lieclil mukâyese Avrupa'ya îzâm kılınacak talebe meyânında Evkâf Nezâreti Mîmarlarından zevcim Asım beyin dahî bulunduğunu haber aldım menfaat-ı vatan için tahsîl-i maârif herkesin iştirâk etmese dahi o hideme-i muhtereme arasında efrâd-ı âilesinden bir ferdin bulunabilmesini arzu etmeyecek bir Osmanlı familyası tasavvur etmez isem de, mûmaileyhin mâ vecebe ale'n-nafaka câriyelerinden başka bir buçuk yaşında kerîmesi Sermiha ve mütakarrib et-tarh başkaca hamlimde olduğundan Nezâret tarafından verilecek üçyüz frankın buradaki efrâda mı yoksa kendisine mi kifayet edebileceği nazarı teemmüle ve bundan iki gün mukaddem lânesiz ve dânesiz cümlemizi sokak ortalarına atarak hem nezdimizden gaybûbet etmiş olduğundan bu ciheti dahi pîşi tefekküre alarak mûmaileyhin yerine diğer bir veled-i vatanın îzamı ile âheng-i intizâm-ı âilemizi muhafaza buyurmanızı ve illa başka bir münâsibi yok da behemehâl mûmaileyhin Avrupa'ya gönderilmesi vâcib ve lâbud ise evvel be evvel maîşet ve refah-ı hâlimizin te'mîni ve sâilinin ikmâlini nâmusu Osmânî nâmına istid'â eylerim ol bâbda emir ve irâde efendim hazretlerininindir.

8 Teşrîn'i sâni sene [1]326

Seniha

Belge 11: Maarif Nezareti hesabına resim ve mimari tahsili için Avrupa'ya gönderilen talebelerin her sene yaptıkları işlerden bir adedini Sanayi-i Nefise Mektebi'ne göndermesi gerektiğinin Asım Efendi'ye bildirildiği. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri MF.MKT. 1175/77 (Hicri 24 Şevval 1329, Miladi 18 Ekim 1911)

Maârif-i Umûmiye Nezâret-i Celîlesi Tahrîrât Kalemi Müsveddâtına Mahsûs Varakadır

Sâdirât Numeroları:

Müsvedde: 1116

Umûmî: 8199

Husûsî: 1?7

Târih-i Tesvîdi: 3 Teşrîn-i Evvel Sene [1]327

Almanya'daki Talebe-i Osmaniye Müfettişliğine

Maârif Nezareti hesâbına resim ve mîmari tahsîl etmek üzere Avrupa'ya îzam kılınan talebenin her sene yaptıkları işlerden birer adedinin Sanayi-i Nefise mektebine irsâli Müze-i Hümayun ve mekteb-i mezkûr müdürîyyetinden görülen lüzûm üzerine usûlû ittihâz olunmuş ve talebe-i mûmaileyhim bu bâbda tebligât îfa kılınmış olmağla Berlin'de mîmâri tahsîlinde bulunan Asım efendiye âid olan melfûf tahrîratta mûmaileyhin tevdî-i ve Almanya'daki talebenin hakkındaki raporun sür'at-i tanzîmi ve irsâli mütemennâdır.

٧٤ نومردلو و ١٥ دی الصفحہ ١٢٤ تا ١٢٥ تذکرہ خصوصہ صدر شہیدی جوایدہ اعلیٰ قیامہ
خاقانہ وہ دولو عصفور مدیحہ الحامہ حضرتین افاضتہ مخصوصہ بالہ اعانہ کاتبہ احسان
مشہد شہ اولیٰ سلطانہ دارہ سفلی لایم الحاقہ آثار وہ اولوب اولدیفیک ترقیہ مجموعہ موزہ
کھاروندر مدیر عمومی معاون ادھم و شہر امنی معماری علم و معارف فضا رزمعاری شعبہ مدیری
کمال بکھردہ مرکب اولہ وہ تخیل ایدیلہ کہنتک بر موجب عرفہ و استیضہ دارہ مذکورہ ہی
زبان ترکی خصوصہ ماعدہ سنیہ حضرت یادشہی ازراہ بیولشہ و سلطانہ ساریہ حضرتینہ
کیستہ تلمیح قلنسہ اولیٰ بچہ امرو فرمانہ حضرتہ فی الامر کردہ
ای الصفحہ ١٢٤ تا ١٢٥ دی الصفحہ ١٢٤ تا ١٢٥
کاتبہ حقیرہ یاری
علی

DUIT 13/68

Mâbeyn-i Hümâyûn-u Mülûkâne Başkitâbeti

Aded 122

72 Numerolu ve 15 Zil-kâ'de Sene 1334 tarihli Tezkire-i Husûsiye-i Sadâret-penâhileri cevabıdır. Emlâk-ı Kadime i Hâkaniye'den Devletlü İsmetlü Medîha Sultan hazretlerinin ikâmetlerine mahsus Baltalimanında kâin sahilsarayı ile müştemilâtından olan selamlık dâiresinin lâzım el muhâfaza âsârdan olup olmadığının tetkîki için Müze i Hümâyunlar Müdürü Umûmi Muâvini Ethem ve Şehremaneti Sermîmarı Asım ve Maârif Nezâreti Mîmarı Şûbesi Müdürü Kemal Beylerden mürekkeb olarak teşkîl edilen heyetin ber mûcebi arz ve istîzan dâireyi mezkûreyi ziyaretleri hususuna müsaâde i seniyye-i Hazret-i Padişâh-i erzan buyurulmuş ve sultan müşârun ileyha hazretlerine de keyfiyeti tebliğ kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyül emrindir.

Fi 18 Zil-kâ'de sene 1334

Fi 3 Eylül sene 1336

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâri

İmza

Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına Mahsûs Zabıtname

Sıra numbersu: 142

Tarihi: 24 Receb sene 1335

16 Mayıs sene 1333

Tebliğ olunduğu devâir: Mâliye Harbiye ve Maârif Nazırlığı

Tarihi tebliği: 21 Ramazan 1335

Hülasâ-i Meâli

Maarif nezâretinde 23 Receb sene [1]335

15 Mayıs sene [1]333 tarihli tezkiresi okundu.

Karârı

Mezkûr tezkirede muharrer olunan vech ile İstanbul Atik sarayı Hümâyunları dâhi dahil olduğu halde âsâr-ı atıkanın muhafazasına nezaret etmek ve tâmiratı icâb ettikçe râyilerine müracaat olunmak ve taşralardaki âsâr-ı atıkayı mahv ve tahribten kurtaracak tedâbiri teemmül eylemek ve hidemâtı icâb edenler hakkında mütâlââ'lara alınmak üzere Müze Müdürü Umûmiyesi Halil, İstanbul meb'usu İsmet, Doktor Nazım, Evkaf İnşaat ve Tamirat Müdürü Kemaleddin, Dahiliye Nezâreti Mebâni-i Emîriye müdürü Târih-i Encümeni âzasından Efdaleddin ve Maarif, Te'lif ve Tercüme heyeti ve İstanbul Muhîbleri Cemîyeti âzasından Mehmet Ziya ve Şehremâneti Heyet-i Fenniye Mîmarî Şûbesi Müdürü Mimar Asım ve Kadıköyü Dâiresi Müdürü Celal Esad beylerden mürekkeben bir Encümen-i dâimi teşkili ba-tasvîb keyfiyetin devâire tebliği tezekkür kılındı.

İmzalar

Târîh-i Tebliği	Tebliğ olunduğu dâire	Meclis-i vükelâ Müzâkeretine Mahsûs Zabıtnâme	Târîhi	Sıra Numerosu
9 Temmuz Sene (1)333	Dâhiliye Ticâret ve Zirâ'at Me'ârif Nezâretlerine		14 Ramazan Sene (1)335 4 Temmuz Sene (1)323	216
Hulâsa-i Me'âli				
Âsâr-ı 'atıka encümen dâimîsınca bir zamândan beri sergi hâline ifrâğına çalışılmakda bulunan Ayasofya Hamâmı'nın teşkilât-ı mi'mâriyyece sergi ittihâzına elverişli olmayub hamâm olarak isti'mâlinde memleketin ihtiyâcât-ı sıhhiyyesi nokta-i nazarından fâide-i mühimme te'mîn ideceği cihetle mehall-i mezkûrun sergi yapılmaması münâsib olacağına ve ba'zı ifâdâta dâir me'ârif nezâret vekâletinin 10 Ramazan Sene 335 30 Haziran Sene 332 târîhiyle 1 rakamlı tezkiresi okundu				
Karârı				
Mezkûr hamâmın hâl-i kadîmi ihlâl idilmemekle beraber müze için münâsib bir mehal tedârik olununcaya kadar sergi olarak kullanılması ve tağyir idilmiş olan mehallerinin bi't-ta'mîr hâl-i aslına i'âdesi münâsib görüldüğünün cevâben vekâlet-i müşârun ileyhâya tebliği ve dâhiliye ve ticâret ve zirâ'at nezâretlerine ma'lûmât i'tâsı tezekkür kılındı İmzalar : Mustafa Şeref ... Enver Ahmed Şemsi Bey! Musa Kazım Mehmed Tu..				

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIGI (BOA) ♦

7

۱۰۵ / ۱۰۶

215

Hâriciye Nezâret-i Celîlesine

Şehremaneti Hey'eti Fenniye Müdüriyeti

Aded 6

Devletlü Efendim Hazretleri

İstanbul'da lekeli humma vesâir emrâd-ı sâriye'nin men-i intişârı ve def'i için müsta'celen derdest inşâ olan mebâni'ye âit levâzım-ı inşâiye ve echize-i sâire'nin intihâb ve mübâya'âsı için Avusturya ve Almanya'ya azîmet edecek olan Emâneti Mîmârı Şûbesi Müdürü Mîmar Asım bey'e azîmet ve avdetinde teshîlât-ı lâzıma irâesiyle inşaat için mübâya'a edeceği eşya vesâireden beraberinde getirilmesi kâbil olanların sefâret-i seniyyelerce mühürlettirmek sûretiyle ve beraberinde getirilemeyecek derecede fazla ve büyük olanların da mümkün olduğu kadar sür'atle İstanbul'a irsâline muâvenet olunması Berlin ve Viyana sefaret-i seniyyeleri ile Peşte, Münih ve Frankfurt am Main Başşehbenderliklerine iş'âr buyurulması ve mûmâileyh'in esnâ'yı azîmet ve avdetinde hudut ve gümrük me'murlarını tarafında teshîlât-ı lâzıma ibrâzı için Bulgaristan Avusturya ve Almanya hükümetlerinin Dersaadet sefârethânelerinde mûmâileyhe birer [Lesepase] itâsına dalâlet buyurulması istirhâm olunur. Ol bâbda emr u ferman hazreti men lehül emrindir.

Fi 18 Zil-kâ'de sene [1]335 ve Fi 5 Eylül sene [1]333

Şehremini vekili

İmza

بفادہ دارالمنہ خاندانہ لبرہ طبعہ مکتوبہ / ۷۲۲

اداری

تقدیر باپیکہ

حیدر

امجد دار پر مرید بنام محمد بنہ اہل حق

شور و زور / ۷۲۲

۷۲۲ / ۷۲۲

۱۰۱۲۰۱ / ۷۲۲

HR.ID. 1917.9.5

74/91

Umûr-ı İdâre-i Müdüriyeti Umûmiyesine

Bulgar ve Almanya sefâretlerinden lesepase talep olunmuştur

Fi 5 Eylül [1]333 (M.05.09.1917)

Fi 9 Eylül [1]333 (M.09.09.1917)

(Mühür): İdâri (Kaydı yapılmıştır) imza

Fi 10 Eylül 1917 Peşte'ye yazıldı 101602/124

101600/633 Berlin ve

101601/336 Viyana sefâretlerine yazıldı.

Bâb-ı Âli

Hariciye Nezâreti

Umûr-ı İdâre-i Müdüriyeti Umûmiyesi

Târih-i kaydı: 11 Eylül [1]917

Sahîfe: 131

Viyana: 570

Berlin: 913

Kalem Numerosu: 2904

Tebîd Tarihi: 10 Eylül 333 (M.10.09.1917)

Müsvedde Tarihi: 10 Eylül 333 (M.10.09.1917)

Nev-i Müsvedde: Hâriciye Nâzırı Nesimi bey efendi hazretlerinden Berlin ve Viyana sefâret-i seniyyesi ve Peşte Başşehbenderliğine

Lekeli humma vesâir emrâd-ı sâriye'nin men-i intişârı ve def'i için müsta'celen Dersaadet'te der-dest inşâ olunan mebâni'ye âit levâzım-ı inşâiye ve echize-i sâire'nin intihâbı ve mübâya'âsı için Peşte [Macaristan] Berlin [Almanya] Viyana [Avusturya]'ya îzâm edilen Emâneti Mimarî Şûbesi Müdürü Mîmar Asım bey'e azîmet ve avdetinde teshîlât-ı lâzımanın irâesi ve inşaat için mübâya'â edilecek eşyadan beraberinde getirilmesi kâbil olanların sefâret-i seniyyece temhîri ve beraberinde getiremeyeceği kısmın da mümkün olduğu kadar sür'atle irsâli husûsunda muâvenet-i lâzımanın îfâsına müsaade-i fahîmâneleri buyurulmak bâbında

Evveliyat ve Müzeyyelât: Frankfurt 7/101605

Hülâsa: Mîmar Asım beye verilen teshîlât-ı lâzıma îfâsına dâir.

Müstened olduğu evrak: Şehremaneti tezkiresi

5 Eylül [1]333

101600-633 Berlin

101601-336 Viyana

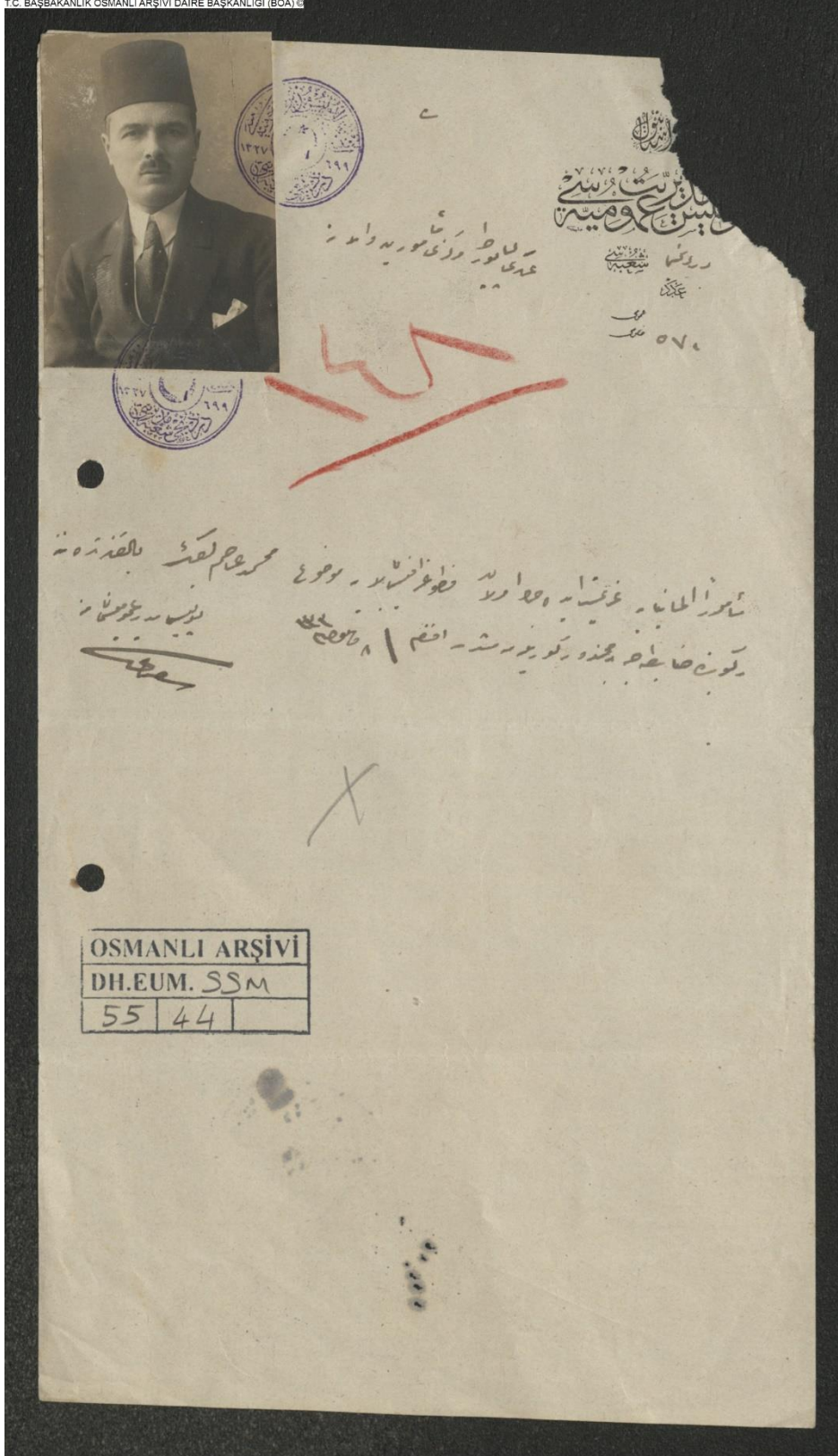
101602-124 Peşte

Tarih: Fi 10 Eylül 1917

(Peşte): Hudut'ta muâvenet-i lâzımanın îfâsına himmet olmak bâbında

Frankfurt ve Münih şehbenderliklerinden yazılmıştır

Belge 16: Mehmed Asım Bey'in görevli olarak Almanya'ya gitmesinde bir mahzur olmadığı. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri DH.EUM.SSM 55/44 (Hicri 21 Zilkade 1335, Miladi 8 Eylül 1917)

DH.EUM.SSM.00055.00044.001

Hû

Mühür: İstanbul Polis Müdüriyet-i 'Umûmiyyesi Dördüncü Şu'besi Müdiriyeti 1327-699

...(yırtık) İstanbul

İstanbul Polis Müdüriyet-i 'Umûmiyyesi Dördüncü Şu'besi 'aded 570 'umûmi-husûsî
'askerî pasaport merkezî me'mûriyet-i vâlâsına 148

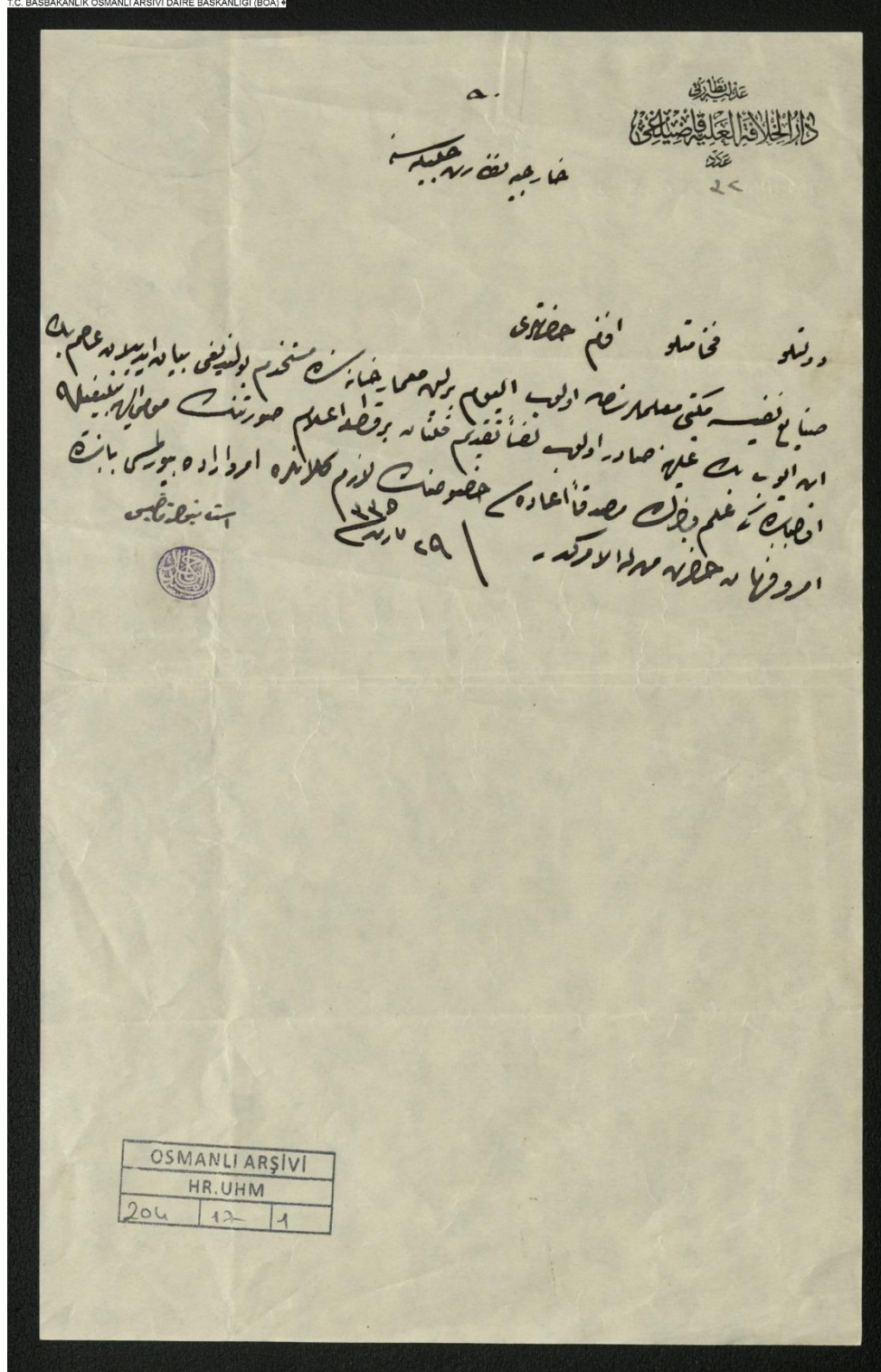
Mühür: İstanbul Polis Müdüriyet-i 'Umûmîsi Dördüncü Şu'besi Müdiriyeti 1327-699

Me'mûr Almanya'ya 'azîmet edecek olan fotoğrafı bâlâya mevzû' Mehmet Asım Bey'in
Balkan trenine rükûbuna zâbitaca bir mahzûr görülememiştir efendim fî 8 Eylül Sene
(1)333

Polis müdür-i 'umûmîsi nâmına

İmza: Sadi

Belge 17: İstanbul Kadılığı'ndan gönderilen nafaka hüccetinin, Sanayi-i Nefise Mektebi Muallimlerinden olup Berlin'de Mimarhane'de görevli bulunan Asım Bey'e ve Viyana'da mukim Haçik Şahbaz zevcesi Mari'ye gönderilen ihbarnamenin İsviçre Hariciye Nezareti vasıtasıyla tebliğ olunduğu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri HR.UHM. 204/17 (Hicri 26 Cemaziyelahir 1337, Miladi 29 Mart 1919)

HR.UHM.00204.00017.001

Hû

Adliye Nezâreti

Hâriciye Nezâret-i Nezâret-i

Celîlesine

Dâru'l Hilâfeti'l 'Aliyye Kâdılığ

'Aded

32

Devletlû fehâmetlû efendim hazretleri

Sanâyi-i Nefîse Mektebi mu'allimlerinden olup el-yevm Berlin mi'mârhânesinde müstahdem bulunduğ beyân edilen Asım Bey ibn-i Eyyub Bey 'aleyhine sâdır olup leffen takdîm kılınan bir kıt'a i'lâm sûretinin mûmâ ileyhe teblîğiyile ol-bâbdaki 'ilm u haberin musaddakan i'âdesi husûsunun lâzım gelenlere emr u irâde buyurulması bâbında

emr u fermân hazret-i men lehü'l emrindir

Fî 29 Mart Sene (1)335

İstanbul Kadısı Es-Seyyid Ahmed Kamil

امور اداریه مدیریت عمومی						
عدد عمومی	تاریخ	مسود و تاریخ	امور حقوقیه مختلطه عمیری	حقوق مختلطه مدیری	مدیر عمومی	نوع مسوده
29 0	29 0		ملک شماره 1			بند به بند از سنده ذریعہ بنانی
خلاصه: اعلام دفع اسناد و ضمیمه مسند اولی اوراق: 29 شماره 1 تاریخ بند به بند از سنده مستخدم بفرستند خزانة ضمایم نفیسه بنده بنده علم به این بند به بفرستند اسناد و ضمیمه در رد نقد اعلام و تحقیق بفرستند بارها در علم و نقد امضا و تدریس در سنده اعلامه و باقی سنده بنده						

OSMANLI ARŞIVI

HR.UHM

204 17 2

2vnrk (3snrtbos)

مطبعة عثمانیه

Bâb-ı 'Âlî Hâriciyye Nezâreti

Umûr-i idâreye müdüriyet-i 'umûmiyyesi						
'Aded-i 'umûmî	Târîh	Müsevvid Ve Târîh	Umûr-i Hukûkiyye-i Muhtelita Mümeyyizi	Hukûk-i Muhtelita Müdürü	Müdü-i 'Umûmî	Nev'-i Müsevvede
<u>69</u> 5	2 Nisan Sene 919		Bende Celaledin Fî 31 Mart Sene (1)335	İmza Celaledin		Berlin baş şehbenderi sa'âdetlu Zeyd Beyefendi'ye
Hulâsa: Asım Bey'a tebliğ olunacak i'lâm hakkında						
Müstenid olduğu evrâk: İstanbul Kadılığı'nın 29 Mart Sene (1)335 târîhli M 32 numarolu tezkiredir 5 Mühür Hâriciyye Nezâreti fî 2 Nisan Sene 919 499 N: 161 N: 2				Berlin Mimarhane'sinde müstahdem bulunduğu haber alınan Sanâyi-i Nefise Mektebi mu'allimlerinden Asım Bey İbn-i Eyyub Bey'e li-ecli't- tebliğ İstanbul Kadılığı'ndan vârid olan nafaka i'lâmı leffen tesyîr kılınmağla mu'amele-i tebliğiyyesinin bi'l-ifâ merbût 'ilm u haberin imzâlatdırılarak musaddakan i'âdesi siyâkında şukka terkîm kılındı		

برلیند باسده شیری سارلو فرید باج افندی

عاصم بدیلنج اولنه خبر اعلام عصفه

خواجه نصیر نظامی

امیر الخیریه بنی عثمانیه

خواجه نصیر نظامی

نکد 3

0

سارلو اقدام

برلیند باسده شیری سارلو فرید باج افندی
عاصم بدیلنج اولنه خبر اعلام عصفه
خواجه نصیر نظامی
امیر الخیریه بنی عثمانیه
خواجه نصیر نظامی

خواجه نصیر نظامی
امیر الخیریه بنی عثمانیه

نکد 3

نکد 3

OSMANLI ARŞIVI		
HR.UHM		
204	17	3

HR.UHM.00204.00017.003

Hû

Bâb-ı 'âlî

Berlin Baş Şehbenderi

Saadetlu Ferid Bey Efendi'ye

Hâriciyye Nezâreti

Umûr-i İdâriyye Müdîriyyet-i 'Umûmiyyesi

Asım Bey'e teblîğ olunacak i'lâm hakkında Hukûk-i Muhtelita Müdîriyyeti

Aded: 5

Sa'âdetlu efendim

Berlin Mi'mârhâne'sinde müstahdem bulunduğ u haber alınan Sanâyi-i Nefise Mektebi mu'allimlerinden Asım Bey İbn-i Eyyub Bey'e li-ecli't-teblîğ İstanbul Kadılığı'ndan vârid olan nafaka i'lâmı leffen tesyîr kılınmağ la mu'âmele-i telîğiyyesinin bi'l-îfâ merbût 'ilm u haberin imzâlatdırılarak musaddakan i'âdesi siyâkında şukka terkîm kılındı Fî gurre-i Receb Sene (1)337 ve Fî 2 Nisan Sene 919

Hâriciyye Nâzırı nâmına

Umûr-i İdâre Müdîr-i 'Umûmîsi

Şevki

۲۰

خارجیه نجات جلیه سنه

عزیزتاری
دارالخلافه العلیا قاضی

عند

۲۸۶

دولتو افندم حضرتی
برلین معمارخانه سنده ی حکم بکتابت بنویس او نوق اوزره
علم و خبری بنویس و رود و ایند بکند نه بدو و علم و خبری و بران اول ارسله بنویس
تاریخ و اوتوز ایکی رقتی تذکره ایله تقدیم قلمی اعلی است بنویس
لازم طنونه امر و الیه بولور بنویس امر و قلم بنویس
۱۱۱۱
دارالخلافه العلیا قاضی

OSMANLI ARŞIVI		
HR.UHM		
204	12	4

Hû

Adliye Nezareti Dâru'l Hilâfeti'l 'Aliyye Kadılığı

Hâriciye Nezâret-i Celîlesine

Aded

384

Devletlu efendim hazretleri

Berlin Mi'mârhânesi'nde Asım Bey'e teblîğ olunmak üzere Fî 29 Mart Sene 1335 târîh ve otuz iki rakamlı tezkire ile takdîm kılınan i'lâmın teblîğ-i 'ilm u haberi henüz vurûd etdiğinden mezkûr 'ilm u haberin biran evvel irsâli husûsunun lâzım gelenlere emr-i havâle buyurulması bâbında emr u fermân hazreti men lehü'l emrindir Fî 31 Kanuni Evvel Sene 335

Dâru'l Hilâfeti'l 'Aliyye Kadılısı nâmına müşâvir

Mühür : Mustafa...

 خاتمه نظاره

امور اداریہ مدیریت عمومیہ سی						
عدد عمومی	تاریخ	مسودہ تاریخ	امور حقوقیہ مختلطہ عمیری	حقوق مختلطہ مدیری	مدیر عمومی	نوع مسودہ
۹			خلاصہ			
۱۲	۱۲		خلاصہ : صفہ			
مستند اولیٰ اوراق : ۱۲۵۰ھ تا ۱۲۵۱ھ میں ۸۴۰۰ عدد کی تعداد میں مستندین کی تعداد ۱۲۵۰ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۱ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۲ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۳ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۴ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۵ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۶ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۷ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۸ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۵۹ھ میں ۸۴۰۰ مستندین کی تعداد ۱۲۶۰ھ میں ۸۴۰۰						

OSMANLI ARŞIVI
HR.UHM
204 17 5

2vnb
(3sh/bos)

مطبعة عثمانیہ

Bâb-ı 'Âlî Hâriciyye Nezâreti

Umûr-i		İdâriyye		Müdüriyet-i		'Umûmiyyesi
'Aded-i 'umûmî	Târîh	Müsevvid Ve Târîh	Umûr-i Hukûkiyye-i Muhtelita Mümeyyizi	Hukûk-i Muhtelita Müdürü	Müdîr-i 'Umûmî	Nev'-i Müsevvede
9 12	20 Mînhû		Bende Celaledin Fî 12 Kanuni Sani Sene(1)336	İmza Celaledin		Dâru'l- hilâfeti'l- 'aliyye kâdîlığı cânibi fâzilânesi
Hulâsa : Asım Bey'e tebliğ olunacak i'lâm hakkında						
Müstenid olduğu evrâk : ----- Mühür :13 Hâriciyye Nezâreti. fî 20 Kanun-i Sani Sene 36 N. 161 160 / 52 ile 'alâkadârdır				31 Kanun-i Evvel 335 târihiyle ve 384 numarolu tezkire-i fâzilânesine cevâbdır mürsel i'lâm mu'âmele-i tebliğiyyesi ifâ olumak üzere mukaddemâ Berlin Baş Şehbenderliği'ne gönderilmiş ise de ahvâl-i hâzirûndan dolayı el-yevm muhabere mümkün olmadığından bu bâbda şimdilik bir şey yapılamamak tabi'îdir ol-bâbda (emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir) N: 2		

Matba'a-i Osmaniyye

برسقا ارشینی

۵۴۸-۱۷۵

حاجه قه - جلدی - ۱

علمی بنیادنامه اعلام حق

صفحه ۱ -

دولت اقامت حق
 ۱. نامه اول ۴۴۶ تاریخ ۹۹۹ نوروزی ۱۲۰۱ جلده قه - بنامه ۱۲۰۱ -
 ربه ۱۲۰۱ - خانه سده مخم عامم یک به ایوب بنده در جلده قه اسانول قاضی صاده اولده نفع اعلام ایله و نامه ده
 غیر موزی خانه حیک افند شهاب - زوجی ماری خانه بنفع اوزجه ابارانه اسویده حاجه قه بنده نوروزی قاضی بنکره قه بن
 ثانی اولده وارد اولده بنکره ده اسانول قاضی صاده اولده نفع اعلام سرور ای عام بنده بنفع قاضی بنکره بنده و بنکره بن
 بنفع عام و بنکره ده اسانول قاضی بنکره قاضی صاده اولده نفع اعلام سرور ای عام بنده بنفع قاضی بنکره بنده و بنکره بن
 اولده و بنکره بنکره
 بنکره بنکره

OSMANLI ARŞIVI		
HR.UHM		
204	17	6

Hû

Berlin Sefâret-i Seniyyesi

5480 - 175

HâriciyyeNezâret-i Celîlesi Cânib-i Sâmiyesine

Asım Bey'e tebliğ olunan i'lâm hakkında melfûf-1

Devletlu Efendim Hazretleri

21 Kanun-i Evvel (1)336 târîh ve 225/ 422 numerolutahrîrât-ı celîle-i nezâret-penâhîleri cevâbıdır.

Berlin mi'mârhânesinde müstahdem Asım Bey Bin Eyyub Bey'e li-ecli't-tebliğ İstanbul Kadılığı'ndan sâdır olan nafaka i'lâmı ile viyana'da mukim müteveffâHaçık Efendi Şehbaz zevcesi Mari Hanım'a tebliğ olunacak İsviçre hâriciye nezaretine tevdi' kılınmışdı bu kere nezâret-i müşârunileyhâdanvârid olan bir notada İstanbul Kadılığı'ndan sâdır olan nafaka i'lâmınınmûmâileyh Asım Bey'atebliğ kılındığı bildirilmiş ve bu husûsdaki tebliğ-i 'ilm u haberi de imzâladdırılıb tasdik kılındıktan sonra i'âde kılınmış olmağla leffen takdim kılındı el-bâb emr u feermân hazret-i men lehü'l-emrindir

Umûr-i idâre-i müdür-i 'umûmîsi maslahat-güzâr Bende

Fî 3 Mart Sene 921

imza: Münir Süreyya

خاتمه نظر

امور اداریه مدیریت عمومی

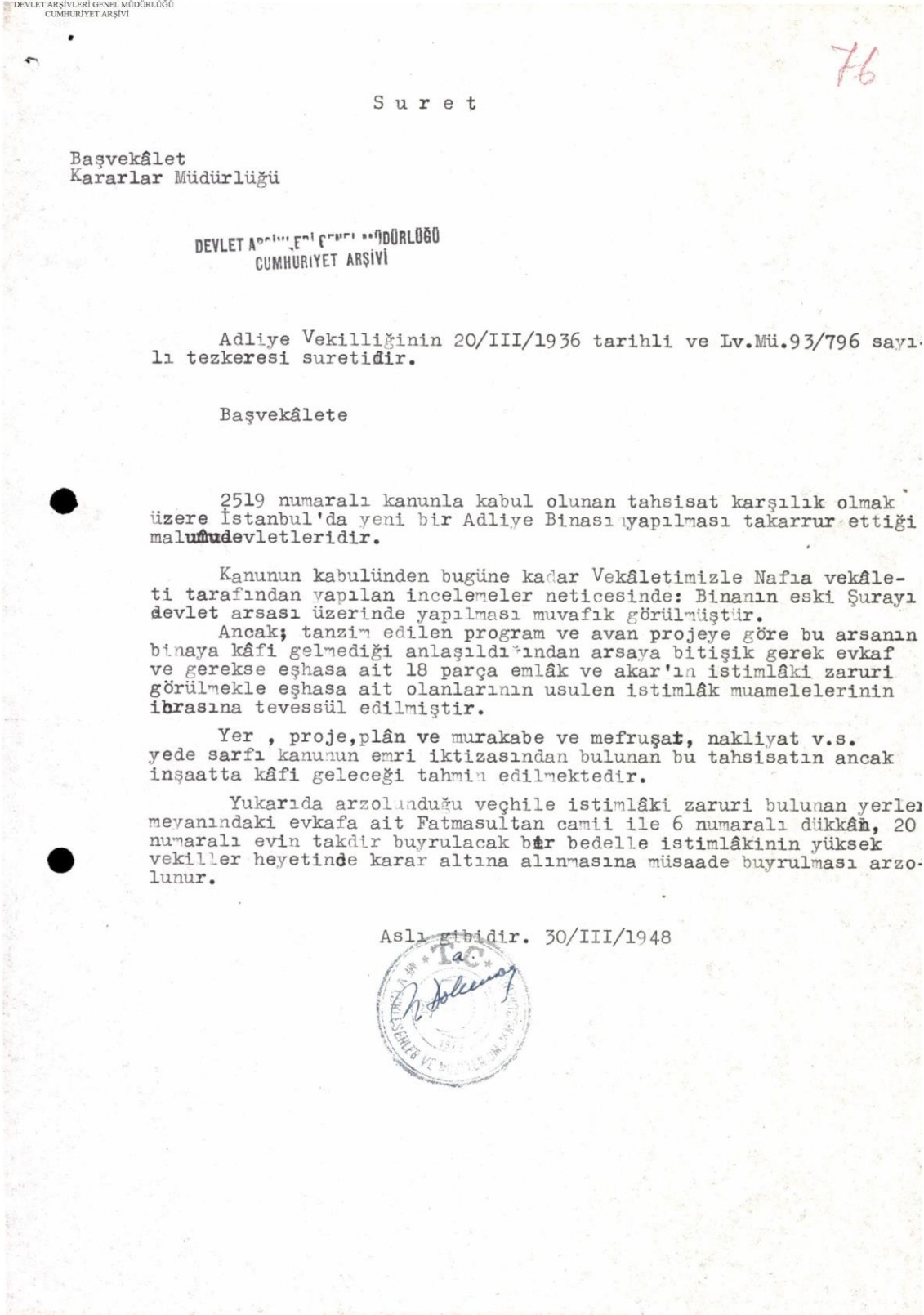
عدد عمومی	تاریخ	مسود و تاریخ	امور حقوقیه مخطله مجری	حقوق مخطله مدیری	مدیر عمومی	نوع مسوده
۱۵ ۵۰	۲۷ ۲۸	۲۷ ۲۸	۲۷ ۲۸	۲۷ ۲۸	۲۷ ۲۸	در مخطله السید و صلیف و جانی و خاندان
خلاصه: برین ی هم به بنیادین برید اعلام حقنه برید سفارده بنیادین مستند اولدینی اوراق: ۲۷ ۵۴۸۰ ۱۷۵ ۵۷ ۲۷ ۹/۱۶۱						
برید مس. خانه بنیادین هم به بنیادین اوکند و ۱۷۵ تاریخ و ۵۷ برید مس. خانه بنیادین هم به بنیادین اوکند و ۱۷۵ برید مس. خانه بنیادین هم به بنیادین اوکند و ۱۷۵ برید مس. خانه بنیادین هم به بنیادین اوکند و ۱۷۵						

OSMANLI ARSIVI		
HR.UHM		
204	17	7

204 (3shfboş)

Bâb-ı 'Âlî
Hâriciyye Nezâreti

Umûr-i İdâriyye Müdüriyet-i 'Umûmiyyesi						
'Aded-i 'umûmî	Târîh	Müsevid Ve Târîh	Umûr-i Hukûkiyye-i Muhtelita Mümeyyizi	Hukûk-i Muhtelita Müdürü	Müdîr-i 'Umûmî	Nev'-i Müsevvede
95 52	37 Sene 4 Nisan	Bende Nuri 23 Mart Sene 37	Bende Celal Fî Minhû	İmza Mehmed Ferid!	İmza	Dâru'l-hilâfeti'l-'aliyye kâdîlığı cânibi fâzilânesi
Hulâsa: Berlin'de Asım Bey'e tebliğ ettirilen i'lâm hakkında						
Müstenid olduğu evrâk: Berlin Sefâret-i Seniyyesi'nin tahrîrâtı 2 Mart Sene 921 ve 5480 175 Mühür Fî 4 Nisan sene 37 / 52 2/161				Berlin Mimarhanesi'nde müstahdem Asım Bey'e tebliğ olunmak üzere 26 Mart Sene (1)335 târîhli ve 36 numarolu tezkire-i fâzilâneleriyle mürsel nafaka-i huccet sûretinin mu'âmele-i tebliğiyyesi bi'l-îfâ imzâlatdırılan tebyîzi bâ-tahrîrât gönderilmekle bu kerre Berlin Sefaret-i Seniyye'sine leffen i'âde ve isrâ kılınmıştır ol-bâbda		

S u r e t

76

Başvekâlet
Kararlar Müdürlüğü

Evkaf Umum Müdürlüğünün 22/III/1936
tarihli ve 180604/56 sayılı tezkeresi suretidir.
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekâlet Yüksek Makamına

Adliye Vekâletinden Başvekâleti celilelerine takdim olup
havale buyurulan 20/III/1936 tarihli ve 93/796 numaralı tezke-
reye cevaptır.

İstanbul'da yeniden yapılmak istenilen Adliye Binası için
istimlâk edileceği bildirilen dükkân ve evin kıymetleri bildi-
rilecek ise de bunlardan başka istimlâk edilecek binalar ara-
sında bulunan Fatma sultan camii Müzeler idaresinin gösterdiği
lüzum üzerine kadro dahilinde bırakılan camilerden olduğu için
ona göre iktizası yerine getirilmek üzere adı geçen caminin
tarihsel durumu hakkında Maarif Bakanlığı ile muhabere edilerek
kararlanacak neticenin bildirilmesi hususunun Adliye Vekâletine
tebliğine müsaadelerine derin saygılarımla dilerim.

Aslı gibidir. 30/III/1948

24/Mart/1936

76

T.C.
BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü
Sayı: 6
1040/2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Maarif Vekilliğine

İstanbulda yeniden yapılacak adliye binası için istimplaki istenilen yer-
ler arasındaki Fatma Sultan Camiine ait olarak Adliye Vekilliği ile Evkaf Umum
Müdürlüğünden yazılan tezkerelerin suretleri gönderilmiştir. Bu cami vaziyeti
ile bu husustaki mütalaalarının bildirilmesini dilerim.

Başvekil N.
Müsteşar
K. Gedeleş

Aslının aynıdır.

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Eski eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü
Sayı: 40/91021

Ankara, 11/VI / 1946

Özet:

76

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Yüksek Orununa

24/3/1936 tarih ve 6/1040 sayılı yazıları karşılığıdır:

İstanbul'da yeniden yapılacak Adliye binası için gereken yerler arasında bulunan cami 3 Üncü Ahmedin kızı ve Damat İbrahim Paşa'nın karısı olup 1729 (1142 H.) yılı vakasına ismi karışmış olan Fatma Sultanın yaptırdığı bir eserdir. Sonradan gördüğü onarım ve tadilatla mimarî değerini kaybetmiş olan bu caminin yerinde bırakılamıyacağı anlaşılmaktadır.

Caminin iç ve dıştan resimleri alınmıştır. Plânlarının hazırlanmasının ve kitâbeleriyle değerli parçalarının müzeye kaldırılmasının İstanbul Müzeleri Genel Direktörlüğüne yazıldığını derin saygılarımla arz ederim.
H.K.

Kültür Bakanı
S. Arıkan

N.G. 22/5/36

76
Türk Tarih Kurumunun 19/8/1938 tarihli ve 504 sayılı yazısı
Suretidir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekâlet Yüksek Katına

Ankara

Yıkılarak yerine Adliye binasının yapılması mevzuubahs olan İstanbul hâpishanesi binasile ona mücavir ve elyevm Maliye ve Millî Müdafaa Vekâletlerinin işgali altındaki binalar üzerinde Türk Tarih Kurumu Yaptığı mahallî ve tarihî tetkikatla bu binaların Kanunî Süleymanın Sadırazamı İbrahim Paşaya ait 16 ıncı asır Türk sivil mimarisinin en güzel ve yegâne bir eseri olduğunu tesbit etmiş bulunuyor 142 metre uzunluğunda yontma taştan monümantal bir cepheye malik olan bu binalar manzumesi -etrafındaki sonradan yapılmış binalar ve ilâveler yıkılarak aslî şekli meydana çıkarıldığı ve tamir edildiği takdirde- Sultanahmet Camiile mütenasip güzel ve muhteşem bir manzara arzedecektir. Bu binalar Arşiv ve müze olarak kullanılmaya müsait olduğu gibi muhafazası turistik bakımından da faydalıdır.

Adliye binasının diğer bir sahada inşasile Sultanahmet meydanının tarihî karakterinin muhafazası çok yerinde olacağından keyfiyeti Kurumumuzun kararile yüksek tasviplerine arzeder ve en derin saygılarımı sunarım.

Türk Tarih Kurumu Başkanı
Bolu Saylavı

Aslı gibidir.
M. Gökşin

Aslı gibidir.
30/III/1948
a
Bolu Saylavı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S u r e t

Başvekâlet Yazı İşleri
Dairesi Md.ğü

6/3770

5/9/1938

Maarif Vekilliğine

Yerine Adliye Sarayı yapılmak üzere yıktırılması düşünülen İstanbul hapishanesi binası ile civarında kain ve Maliye ile Millî Müdafaa'nın işgali altında bulunan binaların tarihi kıymeti ve aslı vaziyetlerine irca edilerek muhafazaları lüzumu hakkındaki Türk Tarih Kurumu Başkanlığından yazılan 19/8/1938 tarih ve 504 sayılı yazının sureti ilişiktir.

Bu hususta kat'î bir karar verilebilmek için mevzu bahis binaların önünde ve yanlarında sonradan yapılmış olan binaların ve ilâvelerin kaldırılıp asıl cephelerinin meydana çıkarılması faydalı ve muvafık olacağından ona göre gereğinin yapılmasını ve neticeden malumat verilmesini rica ederim.

Adliye Maarif Vekilliklerine ve bilgi için Türk Tarih Kurumu Başkanlığına yazılmıştır.

Başvekil
Celâl Bayar

Aslı gibidir. 30/III/1948

76

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Yüksek
Orununa

Yazışmaları Dairesi Direktörlüğün ifadesiyle gelen 5.9.938 tarih
6-3770 sayılı yazıları karşılığıdır:

Yerine Adliye Sarayı yapılması düşünülen İstanbul hapishanesi binası-
le civarında kâin ve Maliye ile Millî Müdafaa'nın işgali altında bulunan bina-
ların yıkılıp yıkılmamasına karar verilmeden evvel mevzu bahis binaların
önünde ve yanlarında sonradan yapılmış olan binaların ve ilavelerin kaldırıl-
tırak ettiğimizi derin saygılarımla arz ederim.

Kültür Bakanı
S.Arıkan

Aslı gibidir:
30/III/1948

4.
H. Aslan

5/9/1938 76

T.C.
B A Ş V E K İ L E T
Yazı İşleri Dairesi Md.lüğü
Sayı: 6/3770

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Maarif Vekilliğine

Terine Adliye sarayı yapılmak üzere yıktırılması düşünülen İstanbul hapishanesi binası ile civarında kâin ve Maliye ile Millî Müdafaanın işgali altında bulunan binaların tarihî kıymeti ve aslî vaziyetlerine irca edilerek muhafazaları lüzumu hakkında Türk Tarih Kurumu Başkanlığından yazılan 19/8/1938 tarih ve 504 sayılı yazının ayeti ilişiktir.

Bu hususta kat'î bir karar verilebilmek için mevzuu bahis binaların önünde ve yanlarında sonradan yapılmış olan binaların ve ilâvelerin kaldırılıp asıl cephelerinin meydana çıkarılması faydalı ve muvafık olacağından ona göre gereğinin yapılmasını ve neticeden malûmat verilmesini rica ederim.

Adliye ve Maarif Vekilliklerine ve bilgi için Türk Tarih Kurumu Başkanlığına yazılmıştır.

K.g.

Başvekil
C.Bayar

Aslı gibidir.
30/11/1948
a.

[Signature]

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S u r e t

Maarif Vekilliği
Eski Eserler ve Müzeler
Müdürlüğü

4034/606

3/IV/1942

Başvekâlet Yüksek Makamına

1939 senesinde Nafia vekâleti binasında Millî Şef Sayın reisicumhurumuzun huzurları ve zatî devletleri ve nafia adliye vekilleri ile bendenizin iştirakiyle yapılan toplantıda Sultanahmet meydanında İbrahimpâşa sarayı adıyla anılan binanın doğusundaki hapisane kısmının ve Mehterhanenin yıktırılarak İstanbul'da yapılacak Adliye Sarayı için yer temini ve adı geçen sarayın diğer kısmının muhafazası kararlaştırıldığı halde İstanbul Müddeiumumiliğinin tarihi ve mimarî değeri olan ve halen ~~karar~~ Maliye arşivi ve askeri depo olarak kullanılan bu manzumenin teknilini yıktırmağa teşebbüs ettiği haber alınmıştır. Bu husus hakkında vekilliğimizce nafia ve adliye vekilliklerine gönderilen 5/Mart/1942 tarih ve 4034/449 ve 450 sayılı yazıların örnekleri ve binanın tarihi değeri tebarüz ettiren (İbrahimpâşa Sarayı) adlı eser ile binaya ait kroki kopyesi iliştilerilerek yüksek makamınıza sunulmuştur.

Tarihi değeri olduğunda şüphe bulunmadığı anıtımızın ortadan kaldırılmaması için itiraf edenlere kat'i emirlerinin verilmesine yüksek müsaadelerini rica eder, derin saygılarımı sunarım.

Maarif Vekili
Yücel

Aslı gibidir. 30/III/1948

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ S u r e t

Eski Eserler ve Müzeler
Müdürlüğü

20/Haziran/1942

4034/1125

Başvekillik Yüksek Makamına

3/IV/1942 tarih ve 4034/606 sayılı yazımıza ektir:

İstanbul'da Sultanahmet meydanında İbrahim Paşa sarayı adıyla anılan binanın doğusundaki hapisahne kısmının ve mehterhanenin yıktırılarak yapılacak adliye sarayı için yer temin edildikten sonra adı geçen sarayın diğer kısımlarının muhafazasının hükümetçe kararlaştırıldığı malumu devletleridir.

Halen büyük bir kısmı boş olan bu sarayın divanhanesi bugün Millî Müdafaa Vekilli evrak mahseni, harem daoresi olduğu tahmin olunan bazı kısımları da Maliye vekilliği arşiv deposu olarak kullanılmaktadır. Maliye Vekilliği 2/9/1931 tarih ve 2862 sayılı ve sureti ekli yazısıyla bu manzumenin vekilliğimize verilmesine muvafakatini bildirmiştir.

Asri bir ödevi olmayan ve boş kalan tarihi binaların haraplıktan kurtarılamadığı, müze, kütüphane yapılanları ise tamamen korunduğu gözönünde tutularak bina manzumesinin, (Arşiv dairesi) olarak kullanılmağa elverişli olup olmadığı vekilliğimiz uzmanlarından müteşekkil bir heyete tetkik ettirilmiştir. Hey'et, sureti ilişik olarak sunulan raporunda bu sarayın her cihetten arşiv dairesi almağa elverişli olduğunu bildirmektedir. Bütün bina manzumesinin mülkiyeti Millî Emlâk idaresinde kalmak ve idaresi Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne ait olmak üzere vekilliğimize devri için İcra Vekilleri Heyetinden karar alınmasına yüksek müsaade ve delâletlerini rica eder, derin saygılarımı sunarım.

Maarif Vekili

Yücel

Aslı gibidir. 30/III/1948

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İSTANBUL ADALET SARAYININ YERİ
HAKKINDA HAZIRLANMIŞ OLAN RAPOR

İstanbul'da yapılacak Adalet sarayının yerini kesin olarak tayin ve tesbit etmek üzere Adalet ve Bayındırlık Bakanları ve İstanbul Valisinin tensipleriyle biz aşağıda imzası bulunanlardan teşekkül etmiş olan hey'etimiz (25, 26, 27/Şubat/1946) günleri İstanbul İmar Müdürlüğü odasında toplanarak gerekli evrak üzerinde ve yerinde inceleme-lerimizi yaparak aşağıdaki kararlara vardığımızı bildiririz :

İŞİN TARİHÇESİ :

İstanbul'da yanan Adalet binası yerine yenisinin yaptırılması için 34 senesinden itibaren bu binaya elverişli olacak bir arsanın aranmasına geçilmiş bulunmaktadır. Yapılan muhtelif incelemeler sonucu da başlıca üç yer üzerinde durulduğu görülmüştür.

- 1 - İstanbul vilâyet konağı karşısında Tomruk dairesi etrafında-ki yerler.
- 2 - Eski umumî ceza evi ve dikimhane ve etrafındaki yerler.
- 3 - Atatürk Bulvarı üzerinde Sarayhanebaşı'nda Aksaray'a doğru tesbit edilen yer.

Bu üç arsadan Adalet Bakanlığının ilgili memurlarınca yapılan inceleme sonunda Tomruk dairesi uygun görülerek buraya yapılacak bina için beynelmîlî bir proje müsabakası da açılmış ve bu müsabaka neticelenmişken sonradan Sultanahmet'teki Umumi Ceza evinin imralı'ya nakli dolayısıyla serbest kalan bu saha ve civarının daha uygun olduğu mütalâa edilerek binanın burada yapılması muvafık görülmüş, Tomruk dairesindeki arsadan vaz geçilmiştir.

Ancak sonradan Sultanahmet meydanında muhafazası gereken tarihî binaların İbrahim paşa Sarayı ve müstemilâtı dolayısıyla ve Firuz ağa Caminin de kâfi derecede serbest bırakılması ve Hîpodrum basamakla-rının da muhafazası mütalâalarıyla inşaata tahsis edilecek saha çok küçülmüş; burada hem istîmlâk masraflarının çokluğu ve hem de progra-mın tahakkuk ettirilemeyeceği mülâhazalarından dolayı bu yerden vaz geçilerek yeniden başka bir yer araştırılmıştır.

Bu meyandaki Atatürk Bulvarının açılması dolayısıyla Sarayhanebaşı'ndan Aksaray'a doğru uzanan kısım üzerinde Adalet binasına elve-rişli bir arsa bulunabileceği görülmüş ise de, bu yerin şimdilik, şeh-rin iç merkezlerinden uzaklığı dolayısıyla Adalet Bakanlığınca muva-fık görülmemiştir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

76

İstanbul Adâlet Sarayı binasının en kısa zamanda inşası kat'i bir zaruret olarak hissedilmekte olduğundan bu binanın bir an evvel inşasını temin için Adalet Bakanlığının müracaatı üzerine tekrar Tomruk dairesi üzerinde durulmuştur.

Tarihçesini yukarıda kısaca arzettiğimiz bu vaziyet karşısında Tomruk dairesinde kamulaştırma işlerine de bağlanmış ise de kamulaştırılma masraflarının evvelce yapılan tahminlerin çok fevkinde olduğu görülerek bu kadar büyük maddi fedakârlıklarla mütenasip olup olma-ya çağrı meselesinin gözden geçirilmesi ve bu arada, Adâlet binası yerinin yanan eski bina arsasını da ihtiva edecek bir yeni etüde tabi tutulması uygun görülmüş ve hey'etimiz bir vazife ile tanzif edilerek işi yeni baştan incelemiştir.

Hey'etimiz bu incelemeler sonunda aşağıdaki kararlara varmıştır:

1 - TOMRUK DAİRESİ ARSASI : Hey'etimizce bu arsanın ihtiva ettiği mahzurlar aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir :

- a) Arsanın böyle bir yapıyı alabilecek büyüklükte olmayışı ve ilerde lüzum görülürse ilâvelere müsait yer bulunmaması,
- b) Arsanın topoğrafik vaziyetinin iyi olmayışı,
- c) Arsanın iki tarafında sokaklarından olmalarından dolayı bu halin islâhı ile arsanın daha küçük bir duruma inmesi ve bu sokakların genişletilmesinin kolay olmayışı,
- d) "c" maddesinde yazılı mahzuru bertaraf etmek için müstakbel Adâlet sarayının önünde ve vilâyet ile Defterdarlık binalarının arasında ve arsa hudutları dışında bir meydan yapıldığı takdirde bu meydanın Nivosunun 24 ile 26 rakımları arasında olması lâzım gelecektir. Bu takdirde 27 nivosundan itibaren yapılabilecek yeni Adâlet Sarayı arsasının ön ile arka hudutları arasında "17" metrelik bir irtifa farkı bulunacaktır ki bu fark "65" metrelik bir derinlik için pek fazla görülmüştür,
- e) Bu saraya müntehi olan yolların meyillerinin dik olması dolayısıyla gayri müsait olmaları,
- f) Buradaki istimlak edilecek arsa ve binalar için verilecek paranın bir milyon mütecaviz bulunması,

2 - YANAN ESKİ ADLİYE BİNASI YERİ : Burada aşağıdaki mahzurlar mütalâa edilmiştir :

- a) Buranın şehir imâr plânında Arkeolojik muntıkaya dahil oluşu
- b) Bu civarda yapılan kazılarda mühim Arkeolojik eserlerin bulunmakta olduğunun görülmesi,

c) İstanbul'un en büyük iki anıtı arasında büyük bir kitlenin silüetinin muvafık olamayacağı,

3 - SULTANAHMET MEYDANINDAKİ ESKİ UMUMİ CEZA EVİ VE MEHTERHANE VE CİVARI :

Bu arsadan evvelce vaz geçilmesini icapettiren sebepler hey'etimizce yeni baştan incelenerek bunların tashihi kabil görülmüş olduğundan arsanın aşağıda yazılı sebeplerden dolayı tercihinə müttetfikan karar verilmiştir.

a) Evvelce bu sahanın intihabına olan Mehterhane, mahzeni evrak ve Hünkâr köşklerinin bulundukları sahanın umumî saha içine alınarak bu binalarında restore edilerek Adalet sarayı camiası içine alınması ve hududun Eccehane sokağına kadar temdid edilmesi ve orada da 180 m uzunluğunda bir cephe teşkili imkânının elde edilmiş olmasından eskiden arsanın reddine sebep olan mahzurlar ortadan kaldırılmış bulunmaktadır.

b) Evvelce, arsanın Divanyolu cihetindeki kısmında, bu yola kadar bütün apartmanlarla binaların istimlakine geçilmiş olmasından istimlak masraflarının fevkalâde yükseltmiş olduğu halde bu defa bu istimlaklere lüzum görülmemiş ve eczane sokağı üzerindeki küçük bir kaç parsel ile Firuzsâğı Camii civarının istimlakı ile iktifa edilerek istimlak masrafı asgariye indirilmiştir.

c) Arsanın her iki tarafı büyük meydan ve boşluklarla çevrilmiş olmasından binanın giriş çıkış kabiliyeti son derece artmış ve kolaylaşmış bulunmaktadır.

g) Binanın Sultanahmet meydanı gibi İstanbul'un en ehemmiyetli yerinde bulunması hem bu meydana, hemde yeni binaya büyük kazançlar temin edecek, şehrin o kısmı da bu vesile ile imâr edilmiş bulunacaktır.

d) Sahanın vaziyetinin binanın ilerde umumiyetle tevsiine müsait olduğu görülmüştür.

NETİCE :

Her üç arsa üzerinde hey'etimizce yapılan incelemeler sonucu yukarıda arz edildiği şekilde tesbit edilmiş olduğundan bu arsalar-dan en uygun evsaf göstermekte olan Sultanahmet'teki eski ceza evi civarının Adalet sarayı için seğılmesinde hey'etimizce müttetfikan karar verilmiştir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ -4-
CUMHURİYET ARŞİVİ

ANCAK :

Sultanahmet Camii karşısında, ve tarihi bir meydan üzerinde bulunup buradaki eski Türk eserleriyle ahenkli bir mimariyi hâiz olacak olan bu binanın mimari ehemmiyeti Tomruk dairesinde yapılacak binanın mimari ehemmiyetiyle mukayese edilemeyecek kadar önemli olduğundan bu şartları ihtiva edecek yeni bir projenin elde edilebilmesi için yeni bir müsabakanın açılması lüzumuna da hey'etimiz müttifikan kanaat getirmiştir. 27.2.946

Bayındırlık Bakanlığı
Yapı ve İmâr İşleri Rs.
Sırrı Sayarı

Güzel San'atlar Akademisi
Mimarî Ş.Şefi
Sedat Hakkı Eldem

Teknik Üniversite
Mimarî Fakülte Dk.
Ord. Prof.
Avni Onat

İst.Belediyesi İmâr Md.
Hüsnî Keseroğlu

İst.Belediyesi İmâr
Mühassısı
M.Prost

Bayındırlık Bakanlığı
Şehircilik Mühassısı
Celsner

İst.Belediyesi İmâr Md.
Y.Mimar
Rüknettin Güney

76

BASBAKANLIK
Muameleât Umum Müdürlüğü
Karar sayısı:3/4088

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar Durumu

İstanbul'da yaptırılacak Adalet Sarayı yerinin tayin ve tesbiti hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 25/IV/1946 tarihli ve 4898 sayılı yazısı ve ilâğı rapor Bakanlar Kurulunun 25/4/1946 tarihli toplantısında incelenerek ilgili Bakanların açıklamaları dinlendi.

Adalet Sarayının Sultan Ahmet Meydanındaki eski cezaevi yerinde yapılmasına ve bu yere bitişik bulunan İbrahim Paşa Sarayının Adalet müstemilâti olarak kullanılmak üzere restore edilmesine ve İstanbul'un en mühim ve tarihi bir meydanı üzerinde kurulacak olan ve yapının buradaki eski Türk eserleriyle ahenkli bir mimariyi haiz olmasını sağlayacak şekilde yeni proje müsabakasının açılmasına ve bu yere ait umumî vaziyet plân ve şartlarının Bayındırlık Bakanlığınca tesbitine karar verilmiştir.

25/IV/1946

Reisicumhur
İsmet İnönü

Bakanlar Kurulu imzaları.

Aynı gibidir.
30/III/948

9.
N. K. K.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Karar sureti
CUMHURİYET ARŞİVİ

No:3/4088

İstanbul'da yaptırılacak Adalet sarayı yerinin tayin ve tesbiti hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 25/4/1946 tarihli ve 4898 sayılı yazısı ve ilişkisi rapor Bakanlar Kurulunun 25/4/1946 tarihli toplantısında incelenerek ilgili Bakanların açıklamaları dinlendi:

Adalet Sarayının Sultan Ahmet meydanında eski cezaevi yerinde yapılmasına ve bu yere bitişik bulunan İbrahim Paşa Sarayının Adalet Sarayı müstemilâtı olarak kullanılmak üzere restore edilmesine ve İstanbul'un en mühim ve tarihi bir meydanı üzerinde kurulacak olan bu yapının buradaki eski Türk eserleriyle âhenkli bir minariyi haiz olmasını sağlayacak şekilde yeni proje müsabakasının açılmasına ve bu yere ait umumî vaziyet pîlân ve şartlarının Bayındırlık Bakanlığınca tesbitine karar verilmiştir.

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Eski eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü

Sayı: 4334/1015

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 1 NİSİ 1946

Özet

76

Başbakanlık Muamelât
Umum Müdürlüğüne

İstanbul'da İbrahim Paşa Sarayı yanında yapılacak olan Adalet Sarayı binası hakkında Bakanlar Kurulundan alınan kararın bir örneğinin Dairemize gönderilmesine müsaadelerini rica eder, saygılarımı sunarım.

S.Ü.

Eski Eserler ve Müzeler
Umum Müdürü
H. Koşay

Azli gibidir.
EC/III/946

H. Koşay

F.G. 29.V.946

S u r e t

Başbakanlık
Muamelât U.Md.ğü

8/VI/1946

76-357/6/4473

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Millî Eğitim Bakanlığına

Eski Eserler ve Müzeler U.Md.nün 1/6/1946 tarihli ve 4034/1015 sayılı yazısı ile gönderilmesi istenilen İstanbul'da yaptırılacak Adalet Sarayı yerinin tesbiti ve mimarî şekli hakkındaki 25/4/1946 tarihli ve 3/-4088 sayılı kararın suretinin ilişik olarak sunulduğunu arz ederim.

Başbakan yerine
müsteşar
imza

Aslı gibidir. 30/III/1948

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

76

Sayı: 3/6073

Karar sureti

25/4/1946 tarihli ve 3/4088 sayılı karara ektir:

İstanbul'da yaptırılacak Adalet Sarayı yeri hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 27/6/1947 tarihli ve 9281 sayılı yazısı Bakanlar Kurulunun 27/6/1947 tarihli toplantısında incelendi.

İstanbul Adalet Sarayının, bugün yalnız bir cephesi ayakta duran ve İbrahim Paşa sarayı müstemilâtından olduğu muhakkak bulunmayan bu saray yanındaki münferit parça kaldırılmak suretiyle, Sultanahmet meydanında eski cezaevi yerinde geniş cepheli arsa üzerinde yapılması ve arsadaki kilise yerinin yeni binanın terkinde masun bırakılması ve asıl İbrahim Paşa sarayı olduğunda ittifak edilen kısmın Adalet Sarayının bir müstemilâtı olarak kullanılmak üzere restore edilmesi ve İstanbul'un en mühim ve tarihî bir meydanı üzerinde kurulacak olan bu yapı için eski Türk eserleri ve civarı da gözetilerek yeni bir proje müsebakası açılması ve bu yere ait umumî vaziyet plânı ve şartlarının Bayındırlık Bakanlığınca tesbiti kararlaştırılmıştır.

M. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Eski eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü
Sayı: 4034/2791

Ankara 18 / XI / 1947

Özet:

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİBaşbakanlık
Yüksek Makamına

İstanbul'da yapılacak Adalet Sarayı yerinin tesbiti işi-
nin 9 senedenberi sürüncemede kaldığı ve muhtelif safhalar arzettiği malûmu devletleridir. Bayındırlık Bakanlığı adı geçen Adalet Sarayını Ayasofya karşısındaki Firuz ağa Camiiyle İbrahim Pş. Sarayı arasındaki arsaya yerleştirilmesi için ısrar etmesi üzerine yerinde yapılan incelemelere, ihtisas raporlarına dayanılarak alınan 25/IV/1946 tarihli ve 3/4088 sayılı kararda Adalet Sarayının Sultan Ahmet Meydanındaki eski ceza evi yerinde yapılması ve bu yere bitişik bulunan İbrahim Pş. Sarayının Adalet Sarayı müstemi-lâti olarak kullanılmak üzere restore edilmesi kayıtları bulunmaktadır. Bu karar dayanılarak açılan müsabakaya gönderilen projeler takdir edilmekle beraber tatbik edilmeleri uygun görülmemiştir.

İbrahim Pş. Sarayının olup bitti yapılmak suretiyle yıktırılan harem dairelerinden arta kalan köşk kısmını da kaldırarak yeni bir proje müsabakası açmak için Bayındırlık Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca 14/VIII/1947 tarih ve 3/6073 sayılı karar alınmış ise de aşağıdaki sebepler dolayısıyla bir işin yeniden bir kere daha incelenmesi gerektiğine kanaat bulunuyorum.

1 - Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Tarih Profesörleri, Anıtları Koruma Komisyonu yetkili üyeleri, Anıtları Koruma mimarları ştedenberi İbrahim Pş. Sarayının tarih ve mimarî önemi üzerinde durmaktadırlar.

2 - Son defa eski Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İnceda-yı'nın başkanlığında İstanbul'da toplanan komisyonda dünyaca tanınmış sanat tarihçisi Prof. Albert Gabriel, Prof. Mükrimin Halil İnanc, Yahya Kemal Bayatlı, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz ve Rölöve Bürosu Şefi Y. Mimar Sedat Çetintaş İbrahim Pş. Sarayının en ufak bir cüzünün kaldırılmasının uygun olmayacağı tezini müdafaat etmişlerdir.

3 - İbrahim Pş. Sarayının arkasında birinci derecede sanat abidelerinden olan Binbirdirek sarnıçlarının güneşe bakan ve halen gömülü kalan pencereci cephesi bulunmaktadır.

4 - Adalet Sarayının ilk projesini yapan tanınmış Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu'na bu sarayın burada yapılmasının kamulaştırılmadaki güçlükler dolayısıyla uygun olmayacağını gazete yayınlarıyla genel oya ifade etmiş bulunmaktadır.

5 - Adalet Sarayının yapılması istenen alanda Bizans çağına ait fresk resimlerini havi St. Euphemia anıtının ve Hipodroma ait basamakların bulunuşu güçlükler çıkaracaktır.

6 - Sultan Ahmet ve Ayasofya gibi bütün sanat dünyasını ilgilendiren şaheserlerin yanına yapılacak her nevi yapı geride kalmağa mahkûm olmakla beraber anıtların estetik değerlerine de hâlel getireceği şüphesizdir.

7 - Sultan Ahmet Meydanına yaklaşacak bina restore edil-

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Eski eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü
Sayı: 30/III/948

Ankara / / 1946

Özet:

- 2 -

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

miş bir İbrahim Paşa Sarayı olabilir. Bu bina evvelce de teklif ettiğimiz gibi, şehir tarihi müzesiveya Devlet arşivi olarak kullanılabilir.

Adalet Sarayının behemehal burada yapılması hususunda ısrar olunduğu takdirde 25/IV/1946 tarih ve 3488 sayılı Bakanlar Kurulu kararı dairesinde İbrahim Paşa Sarayının hiç bir noktasına dokunulmıyarak, ancak halen mevcut boş alana eski Türk eserleriyle ahenkli bir mimariyi haiz olmak şartıyla yapılabileceği kanaatindeyim.

Bu sebeplere mebni tarih ve sanat tarihi uzmanlarımızın tavsiyelerine uyularak İbrahim Paşa Sarayına dokunulmaması ve başlanan yıkırtmanın durdurulması için durumun bir kere daha Bakanlar Kurulunca incelenmesine ve nihayi bir karara varılmasına müsaadeğini rica eder, saygılarımla sunarım.

S.Ü.

Ta.

M. EĞ. Bakanı
R.Ş. Sirer

Aslı gibidir
30/III/948

[Signature]

S.Ç.

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Eski eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü
Sayı... 520

Ankara, 18.2.1948

Özet: İbrahim Paşa Sarayı
için tekrar Bakanlar
Kurulu kararı alınması
Hk.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık yüksek
Makamına.

18/XI/1947 gün ve 4034/2791 sayılı yazımıza ektir:

İstanbul'daki İbrahim Paşa Sarayının en önemli kısmının yı-
kılmasıyla genişletilecek arsaya Adalet Sarayının inşasına karar
verilmiş bulunuyor. Bu karar ile san'at tarihimize büyük bir dar-
be vurulmuş olacaktır. Çünkü Sultanahmet Camii karşısında vücuda
getirilecek bir eserin, bu muazzam anıtın estetik bakımdan kıymet-
ne halel getireceği ve aynı zamanda da o kudrette bir bina yapı-
lamıyacağı cihetle Cumhuriyet çağımızın en önemli yapılarından
biri olacak İstanbul Adalet Sarayının kıymetinin daha çok azala-
cağı gözönüne getirilmelidir. Uzmanlarımızın yaptıkları hesapları
göre müsabaka için ilân edilen program ortalama 30.000.000 lira-
lık inşaata lüzum gösterecektir. Böyle bir anıtın mevcut arsaya
sığmayacağı ve bugünkü şartlar içinde tatbikatının pek müşkül ol-
acağı da muhakkaktır.

Bütün bu mahzurlar gözönünde tutularak 25/IX/1946 gün ve
3/4088 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla tenakuz teşkil eden
14/VIII/1947 gün ve 3/6073 sayılı kararın incelenmesi için bu me-
selenin acele olarak Bakanlar Kurulunda tekrar görüşülmesine mü-
saadelerini rica eder, sonsuz saygılarımı sunarım.

Kararlar Md
12/3
Emen
12-3

576 27 76-397

Bak. Kur.

18.2.1948

Tarih Kurulunun

Talibi üzerine
İstanbul Adalet
Sarayının başk.

BA. K. 18-2-1948 1099

6099:17

I. C.
Milli Eğitim Bakanlığı
Eski eserler ve Müzeler Genel
Müdürlüğü
Sayı...520

Ankara 17/2/1948

Özet: İbrahim Pş. Sara-
yı için tekrar
Bakanlar Kurulu kararı
alınması Hk.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ S u r e t
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Yüksek
Makamına

18/XI/1947 gün ve 4034/2791 sayılı yazımıza ektir:

İstanbul'daki İbrahim Pş. Sarayının en önemli kısmının yıkılmasıyla genişletilerek arsaya Adalet Sarayının inşasına karar verilmiş bulunuyor. Bu karar ile san'at tarihimize büyük bir darbe verilmiş olacaktır. Çünkü Sultanahmet Camii karşısın-da vücade getirilecek bir eserin, bu muazzam anıtın estetik bakımdan kıymetine halel getireceği ve aynı zamanda da o kud-rette bir bina yapılamıyacağı cihetle Cumhuriyet çağımızın en önemli yapılarından biri olacak İstanbul Adalet Sarayının kıymetinin daha çok azalacağı gözönüne getirilmelidir. Uzmanları-mızın yaptıkları hesaplara göre müsabaka için ilân edilen prog-ram ortalama 30.000.000 liralık inşaata lüzum gösterecektir. Böyle bir anıtın mevcut arsaya sığmıyacağı ve bugünkü şartlar içinde tatvikatının pek müşkül olacağı da muhakkaktır.

Bütün bu mahzurlar gözönünde tutularak 25/IX/1946 gün ve 3/4088 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla tenakuz teşkil eden 14/VIII/1947 gün ve 3/6073 sayılı kararın incelenmesi için bu meselenin acele olarak Bakanlar Kurulunca tekrar görüşülmesine müsaadelerini rica eder, sonsuz saygılarımı sunarım.

M. Eğ. Bakanı
R.Ş. Sirer

Aslı gibidir. 20/III/1948

18 ŞUBAT 1948 76

T. C.

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : 3488

Sayı : 2553

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İvedili

İl şıft

Başbakanlık Yüksek Katına

Istanbulda yapılacak Adalet Sarayının, Sultanahmet meydanında Firuzaga camiile, İbrahimpaşa Sarayı arasındaki bir taraftan Divanyolu ve diğer taraftan Binbirdirek önünden geçen cadde ile çevrelenmiş arsa üzerinde yapılması yolundaki Bakanlar Kurulunun 27.6.1947 günlü toplantısında alınan 3-6073 sayılı kararı gereğince Bakanlığımız gereken hazırlıklara başlamış ve bu meyanda bir proje müsabakası da açmış bulunmaktadır.

Bu defa (çok ivedili) kaydile Millî Eğitim Bakanlığından eski eserler ve müzeler Genel Müdürlüğü ifadesile alınan bir yazıda Fransız Akademisi ve Bizans Enstitülerinden alınan bir mektuptan bütün dünyaca birinci derecede arkeolojik bir mıntaka olarak kabul edilen bu çevrelerin hafriyat ve araştırmaları için Milletlerarası yardım ve iş birliğine hazır olduklarını bildirdikleri tebarüz ettirilmekte ve İbrahimpaşa Sarayının yıkma kararının verilmesinde isticil edilmemesi ve Binbirdirek durumunun güçleştirilmemesi istenmektedir.

Halbuki Bakanlığımız, yukarıda da arz edildiği şekilde Bakanlar Kurulundan alınan karar gereğince, bir taraftan İbrahimpaşa sarayının münferit parçasının kaldırılmasını, ve Binbirdireğin önünden geçen yolun hududlarına kadar dayanan bir inşaat sahasını içine alan bir programla işin proje müsabakasını açmış ve diğer taraftan da aldığı ödeneklerle kamulaştırma işlerine sür'atle devam etmekte bulunmuştur.

Fransız Akademisi ve Bizans Enstitülerinden Millî Eğitim Bakanlığına vaki müracaat üzerine Millî Eğitim Bakanlığının (İbrahimpaşa Sarayının yıkılma kararının verilmesinde isticil edilmemesi ve Binbirdirek durumunun güçleştirilmemesi) yolunda vaki ivedili yazısına karşı alınacak tedbirler hakkında Bakanlığımız kendisini yetkili görmemekte olduğundan

./.

- 1 - Bu yazı _____ gününde tekit edilecektir.
- 2 - Verilecek cevaplarda yazımın tarih ve numarası ile şubesinin gösterilmesi rica olunur.

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : _____

Sayı : _____

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2

Ankara : _____

Özü : _____

İl şığı

tensip buyurulduğu takdirde keyfiyetin bu bakımdan bir kere daha Yüksek Bakanlar Kurulunda incelenmesine müsaade ve emirlerini saygılarımla arz ederim .

T.Ş.

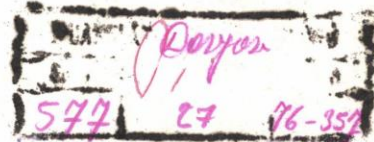
Bayındırlık Bakanı

Bak. Kur.
18.2.1948

Gulek

16.2.EÇ.

- 1 - Bu yazı _____ gününde tekit edilecektir.
- 2 - Verilecek cevaplarda yazımın tarih ve numarası ile şubasının gösterilmesi rica olunur.

18-2-958 *4*
1113

76

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

3-10. MART 1948 TARİHLİ RAPOR VE EKİ.

İSTANBULDA YAPILACAK ADALET SARAYININ YERİ

HAKKINDA 9.MART 1948 TARİHİNDE HAZIRLANMIŞ

OLAN RAPORDUR.

İstanbulda yapılacak Adalet sarayı yerinin kesin olarak tayin ve tesbiti için toplanan komisyonumuz yaptığı müteaddit toplantılardan sonra aşağıdaki sonuçlara varmış bulunmaktadır:

A-SULTANAHMET MEYDANINDAKİ ARSA:

Burada mevcut eski eserlerden İbrahim paşa sarayı müstemi latından olan ve evvelce Maliye arşivi olarak kullanılmakta bulunan ve (Tarihlerde kasır diye geçtiği tarihâter tarafından beyan olunan)münferit binanın ipkısı suretile geri kalan arsa üzerinde Adalet sarayının inşasının mümkün olup olamayacağı tetkik edilmiştir.

1-Bu kısmın ipkısı neticesinde kabili istifade inşaat sahasından mühim bir parçanın çıkarılması neticesinde daralmış olan bu arsa üzerinde Adalet sarayının inşası için bunun muadili bir sahanın ilavesi suretile büyütülmesinin zaruri olacağı anlaşılmıştır. Bunun içinde Divan yolunun cebeci sokağının önündeki ada sahasının da kamulaştırılarak esas sahaya ilave edilmesi muvafık görülmüştür.

2-İbrahim paşa sarayı müstemilatından olupta ipkısı birinci maddede yazılan kısmın evvelce arka tarafındaki yıktırılmış olan parçanın İbrahim paşa sarayının arka cephesi istikameti haricine çıkan küçük parçanın kaldırmak suretile arkacephe istikametinde getirilmesi muvafık olacağı tesbit edilmiştir.

3-Bu sahanın tam ortasında bulunan (Sentofemiğe) kilisesinin yalnız Fresklerinin bulunduğu duvarların binanın bodrum katlarında muhafazasına çalışılmasına. Ve muhafazasına imkan kalmayan kilisenin diğer bakıyasının buradan kaldırılmasına karar verilmiştir. Ancak teknik ve inşai zorluklar bakımından Fresklerin bulunduğu duvarlarında Adalet binasının bodrum katlarında muhafazasına imkan bulunamazsa, bu takdirde Milli Eğitim Bakanlığının delaletiyle bu fresklerin başka bir yere kaldırılmasının uygun olacağı mutalea edilmiştir.

4-Yeni Adalet sarayının Sultanahmet meydanına muvazi esas cephesi, İbrahim paşa sarayının direkli kapısı kubbesile beraber baki kalmak üzere sarayın esas cephe duvarı istikametinde olacaktır.

5-Divan yolu tarafındaki inşaat cephe hattı, bu caddede halen mevcut binaların cephe hattı istikametinden 5 metre geriden başlıyacaktır. Bu esaslar dahilinde Sultanahmet meydanında yapılacak adalet sarayının bina hudutlarını gösteren vaziyet planı ilişiktir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

6-İbrahim paşa sarayının kalacak kısımları Adalet binasının müstemilatı olarak kullanılacaktır. Bu hususta mevcut sarayın dış mimarisine tesir etmemek şartı ile dahilen kapı açılmak, ve ufak duvar kısımları kaldırılmak ve köşedeki büyük bina kısmında bütün iç ahşap tahkimat yerine betonarme ve lazım gelen tertibat yapılmak, ve icabında burada mühtelif katlar tesis etmek üzere tadilat yapılabilir. Ancak mevcut iki tarihi mezarın bırakılması şarttır. Bunun için yapılacak restorasyon planları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görülüp tasdik edilecektir.

B-BEYAZİTTEKİ ASKERİ TIP TALEBE YURDU VE CİVARINDAKİ ARSA:

Burada evvelce maliye nezareti ve bugün Askeri tıp talebe yurdu olarak kullanılmakta olan bina ve müstemilatı binaları ve arkasındaki arsa kısımları incelendi.

1-Mevcut binalarda lüzumlu tadilat yapılarak adalet teşkilatının buralara yerleştirilmesi hususunda yapılan incelemeler neticesinde bunun aşağıda arz edilen mahzurları bulunduğu, ve neticede de İstanbul adliye teşkilatını alacak durumda bulunmadığı görülmüştür.

Filhakika bu binanın önündeki caddenin esasen bugünden fazla mahmul bulunan trafik durumunun burada adalet teşkilatının yerleşmesi neticesinde bütün bütün kifayetsiz bir duruma geleceği ve diğer taraftan mevcut bina içinde yapılabilecek tadilatın mahiyeti ne olursa olsun adalet ihtiyacını karşılamaktan uzak bulunacağı mülahaza edilerek mevcut binalardan istifade varit olamayacağı neticesinde varılmıştır.

2-Mevcut binaların yıkılarak bunların arsasından istifade suretile yeni bir bina yapılması hususundaki incelemede mevcut arsanın milli emlake ait kısmının 13000 metre-murabba olduğu ve bu arsanın İstanbul adalet teşkilatı için kifayetsiz bulunduğu görülmüştür.

3-Bu arsanın etraftan yapılacak kamulaştırmalarla büyütülmesi suretile inşaata müsait bir duruma getirilmesi için mühim masrafların göze alınması icap eder. Bu yapılsa dahi bu civarda Üniversiteler dolayısıyla esasen mahmul olan trafik durumunun büyük mahzurunu kaldırma-ya imkan bulunamayacağı şüphesizdir.

C-NETİCE:

Yukarıda tafsilat ile arz edilen mukayeseler neticesinde göre adalet sarayının Sultanahmet meydanında inşasında pek büyük faydeler elde edilecek ve gerek ideal mevki, ve gerek halen boş denemek kadar --ölü bir durumda bulunan, ve dünyanın en büyük ve tarihi meydanlarından biri olan, Sultanahmet meydanının imar ve ihyası, ve aynı zamanda buradaki arsanın böyle mühim bir yapıya diğerlerinden çok daha müsait imkanlar vermekte bulunması dolayısıyla İstanbul adalet sarayının, yukarıda arz edilen esaslar dahilinde burada inşasının uygun bulunacağı kararına varılmıştır.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İlmaş olduğu yolundaki işbu raporumuz tanzim edilmiştir.

10.Mart.1948

Komisyon Başkanı
Bayındırlık Bakanlığı
Yapı ve İmar İşleri Ş. B.
Sırrı Sayarı

S. Sayarı

İst.Cumhuriyet Savcısı
İhsan Köknal

I. Köknal

Güzel sanat.Akade.
Mimari Şb.Şefi
S.Hakkı Eldem

S.Hakkı Eldem

İst.Teknik Üniversitesi
Mimari fakülte Tekam
Ord.Profsör
Emin Onat

Emin Onat

Teknik Üniversite
Profesörlerinden
Paul Bonatz

Paul Bonatz
10.3.48

Bayındırlık Bakanlığı
Şehircilik Mühassısı
Profesör
Oelsner

Oelsner

İst. Belediyesi
Şehircilik Mühassısı
Prost

H. Prost
11-III-48

Arkeoloji Müzeleri Md.
ve İst.Eski eserleri
Koruma enc.Başkanı
Aziz Ogan

Aziz Ogan

Eskieserleri koruma
Encümeni Azası
Efdalattin Tekiner

Efdalattin Tekiner

Eski eserleri koruma
Encümeni azası:
Fehmi Karatay

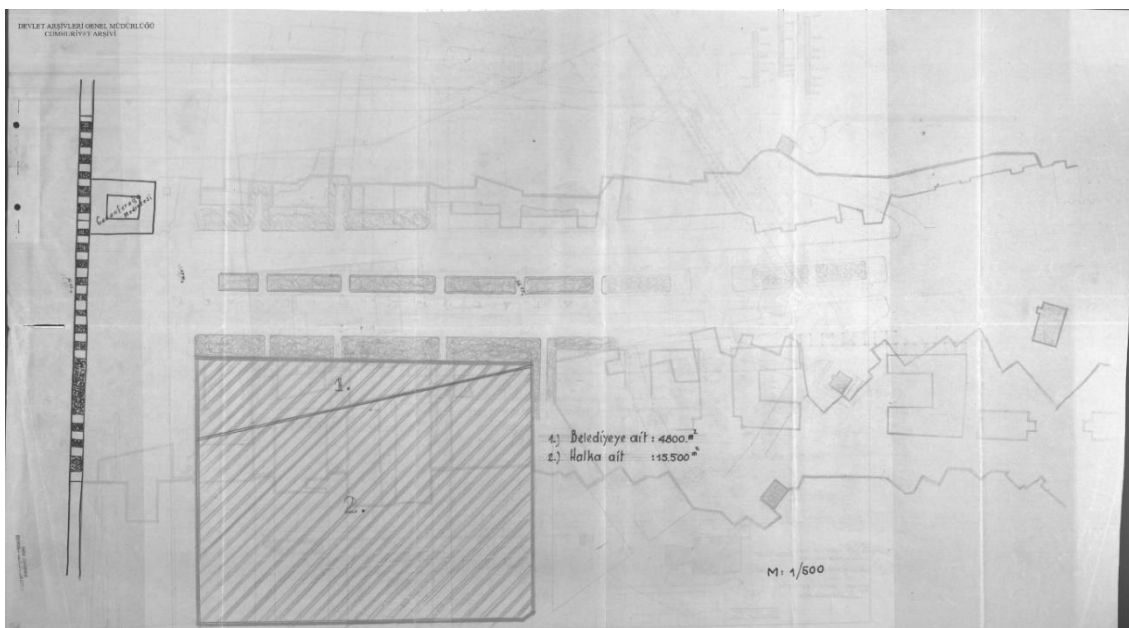
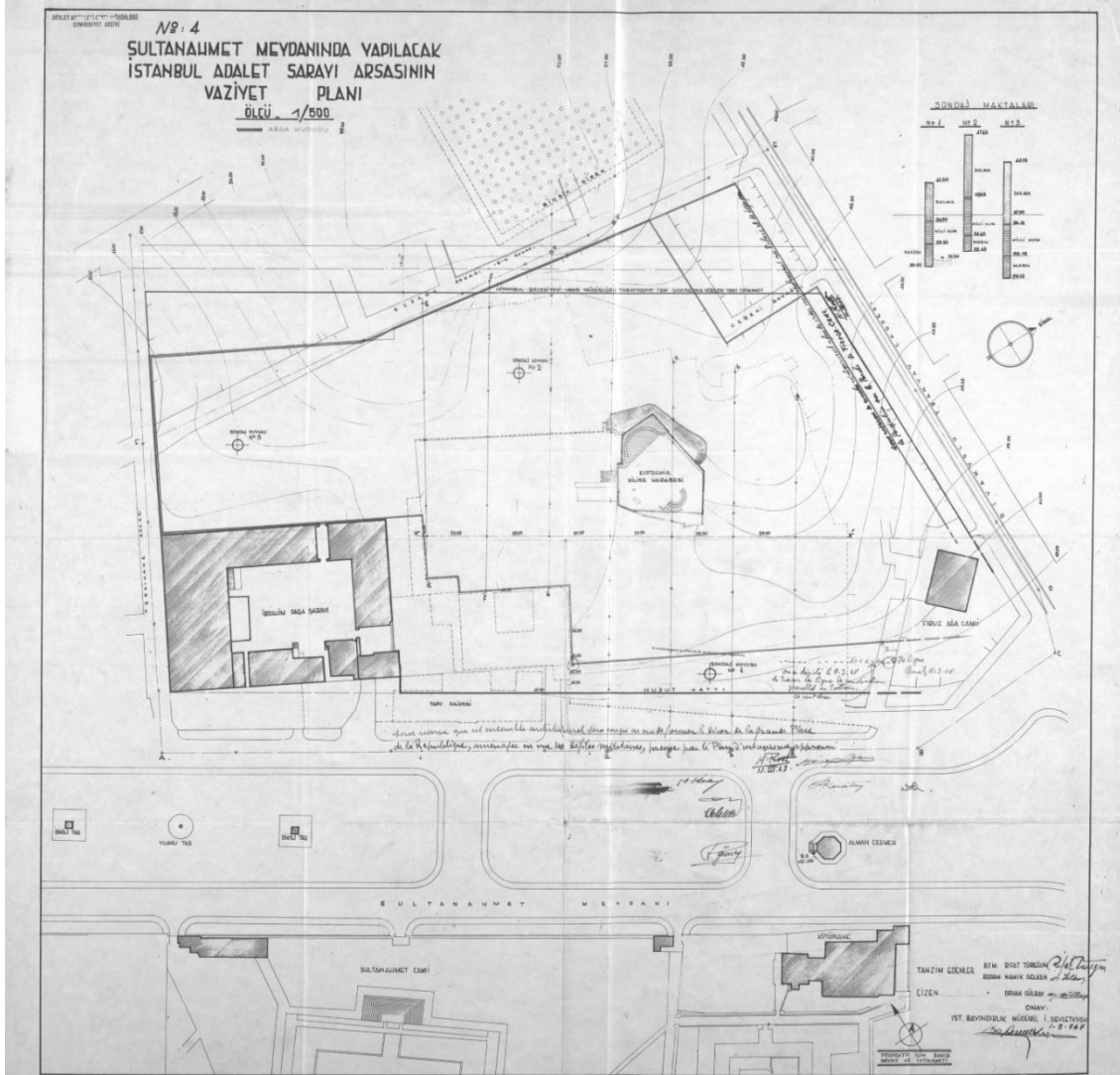
F. Karatay

İst.Bayındırlık Md.
İsmail Devletkuşu

İsmail Devletkuşu

İst.Belediyesi İmar
Fen heyeti azasından
Ruknettin Güney

R. Güney

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : Mua.

Sayı : 3678

3887 **İVEDİ**

İlişği

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara :

15 MART 1948 76

Özn : İstanbul'da yaptırılacak Adalet binası HK.

Başbakanlık Yüksek Makamına

7,5 milyon liralık ödenek dahilinde gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişmeye yetki veren 5032 sayılı kanun gereğince İstanbul Adalet sarayının Sultanahmet meydanındaki eski ceza evi yerinde yaptırılması ve İstanbul'un en mühim ve tarihî bir meydanı üzerinde kurulacak olan bu yapı için bir proje müsabakası açılması hususları Bakanlar Kurulunun 27.6.1947 tarih ve 3/6073 sayılı kararla tasvip buyurulmuştu .

Tatbikatı Bakanlığımıza bırakılmış olan bu karar gereğince bu yere ait umumî vaziyet planı ve şartları tesbit edilerek bir taraftan kamulaştırma muameleleri yürütülürken, diğer taraftan monümantal bir vasıf taşıyacak olan bu bina için halen bir proje müsabakası da açılmış bulunmaktadır .

Halbuki, gerek İbrahim paşa sarayının mevcut kısımlarının olduğu gibi muhafazası ve gerek aynı saha dahiline rastlayan diğer tarihî eserlerin korunmaları bakımından burada Adalet sarayı gibi büyük bir binanın yaptırılmaması için Millî Eğitim Bakanlığınca Bakanlar kuruluna arzedilmiş olan Türk Tarih kurumunun mütaleaları üzerinde yapılan görüşmede binanın Sultanahmet meydanında inşasından vaz geçilerek maksada elverişli başka bir yer aranması ve yeni bulunacak yerde 5032 sayılı kanunla sağlanan ödenek dahilinde kalmak şartı ile düzenlenecek ihtiyaç programına göre bir bina yaptırılması sonucuna varıldığı yüksek malûmleridir.

Bu duruma göre, Adalet sarayının Sultanahmet'teki tarihî ve abidevî büyük eserler arasında yaptırılacağı düşünülmekle mevzuun haiz olduğu büyük ehemmiyet icabı açılmış olan proje müsabakasının ortadan kaldırılması değişen ve monümantal bir vasfı taşıyacak olan yeni şartlara göre projenin müsabaka mevzuu olmadan Bakanlığımız teşkilâtı tarafından hazırlanması gerekmektedir .

./.

1 - Bu yazı gününde tekit edilecektir.

2 - Verilecek cevaplar'da yazımın tarih ve numarası ile şubesinin gösterilmesi rica olunur.

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri R.İ.İ.İ.

Şube : _____

Sayı : _____

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara # _____

Öztü : _____

-2-

İlişği

Binaenaleyh ; işlerin yeni vaziyete göre yürütülmesini sağlamak üzere evvelce ittihaz edilmiş olan 27.6.1946 tarihli ve 3/6073 sayılı Bakanlar Kurulu kararının iptalile binanın yukarıda arzedilen esaslar dahilinde başka mahalde bulunacak münasip bir yerde müsabaka mevzuu olmayan bir projeye göre yaptırılması hususunda yeni bir kararın alınmasına yüksek izinlerini saygılarımla arz ve rica ederim.

W. T. C.

Bayındırlık Bakanı

Bak. Kur.

15.3.1948

Gulik

- 1 - Bu yazı _____ gününde tekit edilecektir.
2 - Veri ile ilgili cevaplarca yazımın tarih ve numarası ile şubesiina gösterilmesi rica olunur.

NO 13/3 35 76-357
15-3-258 4
1639

17.3.1948

76

T.C.
İSTANBUL İLİ
Bayındırlık Müdürlüğü
Sayı: 4 - B
1533

Öz: Adalet sarayı istimlak
işleri hülâsası Mak.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ACELEDİR

Bayındırlık Bakanlığına

1 - Adalet sarayının Bakanlar Kurulunca tesbit edilen Sultanahmet bölgesinde yapılmasından sarfınazar edildiği öğrenilmiş ise de bu hususta henüz bir emir alınmamıştır. Bu maksat için bu çevrede bu güne kadar yapılan istimlak işlerinin de vasıl olduğu neticeler aşağıda sıralanmıştır.

- A - Arsa ve bina olarak 55 parsel için genel menfaat kararı alınmış ve bunlardan 31 parselin muameleleri ikmal ve Hazine adına tescilleri yapılarak bedelleri sahiplerine ödenmiştir.
- B - 13 parselin bütün muameleleri ikmal edilerek bedelleri o/020 fazlasile bankaya yatırılmış ve hazine adına gıyabi tescillerinin yapılması gün mes'elesi haline gelmiştir.
- C - 9 parselin sahiplerinin bedele itirazın mahkemeye başvurmuş olmalarından bedelleri o/020 - fazlasile bankaya yatırılarak vergi, vakfiye, ipotek ve haciz gibi tescile mani borçlarının bankadaki paradan ödenilmesi muameleleriyle iş tugal edilmekte ve müteakiben cebri tescili yapılmak üzere vesaiki ihzar edilmiş bulunmaktadır.
- D - 2 parselin de sahipleri takdire muvafakat etmişler, vergi ve vakfiye borçlarını ödemekle meşgul olmaktadır.
- E - Bu gayrı menkullerden 6 tanesinin tahliyeleri yaptırılmış ve tesellüm zabıtlarıyla yıkılma keşifleri İstanbul Defterdarlığına gönderilmiş ve yıkılmaları hususu müteahhitlere ihale edilmiştir.
- F - Bu istimlak işleri için 1947 yılı bütçesinden (949 909) lira ödenmiş ve 1948 yılı bütçesinden ödenen ve ödenmek üzere o/020 fazlasile bankaya yatırılan para tutarı (872 067) liraya balığ olmuş ve bu suretle istimlak işlerine şimdiye kadar cem'an (1821976) lira harcanmıştır.

./..

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2 - İnşaatın bu çevrede yapılmasından vaz geçilmesi halinde idari ve mali ve hukuki mevzularla karşılaşılabileceği cihetle - hâsinin sihhati halinde:

- A - Tescilleri yapılarak hazineye intikal eden ve bir kısmı tahliye ettirilen ve bir kısmın da hala mal sahibi veya kiracıları ikamet eden binalar için yaptırılacak muamelenin ,
- B - Cebri tescil yoluna gidilerek henüz muamelesi intağ edilmeyen ve fakat bedelleri o/ö20 fazlasıyla bankaya yatırılan gayri menkullerin sahiplerinin gıyabında bankadaki mevduattan alınarak vergi, vakfiye, ipotek ve haciz gibi mühim bir yekûna baliğ olan borçlarının tarafımızdan tediye edilmiş bulunması sebebiyle alacaklı bir duruma giren hâsinin bu durumu nasıl tasfiye edebileceği,
- C - Gıyabi tescilleri yapılarak bedellerinden dolayı mahkemeye intikal eden gayri menkullerin icra yolu ile tahliyesi yaptırılanlarının mahkeme ve icra masraflarının ne suretle ödeneceği,
- D - Tescilleri henüz yapılmayanların sahiplerine iadesi hususunda yapılması gereken hukuki formaliteler hakkında tafsilâtlı bir direktifin verilmesine emir ve müsaade buyurulmasını saygı ile arz ederim.

İmza

Istanbul Valisi N.
İmza

18 Mart 948

IST. Adalet Sarayının yerinin tayini H.

Bakanlık Yüksek katına

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Istanbulda yapılacak Adalet sarayının yerinin kesin olarak tayin ve tesbiti için Yüksek emirlerle gönderildiğim Istanbulda bu hususu , bütün imkân ve ihtimallerle inceledim .

Bidayette , Üniversiteler Profösörlerle , Istanbul İmar mütehassıs ve müdiri , ve Adalet Mümessili , eski eserler Koruma heyet ve Üyelerle birlikte Sultanahmetteki arsa ile Beyazitteki eski Maliye nezareti bina ve arsası üzerinde yaptığımız tetkikat da bir suretini ilişik sunduğum (10 Mart 948) tarihli raporumuzla binanın Sultanahmet Meydanında yapılması yolunda bir karara varmış bulunmaktaidik .

Sonradan ,Sultanahmet meydanından sureti katiyede sarfına zar edildiği ve Adalet sarayı için Beyazitte eski Maliye nezareti binasının veya arsasının ve bu mümkün olmadığı takdirde diğer münasip ve muvafık yerin araştırılması ve yapılmamak binanın mevcut tahsisat ve ödeneğini asla tecavüz etmemesi yolundaki telefonla--vaki şifahi emirleri üzerine meseleyi bu kararın ışığı altında -yeniden tetkik ettim .

Aşağıda maruz bu tetkikatım esnasında ihtiyac gördükçe Istanbulda bulunmakta olan Adalet Bakanlık , Istanbul Valisinin ve Istanbul Cumhuriyet Savcısının ve Şehir mütehassısı Prost'un ve İmar Müdürlüğünün fikir ve mutalealarından istifade ettim .

Istanbulda Adalet sarayı için elverişli muhtelif yerler üzerinde ancak şu dört mahallin imkânları bulunduğunu görerek tetkikatı bunların üzerinde teksif ettim .

- 1 - Atatürk Bulvarı üzerindeki arsa .
- 2 - Babiâli karşısındaki Tomruk dairesi arsası .
- 3 - Düyunu umumiye binası .
- 4 - Beyazitteki eski maliye Nezareti binası arsası .

I - ATATÜRK BULVARI ÜZERİNDEKİ ARSA :

İlişik planda görüleceği üzere , Istanbul İmar Müdürlüğünce bu işe tahsisi uygun görülen arsa , Atatürk bulvarının ,Bozdoğan kemerini katettiği noktadır ve Gazanferağa medreseleri karşısındaki mahallerdir .

Burada bu işe tahsisi İmar Müdürlüğünce mümkün görülen arsa sahası (20.800) metre murabbai olup bunun (4800) metre murabbai Belediyeye , (16000) metre murabbai da eşhasa ait arsalaradır .

Bu arsaların kamulaştırılması için bu günün rayiclerine göre takriben (3) Milyon Lira civarında bir ödeneye ihtiyac olacağı anlaşılmıştır .

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ 2 -

76

Arsanın mahzurları :

- 1 - Şehrin iş yerlerine ve merkezlerine olan uzaklığı .
- 2 - Zeminⁱⁿ fazla mukavim bulunmayışı dolayısıyla temel ve inşa-
da bahallılık .
- 3 - Pek mühim kamulaştırma masraflarına ihtiyac göstermesi .

Arsanın faideleri :

- 1 - Arsa geniş ve düzgün olduğundan istenilen evsafa mükem-
mel bir Adalet sarayı inşasına elverişli bulunması .

2 - BABİALİ KARŞISINDAKİ TOMUK DAİRESİ ARSASI :

Istanbul Adalet sarayı için ilk olarak intihab edilmiş olan
bu arsa üzerinde evvelce Milletler arası bir proje müsabakası da a-
ğılmış ve Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu bu müsabakayı kazanarak ge-
rekli projeleri de hazırlamıştı .

Sonradan bu arsanın mahzurları görülerek bunlardan vaz ge-
çilmiştir .

Bu defa yeniden yaptığım tetkilerde burada inşaata salih
(10.000) metre karede bir yerin bulunduğu görülmüştür . bu arsanın
(6750) metresinin Milli Emlâke ,(1330) metresinin eşhasa ,(1050)
metresinin de evkafa ait olduğu anlaşılmıştır .

Özel kişilere ve evkafa ait arsa ve binaların kamulaştırıl-
ması için (1,300,000) Liraya ihtiyac olacağı tahmin edilmiştir .

Bu arsanın şu mahzurları olduğu görülmüştür :

- a - Arsanın böyle bir yapıyı alabilecek büyüklükte olmayışı .
- b - Arsanın topuğrafik vaziyetinin büyük hafriyatı icab et-
tirecek şekilde bulunması .
- c - Arsanın etrafındaki yolların dar olmaları ve genişle-
tirmelerinin de kolay bulunmayışı .
- d - erazinin arkaya doğru dik ve meyilli bulunmasından in-
şa edilecek böyle mühim bir binanın arka cephesinin hafriyat boşlu-
guna saptanacağı .
- e - Arsaya müntehi yolların meyillerinin dik olmasından ko-
laylıkla gidip gelmeye elverişli bulunmamaları .
- f - Bu sahanın altında civar inşaatlarda eski tonoz ve mah-
zenlere tesaduf edildiğinden temel inşaatının müşkililer arzedeceği .

Bu arsanın sayarı tercih tarafları şunlardır :

- a - Gayet merkezi bir yerde bulunması .
- b - Hükümet ve Defterdarlıkla civar bulunması .
- c - vesaitinakliye bakımından oldukça eyi bir durumda bulun-
ması .
- d - Ön cephesinin 160 metre gibi müsait bir tulde olması ve
şehre hakim bir mevkide bulunması .

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ESKİ DUYUNU UMUMİYE BİNASI :

Istanbul Adalet sarayı arsasının yeri için yapılan tetkiklar meyanında şimdi Istanbul Erkek lisesi olarak kullanılmakta olan eski Duyunu umumiye binası da , birisi Adalet Bakanı ve Istanbul Cumhuriyet Savcısı refakatinde olmak üzere üç defa yerinde gezilerek incelendi .

1 - Binanın bu günkü durumu :

Harici bütün cepheleri kesme taş kaplı ve dahilen bütün koridorları ve merdivenleri mermer döşeli olmak üzere fevkalade mutena malzeme kullanılarak yapılmış mükemmel bir haldedir .

Plan ve krokisi ilişik bulunan bina birisi zemin kat olmak üzere üç katlıdır . ayrıca geniş bodrum katları , ve bunun altında da kalorifer dairesi katı bulunmaktadır .

Binanın bir katının sahası (3260,00 m2) olduğuna göre üç kat tutarı (9780,00 m2) dir . bunun ayrıca (2468,00 m2) metre karelik bodrum sahası da vardır .

Istanbul Adalet sarayı ihtiyacı (26000,00) metre kare olarak tesbit edildiğine göre bu bina ihtiyacın takriben üçte birinden fazlasını alacak durumdadır . bir kattaki oda sahaları yekunu(2000) metre murabbaidir .

2 - Binada yapılacak tadilat :

Bu binanın Adalet teşkilâtını alacak şekilde tadilen tamiri için takriben (1-1,5) Milyon liraya ihtiyac vardır .

Bina Adalet teşkilâtına tahsis edildiği takdirde halen bu binada oturmakta olan Istanbul Erkek Lisesinde başka bir yere yerleştirilmesi icab etmektedir .

Lise için yeni bir bina yapıldığı takdirde bunun (2) Milyon Liraya inşa edilebileceği tahmin olunmuştur .

Ayrıca Adalet teşkilâtının bu binaya sığmayacak olan bir kısmı için de Beyoğlu tarafında takriben Bir Milyon Liraya mal olabilecek bir diğer binanın inşası icab etmektedir . bu suretle eski binanın tadil ve tamiri için (1,5) Yeni Lise binasının inşası için (2) ve Beyoğlu Adalet dairesinin inşası için de (1) Milyon Liraki ceman (4,5) Milyon liralık bir masraf ihtiyarı suretile Istanbul Adalet teşkilâtı oldukça iyi bir şekilde ve süratle yerleştirilebilir .

Bu hususta yine birtasarrüf temini düşüncesiyle Istanbul Erkek lisesi için Beyazitteki Askeri tıbbiye okulunun tadilen tamiri de düşünülebilir . bu takdirde bu yekundan (1,5) Milyon liralık daha bir tasarruf yapılmak suretile Istanbul adalet teşkilâtının Yüzde - 70 ini (3-3,5) Milyon lira ile iyi bir şekilde ve süratle yerleştirmek imkan dahiline girmiş olacaktır .

3 - Binanın mevki :

Binanın her bakımdan çok merkezi bir durumda bulunması, Nakliye vasıtalarına ve iş merkezlerine ve iş merkezlerine yakınlığı dolayısıyla büyük avantajları olduğu muhakkaktır .

Bina dahili ve harici mimarisi itibarile ideal bile olmasa bir Adalet mefhum ve Karakterinin istediği vasıfları haizdir .

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

BEYAZİTTEKİ ESKİ MALİYE NAZARETİ BİNASI VE ARSASI :

Halen Askeri Tıbbiye okulunun bulunmakta olduğu binalar yerinde gezilerek görüldü .

Binaların halihazır durumu : Binalar üç katlı olup duvar ve döşemeleri kargir son katın tavanı ahşaptır .

Beher katı (3000) metre murabbalık bir sahayı işgal ettiğine göre ceman (9000) metre murabbalık bir saha tutmaktadır .

Binalar çok harap bir vaziyette bulunmaktadır .

Bina , Koridorlarının darlığı , ve plan tertibi bakımından asla bir Adliye binası olarak kullanılmaya elverişli görülmemiştir . binaenaleyh binanın tadilen Adliye binası olarak kullanılması , yeniden yapılmasına muadil büyük masrafları icab ettirecek ve neticede tatminkâr bulunmayacaktır .

Bu bakımdan mevcut binalardan istifade mümkün görülmemiştir .

Binanın Arsa durumu :

Arsa üzerinde mevcut binalar yıkılmak suretile elde olunacak arsanın Adalet binasının inşasına müsait olup olmadığı hususunda yapılan incelemelerde şu sonuçlara varılmıştır .

I - Arsa vaziyet planı ilişik sunulmuş olan bu arsa üzerinde Milli Emlâke ait (13450) metre murabbai ve Özel kişilere ait 2430) metre murabbı arazi mevcutturki ceman (15880) metre karelik Büyük ve muntazam bir saha mevcut demektir .

Buradaki Özel kişilere ait arsa ve küçük bir iki binanın kamulaştırılması için (700,000) Liraya ihtiyac olacağı tahmin edilmektedir .

Bu suretile elde olunacak arsanın bir taraftan tramvay yolunda (145) metre tulünde geniş bir cephesi ve diğer taraftan Üniversite bahçesine muvazi (125) metrelik bir derinliği bulunacaktırki bu sahada böyle bir Adliye binasının inşasına elverişli görülmektedir .

Bundan başka arka tarafında , içinde iki ilk okul ve bir elektrik deposu bulunan genişce bir arsa daha mevcutturki aradaki yol kısmı kaldırılmak suretile burası da kolaylıkla ön sahaya ilâve olabilir . bu suretile daha geniş bir sahanın temini imkân dahilinde girer . bu kısım istenirse ileride yapılacak tevsiat için de kullanılabilir .

Arsanın arz ettiği faideler :

a - Arazinin cinsinin sağlamlığı dolayısıyla temel inşaatının diğerlerinden çok ucuza mal olacağı .

b - Arazinin arızasız ve düzgün olması dolayısıyla temel üstü hafriyat işlerinin az olması .

c - Arazi cinsinin (ZEİZELE) mntı bakımından müsait bir mahiyet arz etmesi ,ve binnetice inşaatın ucuza mal olabileceği .

d - İstanbul Üniversitesinin Hukuk Fakültelerinin yanında bulunması dolayısıyla Üniversite tedrisatında faideler sağlanabilmesi .

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

e - Vesaiti nakliye durumu bakımından pek büyük kolaylıklara malik bulunması .

f - Gayet merkezi ve iş yerlerine yakın ve şehrin Büyük bir meydanına nazır bulunması .

Arsanın mahzurları :

a - Bozdoğan caddesile , Garp hududu arasında kalan eski ve harap binaların mevcudiyeti dolayısıyla binanın garp cephesinin kapanmakta olmasından İmar planının tanziminde bu noktanın göz önünde bulundurulması .

b - Arsanın önündeki caddenin bu günden mahmul bir halde bulunan trafik durumunun ıslahı için gerekli bazı tedbirlerin alınmak mecburiyetinde kalınması .

NETİCE :

Yaptığım incelemeler neticesini Yukarda kısaca arz ettiğim dört mahalden Atatürk bulvarındaki arsanın Şehrin iş merkezlerine olan uzaklığı , ve mühim kamulaştırma işlerine ve ta kriben Üç Milyon liralık kamulaştırma ödeneğine ihtiyac göstermesi bakımından uygun görülmemiştir .

Babıalının kargusundaki Tomruk arsasının da mezkûr mahzurları dolayısıyla böyle bir işe tahsisi keza uygun bulunamamıştır .

✗ Eski Düyunuümmiye binasının vaziyeti , İstanbul Adalet teşkilâtının bu günün şartlarına göre en ucuz masrafla ve en kısa bir müddet içinde yerleştirilebilmesine imkân verecek çok müsait bir mahiyet arz etmektedir . Beyoğlunda yapılacak bir ikinci bina ile de bu sureti hal İstanbul Adalet teşkilâtının yüzde yetmiş gibi en mühim bir kısmını hal edebilecek ve ufak bir kısım da mahalli binalarda vazifelerini görebileceklerdir .

Bu husus Tensip buyrulduğu takdirde , Yukardaki tafsilat ile arzedildiği vechile İst. Erkek lisesi için yeni bir bina da yapılması halinde (45) Milyon ve İstanbul Erkek Lisesinin Beyazıtteki eski Maliye nezareti binalarına tamir ve tadille yerleştirilmesi halinde (3,5) Milyon Liraya ihtiyac hasıl olacağı , ve bu işlerin (949) yılı sonuna kadar temamlı bitirilip Adalet teşkilatı ile Lisenin hizmetine tahsis edilebileceği anlaşılmaktadır .

İstanbul Adalet sarayı ihtiyacının mevcut ödeneği nisbetinde yeni bir binada yerleştirilmesi arzu ve tensip edildiği takdirde ise o zaman Beyazıtteki harap binalar yıkılarak elde oluncak bu arsa üzerinde derli toplu ihtiyaca ve programına uygun ve bugünün inşai ve Mimari yeniliklerini ihtiva edebilecek ve mevcut ödeneği kabili inşa olarak yeni ve Modern vasıfları ile Adalet sarayı binasının inşasının mümkün olacağı ve İstanbul Adalet sarayı davasının bu suretle hal olunabileceği yolundaki kanaat ve mutalealarımı yüksek katlarına saygılarımla arz ederim .

Yapı ve İmar İşleri Reisi
Sırrı Sayarı

S. Sayarı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ Tomruk sahası

1- 31 NO.lu ada: Umum sahası = M.2
7975.50

Beyanı: Milli Emlâk = 6751.50
Evkafın = 909.50
Eşhasın = $\frac{314.50}{(7975.50)}$

2-33 NO.lu ada: Umum Sahası = 2009.50

Beyanı:
Evkafın = 144.00
Eşhasın = 1019.00
Tayyare cemiyetinin Tutarı = $\frac{846.50}{(2009.50)}$

Umum saha tutarı (9985.00)

Tomruk sahası istimlâk bedeli
tahmini.

					Lira
Eşhas	Arsa	1333.50	m2 X 200	=	266700.00
"	bina	2X 1333.50	" X 100	=	266700.00
Tayyare cemiyeti bina ve arsası				=	560000.00
Evkafın arsası		1053.50	" X 200	=	210700.00
			İstimlâk umumî tutarı		(1304100.00)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ada No. 31

Babıa11 karşısında tomruk sahası
=====

P.No.	SAHASI	SAHİBİ VE CİNSİ
7	725.50	Evkaf " Fatma Sultan camii "
8	6751.50	Emlâki milliye
9	100.00	Evkaf " Mektep "
10	84.00	Evkaf " A.hane "
11	62.50	Ali efendi "A.hane"
12	74.00	M.Nazif ve saire "A.hane"
13	82.00	Fatma hanım "A.hane"
14	45.00	İsmet hanım "A.hane"
15	51.00	Fatma Sıdika H. "A.hane"
	7975.50	

+++++

Ada No. 33

3	579.00	
4	163.50	Fuat bey " ev ve dükkân "
5	26.00	A.Rıza B. " Kâgir dükkân"
6	11.50	Vakıf " Kâgir dükkân "
7	13.50	Derviş V.S."Kâgir dükkân"
8	10.50	" " " "
9	269.50	" " "Hane ve bahçe"
10	7.50	" " "Kâgir dükkân "
11	6.50	" " " "
12	28.50	" " " "
13	35.50	" " " "
14	31.00	" " " "
15	34.00	Alaettin B. " "
16	65.50	Kemal V.S. " Dükkân ve ev "
17	38.50	Lütfi V.S. " Bahçe "
18	139.50	İzzet V.S. " "
19	149.50	Fuat B. " Matbaa "
20	132.50	Vakıf " Kâgir hane "
23	267.50	
	2009.50	

=====

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ESKİ DUYUNU UMUMİYE BİNASI

ZEMİN KAT, (1) inci kat, (2) inci kat sahaları

$$\begin{aligned} 2 (27,50 \times 22,50) &= 1237,50 \text{ m}^2 \\ 29,00 \times 33,50 &= 971,50 \\ 10,00 \times 10,00 &= 100,00 \\ 16,50 \times 4,00 &= 66,00 \\ 2 (36,00 \times 10,50) &= 756,00 \\ 2 (9,00 \times 7,00) &= 126,00 \\ \hline &3257,00 \\ &\text{*****} \end{aligned}$$

$$3 \times 3257,00 = 9771,00 \text{ m}^2$$

BODRUM KAT :

$$\begin{aligned} 2 (36,00 \times 11,00) &= 792,00 \\ (2468,00 \text{ m}^2) \quad 2 (9,00 \times 7,00) &= 126,00 \\ 10,00 \times 10,00 &= 100,00 \\ 82,00 \times 17,00 &= 1394,00 \\ 28,00 \times 2,00 &= 56,00 \\ \hline \text{UMUM YEKUN} &12239,00 \\ &\text{*****} \end{aligned}$$

T. C.

SAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube :

Sayı : **4155**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara : **23 MART 1948 76**

Öz : İstanbul Adalet
sarayı HK.

İliştiği

- 1 rapor
- 4 umumî vaziyet plânı

Başbakanlık Yüksek Katına

15. 3. 1948 gün ve 3678 sayılı yazımıza ektir:

İstanbul'da yapılacak Adalet sarayına müteallik tetkikatı yapmak üzere İstanbul'a gönderilmiş olan Bakanlığımız Yapı ve İmar İşleri Reisi Sırrı Sayarı'nın hazırlayıp Bakanlığımıza verdiği rapor ve ekleri ilişik sunulmuştur.

Rapora göre, bu konu üzerinde başlıca dört mahalde gerekli etüdler yapılmış ve bu etüdler hülâsaten aşağıda arz edilmiştir.

1 - ATATÜRK BULVARI ÜZERİNDEKİ ARSA :

İstanbul Belediyesince bu işe tahsisi uygun görülen arsa, 20.800 metre kare olup bunun (4800) metresi Belediyeye, ve (16000) metresi de özel kişilere aittir. Bu günkü rayıçlara göre takriben (3) milyon lirayı mütecaviz kamulaştırma ödeneğine ihtiyaç gösteren bu arsada raporda yazılı diğer mahzurlar da mevcuttur.

2 - BABIALI KARŞISINDAKİ TOMRUK DAİRESİ ARSASI:

Takriben (1.300.000) liralık kamulaştırma masraflarına ihtiyaç gösteren bu arsada raporda yazılı mühim diğer mahzurlar da mevcut bulunmaktadır.

3 - ESKİ DÜYUNU UMUMİYE BİNASI :

Plân ve krokilerle ilgili bulunan bu bina haricen bütün cepheleri taş kaplama, ve dahilen koridor ve merdivenleri mermer döşeli olmak üzere fevkalâde mutena malzeme kullanılarak yapılmış ve birisi zemin kat olmak üzere üç kat

./.

- 1 - Bu yazı gününde tekit edilecektir.
- 2 - Verilecek cevaplarda yazımızın tarih ve numarası ile şubemizin gösterilmesi rica olunur.

T. C.
SAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : _____

Sayı : _____

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ -2-
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara : _____

Öz : _____

İlgi

üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca geniş bodrum katı, ve bunun altında kalorifer dairesi katı bulunmaktadır.

Bir katının sahası (3260) metre kare olan bu binada bodrum katı hariç üç katta cem'an (10.000) metre murabbalık saha mevcuttur.

Binada yapılacak tadilat ve onarmalarla İstanbul Adalet teşkilâtının süratle yerleştirilmesi mümkün olabilecektir.

4 - BAYAZITTEKİ ESKİ MALİYE NEZARETİ BİNASI:

Mevcut binaların dahili taksimatı adalet teşkilâtını alabilecek imkânları vermediğinden ancak bunların yıktırılarak elde olunacak arsanın üzerine bir yeni Adalet binasının inşası suretile istifade mümkün görülmektedir. Bu takdirde bazı ufak ilâvelerle (13450) metresi Millî Emlâke ait olmak üzere (15880) metre karelik muntazam ve inşasına çok elverişli bir arsa temini imkân dahiline girmektedir .

BAKANLIĞIMIZIN NOKTAİ NAZARI :

27. 6. 1947 gün ve 3/6073 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul Adalet sarayının yapılacağı yer olarak gösterilen Sultanahmette ki eski ceza evi arsasından vaz geçildiği takdirde Bakanlığımız, bu günün her bakımından malû olan müşkül şartlarını da göz önüne alarak eski düyunu umûmiye binasının Adalet teşkilâtının yerleştirilmesine tahsisini çok uygun ve yerinde görmektedir.

Filhakika bu binanın yer itibarile fevkalâde merkezi ve müsait bir durumda bulunması ve iş yerlerine yakınlığı göz önüne alınırsa diğerlerine nazaran haiz olduğu üstünlük kendiliğinden tezahür eder.

Binada yapılması lüzumlu tadilat, ve onarmalar için takriben (1 - 1,5) milyon liraya ihtiyaç olacaktır.

./.

- 1 - Bu yazı _____ gününde tekit edilecektir.
- 2 - Verilecek cevaplarda yazımızın tarih ve numarası ile şubemizin gösterilmesi rica olunur.

T. C.

SAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube :

Sayı :

Ankara :

Özü :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ -3-
CUMHURİYET ARŞİVİ

İlişigi

Binanın İstanbul Adalet teşkilâtının hepsini birden alacak büyüklükte olmaması dolayısıyla Beyoğlunda takriben (1) milyon liraya çıkabilecek yeni bir Adliye binasının inşasına zaruret olacaktır .

Ayrıca halen bu binada bulunmakta olan İstanbul Erkek Lisesinin de yerleştirilmesi zarureti vardır. Bunun için de ya Bayazitteki esasen evvelce bu lisenin işgal ettiği şimdiki askeri tıbbiye okulunun bulunduğu binaların tadilen bu işe tahsisî düşünülebilir ki bu takdirde bunun için de (500.000) lira tahmin olunan bir masrafa ihtiyaç vardır.

Veya (2) milyon liraya çıkabilecek yeni bir bina yapılması suretile lisenin yerleştirilmesi mümkün olacaktır .

Birinci halde (3) ve ikinci halde (4,5) milyon lira sarf ile İstanbul Adalet teşkilâtının çabuk ve iyi bir şekilde ve en çok 1949 yılı sonuna kadar yerleştirilmesi mümkün olabilecektir .

Bakanlığımızın bu noktai nazarı kabul buyurulduğu takdirde Sultanahmet meydanındaki arsa için evvelce yapılmış olan kamulaştırma işlemleri dolayısıyla hasıl olan vaziyetin de aynı zamanda nazarı dikkate alınmasını lüzumlu görmekteyiz.

Bu kamulaştırma işleri için 1947 yılı sonuna kadar (949.909) lira ödenmiş ve 1948 yılı bütçesinden ödenmiş ve ödenmek üzere ve %20 fazlasıyla Bankaya yatırılmış olan (872.067) lira ki cem'an (1.821,976) lira tahsis edilmiştir .

Bu kamulaştırma işlemleri için ne yolda muamele yapılacağı hakkında İstanbul vilâyetinden alınan yazının bir sureti de ilişik sunulmuştur .

./.

- 1 - Bu yazı gününde tekit edilecektir.
- 2 - Verilecek cevaplarda yazımızın tarih ve numarası ile şubesiain gösterilmesi rica olunur.

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : _____

Sayı : _____

Ankara : _____

Öz : _____

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-4-

İlişigi

İstanbul Adalet sarayı hakkında kesin nihai karar verilmek üzere keyfiyetin yüksek Bakanlar Kurulunca bir kere daha müzakeresine müsaadelerini üstün saygılarımla arz ve rica ederim.

P.P.

Bak. Kur.
24. 3. 1948

Bayındırlık Bakanı

Gulik

Karar gereğince müa mule
gıapilması

15,4,48

ff

Kararlar Md.
16/4.

Emay
16-4-1948

963	35	76-357
24/3/1948	4	1822
	5	

- 1 - Bu yazı _____ gününde tekit edilecektir.
- 2 - Verilecek cevaplarda yazımızın tarih ve numarası ile şubasının gösterilmesi rica olunur.

N.Ö. 23/3

15-3-52 4/1649 Bak-Kur -

22-4-48 de alındı.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZETİ :

76 - 357

3/7358 iptal edildi.

Gelen evrakın
Tarihi
No.DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar

K

Yazın Memur 4. Erman

Yazı tarihi 31/3/1948

Beyaz eden KK

Beyaz tarihi 7.4.1948

Karşılaştıranlar G.E.

Dosya No.

Gidiş No.

Ekleri 1

Sevk tarihi

Kaydeden

Not :

Adalet Bakanlığına

4/922 5

K. 522 7-4

XX

Adalet, Millî Eğitim
ve Bayındırlık Bakan-
lıklarına yazılmıştır.Başbakan yerine
Müsteşar

6-4

İstanbul'da yapılacak Adalet Sarayı için 25/4/1946, 27/6/1947 tarihli ve 3/4088, 3/6073 sayılı kararlarla tesbit edilmiş olan Sultanahmet meydanındaki eski cezaevi yeri, buranın bitişiğinde bulunan İbrahim Paşa sarayı ile bu meydandaki Sultanahmet caminin tarihî ve mimarî kıymetleri bakımından, bu yerde Adalet sarayı inşası uygun olamayacağı cihetle keyfiyetin incelenmesi hakkındaki Millî Eğitim Bakanlığının 17/2/1948 tarihli ve 520 sayılı, Bayındırlık Bakanlığının 18/3/1948 tarihli ve 2438/2553 sayılı ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığının 11/2/1948 tarihli ve 171 sayılı yazıları Bakanlar Kurulunun 11/3/1948 tarihli toplantısında incelenerek; Tarih Kurumunun talebi üzerine İstanbul Adalet sarayının başka bir arsa üzerine yapılması ve 3/4088, 3/6073 sayılı kararların Adalet sarayının Sultanahmet meydanına yapılması hakkındaki hükümleri kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Adalet Bakanlığına
Millî Eğitim "
Bayındırlık "K.
K.

İstanbul'da yapılacak Adalet sarayının ~~kişisel ceza evi yerinde~~ Sultanahmet meydanında inşa edilmeyerek başka bir arsa üzerinde yapılması hakkındaki Bakanlar Kurulu kararının sureti sunulmuştur.

XX

[No 9]

Başbakanlık Devlet Matbaası

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

76

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yazışmaları
Müdürlüğünün 5.IV.1948 tarih ve 41024-5

sayılı yazısı suretidir: 635

Bayındırlık Bakanlığına

İstanbul'da inşa edilecek Adliye sarayı için Bayazıt'te Üniversitemizin yanında bulunan ve halen askerî Tıp Okulu tarafından işgal edilmekte olan eski Maliye Nezareti binasının da düşünüldüğünü gazetelerde okudum. Bu bina Üniversitemizi çok yakından alakalandırdığı için bu hususta bazı maruzatta bulunmağı lüzumlu ve faydalı görüyorum :

Üniversite inşaatını plânlayan 4999 sayılı kanunun mucip sebepleri arasında bu binanın Eczacı ve Dişçi mektebine tahsis edildiği ve askerî Tıp Okulu Ankara'ya nakledilir edilmez bu binanın betonlaştırılarak pek sıkışık durumda olan bu mekteplerin genişletileceği beyan buyrulmaktadır . Filhakika bu mntakanın bir Üniversite mahallesi haline geldiği ve bina da halen Üniversite işlerine tahsis edilmiş bulunduğu ve Eczacı veya Dişçi mektebi için yeniden bir bina inşa edilmektense bu binanın halihazırile ve yalnız betonlaştırılmak suretile bu işe kâfi geleceği ve bu suretle bir tasarruf da temin edeceği hükümetçe kabul buyurulmuş ve Büyük Millet Meclisine de ~~vele~~ o yolda teklifte bulunulmuştu. Meclis bu teklifi hararetle tasvip ve bu görüşe iştirâk buyurmuştu. Bu seneki bütçe müzakerelerinde de aynı şeyin tekrarlandığını hatırlıyorum,

Bu binanın ve yerin Adliye sarayının tahsisinde iki mahzur olduğunu zannediyorum.

1 - Binanın halihazırile Adliye sarayının ihtiyâçlarına kâfi gelmiyeceği aşikârdır. Şu halde bina yıkılacak ve sadece arsadan istifade edilebilecektir. Belki arsa da kâfi gelmiyecek ve istimlâklere lüzum görülecektir. Halbuki bina ve arsa mekteplerimiz için kâfidir. Binayı yıkmadan, istimlâke lüzum görmeden Üniversitenin ve memleketin büyük bir ihtiyacı karşılanacak ve tasarruf temin olunacaktır. Aksi takdirde hem bu bina yıkılacak, hem istimlâk yapılacak, hem de Eczacı mektebi için ayrıca istimlâkler yapılmasına ve bina inşasına zaruret hasıl olacaktır.

./.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ-2-
CUMHURİYET ARŞİVİ

2 - Bu yer bir Üniversite mahallesi haline gelmiştir. Eczacı mektebinin Fen Fakültesiyle sıkı bir alakası vardır. Mektebin Fakülteden uzaklaştırılması ve araya Adliye sarayının girmesi Üniversitenin işlerini çok güçleştirecektir.

Diğer taraftan Üniversite ile adliye sarayının fonksiyonları tamamen ayrıdır. Fonksiyon itibarıyla buraya gelecek bir kısım insanların Üniversitenin harimine girmeleri pedagojik bakımından doğru olmaz zannediyorum: Katil, sirkat, siyasi cürümler ~~maznunları~~, maznunları, boşanma davacıları, nafaka isteyenler Üniversite gençleri arasında çok fena tesirler bırakabilir.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Üniversite binalarının imkân nisbetinde aralarına diğer müesseseler ~~girmek~~ girmeksizin bir mülkade küll halinde toplanması ve kendilerine o mülkade içinde ve civarında inkişaf imkânı verilmesi doğru olur kanaatındayım.

Bu hususta bir karar verilirken maruzatımın da lütfen tetkikine ve nazara alınmasına yüksek müsaadelerini saygılarımla dilerim.

İstanbul Üniversitesi
Rektörü
imza

aslının aynıdır. 10/4/1948

N.Ö. 10/4

10 NİSAN 1948 76

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube :

Sayı : 5148

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara :
Öz : İstanbul Adalet sarayı
HK.

Başbakanlık Yüksek Katına

İşığı

İstanbul'da inşa edilen Adalet sarayının, Bayazıt'te, Üniversite yanındaki Maliye Nezareti binası yerinde inşası halinde bunun doğuracağı mahzurlar hakkında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden alınan yazının bir sureti ilişik sunulmuştur .

Rektörlüğün, bu yazısında, Üniversite inşaatını plânlayan 4999 sayılı kanunun mucip sebepleri arasında eski Maliye nezareti binasının Eczacı ve Dişçi mektebine tahsis edildiği ve bu husus kanunun müzakeresi sırasında Büyük Millet Meclisi tarafından da hararetle tasvip edildiği, ve Üniversite mahallesi arasına fonksiyonları tamamen ayrı bulunan adalet sarayının yapılmasının pedagojik mahzurları doğuracağı belirtilerek sarayın buraya yapılmaması istenilmektedir.

Adalet sarayının yeri hakkında Bakanlar kurulunca yapılacak müzakereler esnasında Rektörlüğün bu mütaleasının da nazarı dikkate alınması hususu yüksek tasvip ve tensiplerine saygılarımla arz olunur.

T. C.

Bak. Kur.

10. 4. 1948

Bayındırlık Bakanı Emile

Müstesar

T. C.

1227 6 76-357

1 - Bu yazı _____ gününde tekit edilecektir.

2 - Verilecek cevaplarda yazımın tarih ve numarası ile şubesinin gösterilmesi rica olunur.

N.Ö. 10/4

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Karar MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZETİ :

76-357

Gelen evrakın No.	Tarihi	DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ	Bayındırlık Bakanlığına
Yazan Memur			
Yazı tarihi	22/4/1948	23/3/1948 tarihli ve Yapı ve İmar İşleri	
Beyaz eden	A.C.	Rs. 4125 sayılı yazı karşılığıdır .	
Beyaz tarihi	26. 4.	İstanbul'da yapılacak Adalet Sarayı hakkında,	
Karşılaştıranlar	Y.S.	Bakanlar Kurulunun 15/4/1948 tarihli ve toplantısında	
Dosya No.		görüştülerek varılan karar gereğince muamele yapılma-	
Gidiş No.		sını saygılarımla arz ederim .	
Ekleri	6/140083	Başbakan yerine	
Sevk tarihi	22/4.	Müsteşar	
Kaydeden	28-4-48		
Not :	22. 5. 1948		

T. C.

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : **Musa.**

Sayı :

6670
7/05

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara : **12 MAYIS 1948** **76**

Özü : İstanbul Adalet sarayının yeri ve proje müsabakası HK.

İlişigi

1

Başbakanlık Yüksek Katına

Kararlar Müdürlüğü:

6-1400

27.4.1948 tarihli ve 76/357 sayılı yazıları

karşılığıdır:

Bakanlar Kurulunun 15.4.1948 tarihli toplantısında görüşüldüğü veçhile İstanbul Adalet sarayının Bayazitte ki eski Maliye nezareti binası yerinde yaptırılabilmesi için evvel emirde 27.6.1947 tarihli ve 3/6073 sayılı Bakanlar Kurulu kararının iptalile binanın tesbit edilen mahalde inşası ve Bakanlığımızca yeniden bir proje müsabakası açılması hususunda Bakanlar kurulundan ayrıca bir karar alınması icap etmektedir.

Tasvip buyurulduğu takdirde gereğinin buna göre yapılmasına yüksek müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim.

t.t.

Bak. Kur.
14.5.1948

Bayındırlık Bakanı

Gulik

Kabul olundu

28.5.48

HH

1 - Bu yazı gününde tekit edilecektir.

2 - Verilecek cevaplarda yazımızın tarih ve numarası ile şü. N.Ö.

besainin gösterilmesi rica olunur.

1650 **26** **76-357**

10/5

13-5-958 **2888** **1**

(K A R A R)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbul'da yaptırılacak Adalet Sarayı yeri hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 15.3.1948 , 23.3.1948 tarihli ve 3678 , 4125 sayılı yazıları incelendi :

5884

1 - Evvelce ittihaz edilen 27.6.1947 tarihli ve 3-6073 sayılı kararla İstanbul Adalet Sarayı inşası için kabul edilen Sultanahmet meydanının, Milletlerarası bir arkeoloji müzesi durumunda olduğu göz önünde tutularak buradaki eserlerin korunmalarının sağlanmasını hedef tutan Millî Eğitim Bakanlığının teklifi ve Türk Tarih Kurumunun bu yolda vaki müracaatı üzerine Adalet sarayının sözü geçen yerde yaptırılmasından vaz geçilmesi.

2 - Mahallinde yaptırılan tetkikata göre her bakımdan elverişli durumda olduğu anlaşılan Bayazitteki eski Maliye Nezareti binasının yıktırılarak bazı ilâvelerle elde edilecek arsaya Adalet sarayının inşası ve bu maksatla Bayındırlık Bakanlığınca yeniden bir proje müsabakası açılması kararlaştırılmıştır.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
K. MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZETİ :

76 - 357

Gelen evrakın	Tarihi
No.	DEVLET ARŞİNİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ
Yazan Memur	4. Erma
Yazı tarihi	29/5/1948
Beyaz eden	KK
Beyaz tarihi	1-6-1948
Karşılaştıranlar	Ç. E.
Dosya No.	
Gidiş No.	6/1980
Ekleri	1
Sevk tarihi	14-6-1948
Kaydeden	

Not :

İstanbul'da yaptırılacak Adalet Sarayı yeri hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 15/3/1948, 23/3/1948, 12/5/1948 tarihli ve 3678/3887, 4125, 6670/7105 sayılı yazıları Bakanlar Kurulunun 28/5/1948 tarihli toplantısında incelendi.

1- 25/4/1946, 27/6/1947 tarihli ve 3/4088, 3/6073 sayılı kararlarla İstanbul Adalet Sarayı inşası için kabul edilen Sultanahmet meydanının, Milletler- arası bir arkeoloji müzesi durumunda olduğu göz önünde tutularak buradaki eserlerin korunmalarının sağlanması hususundaki Millî Eğitim Bakanlığının teklifi ve Türk Tarih Kurumunun bu yolda vaki müracaatı üzerine İstanbul Adalet Sarayının sözü geçen yerde yaptırılmasından vaz-geçil- mesi,

2- Mahallinde yaptırılan incelemeye göre her bakımdan elverişli durumda olduğu anlaşılan Bayazıt'daki eski Maliye Nezareti binasının yıktırıl- larak bazı ilâvelerle elde edilecek arsaya İstanbul Adalet Sarayının inşası ve bu maksatla Bayındırlık Bakanlı- ğınca yeniden bir proje müsabakası açılması kararlaştırılmıştır.

Bayındırlık Bakanlığına K:
Adalet " "
Millî Eğitim " K:

İstanbul'da yapılacak Adalet sarayının

76

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZETİ :

76 - 357

Gelen evrakın Tarihi	
No.	
Yazan Memur	
Yazı tarihi	
Beyaz eden	
Beyaz tarihi	
Karşılaştıranlar	
Dosya No.	
Gidiş No.	
Ekleri	
Sevk tarihi	
Kaydeden	

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

Sultanahmet meydanında yaptırılmasından vaz geçilerek
Bayazıt'da inşa edilmesi ve Bayındırlık Bakanlığınca
yeniden bir proje müsabakası açılması hakkındaki
Bakanlar Kurulu kararının sureti sunulmuştur.

Bayındırlık, Adalet ve Millî Eğitim
Bakanlıklarına yazılmıştır.

Başbakan yerine
Müsteşar

29/5.

3/5

Not :

29.5.1948

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

76

İstanbul Vilâyeti ve Defterdarlığı binaları önündeki sahada inşası mütesavver Adalet Sarayından dolayı bu sahanın bir köşesinde bulunan Başbakanlık Arşiv Umum Müdürlüğü dairesi ile yakınında veya bitişigindeki evrak depoları ve garajın yıktırılması düşünülmekte olduğu cihetle, durumun yerinde tedkiki hakkındaki emir üzerine yapılan tedkiklerin neticesi aşağıda arz olunur :

I . - S a h a

Merbut kroki taslağından da anlaşılacağı üzere , Adalet sarayına tahsisi düşünülen sahanın batı köşesinde ve Ankara Caddesinin hemen de üzerinde, şimdi Arşiv deposu olarak kullanılmakta olan (Cevad Paşa kütüphanesi) bulunmaktadır. Aynı sahanın doğu köşesinde, tramvay caddesine ve Alay Köşküne bakan cihette ise Başbakanlık Arşiv Umum Müdürlüğü dairesi ile buna yakın üç evrak deposu, ayrıca Umum Müdürlük dairesine bitişik ve üstü garaj alt katı evrak deposu olan başka bir bina mevcuttur . Doğru cihetindeki bu binalar bir bütün teşkil eylemektedir .

Cevad Paşa kütüphanesi ile Arşiv dairesi binalarının arasında boş ve ağaçlı bir bahçe vardır. Bu bahçenin uzunluğu takriben 155 metro olup Cevad Paşa binasının caddeye kadar uzunluğu dahil olursa 172 metro tutar, bahçenin eni ise 36 metro kadardır . Fakat şayed buraya Adalet Sarayı yapılacak olursa bir esaslı medhalinin de Ebüssüud Caddesi üzerinde olması aşikâr bir zaruret olacaktır. Çünkü/üzere bütün bu erazinin toprağı, bir sondaj yapıldığı zaman sabit olacağı çürük olmakla beraber vaktile çukur olan büyük bir kısmına da Bab-ı Âli binasının ortasında olan Dahiliye kısmı yandığı zaman temizlenen yangın molozları ile tuğla ve kiremid kırıntıları hep buraya doldurulmuştur. Yine meselâ Cevad Paşa kütüphanesi temellerinin yere çakılmış büyük kazıklara (pilyelere) istinad ettiği resmi kayıtlarla sabit bulunduğu gibi on sene kadar evvel Arşiv binasından Ebüssüud Caddesine amuden inşa edilmiş bir muhafaza dıvarına da sağlam bir temel zemini bulmak için 8,5 metro derinliğe inmek lâzım gelmiştir. Binaenaleyh Adalet Sarayı gibi bir cesametteki

./.

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
Sayı :

binayı sağlam temellere istinad ettirmek için Bayeziddeki Üniver-
site sitesi gibi çok derinlere inmek lâzım gelecektir. Bu takdirde
binanın önünde ve çukurda bulunan bir sıra dükkanların da istimlakı
lâzım gelecek ve bu suretle bahçe sahasının genişliği takriben
45-46 metroya varacaktır.

II . - Arşiv dairesile depoların durumu ve
çalışmaları

a) Umum Müdürlük kadrosunun çalışmakta olduğu daire, aynı zamanda
memleketin muhtelif şehirlerinden gelen ve sayıları gün geçtikçe
artan mütetebbi', müellif ve muharrirlerin tedkiklerde bulundukları
bir bina olduğundan havf olduğu salon ve odaları, bu çalışmaya ve
on sekiz büyük dolabı dolduran kütüphanesi ile fotoğraf ve mücellid
atelyelerinin, hademe ve gece bekçileri koğuşlarının ve daire tabi-
binin ihtiyacına ancak kâfi gelebilmektedir.

Alelhusus, Arşiv dairesinin daimî müracaat yeri olan İstanbul ve
Ankara Üniversiteleri muhtelif fakültelerinin profesör, doçent ve
asistanlarından başka bilhassa Edebiyat Fakülteleri öğrencilerinin
de mezun olurken, Arşiv malzemesi üzerinde tedkiklerde bulunarak
birer tez hazırlamalarının senelerdenberi teamül haline gelmiş
olması , daireye devam edenlerin sayısını ayrıca artırmaktadır.

b) Evrak depolarına gelince , bu depolar yalnız Türk ilim muhi-
tinin değil fakat Balkanlar, Macaristan ve Orta-Avrupa, İngiltere,
Şimali-Avrupa ve Mısır âlimlerinin ve Filistin hukukçularının
dahi alâkalarını celbetmiş ve etmekte bulunmuş olan gayet önemli
vesikalarla dolu bir halde bulunmaktadır. İsveçli profesörlerin
bile Arşiv dairesinde aylarca tedkiklerde bulunmuş olmaları,
mevcud vesikaların ne büyük kıymet ve ehemmiyeti haiz olduklarını
isbata kâfidir.

Bundan başka memleketin hemen her tarafında köyler arasında sık sık
zuhur eden mer'a ve erazi ihtilâflarını, Cumhuriyet mahkemeleğinde
ikame edilen dâvalar dolayısıyla yargıçların istedikleri müsbit
vesikaları , yine muhtelif devlet dairelerinden aranılan belgeleri,
şahsî hakları isbat zımında yurddaşlar tarafından istenen kayıtları
ilh, ilh, temin ve tedarik hususlarında Arşiv depolarında mevcut

./.

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
Sayı :

vesikalar çok büyük faydalar sağlamaktadır. Türk Tarihinin en sağlam ^{ve} hakikî kaynakları olan, hatta Avrupa, Asya ve Afrikanın muhtelif devletleri için pek mühim malûmatı ihtiva ettiği, senelerden beri vaki' olan müracaatlar ile de sübut etmiş bulunan bu vesikaların yüz küsur senedenberi büyük intizamla tasnif ve muhafazasına devam edilmekte iken ikinci Meşrutiyetin ilânından sonra birbirini müteakib teşekkül etmiş olan tasnif heyetleri tarafından sarfedilen devamlı gayretler neticesi olarak yirmi milyon ^{kadar} evrak daha elden geçirilerek yapılan dosyalar etajerlere yerleştirilmiştir.

Buna ilâveten mülga Dahiliye, Maliye, ve Evkaf Nezaretleri mahsenlerinin de son senelerde Başbakanlık Arşivine devir ve nakledilmiş olmalarından dolayı, sayısı asgarî tahminle 80 - 90 milyona varan bütün bu evrakın terakümü yüzünden depolarda boş yer kalmamıştır. Her ne kadar Cevad Paşa kütüphanesinde üç dört tane boş etajer görülmekte ise de bu etajerlere konulacak malzeme elde hazır olduğundan pek yakın zamanda burada dahi boş yer kalmayacaktır.

c) 1935 senesindenberi, lüzum ve ihtiyac his edildikçe tâdil ve ilâvelerle tekâmül eden bu binalar, bilhassa son üç beş sene zarfında ayrıca dört yüz küsur bin lira sarfile gayet itinalı surette ıslah ve kalörifer tesisile de modern bir arşivin ihtiyaclarına cevap verecek hale getirilmiştir. Bu gayretin neticesi olarak Arşiv binaları, eğer bu şekilde yeniden yapılmak lâzım gelse, şimdiki rayice göre ancak bir kaç milyon liraya mal olabilecek değer kazanmışlardır.

III . - Arşivin başka bir yere nakli ve bina mes'elesi

a) Mechul olmadığı üzere arşivcilik beynelmilel bir takım muayyen usul ve kaidelere tâbi' ve tamamen hususî bir meslektir. Bu itibarla, carî muamelelere teallûk eden evrakın tâbi' olduğu kaidelerden çok farklı şartlara bağlıdır. . Filhakika arşiv malzemesi diyebileceğimiz evrakı arşiv tekniğine uygun olarak muhafaza ve sağlığını koruyabilmek için depo ittihaz edilecek binanın gerek rutubet gerek çeşidli mesai bakımlarından bu ihtiyaclara azamî derecede cevap vermesi kat'î bir zarurettir . Aksi takdirde yekûnu yüz milyona yaklaşan bu kıymetli vesikaların harabisine sebebiyet vermek gibi ağır bir mes'uliyetle karşılaşmak mukadderdir.

Bundan başka gerek Hükûmet, gerek hükmi ve hakikî şahısların ihtiyaclarını bir arşivistin kolaylıkla temin edebilmesi için ./.

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

depo ittihaz edilecek binanın vesikaları usul ve kaidesine göre yerleştirmeye müsaid olması da zaruridir. Böyle olmazsa arşivist hizmet edemez.

Şu halde, Arşivin başka bir yere nakli katiyet kesbederse yukarıda arzedilen şartlara uygun bina veya binaların , evvelemirde, hazırlanması icab eder.

b) Sonra nakil mes'elesi hiç de tahmin edildiği kadar basit bir iş değildir. Çünkü bir asrı mütecaviz zamandanberi , bir kaide altında , tasnif edilip muayyen yerlerine yerleştirilmiş milyonlarca vesikaların , eski intizamına halel gelmeden , bir yerden bir yere nakli keyfiyetinin ne büyük gayret, itina ve enerji isteyeceği, ve bu nakil işinin gayri müsaid mevsimlere tesadüf etmemesi lüzum-u kat'isi izahdan müstağni bir hakikat olduğu gibi, evrak ve dosyaların nakli sırasında yolda karışmaması ve bir taraftan nakliyat devam ederken öte taraftan taşınan dosyaların yine eski nizamlarına göre derhal yerlerine konulmaları zarureti arşivciler arasında bittecrübe sabit olduğundan, bu mesainin bîhakkin ifa edilebilmesi ve nakliyatın tamamlanması için hiç olmazsa bir seneye yakın zamana ihtiyac olduğunun göz önünde bulundurulması lâzım gelir .

c) Masraf mes'elesi de başlı başına mühim bir konudur. Bu keyfiyet aşağıda arzedilen bir nakil teşebbüsünün hatırasını tazelemekle daha iyi izah edilebilir . Şöyle ki:

İkinci Dünya Harbinde bir aralık Arşivin İstanbuldan başka bir yere taşınması düşünüldü. Nakil esnasında evrakın ve dosyaların karışmaması ve nakliyatın matlûb vechile cereyanı için sandıklamak lüzumu kendini gösterdiğinden bu hususda bir fikir edinilmesine medar olmak üzere ufak bir tecrübe mahiyetinde Ebüssüud deposundaki evrakın sandıklanmasına başlandı. Öte taraftan da mevcut evrakın nakli için ne kadar sandığa ihtiyaç bulunduğu hesaplandı .

Ebüssüud deposundaki (25,5) yirmi beş buçuk metro mikâbı kadar tahmin edilen evrak (125) yüz yirmi beş kadar sandık içine yerleştirildi.

O sıralarda henüz Maliye, Evkaf ve saire arşivleri , Başbakanlık Arşivine devredilmemişti. Binaenaleyh elde mevcut ve nisbeten mahdud vesaik miktarının kaç metro mikâbı olduğu ve bunun için kaç sandık

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

lâzım geleceği ve ağırlığı nereye varacağı da hesap edilerek
şu neticeler elde edildi :

Umum vesikaların ve defterlerin	
sandıksız ağırlığı	228.000 Kg.
Bunların sandıklanmış bir halde	
ağırlığı	270.000 Kg.
0,50x0,50x1,00 eb'adında olmak	
üzere ihtiyaç bulunan sandık	
sayısı	<u>3.500 Sandık</u>

+
+ +

Buğün piyasada yapılan tahkikat neticesinde yukarıda gösterilen
eb'adda ve ihtiyaca uygun bir sandığın beheri (7) liraya mal
olacağı anlaşılmıştır.

Buna göre yalnız üç bin beş yüz sandık imali (24.500) liraya
mal olur . Halbuki , meselâ evvelce Vilâyet ve Defterdarlık bina-
larının zemin katlarında (9) odayı dolduran eski Dahiliye Nezareti
evrakı da Başbakanlık Arşivine devir ve nakledilmiş olduğundan
müteakiben vukua gelen bu devir dolayısıyla yukarıdaki (3.500)
sandıktan başka meselâ bu Dahiliye evrakı için vârid olduğu gibi
daha sonra devir ve nakledilen Maliye ve Evkaf Nezaretleri evrakı-
nın dahi sandıksız bulunan büyük bir kütlesi için ayrıca sandıklar
yaptırmak lâzım gelir ki bu takdirde sandık adedi ve maliyeti bir
kaç misli artmış bulunacaktır.

Bundan başka bütün bu evrakın fazla olması icab eden nakliye
masrafını da hesaba katmak mecburiyeti vardır.

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı :

IV. Netice ve düşünceler

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yukardaki izahattan sonra, hatıra gelen bazı düşüncelerin de aşağıda arzı bir vazife addedilmiştir. Şöyleki:

X 1- Arşiv Umum Müdürlüğü binaları ile Cevad Paşa kütüphanesi arasındaki boş bahçe 155X36 metre ebadında olduğundan ve erazinin çürük ve molozlarla dolma olmasından dolayı - nasıl olsa Ebüssüüt caddesinin seviyesine ve oradaki dükkânların arkasına kadar inileceğinden ve bunun neticesi o dükkânların kaldırılması icabeyeceğinden ve bu yüzden kazanılacak genişlik ile bu kadar büyük ebadındaki bir boşluk üzerinde Adalet Sarayının inşasına yetecek kadar yer, ferah ferah vardır.

2- Arşiv binaları, 1935 den 1943 senesine kadar sarfedilen tahminen yirmibin liradan başka son senelerde dört yüz küsur bin lira daha sarfı ile cidden mükemmel ve modern binalar haline getirilmiştir. Bu binalar yeni baştan yapılmak lâzımgelse birkaç milyon liraya ihtiyaç göstereceği açık bir hakikattir. Binaenaleyh, bu kadar mükemmel ve modern bir halde bulunan bir müessesenin yerle bir edilip edilmemesi ve az çok yakın bir gelecekte arşiv için yaptırılmasında kat'i bir zaruret hissedilecek yeni binalar için yeni baştan milyonlar sarfına lüzum hasıl olacağı yüksek taktirlerine arz olunur.

3- İstanbul'da arşiv ihtiyaçlarına ve çalışmalarına uygun bir binanın yeniden bulunabilmesi çok şüpheli görülmektedir.

X 4- Yıkılması düşünülen binalar içinde Kanunî Sultan Süleyman zamanında inşa edilmiş Ebüssüüt medresesi de mevcuttur ve Asârî Atıkayı Koruma Encümeni bu binanın muhafazasını iltizam eylemektedir.

X Yine yıkılacak olan binalar arasında, İsviçre'li meşhur mimar Fosati tarafından yüz küsur sene evvel hazinei evrak binası olmak üzere pek sanatkârane tanzim edilmiş pilân ve düşünceler ile, yani bir çok mimarî inceliklerden başka bilhassa kat ve düşeme aralarına boş künkler yerleştirilmek ve diğer tertipler alınmak suretile rutubet vesair mahzurları bertaraf etmek gibi arşiv bakımından pek önemli hususlar gözönünde tutularak, inşa edilmiş olan kıymetli binanın dahi mezkûr encümenince muhafazasının mültezem bulunduğu ve bu son senelerde bu bina restore ve tamir edilmeğe başladığı sırada Asârî Atika Encümeninin ehemmiyetle müdahale etmiş ve tamir esnasında aslî heyetinin aynen muhafaza edileceğine dair bu Encümene teminat verildikten sonra ancak mezkûr Encümenin direktifleri gereğince hareket edil

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜDEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayı :

mek şartile tamirata devam edilebilmiş olduğunu, çünkü bu binanın Türkiye'de modern bir arşivin ihtiyaçları gözönünde tutulmak suretile ilk defa yapılmış ve binaenaleyh tâbiri mahsusla (Periyodik) mahiyette bir bina bulunduğu/^{bu} bilhassa kayıt ve işaret eylemelidir.

5- Yine mimar Fosati'nin eseri olan bu binanın alt kısmı kâmilten Dışişleri Bakanlığının hazinesi evrakına tahsis edilmiş olup bu servis, mezkûr Bakanlık teşkilâtına dahil bir müdürlük ve büro tarafından/^{ayrıca} idare edilmektedir. Bina yıkılırsa bu alt katı tamamen dolduran ve pek muntazam surette tasnif edilmiş olan külliyetli miktardaki evrak ve dosyaların aynı intizamla yerleştirilmesine elverişli başka bir depo bulmak lâzım gelecektir.

6- Şayet Cevat Paşa kütüphanesi denilen depodaki evrak tahliye ve başka bir yere nakil edilse bile, boşalan bu depo Dışişlerinin evrak hazinesi muhteviyatı hariç olmak üzere ancak Arşiv Umum Müdürlüğü emrinde ve bu Müdürlüğün yakınındaki depolarda mahfuz bulunan evrakdan tasnif ve telhisleri ikmal edilmiş ve dosya haline getirilmiş olanları istiap edebileceği (tarih sırası ile kartonlara konulanlar da hariçtir), tetkikler ve hesaplar meticesinde anlaşılmış bulunmaktadır. Halbuki, arşiv dairesinin mesai ve faaliyeti hergün ilerlemekte ve yeniden yeniye bir sürü dosyalar ve kartonlar daha vücutta getirilmekte olup bunların da nereye konulabileceği/ⁿⁱ ehemmiyetle gözönünde tutmak gerekir.

Bilvesile şurasını da kaydetmelidir ki henüz işlenmemiş bir halde bulunan bir evrak yığınının lâzettayın alınacak (1) metre mikâbı hacmindeki vesika, tasnif ve dosyalara vazedildikten sonra, bütün teferrüatı ile tamam (onbir) metre mikâbı yer işgal eylemekte olduğu, vaktile inceden inceye yapılmış olan hesaplarla sabittir. Binaenaleyh, yıkılacak arşiv binalarındaki vesaiki yerleştirecek yerler aranırken/^{bütün} bu kat'ı zaruretlerin de gözönünde bulundurulmasına imkân yoktur.

7-Yukarda altıncı bentte arzedildiği veçhile, arşivin nakledileceği binalar mes'elesini biraz daha tavzih için bir misal teşkil etmek üzere bugün elde mevcut depolardan bazılarında yapılan etajer hesaplarına dair bazı izahat verilmesi faydalı görülmüştür. Şöyleki: Dünya arşivlerinde cari bir kaideye tevfiikan arşiv muhteviyatı mes'elerinde raf uzunlukları da nazarı dikkata alındığından buna göre bir fikir peydası için arşiv dairesi elindeki depolardan bir ikisinde mevcut ve evrakla dolu rafların uzunlukları berveçhiati gösterilmiştir.

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜDEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayı :

yeni depo raflarının uzunluğu.....485
garaaj altındaki depo raflarının uzunluğu 454 metre
Ebüssüüt deposundaki rafların uzunluğu 206 metre
dosyalama odasında hergün hazırlanmakta
olan kartonların konulduğu dolu raflar 100 metre
yekûn 1245 metre

İşte yalnız birkaç depoda mevcut etajerlerin uzunluğu bile iki kilometreye yaklaşmış bulunmaktadır. Her ne kadar bu raflar üst üste iseler de yine muayyen bir yükseklikten ^{daha} fazla olamayacaklarından bunların nakledilecekleri binaların da ona göre hazırlanması ve etajerler arasında geçilecek boşlukların da hesaba katılması ve arşivin hergünkü faaliyeti neticesi olarak daha birçok dosyalar mütemadiyen hazırlanmakta olduğundan, bulunacak binalarda bu yeni dosyaları da alabilecek sahanında ayrıca hazırlanması zaruridir.

8- Arşivin nakline tahsis edilecek binaların civarındaki diğer binalar yüzünden yangın tehlikesine maruz bir yerde bulunmaması ve rutubetten katıyyen âri olması ve ziya hususiyetinin uygunluğu; bundan başka memur ve mütetebbilerin çalışacakları yer ile depoların birbirlerine yakın ve gürültü patırdıdan masun olması beynelmilel arşivcilikte nazarı dikkata alınan esaslı şartlardandır. Buna binaen bulunacak yeni binaların birbirine yakınlığının ^{da} temini icabetmektedir.

9- Yeni yapılacak Adalet Sarayının alt katında arşive tahsis edilmesi düşünülen odaların yukarıda 7 ve 8 numaralı bendlerde arzedilen şartları ne dereceye kadar tatmin edebileceği de teemmüle muhtaçtır.

Yeni inşa edilecek Adalet sarayı binasında, arşiv depoları için (10X12) metre ebadında (10) depoya ve arşiv teşkilâtının çalışması için de, biri kitaplık, ikincisi ayırma ve telhis ve üçüncüsü mütetebbilere mahsus olarak (10X10) metre ebadında üç salonla, muhtelif vüs'atta (10) odaya ihtiyaç vardır.

10-Nihayet arşiv binaları bir yerden diğer mahalle taşındığı taktirde, dairenin faaliyeti zaruri olarak uzun müddet sekteye uğrayacağından, dava rüyetinde mahkemelerin muhtaç oldukları vesikelerin, sık sık görülen köy ihtilâflarında istenilen ferman suretlerinin ve ilim erbabının muhtaç olduğu tetebbü mesaisinin ilh..... bu yüzden tamamen duracağı ve bunun da tatbikatta bir hayli müşkülâtı

T. C.
BAŞBAKANLIK
ARŞİV UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayı :

mucib olacağından, bu cihetin de yüksek makamlarınca tecviz edile-
miyeceği kanaatında bulunduğumuzu, derin saygılarla arzeyleriz.

28/9/1948

Başbakanlık
Neşriyat ve
Müdevvenat
Umum Müdürü

Başbakanlık
Arşiv Umum
Müdürü

Başbakanlık
Arşiv Umum
Md. Muavini

Başbakanlık
Arşiv Umum
Md. Muavini

B. Katar

K. Coşkun

1. emre

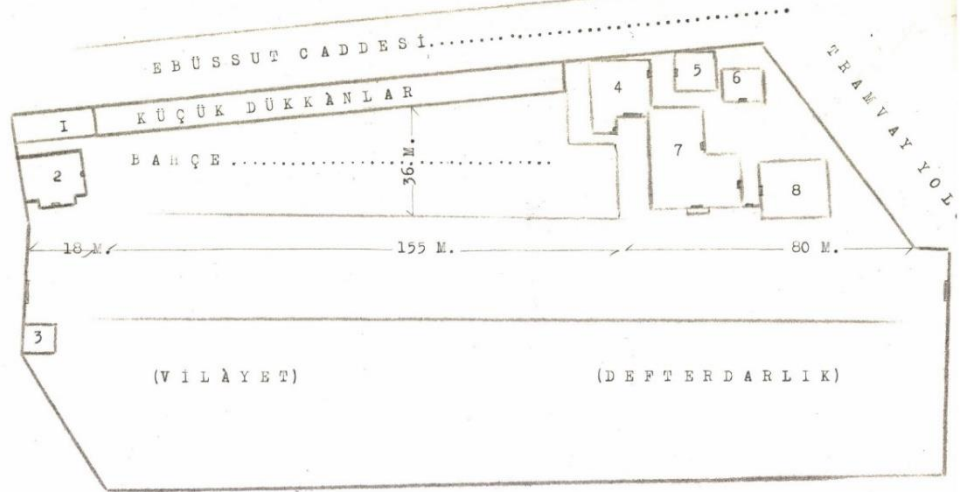
47

Mülga Sadaret Hazinei
Evrak Md. halen Arşiv
Eski Yazılar Uzmanı

Musa Adiga

76

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 1- Yüksek evler
- 2- Cevad Paşa kütüphanesi
- 3- Nallı mescit
- 4- Gara, ve altındaki depo
- 5- Ebüssut dersanesi
- 6- Yeni depo
- 7- Arşiv Umum Müdürlüğü
- 8- Eski hazine evrak (Fosati inşası)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Telgraf adresi: MERBANK
T. S. No. : 1269

76

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

ANONİM ŞİRKETİ
SERMAYESİ: 15.000.000 T. L.
İDARE MERKEZİ: ANKARA

88360

UMUM MÜDÜRLÜK
Cevaplarda şu işaretilerin tekrarı dileriz

ANKARA, 17 Aralık 1948

İç Kredi ve Banka İş. Md.

Başbakanlık Yüksek Makamına

S e h i r d e

İstanbul Adalet sarayı için evvelce Sultanahmette istimlâkine karar verilen gayri menkullere ait istimlâk bedelleri Hazinece İstanbul Şubemize tevdi edilmiş bulun - maktadır.

8 İstihbar eylediğimize nazaran Bakanlar Kurulu - nun 29 Mayıs 1948 tarihli toplantısında bahis mevzuu istim - lâkden feragat edilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda arz edilen alâkamıza binaen adı geçen ka - rardan tasdikli bir suretinin tarafımıza lütfen tebliğine emir ve müsaadelerinizi derin saygılarımızla arz ve istir - ham eyleriz.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
Umum Müdürlüğü

İlmu. M. Md.

17.12.1948

Kararlar Md.

17/12.

1071

Emir
18.12.1948

[Handwritten signature]

4387 76-357

17-12-1948 7886

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
K. Müdürlüğü

ÖZETİ :

76 - 357

Gelen evrakın	Tarihi	DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ
	No.	
Yazan Memur	G. Erman	
Yazı tarihi	18/12/1948	
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Karşılaştıranlar		
Dosya No.		
Gidiş No.		
Ekleri	1	
Sevk tarihi		
Kaydeden		

Not :

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Umum Müdürlüğüne

17/12/1948 tarihli ve İç Kredi ve Banka
İş.Md. 88360 sayılı yazıya karşılıktır.

İstanbul adalet sarayının Sultanahmet
meydanında yaptırılmasından vaz geçilmesi hakkındaki
Bakanlar Kurulunun 28/5/1948 tarihli ve 3/7517 sayılı
kararının sureti ilişik olarak sunulmuştur.

Başbakan yerine

Müsteşar

İSTANBUL ADALET SARAYI İÇİN ARSA TAYİNİ
DEVLET ARŞİVİ'NE GÖRE CUMHURİYET ARŞİVİ'NDE RAPORDUR
CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbulda yapılacak Adalet sarayı hakkında şimdiye kadar incelemeler yapan komisyonların raporlarını tetkik ve bu raporlarda teklif edilen yerlerin içinde ve dışındaki arsaların en uygununu seçmek üzere teşekkül eden komisyonumuz gerek raporlar, planlar ve gerekse arazi üzerinde yapmış olduğu incelemeler evvelki raporlar da imzası bulunan müteahhıs zevattan Teknik üniversite profesörlerinden Paul Ponats , Tokat Millet vekili Nazım Poroy , İstanbul teknik üniversite mimarı fakültesinde Profesör Emin Onad , Güzel sanatlar akademisi mimari şubesi şefi Sedad Hakkı Eldem , in istişari mahiyetinde mütalalarından almak suretile vasıl olduğumuz netice sırasile arz edilmiştir.

1- YANAN ADALET BİNASI ARSASI :

Burasının Arkeolojik mıntıkaya dahil olması Ayasofya ile Sultanahmed gibi abideler arasında yüksek irtifada büyük bir binanın yapılmasının doğru olmayacağı , saha itibarile kafi bulunmaması arazinin çok meyilli olması dolayısıyla inşaat masrafını arttırdığından bu yer uygun görülmemiştir.

2 -Atatürk bulvarı üzerinde düşünülen arsanın gayri merkezi oluşu adalet sarayı ihtiyacına kafi gelecek vüs'atın temini için yapılacak istimlak bedelinin takriben Dört Milyon gibi yüksek bir meblaga ihtiyac göstermesi sebeblerile burada inşasıda uygun görülmemiştir.

3- Beyazıdda eski maliye nezareti binasının yıkılarak arsasının tevsi'i suretile yerine yapılması:

Yapılan tetkikat neticesinde ; Üniversite binaları arasında bulunan bu binanın az bir masrafla tamir edilerek eczacı mektebine tahsis edilebileceği , adalet sarayının üniversite binaları arasına girmesinin doğru görülmediği ve bundan başka arsasının kafi gelmemesinden istimlake ihtiyac göstermesi ve en mühim olarak süleymaniye camii yolunda kapatmak gibi pek büyük bir mahzurda tevliid etmesi bakımından bu yerde inşasıda keza uygun görülmemiştir.

4- TOMRUK ARSASI :

Bu arsada halen hazineye ait bulunan kısmın 7000 metre murabbai bulunması, kafi büyüklükde bir arsa temin edilebilmesi için soguk çeşme sokagı üzerindeki binalardan maıda cagal oğlu hamamı, emniyet sahdığı, Milli eğitim ve Bayındarlık Müdürlüklerinin oturdukları büyük ve mühim binaların istimlakine luzum göstermektedir. bu gibi mühim binaların kaldırılmasında imkansız görüldüğünden bu sahalara müstakillen yapılması da kabül olamamaktadır.

Adalet sarayını iki parçaya ayırarak bir kısmının Tomruk binasında , diger kısmında Vilayet bahçesinden istifade edilerek yapılması şeklilde düşünülmüş , soguk çeşme sokagı üzerinde ve babiali yokuşunda hava kurumuna kadar bulunan kıymeti bir milyon ügyüz bin lira tahmin edilen binaların istimlakine halinde daha elde edilecek sahanın esas binanın yerleştirilmesine kafi gelmediği ve çok arı zalı olan bu yerde

İnşa masraflarının çok yüksek olacağı ve önünde bir meydan ve hatta geniş bir yol dahi temin imkansızlığı , Vilayet konagi bahçesinin de yapılacak diğer kısmın vilayet ve defterdarlık binalarının gücüne bir duruma sokacağı, bunlarla ahenkli bir bütün teşkil etmesine imkan bulunmaması, erazinin arızalı ve dolma olması itibarıyla bu küçük binada ön cephe ile arka cephe arasında iki katlık bir irtifa farkı bulunması sebepleriyle ikiye bölünmek suretiyle de olsa burada inşasına imkan görülememiştir.

- 5- Gülhane parkının Alay köşkü arkasında bulunan ve sirkeciye doğru olan kısmındaki sahada yapılmasının düşünülmesi halinde parkın en geniş kısmının kayıp edileceği , önündeki eski sur duvarları yıkılamayacağından binanın suriğinde mahzur bir halde kalacağı şehri tezyin hususunda faydalı olamayacağı gibi münakalat ihtiyacı bakımından da mahzurları bulunması ve burada mevcut asır dide ağaçların kaldırılmasını icab ettirmesi sebepleriyle muvafık görülmemiştir.
- 6- Mercanda yanan Ali paşa konagi arsasının da küçük olması tevsi'i için fazla istimlak icab ettirmesi ,erazinin arızalı olması ve gayri merkezi bulunması ,münakalat imkanlarının da güçlükleri sebebiyle burasıda uygun görülmemiştir.
- 7- Eski diyun umumiye binasının adalet sarayı ihtiyacını karşılamadığı ,tevsi'inde çok masraflı olması hasebile buda uygun görülmemiştir.

- 8- Sultanahmed meydanında Adalet sarayı için evvelce hazırlanan arsa:

Burada mevcut olan hazineye ait arsaya ilave edilmek üzere evvelce teşebbüs edilen istimlaklerin tamamlanması suretiyle takriben yirmi Bin metre murabbai kadar bir saha temin edilebileceği görülmüştür. evvelki komisyonların yaptıkları etüdlerde ve raporlarında tebaruz ettirildiği gibi bu arsanın mevkiî itibarıyla adalet sarayı için en uygun bir yer olacağı komisyonumuzun tetkikilede sabit olmuştur. bundan sonra adalet bakanlığının verdiği son ihtiyaç listesine göre sultanahmed meydanında İbrahim paşa sarayından bu gün mevcut kalan binalar ibka edilmek suretiyle geri kalan arsa üzerinde adalet sarayının mümkün olup olamayacağı tetkik edilmiştir.

İncelemeler sonunda yapılacak temel hafriyatında işin tehirini icab ettirecek mühim bir asara tesadüf edileceği muhtemel görülmeyen bu sahada adalet bakanlığının bu günkü programına göre adalet binası yaptırılmasının mümkün olduğu anlaşılmıştır.

Burada yapılacak binanın mahalli icablara göre esasları aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir.

- A- İbrahim paşa sarayı müstemilatından olup evvelce arka tarafında yıkılmış olan parçasının İbrahim paşa sarayının arka cephesi haricine çıkan iki kubbe'li kısmın arka cephe istikametine getirilmesi için yıkılmasında mahzur görülmemiştir.

Yukarıda sözü geçen yıkılmış kısmın altında bulunması mahzur olan İbrahim paşa sarayına ait bina katlarının hüviyetine göre mümkün olacağı nisbette muhafazası temenniye şayan görülmüştür.

- B- İbrahim paşa sarayının mevcut parçaları adalet sarayı ihtiyacı için kullanılabileceğinden bunlara da adalet sarayı içinde fonksiyon

(3)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

verilmek üzere restore edilmesi temenniye şayan bulunmuştur.

C- Yapılacak adalet sarayı irtifai Sultanahmed cephesinde tapu binasının arkasında hazinayı evrak olarak kullanılan binanın korniş irtifaini geçmeyecektir.

D- Bu sahanın tam ortasında bulunan (SENT OFEMIA) kilisesinin fresklerinin bulunduğu duvar binanın bodrum katında muhafaza edilecektir.

APSİT kısmının da imkan nisbetinde muhafazasına çalışılacak ve muhafazasına imkan bulunmadığı takdirde kilisenin diğer aksamile beraber kaldırılacaktır.

E- Arsanın Sultanahmed meydanındaki hududu, İbrahim paşa sarayı esas cephesinin kögesinden tratuvaya muvazi olacaktır. Divan yolundaki hududu halen mevcut binalardan 10 metre geriye çekilerek divan yoluna muvazi olacaktır. Diğer hududlarında ilişik planda gösterilmiştir.

F- Arsanın Firuzaga camii etrafındaki hududunu tayinin müsabıklara bırakılması daha uygun görülmüştür.

G- Divan yolundaki cephe irtifaında Sultanahmed cephesinin irtifaini geçmeyecektir.

Netice :

Yukarda tafsilatı arz edilen mukayeseler neticesine göre adalet sarayının sultanahmed meydanında inşasının her bakımdan daha elverişli bulunduğu ve uzun senelerden beri harabe halinde kalan ve ölü bir halde bulunan dünyanın en büyük ve tarihi meydanlarından biri olan sultanahmed meydanının imar ve ihyasını da mümkün kılacağı düşünülmesiyle İstanbul adalet sarayının yukarda arz edilen esaslar dahilinde burada inşasının uygun bulunulacağı kararına varılmış olduğuna dair işbu raporumuz tanzim edilmiştir. 17/3/949

KOMİSYON BAŞKANI
Bayındırlık bakanlığı
yapı ve imar işleri
reisi
Selâhaddin Onat

İST.C.SAVCISI
İhsan Köknel

ARKEOLOJİ MÜZELERİ
MÜDÜRÜ
Aziz Okan

Topkapı müzesi müdürü
Tahsin Öz

Milli Eğitim
bakanlığı
anıtlar şubesi
müdürü
Yüksek Mimar
Saim Ülgen

İst.İmar Müdürü
Akif Bozoglu
planda kayıtlı
vekil,
Oran

İST.Belediye si şehir
cilik mütehassısı
Henri Prost

Signant les observations indiquées
sur le plan.

H. Prost
18-III-49

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

**İstisari mahiyette mütalaları alınan
Mühassıs zevat**

**İst.Teknik Üniversite
profesörlerinden
Paul Bonats**

Paul Bonats

**Tokat Millet vekili
Nazım Proy**

N. Proy

**İst.Teknik Üniver
site mimari
fakültesinde
Prof.
Emin Onad**

Emin Onad

**Güzel san'atlar akademisi
Mimari şubesi
Şefi
Sedad Hakki Eldem**

Sedad Hakki Eldem

İst.Bayındırlık Müdürü

İsmail Devletkuşu

İsmail Devletkuşu

24. Mart 1949

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : _____

Sayı : _____

3097

Ankara : _____

Özü : İstanbul'da yapılacak Adalet binası yeri HK.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başbakanlığa

İlişiği

1 rapor
1 plan

5032 sayılı kanunla verilmiş olan 7,5 milyon liralık geçici yüklenmelere girişme yetkisine istinaden İstanbul'da yapılacak Adalet binasının 28.5.1948 tarih ve 3/7517 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Bayazitte ki eski Maliye Nezareti binasının yıktırılarak bazı ilâvelerle elde edilecek arsaya yaptırılması mukarrer bulunmaktadır.

Ancak burasının Üniversite sitesi içinde bulunması hasebile Adalet binasının bunların arasında yapılmasının uygun olamayacağı ve mevcut binanın az bir masrafla Eczacı okuluna tahsis edilebilmesi imkânı ve binanın yıkılmasına ve mühim bir meblâğa varan etrafındaki bazı gayri menkullerin istimlakine rağmen bütün ihtiyacı karşılayabilecek vüsatte arsa tedarik edilememesi ve bu bina yapıldığı takdirde Süleymaniye Camiine giden yolun kapatılması gibi mahzurları dolâyısıyla, binanın burada inşasına imkân hasıl olamamıştır.

Eski Adalet binasının yanmasından beri onbeş yıldan fazla bir zaman geçtiği halde türlü sebeplerle inşasına başlanamayan yeni Adalet binası yerinin kesin olarak tesbiti için, ilgili şahsiyetlerden mürekkep olarak yeniden teşkil edilen bir komisyon tarafından İstanbul'da yapılan son incelemeler sonunda tanzim edilen rapor ilişik olarak sunulmuştur .

Bu raporda da izah edildiği veçhile, komisyon şimdiye kadar bu maksad için hatıra gelmiş olan bütün mevkiiler hakkında incelemeler yaparak, İbrahim Paşa sarayı ve St.Öfemya kilisesi bakiyeleri rapordaki kayıtlar altında muhafaza edilmek suretile Sultanahmet meydanı, Divanyolu caddesi, Cebeci sokağı, Işık sokağı , kısmen tadil edilmek suretile Eczehane sokağı ve terzihane sokağı arasında ilişik plânda gösterildiği şekilde tahdit edilen arsa üzerinde yeni binanın inşasının en uygun olacağı neticesine varmıştır.

./.

1 - Bu yazı gününde tekit edilecektir.

2 - Verilecek cevaplarda yazımın tarih ve numarası ile şubasının gösterilmesi rica olunur.

22297

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Şube : _____

Sayı : _____

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-2-

İlişigi

Ankara : _____

Özü : _____

Binaenaleyh eski Bakanlar Kurulu kararının iptali ve yeni binanın, icabında İbrahim Paşa sarayından da müstemi-lât olarak istifade edilebilmek kaydıyla, Sultanahmet meydanında inşası ve abidevi bir eser olacak olan bu bina için 5127 sayılı kanunun (I) inci maddesi gereğince yeniden bir proje müsabaka-sı açılması hususlarının Bakanlar Kurulunca incelenerek gereği-nin karar altına alınmasına yüksek müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim.

Şö.

Mr.

Bak. Kur.
24. 3. 1949

Bayındırlık Bakanı

S. Uccer

Rapordaki şartlara ve esaslara göre
Şentöfemi Kiliyesi bakiyesinin
de mühafazası ve Bayındırlık B.
teklifi kabul edildi.

24. 3. 1949

Kararlar Md.
24/3.

S. Güimaltay

25. 3. 1949

1167 14 76-357

- 1- Bu yazı gününde tekit edilecektir.
- 2- Verilecek cevaplarda yazımın tarih ve numarası ile şubasının gösterilmesi rica olunur.

N.Ö.21/3

2-5-1949 2300

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜKararlar Müdürlüğü
Karar sayısı

3

8970

KARAR SURETİ

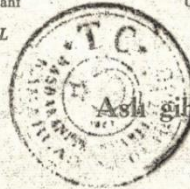
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbul'da yaptırılacak Adalet sarayının yeri hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 24/3/1948 tarihli ve 3097 sayılı yazısı ile ilişkisi rapor ve plan Bakanlar Kurulunun 24/3/1948 tarihli toplantısında incelendi.

1- İstanbul Adalet sarayının , İbrahim Paşa sarayı ve sent Efemya kilisesi bakiyeleri ilişkisi rapordaki şartlara ve esaslara göre muhafaza edilmek ve icabında İbrahim Paşa sarayından da müstemilât olarak faydalanılmak kaydıyla Sultanahmet meydanı, Divanyolu caddesi, Cebeci sokağı, Işık sokağı , kısmen tadil edilmek suretiyle Eczahane sokağı ve Terziyhane sokağı arasında ilişkisi plânda gösterilen şekilde tahdit edilen arsa üzerinde yaptırılması ve bu maksatla Bayındırlık Bakanlığınca yeniden bir proje müsabakası açılması,

2- İstanbul Adalet sarayının Bayazıt'da yaptırılması hakkındaki 28/5/1948 tarihli ve 3/7517 sayılı kararın kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı	CUMHURBAŞKANI İsmet İnönü Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
Ş. GÜNALTAY	N. ERİM	N. SUMER	F. SİRMEN
Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
H. ÇAKIR	E. ERİŞİRGİL	N. SADAK	I. R. AKSAL
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ekö. ve Ticaret Bakanı	Sa. ve So. Y. Bakanı
T. BANGUOĞLU	Ş. ADALAN	C. S. BARLAS	Dr. K. BAYIZIT
G. ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı
Dr. F. Ş. BÜRGE	C. ORAL	Dr. K. SATIR	R. Ş. SİRER

Aslıdır.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
K. Müdürlüğü

ÖZETİ :

76 - 357

Gelen evrakın Tarihi
No.
Yazan Memur
Yazı tarihi
Beyaz eden
Beyaz tarihi
Karşılaştıranlar
Dosya No.
Gidiş No.
Ekleri
Sevk tarihi
Kaydeden

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar

Not :

(x)
ve icabında İbrahim
Paşa sarayından da
müstemilât olarak
jetifade edilmek
Kaydı

İzmir'de bulunmak Kaydı

İstanbul'da yaptırılacak Adalet Sarayı'nın
yeri hakkındaki Bayındırlık Bakanlığının 24/3/1949
tarihli ve 3097 sayılı yazısı ile ilişkili rapor ve
plân Bakanlar Kurulunun 24/3/1949 tarihli toplantı-
sında incelendi.
İstanbul Adalet sarayının,
1-/İbrahim Paşa sarayı ve Sent Öfemya
kilisesi bakiyeleri ilişk rapordaki şartlara ve
göre
esaslara/muhafaza edilmek suretiyle (x) Sultanahmet mey-
danı, Divanyolu, caddesi, Cebeci sokağı, Işık sokağı,
kısmen tadil edilmek suretiyle Eczahane sokağı ve
Terzihane sokağı arasında ilişk plânda gösterilen
şekilde tahdit edilen arsa üzerinde yaptırılması ve
bu maksatla Bayındırlık Bakanlığınca yeniden bir
proje müsabakası açılması,

2- İstanbul Adalet sarayının Bayazıt'da
yaptırılması hakkındaki 28/5/1948 tarihli ve 3/7517
sayılı kararın kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Bayındırlık Bakanlığınca K:
Adalet " Ek:
Millî Eğitim " Ek:

İstanbul'da yaptırılacak Adalet sarayı-
nın Sultanahmet meydanında inşası ve Bayındırlık
Bakanlığınca yeniden bir proje müsabakası açılması
./.

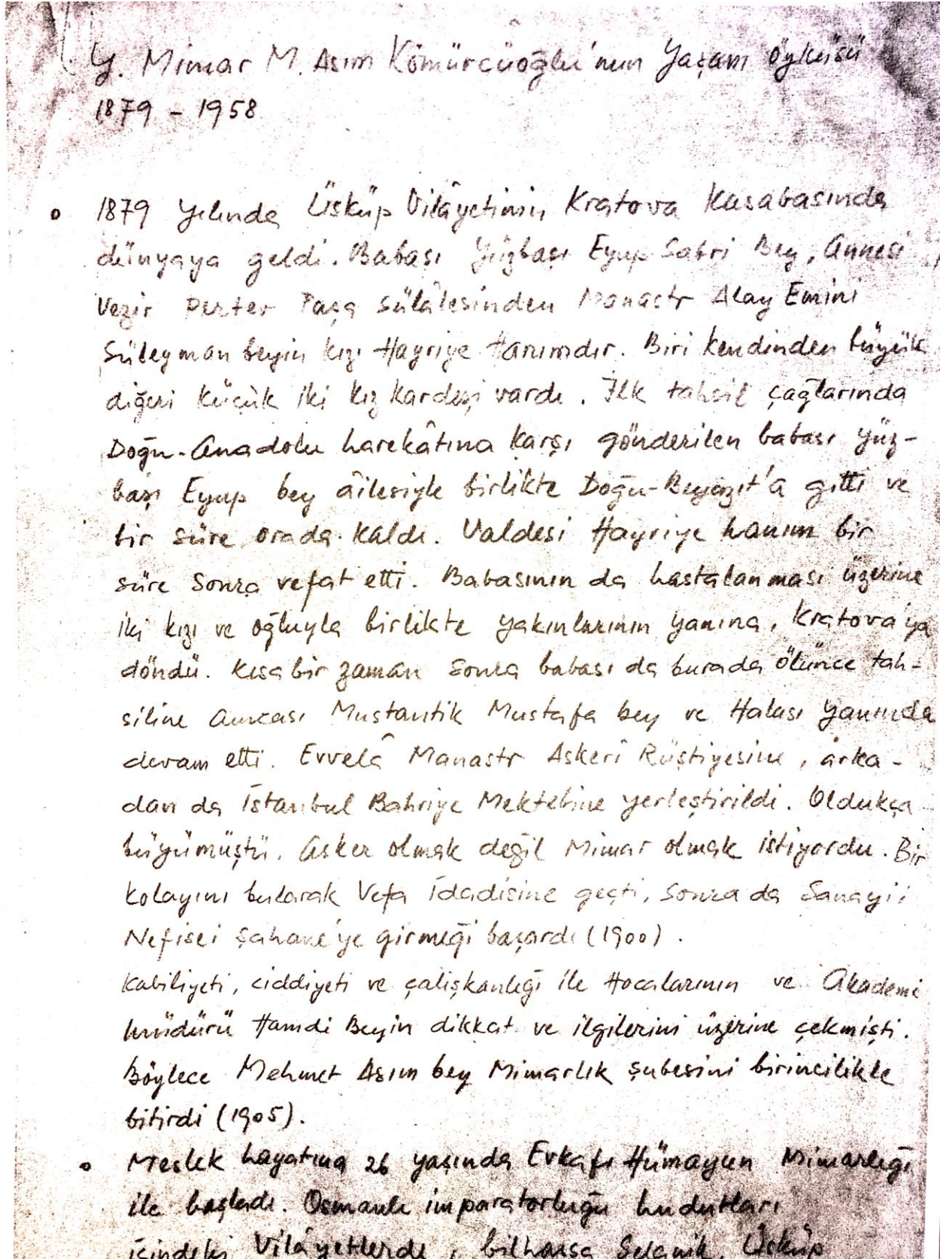
[No. 9]

Başbakanlık Devlet Matbaası

T. C. BAŞBAKANLIK MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ Müdürlüğü		ÖZETİ :
Gelen evrakın No.	Tarihi	DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ
	No.	- 2 -
	Yazan Memur	ve 3/7517 sayılı kararın kaldırılması hakkındaki
	Yazı tarihi	Bakanlar Kurulu kararıyla ilişkilerinin suretleri
	Beyaz eden	sunulmuştur.
	Beyaz tarihi	Bayındırlık, Adalet ve Millî Eğitim Bakan-
	Karşılaştıranlar	lıklarına yazılmıştır.
	Dosya No.	Başbakan yerine
	Gidiş No.	Müsteşar
	Ekleri	26/3
Sevk tarihi	29/3	
Kaydeden		
Not :		

Belge 19: Eyüp Kömürcüoğlu'nun babasının hayatını anlatan biyografik çalışması.

(Selin Maner Arşivi)

vilâyetlerindeki eski eserlerin restorasyonunda, İstanbul yalı ve saraylarına yapılan ilâve ve onarımlarında büyük bir titizlikle çalıştı. Yıldız Sarayının onarımı ve Sultanlar Kışla'sına bazı ilâveler, Ayasofya Hamamının Restorasyonu, Üsküdar'da müteaddit vakıf hamamlarının onarımları bu devreye rastlar.

- O sırada Erkanı Hümayun kassamı Hilmi efendi küçük çamlıca'daki köşküne yaptırdığı bazı ilâveler ve bir sera dolasıyla kendisini yakinen tanıdı ve beğenerek küçük kızı Semiha Hanım verdi. Köşkün bahçesinde yapılan düğünleri esnasında Sultan Abdülhamid kendisini üçüncü rütbe ile taltif etti (1906). Bu izdivaçtan Semiha, Eyüp ve Nazike adlarında üç evladı dünyaya geldi (1).

Evliliğini müteakip Yeşil Türbenin restorasyonu için Bursa'ya gönderildi. Bu önemli tarihi anıtın restorasyonu müddetince ailesiyle birlikte Bursa'da ikamet etti. Başulan Dürar Ginitlerinin yenilenmesi için İzmit ve Kütahya'da ginitliği ihya etti, ocak ve fırınları yeniden yaptırdı. Yeşil Türbenin dünyaca ünlü ginitlerini eskileri ayağında yaptırması muvaffak oldu. Bu arada kendisinin

Türk şimiciliği üzerine orijinal araştırmaları da oldu. Yabancı literatüre geçen (2) bu restorasyondaki titiz çalışmalarını Sultan Resat tarafından da müneli naat ve bir nişanla taltif edildi.

Bu çalışmalarını zamanının müze müdürü Halil Ethem Beyin de dikkatini çekti ve onun delaletiyle bir süre için Avrupa'ya gönderildi. Viyana ve Berlin Güzel Sanatlar Akademilerine devam etti (1911). Aynı zamanda Akademisi Hocalarından Prof. Schwechten'in meister-atelyesinde ve inşaatlarında Mimar olarak çalıştı. 2,5 yıl kadar süren bu çalışması sırasında ailesi ile

birlikte Berlin'de bulundu. Berlin Potsdamer Binası, Morsek Kahvesi, protestan kilise ve Cemaat Binaları, Köln'de bir köprü, Posen'de Kraliyet Sarayı binalarının proje ve inşaatlarında çalıştı.

- Avrupa dönüşünde mimar Asım bey İstanbul şehirciliği ser mimarlığına (İstanbul İmar müdürlüğüne) aynı zamanda Sanayii Nefise mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) fennî mimarî Hocalığına getirildi (1330 = 1914/16). Mimar Vedat bey ve Moncerimin Sanayii Nefise'deki hocalığı zamanın rastlayan bu öğretim üyeliği 1. cihan harbi yıllarına rastlar. Mimar Asım bey Sanayii Nefise mektebine getirilen ikinci Türk Mimar Hoca'dır. Kendisi bu çalışmasında da çok titizdir.

Daha sonra yeniden Avrupa'ya giden mimar Asım bey Viyana'daki Türk Sefaretinin onarım ve genişletme işlerinde, Berlin'de bazı yapıların projelerinde çalıştı. Bir taraftan da Berlin Technische Hochschule

si konferans ve mimarlık derslerine devam etti.

- Tekrar İstanbul'a döndü. Vali Haydar bey zamanında, Tarihî Beyazıt meydanına bir Hava yapılmış işi kendisine verildi. Uzun etüd ve araştırmalardan sonra beşgi formlu ve iki klasik istalektit motifli, geceleri aydınlatılan fışkıya orijinal bir Hava meydanı getirdi. Beyazıt meydanı zamanının Terminali idi ve elektrikli tramvaylar bu havuzun etrafını dolanarak dönmüş yaparlardı. Divanyolu - Fatih bağlantısı da bu meydan üzerindeydi. Haydar bey hava diye halk tarafından adlandırılan bu eser yıllarca Tarihî Darülfunun (Üniversite) binası önünde Beyazıt meydanının simgesi oldu.
- Yine bu yıllarda eski Girit-Cemal yolcu vaporunun "seyyar Sergi" şekline getirilerek Türk mallarını dünyaya tanıtılması için kullanılması fikri ortaya atıldı. Mimar Asım beyin bir süre araştırmalardan sonra hazırladığı proje Atatürk'ün de beğenisi kazandı ve başarı ile tatbik edildi. Seyyar Sergi vaporu aylarca dünya limanlarını dolaştı ve Türk mallarını oralarda tanıttı.
- Bundan sonra Mimar Asım bey İstanbul Halkat Ziraat Okulunun tamir ve restorasyonunu yaptı.

mühahhitlik hayatına atıldı ve ilk olarak

- o 1923 de / Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet, kütüphane ve müstemi'atının restorasyonunu işin yüklendi. Diğer çalışmaları gibi bu işi de ciddiye aldı ve "rütü", sınırlarından vitraylarına, sıvalarına kadar herşeyini araştırmaya konmuş yaptı. Rankel'canlı büyük alçı pencereleri işin en yaşlı, tecrübeli ustaları buldu, gençleri katarak ölmek üzere olan bu sanat dallarını yeniden canlandırmayı başardı.

Restorasyon çalışmaları sırasında tatillerde henüz Lise çağlarındaki oğlunu da yanına çalıştırdı, onun da bir taraftan mimarlık mesleğine hazırladı.

- o 1927 yılında "İzmir Tuhafiyeciler Şarpsı" inşaatını taahhüt etti. O günün şartlarıyla yarım milyon liralık büyük inşaatı, bu iş için birosunu İzmir'e nakletti. Birinci derece zelzele bölgesi olması sebebiyle birinci Alman ve Avusturyalı uzmanlar çalıştırdı. İş başlangıçta iyi gitti, heyecanlı başlanmıştı, herşeyiyle bütün İzmir iş çevreleri ilgiliydi. Büyük İzmir yangını alanının bir köşesinden inşaa başlanmış, oluyordu. Fakat sonları dünyaca bilinen 1929 yılı mali kriz başladı ve Tuhafiyeciler Şarpsı ortakları da bunda etkilendi. Yapı faaliyetleri ilerledikçe ödemeler aksadı, şirkette konuşulmuyor, iflaslar başladı. Yeni mühahhit işin bu bir şanssızlıktı. İşin yarısı

inşaatı sonuna kadar devam etti.

bırakmak istemedi. Ve bütün sermayesini bu büyük işte yitirdi.

Bu sırada İzmir Selânik Bankası, İnşaatını taahhüt etti. Bu inşaat Çarşı inşaatının yakınında idi, süratle ve kesintisiz devam etti ve kısa zamanda şehrin ticaret hayatına katıldı.

• 1931 de Tuhafiyeciler Çarşısı ^{inşaatı} tamamlandığı zaman şirket dağıldı, ortakların büyük bir kısmı iflasa gitmişlerdi. Mimar Asım bey böylece şirket ortaklarıyla adli ihtilafa gitmek zorunda kaldı. Hem kendisi hem de bütün sermayesi uzun yıllar burada bağlı kalmıştı. Mahkemeler yıllarca devam etti.

• İzmir'de bulunduğu 1929 - 31 yılları arasında bazı ufak ^{proje ve} inşaatlar da yaptı: İ. Kordon'da Kadioğlu a. tımarı, Çarşı içinde bir mağaza, Çesme'de bir plaj evi, İ. Kordon üzerindeki Atatürk Anıtı kaidesi bunlar arasındadır.

• 1931 son baharında liseyi bitiren oğlunu Mimarlık tahsili için Almanya'ya gönderdi.

• Neticede mimar Asım bey müteahhitliği bıraktı.

birosunu İstanbul Beşiktaş'taki Mısır apartmanı-
na nakletti ve yeniden çok sevdiği sanatına
mütekellek hayatına döndü. mimarlık

Ana davalarıyla ilgilenmeye başladı. Sayıları
günden güne artan genç mimarların

bir "bernek" çatısı altında birleşmesi için çaba
harcandı. Böylece "Türk Mimarlar Birliği"

kuruldu, bir kaç kez bu birliğin başkanlığını

yaptı. Daha sonra Ankara'ya yerleşti, birliğin

Ankara şubasının kuruluşunda da rol aldı.

Prof. Renter'in, Wagner'in memleketi ve güzel
sanatlar Akademisine kazandırılması için çalıştı.

- 1934 yılında Berlin Technische
Hochschule profesörlerinden Hans Pölzig,
İstanbul Tiyatro ve Konservatuarı konkursunu
kazanmıştı. O yıllarda bu yapı Şehzadebaşı'nda düşünülüp
yordun. Pölzig bu proje için İstanbul ve Ankara'ya
geldiğinde Asım bey Mimarlar Birliği Başkanı idi, burada G
demiye kazandırılmak için çaba harcadı ve bapardı da.
• Bu süreçlerde "Mimarlar Odası" komitesi
ortaya atıldı ve uzun yıllar yorucu
çalışmalar yapıldı. Mimar Asım Kömürcioğlu
bu yeni fikirlerin de öncülerinden
oldu.

- Sonradan İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi
adını almış olan "Sanayi Nefice" mektebinin

Reformlarını eski bir Akademik hoca olarak daima dikkatle izlemişti.
O, Wagner, Reuther, ^{Holzmeister,} Poelzig gibi yabancı hocaların men-
tekette inşaat gapmalarını değil öğretici olarak çalıştırılma-
larını isterdi ve bu tezi kaygı bryanca savundu.
Bir taraftan da yetişmekte olan genç Akademik
hocalarının kısa aralıklarla batı ülkelerinde bilgi
ve görünümlerini arttırmaları gerektiği inancındaydı

- Meslek yaşamının dönüm noktası ve mühim
olayı, 1935 yılında İstanbul Adalet Sarayı
proje müsabakasında birinciliği kazanması
oldu. Bu başarısı onu yeniden güç verdi.
Bir sözleşme ile bu bina için Projesi ve inşaatı
kontrolü kendisine verildi. Bürosunun bu
iş için hazırladı. Adalet binaları, Tutuk evleri
(Hapishane) üzerinde uzun uzun İtalya'da, İsviçre'de,
Almanya'da araştırma - incelemeler yaptı ve bunları
Arkitekt dergisi özel sayısında da yayınladı.
Ulaştır karşılarındaki Tomruk arsası üzerinde
Yapılması istenen İstanbul Adalet Sarayı inşaat
programı birkaç kez değişti, çalışmalar
yeni. Zeyl mükavemetlerle devamla tekrarlandı.
Bu arada Adalet bakanları da değişti.

- 1937 de oğlu tahsilini Berlin'de bitirip Mimar olan
yurda döndü. Bir yıl sonra da küçük kızını
brimarlık öğrenimi için Almanya'ya gönderdi.

İstanbul Adliye Sarayının proje ve dosyasını tamamlanmasını takip eden aylarda Adalet Bakanlığı binasının vilâyet karşısında yapılmasından vaz geçti. Sultan Ahmet Meydanı kenarında, tarihî İbrahim Paşa Sarayı kalıntıları üzerinde yapılmasına karar verildi. Bu değişiklik üzerine iki defa tekrarlanan ^{yeni} bir müsabaka ilân olundu. Mimar Asım Kömürcüoğlu gıyabında alman bu kararı protesto etti, yeni müsabakaya katılmadı ^{hukuki yoldan} ve hakkını aradı. Bağımsızlık Bakanlığının meslek kayırgetine sığınmayan bu davranışının gururunu zedelemişti. Bunun bir Mimarlık davası yaptığı, ömrünün sonuna kadar davasından vaz geçmedi. 20 yılı yakın süren bu meslek mücadelesi ölümüne gale girdiği gün 78 yaşında yaşamı son buldu. Fakat o hergiz bu mücadele şahsı için değil mimarlık için yaptığını söyledi.

- 1937 den sonraki yıllarda ilân olunan bazı proje müsabakalarında, bu arada Samsun ve Bolamış İmar planı konularında tıkar ikinci mükâfat, arkasından da Ankara PTT Telefon Santral binası müsabakasında bir birincilik kazandı. 60 yıllarda Bebekteki evini Ankara Mahceli Evler'e nakletti ve burasında çeşitli projeler yanında ard arda imar planları yaptı, elli yıllık boyunca edindiği bilgi ve görgü sünni planlara dokunak fırsatı verdiği için şehir planlarında zevkleri gelişti.

Sık sık etüd ve araştırmalar, bina planlarıyla ilgili Rölofe çalışmaları yaptı.

Konya'da, Lirfa'da ve diğer şehir ve kasabalarda çizdiği kara kalem Resimleri, Akvarel çalışmaları vardır. Seyahat krokilerinde kendine özgü tipik bir çizimsel tekniği dikkati çeker. Mimar Asım Kömürcioğlu böylece müteahhitlik yıllarının bunaltıcı işlerini tamamen sildi, artık yalnız sanatı ile ilgilendi.

- Bu sırada 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisi projesi milletlerarası konkuru ilan olundu. Mimar Asım Kömürcioğlu müsabaka hakkı ile kendini büyük bir heyecanla başladı: İsviçre ve İtalya'da incelemeler yaptı. Daha sonra Paris'te kirledağı bir büroda aylarca çalıştı ve bu büyük konkura iyi bir proje ile katıldı. Bu çalışması onun yıllarca emek verdiği Adalet Sarayından sonra ikinci büyük projesidir. Milletlerarası arena da yarışmak heyecanla çalıştı ve başarılı bir proje ortaya koydu.

Neticede Serket Mahallepürisi'nin müfellihi Prof. C. Holzmeister Meclis binasının yapımı için hükümetçe görevlendirildi.

1st.
0 yıllarda [Güzel Sanatlar Akademisi] Mimarlık
bölümü şefi bulunan ^{Mimar} Bruno Taut'da bu конкурс
müsabaka dışı bir esleikle katılmıştı. Taut Meclis
binasını, Devlet Mahallesi'ni taşlandıracak en üst
noktasına yerleştirmeye özen göstermişti. Asım Kömürcioğlu
da aynı görüşte idi, bu yapı Devlet Mahallesi'nin en hakim
yerinde olmalıydı. Projelerin yayınlandığı
Arkitekt dergisi özel sayısında Mimar Kömürcioğlu
bu fikrin uzun uzun münakaşasını da yaptıktan
çekinmedi. Ruhun mücadelecisiydi ve inandığı herşeyi
sonuna kadar müdafaa ederdi. Netekim gerek
İstanbul Adalet Sarayı gerekse Türkiye Büyük
Millet Meclisi projelerindeki bazı fikirlerinin isabeti
müalesef sonradan anlaşıldı: 1st. Adalet Sarayı
hiç araştırılmadan arkeolojik sahada yapılmaya
taslandı, milyonlar harcandıktan sonra yarım kaldı
Büyük Millet Meclisi yapısı da Devlet Mahallesi'nin son
binası olan iş işleri bakanlığı arkasında gömülü
kaldı.

- 0 Y. Mimar Asım Kömürcioğlu Şişli Camii ve Sultan-
hamam Vakıf İshani gibi önemli yapıların proje
müsabakalarında jüri üyeliği yaptı.
Ömrün son mesleki çalışmaları şehircilik üzerinde
oldu. Ölümüne kadar 30- imar planı çizdi.
Bu arada Samiye ve Ödemiş imar planı proje
müsabakalarına da katıldı.

1957 yılında 78 yaşında kısa bir rahatsızlığı
üniteakip ^{ankara'da} tayyate gözlerini kapadı.

Nası, Meslekdaşları tarafından öğte namazını
muntekip Hacı Bayram camiiinden alınarak
Ankara Sebeci Asri Mezarlığında toprağa
verildi.

miradeli
miradeli takat
Tabiatı,
Hayatı muhtazam geçti. İyi yaşamayı sever, inkılap,
dinamik, genç ruhlu bir mimardır. Meslekte
çok severdi.
Çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmek ve iyi insan
olmaları için örnek oldu. Mesleğini
son derece çok sever ve herşeyden üstün tutardı.
Bütün yaşamı boyunca şahsının ve mesleğinin
şerefini en titiz bir şekilde korumakla meslekdaş
larının da güzel bir örnek oldu.

X Merkezi çalışmalarının listesi:

A) Restorasyon çalışmaları

- 1 - Evkaf Nezareti Mimarlığı sırasında Vakıflar idaresince Üsküdar ve diğer Osmanlı Vilâyetleri Yapıtırılan onarım ve restorasyonlar
- 2 - Bursa Yeşil Türbenin restorasyonu
- 3 - ^{İst.} Ayasofya Hamamı tamir ve restorasyonu
- 4 - Eski Halkalı Ziraat Okulu binasının Onarımı
- 5 - ^{İst.} Topkapı Sarayı'nın çeşitli bölümlerinin bu arada Hırkai Saadet, kütüphane ve müste-milatının Restorasyonu

6. İstanbul Boğazisinde Said Halim Paşa köşkünde ilave
7. Viyana Sefareti, Buda-Peşte'deki Türk Hamamı ve banyosu Osmanlı eserlerinde onarımlar

B) Mimari çalışmalar :

1. İstanbul Boğazit Havuzu projesi
Çevresinin tanzimi, ışıklandırılması
2. Gülcehal Vapurunun "Seyyar Sergi" şeklini getirilmesi
3. İstanbul'da özel muayeneler, küçük su plajı ve müstemi
4. İzmir'de I. Kordonda Kadıoğlu Apartmanı
5. Çeşme'de Plajeri
6. İzmir'de Atatürk Heykeli Kaldesi ve meydanın tanzimi
7. Ankara'da Sincanköy'de toplu konutlar
8. Ankara'da PTT Telefon Santral Binası
(Bu Projelerin hepsi tatbik edilmiştir.)

C) Müsabaka Çalışmaları :

1. İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası (Birincilik)
2. Samsun İmar Planı Proje Müsabakası (İkincilik)
3. Ödemiş İmar Planı Müsabakası (İkincilik)
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başbakanlık ve diğer ek binalar (Milletlerarası Müsabaka)
5. Ankara PTT Santral Binası (Birincilik)

D) Şehircilik ve İmar Planı Çalışmaları :

- Akşehir İmar Planı
- Viçe Kasabası İmar Planı
- Merzifon İmar Planı

Van İmar Planı

Konya İmar Planı

Zile Kasabası İmar Planı

Adıyaman Kasabası İmar Planı

Adana (Kısımlı) İmar Planı

Türsünbey Kasabası İmar Planı

Germencik Kasabası İmar Planı

Antakya İmar Planı

Elazığ İmar Planı

Palu Kasabası İmar Planı

Aydın İmar Planı

Turgutlu İmar Planı

Nazilli İmar Planı

Muş İmar Planı

Doğu Beyazıt İmar Planı

Osmaneli İmar Planı

Harca İmar Planı

Keciborlu Kasabası İmar Planı

Kırıkkale İmar Planı

Midyat Kasabası İmar Planı

Urfa İmar Planı

Zonguldak İmar Planı

Erzincan İmar Planı

Kemerhisar İmar Planı (vefatı sebebiyle tamamlanmamış)

Hulvan İmar Planı (" " ")

Barla İmar Planı (" " ")

Urfa İmar Planı (" " ")

E) Mütcaahhitlik Galisunclari :

- 1- Topkapı Sarayı içinde Onarımlar
- 2- İzmir Tuhaşıyıcıları Garası
- 3- İzmir Selânik Bankası
- 4- İstanbul, İzmir ve Ankara'da özel inşaatlar

E. Komurcuoğlu
5. 11. 1983

Belge 20: Nezihe Taner'in babasının hayatını anlatan biyografik çalışması. (Selin Maner Arşivi)

Y . M İ N A R Ş E H İ R C İ A S İ M K Ö M Ü R C Ü O Ğ L U

HAYATI VE ESERLERİ

(1295-1957)

1295 yılında Üsküp Vilayeti'nin Karatova Kasabasında dünyaya geldi. Babası Yzb. Eyüp Sabri Bey, annesi Vezir Pertev Paşa sülalesine mensup Manastır'ın alay Emiri Süleyman Beyin kızı Hayriye Hanımdır. Nehire ve Vasfiye isimlerinde, biri kendisinden büyük diğeri küçük iki kız kardeşi vardı.

Sultan Abdülhamit zamanında teşkil olunan Kürdistan Alaylarına gönderilen babası Yzb. Eyup Bey ailesi ile birlikte oraya gitti. Valdesi Hayriye Hanım kısa zaman sonra orada vefat etti. Babası ise giriftar olduğu hastalık dolayısı ile tebdili hava için iki kısı ve oğlu ile birlikte memleketi olan Karatovaya döndü. Babası da burada bir ay gibi kısa bir müddet sonra vefat etti. Kendisi, tahsiline öncesi müstantik Mustafa Bey ve Halası yanında evvela Kratova bilahare Palankada devam etti. Daha sonra Manastır Askeri Rüştiyesine yerleştirildi. Fakat kısa bir müddet sonra buradan ayrılarak imkanını bulup İstanbul Bahriye Mektebine girdi. Sanatkar ruhunu burası da tatmin etmediğinden Vefa İdadisine geçti. Daha sonra Sanayiî Nefiseyi Şahane'ye girme imkanını buldu. ve 1900 yılında burada mimari tahsiline başladı. Akademi tahsilini 1905 senesinde birincilikle bitirdi. Kabiliyeti, ciddiyeti ve çalışkanlığı ile etrafının nazarı dikkatini celbetmişti.

Meslek hayatına Efkaî Hümayun mimarlığı ile başladı. Osmanlı imparatorluğundaki vilayetlerde, bilhassa selanik, Üsküp vilayetindeki eski eserlerinin onarımında İstanbul saraylarına yapılan ilave onarımlarda büyük bir titizlikle çalıştı. Yıldız sarayının sultanlar kısmına bir banyo ilavesi, Ayasofya Hanımının onarımı, Üsküdar da müteaddit vakıf hanamlarının tamirleri bu devre rastlar.

O sırada Efkaî Hümayun Kassamı Hilmi Ef. Küçük Çamlıcadaki köşküne yapmak istediği ilaveler dolayısı ile kendisini yakinen tenedi ve beyenere kızını ver di. Düğünleri esnasında Sultan Hamit kendisini üçüncü rütbe ile taltif etti. Bu isdivaçtan Serniha, Eyup ve Nezihe adlarında üç evladı dünyaya geldi. (Evlatlarından büyük kızı İstanbul Edebiyat Fakültesi mezun oğlu ve küçük kızı da Berlin Yüksek Mühendis Mektebinin mimari fakültesini bitirmiş bulunmaktadır.)

Kısa bir zaman sonra Yeşil Camii ve Yeşil Türbenin tamiri için Bursaya gönderildi. Bu mühim tarihi abidelerin onarılması esnasında Bursada ifkanet etti. Ve Kutahyada çiniciliği yeniden ihya etti. Bu eserler için lüzumlu çinileri eskileri ayarında burada yaptırmaya muvaffak oldu. Bu esnada kendisinin Türk Çiniciliği üzerine orijinal çalışmaları da oldu? Yabancı literatüre de geçen bu restorasyondaki başarısı Sultan Abdülmecit tarafından mineli bir saat ve bir nişanla taltif edildi. Bu tatiz çalışması üzerine Müze Müdürü Halil Ethem Beyin delaleti ile mükafaten Almanyaya gönderildi. Ve Berlin Güzel Sanatlar Akademisine devam etti. (1911) Bir tarafta orada Prof. Schwechten'nin Akademideki Meister atelyesinde ve inşaatlar ında çalıştı.

Almanyadan dönüşte kendisi İstanbul Şehremaneti ser mimarlığına aynı zamanda İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi fenni mimari hocalığına tayin olundu. Mimar Monceri zamanına rastlayan bu hicalık Mimar Vedat Beyden soradır. Ve 1915-1918 yılları arasına rastlar. Asım Kömürcüoğlu Akademiye tayin olunan ikinci Türk hocadır. Ve Akademi tarihinde yabancı hocalar arasında bir Türk hoca olarak bulunmuştur.

Bir inci Cihan Harbini müteakkip ikinci defa Almanyada ve Avrupanın muhtelif şehirlerinde mimari etütler yaptı. Bu arada Viyana Türk Sefareti binasının tamir ve tevsi ile meşgul oldu. İkinci Avrupa seyahati dönüşünde serbes mimar olarak Vali ,aydar Bey zamanında Veyazıt Havuzunun inşası ve Gülcemal Vaporununseyyar sergi haline getirilmesi yaptığı işler meyanındadır.

Bilahare müteahhitlik hayatına atıldı. (1923) Topkapı Sarayı (Hırkai sandet) kısmı ile bağrı müstemilatının tamirini taahhüt etti. Ve bu işi büyük bir vukufle tamamladı. Bunu takiben İzmirde o zamanın parası ile yarım milyon lira tutan Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatını taahhüt etti. Ve bir müddet sonra İzmirde Selanik Bankası inşaatınının taahhüdünü aldı. İnşaatın son safhasında Tuhafiyeciler şirketinin dağılması ve bunu takiben

asalarının mühim bir kısmının iflase gitmesi, taahhüde konan sermayenin uzun yıllar bağlı kalmasına, dolayısıyla bu şanssızlık onu çok muaffak olduğu müteahhitliği bırakmasına sebep oldu.

Yeniden çok sevdiği sanatına döndü. Beyoğlunda Mısır Apartmanında büyük bir büro tesis etti. Bir taraftanda mimarlık ana davaları ile meşgul oluyorğğünden güne yekunu artan mimarların birleşmesine ön ayak oluyordu. Mimarlar birliğinden sora Mimarlar Odası mevzuunun ilk defa ortaya ya çıkması çıkması ve bu konu üzerindeki ilk çalışmalar bu tarihlere rastlar. Asım Kömürçüoğlu bu yeni fikirlerin daima arasında idi. Aynı zamanda bilahare Güzel Sanatlar Akademisi ismini alan Sanayii Nefisenin reformunu yakından takip ediyor. Ve her fırsatta bu hareketi takviye ediyordu. Hatta Prof. Reuterğ, Prof. Wagner gibi otoritelerin memleket hizmetinde kullanılmasında, Prof. Paulzig'in Akademiye hoca olarak tayini nde büyük hissesi oldu. O Güzel Sanatlar Akademisinin kuvvetli elemanlarla takviyesinin lazumuna kanıdı ve bütün genç hocalarının münavebe ile dış memleketlerde ikmali tahsil etmelerini lazumlu bulurdu.

Hayatının bu devresinin en büyük olayı, 1935 yılında Adliye Sarayı proje müsabakasını kazanmak ve bu işe bir mukavele ile bağlanmak oldu. Bu mühim oş ona yeniden büyük bir enerji verdi. Fakat maalesef bu şans uzun sürmedi. ve adliye sarayı işi uzadı durdu. ve onu yıllarca bağlı bağıllı bıraktı. Mukavelesi bulunmasına rağmen habersizce bu bina için yeniden bir müsabaka ilanı gururunu zedeledi. ve bunu mimarlık davası telakki ederek hakkını arama yoluna gitti. ~~Wawawaw~~ Bu davası müspet yola girdiği zaman hayata gözlerini yumdu. Kendisi bu mücadeleyi şahsı için değil, mimarlık için yaptığını söylerdi.

Zaman, zaman açılan mimari müsabakalara iştirak etmek sureti ile kendini bu hayal kırıklığından kurtarmaya muaffak oldu. Bunlar arasında Büyük Minnet Meclisi binası milletler arası proje müsabakası için hazır-

ladığı planı başlı başına bir başarıdır. Başlı fikirlerinin isabeti maalesef bilahare anlaşıldı. ve o bunları belirtmek için bir hayli de mücadele etti. Aynı enerji ile kısa faslalarla Ankara P.T.T. santrali, Samsun ve Ödemiş imar planı müsabakalarına iştirak etti. ve hepsinde derecelerwaldı. Ver her yeniliği takip etti. Bu arada memlekette yepyeni bir mimari çalışma başladı Şehircili: o bu çalışmalara büyük bir zevkle katıldı. Ve az zamanda Otuzdan fazla şehir ve kasabanın imar planını yaptı. 78 yaşında kısa bir rahatsızlığı müteakkip hayata gözlerini kapadığı zaman elinde dört imar planı vurdur vardı. (Ankara 25-11-1957)

Hayatı muntazam geçti. İyi yaşamasını ve çok seyahat etmesini severdi. Çocuklarını en iyi bir şekilde yetiştirdi. ve iyi insan olmaları için daima örnek oldu. Mesleğini son derece sever ve her şeyin üstünde tutardı. Bütün hayatı müddetince şahsının ve mesleğinin şerefini en titiz bir şekilde korumakla bütün meslektaşlarına güzel bir örnek oldu.

ASIN KÖMÜRCÜOĞLU'nun ÇEŞİTLİ NİMARİ ÇALIŞMALARININ LİSTESİ:

A- ESKİ ESERLER ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARI:

- 1-Erfak Nezareti minarlığı sırasında Vakıflar İdaresince yapılan restorasyon ve onarımlar.(İstanbul ve diğer vilayetlerde.)
- 2-Bursa Yeşil Camii ve Yeşil Türbesinin restorasyonu.
- 3-İstanbul Ayasofya Hamamı tamiri.
- 4-Topkapı Sarayında Hırkai Saadet ve müstemilatının onarımı.

B- NİMARLİK ESERLERİ:

- 1-İstanbulda Boğaziçinde Abbas Halim Paşa köşküne ilave.
- 2-Viyana Segaretine ilaveler.
- 3-Vali Haydar Bey zamanında İstanbul Beyazıt havuzu ve parkının tanzimi.
- 4-Gülcehal vaporunun seyyar sergi haline getirilmesi.
- 5-İstanbulda hususi inşaatlar.
- 6-İzmirde müteaddit ikametgah ve apartmanlar.
- 7-Çeşmede bir plaj evi.
- 8-Ankara Sincan Köyü evleri projesi.
- 9-İzmirde Atatürk Abidesi kaidesi ve meydanının tanzimi.
- 10-Ankara P.T.T. santral binası.
- 11-İstanbul Küçüksu plajı.

C- MÜTEAHHİTLİK ESERLERİ:

- 1-Topkapı Sarayında bağrı kısımların tamirâtı.
- 2-İzmir Tuhaflıyeciler çarşısının inşaatı.
- 3-İzmir Selanik Bankası inşaatı.
- 4-Ve hususi diğer taahhüt işleri.

D- MÜSABAKA ÇALIŞMALARI:

- 1-İstanbul Adliye Sarayı (Birinci)
- 2-T.Büyük Millet Meclisi binası (Beynelmilel müsabaka)
- 3-Samsun İmar Planı (İkinci)
- 4-Ödemiş İmar Planı (İkinci)
- 5-Ankara P.T.T. Santral binası (Birinci)
- 6-Ve çeşitli diğer müsabaka çalışmaları.

E- ŞEHİRCİLİK ÇALIŞMALARI:

•İskenderiye İmar Planı	•16-Turgutlu İmar Planı
•2-Erzincan :	•17-Erzincan :
•3-Vize :	•18-Muş :
•4-Merzifan :	•19-Doğubayazıt :
•5-Van :	•20-Osmaneli :
•Konya :	•21-Havza :
•7-Zile :	•22-Kırıkhan :
•8-Adıyaman :	•23-Keçiborlu :
•9-Adana :	•24-Midyad :
•10-Dursunbey :	•25-Zonguldak :
•11-Germencik :	•26-Urfa :
•12-Antakya :	•27-Hilvan :
•13-Elaşiğ :	•28-Burula :
•14-Palü :	•29-Urfa :
•15-Aydın :	•30-Kemerhisar :
- } Vefatı dolayısıyla
} nâtanam kalmıştır

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Asım Bey'in bilinen en eski tarihli fotoğrafı, (Mehmed Asım Bey'in görevli olarak Almanya'ya gitmesinde bir mahzur olmadığı... T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri DH.EUM.SSM 55/44 (Hicri 21 Zilkade 1335, Miladi 8 Eylül 1917))

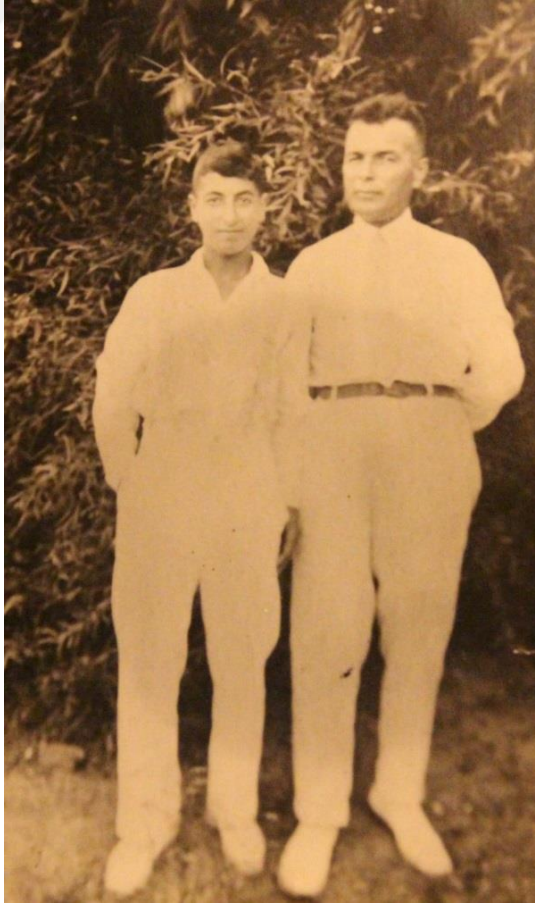
Fotoğraf 2: Asım Kömürcüoğlu ve Oğlu Eyüp Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 3: Asım Kömürcüoğlu Beyoğlu Mısır Apartmanı'ndaki ofisinde, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 4: Asım Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 5: Asım Kömürcüoğlu ve oğlu Eyüp Kömürcüoğlu Büyükkada'da, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 6: Asım Kömürcüoğlu ve oğlu Eyüp Kömürcüoğlu ada vapurunda, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 7: Asım Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 8: Asım Kömürcüoğlu, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 9: Asım Bey akrabalarıyla, (TRT Cumhuriyet'e Kanat Gerenler Belgeseli)

Fotoğraf 10: Asım Kömürcüoğlu, (Selin Maner Arşivi)

Fotoğraf 11: Asım Kömürcüoğlu, (Anonim, “Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu Hayatı ve Eserleri (1879-1957)”, *Arkitekt*, S. 290, İstanbul 1958, s. 43.)

Fotoğraf 12: Asım Kömürcüoğlu torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile birlikte, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 13: Asım Kömürcüoğlu torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile birlikte, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

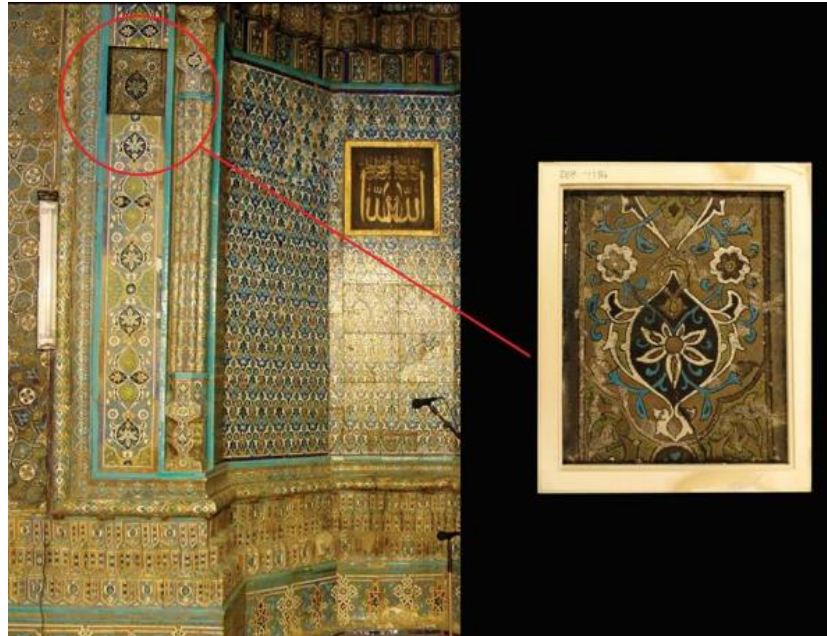
Fotoğraf 14: Asım Kömürcüoğlu torunu Ahmet Kömürcüoğlu ile birlikte, (Ahmet Kömürcüoğlu Arşivi)

Fotoğraf 15: Asım Kömürcüoğlu Mezar Taşı Ankara Cebeci Asri Mezarlığı

Fotoğraf 16: Yeşil Türbe 1904, <https://www.dergibursa.com.tr/eski-bursanin-nostaljik-izleri/> (erişim tarihi: 13.04.2018)

Fotoğraf 17: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, “Victoria and Albert Müzesi

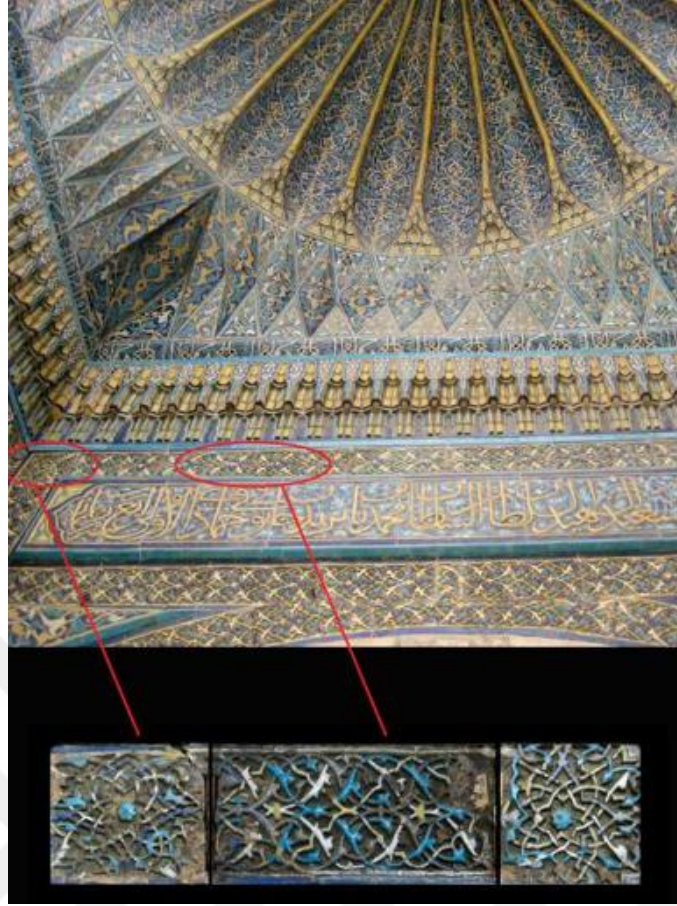
Deposunda Bulunan Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin Çinileri ile Leon Parvillee İlişkisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.47, 2016, s. 350.

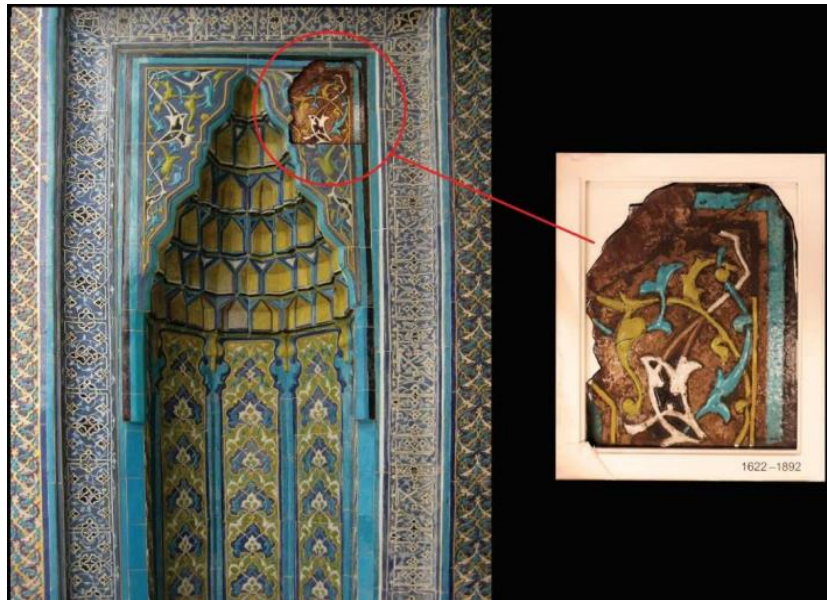
Fotoğraf 18: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 350.

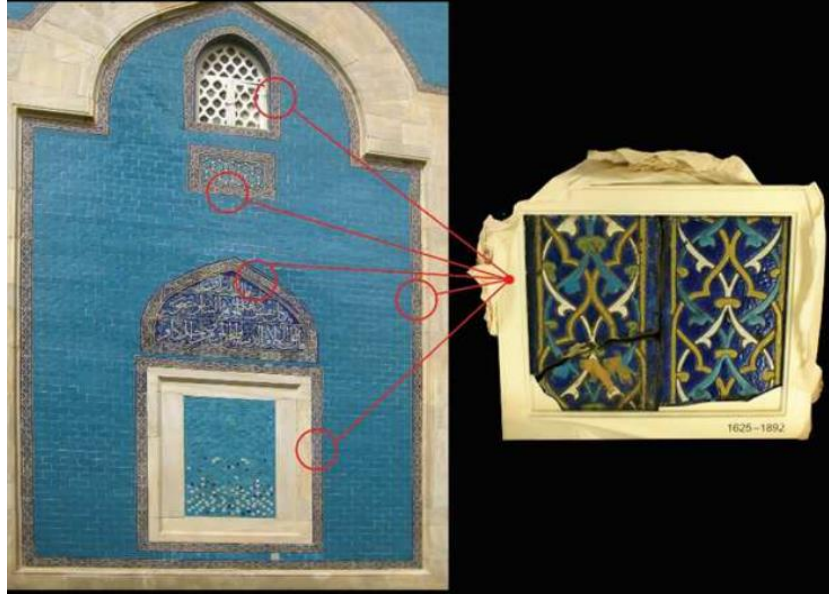
Fotoğraf 19: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 351.

Fotoğraf 20: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 351.

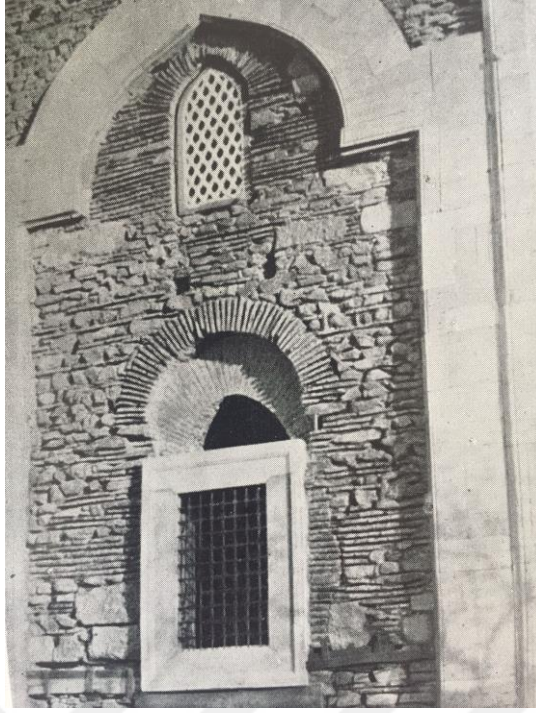
Fotoğraf 21: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 352.

Fotoğraf 22: Victoria & Albert Müzesi'nde bulunan Yeşil Türbe çinilerinin yapı üzerinde tespiti. Süreyya Eroğlu, Hayal Başaran Güleç, a.g.m., s. 352.

Fotoğraf 23: Yeşil Türbe'nin yastıklı çinisi, Macit Rüştü. Kural, *Çelebi Mehmed'in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*, Maarif Matbaası, Ankara 1944, s. 32.

Fotoğraf 24: Yeşil Türbe'nin duvarlarındaki *nezleyi*(!) iyileştirmek için tüm çinileri çıkarılmışken, Macit Rüştü. Kural, a.g.e., s. 37.

Fotoğraf 25: Yeşil Türbe Macit Rüştü Kural restorasyonu sonrası, Macit Rüştü. Kural, a.g.e., s. 46.

Fotoğraf 26: Ayasofya Hamamı'nın erkekler kısmı önündeki cepheyi kaplamayan son cemaat yerinin Alman Mavileri'nde bir görünümü. İrfan Dağdelen, Alman Mavileri, C. II, Kültür A.Ş., İstanbul 2017, s. 51.

Fotoğraf 27: Ayasofya Hamamı Asım Kömürcüoğlu restorasyonu öncesi. <http://www.eskiistanbul.net/6556/hurrem-sultan-hamami-sultanahmet-1914> (erişim tarihi: 19.03.2020)

Fotoğraf 28: Ayasofya Hamamı Asım Kömürcüoğlu restorasyonu öncesi. <http://www.eskiistanbul.net/5531/haseki-hurrem-sultan-hamami-ve-arkada-adliye-sarayi-binası-sultanahmet#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 19.03.2020)

Fotoğraf 29: Ayasofya Hamamı Asım Kömürcüoğlu restorasyonu sonrası, tüm cepheyi kaplayan beş gözlü son cemaat yeri eklenmiş. <http://www.eskiistanbul.net/5853/haseki-hurrem-sultan-hamami-onunde-taksi-dolmuşlar#lg=0&slide=0>

(erişim tarihi: 19.03.2020)

Fotoğraf 30: Sultanahmet hava fotoğrafında Ayasofya Hamamı, Darülfunun binası yanmış, Sultanahmet Adliyesi inşa edilmiş.

<https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotograflari/photos/a.154429797974022/3656847724398861/> (erişim tarihi:19.04.2020)

Fotoğraf 31: Berlin Auguste Victoria Meydanı'nda bulunan II. Romanesk Ev'in zemin katındaki Romanesk Cafe, http://3.bp.blogspot.com/_hBWd1RQts0s/RlGilVa-GRI/AAAAAAAAAQg/oWZCcvZLPS0/w1200-h630-p-k-no-nu/romanisches_cafe.jpg (erişim tarihi: 23.02.2019)

Fotoğraf 32: Auguste Victoria Meydanı'nda bulunan II. Romanesk Ev'in zemin katındaki Romanesk Cafe,

<https://www.morgenpost.de/nachrichten/article122405229/Der-Kuenstlertreffpunkt-Romanisches-Cafe.html> (erişim tarihi: 23.02.2019)

Fotoğraf 33: Romanesk Cafe önünden geçen tramvay ve otobüsler, <https://www.jmberlin.de/berlin-transit/orte/romanischescafe.php?ansicht=historisch> (erişim tarihi: 04.06.2020)

Fotoğraf 34: Romanesk Cafe,

<https://pbs.twimg.com/media/D5ARNM7WsAAIw6w.jpg> (erişim tarihi: 12.05.2019)

Fotoğraf 35: Romanesk Cafe, <https://tr.pinterest.com/pin/79657487130948008/> (erişim tarihi: 12.05.2019)

Fotoğraf 36: Romanesk Cafe iç görünüm,

<https://i.pinimg.com/originals/09/62/1a/09621a879774b933404b6df9d2c83e29.jpg>

(erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 37: Romanesk Cafe iç görünüm, <https://backend.literaturhaus-berlin.de/wp-content/uploads/2020/08/Romanisches-Caf%C3%A9.jpg>

(erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 38: Romanesk Cafe iç görünüm,

https://1.bp.blogspot.com/-SvNyPf5larc/YUhU0tfQhEI/AAAAAAAAAJTA/nAisVptZJ_cnZgTDM_V7XYKbvj1F1R49wCLcBGAsYHQ/s384/roman2.jpg (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 39: Romanesk Cafe iç görünüm,

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/thumb/e/e2/Romanisches_Haus_%281908%29.png/220px-Romanisches_Haus_%281908%29.png (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 40: Romanesk Cafe II. Dünya Savaşı sonrası yıkıma uğramış halde.
<https://media.gettyimages.com/photos/romanisches-cafe-in-berlin-ruine-1945-picture-id542417911?s=612x612> (erişim tarihi: 13.05.2019)

Fotoğraf 41: Christuskirche Roma, dış görünüm.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4c/Roma%2C_chiesa_evangelica_luterana_-_Esterno.jpg/1200px-Roma%2C_chiesa_evangelica_luterana_-_Esterno.jpg (erişim tarihi: 16.04.2020)

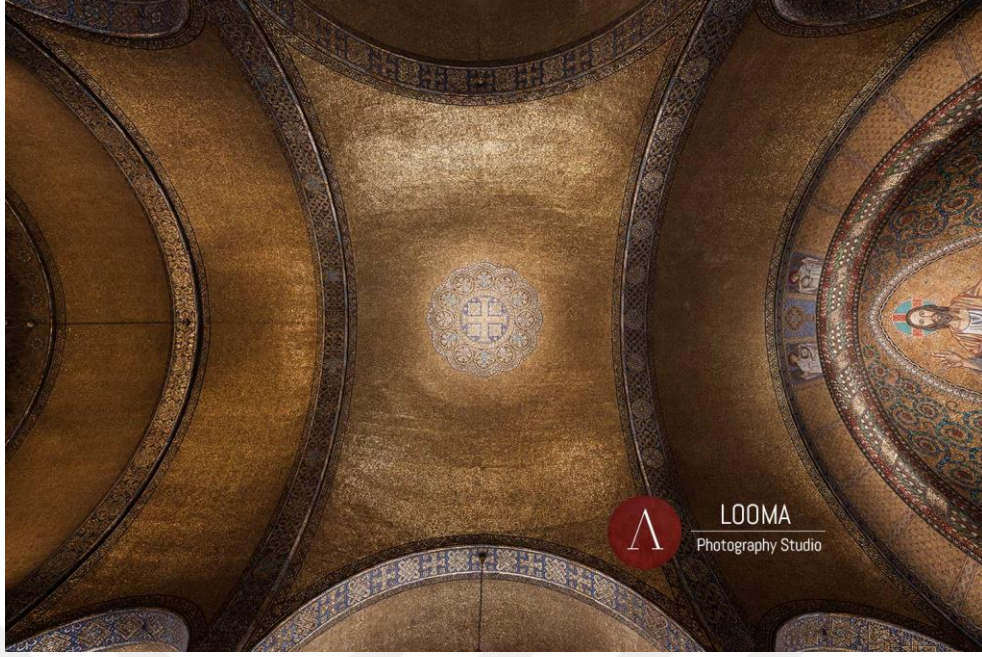
Fotoğraf 42: Christuskirche Roma, dış görünüm.

<https://www.roma-antiqua.de/forum/media/via-sicilia-via-toscana-ev-christuskirche.159907/full> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 43: Christuskirche Roma, dış görünüm.

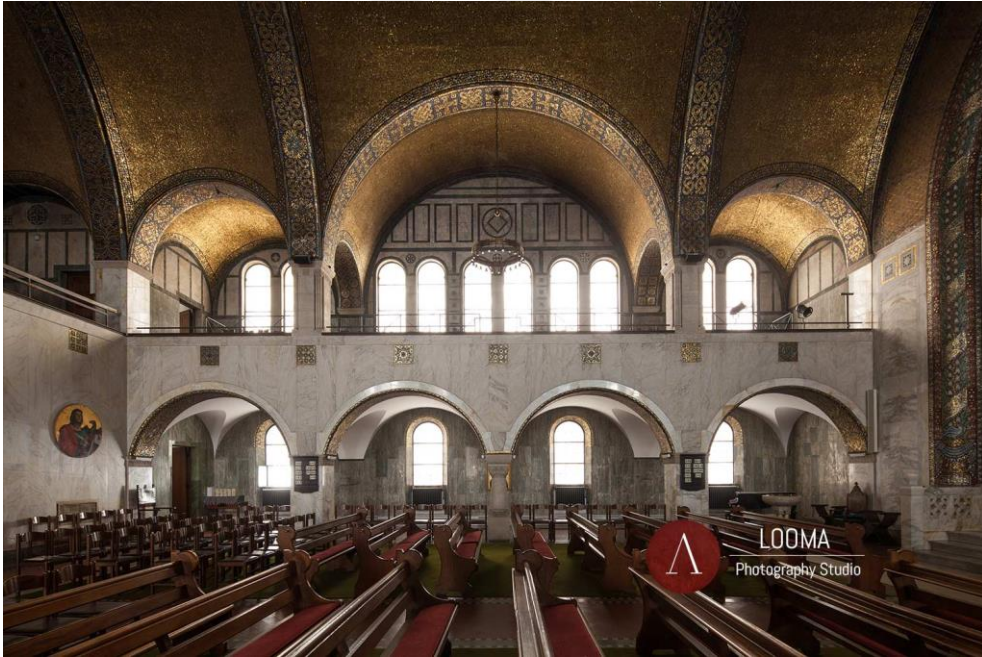
<https://dynamic-media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-o/06/d6/be/5c/chiesa-evangelica-luterana.jpg?w=500&h=500&s=1> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 44: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

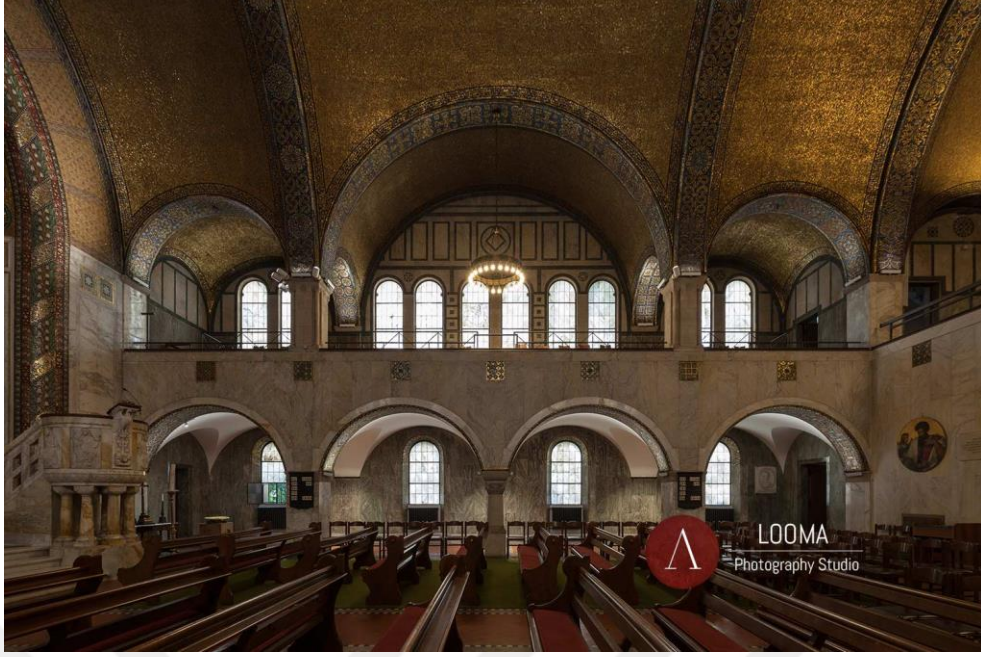
(erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 45: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

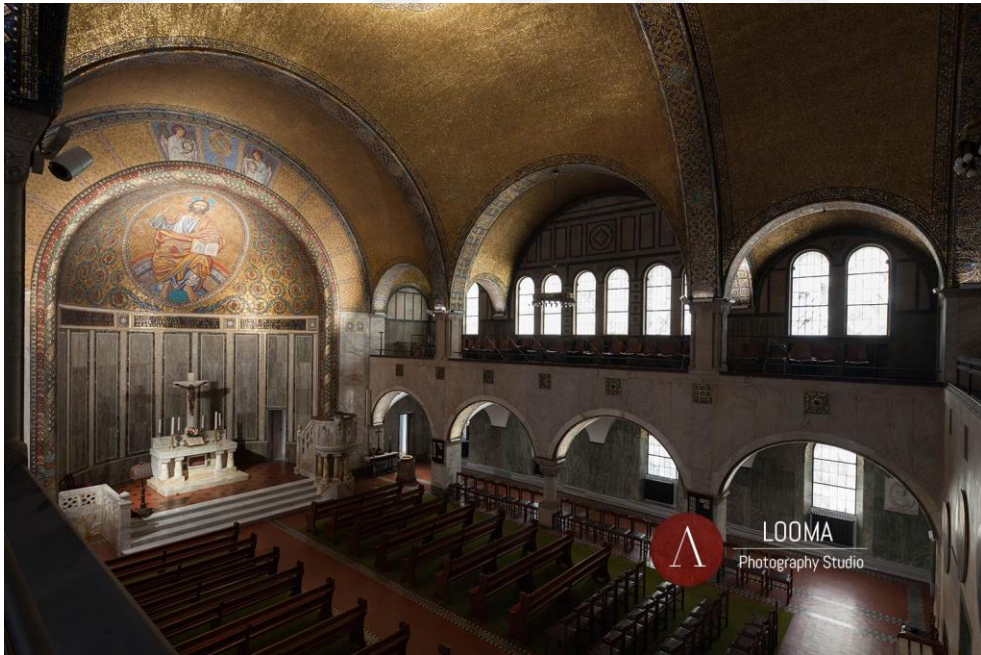
(erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 46: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

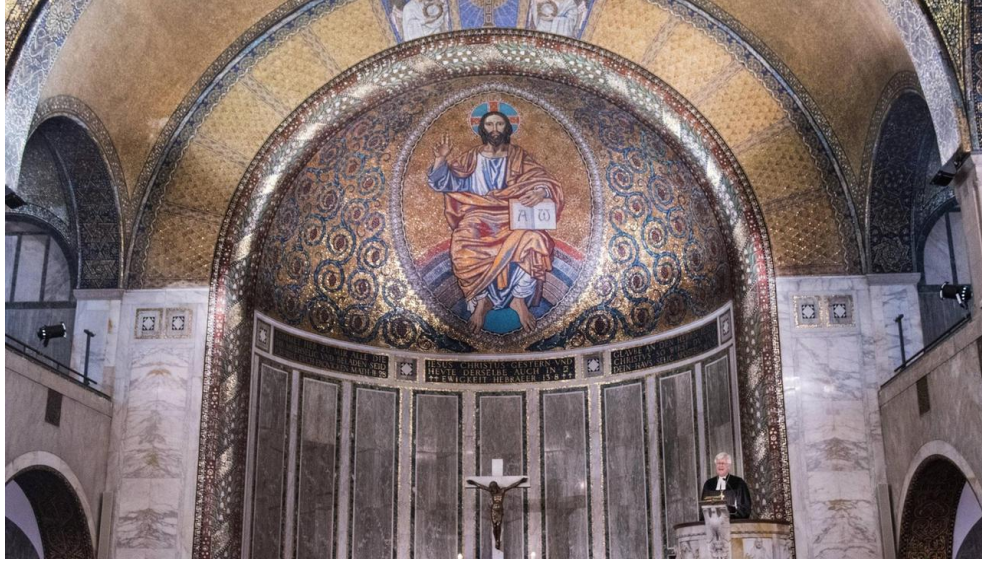
(erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 47: Christuskirche Roma, iç görünüm.

<https://www.loomaphoto.com/christuskirche-architectural-photography-rome-italy/>

(erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 48: Christuskirche Roma Apsis

https://assets.deutschlandfunk.de/FILE_997ca3432eef2d322dc0c2f831439774/1280xauto.jpg?t=1597586002995 (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 49: Christuskirche Roma Apsis detay

<https://www.roma-antiqua.de/forum/media/ev-luth-christuskirche.20993/full> (erişim tarihi: 16.04.2020)

Fotoğraf 50: Christuskirche Roma Apsis mozaik

https://www.nordkirche.de/fileadmin/_processed_/b/4/csm_31892-Christuskirche_Rom_neu_copyright_Julia_Fritz_9f3a56631e.jpg

(erişim tarihi:

16.04.2020)

Fotoğraf 51: Hohenzollern Köprüsü,

<https://img.oldthing.net/9985/29839076/0/p/Ansichtskarte-Koeln-Hohenzollernbruecke-1940.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Köln a. Rh. - Hohenzollernbrücke.

Gesamtlänge 413 m
Spannung des Mittelbogens 167,75 m
" der Seitenbogen 109,80 m
Höhe des Mittelbogens 20 m
" der Seitenbogen 21 m
Bauzeit: Juni 1907 bis Mai 1911
Baukosten 14 Millionen Mark

Fotoğraf 52: Hohenzollern Köprüsü,

<https://www.bernd->

[nebel.de/bruecken/3_bedeutend/hohenzollern/bilder/hohenzollern4.jpg](https://www.bernd-nebel.de/bruecken/3_bedeutend/hohenzollern/bilder/hohenzollern4.jpg) (erişim tarihi: 19.04.2020)

KÖLN a. Rhein. Blick auf die Hohenzollernbrücke

Fotoğraf 53: Hohenzollern Köprüsü, 1910

<https://img.oldthing.net/10892/34700612/0/n/5000-KOeLN-Blick-auf-die-Hohenzollernbruecke-1910.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 54: Hohenzollern Köprüsü,

https://www.kudaba.de/wp-content/uploads/2012/10/koelnHohenzollernbruecke_v.jpg

(erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 55: Hohenzollern Köprüsü, 1912

http://d2upmi9jmg2f2.cloudfront.net/image_files/processed_attachments/000/001/654/V2/medium/33-13_01_04_0912.JPG (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 56: Hohenzollern Köprüsü,

<https://iiif.deutsche-digitale-bibliothek.de/image/2/8216ea45-1e55-4689-bda7-b875cc1a5f0d/full/!800,600/0/default.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 57: Hohenzollern Köprüsü,

https://shop.strato.de/WebRoot/Store6/Shops/64507983/52F6/1EBC/CC2B/D302/91DE/C0A8/2AB8/3BD0/FQ700_FA005.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

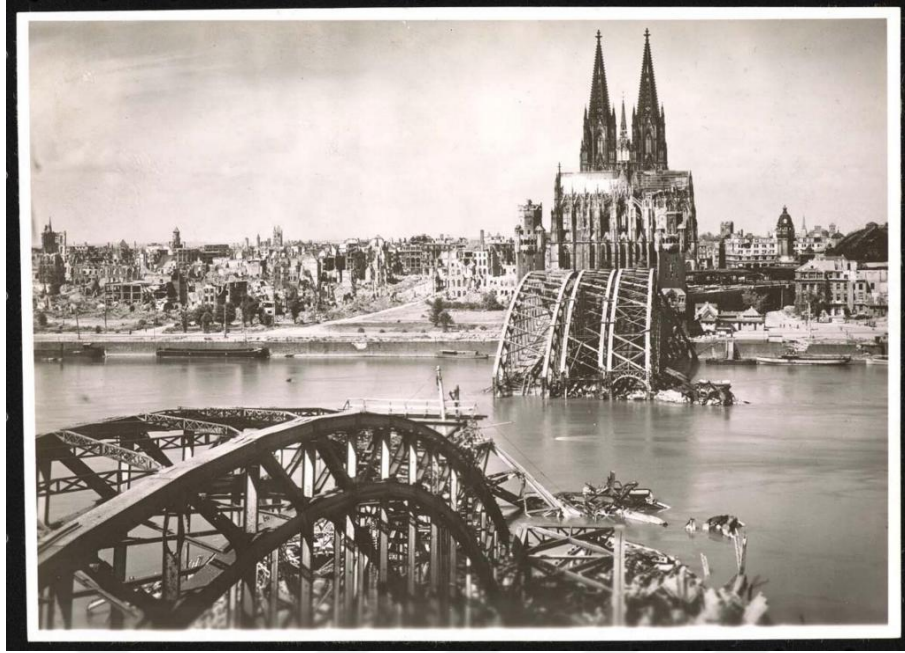
Fotoğraf 58: Hohenzollern Köprüsü, 1913

http://www.rheinische-industriekultur.de/objekte/koeln/bruecke_suedbruecke/totale_1913.jpg (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 59: Hohenzollern Köprüsü, 1945

<https://before-after-media.s3.amazonaws.com/compilations/aligned/2579c548-27d4-4e07-a2ea-f45b5fc3ba1f.jpg> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 60: Hohenzollern Köprüsü, 1945

https://koeln1945.files.wordpress.com/2021/04/usjebombt_2.jpg?w=1024 (erişim tarihi: 19.04.2020)

Fotoğraf 61: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland,

[https://en.wikipedia.org/wiki/Haus_Vaterland#/media/File:Berlin, Tiergarten, Potsdamer Platz, Haus Vaterland, 1913.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Haus_Vaterland#/media/File:Berlin,_Tiergarten,_Potsdamer_Platz,_Haus_Vaterland,_1913.jpg) (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 62: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, https://external-preview.redd.it/TijRvtw4EiqXCzDIVeeRbv5Nng2GdV2vaxrf3IXRQ_0.jpg?width=640&crop=smart&auto=webp&s=7d1ff671b452bec79777e5ab32f23d4abeb828a0 (erişim tarihi: 20.03.2019)

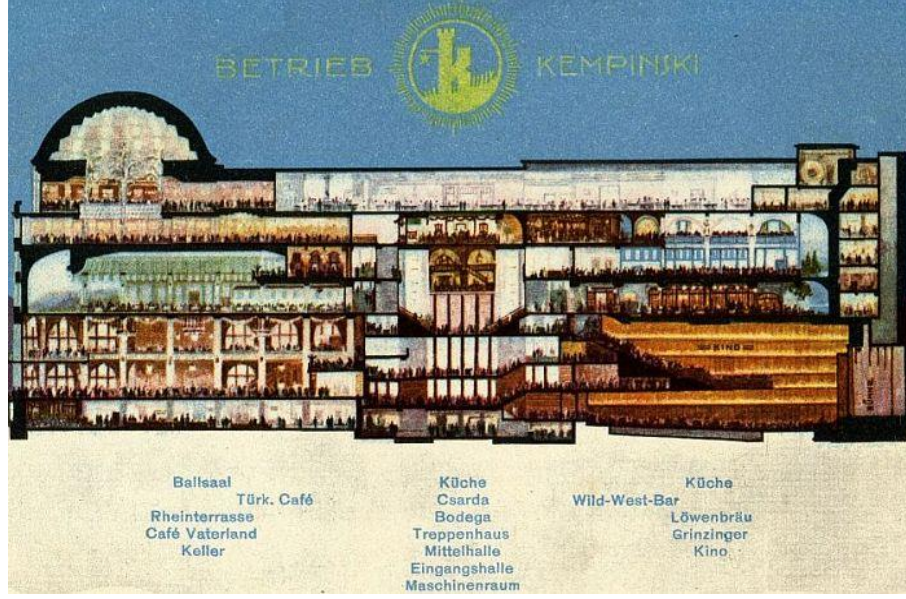
Fotoğraf 63: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, <https://pbs.twimg.com/media/FFNs-MFWQAM2SZw.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 64: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, https://1.bp.blogspot.com/-2BKz6SKBh9o/XqLhBoDZh8I/AAAAAAAAAHtc/Mt_7d5zrqQlils4sHhy20VfjxxedocNACLcBGAsYHQ/s1600/Bab%2BBerlin%2BVaterland.png (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 65: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, <https://m.media-amazon.com/images/I/61KDS2bUKUL.AC.SY780.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 66: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, https://1.bp.blogspot.com/-7pdFix7TGDg/XqLjBnXm1_I/AAAAAAAAHts/EZUB-KNTjWEpWJ9AN8552yFQNDQkLPb7wCLcBGAsYHQ/s1600/haus_vaterland_innen.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 67: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, II. Dünya Savaşı sırasında uğradığı yıkım, <https://i.pinimg.com/736x/69/2d/d6/692dd6c518af2b22b4f8620c0089cca3.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 68: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, II. Dünya Savaşı'nda uğradığı yıkım, <https://pbs.twimg.com/media/ExqgvSaXIAAT-YQ.jpg> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 69: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland, II. Dünya Savaşı'nda uğradığı yıkım.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ec/Bundesarchiv_Bild_183-R67508,_Berlin,_Potsdamer_Platz,_Ruine_%22Haus_Vaterland%22.jpg/1280px-Bundesarchiv_Bild_183-R67508,_Berlin,_Potsdamer_Platz,_Ruine_%22Haus_Vaterland%22.jpg (erişim tarihi: 20.03.2019)

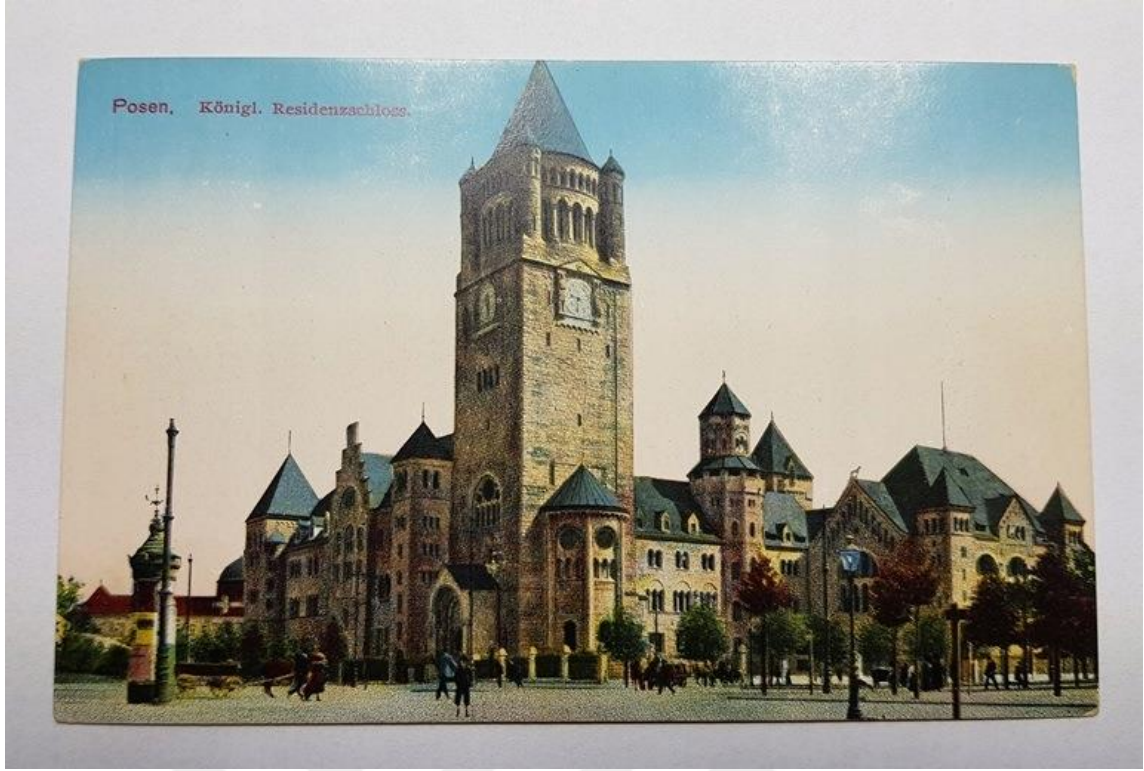
Fotoğraf 70: Haus Potsdam, daha sonra değiştirilen adıyla Haus Vaterland günümüze kadar dönüşümü.

<https://m.facebook.com/dw.culture/photos/a.145508805546210/2033865430043862/?type=3> (erişim tarihi: 20.03.2019)

Fotoğraf 71: Poznań Kraliyet Sarayı

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1a/Residenzschloss_Posen.jpg/1280px-Residenzschloss_Posen.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 72: Poznan Kraliyet Sarayı

<https://a.allegroimg.com/original/030bec/1afd15a44bc193c933f48898ed14/POZNAN-ZAMEK-CESARSKI-LATA-1910-20> (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 73: Poznan Kraliyet Sarayı

<https://epoznan.pl/storage/gallery/36619/d9hs3nx9bbf3n733s5dpnnn3zk6tgxns.jpg> (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 74: Poznan Kraliyet Sarayı

<https://www.whitemad.pl/wp-content/uploads/2021/02/6-ssuwak.jpg> (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 75: Poznan Kraliyet Sarayı, https://img1.onebid.pl/img/1800/350146_1b.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

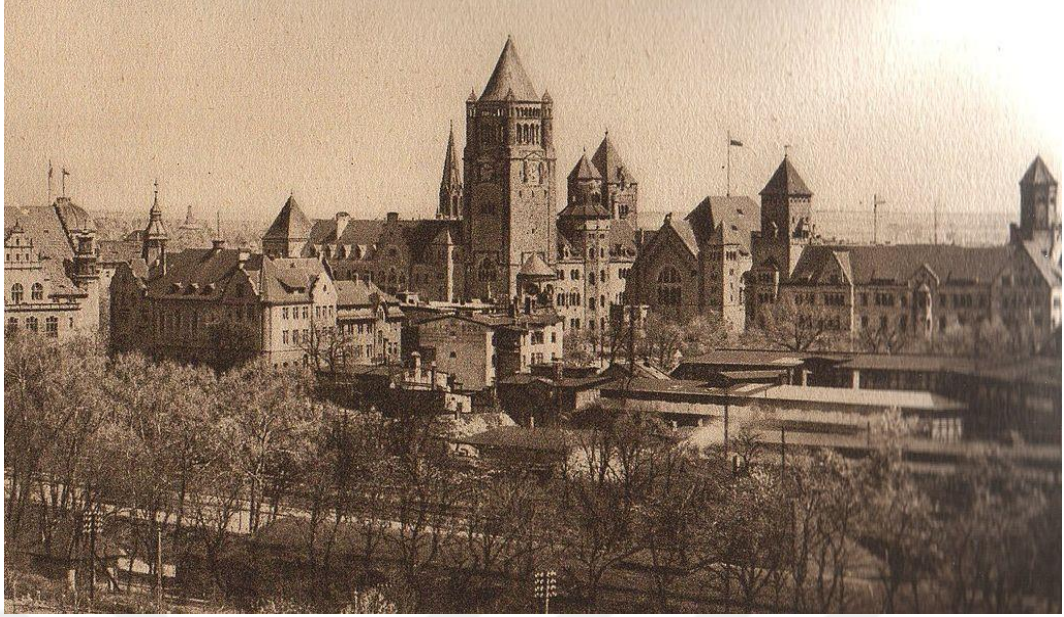
Fotoğraf 76: Poznan Kraliyet Sarayı

https://polska-org.pl/foto/8317/Zamek_Cesarski_ul_Swiety_Marcin_Poznan_8317128.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 77: Poznan Kraliyet Sarayı

https://4.bp.blogspot.com/-koxqOExXwxk/WUa_JV5HNmI/AAAAAAAAACks/Xk-iXAzMikQpPhFxFzywaN57oIp06KZcACEwYBhgL/s1600/scan0082.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 78: Poznań Kraliyet Sarayı

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Imp. Castle Poznan%2C_ok. 1929.jpg/1024px-Imp. Castle Poznan%2C_ok. 1929.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Imp._Castle_Poznan%2C_ok._1929.jpg/1024px-Imp._Castle_Poznan%2C_ok._1929.jpg) (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 79: Poznań Kraliyet Sarayı

https://api.culture.pl/sites/default/files/styles/1920_auto/public/2020-02/zamek_cesarski_poznan_polona.jpg?itok=YxzXmhtc (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 80: Poznań Kraliyet Sarayı, II. Dünya Savaşı sonrası harap halde.

https://img-9gag-fun.9cache.com/photo/av8O9gM_460s.jpg (erişim tarihi: 22.01.2020)

Fotoğraf 81: Joseph-Antoine Bouvard'ın Beyazıt Meydanı için hazırladığı plan.

http://www.doganhasol.net/Images/MakaleResimleri/Beyazit%20Meydani_renkli.jpg

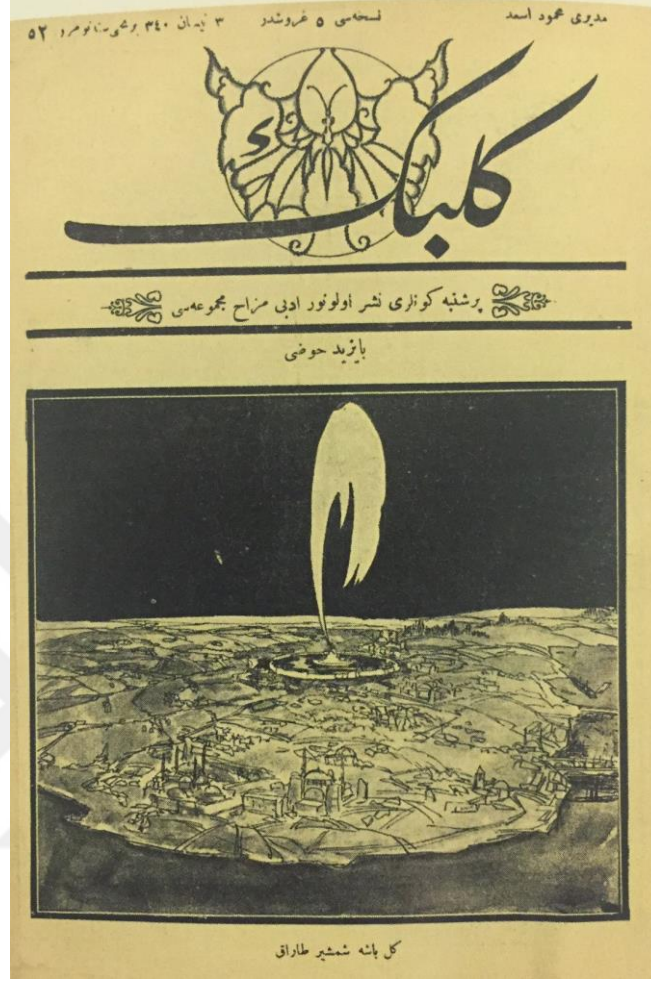
(erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 82: Çanakkale Zaferi üzerine Beyazıt Meydanı'na konulan Hatıra-i Celadet Topu.

<https://artsandculture.google.com/asset/hat%C4%B1ra-i-celadet-topu%E2%80%99nun-a%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C5%9F-t%C3%B6reni-%C4%B0stanbul-1916/gwEQxTHz6AAlI?hl=tr&ms=%7B%22x%22%3A0.5%2C%22y%22%3A0.5%2C%22z%22%3A9.192928302971971%2C%22size%22%3A%7B%22width%22%3A1.>

tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 83: Kelebek Dergisi'nde hiciv dolu bir karikatür: “kel başa, şimşir tarak!”, Beşir Ayvazoğlu, *Üçüncü Tepede Hayat Beyazıt Meydanı'nın derin tarihi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2012, s. 204.

Fotoğraf 84: Beyazıt Meydanı Havuzu, <http://www.eskiistanbul.net/resimler/beyazit-havuzu.jpg> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 85: Beyazıt Meydanı Havuzu, https://68.media.tumblr.com/a3f789d3159c1689647cc98f98de40c0/tumblr_inline_osm7raEDn61u3cpgv_1280.jpg (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 86: Beyazıt Meydanı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları 1934,
<https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotografLari/photos/cumhuriyet-bayram%C4%B1-kutlamalar%C4%B1-beyaz%C4%B1t-1934/2699934000090243/> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 87: Beyazıt Havuzu ve İstanbul Üniversitesi,
<http://www.eskiistanbul.net/4093/beyazit-meydani-1951#lg=0&slide=0> (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 88: Beyazıt Yangın Kulesi'nden Beyazıt Havuzu'nun görünümü. https://twitter.com/farz_imuhal/status/1318677178897338369/photo/1 (erişim tarihi: 23.06.2020)

Fotoğraf 89: Sedad Hakkı Eldem'in tasarımıyla kaldırılan havuzdan sonra Beyazıt Meydanı, https://www.wikiwand.com/tr/Beyaz%C4%B1t_Meydan%C4%B1 (erişim tarihi: 23.06.2020)

[Seyyar Sergi Talimatnamesi Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kapa%C4%9F%C4%B1.bmp.png](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/8/80/Seyyar_Sergi_Talimatnamesi_Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_Kapa%C4%9F%C4%B1.bmp.png) (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 92: Karadeniz Vapuru Seyyar Sergisi'nin amblemi,

[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/8/80/Seyyar Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp/300px-Seyyar Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp.png](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/8/80/Seyyar_Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp/300px-Seyyar_Sergi%E2%80%99nin_Amblemi.bmp.png) (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 93: Atatürk'ün Karadeniz Vapuru ziyareti,

[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/0/05/Gazi_Mustafa_Kemal_Pa%C5%9Fa_Seyyar Sergi%E2%80%99de.bmp/300px-](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/0/05/Gazi_Mustafa_Kemal_Pa%C5%9Fa_Seyyar_Sergi%E2%80%99de.bmp/300px-)

[Gazi Mustafa Kemal Pa%C5%9Fa Seyyar Sergi%E2%80%99de.bmp.png](#) (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 94: Karadeniz Vapuru iç tertibi, <https://boosmart.com/wp-content/uploads/2019/11/karadeniz-gemisi-1.jpg> (erişim tarihi: 15.05.2021)

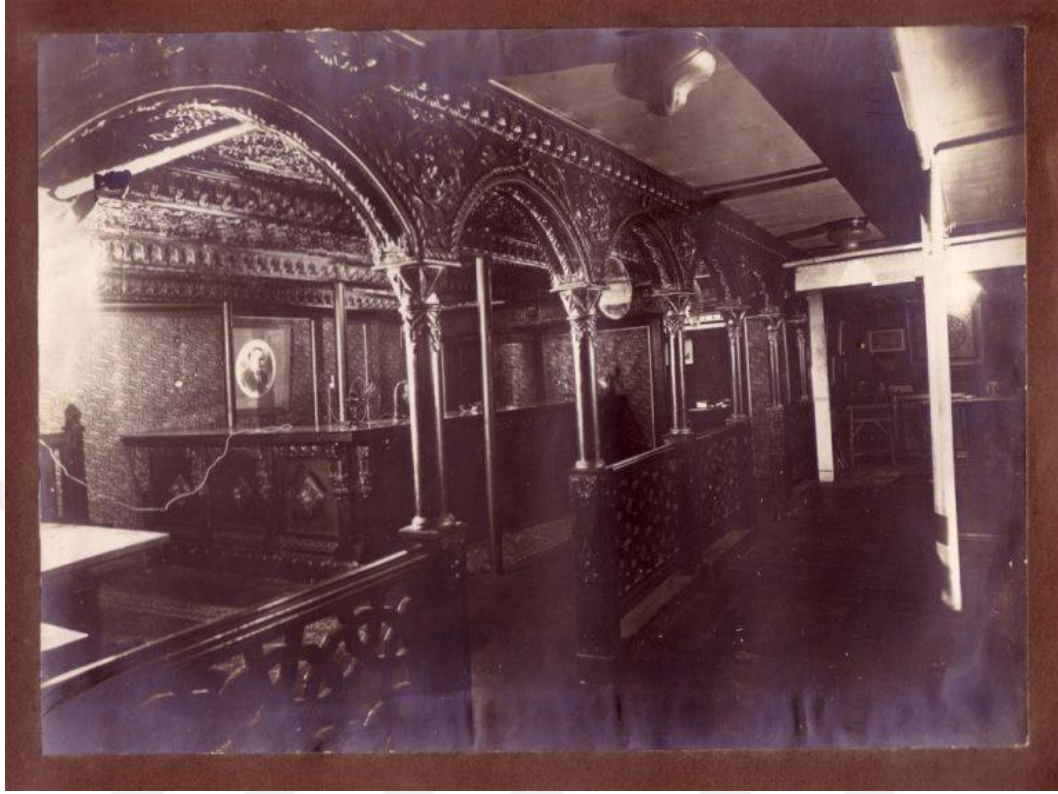
Fotoğraf 95: Karadeniz Vapuru iç sergi düzeni,

[http://www.zabitan.net/images/editor/Antik%20Eserler\(1\).png](http://www.zabitan.net/images/editor/Antik%20Eserler(1).png)

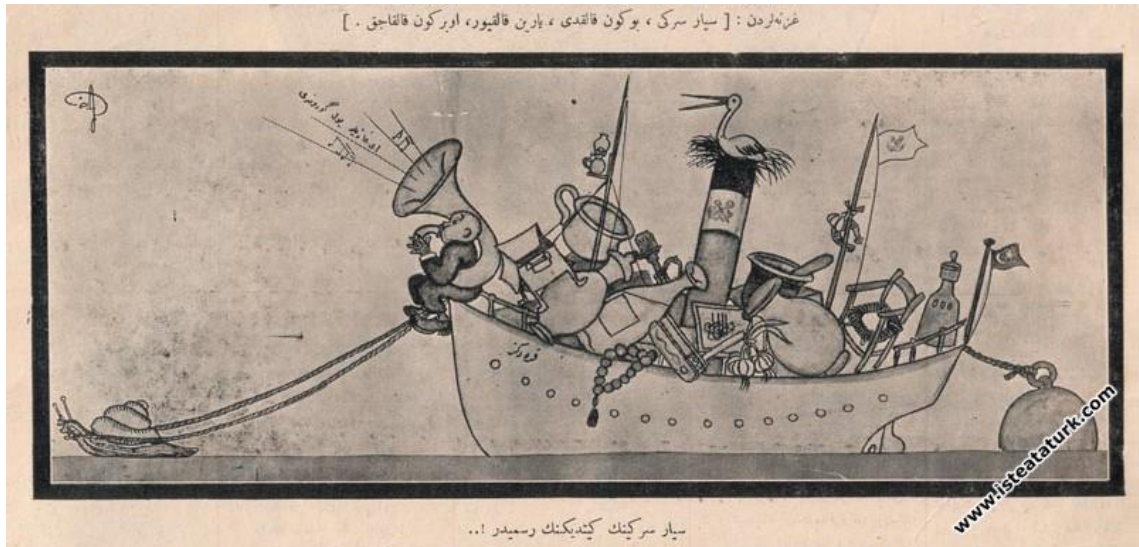
(erişim

tarihi:

15.05.2021)

Fotoğraf 96: Karadeniz Vapuru iç tezyinatı, https://turkishtimedergi.com/wp-content/uploads/2019/02/IsBankasi_KaradenizVapuru2-768x573.jpg (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 97: Karadeniz Vapuru'nun gecikmesi sebebiyle Akbaba Dergisi'nde yayınlanan karikatürde; vapurun bacasına leylek tünemiş ve vapur salyangoz tarafından

çekiliyor. https://isteaturk.com/upload/images/20_304AkbabaDergisi.jpg (erişim tarihi 15.05.2021)

Fotoğraf 98: Karadeniz Vapuru mürettebatı, <http://www.ktgemikurtarma.org/wp-content/uploads/2016/11/31.jpg> (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 99: Karadeniz Vapuru rotası,

<https://yusufsehitoglu.files.wordpress.com/2019/03/karadeniz-vapuru-rotasc4b1.png?w=547> (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 100: Karadeniz Vapuru Türkiye'ye döndüğünde,

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/images/thumb/2/2b/Avrupa%E2%80%99dan_D%C3%B6nen_Karadeniz_Vapuru_%C4%B0stanbul%E2%80%99da.bmp/300px-Avrupa%E2%80%99dan_D%C3%B6nen_Karadeniz_Vapuru_%C4%B0stanbul%E2%80%99da.bmp.png (erişim tarihi: 15.05.2021)

Fotoğraf 101: İzmir Tuhafiyeciler Çarşısı inşaatı sırasında, (TRT Cumhuriyet’e Kanat Gerenler Belgeseli)

Fotoğraf 102: Selanik Bankası,

<https://pbs.twimg.com/media/DAdNbS9WsAAtzXp?format=jpg&name=large> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 103: Selanik Bankası,

<https://i.pinimg.com/originals/0f/5a/21/0f5a21c792a092b36d4911f29d6600f8.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 104: Selanik Bankası Roma Bankası olduktan sonra,

<https://pbs.twimg.com/media/CSUppkMWIAAduhG?format=jpg&name=large> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 105: Selanik Bankası Roma Bankası olduktan sonra,

<http://www.levantineheritage.com/images/foreign-bank16.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 106: Selanik Bankası içi,

<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/6/Product/4067/Thumb/216.jpg>

(erişim tarihi: 06.01.2022)

Fotoğraf 107: Selanik Bankası Roma Bankası olduktan sonra,

<https://pbs.twimg.com/media/C6GItowWAAApvyw?format=jpg&name=large>

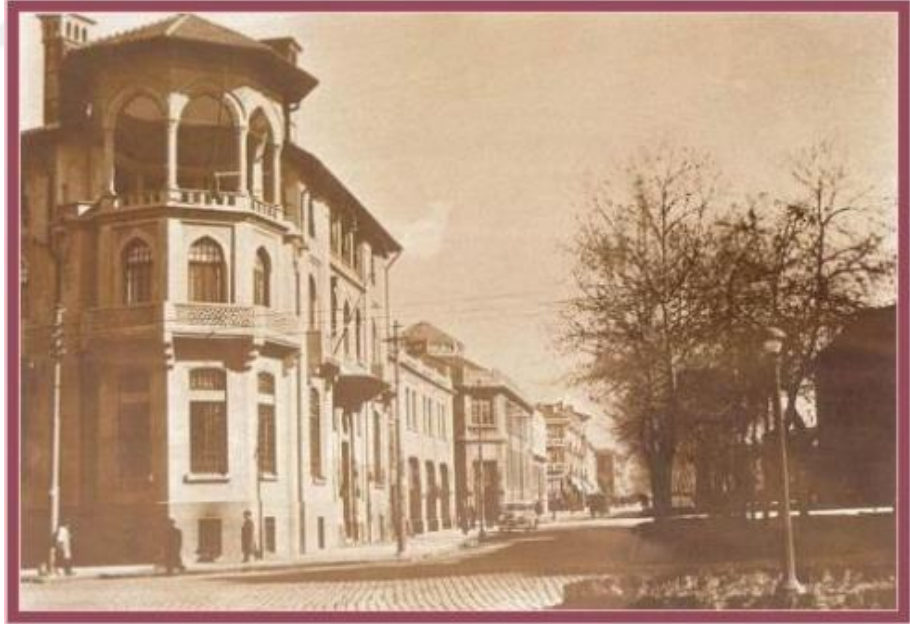
(erişim

tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 108: Fevzipaşa Caddesi üzerinde solda Selanik Bankası,

<https://i.pinimg.com/736x/d6/b3/6a/d6b36a0cf58adbaba6a5d61bc997382d.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 109: Cumhuriyet Bulvarı'ndan Selanik Bankasına bir bakış.

<https://v3.arkitera.com/UserFiles/Image/news/2010/07/21/fevzipasa.jpg> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 110: Cumhuriyet Bulvarı'ndan Selanik Bankasına bir bakış, Selanik Bankası yerini çok katlı başka bir yapıya bırakmış.

<https://i.pinimg.com/originals/bd/e0/30/bde030f24a8b6155b54e6bcd14e150cb.jpg>

(erişim tarihi: 18.02.2021)

Fotoğraf 111: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1935,

<https://www.facebook.com/izmirtarih/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-izmir-1935/501694976703153/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 112: İzmir Cumhuriyet Meydanı,

<https://pbs.twimg.com/media/CwM6eX1W8AQImDF.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 113: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1930'lar,

<https://www.facebook.com/birzamanlarizmir/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-1930lar/1191041327665968/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 114: İzmir Cumhuriyet Meydanı,

<http://3.bp.blogspot.com/-xJmnaMldUP4/UbROHSbF7iI/AAAAAAAAAJY4/1jLynWoW0bU/s1600/1a.izm-Cumhuriyet+meydan%C4%B1.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 115: İzmir Cumhuriyet Meydanı'ndan denize bakış.

<https://i.pinimg.com/originals/5c/bc/1c/5cbc1cbf5a49f7655db97d1312589635.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 116: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1947,

<https://www.img.gen.tr/images/2018/03/14/IzmirCumhuriyetmeydani1947.jpg> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 117: İzmir Cumhuriyet Meydanı 1950'ler,

<https://www.facebook.com/birzamanlarizmir/photos/cumhuriyet-meydan%C4%B1-ve%C3%A7evresi1950ler/1510916629011768/> (erişim tarihi: 19.03.2019)

Fotoğraf 118: İzmir Cumhuriyet Meydanı kartpostal,
<https://cdn2.dokuzsoft.com/u/efemeraturk/img/c/i/m/img-e3403-jpg-1530352655.jpg>
(19.03.2019)

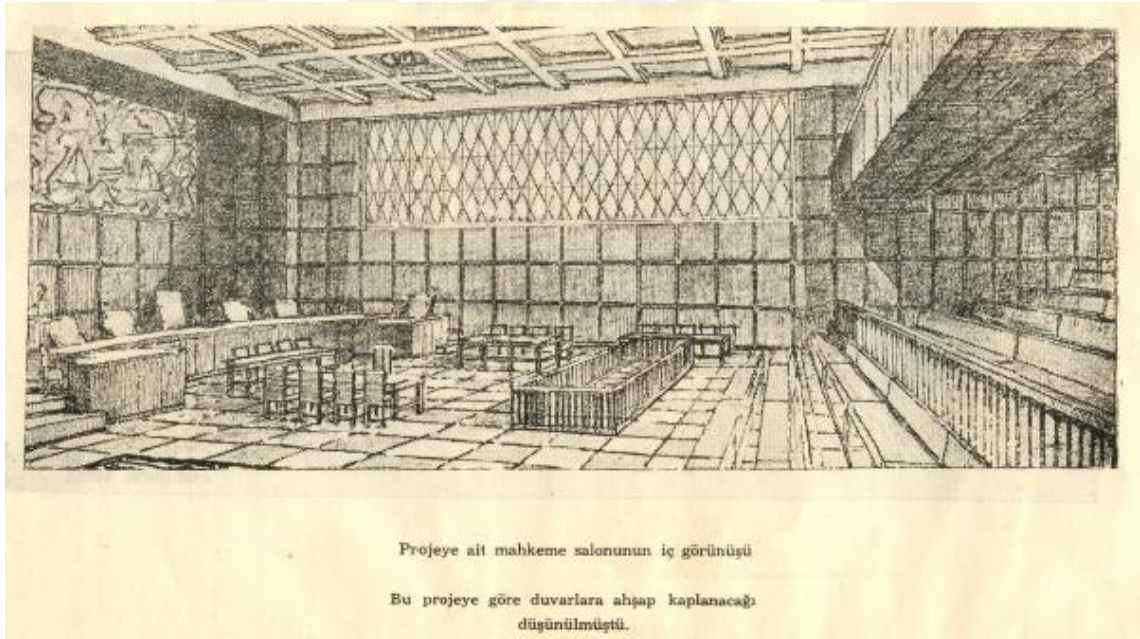
Fotoğraf 119: İzmir Cumhuriyet Meydanı günümüz,
<https://cdn2.dokuzsoft.com/u/efemeraturk/img/c/i/m/img-e3403-jpg-1530352655.jpg>
(erişim tarihi: 19.03.2019)

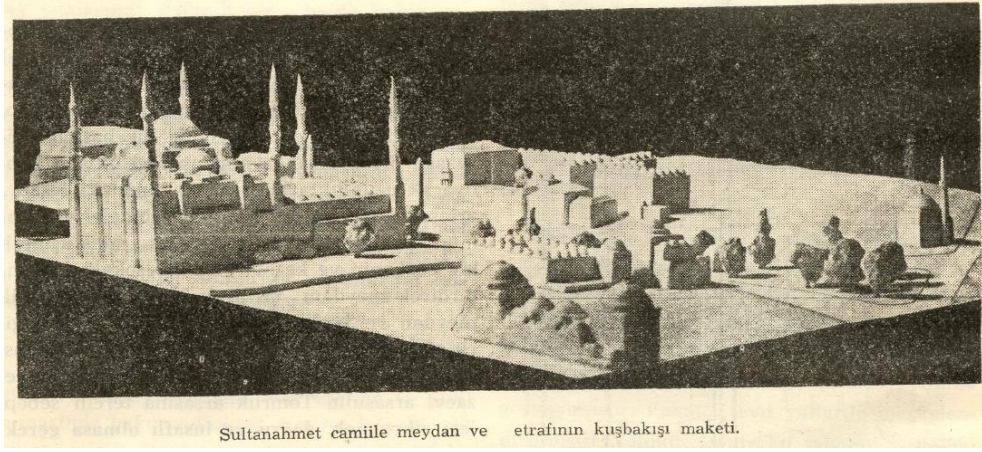
Fotoğraf 120: İzmir Atatürk Heykeli altındaki kaidede Asım Bey'in adı geçmiyor.
https://www.erolsasmaz.com/foto_y/2012/09/b/1348172607.jpg (erişim tarihi:
06.01.2022)

Fotoğraf 121: Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanan ve I. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasını kazanan projenin dış görünümü. Asım Kömürcüoğlu, *İstanbul Arsa ve İnşaatının İç Yüzü*, Arbas Matbaası, Ankara [t.y.], s. 3.

Fotoğraf 122: Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanan ve I. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasını kazanan projenin iç görünümü. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 4.

Fotoğraf 123: İstanbul Adalet Sarayı'nın Tomruk arsasına inşasından vazgeçilmesiyle gündeme gelen Sultanahmet sahası ve arsa üzerindeki tarihi yapıların maketi. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 20.

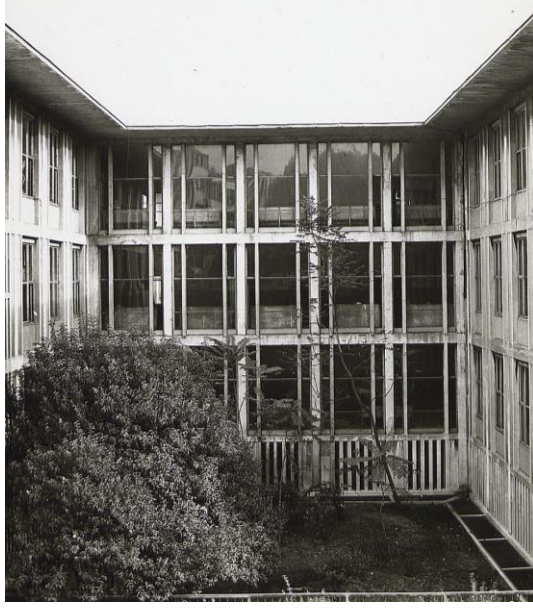
Fotoğraf 124: Sultanahmet Adalet Sarayı inşası sırasında bulunan tarihi eserler, Rüstem Duyuran, İstanbul Adalet Sarayı İnşaat Yerindeki Yeni Kazılar, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 3-5.

Fotoğraf 125: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/74482/22/TSHEPA03415021.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 126: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. <https://lh6.ggpht.com/SYRTIweEhjJYKgu4nH9j9fp5LWH3QYfduF9YhECWJQzhNlii7kn13ajVTuI=s1200> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 127: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi.

<https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/68611/1/TSHEPA03419001.jpg>

(erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 128: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi.

<https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/74482/23/TSHEPA03415022.jpg>

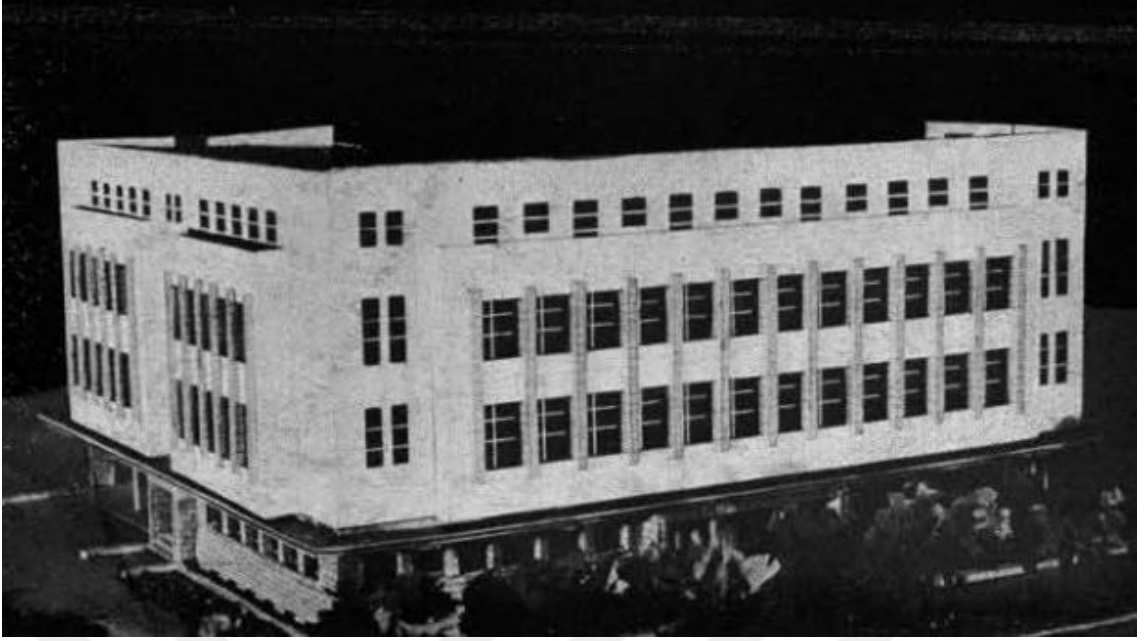
(erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 129: Sultanahmet Adalet Sarayı 1948, Emin Onat-Sedad Hakkı Eldem projesi. http://photos.wikimapia.org/p/00/00/13/22/56_big.jpg (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 130: Sultanahmet Adliyesi, inşa edilen birinci etap havadan görünüm. <https://hukukbook.com/wp-content/uploads/2019/07/Sultanahmet-Adliyesi.jpg> (erişim tarihi: 02.04.2020)

Fotoğraf 131: Asım Kömürcüoğlu'nun Belediyeler Bankası yarışması için hazırladığı projenin maketi, Anonim, “Belediyeler Bankası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 58, İstanbul 1935, s. 287-295.

Fotoğraf 132: I. Meclis Binası,

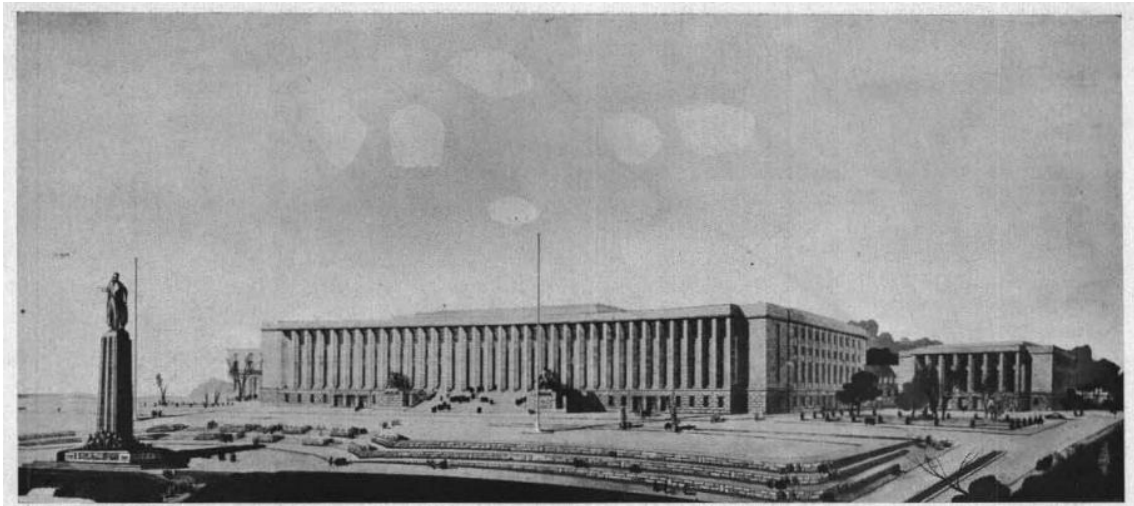
https://www5.tbmm.gov.tr/images/kurtulus_muzesi/%C3%96n%20cephe.jpg (erişim tarihi: 02.01.2022)

Fotoğraf 133: II. Meclis Binası

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/1. Meclis Binas%C4%B1.jpg>

(erişim tarihi: 02.01.2022)

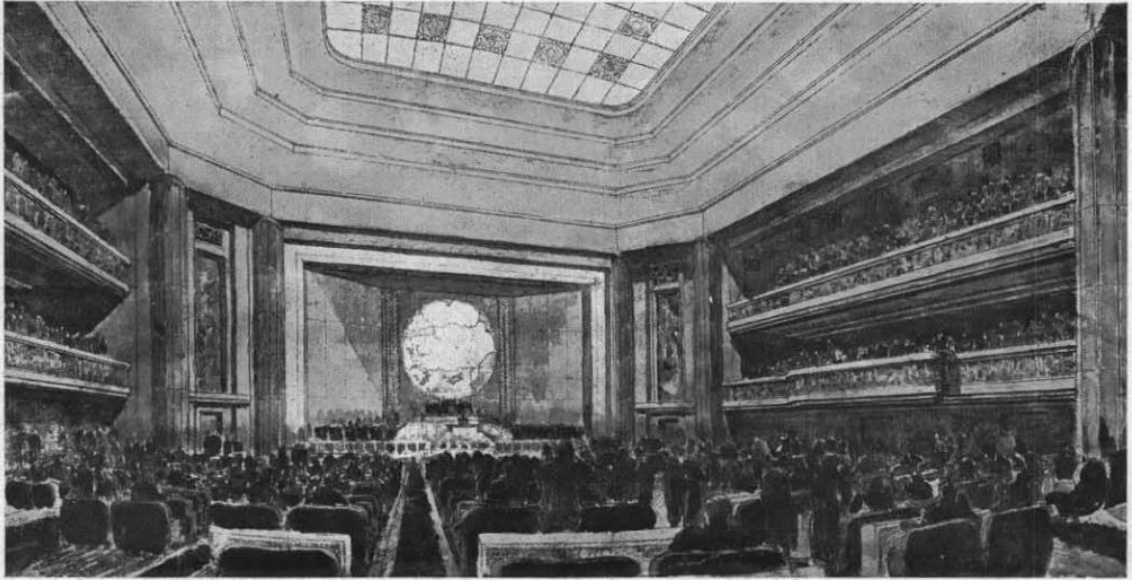
Fotoğraf 134: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binası, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 114.

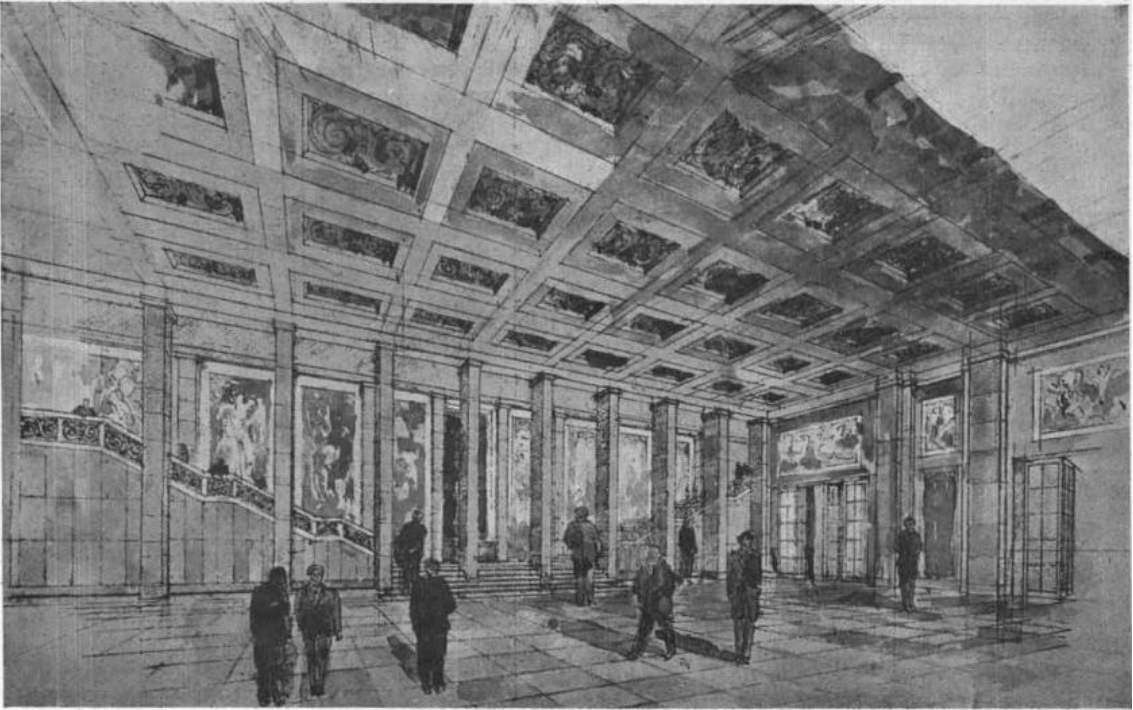
Fotoğraf 135: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binası, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 115.

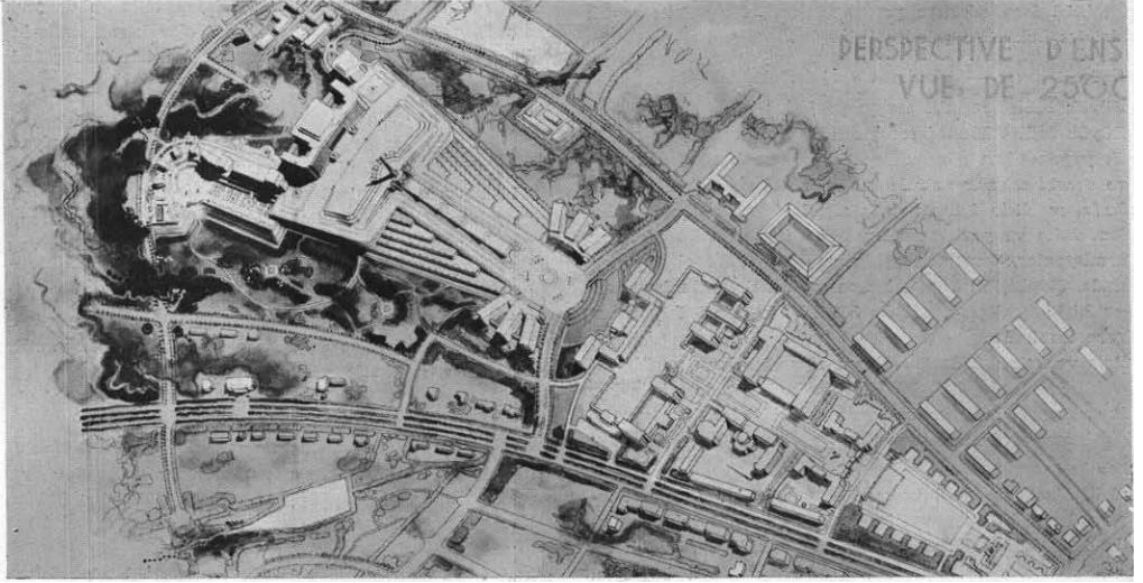
Fotoğraf 136: Asım Kömürcüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binası, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118.

Fotoğraf 137: Asım Kömürçüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binasının iç görünüşü, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 118.

Fotoğraf 138: Asım Kömürçüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binasının iç görünüşü, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 119.

Fotoğraf 139: Asım Kömürçüoğlu tarafından meclis arazinin en tepe noktasında planlanan kamutay binasının vaziyet planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 119.

Fotoğraf 140: Yarışmada birinci olan Clemens Holzmeister’in projesi olan III. Meclis binası. <https://i.cnnturk.com/i/cnnturk/75/1200x650/5956ec93ae78491294ccc2b4.jpg> (erişim tarihi: 02.01.2022)

Fotoğraf 141: Manisa eski Halkevi Binası,

<https://pbs.twimg.com/media/E8dGyRoX0AkdTrU?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 142: Manisa eski Halkevi Binası,

<https://pbs.twimg.com/media/EU17A1cWAAcGCNs?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 143: Manisa eski Halkevi Binası,

<https://docplayer.biz.tr/docs-images/73/68697068/images/28-0.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 144: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası,
<https://pbs.twimg.com/media/Ev5sGrzWEAER0nK?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 145: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası,
<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Manisa-Parti-Binas%C4%B1-3.jpg>
(erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 146: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası,
<https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/Eski-Parti-Binas%C4%B1.jpg> (erişim
tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 147: Manisa Halkevi Binası ve Cumhuriyet Halk Fırkası Binası, günümüzde Kızılay Düğün Salonu olarak kullanılmaktadır.

<https://pbs.twimg.com/media/Ev5slBMWgAUEo0E?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 148: Manisa Sarayı'ndan günümüze kalan yegâne yapı olan Fatih Kulesi,

https://1.bp.blogspot.com/-iH5a1GdvK3A/XaTX-oCtU2I/AAAAAAAAABOo/_VTXZL9NUgwWQDkSMdDxrelvufYt0DzVACLcBGAsYHQ/s1600/SARAYI%2BAMIRE%2B-%2BFATIH%2BKULESI%2B-%2BCHF%2B-%2BCHP.jpg (erişim tarihi: 03.12.2021)

Fotoğraf 149: Manisa Fatih Kulesi, <https://kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2020/04/Fatih-Kulesi.jpg> (erişim tarihi: 03.12.2021)

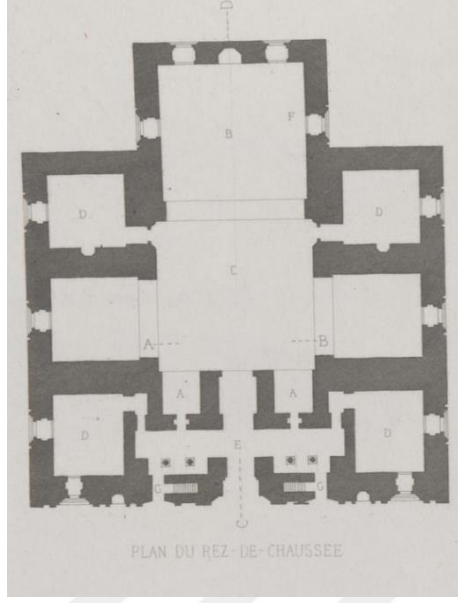

Fotoğraf 150: Manisa Fatih Kulesi'nin restorasyon öncesi son durumu, <https://pbs.twimg.com/media/FFJTT5bWQAYPHjm?format=jpg&name=small> (erişim tarihi: 07.01.2022)

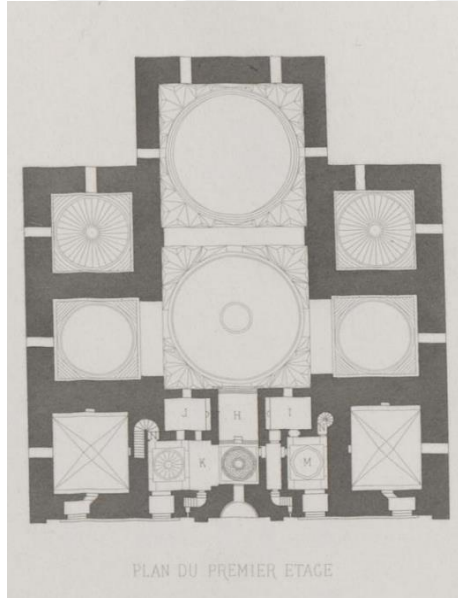

Fotoğraf 151: Maraş Belediye Hal binası, instagram @marasavucumda sayfa yöneticisi aracılığıyla Özcan Gülkesen arşivinden alınmıştır.

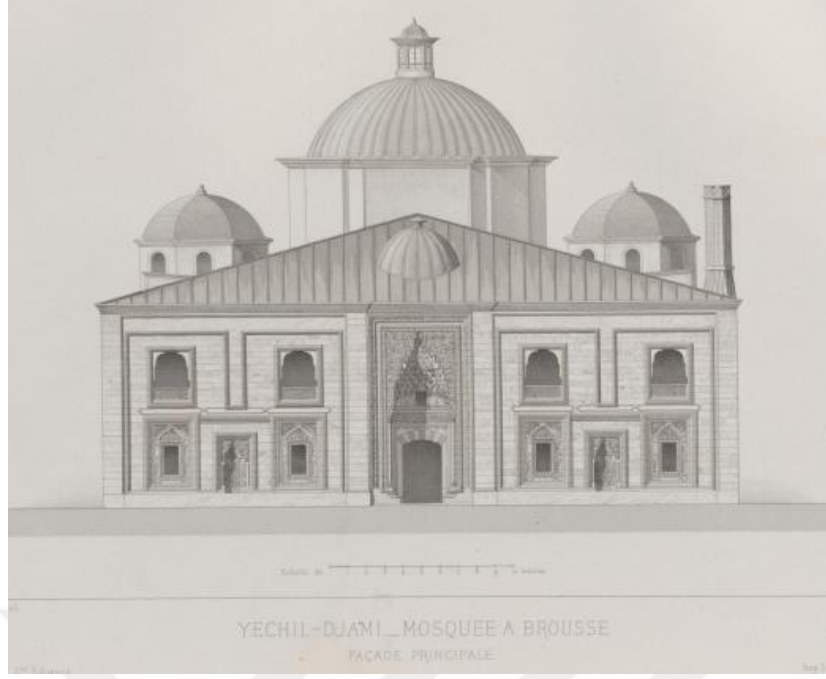
ÇİZİMLER

Çizim 1: Leon Parville, Yeşil Cami 1. Kat planı. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

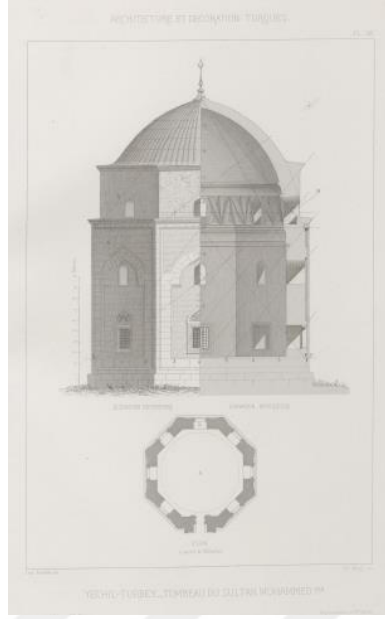
Çizim 2: Leon Parville, Yeşil Cami 2. Kat planı. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

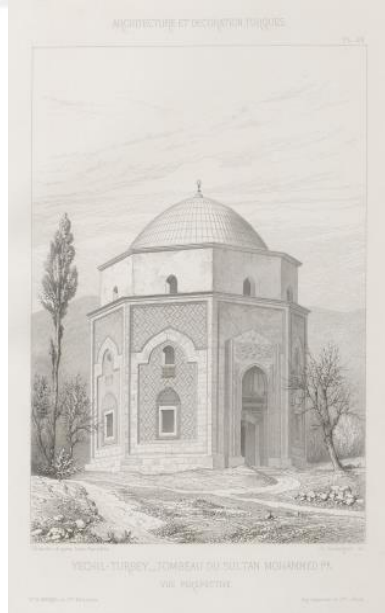
Çizim 3: Leon Parville, Yeşil Cami ön cephe. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

Çizim 4: Leon Parville, Yeşil Cami iç görünüm. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

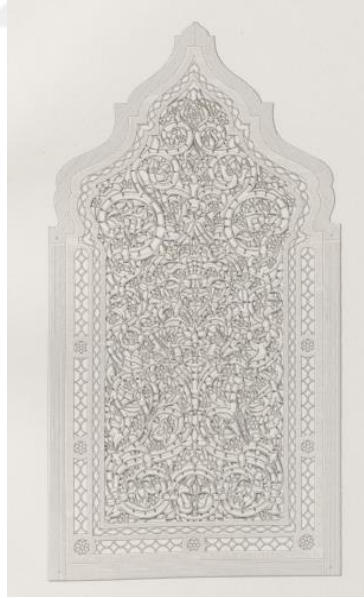
Çizim 5: Leon Parville, Yeşil Türbe planı ve kesiti. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

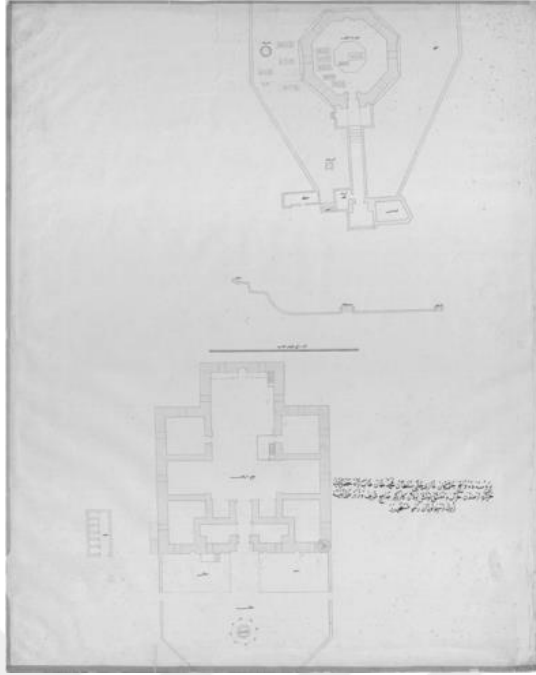
Çizim 6: Leon Parville, Yeşil Türbe dıştan görünümü. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

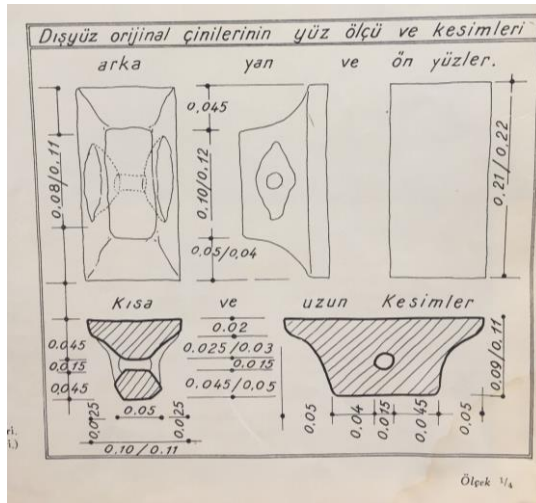
Çizim 7: Leon Parville, Yeşil Türbe çini çizimleri. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

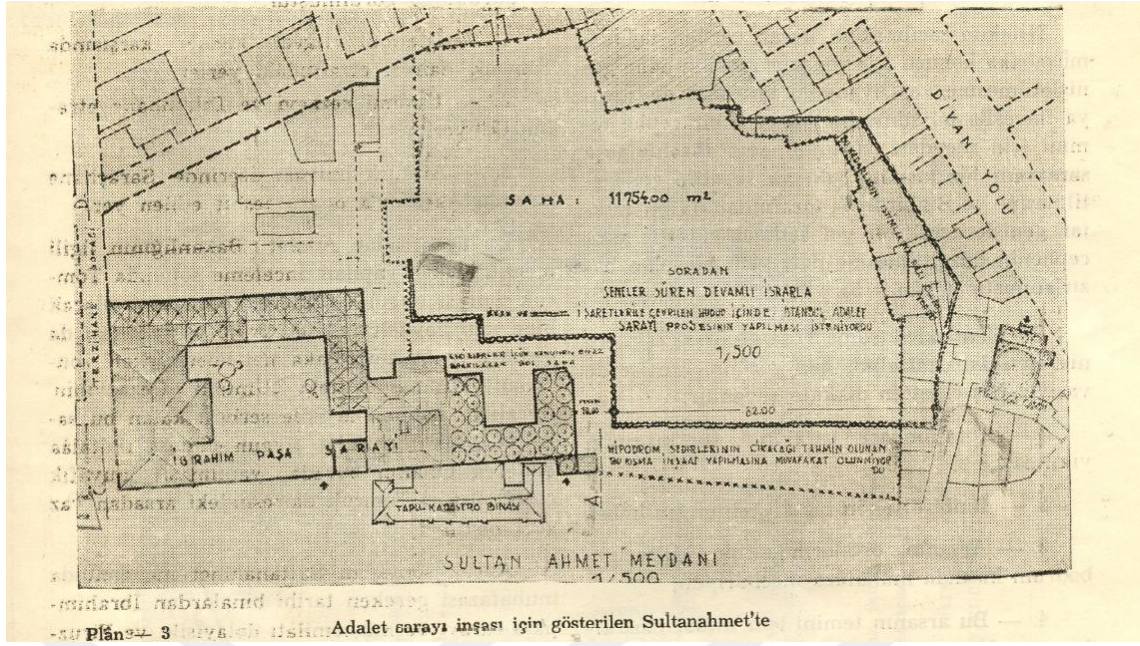
Çizim 8: Leon Parville, Yeşil Türbe çini çizimleri. Leon Parville, *Architecture et Décoration Turques au XVe siècle*, V.A. Morel, Paris 1864. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=301096&dkymId=59758> (erişim tarihi: 19.04.2020)

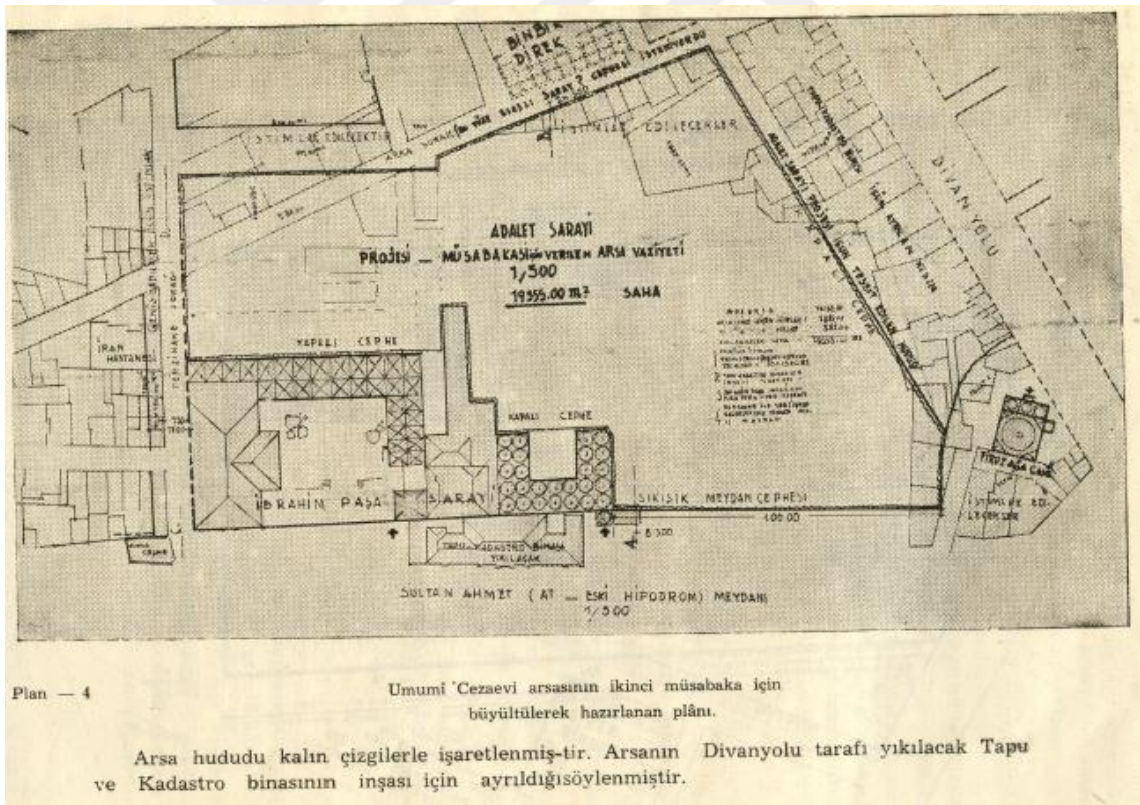
Çizim 9: Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan ve Doç. Dr. Ayşe Budak tarafından Leon Parville restorasyonunu anlamak için kullanılan Yeşil Cami ve Türbe planı. Ayşe Budak, “Bursa Yeşil Cami ve Türbesi’nin 1855 Depremi Sonrası Çizilmiş Planı ve Leon Parvillée Tarafından Gerçekleştirilen Onarımlar”, *Mediterranean Journal of Humanities*, S. 8, Antalya 2018, s. 72.

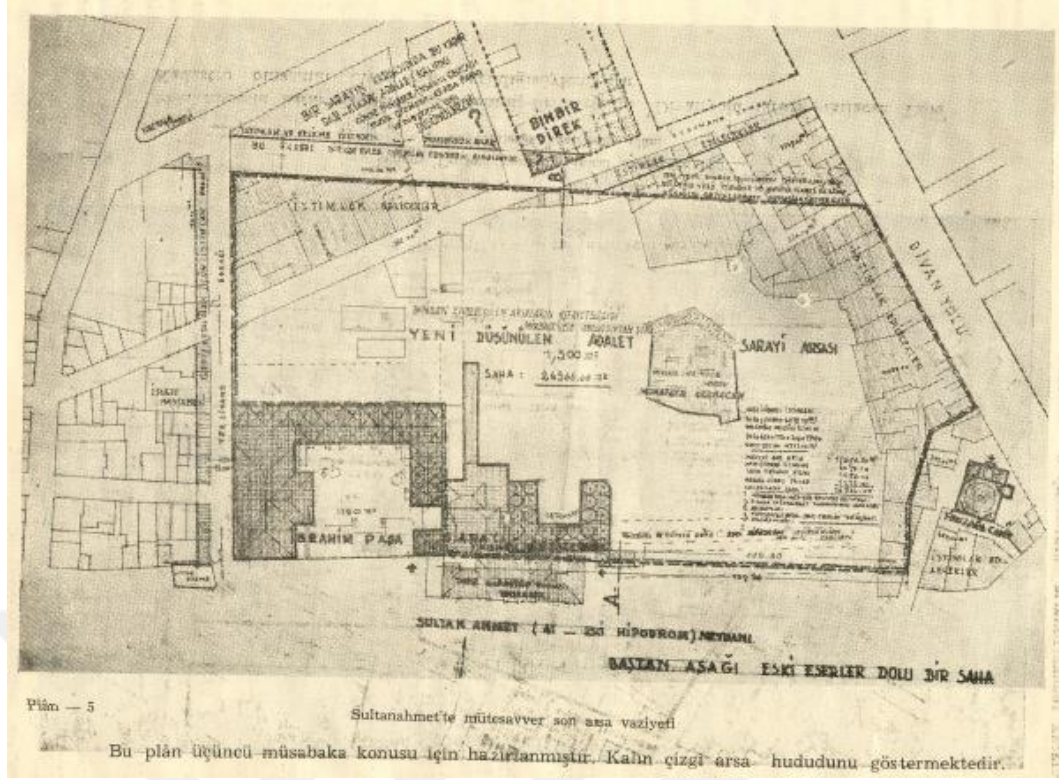
Çizim 10: Yeşil Türbe’nin yastıklı çinlerinin bir çizimi, Macit Rüştü Kural, *Çelebi Mehmed’in Yeşil Türbesi ve 1941-1943 Restorasyonu*, Maarif Matbaası, Ankara 1944, s. 32.

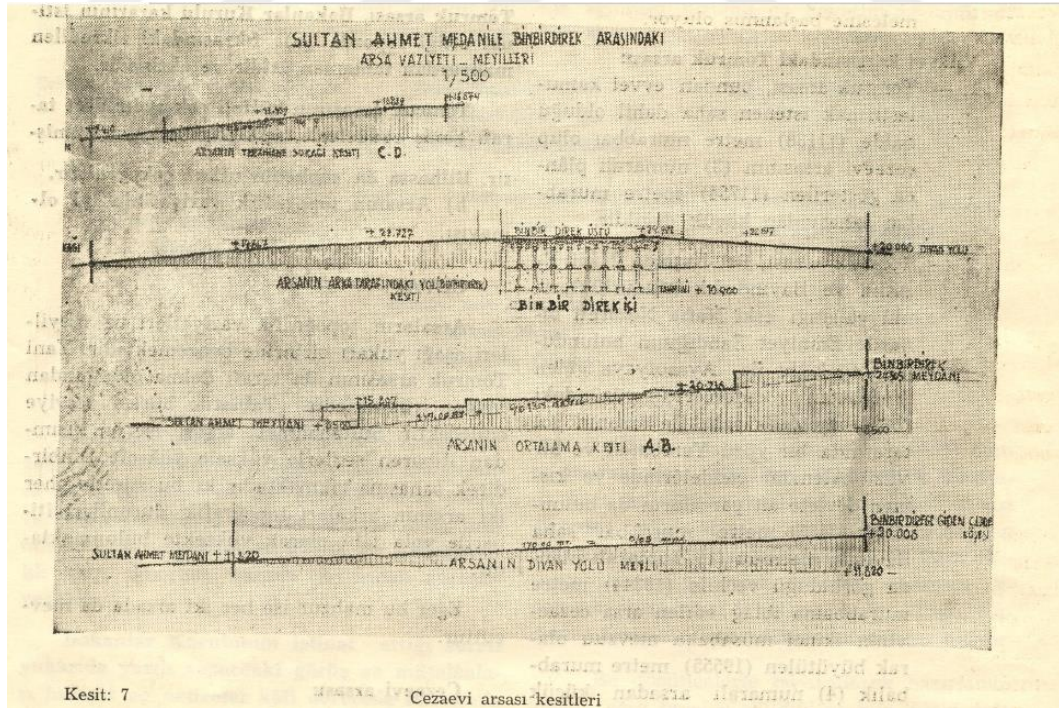
Çizim 13: İbrahim Paşa Sarayı'nın korunmasına karar verilince inşaat için verilen yeni saha, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 7.

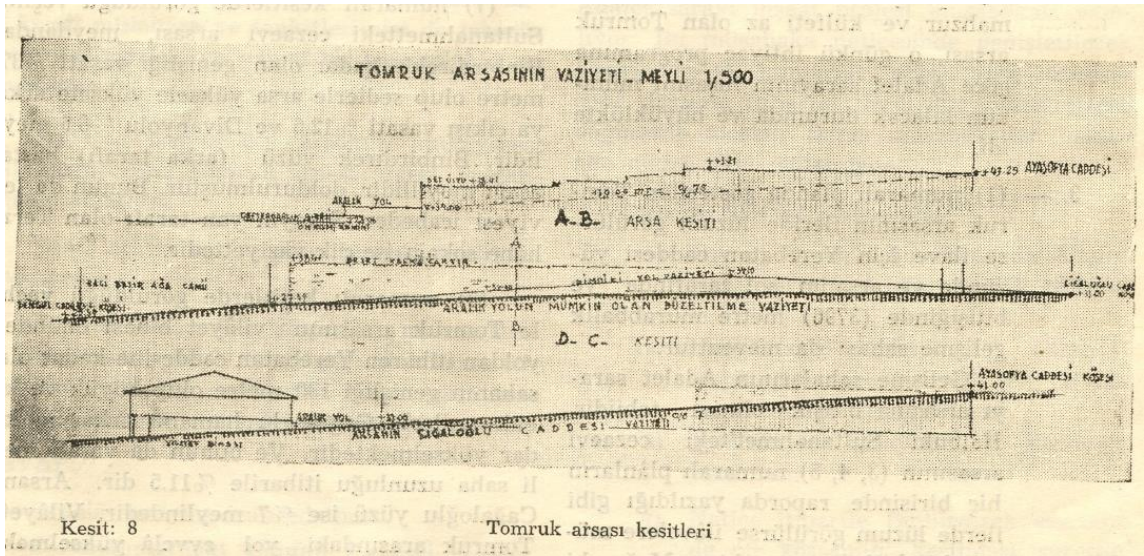
Çizim 14: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışması için genişletilerek büyütülen saha. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 9.

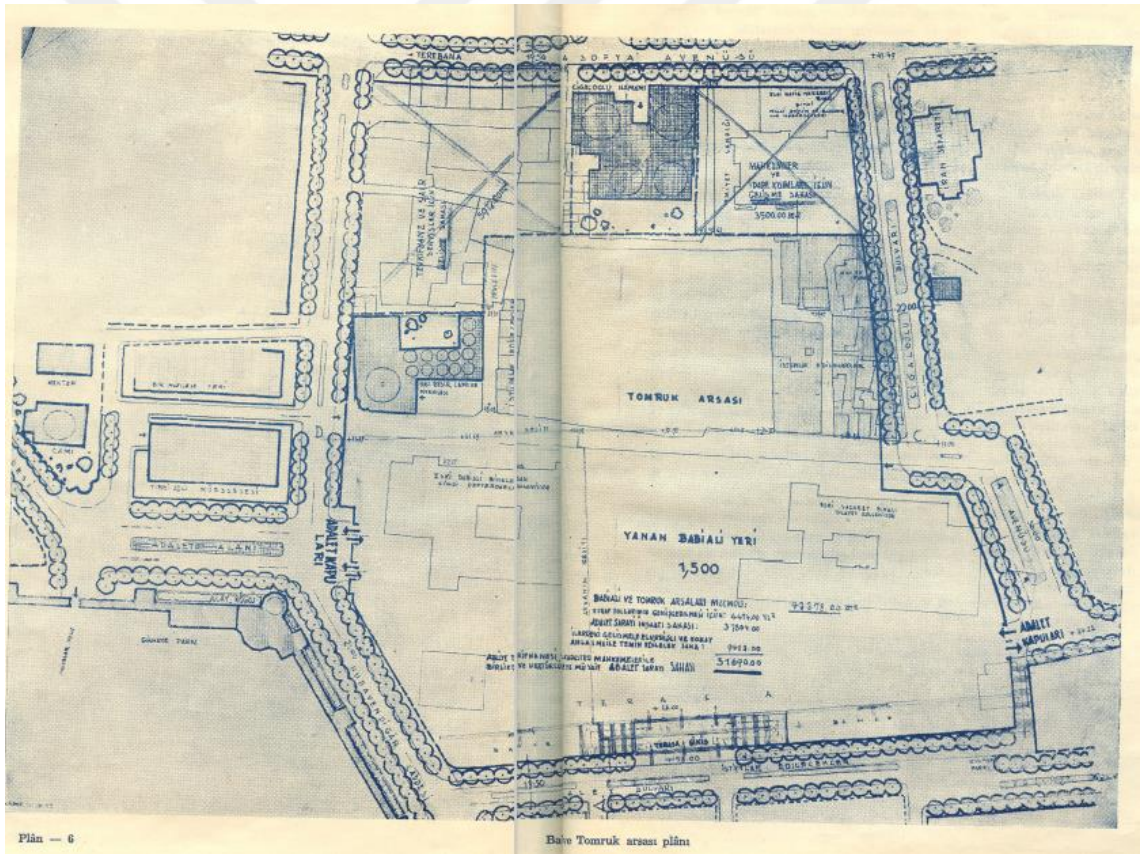
Çizim 15: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışması için büyük istimlaklar ile büyütülen saha. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 10.

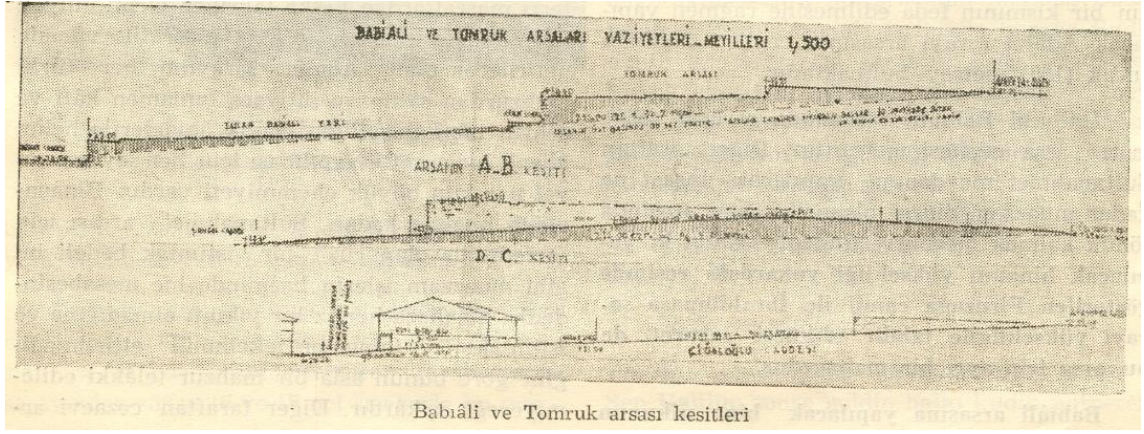
Çizim 16: Sultanahmet Meydanı ile Binbirdirek Sarıncı arasındaki eğimi gösteren kesitler. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 14.

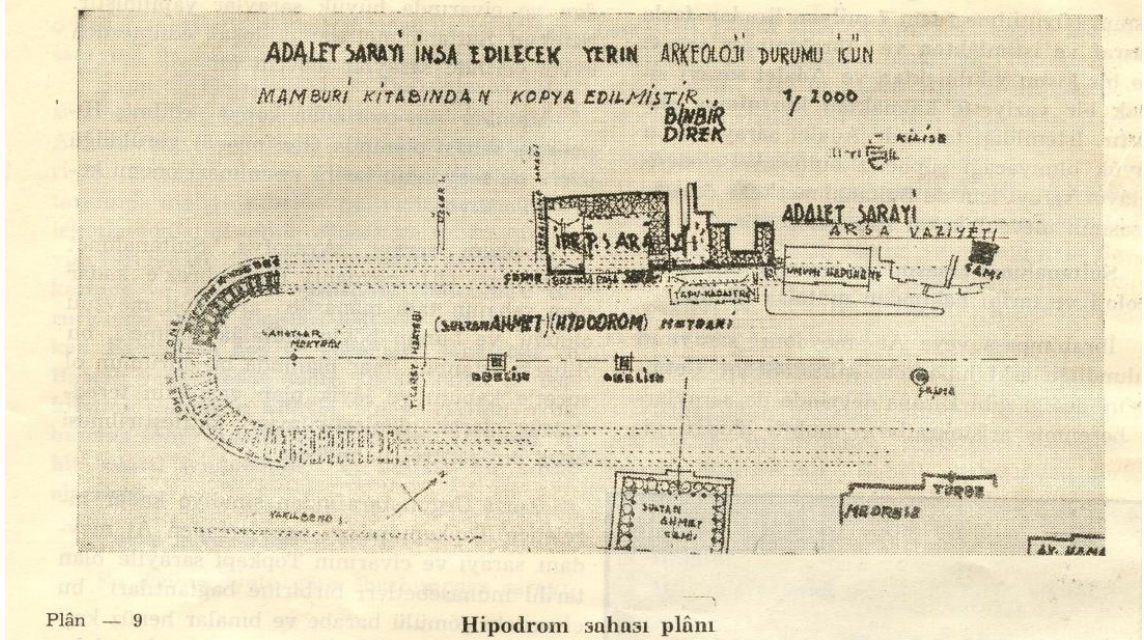
Çizim 17: Tomruk arsasının eğimini gösteren kesitler. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 14.

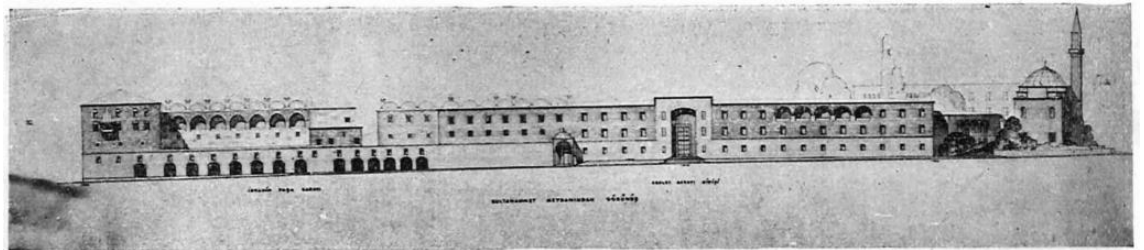
Çizim 18: Tomruk arsasının vaziyet planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 22-23.

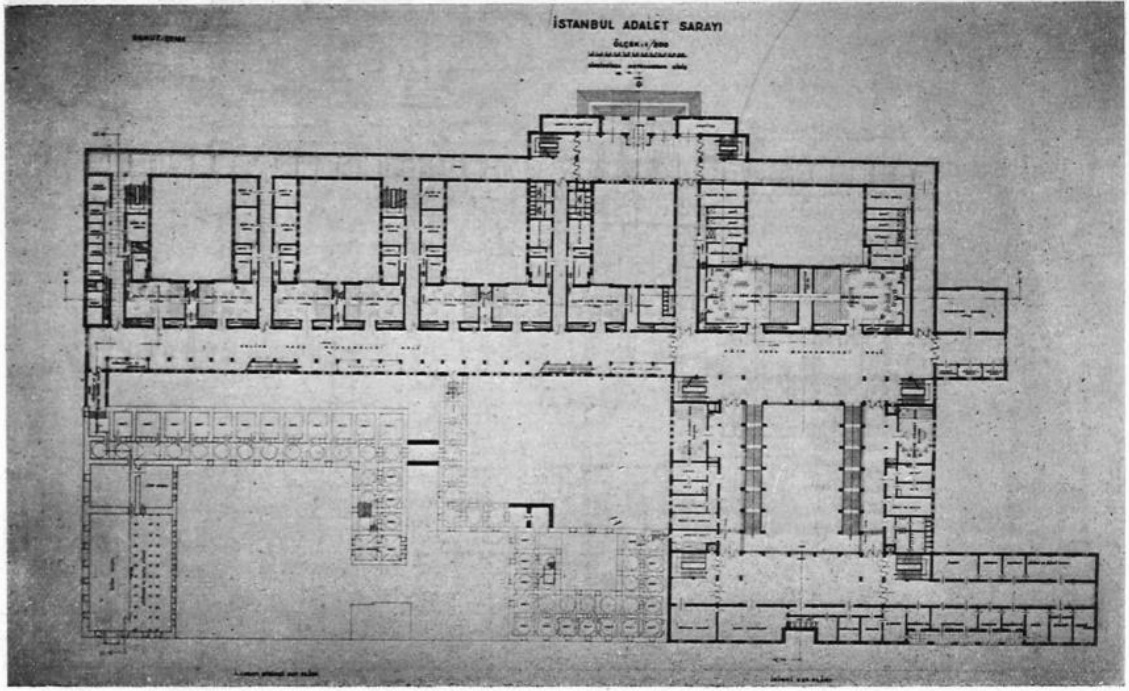
Çizim 19: Babiali ve Tomruk arsasının eğimini gösteren kesitler. Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 23.

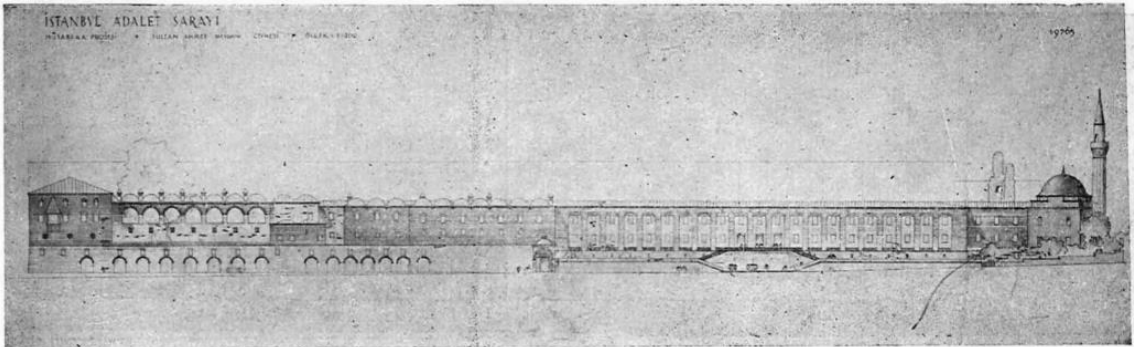
Çizim 20: Sultanahmet çevresinin tarihi eserlerle dolu olduğunu gösteren plan, Asım Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 26.

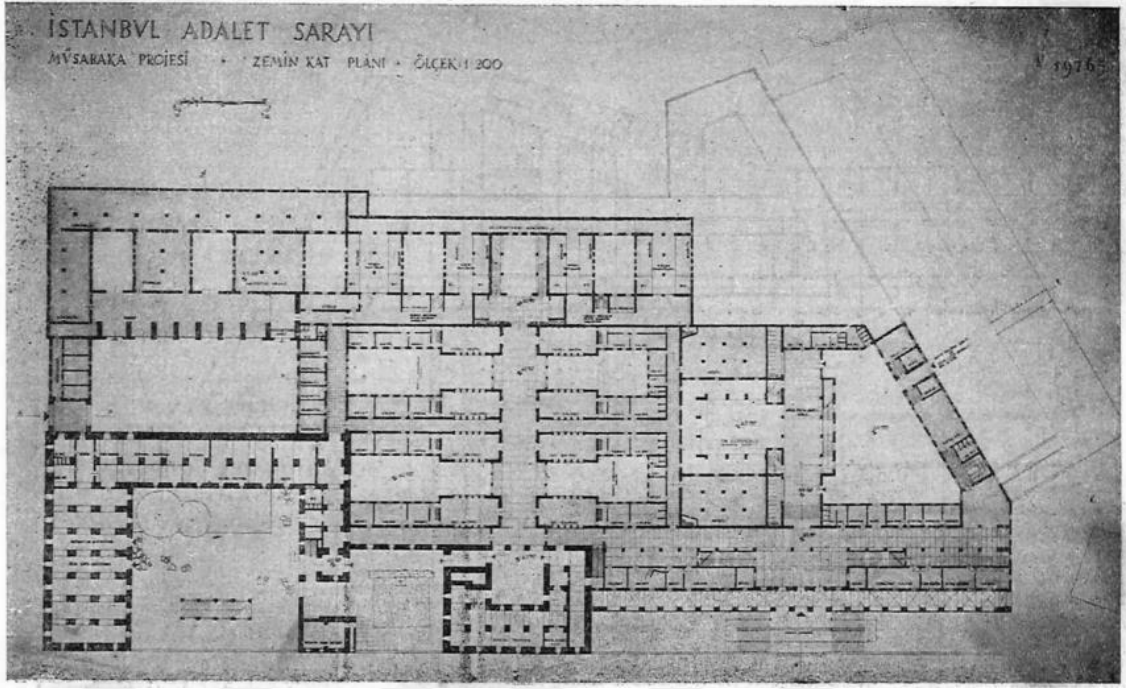
Çizim 21: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına Eyüp Kömürcüoğlu ve Tefik Kömürcüoğlu'nun katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, “İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 107.

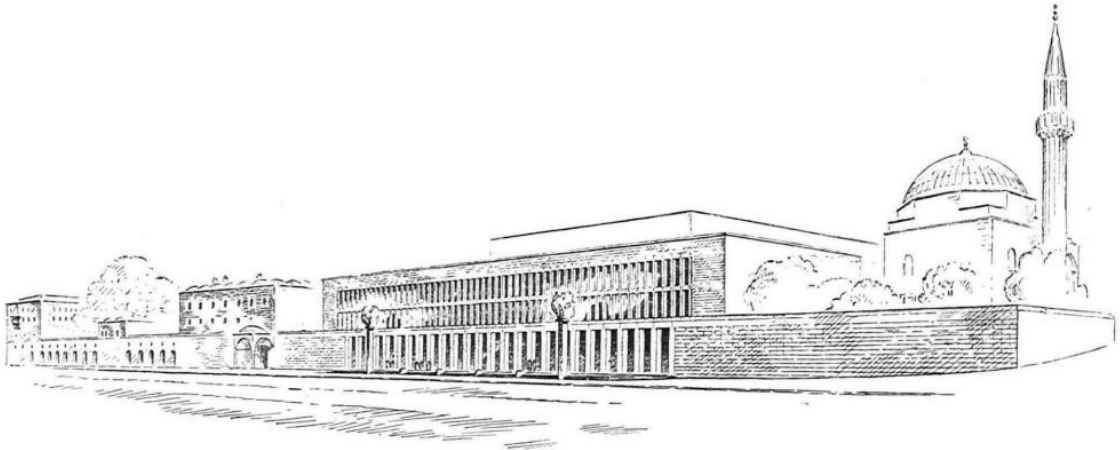
Çizim 22: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına Eyüp Kömürcüoğlu ve Tevfik Kömürcüoğlu'nun katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, “İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 107.

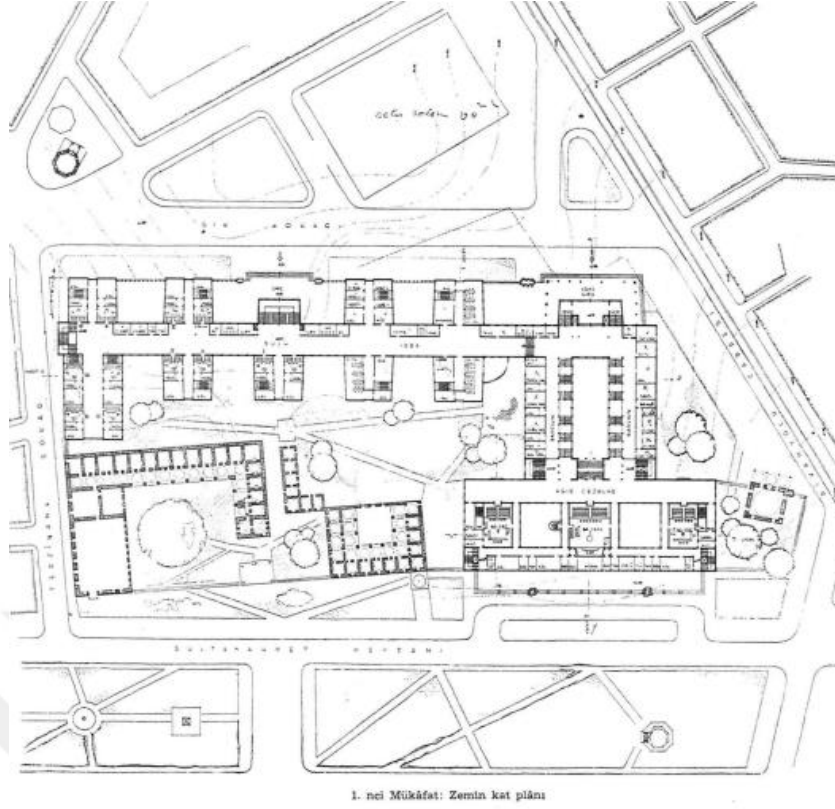
Çizim 23: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına M. Gökdoğan, Eyüp Kömürcüoğlu, Lâmi Eser ve Sermet Gürel'in katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, “İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 113.

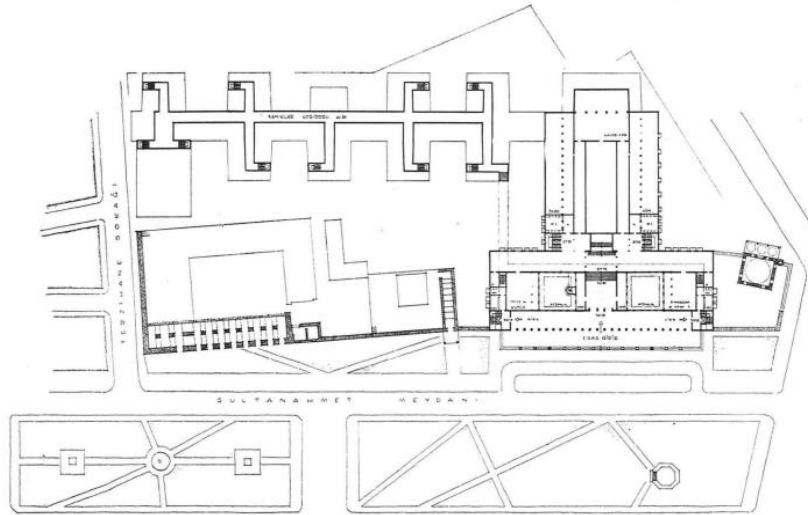
Çizim 24: II. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasına M. Gökdoğan, Eyüp Kömürcüoğlu, Lâmi Eser ve Sermet Gürel'in katıldığı mansiyon ödüllü ortak proje, Anonim, "İstanbul Adalet Sarayı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 113.

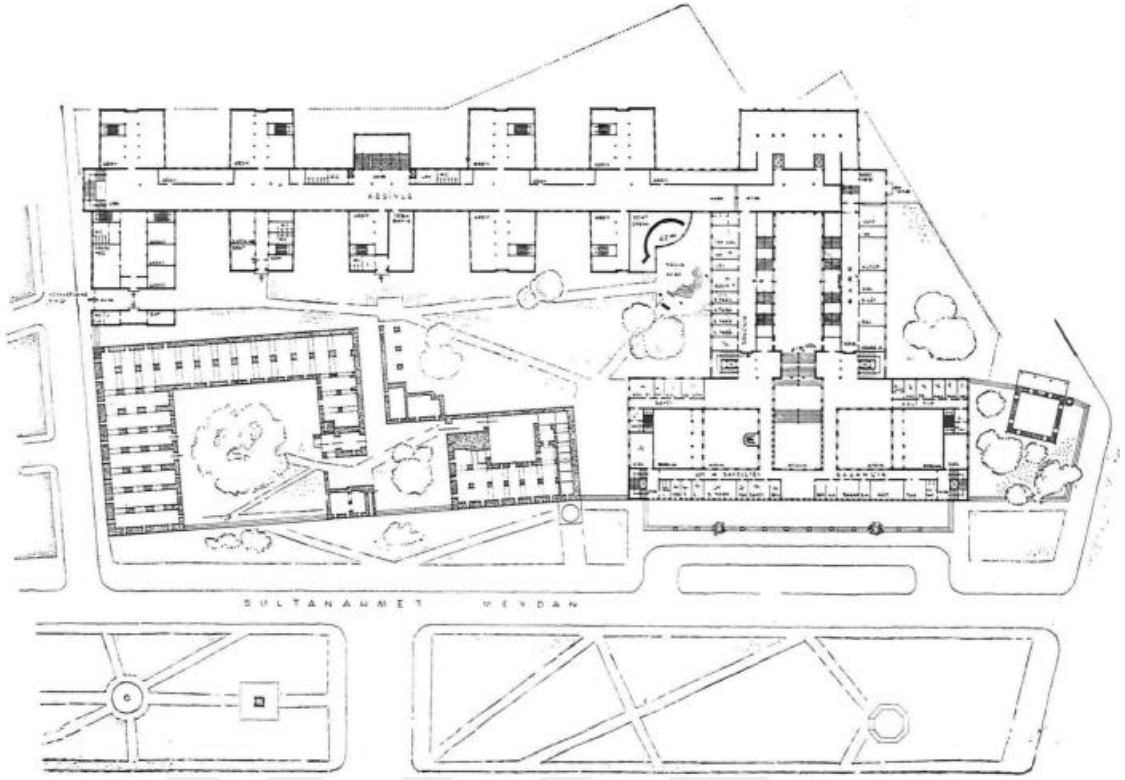
Çizim 25: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul "Adalet Binası Proje Müsabakası", *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 179.

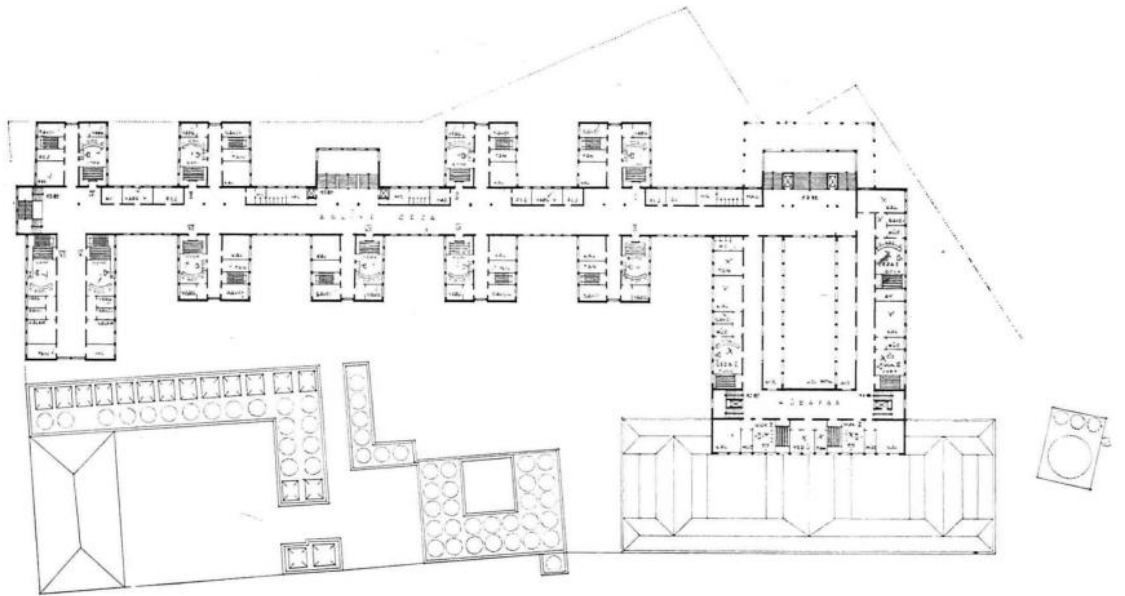
Çizim 26: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul “Adalet Binası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 180.

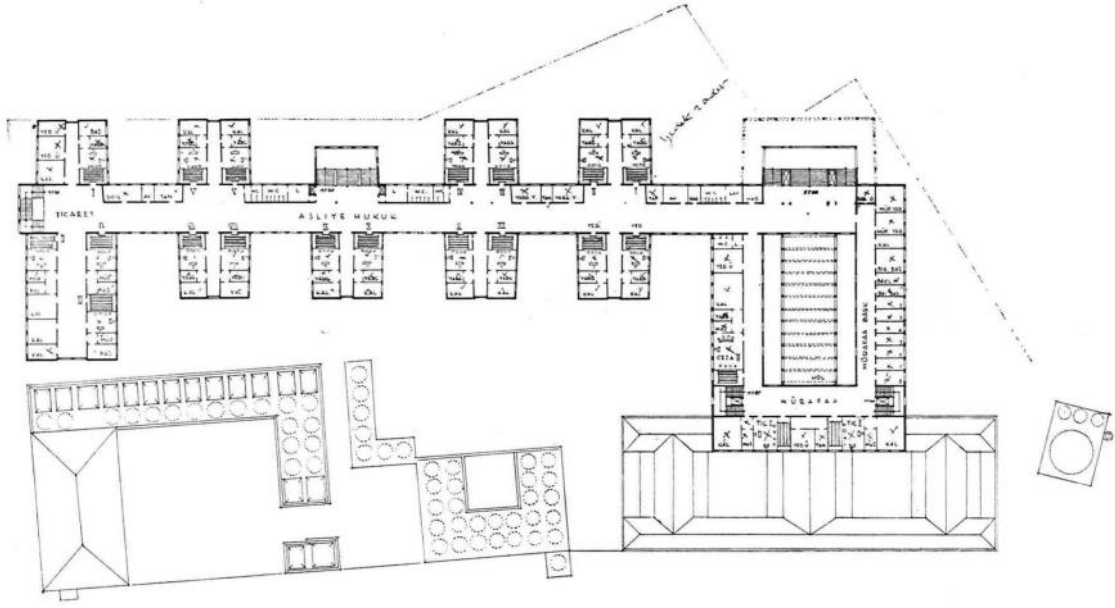
Çizim 27: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul “Adalet Binası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 181.

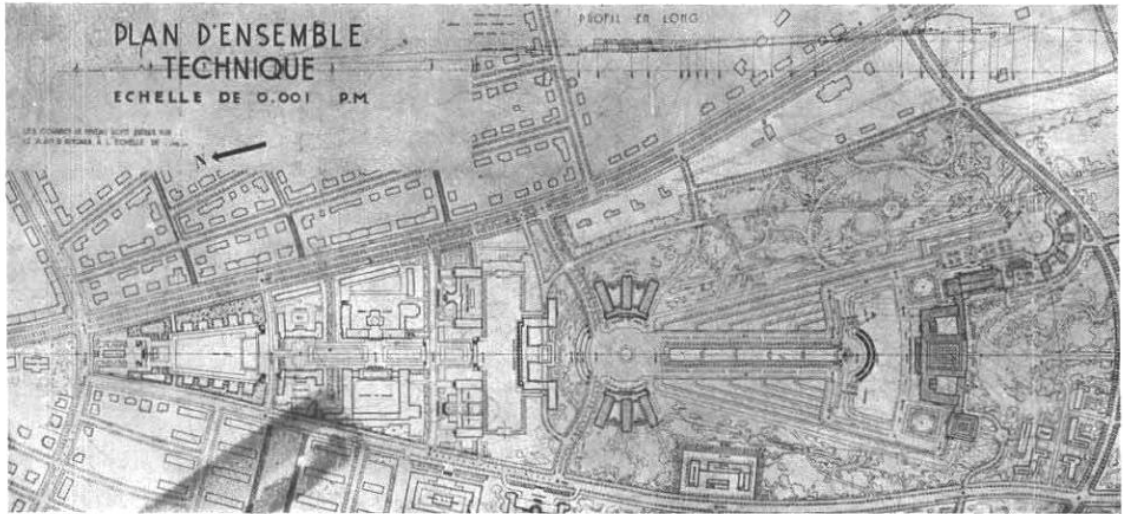
Çizim 28: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul “Adalet Binası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 181.

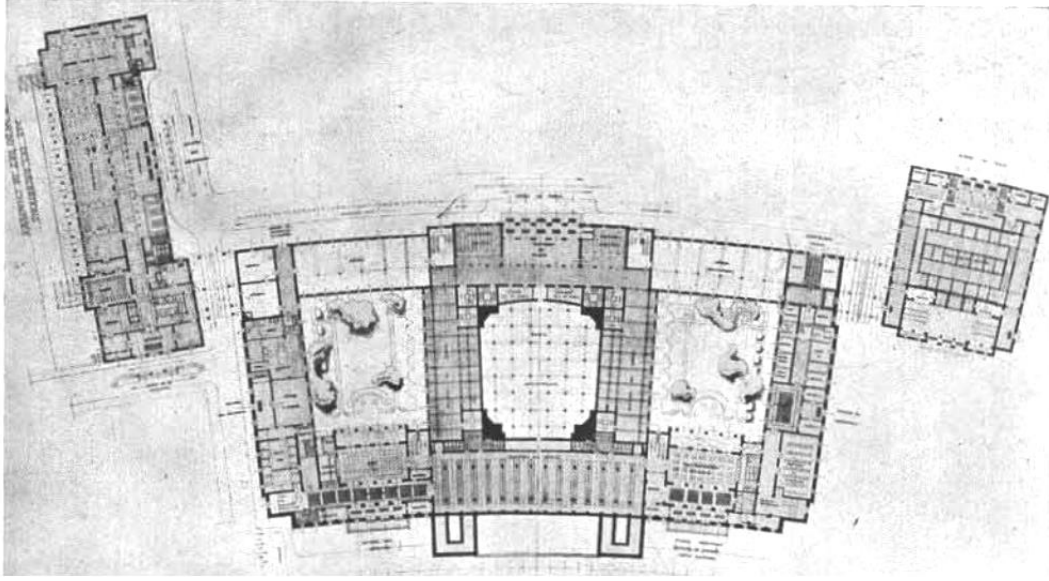
Çizim 29: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul “Adalet Binası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 182.

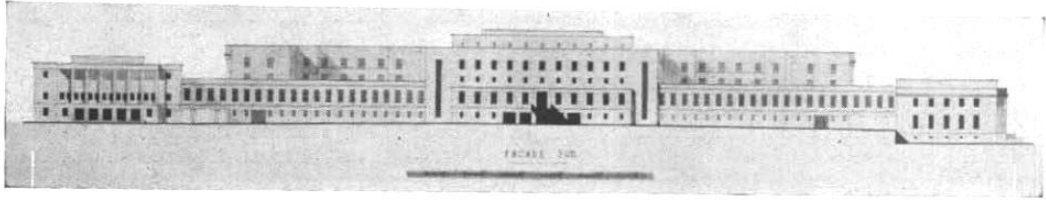
Çizim 30: III. İstanbul Adalet Sarayı yarışmasında birinci olan Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ortak projesi, Anonim, İstanbul “Adalet Binası Proje Müsabakası”, *Arkitekt*, S. (211-212-213-214), İstanbul 1949, s. 182.

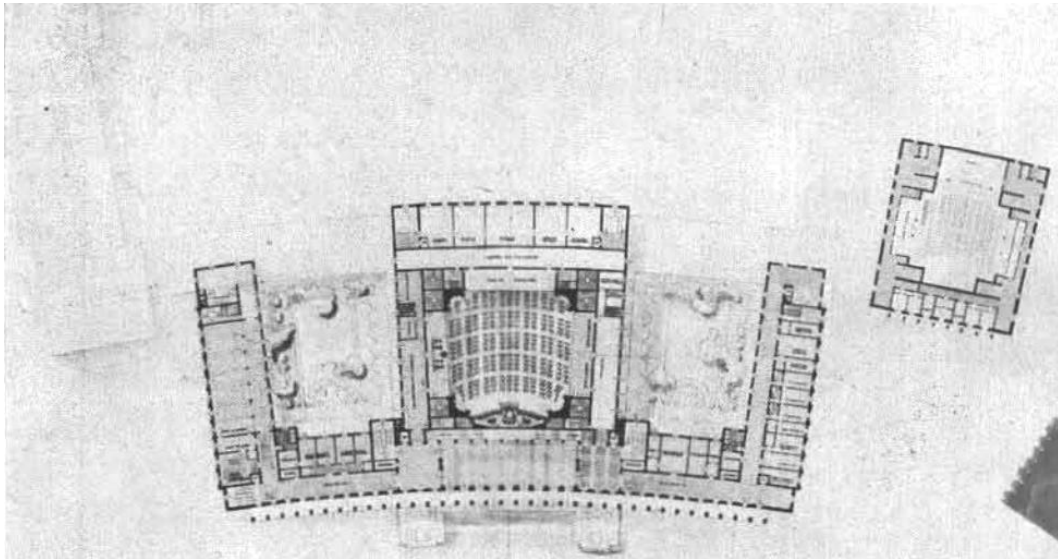
Çizim 31: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı vaziyet planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 115.

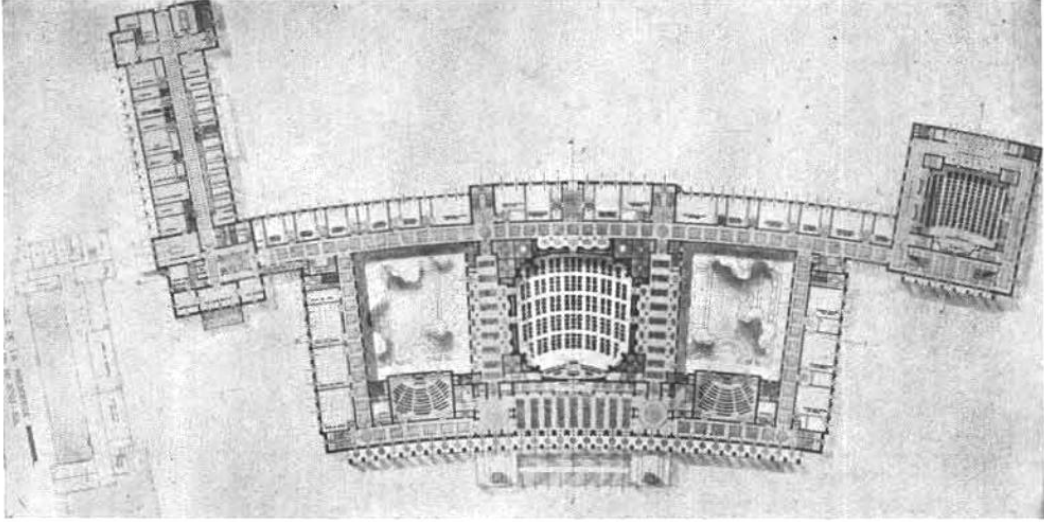
Çizim 32: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

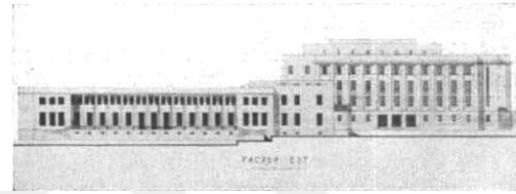
Çizim 33: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin görünümü, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

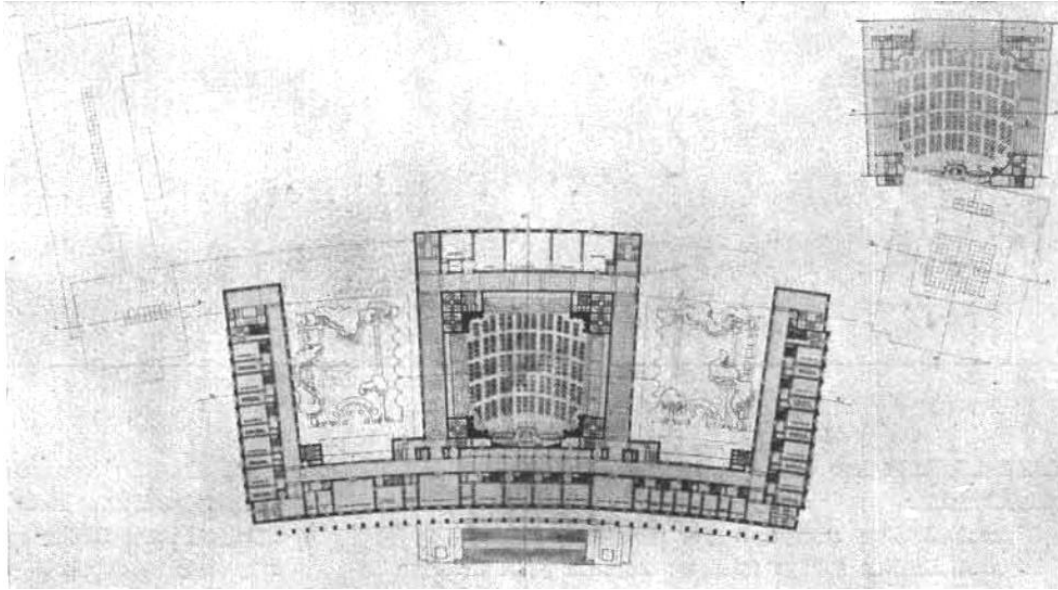
Çizim 34: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, “Kamutay Müsabakası Programı Hülasası”, *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 116.

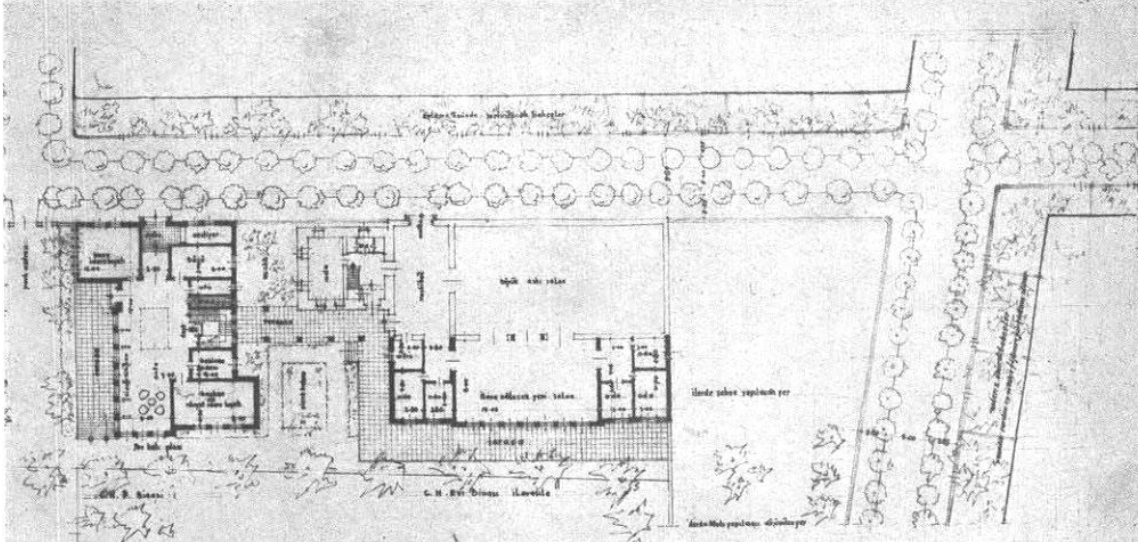
Çizim 35: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 117.

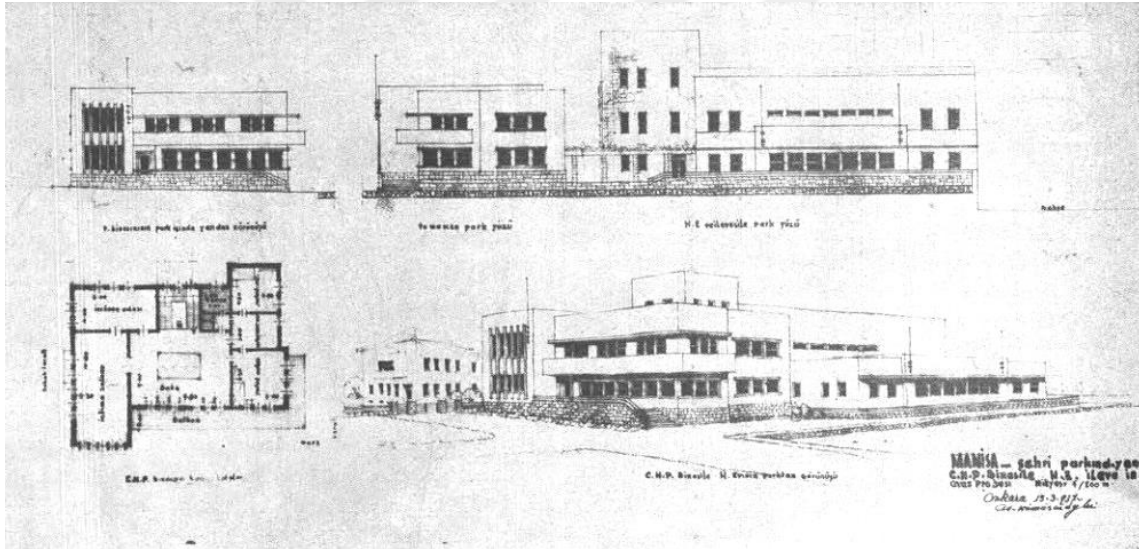
Çizim 36: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin yan görünümüleri, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 117.

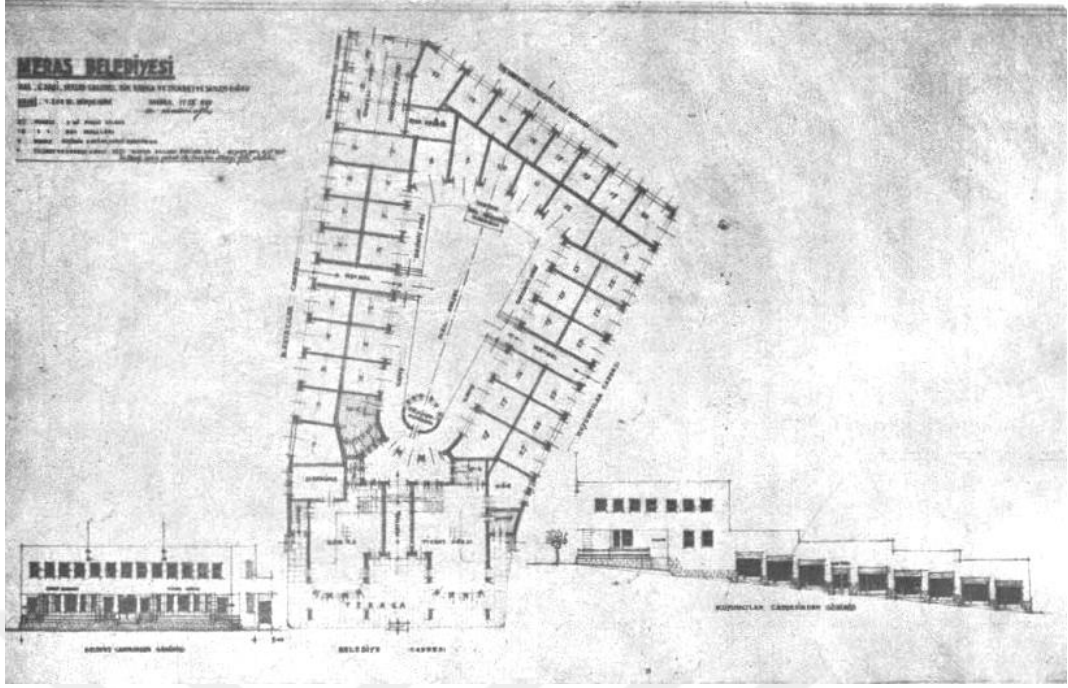
Çizim 37: Asım Kömürcüoğlu'nun Meclis için hazırladığı projenin kat planı, Anonim, "Kamutay Müsabakası Programı Hülasası", *Arkitekt*, S. 88, İstanbul 1938, s. 117.

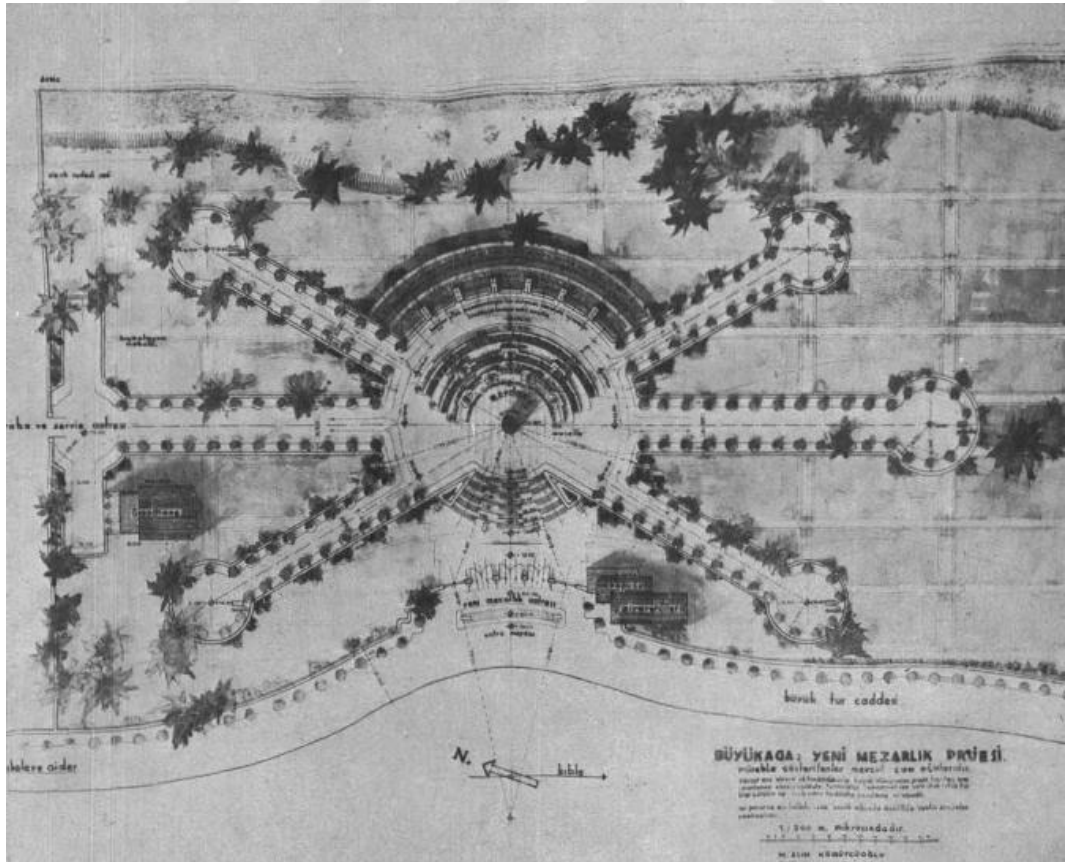
Çizim 38: Manisa Halkevi genişleme projesi, Asım Kömürcüoğlu, “Manisa Halkevi Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 295.

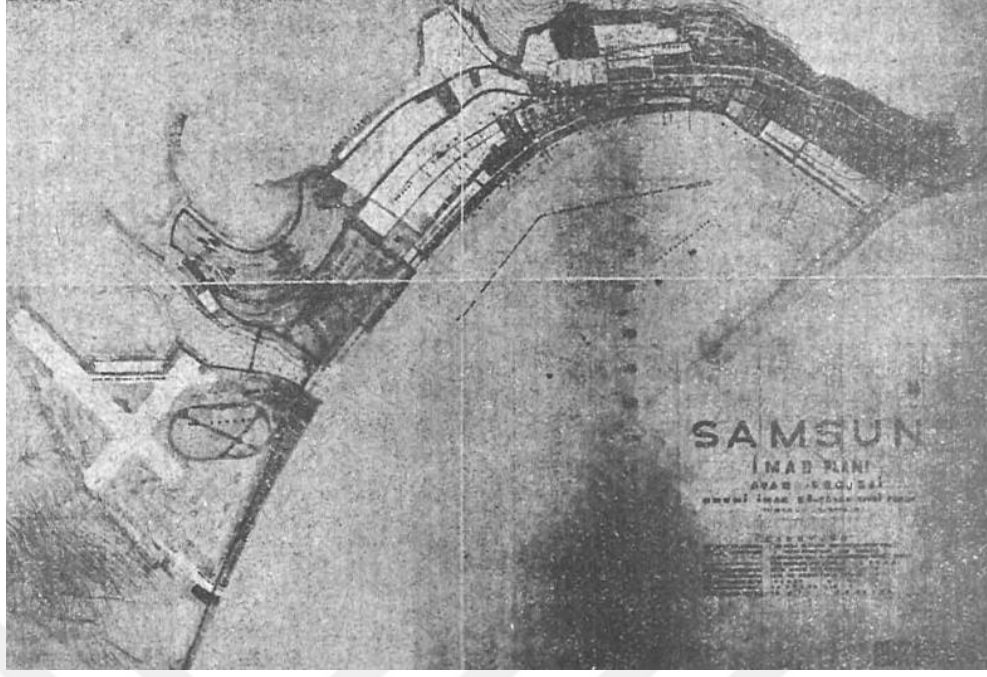
Çizim 39: Manisa Halkevi ve Cumhuriyet Halk Fırkası binası projesi, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 295.

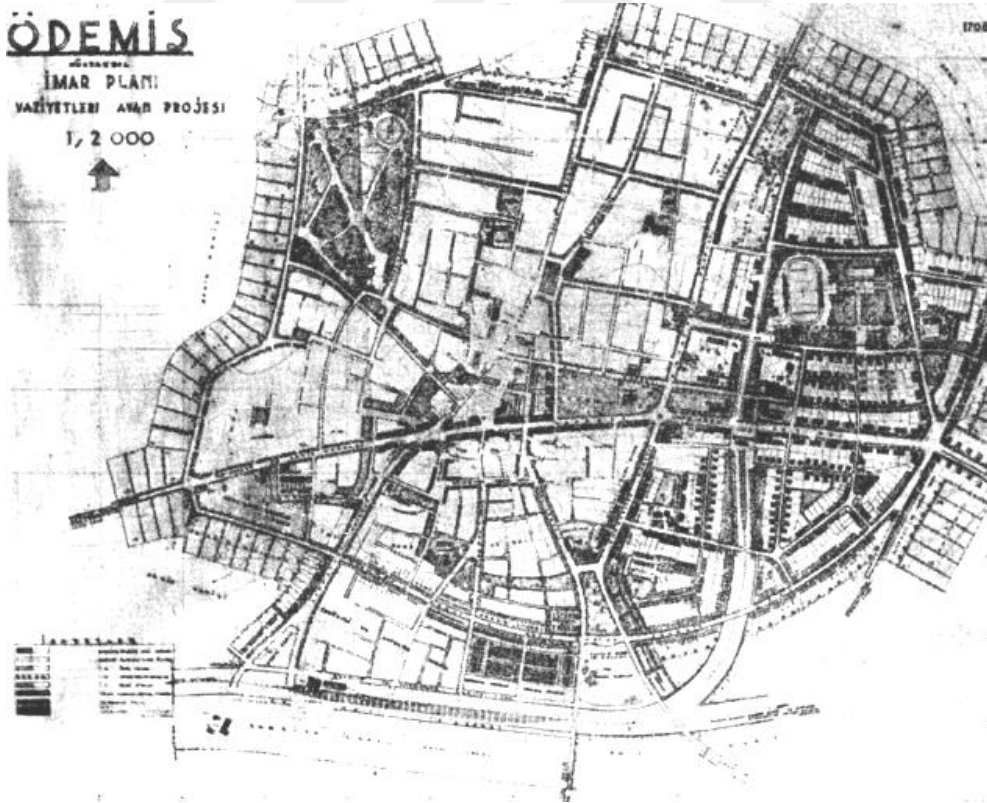
Çizim 40: Maraş Belediye Hal Binası Projesi, Asım Kömürcüoğlu, “Maraş Belediye Hal Binası Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 294.

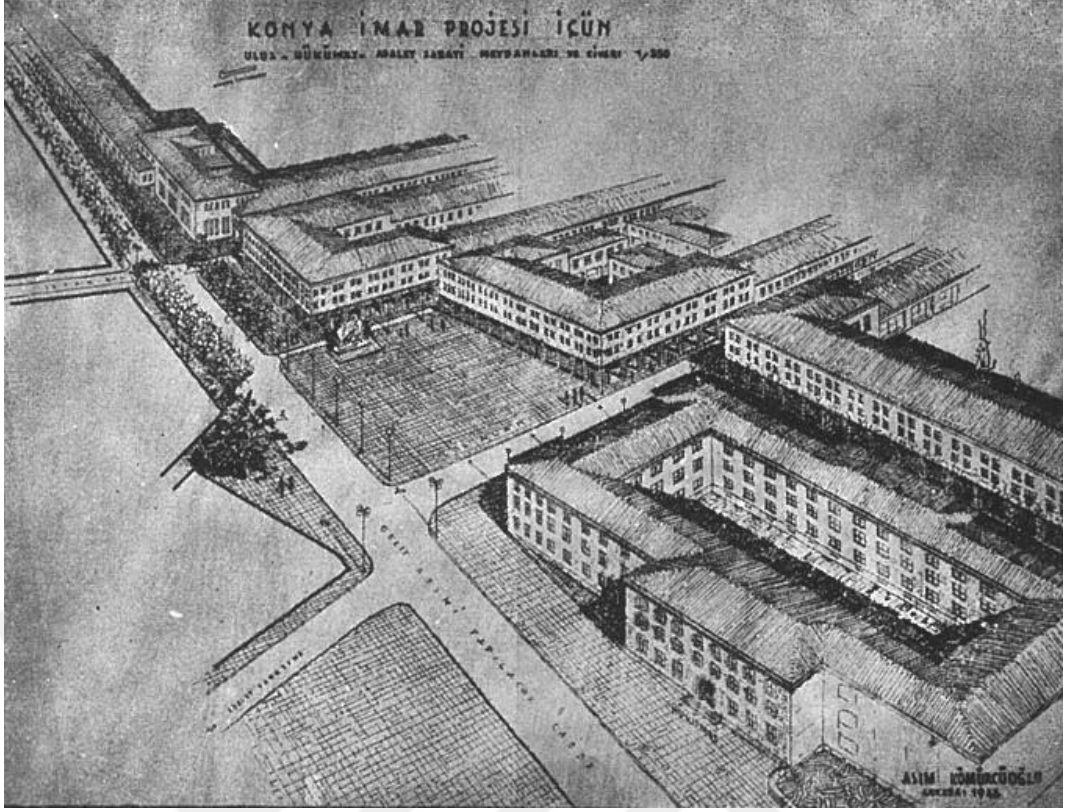
Çizim 41: Büyükada Mezarlık Projesi, Asım Kömürcüoğlu, “Büyükada’da Mezarlık Projesi”, *Arkitekt*, S. 94-95, İstanbul 1938, s. 293.

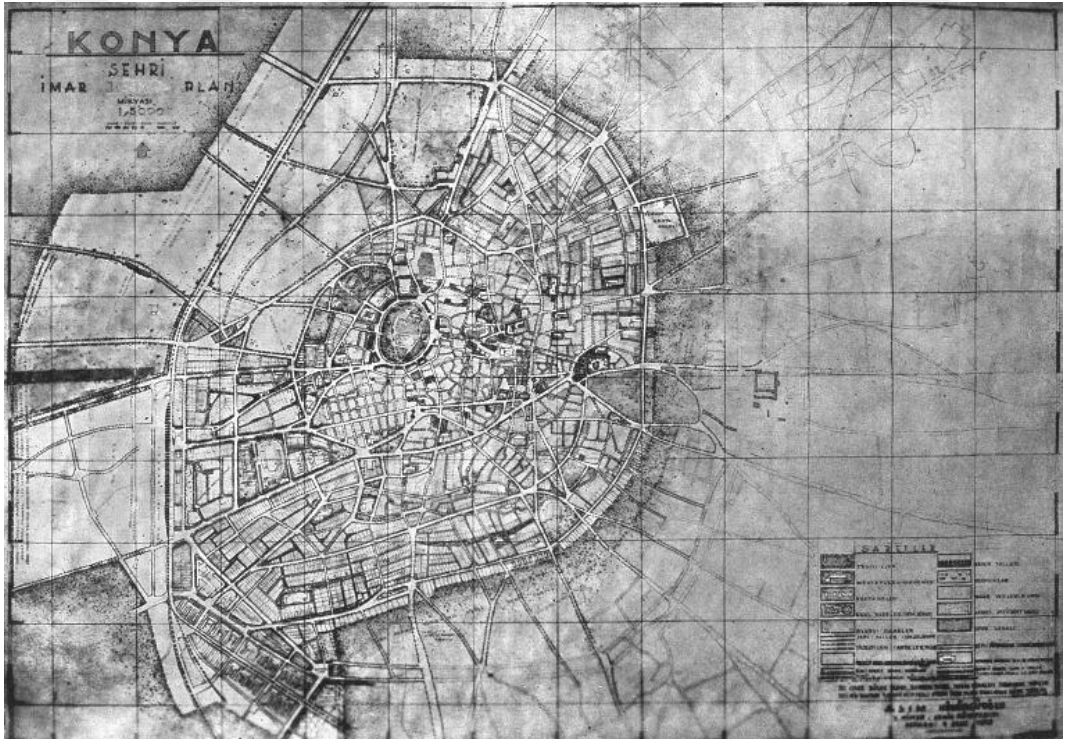
Çizim 42: Samsun İmar Planı, Anonim, “Samsun Şehri İmar Müsabakası Projeleri ve Jüri Raporu”, *Arkitekt*, S. 131-132, İstanbul 1941, s. 278

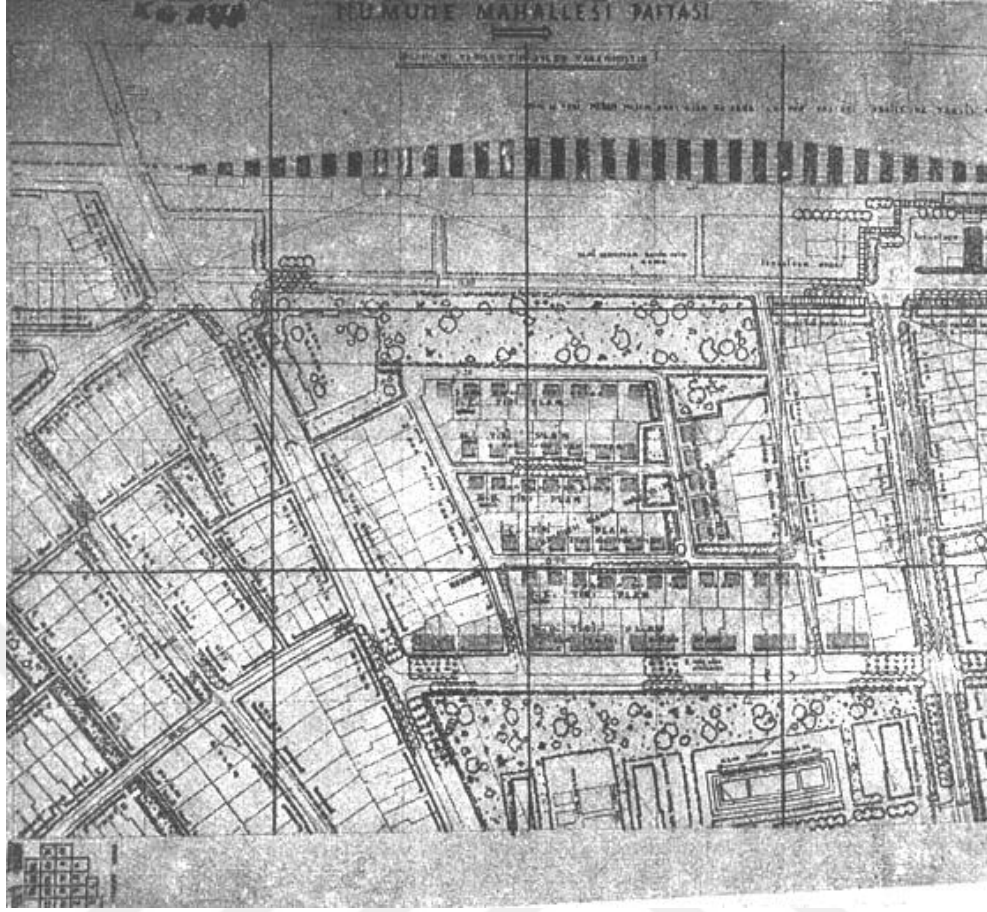
Çizim 43: Ödemiş İmar Planı, Anonim, “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı”, *Arkitekt*, S. 159-160, İstanbul 1945, s. 53.

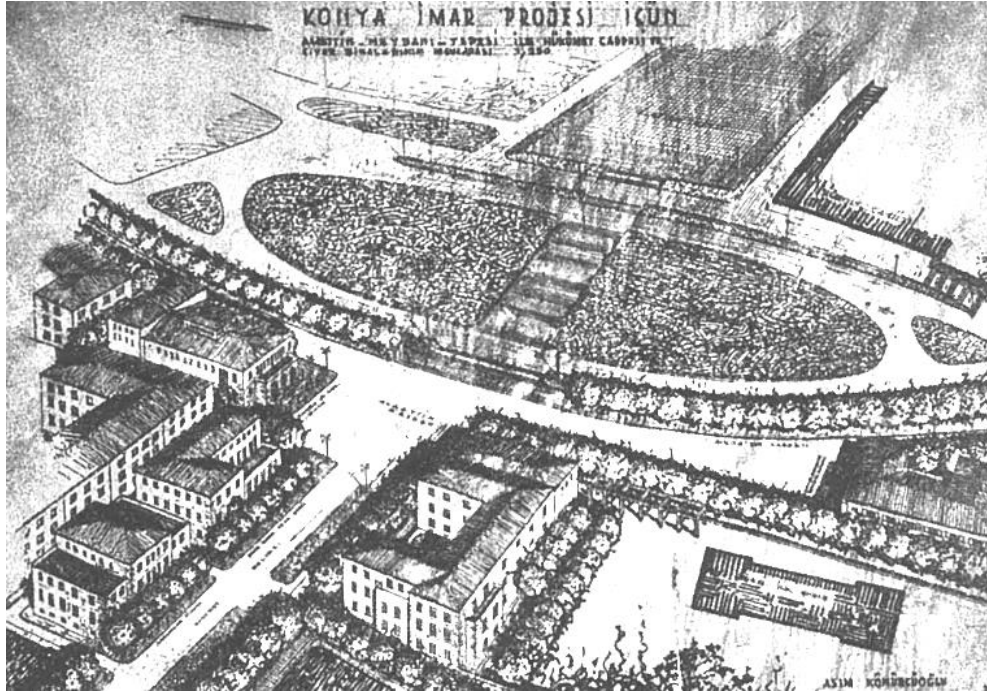
Çizim 44: Konya İmar Planı, Hükümet ve Adalet Binaları, Asım Kömürçüoğlu, “Konya İmar Planlarının Son İzah Raporu Hülasası”, *Arkitekt*, S. 181-182, İstanbul 1947, s. 14.

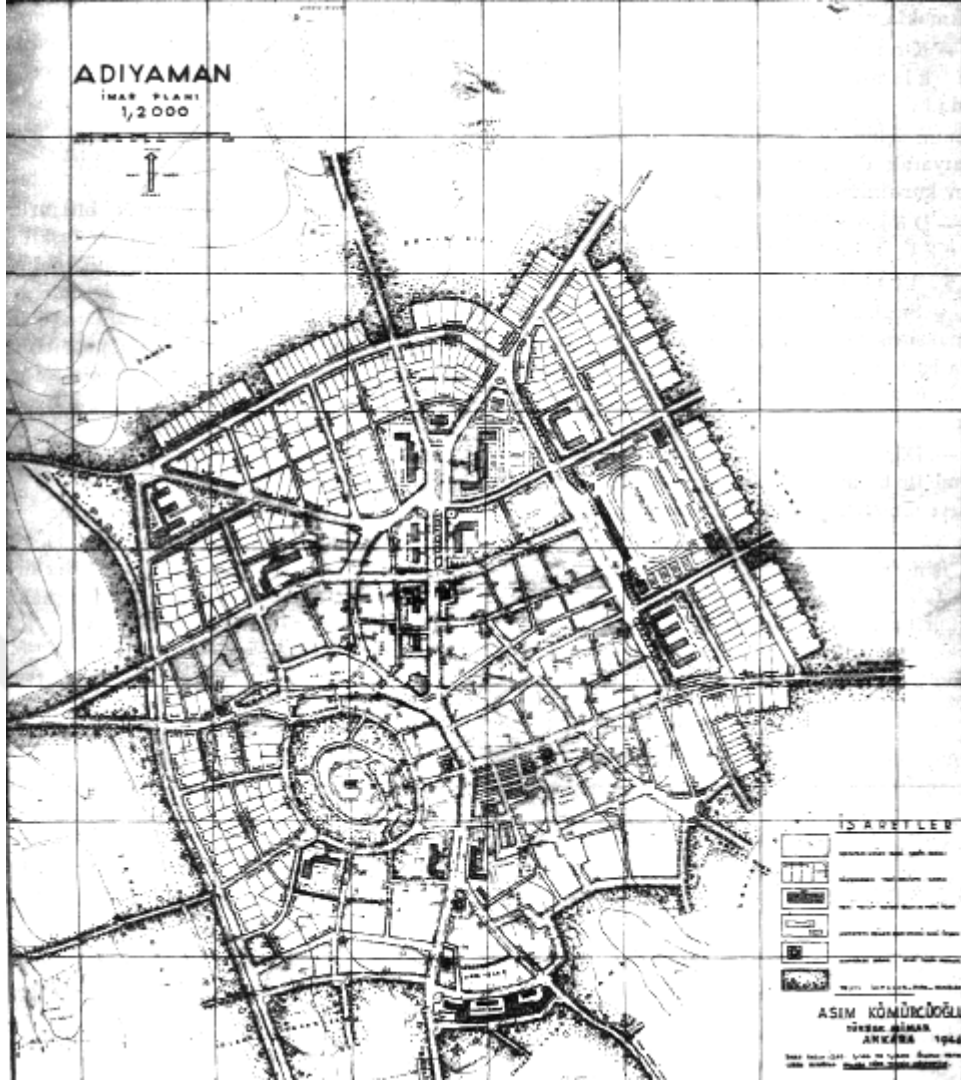
Çizim 45: Konya İmar Planı, Asım Kömürçüoğlu, a.g.m., s. 15.

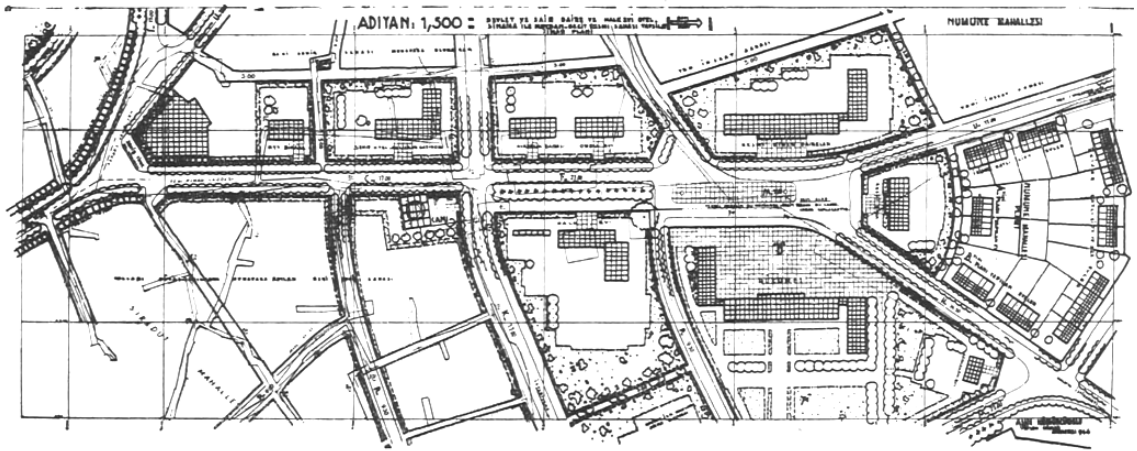
Çizim 46: Konya İmar Planı Numune Mahallesi, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 16.

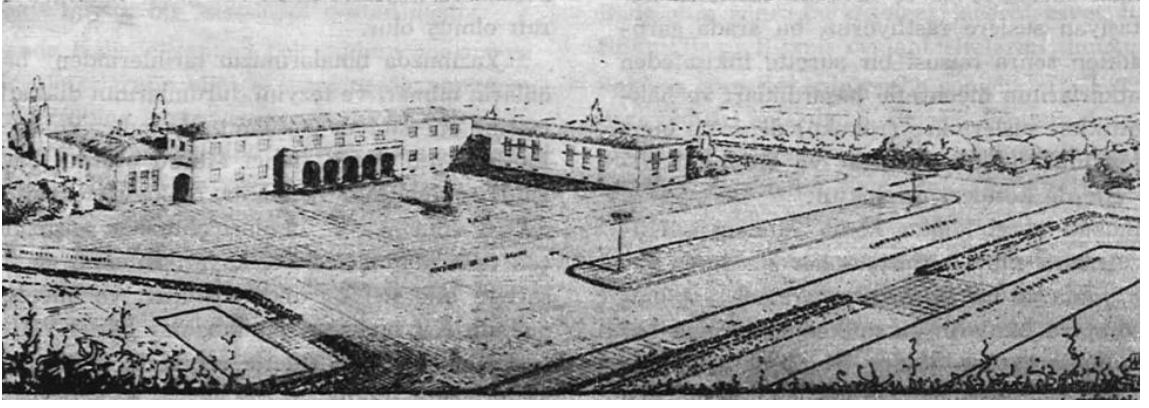
Çizim 47: Konya İmar Planı detay çizimler, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 17.

Çizim 48: Adıyaman İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, “Adıyaman Kasabası İmar Projesi”, Arkitekt, S. 185-186, İstanbul 1947, s. 126.

Çizim 49: Adıyaman İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 127.

Çizim 50: Adıyaman İmar Planı, Asım Kömürcüoğlu, a.g.m., s. 127.

EKLER

Ek 1: Cumhuriyet Gazetesi 04 Aralık 1933

Ek 2: Cumhuriyet Gazetesi 05 Aralık 1933

Yeni Adliye binası nasıl, nerede olmalı

Mimarlar ileri sürülen mütalealara cevap veriyorlar

Yeni Adliye binası nasıl yapılmalıdır? Yanan binanın iskeletinden istifade edilebilir mi? Yeni Adliye bir kısmı eski yerinde mi, yoksa, başka bir mahalde mi yapılmalıdır?

Şehrin daha müsait bir yerinde adliye teşkilâtına elverişli modern bir bina inşasını ileri sürenler çok olduğu gibi, yanan binanın temel ve duvarlarından istifade edilerek derhal bir bina yapılmasını muvafık görenler de vardır. Bazı kimseler ise Sultanahmet ve Ayasofya gibi yüksek, tarihî kıymeti olan iki abide ortasında yeniden yapılacak böyle büyük bir binanın şehrin güzelliğini halleder edeceğini iddia eylemektedirler.

Biz, bu mevzu üzerinde en ziyade salâhiyetli ve alâkadar olmaları lâzım gelen mimarlardan bazıları ile görüştük ve aşağıda okuyacağınız cevapları aldık.

**Mevcut duvarlardan istifade
edilebilir**

**Galatada Hudavendigâr hanında -
Mabadi 5 inci sahifede**

Mimar Muzaffer B.

Yeni Adliye binası nasıl, nerede olmalı

Birinci sahifeden mabiat ki (imar yurdu) nun müesseselerinden minar Muzaffer Bey diyor ki: — Eğer adliye binası gene eski yerinde yapılmak isteniyorsa şimdiki iskelet üzerine bir bina yapılabilir. Çünkü esas duvarları tuğladandır. Bu tuğla duvarlar yangından müteessir olmamıştır. Böyle birçok yanmış binalar üzerine tekrar yeni binalar inşa edildiği vakidir.

Yalnız, bu duvarlardan istifade edilerek yeni bir bina inşası kabil olmakla beraber isin doğrusu bunun tamamen hedmedilerek yeni bir binanın yapılmasıdır. Adliye sarayı esasen darülfünun olarak yapılmıştır. Adliye dairelerine elverişli teskilâtı haiz bulunmuyordu. Kat irtifakları haddinden çok fazla idi. İstifadeye şayan kalan beden duvarları fevkalâde kalmı olduğundan yeni mimariye hiç müsaîf değildir. Bunları tamamen yıkarak yeni, modern, küçük bir bina yaptırmak doğrudur.

Böyle küçük bir binanın ise iki cami arasında inşaat doğru değildir. Yeni adliye binası şehrin tam merkezinde olmalıdır. Meselâ eski Bab-ülîn'in yanındaki kısımdaki arsadan istifade kabilirdi.

Mütalestima ilâveten söylemek isterim ki Adliye sarayını faciası bize acı bir ders vermiştir. Üniversite binalarının, Dolmabahçe sarayının, Vilâyet hatta Belediye binalarının da hilleri tamamen ahsandır. Bu binaların çatı ve döşemelerini betonarmeye çevirmek zaruridir ve bu iş tedricen birkaç sene zarfında yapılabilir.

Yanan kısım tamamen yıkılmalı!
Mimar Emin Bey ise yeni binanın eski yerinde yapılmasının daha muvafık olduğunu mütaleasındadır.

Diyor ki: — Adliye sarayının yanındaki kısmı tamamen yıkılmalıdır. Bu iskelet üzerinde sarfedilecek kırık paraya acım. Bu arsa üzerine İstanbul şimdiki ihtivacına kâfi gelecek şekilde daha küçük, daha tonlu ve küçük bir bina yaptırmak muvafıktır. Böyle bir bina orayı tezvin eder. Ben korkarım ki yarı oradaki arsaya narca narca salmağa kalkarlar. Biz şimdi iki tarihî eser arasına Adliye daireleri yapmaktan korkarken bir gün o canım yerde kümesler, kulübeler görürüz. Eğer bina orada yapılmıyorsa en muvafık yer eski Cift-sarayların arsası veya Bab-ülîn'in içi'dir.

Yeni bina yaptırmalı!
Mimar Torkom Çubukçuyan Bey de şu mütaleada bulunmuştur: — Adliye sarayının duvarlarından istifade etmek doğru değildir. Bu duvarlar tamamen yıkılarak tuğlaların denizden istifade edilmelidir. Bina şimdiki halile hiçbir işe yaramaz. Ayasofya ve Sultanahmet camileri arasında yeni

cu imarise çok ıyıdır. Mithassa Bağ - dat, Basra istikametile, İran istikametine olan yolcu adedi fazlalasmıştır. Bâzincilerinde yanılan istatistiklere göre yataklı vagonlarda mevcut yataklar adedine göre satılan yataklar miktarı yüzde seksen, seksen beş nisbetindedir. Uzak mesafeler için hem tren, hem de yataklı ücretlerinde tenzilat yapılmıştır. Bu tenzilat yalnız gitme biletlerinde yüzde on ve gidip gelme biletlerinde yüzde otuz iki nisbetindedir. Bu gidip gelme biletlerin müddeti de iki sene olarak itibar olunmuştur.

Tenzilâtli seyahatler
Yataklı vagonlar ücretlerinde tenzilat ıcrası hususunda kat'i ve mukarrer birşey yoktur. Fakat, şimdiki idarelerle anlaşarak böyle tenzilat tecrübeleri yapmak da'ma kabilirdi. Meselâ Türkiye Turing kulübü ile Ankaraya grup halinde seyahatler tertibi fikri üzerinde bazı temaslarda yapılmaktadır. Halka memleketi, bilhassa hükümet merkezini tanımak için ter-tip edilmesi düşünülen bu seyahatler için yataklı vagonlar ücretlerinde ehemmiyetli tenzilat ıcrası düşünülmüştür. Bu grup seyahatlerine istisna edecek olanlar için ayrı vagonlar tahsis olunacak, bunlardan alınacak ücrette tren parası, yataklı vagonlar ücreti, yemek, Ankarada otomobil ve gezme masrafları dahil olacaktır.

Fakat dediğim gibi bu henüz tasavvur halindedir.

Diğer taraftan memleketi hariceten kâfile halinde gelecek seyyahlar için de bu gibi kolaylıklar ıcrası üzerinde tekkat vâcibmiktir. Önümü'deki ilkbaharın bir İspanyol seyyahı kşifesi şehrimize gelecektir. Bu seyyahlar buradan Eskişehir, Afyon, Konya ve Adana giderek Anadoluyu gezecekler ve her şehirde birer gün kalacaklardır. Böyle kâfile halinde gelecek seyyahlara da ücretlerde tenzilat yapılması düşünülmektedir.

İrlandadaki Mavi gömlekçiler

Dublin 11 (A.A.) — Mavi gömlekçiler cemiyetini faaliyetten meneden kararname üzerine bu cemiyetin reisi jeneral O'duffy, tevkif edilmemek için, ortadan kaybolmuştur. Bazı İngiliz gazetelerine nazaran, jeneral O'duffy, Ulster hududunu aşmıştır.

İtalya - Almanya münasebatı

Roma 11 (A.A.) — Hariciye müsteşarı M. Suvich Berlinde hareket etmiş ve istasyonda Alman sefirî tarafından teşeyi edilmiştir.

Bir bina yapılmasına taraftar değildir. Bu şehrin güzelliğini bozar ve iki tarihî eseri kapar. Burası güzel bir park haline konulmalıdır. Yeni adliye binasının yeri tetkike lüzum gösterir bir meseledir. Meselâ postane en merkezi bir mahalledir. Fakat bu bina postane olarak yapılmıştır, adliyeye müsait değildir. Yeni bina Sultanahmet, Bab-ülî ile Köprü arasındaki mntakada olmalıdır.

Ek 4: Cumhuriyet Gazetesi 17 Aralık 1933

Cumhuriyet
Yayın Tarihi : 06.01.1934
Sayfa : 3

Yeni Adliye binası nerede yapılmalıdır ?

Fikrimizce en münasip yer, Sultanahmet meydanına nazır olan askerî dikimhane binasının arsasıdır

Yeni Adliye binası için en muvafık yer olan Sultanahmet meydanına nazır eski kârgir Askerî Dikimhane binası ile ahşap müstemilâtı ve tekkesi

Adliye binası yandıktan sonra mahkemeler, müddeiumumlilik ve icra daireleri müteferrik surette muhtelif yerlere muvakkaten yerleştirilmişti. Bunlar şimdi Postahane binasına toplu olarak yerleşeceklerdir. İstanbul Adliyesinin bir kül halinde ve bir binada bulunması kat'i bir zarurettir. Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul, büyük bir Adliye binasına mutlaka muhtaçtır. Yeni bir Adliye binası yapılırken bu binanın şehrin mümkün olduğu kadar merkezinde bulunması ve halkın sühuletle işini takip edebilmesi ilk düşünülecek meseledir.

Yeni Adliye binası nerede yapılmalıdır ? Biz, bunun için en müsait yeri gene Sultanahmette buluyoruz. Bu yer, Tapu ve kadastro müdiriyeti binasının bittiği noktadan Ali Ticaret mektebinin bulunduğu caddeye kadar uzanan ve derinliği Binbirdireğe kadar giden sahadır. Sultanahmet meydanına nazır olan bu mahallin üç tarafı yoldur. Bu sahanın üstünde ahşap birkaç ev ile askerî dikimhane denilen eski kârgir bir bina ile müstemilâtı vardır. Burada yapılacak bir Adliye sarayı, tev-

kifane ve hapisaneye yakınlığı ve Ticaret mektebi ile Tapu ve kadastro müdiriyeti binalarının arasında güzel bir manzara arz etmesi noktasından çok iyi olacaktır. Aynı zamanda gerek icra ve gerek mahkemelerin hukuka müteallik kısımları, Tapu müdiriyeti dosyaları ile alakadar olduğundan halkın iş sürat ve sühuletle görülecektir. Burada yapılacak bina için hemen hemen arsa parası da verilmeyecektir. Ceman yekûn 8783 metre murabba olan bu sahanın 8524 metre murabba emlakı milliyeden askerî dikimhane binası ile müstemilâtı işgal etmektedir. Yalnız 259 metre murabba bir yer vardır ki, bahçe ile beraber küçük bir kâreir binadır ve Dügümlü-baba tekkesidir.

Yanan Adliye binasının sahası da 8500 metre murabba olduğuna göre yeni yapılacak asrî bir Adliye sarayı için 8783 metre murabba arazi bol bol kâfidir.

Öyle zannediyoruz ki İstanbulda Adliye binası için en münasip yer burasıdır.

Orjinal Boyut : 13 * 27 cm

Ek 5: Cumhuriyet Gazetesi 1 Ocak 1934

Mahkemeler, postane binasına taşınıyorlar

Adliye sarayı yandıktan sonra muhtelif mahallere muvakkaten yerleştirilen mahkemeler dünden itibaren Yenipostane binasına taşınmaya başlamışlardır.

dir. Taşınma işi birkaç gün devam edecektir. Yukarıdaki resim, mahkemelere ait evrak ve eşyanın postane binasına nakledildiğini göstermektedir.

Original Boyut : 14 * 17 cm

Ek 6: Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ocak 1934

Yeni Adliye sarayı yapılacak

Adliye Vekâletinden dün emir geldi

Yeni Adliye binası hakkında yapılmakta olan tetkikat henüz kat'i bir neticeye varmamıştır. Evvelce Yenipostane binasının tamamı Adliye tahsis ve postane için Sirkeci'de istasyon karşısında eski istasyon birahanesinin bulunduğu yerde iki yüz bin lira sarfiye bir bina yaptırılması düşünülmüştü. Fakat bilâhare yapılan tetkikat neticesinde Yenipostane binasının bütün Adliye dairelerini ve mahkemeleri istenildiği gibi istiap edemeyeceği ve bilhassa telgraf muhabere dairesinin de nakli çok mühim masraflara ihtiyacı göstermekte olduğu anlaşılmıştır. Binaenaleyh bir eski binanın tadili için bu kadar masraf yapılacak yerde yeni bir Adliye sarayı yaptırılması daha muvafık görülmüş ve bu hususta Adliye Vekâletinden İstanbul Müddeiumumiyyesine tebligat yapılmıştır. Müddeiumumi Kenan Bey dün Vali ve Belediye Reisi Muhittin Beyi ziyaret ederek Adliye sarayının nerede yaptırılması muvafık olacağını görüşmüştür. Adliye sarayı için bir iki güne kadar münasip bir yer tesbit olunarak Vekâlete bildirilecek, Vekâletin müteallası alınacaktır.

İstanbul Barosu için Adliye binası olarak tahsis olunan Yenipostanede birkaç oda tahsis Adliye Vekâletince tensip edilmiş ve keyfiyet Müddeiumumiye'ye bildirilmişti. Fakat Ankaradan son gelen haberler, postanenin tamamen Adliye verilmesi kararından sarfınazar edildiğini bildirmektedir. Buna nazaran Baro gene yersiz kalmaktadır. Avukatlardan birçoğu Baroya müracaat ederek bina meselesinin halledilmemiş olmasının mesallerini halelde etmekte olduğundan şikâyet başlamışlardır. Bunu nazarı itibara alan Baro riyaseti Adliye Vekâleti nezdinde tekrar teşebbüsatta bulunmak kararını vermiştir.

Original Boyut : 6 * 25 cm

Ek 7: Cumhuriyet Gazetesi, 02 Mart 1934

Adliye Sarayı

Belediyenin karşısındaki arsa münasip görülüyor

Yeni bir Adliye Sarayı yapılması takarrür ederek bu hususta Müdde-i umumiye tebligat yapılmıştı. Yapılan tetkikat neticesinde yanan Adliye binasının yerine yeniden bir bina yaptırılmaması ve Belediye tarafından benzin deposu ittihaç edilen tarihi Ayasofya hamamının hizasından itibaren Tekkifanenin olduğu yere kadar imtidat eden sahanın tamamı boş bırakılması ve burada bir park vücade getirilmesi; yeni Adliye sarayının da Belediye önündeki eski Türk - Alman dostluk yurdu arasında inşası kararlaştırılmış ve bu karar Vekâlete bildirilmiştir. Vekâletten alınacak cevaba göre hareket edilecektir.

Orijinal Boyut : 6 * 11 cm

Ek 8: Cumhuriyet Gazetesi, 04 Mart 1934

Yeni Adliye Sarayı nerede olacak?

Bina için üç arsa üzerinde tetkikat yapılıyor

Yeni yapılacak Adliye Sarayı hakkındaki tetkikat devam etmektedir. Bu bina için Belediye binası önündeki eski Türk - Alman dostluk yurdu arasında başka Sirkeci istasyonu karşısındaki eski istasyon birahanesinin bulunduğu yer de muvafık görülmektedir.

Evvelce yeni bir postane binası yapılması mevzuu bahseldiği zaman da gene burası düşünülmüştü.

Adliye Sarayı için bunlardan başka diğer bir tasavvur daha vardır. Vilâyet ve Defterdarlık binaları arasında bulunan ve bir cephesi Ebüsuûd caddesine bakan sahaya yapılacak bir Adliye Sarayının hepsinden daha muvafık olacağı söylenmektedir.

Her üç arsaya ait plânlar dün Adliye Vekâletine gönderilmiştir. Vekâletten alınacak cevaba göre hareket olunacaktır.

Adliye Sarayının Vilâyet ve defterdarlık arasındaki arsaya yaptırılması takarrür ettiği takdirde Vilâyet ve Defterdarlık binalarının da tamir ve tadil edilmek suretile yeni bina ile birleştirilmesi ve heyeti umumiyesinin bir Hükümet Konağı haline konması da mevzu bahisdir. Adliye Sarayının inşası epeyce uzun bir zamana ihtiyaç göstereceğinden o zamana kadar elyevm muhtelif yerlerde bulunan mahkemeler muvakkaten Yenipostane binasına alınacaklardır. Fakat bu nakil ameliyesine de ancak Adliye Sarayı inşası hususunda Vekâletten gelecek cevaptan sonra başlanacaktır.

Yanan dosyalar

Adliye yangını sırasında yanan dosyaları yeniden tanzimle meşgul olan tezis büroları faaliyetlerine devam etmektedirler. Son günlerde bürolara müracaat daha ziyadeleşmiştir. Büroların mesai müddeti altı ay olup şimdiye kadar bu müddetin bir kısmı geçmiştir. Maamafih bugünkü vaziyete nazaran işlerin muayyen müddet zarfında bitirileceği anlaşılmaktadır.

Orijinal Boyut : 7 * 12 cm

Ek 9: Cumhuriyet Gazetesi, 05 Mart 1934

Adliye sarayı

Yeni binanın yerini şehir mühassısı tayin edecek

Adliye devairi muvakkaten Yenipostane binasına toplanmakla beraber şehirimizde, ihtiyacı karşılayacak bir Adliye sarayı inşa edilecektir. Öğrendiğimize göre, salâhiyetler makamlar, böyle büyük bir binanın şehir plânı ile alakadar olması lâzım geldiğini nazarı itibara alarak bunun yerinin tayinini, şehir plânını yapacak mühassısı bırakmağı muvafık görmüşlerdir. Bu cihet halledildikten sonra inşaat başlanacaktır. İnşaat bitirilinceye kadar Adliye daireleri postanede kalacaktır.

Hâkim ve avukatların kisveleri

Hâkimlerle avukatların resmi elbiseleri Adliye yangınında yanmıştı. Bunların yeniden yaptırılması için tedbir alınmıştır. Haziran iptidasından itibaren hâkim ve avukatların vazife başında resmi kisvelerini giymeleri için Vekâlet tarafından bir tamimle Baro ve mahkemelere tebligat icra edilmiştir.

Bu tamim mucibince, resmi elbisesini tedarik etmeyen avukatlar mahkemelere çıkamayacaklardır.

Diğer taraftan henüz yeni Adliye dairesine nakledilmemiş olan mahkemelerin hazırlıkları bitirmek üzere dir.

Ağırceza ve üçüncü ceza mahkemeleri cumartesi günü, diğerleri aybaşına kadar postane binasında yerleştirilmiş olacaktır.

Adliyeye alınacak yeni mefruşat bir müteahhide, 15,410 liraya ihale edilmiştir. Bunlar on beş gün zarfında yetiştirilecek ve bütün noksanlar tanımlanacaktır.

Orijinal Boyut : 7 * 20 cm

Ek 10: Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 1934

Yeni Adliye sarayı

İstanbulda yeni bir Adliye sarayı binası yaptırılması esas itibarile tekerrür etmiş olduğundan bu hususta tetkikat yapılmaktadır. Yeni binanın şimdiki Emniyet müdürlüğünün bir kısmı, tarafından işgal edilmekte olan Tomruk dairesinin olduğu yerde yaptırılacağı tahmin edilmektedir. Yeni binanın projeleri hazırlanmaktadır.

Orijinal Boyut : 6 * 6 cm

Ek 11: Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1934

Yeni sarayın inşaatına başlanıyor

Yeni yapılacak olan Adliye sarayı -nın Vilâyetle Defterdarlık binaları arasındaki arsaya yapılması esas itibarıyla takarrür ettiği cihetle bu husustaki hazırlıklar ilerlemektedir. Önümüzdeki ilkbahardan itibaren inşaat başlan -ması için tedbirler alınmaktadır. İnşaat altı ayda ikmal edilecek ve gelecek kış mahkemeler yeni Adliye sarayında faaliyete geçecektir.

Orijinal Boyut : 6 * 5 cm

Ek 12: Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 1934

Yeni Adliye sarayı Tomruk binasının yerinde yapılacak İnşaat mayıs ayı içinde başlanacaktır

İstanbulda yeniden inşa edilecek Adliye sarayı için hususi bir komisyon tetkikat yapmış ve bu hususta hazırladığı projeyi Adliye Vekâletine göndermişti. Yeni Adliye sarayının eski Sûrâyi Devlet binasının ve bugün de Emniyet müdürlüğü -nün bir kısmının isgal eylemekte bulunduğu tomruk binasının oldu -ğu yerde yapılması kat'i olarak kararlaştırılmıştır.

Adliye Vekâleti proje üzerinde -ki tetkikatını bitirmiş ve bunu Maliye Vekâletine vermiştir. Mali hususlar ve inşaatla taallük eden işler hakkında Maliye ve Nafia Vekâ -letleri temasta bulunmaktadır. Komisyon tarafından hazırlanan projede Adliye sarayı binası yüz elli odalı olarak gösterildiği halde Adliye Vekâleti projenin şekline hâlel gelmemek üzere bunu iki yüz odaya iblâğ etmiştir. Buna da se -bep ileride istinaf mahkemeleri teşkilâtı ihya edildiği takdirde bu teşkilâtın da serbestçe yeni binada yer alabilmesidir.

Yeni Adliye sarayı için tomruk binası yıkılacağı gibi etrafında da mühim istimlakât yapılacaktır. Fakat; civar tamamen emlakî milli -yeye ait olduğundan istimlak işi kolaylıkla olacaktır. Yeni saray üç bin beş yüz metro murabbai bir saha dahilinde inşa edilecektir. Bu itibarla bir cephesi Ankara cadde -sinde Tayyare cemiyeti binasının olduğu yere ve diğer cephesi de morg müessesesinin olduğu caddeye kadar dayanacaktır. İnşaat Nafia Vekâletinin emri altında profesör Egl nezaret edecektir. İnşaat de -vam ettiği müddetçe Mühendis mektebi mimari şubesi talebesi burada hazır bulunup staj görecekl -lerdir. Çünkü; bu bina mimari terakkilerle mütenasip son sistem ve tamamen asrî bir bina olacaktır. İnşaatla lâzım olan beş yüz bin lira tahsisat hazır olduğundan önümüz -deki ilkbahar işe başlanacaktır.

Orijinal Boyut : 6 * 26 cm

Ek 13: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1934

Yeni sarayın inşası hazırlığı

İstanbul adliyesi yanlı bir sene olmuştur. Bu eski saray 933 senesi birincikânunun ikinci günü kar ve fırtınalı bir gecede yanmıştı. Fakat İstanbul adliyesine ait işler süratle alınan kararlarla herhangi bir aksaklığa meydan verilmeden yürümüş gitmiştir. Şimdi Cumhuriyet hükümeti yeni ve asri bir adliye sarayı yaptıracaktır.

Vilâyet karşısındaki eski Polis Müdüriyeti arsası ile etraftaki binaların istimlak ile yaptırılacak olan bu saray 200 odalı olacaktır. Yeni adliye sarayının projesi işle mimar profesör Eğl meşgul olmaktadır. İnşaatın bir buçuk sene süreceği ve tefrişatla beraber nihayet iki sene sonra yeni adliye binasında işe başlanılacağı ümit edilmektedir.

Orijinal Boyut : 6 * 9 cm

Ek 14: Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 1934

Yeni Adliye sarayı projesi Nafiada...

Binada Baroya da bir daire ayrılacak

Adliye sarayı eski polis müdüriyetinin bulunduğu Tomruk binası yerinde yapılacaktır ve profesör Eğl bunun için bir proje hazırlamaktadır.

200 odalı bir saray göre yapılan bu proje Adliye kâletince tetkik edilmiş, devlet binalarının inşaat ve tamirat ile Nafia Bakanlığının meşgul olması hakkındaki kanun iktizasından olarak o Bakanlığa gönderilmiştir.

Nafia Bakanlığı da tetkikatını ikmal ettikten sonra inşaat özümlü deki ilkbaharda başlayacaktır.

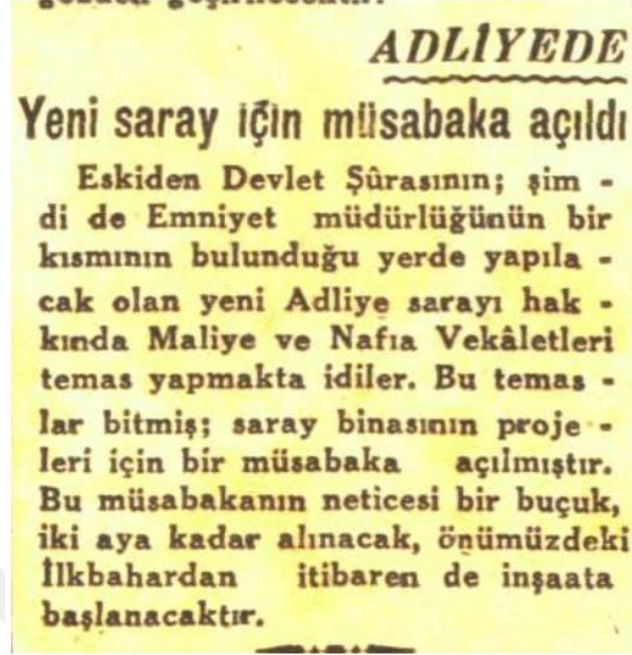
Adliye Bakanı yeni yapılacak Adliye sarayında yedi odalık bir dairenin Baroya tahsis edileceğini alâkadarlara söylemiştir.

Avukatların ceza, hukuk avukatı olmak üzere sınıflara ayrılacağı haberleri henüz kat'i bir şekil almamıştır. Adliye Bakanı avukatlar kanun lâyihası hazırlandığı zaman balarının mütalealarını alacağını vadetmiştir.

İstinaf mahkemelerinin yeniden ihdasına gelince hükümet bunu düşünmekte ise de teşkilât için kâfi hâkim bulunamadığı anlaşılmaktadır.

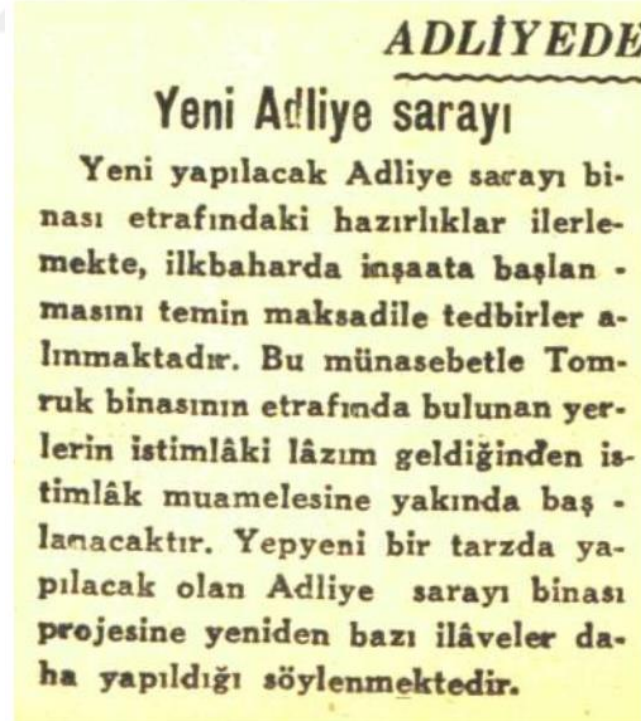
Orijinal Boyut : 6 * 18 cm

Ek 15: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Aralık 1934

Original Boyut : 6 * 7 cm

Ek 16: Cumhuriyet Gazetesi, 01 Ocak 1935

Original Boyut : 6 * 7 cm

Ek 17: Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1935

Yeni Adliye sarayı yapı hazırlığı

Binanın Vilâyet bahçesinde yapılması muhtemel

İstanbulda yapılacak olan yeni Adliye sarayı binasının inşaatına başlanmak üzere icab eden mühim tedbirler alınmaktadır. İnşaat mevsimi geçmeden herhalde işe girişilecektir. Yalnız; bir iki mühim noktanın halledilmesi beklenmektedir. Bina evvelce şimdiki Emniyet ikinci şubenin bulunduğu Tomruk binasının yerinde yapılması kararlaştırılmıştı. Fakat sonradan bazı mimar ve mühendisler Adliye Bakanlığına bir rapor vererek buradaki arazinin çok inişli, yokuşlu olduğunu, bu halin son sistem asrî bir bina için mahzurlu olduğunu bildirmişlerdir. Raporu verenlerin fikrine göre saray binasının düz bir arazi üzerine yapılması muvafık görülmektedir. Bunun için evvelki kararın değiştirilerek yeni binanın Vilâyet dairesi içine yapılması ihtimalinden de bahsedilmektedir. Bu cihet hakkında bugünlerde kat'i bir karar verildikten sonra ameliyata başlanacaktır.

Orjinal Boyut : 6 * 15 cm

Ek 18: Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1935

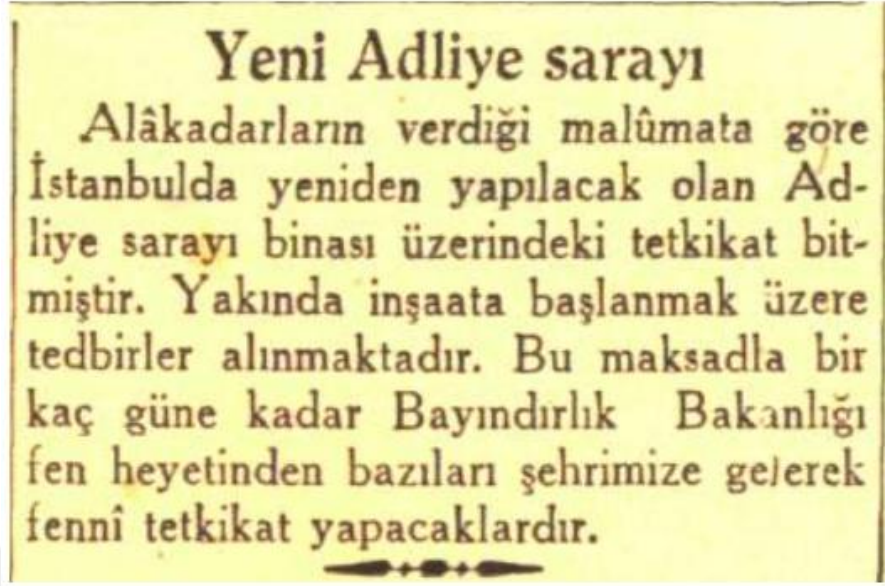
Yeni Adliye sarayı plânı

Şehrimizde yeniden yapılacak Adliye sarayının projesi hazırlanmıştır. Bu proje mimar Asım tarafından yapılmış ve kabul edilmiştir. Resmimiz sarayın inşadan sonra alacağı şekli göstermektedir.

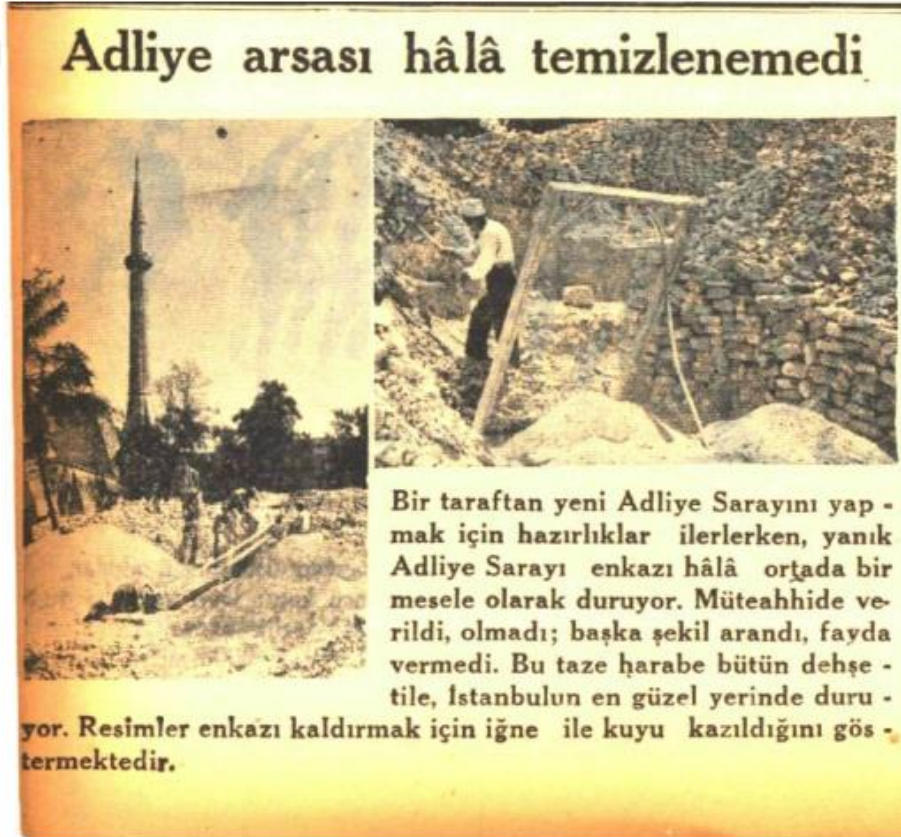
Orjinal Boyut : 14 * 8 cm

Ek 19: Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1935

Original Boyut : 6 * 4 cm

Ek 20: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1935

Original Boyut : 13 * 12 cm

Ek 21: Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1935

Umumî hapishane binası nihayet yıkılıyor

Yeni Adliye sarayının 940 senesi nihayetlerine
doğru ikmal edileceği umulmaktadır

Yıkılmasına karar verilen umumî hapishane
(Yazısı 9 uncu sahifemizde)

Umumî hapishane binası nihayet yıkılıyor

Hapishane binasının bütün müstemi-lâtile yıkıcıya verilerek, üzerinde Adliye Sarayı inşa edilecek sahanın kâmilten temizletilmesi kararlaştırılmıştır. Tarihi ve mimari kıymeti, büyük bir kıymeti olan meşhur İbrahim Paşa sarayının bakiyesi de bu meydana yıkılarak ortadan kaldırılacaktır.

Bu mevzuda salâhiyetkar bir zat dün kendisiyle görüşen bir muharririmize demiştir ki:

«— İstanbulun yeni bir Adliye binasına kavuşmasını, beyhude yere geciktiren bu harab binanın İbrahimpaşa devrine aidi bir kervansaray olduğu tahakkuk etmiştir. Hapishane binasıyla birlikte, burasının da yıkılacağı tabiidir. Binanın yıktırılması işi, yakında açık arttırmaya konulacak ve en müsaid şart gösteren müteahhide ihalesi yapılacaktır. Yıkma ve enkazı temizleme faaliyetinin üç ay kadar devam edeceğini tahmin ediyorum. Saha, baştanbaşa temizlendikten sonra, Adliye Sarayı inşaatına başlanacaktır.

Ancak mevcut proje üzerinde, yenden bazı tadilat yapmak lâzım geliyor.

Bu tadilat, binanın cephe kısmına aiddir.

İbrahim Paşa kervansarayı yıkılacağı için istimlak sahasının Divanyoluna kadar teşmiline lüzum hâsıl olmayacağını zannediyorum.

Adliye sarayının keşif ve projelerini hazırlamış olan mimar Asım; bugünlerde mahallinde bir keşif yaparak, projede icab eden tadilatın nelerden ibaret olacağını tespit edecektir.

Adliye sarayının önümüzdeki 940 senesi nihayetlerine doğru ikmal edilebileceği umulmaktadır. Adliye mekanizmasının; muntazam surette işleyebilmesi için, yeni binada, icab eden her türlü tesisat yapılacaktır.

Bilhassa mahkeme salonları, dinleyici kütlesini rahatça içine alabilecek derecede geniş olacaktır. Samiler, muhakeme bittikten sonra yeni bir muhakemenin başlamasına intizaren koridorlarda dolaşmıyacaklardır.

Adliye sarayında dava takib eden avukatların da çalışma ve istirahat yerleri temin edilecektir.»

Vilâyet sarayının plânı hazırlanıyor

Hapishane binasının yı- kılması işi 10 bin liraya eksiltmiye konuldu

Hapisane binasının yıkılması işi 10 bin liraya eksiltmeye konulmuştur. Müteahhid binayı 100 günde yıkacaktır.

700,000 liraya yapılacak olan yeni Adliye sarayının eski Hapisane binasının arsasında inşası için Adliye Vekâletile temaslarda bulunmak üzere Ankaraya gitmiş olan Mimar Asım Kömürcü, bugünlerde şehrimize avdet edecektir. Adliye binasının iki yüz kadar odayı ihtiva edeceği anlaşılmaktadır.

Vilâyet Nafia müdüriyeti de İstanbul vilâyet sarayının plânlarını hazırlamaktadır. Bu plânlara nazaran Vilâyet konağı 320 odalı olacaktır. Bunun yüz odası Defterdarlık daireleri içindir. Vilâyet sarayının inşası için bir milyon lira lâzımdır. Bu paranın Hazineye aid arsa ve emlakten bir kısmının satılması suretile temin edilmesi muhtemeldir.

Original Boyut : 6 * 14 cm

Ek 23: Cumhuriyet Gazetesi, 25 Haziran 1939

ADLİYEDE

Adliye binası plânında değişiklikler

Sultanahmedde yapılacak Adliye binası plânında icrası lüzumlu görülen bazı değişiklikler etrafında temas etmek üzere Ankaraya giden mimar Asım, İstanbul'a dönmüştür. Plânın bazı kısımlarını yeni arsaya göre değiştirmeye başlamıştır.

Original Boyut : 6 * 4 cm

Ek 24: Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1939

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 08.08.1939

Sayfa : 5

Adliye sarayı projesi

Nafia Vekâletinden Belediyeye gelen bir tezkerede mimar Asım Kömürcü tarafından vücade getirilen Adliye Sarayı projesinin Prost plânına göre mahalline uygun olup olmadığının tetkikile neticesinin Vekâlete iş'arı lüzumu bildirilmiştir.

Original Boyut : 6 * 3 cm

Ek 25: Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ağustos 1939

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 19.11.1939

Sayfa : 2

ADLIYEDE

Adliye sarayının yapılacağı sahada istimlâk

Sultanahmedde, İbrahimpaşa sarayile Umumî Hapisanenin bulunduğu sahada toprak tesviyesi işinin ay sonuna kadar biteceği sanılmaktadır. Bundan sonra Adliye binası inşaatına başlamak hazırlığı yapılmakta, mimar Asım Kömürcüoğlu proje ve plân üzerinde meşgul olmaktadır. Diğer taraftan, sahaya civar arsalarla ev ve dükkânların istimlâk muamelesine de başlanılmak üzeredir. Bu istimlâke elli bin lira ayrılmıştır. Köşebaşındaki Firuzağa camii ve müstemilâtı, mimarî ve tarihî kıymeti gözönünde tutularak muhafaza edilecek, etrafı açılarak park haline konulacaktır.

Original Boyut : 6 * 8 cm

Ek 26: Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1939

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 16.12.1939

Sayfa : 2

Vilâyet sarayının plânları
Adliye sarayının plânlarını yapan Asım Kömürcüoğlu bu plâna ilâveten Vilâyet sarayının da plânını buna ekleyerek alâ-kadar makamlara vermiştir. Bu plân da tetki kedilecek ve muvafık görülürse tat-bik edilecektir. Yeni Vilâyet sarayı şimdi-ki Tapu dairesile elbise ambarının bulun-dukları mahalle yapılacaktır.

Orijinal Boyut : 6 * 3 cm

Ek 27: Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1939

Cumhuriyet

Yayın Tarihi : 04.06.1944

Sayfa : 2

**Adliye Sarayı nereye
yapılacak?**
Adliye Vekili Ali Rıza Türel berabe-
rinde Müddeiumumi Sunuhi Arsan ve
Adliye Sarayının projesini hazırlamış
olan mimar Asım olduğu halde dün
İmar Müdürlüğüne gitmiş ve orada bu
mevzu etrafında bir müddet meşgul
olmuştur. Vekil, Sultanahmeddeki eski
Tomruk ve eski Cezaevi mevkilerine de
gitmiş ve tetkikatta bulunmuştur. Bu
arsalardan hangisinin Adliye sarayına
elverişli olduğu son tetkiklerden sonra
belli olacak. Adliye sarayı o arsa üzeri-
ne inşa edilecektir.

Orijinal Boyut : 6 * 6 cm

Ek 28: Cumhuriyet Gazetesi, 04 Haziran 1944

KÖŞE PENCERESİNDEN

Allah esirgesin !

Bursadaki Yeşil türbeyi görmiyenlerimiz çok olsa bile bilmiyenlerimiz yok gibidir. Yeşil Bursanın bir köşesinde Mecnun Mehmedin yarattığı bu şaheser, solmaz çimenler ortasında yükselen bir zümrüd tanesidir. Bozuk yolların eziyetine, Çelikpalas yapılmadan önceki otellerin sıkıntısına tahammül ederek Bursaya giden Türkler ve yabancılar ilkin bu san'at harikasının önünde uzun bir istişrak dakikası geçirirler ve o eserin haliki Mecnun Mehmed gibi mübarek delilerin her devirde, her diyarda yetişmesini candan dilerler.

İşte bu kadar nefis, bu kadar kıymetli olan Yeşil türbenin son zamanlarda bir tehlike atlattığını duydum. Bana mevsuk denilerek anlatıldığına göre bir mimar Bursaya geliyor, türbeyi geziyor, yeryüzünde esi olmıyan Mecnun Mehmed çinilerinin dizili bulunduğu duvarların nezleye - yanlış kelime kullanmıyorum, doğru söylüyorum: Nezleye - tutulduğunu söyleyerek bütün çinilerin sökülmesine, ana duvar harçlarının yıkılmasına, nezle giderildikten sonra çinilerin tekrar yerlerine konulmasına lüzum gösteriyor. Bu kadarla kalsa iyi. Çinilerin ne suretle çıkarılabileceğini anlamak için de bir sınamaya yaparak herbiri bir zümrüd demek olan çinilerden üç beş tanesini parçalıyor.

Şimdi Mecnun Mehmedin beş yüz yıldanberi ilâhî yeşil bir göz gibi gülümsiye gülümsiye yaşamış olan Yeşil türbesinde bu çılgın hamleden ileri gelme çirkin bir benek var ve o yeşil göz biraz hasta. Eğer üç çiniyi kırmadan sökemiye mimarın fikri kabul olunur da bütün çinilerin - duvarlardaki nezleyi tedavi için - çıkarılması kararlaşırsa hiç şüphe yok ki Yeşil türbe bir yığın çamura dönecek ve o ilâhî yeşil göz tamamen sönecek. Her Bursalı şimdi - yüreği çarpa çarpa - Allah esirgesin diyor. Biz de aynı duayı tekrar etmekten kendimizi alamıyoruz.

Bu acıklı hâdise bana meşhur Dîvânî Kâviyanî macerasını hatırlattı. Malûm ya. Bu ad, eski İranlıların mukaddes tanıdıkları bir bayrağa verilmişti. Kadisiye harbinde Arablar İran ordusunu bozup bayrağı ele geçirdiler. Fakat bayrak kıymetli elmaslarla, zümrüdlarla, yakutlarla bezenmiş bir deriden ibaretti. Arabların Emiri bu büyük ganimeti kendine mal etmedi, o devirde beytülmal denilen devlet hazinesine de koymadı, muharibler arasında taksim etmek garabetini gösterdi ve bu suretle pek eski devirlerden kalan, tarihi bir kıymet taşıyan bayrak parça parça edilerek harbe yararlıkları görülen üç beş yüz kişiye pay edildi. Aynı gün, eşsiz bir antika halı da böyle parçalanarak gına buna dağıtılmıştı.

Yeşil türbe çinilerini toptan sökmek isteyen mimar da acaba bu vakıalara nazi-re mi yapmak istiyor?..

M. TURHAN TAN

Natinal Bazar - 77 35 cm

ACI BİR ÖLÜM

Atatürk Kız Lisesi edebiyat öğretmeni Sermaşa Kömürcüoğlu, İstanbul Teknik Üniversitesi Doçentlerinden Yüksek Mimar Mühendis Eyüp Kömürcüoğlu ve Yüksek Mühendis Mimar Nezihe Taner'in babaları; Rukiye Kömürcüoğlunun eşi, Yüksek Mimar Mühendis Pertev Taner ve Necla Kömürcüoğlunun kayınpederleri. İzmirli tüccar Abidin Erşahin, Binbaşı Mustafa Erşahin, Yüksek Mimar Tevfik Kömürcüoğlu, Yüksek Mühendis Fethi Kömürcüoğlu, Yüksek Mimar Yusuf Erşahin, Asım Erşahin ve Yüksel Tanıkın dayı ve amcaları, Lâle Gülek, Ahmed Kömürcüoğlu ve Mine Taner'in büyükbabaları

Yüksek Mimar Mühendis ASIM KÖMÜRCÜOĞLU

kısa bir hastalığı müteakib 25. kasım, 1957 günü Ankarada vefat etmiştir. Mevlâ rahmet eyliye.

Bay Keğam Çuhacıyan, Bay ve Bayan Yetvart Çuhacıyan ve evlâdı, Bay ve Bayan Garabed Bayram ve evlâdlar, çok sevgili eşi, annesi, büyükannesi ve hemşiresi olan

Bayan ARMENUHİ ÇUHACIYAN'ın

âni vefatını derin teessürle bildirirler. Cenaze merasimi bugün salı 26 kasım 1957 saat 14 de Beyoğlu Balık-pazarı Üç Horan Ermeni kilisesinde icra olunacağı ilân olunur.

İşbu ilân hususî davetiye yerine kaimdir.

Cenaze Levazımatı ve Servisi
Karabet Celil

Tel: 44 27 46 - 48 03 24 - 47 63 58

Orijinal Boyut : 5 * 12 cm

Ek 30: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1957